

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Випуск 92

Вінниця
ТОВ «ТВОРИ»
2019

П 78 **Проблеми освіти:** збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. – Вип. 92. – 252 с.

У збірнику наукових праць представлено актуальні проблеми вищої освіти в умовах реформування національного освітнього простору. Науковцями обґрунтовано: теоретико-методологічні засади формування креативної особистості майбутнього фахівця у системі професійної освіти; компетентнісні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців; напрями вдосконалення змісту та методів підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх учителів на концептуальних засадах «Нової української школи»; взаємозв'язок професійної компетентності особистості сучасного фахівця та розвитку його творчого потенціалу.

Для широкого кола освітян, науковців, усіх, хто цікавиться інноваційними технологіями в освіті.

Збірник входить до Переліку наукових фахових видань України (Наказ МОН від 24.10.2017 № 1413), в яких можуть бути опубліковані результати дисертаційних робіт у галузі педагогіки на здобуття ступенів доктора наук, кандидата наук та доктора філософії.

Головний редактор: Завалевський Ю. І., д-р пед. наук, професор.

Редакційна колегія:

Гончарова Н. О. – канд. пед. наук; Дубасенюк О. А. – д-р пед. наук, професор, почесний академік НАПН України; Євтух М. Б. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Ельбрехт О. М. – д-р пед. наук, доцент; Жалдак М. І. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Ївженко Ю. В. – канд. пед. наук (відповідальний секретар); Клокар Н. І. – д-р пед. наук, професор; Кремінський Б. Г. – д-р пед. наук, доцент; Луговий В. І. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України, перший віце-президент НАПН України; Леута О. І. – д-р філос. наук, професор; Ляшенко О. І. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Олійник В. В. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Польштуржискі Йозеф – доктор хабілітований, доцент, професор Варшавського університету (Полоцьк, Польща); Прокопенко І. Ф. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Радкевич В. О. – д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України; Сафонов Ю. М. – д-р екон. наук, професор (заступник головного редактора); Удалова О. Ю. – канд. пед. наук, доцент; Чайковський А. С. – д-р істор. наук, професор.

Відповідальні за випуск: Вознюк О. В., – д-р пед. наук, доцент; Ївженко Ю. В. – канд. пед. наук; Мороз М. О. – канд. пед. наук.

Адреса редколегії: 03035, Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36, каб. 319, тел.: (044) 248-23-09, E-mail: p_education@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 22200 – 12100ПР від 08 липня 2016 року.

*Рекомендовано до друку Вченою радою ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
(протокол № 3 від 27 березня 2019 р.)*

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних відповідної галузевої термінології, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються.

ЗМІСТ

Іванчук Г.П.

Інтелектуальний розвиток особистості в контексті програми «Філософія для дітей»..7

Костюк І. О.

Організація освітньо-розвивального середовища початкової школи як основи формування Нової української школи..... 11

Косюк В. І., Шостаківський П. С.

Фізичне виховання підростаючого покоління у світлі сучасних державних пріоритетів..... 16

Кравчук Н. П.

Формування психологічного здоров'я особистості у сучасних наукових дослідженнях..... 25

Кучай А. І.

Формування готовності майбутнього педагога дошкільної освіти до застосування інтерактивних технологій: теоретичний аспект 30

Кучерук О. А., Башманівська Л. А.

Розвиток духовно-творчого потенціалу майбутнього вчителя української мови і літератури в процесі лінгводидактичної підготовки..... 35

Кучинська Л. Ф.

Теоретичні аспекти проблеми збереження професійного здоров'я педагогічних працівників закладів дошкільної освіти 39

Кушнір В. М.

Професійна підготовка майбутніх педагогів до педагогічного спілкування з батьками в умовах ЗДО 44

Левицька О. М.

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до хореографічної діяльності: теоретичний аспект..... 49

Маліновський Ю. Л.

Формування ключових компетентностей студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу 53

Мирончук Н. М.

Контекстно-професійна спрямованість змісту освітніх програм підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури 57

Мельниченко Р. К., Поліщук Н. М.

Тренінг як форма інтерактивної педагогічної технології та його роль у підготовці вчителя біології та основ здоров'я 63

Михайлишин Р. Р.

Індивідуально-творчий потенціал педагога у професійній діяльності 68

Мілінчук А. О. Роль музично-інструментальної підготовки у становленні професійної майстерності педагога-музиканта.....	72
Мінькович Б. А. Наукові підходи до дослідження проблеми формування готовності вчителя інформатики у процесі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у старшій загальноосвітній школі.....	77
Онкович Г. В., Криворотенко О. Г. Педагогічна блогодидактика вчителів української мови та літератури.....	82
Опушко Н. Р. Інформатизація освіти – світові та вітчизняні тенденції	88
Орлова О. А. Особистісне самовдосконалення в контексті розвитку професійної компетентності сучасного педагогічного працівника	96
Очеретяний А. В. Роль менталітету студентів при формуванні життєвих цінностей у закладах вищої освіти США	101
Павленко В. В. Розвиток креативності учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.....	106
Піддубна О. М. Живопис у розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва.....	111
Попиченко С.С. Психологічні засади підготовки майбутніх фахівців до впровадження інноваційних технологій дошкільної освіти	115
Ремінна Л. О. Використання методу театралізованого навчання у процесі викладання іноземних мов.....	121
Рябошапка О. В. Моральний компонент у системі професійної підготовки майбутнього вихователя ...	125
Савчук П. Н. Хімічна складова сучасної природознавчої освіти у початковій школі	129
Самойленко О. А. Концепція неформальної освіти дорослих у Словацькій Республіці	135
Свиридюк О. В. Інноваційні методи викладання англійської мови на немовних спеціальностях ЗВО .	142

Свиридюк В. В. Формування інформаційного поля наукової спеціальності «Медсестринство»	147
Свистун В. І. Полікультурна компетентність військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки.....	154
Семчук Б. І. Особливості соціалізуючого впливу медіаінформації на особистість молодого покоління	158
Семчук С. І. Інформаційні технології як чинник впливу на морально-духовне становлення молодого покоління.....	163
Сидорчук Н. Г. Теоретичні засади вдосконалення професійної методичної підготовки майбутніх викладачів вищої школи.....	168
Скиба Ю. А. Дослідницька компетентність як складова частина професійного профілю науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти.....	173
Сліпчишин Л. В. Упровадження сучасних педагогічних технологій у систему професійно-технічної освіти.....	178
Сорочинська О. А. Методологічні засади підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної роботи з учнями основної школи	183
Сторожук А. І. Інтеграційні процеси в системі мистецької освіти України: тенденції та перспективи впровадження	188
Тимченко М. Ю. Розвиток творчих здібностей майбутніх дизайнерів у процесі навчання як провідна передумова становлення спеціаліста	192
Удалова О. А. Девіантна поведінка особистості та її вплив на працездатність людини	196
Удалова О. Ю. Педагогічна освіта: виклики сучасності.....	201
Урсані Н. М. Художня інтерпретація духовного осмислення земного життя людини в ліриці бароко	206
Хомич Л. О. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів у контексті Концепції розвитку педагогічної освіти	210

Чумак М. Є. Рішельєвський ліцей: соціокультурні виміри освоєння кращих європейських освітніх традицій (перша половина XIX століття).....	216
Шарлович З. П. Розвиток професійної майстерності у процесі безперервної освіти та конкурентна мобільність спеціалістів медсестринства на ринку праці	222
Шевцова Л. С. Формування лексичної компетентності на заняттях з української мови	226
Школьник О. О. Формування світоглядних орієнтирів майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами художньої стилістики примітивного мистецтва	231
Штифурак В. Є. Права дитини в законодавстві України на сучасному етапі.....	235
Ягупов В. В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу.....	239
Ярошенко О. Г., Самборська О. Д. Вітчизняна практика інформаційно-цифрової підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах.....	245

Г. П. Іванчук,
кандидат, педагогічних наук, доцент
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань)
Ivanchuck @meta.ua
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4994-5035

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ»

У статті розглядається проблема інтелектуального розвитку особистості учнів початкової школи. Доведено важливість навчання дітей філософствування, плідність творчого використання закордонного досвіду в освітньому процесі українських шкіл. Окреслюються провідні принципи, напрями і способи реалізації програми американських учених, які під керівництвом М. Ліпмана «Філософія для дітей». З'ясовано мислительні навички як досить широке поняття, яке охоплює і загальні, і специфічні здібності. Обґрунтовується розвиток інтелекту на ранніх етапах розвитку дітей та передумови впровадження цього курсу, починаючи з початкових класів, що властиве дітям молодшого шкільного віку.

Ключові слова: інтелект, гуманізація, розвиток, початкова школа, особистість, суб'єктність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Реформування національної системи освіти зумовлене необхідністю виховання громадянина демократичного суспільства, тими змінами, що відбуваються на європейському просторі, складовою якого є і наша держава. Це зумовлює зміну технократичної парадигми навчання і виховання молодого покоління на гуманістичну, особистісно орієнтовану, яка має готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі, що характеризується динамізмом, інтелектуалізацією праці, швидким перебігом технологій, значною кількістю та різноманітністю контактів як із найближчим оточенням, так і на глобальному рівні.

Філософія новоевропейського часу в основу буття людини покладає суб'єктно-об'єктне ставлення, що ґрунтується на методологічному положенні про те, що людина – це свідома істота, здатна усвідомлювати саму себе, критично мислити, аналізувати та корегувати свою поведінку відповідно до життєвих обставин. З огляду на це, педагогічна наука і шкільна практика перебувають у пошуках нової стратегії освіти, яка спрямовувалася б на максимальний розвиток сутнісних сил особистості дитини, її потенцій, забезпечувала її рефлексивність та дієздатність на рівні самоперетворення. За таких умов активізуються пошуки у напрямі оптимізації нової парадигми навчально-виховного процесу, яка має базуватися на широкому спектрі різних підходів до його ефективної реалізації.

«Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи» ставить завдання в стратегічному плані закласти фундамент для демократичного суспільства, що передбачає виховання школяра як вільної, демократичної, національно свідомої, соціально компетентної особистості, здатної самостійно вибирати та ухвалювати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях.

Сьогодні актуалізується вивчення й використання досвіду демократичних суспільств, в якому закладено традиції демократичних принципів, спрямованих на формування в дітей уміння мислити, аналізувати, критично підходити до розгляду різноманітних проблем.

Такий досвід становить велику наукову і практичну значущість, його вивчення дозволить збагатити наші уявлення про значний пласт ідей та методик, які сьогодні розроблені в світі й запроваджуються у зміст шкільної освіти. Цікавим у цьому аспекті уявляються напрацювання педагогів Сполучених Штатів Америки, зокрема ті, що стосуються впровадження у навчальний процес середніх загальноосвітніх закладів предмету «Філософія для дітей». Його завдання полягає у формуванні в учнів здатності до логічно грамотних роздумів і суджень, які ведуть до рефлексії й саморегуляції поведінки, формують уміння організовувати індивідуальну та спільну з іншими діяльність.

Відкритість сучасного українського суспільства, розширення діапазону його спілкування з іншими народами дає національній системі освіти змогу збагатитися кращими здобутками світової культури, «активно переймати все те, що добре зарекомендувало себе в інших освітніх системах, ... враховувати інтеграційні процеси в європейській і світовій освіті» [1 :19].

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Філософські та ідеологічні підвалини сучасних освітніх процесів у закордонних країнах стали предметом наукових зацікавлень В.Андрущенко, В.Безпалька, О.Джуринського, Н.Додде, М.Кларіна, К.Корсака, А.Яновського, В.Кравця, В.Лутая, З.Малькової, Н.Побірченко та ін.

У статті маємо на меті довести важливість навчання дітей філософствувати в початковій школі, що сприяє актуалізації закладених у них інтелектуальних і духовних потенцій; виявити можливості творчого використання досвіду США в освітньому процесі українських шкіл.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Орієнтація на розвиток мислення учнів, формування у них морально зумовленої і рефлексивної поведінки актуалізують пошуки засобів ефективного розв'язання цих проблем. Значний теоретичний і практичний потенціал закладено у науковому доробку американських учених, які під керівництвом М. Ліпмана розробили програму «Філософія

для дітей» для дітей шкільного віку. Її зміст і технологія спрямовані на навчання дітей філософствування, залучення до якого сприяє виробленню у них навичок критичного мислення й толерантної поведінки. Від самого початку програма „Філософія для дітей” запроваджувалася у звичайних загальноосвітніх школах. Це було зумовлене тим, що основний її сенс полягає в наданні всім дітям допомоги щодо актуалізації закладених у них інтелектуальних і духовних потенцій, які в силу тих чи інших умов можуть пригнічуватись або залишатися незатребуваними через обмеженість освіти; розвинути їхні інтелектуальні здібності, когнітивні навички, творче мислення.

Тренування мислення в процесі опанування «Філософії для дітей» розглядається американськими науковцями як необхідна передумова навчання всіх предметів. Діти, які засвоїли такі логічні операції, як класифікація та визначення, дедукція та індукція, здатні чітко формулювати свої думки та висувати гіпотези, виявляються краще підготовлені до раціонального мислення та осмисленої дії, вони краще вчать і випереджають своїх однолітків з усіх предметів [2 :19-21].

Висуваючи таке завдання, М. Ліпман був свідомий того, що мислительні навички – досить широке поняття. Воно охоплює і загальні, і специфічні здібності: від логічного й грамотного розмірковування до каламбурів; від уміння розчленовувати ціле на частини до вміння уявити, здавалося б, зовсім випадкові слова і предмети у вигляді добре підібраних частин певної єдності; від здібності пояснювати виникнення тієї чи іншої ситуації до здібності передбачати можливий її розвиток; від навичок розпізнавання подібностей і схожостей до навичок виявлення несхожості й унікальності; від уміння виправдовувати вірування за допомогою переконливих доказів до вміння генерувати ідеї та розвивати ті чи інші концепції... Цьому переліку, як зазначає американський дослідник, немає кінця, оскільки він «становить собою ніщо інше, як опис інтелектуальних спроможностей людства». Крім того, до нього входять, у силу неповторності кожного інтелектуального акту, всілякі комбінації мислительних навичок, по-різному скомпонованих, синхронізованих і приведених у гармонію [3]. Тому вести мову про створення навчального курсу, який дозволяв би формувати й відточувати такого типу навички, було б «донкіхотством», але цілком можливо впливати на «деяку формальну селекцію цих навичок». При цьому йдеться не про поліпшення окремих елементів, а про новий рівень освіти.

Одним із засобів розв'язання цього завдання у рамках програми «Філософія для дітей» є ознайомлення учнів із змістом повістей, у яких герої користуються певними мислительними навичками. В силу вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку, відбувається своєрідна їхня ідентифікація самих себе з літературними персонажами, що виявляється у відтворенні, повторенні інтелектуальних дій, до яких вдаються придумані герої, переживанні їхніх почуттів. Причому це відбувається не окремо для кожної дитини, а у спільній дискусії, залучаючись до якої, вони нібито повторюють сценарій кожного епізоду. Внаслідок цього діти досить швидко помічають, що для кожного персонажу характерним є власний стиль мислення, певний темперамент і моральні якості. Однак пізнання цього має не лише драматичні цілі. Дітей необхідно «підштовхувати» до набуття ними власного стилю мислення та засвоєння його ефективних методів. Зрозуміло, що таке мислення «навіть чи буде добре вираженим, не будучи достатньою мірою розумним, як не буде воно втілене в яскраві й витончені словесні форми, не будучи обґрунтованим і послідовним. Справа в тому, – зазначає М. Ліпман, – що не існує певного точного способу відокремлення процесу мислення від форми його вираження, наприклад, мислення при письмі без самого письма» [3].

Відпрацювання навичок відбувається не лише в процесі спільних дискусій. Але саме у такій формі воно відбувається найбільш ефективно. М. Ліпман не заперечує, що всі діти різняться між собою, одні з них надають перевагу розмірковуванню, інші – письму. Але всі вони люблять говорити. Тому одне з головних завдань програми «Філософії для дітей» убачається ним у тому, щоб «трансформувати енергію імпульсу до мовленнєвого самовираження у когнітивні форми, подібно до того, як система трансмісії в автомобілі перетворює роботу мотора на ритмічний й спрямований рух коліс. Проте базікання слід перетворити на бесіду, обговорення, діалог»[3].

Ставлячи таку мету, М. Ліпман окреслює основні вміння, які має опанувати дитина для її досягнення. Насамперед, необхідно навчити її слухати інших і відповідно реагувати на висловлювання. Це передбачає наявність умінь слідувати лінії розмірковування, що виникає у процесі дискусії, бачити допущення, які лежать в основі кожного висловлювання, робити висновки, перевіряти логічність і зрозумілість, учитися думати незалежно, обираючи власний спосіб. Завдання логіки як певної галузі філософії – «дисциплінувати діалог, виробити вміння користуватися простими логічними правилами для перевірки законності висновку. Таким чином, у кінцевому рахунку й освоюються критерії для розрізнення гарного й слабкого мислення» [3].

Сама по собі логіка може надати діалогу лише формального характеру. Якщо діти не знаходять для себе нічого цікавого у змісті розмови, вони «скочуються до тривіальності або ж замовкають і впадають в апатію». Тому М. Ліпман особливо акцентує на необхідності навчання учнів способам переходу від простого обміну інформацією про свої почуття і думки до вилучення з них уроків та обговорення власних ідей.

До основних мислительних умінь, на формування яких спрямовується програма «Філософії для дітей», належать: точне формулювання понять; уміння робити відповідні узагальнення; вміння формулювати причинно-наслідкові відносини; вміння робити прямі висновки з єдиного посилання; вміння робити силлогістичні висновки з двох посилань; уміння використовувати елементарні правила стандартизації; вміння застосовувати правила, які стосуються звичайної логіки і логіки відносин; уміння визначати логічне співвіднесення й суперечності; вміння робити висновки з умовних силлогізмів у пропозиціональній логіці; вміння формулювання запитань; вміння ідентифікувати посилання, що лежать в основі висловлювання; вміння

оперувати відношеннями «частина – ціле», «ціле – частина»; вміння користуватися двозначністю; вміння пізнавати незрозумілі слова; вміння враховувати думку, що відповідає ситуації; вміння виявляти неформальні помилки; вміння здійснювати операціоналізацію понять; уміння визначати мотиви; вміння встановлювати відмінності та зв'язки; вміння працювати з аналогіями; вміння розкривати альтернативні конструювання гіпотез; уміння аналізувати цінності; вміння наводити приклади; вміння давати визначення добре відомим словам; уміння ідентифікувати критерії і користуватися ними; зважання на інші точки зору тощо [3].

Цей перелік не вичерпує різноманітність мислительних умінь, на формування яких спрямована програма «Філософії для дітей». Він, як зазначає М. Ліпман, є лише зразком, «де для кожного вміння наводиться приклад або вправа, за допомогою яких воно виробляється». Однак запропоновані приклади не є обов'язковими. Вони становлять собою найбільш типові ситуації буденного життя. Тому відштовхуючись від них, учні немовби націлюються на пошук нових схожих прикладів і ситуацій, де «вони зможуть самостійно скористатися вміннями, що і створює додаткову можливість для їхньої практики» [3].

До кожного з окреслених умінь подається опис його сутності та вправи, які бажано застосовувати для його вироблення. Наприклад, до «вміння робити відповідні узагальнення» подано такий його опис:

Дається набір фактів. Учень повинен виділити ті, що мають схожі риси й регулярності, а також зробити деякі узагальнення, які стосуються всіх цих і подібних до них фактів. Крім того, учень повинен усвідомлювати небезпеки, що містяться в таких узагальненнях.

Методичні розробки з вироблення мислительних умінь ґрунтуються на їх координації. Оволодіння на високому рівні якимсь одним з-поміж них не забезпечує підвищення загального рівня успішності. Для забезпечення цього діти мають засвоїти певні когнітивні диспозиції. Самі по собі диспозиції не є вміннями, але «вони визначають готовність до набуття останніх, до вміння координувати і взаємопов'язано ними користуватися». По мірі залучення дітей до спільного дослідження, виникають нові диспозиції, які за своєю природою є більш когнітивними. До них належать: переконаність у самокорегуючому характері методу дослідження; увага до процедури дослідження; врахування інших точок зору; готовність слідувати критичному духу не тільки стосовно інших, а й стосовно самого себе, тобто виявляти диспозицію не лише щодо оцінки однокласників, а й стосовно самооцінки. Набуття таких когнітивних диспозицій, які, на думку М. Ліпмана, можуть бути визначені одним загальним терміном «відданість дослідницькому духу», підштовхує учнів до ефективної мобілізації мислительних умінь. Визначальною рисою школярів, для яких такі вміння стали звичкою, є «вміння використовувати свій інтелектуальний потенціал стабільно і в повному обсязі. Тому основна робота за програмою розвитку мислительних умінь пов'язана з розвитком саме цих звичних диспозицій, а не лише мислительних умінь як таких» [3].

У педагогіці та дитячій психології, як зарубіжній, так і вітчизняній, протягом досить тривалого часу панувала установка Ж. Піаже, згідно з якою здібність до абстрактного мислення з'являється у людини в 10–12 років, а до цього часу вона мислить перцептивно й афективно. Відповідно до цього, шкільні програми розроблялися з урахуванням означеного природного порогу, щоб не нав'язувати учням того, чого вони в силу вікових особливостей не спроможні здійснити. Однак уже у 70-і роки минулого століття ці погляди зазнали критики, внаслідок чого зазначений поріг почав знижуватися. З'являються праці, в яких на основі експериментальних даних доводиться думка щодо доцільності використання раннього періоду для вироблення та тренування різноманітних мислительних і поведінкових навичок, у т.ч. й навичок мислити за допомогою абстрактних категорій.

Сьогодні доведено, що інтелект людини здатен розвиватися протягом порівняно короткого періоду життя – від 4 до 6–7 років. При цьому основна вага (70–80 %) припадає на природні здібності дитини і лише 20–30 % залежать від навчання в соціумі. Ґрунтуючись на цьому положенні, М. Ліпман зробив висновок про необхідність якомога раніше впроваджувати в навчальний процес характерних для філософії інструментів. Це, на його переконання, сприятиме зниженню «порогу біологічної заданості інтелекту». Тому уроки філософії у школах США розпочинаються з початкових класів.

Свою позицію американський дослідник обґрунтовує тим, що в розвитку інтелекту не існує різних якісних стрибків. Здатність до абстрактного мислення є вже у дитини молодшого шкільного віку; перцептивне та афективне сприйняття світу неможливе без мислення вищого порядку. Звідси випливає, що абстрактні філософські розмірковування є доступними для мислення дітей, і основне завдання полягає в тому, щоб визначити чому і як саме їх треба навчати.

У ранньому віці мислення не є рефлексивним. Світ постає перед дитиною у вигляді естетичного цілого, нерозчленованої на «Я» і «не-Я» тотожності. Для того щоб природний і спонтанний подив перед світом трансформувався у рефлексивний і саморефлексивний, дитина має, насамперед, звернути увагу на власне «Я», його духовні й тілесні іпостасі, а також на такі потужні інструменти, що є у її розпорядженні, як мислення й мова. Не запустивши у навчальний процес механізм рефлексії про саму себе, не можна вести мову про філософствування.

Іншою передумовою вивчення «Філософії для дітей» у початкових класах є той факт, що із вступом до школи, дитина стикається з цілком структурованим оточенням, до якого їй необхідно пристосовуватися. Замість висловлень, значення яких зрозуміле лише в конкретному контексті, з'являється шкільна мова – універсальна й безвідносна до контексту, позбавлена прихованих натяків. Природна загадковість домашнього і сімейного вогнища замінюється стабільним, структурованим оточенням. Така ситуація мало надихає зростаючу особистість, не стимулює прояв нею енергії. Це призводить до виснаження базового запасу ініціативи,

винахідливості й інтелекту дитини. Отже, робить висновок М. Липман, «школа дає менше природних спонукальних стимулів для мислення, порівняно з домашнім оточенням. Наслідком цього стає втрата інтересу до навчання» [4 : 8].

«Філософія для дітей» є тим засобом, який може ефективно подолати цей недолік. Адже вона найбільшою мірою відповідає природним нахилам дитини, спираючись на такі притаманні їй почуття, як допитливість, подив, потреба пізнавати світ в ігровій формі й одержувати від цього задоволення, схильність до пригод, зокрема й інтелектуальних, наслідком чого має стати попередження або подолання означеного недоліку.

Іншою передумовою вивчення цього курсу у початкових класах, є властиве дітям молодшого шкільного віку гостре відчуття того, що відбувається, яке досить часто поєднується з нерозумінням характеру зв'язку між предметами, який вони починають вибудовувати на власний розсуд. Тому, стверджує М. Липман, учням варто давати матеріали, які містять інформацію, тексти «розповідного характеру, де ріст і розвиток, з повторюваними темами й варіаціями, постійно були б перед очима». Інакше кажучи, їм необхідні «і моделі самої розумності, й моделі її досягнення. Останнє краще забезпечується відповідною програмою і колективом дітей-однолітків» [5 : 9].

Таким чином, при розробці логіки та структури курсу його автори виходили з того, що основна увага тут має приділятися (враховуючи вікові особливості дитини молодшого шкільного віку) трансформації спонтанної уваги у рефлексивну й саморефлексивну, на власне «Я», на такі засоби досягнення цієї мети, як мислення і мовлення. Цьому сприяє притаманна «Філософії для дітей» відсутність тотожності між уявленням про певну річ і самою річчю, словом про предмет і самим предметом, можливість говорити про ту саму річ за допомогою різних слів. ґрунтуючись на таких ідеях, М. Липман та його співробітники пропонують розпочинати навчання з розмірковування про мислення й мовлення, потім переходити до природи та етичного ставлення до неї.

Як вважають деякі фахівці, запропонований М. Липманом підхід до ціннісного навчання може викликати здивування. Сьогодні побутують два основні підходи до розв'язання цієї проблеми. Згідно з першим із них, мораль – це справа совісті, моральної інтуїції, сімейних релігійних, національно-культурних традицій. Прихильники іншого підходу стверджують, що моральне виховання – справа школи, суспільства, держави. За зовнішньої їх відмінності і перший, і другий підходи однакові в уявленні про дитину як про пасивного здобувача моральних якостей, що й зумовлює маніпуляторську лексику педагогічної мови. Йдеться про необхідність *сформувати* моральну особистість, *передати* їй життєві орієнтири, *прищепити* позитивну реакцію на «гарні» цінності й негативну – на «погані». Такий тип ціннісного виховання у світовій педагогіці називають стереотипізацією, тобто «виробленням стереотипного мислення і поведінки, які орієнтуються на певні шаблони чи знаки» [6 : 37].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Сучасна школа поступово переорієнтовується на визнання особистості дитини найвищою цінністю, спрямування вчителя на гуманні, демократичні принципи спільної з учнем життєдіяльності, посилення значущості пізнання особистості школяра і дій щодо розвитку його здібностей і природних задатків.

В Україні спостерігається звернення окремих педагогів до використання концептуальних засад «Філософії для дітей», започаткованої у Сполучених Штатах Америки. Але вони мають поки що епізодичний, несистематичний характер. Це утруднює вивчення доцільності застосування такого підходу у навчанні та вихованні школярів, обмежує можливості проведення кваліфікованої його оцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта) / Кларин М.В. // Рига: НПЦ «Эксперимент», 1995. – 176 с.
2. Lipman M. Philosophy for children / Lipman M. // Metaphilosophy. – 1976. – N 7. – P.17–39.
3. Липман М. Становление мыслительных навыков с помощью философии для детей // [http:// home.microsoft.com/intl/ru](http://home.microsoft.com/intl/ru).
4. Липман М. Рефлексивна модель практики освіти / Липман М. // Шлях освіти. – 2005. – № 8. – С.7–15.
5. Рогачева Е.Ю. Педагогика Дж. Дьюи в контексте разных культур / Рогачева Е.Ю // Педагогика. – 2003. – № 8. – С.88–96.
6. Борисов С.В. Философия и ребенок: дидактические заметки / Бех И.Д. // Наука и школа. – 2003. – № 2. – С.36–40.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Klarin M.V Innovations in the world pedagogy: training on the basis of research, games and discussions. (Analysis of foreign experience) / Klarin M.V. – Riga: NPTS «Eksperiment», 1995. – 176 s.
2. Lipman M. Philosophy for children / Lipman M. // Metaphilosophy. – 1976. – N 7. – P.17–39.
3. Lipman M. Formation of mental skills with the help of philosophy for children // [http:// home.microsoft.com/intl/ru](http://home.microsoft.com/intl/ru)
4. Lipman M. Reflexive model of education practice / Lipman M. // Shlyakhosviti. – 2005. – № 8. – S.7–15.
5. Rogacheva Ye.YU. Pedagogy J.Dye in the context of different cultures / Rogacheva Ye.YU // Pedagogika. – 2003. – № 8. – S.88–96.
6. Borisov S.V. Philosophy and the child: didactic notes // Bekh I.D. // Nauka i shkola. – 2003. – № 2. – S.36–40.

Иванчук Г. П. Интеллектуальное развитие личности в контексте программы "Философия для детей"

В статье рассматривается проблема интеллектуального развития, определяются ведущие принципы, направления и способы реализации программы "Философия для детей". Определяются мыслительные навыки

как достаточно широкое понятие, которое охватывает как общие, так и специфические способности. Обосновывается развитие интеллекта на ранних этапах развития детей, а также предпосылки внедрения этого курса, начиная с начальных классов, что свойственно детям младшего школьного возраста.

Ключевые слова: интеллект, гуманизация, развитие, студенты, субъектность.

Ivanchuk G. P. Intellectual personality development in the context of the Philosophy for Children Program

The reform of the national education system is due to the need to educate a citizen of a democratic society, those changes that take place in the European space, which is part of our country. The article deals with the problem of intellectual development, outlines the main principles, directions and ways of implementing the program "Philosophy for Children". The "Philosophy for Children" program was proposed in regular general education schools. This was due to the fact that its basic meaning is to provide all children with assistance in updating the intellectual and spiritual potentials, which by virtue of the severe other conditions may be suppressed or remain unclaimed due to the limited education; develop the intellectual abilities, cognitive skills, creative thinking. The ability to abstract thinking is already present in a child of junior school age; Perceptual and affective perception of the world is impossible without thinking of a higher order. It follows from this that abstract philosophical reflections are accessible to children and the main tasks to determine why and how they should be taught. Modern school gradually departs from the depositions, reorienting to the recognition of the child's highest value, the direction of the teacher to humanity, democratic principles in conjunction with the pupil's life, increasing the significance of knowledge of the student's personality and actions for the development of his abilities and natural instincts. One of the leading places among the means of solving this problem belongs to personally oriented pedagogy, which is based on the humanist orientation and psychotherapeutic nature of the activity of the teacher aims and the free, creative development of the child's personality. Its main methodological principle is the activity approach to solving questions of assimilation of theory and acquiring practical skills. "Philosophy for Children" is the most corresponds to the natural inclination of the child, based on such feelings inherent in her, as curiosity, astonishment, the need to know the world in the form of a game and receivable assure from it, inclination to adventure, including and intellectual, the consequence of which should be the prevention or overcoming of the noted disadvantage.

Keywords: intelligence, humanization, development, students, subjected.

УДК 373.31:371.21:37.061

І. О. Костюк

аспірант

(Житомирський державний університет імені І. Франка)

irinakostyuk12@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3061-3919

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті описано структуру освітньо-розвивального середовища початкової ланки освіти, враховуючи умови Нової української школи, представлено аналіз його компонентів. З'ясовано стан досліджуваної проблеми у теорії та практиці сьогодення. Обґрунтовано рекомендації щодо формування просторово-предметного, дидактичного, виховного, психологічного та соціального компонентів освітньо-розвивального середовища початкової ланки освіти Нової української школи з урахуванням взаємодії цих компонентів та опори на формування мотиваційної сфери.

Ключові слова: Нова українська школа, освітній процес, освітньо-розвивальне середовище, компоненти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стрімкий розвиток технологічної сфери, реформаційні процеси держави, перебудова освіти спонукають до перегляду роботи ланки початкової школи. Курс на розбудову Нової української школи дозволяє по-новому розглянути освітні процеси, їх учасників та їх діяльність. Перед педагогами постає нова мета: навчити дітей самостійно здобувати знання із найменшою затратою зусиль, де в основі лежить збереження та зміцнення психологічного, соціального та фізичного здоров'я школяра, здатність його пристосовуватися до змін та запитів суспільства. Робота вчителів початкових класів в умовах Нової школи набуває нового значення та потребує ретельної підготовки.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Формування освітньо-розвивального середовища в початковій школі дозволяє систематично та послідовно слідувати вимогам Нової української школи, забезпечує повноцінний розвиток та навчання всіх учасників освітнього процесу, активізує їх пізнавально-творчу діяльність, сприяє набуттю ними та удосконаленню необхідних навичок та умінь, спрямованих на самоосвіту, самопізнання та самоствердження. Організація такого середовища вирішує завдання нормалізації психологічної атмосфери як у класі, так і школі загалом, сприяє утворенню та розвитку соціальних зв'язків усіх суб'єктів освітнього процесу.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблематика організації освітньо-розвивального середовища дедалі частіше зустрічається у працях різних науковців. Створення структурних моделей освітнього середовища, його складових у загальноосвітній школі активно розробляється сучасними

науковцями (В. Биков, Н. Гонтаровська, Т. Водолазька, В. Мелешко, І. Сухіна, А. Цимбалару, В. Ясвін та ін.). Поняття освітньо-розвивального середовища розкривається у працях Т. Водолазької, О. Писарчук, А. Цимбалару; дослідники виділяють компоненти, структурні елементи моделі освітньо-розвивального середовища початкової школи. Роботи, спрямовані на курс Нової української школи, є у діяльності багатьох психологів та педагогів (Л. Гриневич, І. Большакова, О. Ельконін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Ю. Найда, О. Онопрієнко, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян тощо [1; 2]). Вчені наголошують на важливості розвитку критичного мислення всіх учасників освітнього процесу шляхом удосконалення форм, методів та засобів освіти. Важливого значення набуває виховання у дитини мотивації до навчання, бажання відвідувати школу, здобувати нові знання та навички.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Запити суспільства, стрімкі процеси розвитку освіти спонукають до більш детального розгляду цієї проблематики на тлі практичної діяльності школи, тому в статті описується формування всіх компонентів освітньо-розвивального середовища початкової ланки освіти враховуючи санітарно-гігієнічні, психологічні, соціальні, педагогічні показники з практичної точки зору.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті, як складової дослідження, є розгляд освітньо-розвивального середовища початкової ланки освіти як основи формування Нової української школи, де описується його структура, розкриваються теоретично-практичні особливості формування усіх його компонентів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Т. Водолазькою освітнє середовище початкової школи описується як система, що містить такі компоненти: просторово-предметний, соціальний, психодидактичний. А. Цимбалару зазначаються компоненти моделі освітнього простору у школі I ступеня: структурування навчального процесу, організація навчальної взаємодії, зонування й обладнання шкільних приміщень. О. Писарчук визначає та описує складові компоненти освітньо-розвивального середовища: просторово-предметний, психолого-дидактичний, соціально-комунікаційний, пізнавально-мотиваційний [3: 38-41].

Аналіз науково-педагогічної літератури та передового педагогічного досвіду з формування освітньо-розвивального середовища початкової школи дає змогу сконструювати його структуру, яка містить такі компоненти: просторово-предметний, дидактичний, виховний, психологічний та соціальний. Їх організація, яка відбувається на основі їх взаємодії та сприяє розвитку мотиваційної сфери всіх учасників освітнього процесу, дає змогу повноцінному функціонуванню Нової української школи. (Рис. 1).

Рис. 1. Структура освітньо-розвивального середовища Нової української школи

Освітньо-розвивальне середовище початкової школи *просторово-передметного* компонента відбувається шляхом використання дизайну приміщень навчально-виховного процесу (класної кімнати, спеціалізованих класів, кабінетів психологічної та соціальної служби, робочого місця вдома), інтерпретації його суб'єктів та об'єктів (розсаджування суб'єктів навчально-виховного процесу, формування відповідного розпорядку дня, зміна стандартного місця проведення уроку, організація тематичних куточків тощо).

У Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору Нової української школи (затверджено наказом МОН від 23.03.2018 № 283) у класі має бути створено 8 осередків: навчально-пізнавальної діяльності (з партами/столами), змінні тематичні осередки (дошки/фліп-чарти/стенди для діаграм з ключовими ідеями), для

гри (настільні ігри, інвентар для рухливих ігор), художньо-творчої діяльності (полички для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт), куточок живої природи для проведення дослідів (пророщування зерна, спостереження та догляд за рослинами, акваріум), відпочинку (з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям), дитяча класна бібліотечка, осередок вчителя (стіл, стілець, комп'ютер, полиці/ящики, шафи для зберігання дидактичного матеріалу тощо) [2: 2], – які є основою для організації просторово-предметного компонента освітньо-розвивального середовища початкової школи і мають забезпечувати його ергономічність, безпечність, естетичність, об'єкти середовища мають відповідати певному кольору, розміру та вазі. Ці вимоги бажано застосовувати при організації всіх складників цього компонента освітньо-розвивального середовища: класної кімнати, спеціалізованих класів, кабінетів психологічної та соціальної служби, робочого місця вдома, школи загалом. Тому важливим є взаємодія: вчитель – учень – батьки – соціальна служба – психологічна служба – адміністрація – громада.

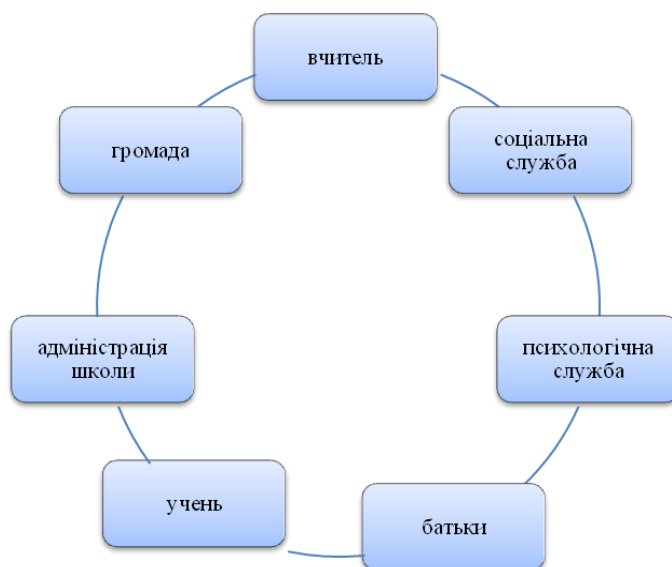

Рис. 2. Взаємодія соціальних інституцій при організації просторово-предметного компонента освітньо-розвивального середовища початкової школи

Багатьма науковцями доведено вплив кольорів на розвиток дитини (Е. Бажин, А. Еткінд, Б. Базима, Н. Густяков, С. Коробій та ін.), тому важливого значення при організації просторово-предметного компонента освітньо-розвивального середовища набуває використання певних кольорів та текстур для активізації психічних процесів дитини, застосування певних матеріалів для задіяння всіх органів чуття. У Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору Нової української школи наголошується на використанні світлих відтінків жовтого, зеленого, бежевого, голубого кольорів [2: 2]. Ученими [4: 179] стверджується, що *жовтий* колір підвищує енергетичні властивості, самооцінку, стимулює мозкову діяльність, тому доречно використовувати цей колір при створенні навчально-пізнавального, бібліотечного осередка, діяльності школяра як у шкільних приміщеннях, так і вдома. *Зелений* розвиває почуття спокою, бадьорості і розслаблення, заспокійливо діє на нервову систему [4: 179]; він є близьким до природного середовища, сприяє відновленню, тому доцільним є його використання при організації осередку відпочинку та дослідному. *Блакитний, синій* кольори є символом благополуччя та стабільності, сприяють розвитку творчих здібностей та індивідуальності, поліпшують пам'ять, стимулюють мислення, тому дієвим є застосування їх при оформленні художньо-творчого осередку, дослідного та навчально-пізнавального. *Бежевий, помаранчевий* стимулюють енергію, спонукають розвитку уяви, тому найбільш підходять для оформлення ігрового, бібліотечного та художньо-творчого осередку [4: 179]. *Білий* вважається символом легкості, чистоти та радості, який здатен підняти тонус в похмурий день, допомагає подолати скованість; на його тлі виділятимуться роботи школярів, що сприяє на їх зосередженню, тому застосування білого при оформленні змінного тематичного осередку є дієвим [3: 179]. *Сірий* — це фоновий колір стабільності і твердості, колір бізнесу і контролю емоцій; *коричневий* — сприяє впевненості та непохитності, це знак стабільності та згуртованості, що для вчителя є важливим, тому осередок вчителя бажано організувати у пастельних тонах, наближених до сірого та коричневого. *Червоний* колір є подразником, найбільш емоційно насичений, він здійснює відчутний вплив на сітківку ока, посилює агресивність і збуджує, тому його застосування має бути добре продуманим та елементарним, що стосується і чорного [4: 180]. Учителю необхідно пам'ятати, що насичені, яскраві кольори призводять до швидкого виснаження та втоми; штучні кислотні відтінки несуть згубний вплив на психічні та фізіологічні властивості людини, сприяють перевтомі, тому важливим є використання у організації просторово-предметного компонента освітньо-розвивального середовища початкової школи пастельних тонів та кольорів максимально наближених до природних і не зловживати яскравими фарбами.

Створення освітньо-розвивального середовища початкової школи не можливе без просторово-предметного його компонента, який містить також необхідну матеріально-технічну базу (матеріальні та технічні засоби

навчання та виховання, специфічні засоби для розвантаження, відпочинку, заспокоєння тощо [3]), яка визначається взаємодією «вчитель – учень – батьки – соціальна служба – психологічна служба – адміністрація – громада» доповнює всі осередки класу, присутня у кабінетах соціальної та психологічної служби, охоплює робоче місце дитини вдома та школі. Тут важливим є наявність не лише паперових об'єктів, відео, аудіо пристроїв чи ПК, а й засобів для виконання запланованих досліджень, проєктів; наявність новітніх засобів унаочнення; необхідних меблів та елементів розвантаження, які відповідають державним стандартам якості.

Моделювання *дидактичного компонента* освітньо-розвивального середовища початкової школи відбувається на основі використання різних технологій, форм, методів, прийомів навчання, які спрямовані на взаємодію всіх суб'єктів освітньо-розвивального середовища початкової школи залежно від педагогічної ситуації. Цей компонент є одним із найвагоміших та найвпливовіших чинників формування освітньо-розвивального середовища початкової школи, який організовується під керівництвом та настановами вчителя з урахуванням пропозицій інших суб'єктів освіти і спонукає до використання інтеграційних процесів як на рівні предметів викладання, так і на рівні психологічних та педагогічних наук. Важливого значення набуває використання різноманітних форм, методів та прийомів навчання, які передбачають інтерактивну діяльність. При організації дидактичного компонента освітньо-розвивального середовища початкової школи в умовах Нової української школи дієвим є використання таких форм та методів, які сприяють налагодженню турботливих дружніх взаємовідносин, сумісному розробленню необхідних правил та рутин, проактивному підходу до дисципліни та ефективному плану уроку, що базується на розвитку критичного мислення учнів та діяльнісному підході, містить комплекс методів та засобів, використання яких сприяє розвитку ключових компетентностей та мотиваційної сфери суб'єктів.

Відповідно до проєкту нового базового Закону «Про освіту» ключовими для Нової української школи визначено такі компетентності:

- спілкування державною мовою
- спілкування іноземними мовами
- математична грамотність
- компетентності в природничих науках і технологіях
- інформаційно-цифрова компетентність
- уміння навчатися впродовж життя
- соціальні і громадянські компетентності
- підприємливість
- загальнокультурна грамотність
- екологічна грамотність і здорове життя [2: 11-12].

Формування цих компетентностей спонукає до використання різних форм та методів, які є специфічними для тої чи іншої компетенції та наскрізних, які діють на розвиток кількох компетентностей. Аналіз передового педагогічного досвіду показав, що ефективним є використання таких форм та методів, які спрямовані на інтерактивну діяльність, практичне застосування, зв'язок із життям. Важливого значення набуває експеримент, дослідження, створення проєктів, екскурсії, залучення класу до організації колективних творчих справ, громадської діяльності, що відтворюється за допомогою інтеграції навчання, включення в освітній процес фізичної діяльності та роботі творчого спрямування тощо.

У практичній діяльності дієвим є використання інтерактивних методів, різних форм навчання та виховання у поєднанні із стандартними, які задіюють усі органи чуттів дитини та базуються на провідній діяльності цього віку і забезпечують зв'язок із життям дитини; оперування такими засобами, які якісно відображають те чи інше явище та спонукають до практичної діяльності. Важливим є використання необхідних форм, методів та засобів і у роботі з батьками, педагогічна освіта яких має теж розвиватися.

Організація *психологічного компонента* освітньо-розвивального середовища початкової школи заснована на врахуванні психолого-фізіологічних та індивідуальних особливостей суб'єктів цього середовища, їх взаємодії, підборі необхідних методик, тренінгів та ін. засобів, які впливають на покращення та розвиток їх психоемоційної сфери у навчально-виховному процесі. Важливого значення набуває психологічне розвантаження дитини, яке має бути для всіх дисциплін початкової ланки освіти від першого до четвертого класу та впроваджуватися у вигляді: ігор, пальчикової гімнастики, зорової гімнастики, фізкультхвилинок, руханок, хвилинок релаксації тощо. Цьому сприяє аналіз та застосування спеціалізованої літератури з метою організації ранкових зустрічей, хвилинок релаксації, проведення спеціальних ігор, тренінгів, семінарів для усіх учасників освітнього процесу з урахуванням проблем, котрі виникають під час роботи. Важливого значення набуває вивчення психологічних особливостей дитини у їх динаміці та факторів впливу на їх розвиток з метою застосування психологічних знань в організації інших компонентів освітньо-розвивального середовища.

Аналізуючи дослідження передового педагогічного досвіду, було з'ясовано, що не всі учасники освітнього процесу володіють необхідними психологічними знаннями, тому організація спільної діяльності, щотижневих зустрічей батьків з класним керівником, щомісячних «відкритих» для батьків уроків, організація тренінгів та семінарів для батьків та вчителів позитивно впливає на психологічний клімат класу, дозволяє краще порозумітися всім суб'єктам освіти. Перебування у частих стресових ситуаціях як дорослих, так і дітей спонукає до побудови «осередків допомоги» та розвантажувальних зон для всіх і є важливим та невід'ємним фактором при організації освітньо-розвивального середовища.

Формування *соціального компонента* освітньо-розвивального середовища передбачає вивчення та організацію суспільних взаємовідносин у системі «вчитель – учень – батьки – соціальна служба – психологічна служба – адміністрація – громада», які ґрунтуються на суб'єкт-суб'єктних відносинах. Організація соціального компонента освітньо-розвивального середовища початкової школи складається із злагодженого дослідження, розвитку та корекції соціальних взаємозв'язків усіх учасників освітнього процесу. Це запобігання, виявлення та розв'язання соціальних конфліктів, допомога суб'єктам освітнього процесу соціалізуватися у класі, школі, громаді та суспільстві загалом.

Прикладом формування цього компонента є залучення батьків, громадськості до навчально-виховного процесу шляхом організації різних екскурсій на виробництво, подорожей по визначних місцях, зустрічей, культурно-масових заходів. Першочергового значення набуває робота з батьками, яким пропонується один раз у місяць відвідувати відкриті заняття для забезпечення аналізу та оцінки роботи та поведінки своєї дитини у класі; організовувати відвідування музеїв, заводів, фабрик, визначних місць області, розважальних центрів. Формуванню соціального компонента освітньо-розвивального середовища сприяє залучення учнів до відвідування позашкільних заходів, до сумісної діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Приклади цього є у працях А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. педагогів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Організація освітньо-розвивального середовища початкової школи відповідає вимогам Нової української школи та сприяє повноцінному її функціонуванню, що відображається у формуванні просторово-предметного, дидактичного, виховного, психологічного та соціального компонентів, в основі яких міститься взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу (учнів, учителів, батьків, соціально-психологічних служб, адміністрації, громади) і відображає педагогіку партнерства; орієнтація на учня, упровадження ціннісного виховання та розвиток необхідних компетентностей відповідно до державних вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти [Електронний ресурс] / [Л. Гриневич, О. Ельконін, С. Калашнікова та ін.] ; за ред. М. Грищенко – К., 2016. – 40 с. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Новий освітній простір [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/novij-osvitnij-prostir>.
3. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Писарчук Оксана Тарасівна. – Тернопіль, 2016. — 272 с.
4. Коробій С. Психологічний вплив кольору / С. Коробій // 69-та студентська науково-технічна конференція. Секція « Підприємництва та перспективних технологій » : збірник тез доповідей, 17–21 жовтня 2011 року / Національний університет «Львівська політехніка», Інститут підприємництва та перспективних технологій. – Львів, 2011. – С. 179–180.
5. Базима Б. А., Густяков Н. А. О цветовом выборе как индикаторе эмоциональных состояний в процессе решения малых творческих задач / Б. А. Базима, Н. А. Густяков // Вестник ХГУ. – 1988. – № 320. – С. 22-25.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Nova ukrayins'ka shkola. Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi osvity [New Ukrainian School. Conceptual Principles for Reforming Secondary Education] [Elektronnyy resurs] / [L. Hrynevych, O. El'konin, S. Kalashnikova ta in.] ; za red. M. Hryshchenka — K., 2016 — 40 s. — Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Novyy osvitniy prostir [New Educational Space] [Elektronnyy resurs] — Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/tag/novij-osvitnij-prostir>.
3. Pysarchuk O. T. pidhotovka maybutn'oho vchytelya pochatkovoyi shkoly do orhanizatsiyi osvitn'o-rozvyval'noho seredovyscha [Preparation of the future teacher of elementary school to organization of educational-developing environment]: : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Pysarchuk Oksana Tarasivna. — Ternopil', 2016. — 272 s.
4. Korobiy S. Psykholohichnyy vplyv kol'oru [Psychological influence of color] / S. Korobiy. // 69–ta student's'ka naukovо–tekhnichna konferentsiya. Sektsiya « Pidpryyemnytstva ta perspektyvnykh tekhnolohiy » : zbirnyk tez dopovidey, 17–21 zhovtnya 2011 roku / Natsional'nyy universytet «L'vivs'ka politekhnika», Instytut pidpryyemnytstva ta perspektyvnykh tekhnolohiy. – L'viv, 2011. – С. 179–180.
5. Bazima B. A., Gustyakov N. A. O tsvetovom vybore kak indikatorе emotsional'nykh sostoyaniy v protsesse resheniya malykh tvorcheskikh zadach [About color choice as an indicator of emotional states in the process of solving small creative problems.] / B. A. Bazima, N. A. Gustyakov // Vestnik KHGU. — 1988. — № 320. — S 22-25.

І. О. Костюк. *Организация образовательно-развивающей среды начальной школы как основы формирования Новой украинской школы*

В статье описана структура образовательно-развивающей среды начального звена образования учитывая условия Новой украинской школы, представлен анализ ее компонентов. Выяснено состояние исследуемой проблемы в теории и практике современности. Обоснованы рекомендации по формированию пространственно-предметного, дидактического, воспитательного, психологического и социального компонентов образовательно-развивающей среды начального звена образования Новой украинской школы с учетом взаимодействия этих компонентов и опоры на формирование мотивационной сферы.

Ключевые слова: Новая украинская школа, образовательный процесс, образовательно-развивающая среда, компоненты.

Kostyuk I.O. Organization of educational-developing environment in elementary school as the basis for formation of the New Ukrainian school

The research deals with the analysis of the development of the New Ukrainian School, the formation of an educational-developing environment in elementary school. The articles containing information on the New Ukrainian School, the formation of the educational-developing environment in this school and the results of monitoring the educational process in them in question serve as research material. The scientific methods of analysis, synthesis, observation, description and comparison have been used in order to single out components and character of the educational-developing environment in the terms of a new Ukrainian school. The results obtained confirm that the educational-developing environment meets the requirements of the New Ukrainian School if it consists of the spatially-objective, didactic, educational, psychological and social components. At the base of the structure of the educational-developing environment of the initial link of education lies the interaction of all its components and the emphasis on the formation of a motivational sphere in each of them. Interaction of all subjects of the educational process (students, teachers, parents, social psychological services, administrations, communities), pedagogy of partnership; orientation towards the student, introduction of value education and development of the necessary competences in accordance with the state requirements in the process of creating spatially-objective, didactic, educational, psychological and social components of the educational and developing environment of primary school is important and contributes to the adherence to the conditions of the New Ukrainian school.

Key words: New Ukrainian school, educational process, educational and developing environment, components.

УДК 373.3.015.31:796.011.3

В. І. Косюк,

викладач фізичного виховання

(Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського, м. Бар)

kosyuk2019@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8329-3632

П. С. Шостаківський,

(Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського, м. Бар)

petro_petro_2019@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-3690-2236

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВНИХ ПРІОРИТЕТІВ

У статті висвітлено мету та завдання фізичного виховання підростаючого покоління в Україні у світлі державних пріоритетів. Авторами проаналізовано зміст діючих державних законодавчих та нормативних освітянських документів з проблеми фізичного виховання дітей та молоді. Зокрема, окреслено актуальні завдання закладів дошкільної, загальної середньої, вищої та позашкільної освіти у справі виховання фізичної культури особистості, формування у неї навичок ведення здорового способу життя, сприяння її гармонійному фізичному розвитку та вдосконаленню. Визначено роль сім'ї у вихованні відповідального та дбайливого ставлення дитини до власного здоров'я. Виокремлено пріоритетні завдання та шляхи розвитку спорту в Україні з метою популяризації фізичної культури та спорту серед населення, забезпечення рівного доступу громадян до сфери фізичного виховання та спорту, залучення їх до активної спортивної діяльності. Зроблено висновок про актуальність проблеми підвищення якості здоров'я підростаючого покоління, доведено провідну роль сім'ї та закладів освіти у фізичному вихованні підростаючого покоління.

Ключові слова: фізична культура, спорт, фізичне виховання.

Постановка проблеми. Згідно із законом України «Про освіту» освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства, а її основним завданням є формування культури здорового способу життя підростаючого покоління.

Нині особливо важливим є відповідальне ставлення особистості до власного здоров'я, усвідомлення нею особистісної та соціальної цінності здоров'я, необхідності його збереження та поліпшення шляхом ведення здорового способу життя, занять фізичною культурою та спортом.

Тому збереження здоров'я підростаючого покоління, сприяння його належному фізичному розвитку є важливим завданням держави, сім'ї та закладів освіти, що, в свою чергу, повинні організувати якісну систему його фізичного виховання.

Метою фізичного виховання є формування особистості, спрямоване на забезпечення необхідного рівня розвитку життєво важливих рухових навичок і фізичних якостей; загальнолюдських цінностей: здоров'я, фізичного, соціального та психічного благополуччя; виховання інтересу і звички до самостійних занять фізичною культурою і спортом, набуття навичок здорового способу життя.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання фізичного виховання особистості розглядалося,

зокрема, такими класиками педагогічної думки, як К. Гельвецій, Д. Дідро, Я.-А. Коменський, П. Лесгафт, Й.-Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Фур'є тощо.

Ідея фізичного і духовного вдосконалення особистості пропагувалася такими українськими діячами та педагогами, як Г. Ващенко, О. Духнович, М. Корф, А. Макаренко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга тощо.

Методологічні основи фізичного виховання учнів стали об'єктом наукових досліджень А. Борисенка, Б. Ведмеденка, О. Дубогай, Б. Шияна тощо.

Використанню народних ігор і традицій у фізичному вихованні школярів присвятили свої дослідження Г. Воробей, М. Дедюхіна, Л. Єфімова, В. Левків, Є. Приступа, А. Цьось тощо.

У цій статті маємо **на меті** здійснити аналіз чинних державних законодавчих і нормативних освітянських документів з проблеми фізичного виховання підростаючого покоління в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічним завданням реформування освіти в Українській державі є відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків [3].

Пріоритетним напрямком реформування освіти, зокрема, є забезпечення у кожному навчально-виховному закладі відповідних умов для навчання і виховання фізично та психічно здорової особи; запобігання пияцтву, наркоманії, насильству, що негативно впливають на здоров'я людей.

Оновлення змісту освіти є визначальною складовою реформування освіти в Україні і передбачає приведення його у відповідність з сучасними потребами особи і суспільства. Гуманітарна освіта, зокрема, спрямована на утвердження пріоритетів здорового способу життя людини.

Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури [3]. Одним із пріоритетних напрямів реформування виховання є забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їх здоров'я.

В Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») означено мету виховання у різних сферах: дошкільне виховання (є вихідною ланкою в системі безперервної освіти, становлення і розвитку особистості; здійснюється в родині, дитячих дошкільних виховних закладах у тісній взаємодії з сім'єю і має на меті забезпечення фізичного та психічного здоров'я дітей, їх повноцінного розвитку, готовності до школи, набуття життєвого досвіду); родинне виховання (батьки, як перші педагоги, покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформувані активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу; суспільне виховання (покликане продовжувати повноцінний і всебічний розвиток дитини на засадах національної культури і духовності з урахуванням різноманітності національного складу та регіональних умов України).

Необхідним є створення належних соціально-економічних і морально-психологічних умов для повноцінного життя дитини, оптимального її розвитку й виховання, зміцнення здоров'я.

Одним із напрямків реформування дошкільного виховання є дослідження динаміки стану здоров'я та психічного розвитку дошкільників; удосконалення навчально-виховного процесу в дошкільних виховних закладах з урахуванням особистісних якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини.

Серед основних шляхів реформування дошкільного виховання: встановлення вікових нормативів фізичного, психічного та духовного розвитку дітей; створення оптимальних науково-методичних, організаційно-педагогічних, санітарно-гігієнічних, матеріально-технічних, естетичних умов функціонування дошкільних виховних закладів різних типів і профілів; розроблення державних та авторських програм дошкільного виховання, вироблення критеріїв їх експертизи та оцінки на основі психофізичних, соціально-психологічних, педагогічних, гігієнічних вимог.

Загальна середня освіта має забезпечувати продовження всебічного розвитку дитини як цілісної особистості, її здібностей і обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, формування громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору [3].

Стратегічними завданнями реформування загальної середньої освіти, зокрема, є: органічне поєднання навчання і виховання з метою забезпечення розумового, морального, художньо-естетичного, правового, патріотичного, екологічного, трудового та фізичного розвитку дитини, формування здорового способу життя; створення оптимальних організаційно-педагогічних, науково-методичних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних умов функціонування загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Одним із напрямів реформування загальної середньої освіти є запровадження системи варіантного навчання і виховання відповідно до особистісних потреб і здібностей учнів.

Позашкільне навчання і виховання спрямоване на забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, здобуття дітьми та юнацтвом додаткових знань, умінь, навичок за інтересами, інтелектуальний і духовний розвиток, підготовку їх до активної професійної і громадської діяльності [3].

Стратегічним напрямом реформування позашкільного навчання і виховання є створення умов для здобуття

додаткової освіти дітьми і молоддю шляхом їх участі, зокрема, у фізкультурно-оздоровчій діяльності.

Професійна освіта спрямована на забезпечення професійної самореалізації особистості, формування її кваліфікаційного рівня, створення соціально активного, морально і фізично здорового національного виробничого потенціалу, який має посідати важливе місце у технологічному оновленні виробництва, впровадженні у практику досягнень науки і техніки [3].

Стратегічним завданням реформування професійної освіти, зокрема, є створення умов для здобуття громадянами робітничих професій відповідно до покликань, інтересів, здібностей, фізичного стану; підвищення їх виробничої кваліфікації і перепідготовки на рівні науково-технічних досягнень.

Вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства [3].

У законі України «Про освіту» фізичне виховання молоді визначено як одне із завдань різних видів освіти:

– дошкільної освіти (метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок) (стаття 11);

– повної загальної середньої освіти (метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності; досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, серед яких – громадянські та соціальні компетентності, пов'язані, зокрема, з ідеями здорового способу життя) (стаття 12);

– позашкільної освіти (метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності) (стаття 14);

– спеціалізованої освіти (освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей; спортивна освіта передбачає засвоєння освітньої програми з відповідного виду спорту з метою набуття комплексу професійних компетентностей у галузі фізичної культури і спорту, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи, поглибленого оволодіння спеціалізацією в обраному виді спорту та здобувається одночасно з середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою чи вищою освітою) (стаття 21) [1].

Здобувачі освіти мають право на: свободу спортивної, оздоровчої діяльності тощо; безпечні та нешкідливі умови навчання; захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти; користування спортивною, оздоровчою інфраструктурою закладу освіти та послугами його структурних підрозділів у порядку, встановленому закладом освіти відповідно до спеціальних законів (стаття 53). В свою чергу вони зобов'язані, зокрема, відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров'я, здоров'я оточуючих, довкілля (стаття 53).

Держава визнає пріоритетну роль дошкільної освіти та створює належні умови для її здобуття [4]. Дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей.

Держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини, забезпечує доступну і безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їх інтелектуального, соціального і фізичного розвитку у тій формі, яка для них є найбільш зручною та ефективною, піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей (стаття 3).

Серед принципів дошкільної освіти є: рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини; єдність розвитку, виховання, навчання і оздоровлення дітей; відповідність змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти особливостям розвитку та стану здоров'я дитини дошкільного віку (стаття 6).

Завданням дошкільної освіти, зокрема, є збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини (стаття 7).

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання і навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності (стаття 8).

Заклад дошкільної освіти: створює безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми

безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному і фізичному розвитку дітей (стаття 11).

У сфері дошкільної освіти дитина має, зокрема, право на: безпечні та нешкідливі для здоров'я умови утримання, розвитку, виховання і навчання; захист від будь-якої інформації, пропаганди та агітації, що завдає шкоди її здоров'ю, моральному та духовному розвитку; безоплатне медичне обслуговування у закладах дошкільної освіти; захист від будь-яких форм експлуатації та дій, які шкодять здоров'ю дитини, а також від фізичного та психологічного насильства, приниження її гідності; здоровий спосіб життя (стаття 28).

Органи охорони здоров'я, заклади охорони здоров'я разом з органами управління освітою здійснюють контроль за дотриманням санітарного законодавства у закладах дошкільної освіти, щорічно забезпечують безоплатний медичний огляд дітей, моніторинг і корекцію стану їх здоров'я, несуть відповідальність за додержання санітарно-гігієнічних норм, проведення лікувально-профілактичних заходів у закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності (стаття 34).

Батьки або особи, які їх замінюють, зобов'язані постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних задатків, нахилів та здібностей (стаття 36).

Загальна середня освіта – це цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності [5]. Загальна середня освіта спрямована, зокрема, на виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців) (стаття 5).

Одним із завдань закладу вищої освіти, згідно закону України «Про вищу освіту», є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах [6].

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на: безоплатне користування бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами закладу вищої освіти; користування виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами закладу вищої освіти у порядку, передбаченому статутом закладу вищої освіти; участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку; участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення; спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури закладу вищої освіти відповідно до медико-соціальних показань за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я (стаття 62).

Система позашкільної освіти – це освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти (зклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої); гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи [7].

Заклад позашкільної освіти – це складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів.

Структуру позашкільної освіти становлять заклади, серед яких – гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, професійно-технічних та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші навчальні заклади, установи; (стаття 5).

Основними завданнями позашкільної освіти, зокрема, є: створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів; формування у вихованців, учнів і слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки; вдосконалення фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів, підготовка спортивного резерву для збірних команд України з різних видів спорту; виховання в учасників освітнього процесу свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих; формування здорового способу життя вихованців, учнів і слухачів (стаття 8).

Позашкільна освіта у закладах позашкільної освіти може здійснюватися за певними напрямками, серед яких – фізкультурно-спортивний або спортивний (забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, учнів і слухачів, необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування, змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовку спортивного резерву для збірних команд України, набуття

навичок здорового способу життя) та оздоровчий (забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості) (стаття 15).

Основним документом, що визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту є закон України «Про фізичну культуру і спорт» [8].

У статті 3 Закону означено права громадян у сфері фізичної культури і спорту: громадяни мають право займатися фізичною культурою і спортом незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Це право забезпечується шляхом: вільного вибору видів спорту та фізкультурно-спортивних послуг; доступності та безпечності занять фізичною культурою і спортом; захисту прав та законних інтересів громадян; створення закладів фізичної культури і спорту; об'єднання громадян у громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості; здобуття спеціальної освіти та здійснення відповідної професійної діяльності.

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах: визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави; визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави; забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності; гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів; сприяння безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп; утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту; створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості; забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян; забезпечення умов для підтримки напрямів фізичної культури і спорту; забезпечення доступу осіб з інвалідністю до спортивних споруд; заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері (стаття 4).

Особлива роль у справі фізичного виховання молоді відводиться сфері освіти (стаття 26).

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють розвитку фізичної культури в навчальних закладах. Фізична культура у сфері освіти має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя.

Фізична культура у сфері освіти базується на затверджених відповідно до закону державних стандартах освіти, спрямованих на забезпечення науково обґрунтованих норм рухової активності дітей та молоді з урахуванням стану їхнього здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку.

У навчальних закладах заняття з фізкультурно-спортивної реабілітації учнів і студентів з інвалідністю є обов'язковими, їх періодичність та інтенсивність визначаються індивідуально, з урахуванням медичних рекомендацій.

Керівники навчальних закладів зобов'язані забезпечувати створення сприятливих умов для належної рухової активності учнів та студентів.

Закон регламентує порядок здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності:

– за місцем проживання та відпочинку громадян (забезпечення умов для фізкультурно-оздоровчої діяльності за місцем проживання та відпочинку громадян покладається на місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування і здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів; з цією метою місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть створювати центри фізичного здоров'я населення, організувати будівництво спортивних споруд та співпрацювати з відповідними громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості та іншими закладами фізичної культури і спорту; власники санаторно-курортних закладів, закладів відпочинку та об'єктів туристичної інфраструктури, зокрема туристичних баз, створюють умови для здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності та фізкультурно-спортивної реабілітації) (стаття 27);

– за місцем роботи громадян (власники підприємств, керівники установ та організацій відповідно: створюють працівникам належні умови для фізкультурно-оздоровчої діяльності згідно з колективними договорами; надають у користування працівникам та членам їх сімей для занять масовим спортом спортивні споруди, що перебувають на балансі відповідних підприємств, установ та організацій, забезпечують функціонування таких спортивних споруд, виділяють кошти на придбання спортивного інвентарю та обладнання, оплату праці відповідних фахівців сфери фізичної культури і спорту; сприяють об'єднанню

працівників у колективи фізичної культури та/або спортивні клуби; заохочують працівників, які займаються масовим спортом) (стаття 28);

– серед сільського населення (виконавчі органи сільських, селищних рад, підприємства, установи та організації агропромислової галузі, що розташовані в сільській місцевості, сприяють: створенню умов для залучення мешканців села, селища до активних занять фізичною культурою і спортом, здорового способу життя; утворенню та діяльності у межах відповідних територій колективів фізичної культури та спортивних клубів; доступності мешканцям села, селища спортивних споруд відповідних навчальних закладів для занять фізичною культурою; функціонуванню та створенню дитячо-юнацьких спортивних шкіл у кожному сільському районі, у тому числі відкриттю їх відділень (філій) у селах та селищах; фінансуванню фізичної культури і спорту) (стаття 29);

– у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, у правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних службах (фізична підготовка військовослужбовців є складовою частиною загальної системи навчання та виховання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, і спрямована на забезпечення фізичної готовності особового складу до професійної діяльності (стаття 30).

Окрема увага держави зосереджена на організації та здійсненні фізкультурно-оздоровчої діяльності і фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю (стаття 31).

Зазначено, що для забезпечення такої діяльності можуть створюватися заклади фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, надаватися їм необхідне матеріально-технічне забезпечення, доступність спортивних споруд для осіб з інвалідністю.

Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, регіональні центри з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, центри з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, заклади фізичної культури і спорту у співпраці з громадськими організаціями осіб з інвалідністю фізкультурно-спортивної спрямованості можуть здійснювати заходи з фізкультурно-оздоровчої діяльності та фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю.

У четвертому розділі Закону окреслено систему організації спорту в Україні:

– дитячого спорту (напряму спорту, який забезпечує ознайомлення дітей з видами спорту та виявлення їх здібностей до подальших занять спортом; органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють організаційно-правові та інші умови для розвитку дитячого спорту та забезпечення початкового навчання дітей видам спорту шляхом об'єднання зусиль сім'ї, опікунів, піклувальників, дитячо-юнацьких спортивних шкіл та загальноосвітніх навчальних закладів з метою розвитку масового спорту та спорту вищих досягнень) (стаття 33);

– дитячо-юнацького спорту (напряму спорту, який забезпечує залучення дітей для занять певним видом спорту із дитячого спорту для здійснення їх спортивної спеціалізації та забезпечення умов для переходу до резервного спорту; розвиток дитячо-юнацького спорту забезпечують суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, зокрема дитячо-юнацькі спортивні школи та відповідні спортивні клуби) (стаття 34);

– резервного спорту (напряму спорту, який забезпечує у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, здійснення відбору обдарованих дітей та молоді для занять певним видом спорту, створення умов для максимального розвитку їхніх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів, забезпечення умов для переходу до спорту вищих досягнень та поповнення основи складу національних збірних команд; розвиток резервного спорту забезпечують суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, зокрема спортивні клуби, спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, школи вищої спортивної майстерності, штатні спортивні команди резервного спорту, що реалізують державну політику у сфері освіти, фізичної культури та спорту, всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, спортивних федерацій та інші суб'єкти сфери фізичної культури і спорту) (стаття 35);

– спорту вищих досягнень (напряму спорту, який забезпечує залучення спортсменів з резервного спорту шляхом подальшої спеціалізації та індивідуалізації їхнього навчально-тренувального процесу з певного виду спорту для підготовки та участі у спортивних змаганнях всеукраїнського та міжнародного рівнів; розвиток спорту вищих досягнень забезпечують національні збірні команди та суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, зокрема центри олімпійської підготовки, школи вищої спортивної майстерності, спортивні клуби, а також спортивні команди Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб, а також суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, які здійснюють розвиток професійного спорту (стаття 36);

– службово-прикладного та військово-прикладного спорту (напряму спорту, пов'язаного з виконанням військовослужбовцями і працівниками Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб своїх службових обов'язків (стаття 36);

– професійного спорту (комерційного напряму діяльності у спорті, пов'язаного з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку) (стаття 38).

В Україні з метою законодавчого закріплення системи функціонування та розвитку сфери фізичного

виховання та спорту в умовах ринкової економіки прийнято Концепцію реформування сфери фізичного виховання та спорту [9].

Завданнями, що потребують вирішення, є:

- приведення сфери фізичного виховання та спорту до стандартів, визначених в Олімпійській хартії, Міжнародній хартії фізичного виховання та спорту, Спортивній хартії Європи;
- забезпечення дотримання принципу децентралізації влади з максимальним делегуванням повноважень у сфері фізичного виховання та спорту регіонам та громадянському суспільству;
- подолання корупції в системі спорту, запровадження механізмів, що унеможливають корупцію в системі спорту;
- забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні, зокрема через розвиток спортивних організацій;
- створення такого режиму перехідного періоду, при якому реформування відбуватиметься зі збереженням або подальшим збільшенням обсягів фінансування, обумовленим забезпеченням позитивних результатів у сфері соціальних, економічних наслідків;
- здійснення імплементації до національного законодавства антидопінгових правил та стандартів, закріплених у Антидопінговій конвенції, Міжнародній конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, Всесвітньому антидопінговому кодексі тощо;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері спорту через державну підтримку сфери фізичного виховання та спорту із застосуванням принципів рейтингування в спорті вищих досягнень та адресної фінансової допомоги в сфері масового спорту;
- забезпечення діяльності сфери фізичного виховання та спорту джерелами фінансування.

Основними проблемами, що потребують вирішення при проведенні реформування, є:

- надмірна участь держави у сфері спорту в якості єдиного суб'єкта управління сферою фізичного виховання та спорту (такий режим функціонування зумовлений необхідністю слідування законодавчо закріпленим правилам організації та управління на принципах соціалістичної економіки планування та непрозорого розподілення ресурсів);
- завадою розвитку сфери фізичного виховання та спорту є низький рівень участі інституцій громадянського суспільства; інституції громадянського суспільства є фактично не задіяні або мають слабкий рівень співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування за рахунок витіснення їх державою як суб'єктом управління спортом;
- відсутність фактичної взаємодії між суб'єктами спортивної сфери, або наднизький ступінь такої взаємодії є наслідком відсутності обов'язкових та прозорих умов та вимог щодо організації спортивного руху на умовах обов'язкового членства у спортивних федераціях з метою провадження змагальної діяльності з виду спорту;
- відсутність прозорого підходу в питанні розподілення та використання фінансових ресурсів, що надходять у сферу фізичного виховання та спорту призводить до того, що фінансові ресурси витрачаються за відсутності сформульованих соціальних замовлень, без планування цілей та очікуваних обґрунтованих соціальних та економічних результатів такого фінансування.

У Концепції окреслено напрями реформування спорту в Україні. Відтак, підтримка спорту вищих досягнень повинна бути забезпечена через створення системи рівного доступу всіх спортивних федерацій до державного фінансування. Такий рівний доступ потрібно забезпечити через систему рейтингування.

Втілення системи рейтингування повинно відбуватися зі встановленням прозорих, вимірюваних, збалансованих критеріїв. Механізм встановлення цих критеріїв повинен включати всі дані, які дозволять порівнювати ігрові та неігрові види спорту.

Держава повинна забезпечити участь усіх спортивних федерацій, збірні команди яких та спортсмени виступають на міжнародній арені, у державному фінансуванні, заснованому на системі рейтингування.

Головним напрямом підтримки у масовому спорті повинна стати система адресної державної фінансової допомоги та фінансової допомоги органами місцевого самоврядування дітям, підліткам, молоді. Органи місцевого самоврядування мають право визначати додаткові категорії осіб, які потребують такої допомоги.

У будь-якому випадку до таких осіб повинні відноситися особи віком від 6 до 17 років та особи зі стійким розладом функцій організму без обмежень за віком. Така підтримка повинна спиратися на розгалужену систему спортивних клубів, що діють відповідно до правил спортивних федерацій. Обсяг фінансування такої допомоги повинен мати вимірювані показники, що мають прив'язку до чинних державних нормативів та ефективний режим моніторингу (мінімальний розмір заробітної плати). На першому етапі втілення реформи загальний розмір адресної цільової державної допомоги та допомоги від органів місцевого самоврядування повинен становити 15% мінімального розміру заробітної плати на місяць кожній особі, яка має право на отримання такої допомоги.

Підтримка напряму розвитку спорту в системі освіти забезпечується за рахунок створення дійового механізму залучення учнів до спортивної змагальної діяльності як механізму підтримки здорового способу життя. Таке залучення здійснюється через мережу створених студентських та учнівських спортивних клубів.

У сфері функціонування спортивних споруд держава повинна забезпечити такий рівень державної підтримки діяльності з інвестування, планування, проектування, будівництва, реконструкції та експлуатації

спортивних споруд, який би забезпечував провідну роль спортивних федерацій як носіїв відповідних стандартів у цій сфері.

Держава повинна виступати одним з ключових інвесторів при будівництві спортивних споруд. Держава повинна забезпечити високий рівень та застосування механізмів державно-приватного партнерства при здійсненні інвестування до цієї сфери. Державні інвестиції у створення спортивних споруд повинні здійснюватися виключно у співробітництві зі спортивними федераціями, яке передбачає клопотання про будівництво та висновки про відповідність планів та проектів будівництва та реконструкції спортивних споруд стандартам спортивних федерацій у сфері функціонування спортивних споруд.

Функції держави мають полягати у такому:

- забезпечення гарантій діяльності суб'єктів сфери фізичного виховання та спорту;
- забезпечення рівного доступу всіх суб'єктів сфери фізичного виховання та спорту до державної підтримки;
- здійснення регулювання суб'єктів сфери фізичного виховання та спорту виключно через встановлення вимог щодо правового статусу суб'єктів сфери фізичного виховання та спорту, необхідних для забезпечення безпеки життєдіяльності, дотримання прав та свобод людини;
- забезпечення ефективної протидії застосуванню допінгу в спорті, здійснення заходів, направлених на попередження та унеможливлення використання допінгу;
- делегування повноважень щодо представлення країни на міжнародних спортивних змаганнях визнаним спортивним федераціям з видів спорту тощо;
- забезпечення сприяння та підтримки розвитку сфери фізичного виховання та спорту шляхом фінансової, організаційної, правової, матеріально-технічної, інвестиційної підтримки, підтримки цільового використання спортивних споруд тощо;
- держава повинна стати ефективним інвестором у сфері фізичного виховання та спорту.

У Концепції визначено зміст взаємозв'язків держави із спортивними організаціями:

- взаємозв'язок (взаємовідносини) «Держава – Міжнародна спортивна федерація» (міжнародні спортивні федерації повинні визнаватися в Україні джерелом правил виду спорту, правил проведення змагань з виду спорту, правил дисциплінарної відповідальності в сфері змагальної діяльності з виду спорту, правил функціонування спортивної інфраструктури, необхідної для виду спорту; визнані види спорту повинні отримувати підтримку держави та органів місцевого самоврядування через підтримку діяльності відповідної спортивної федерації та спортивних клубів, які розвивають такий вид спорту; визнання міжнародної федерації, визнання виду спорту, правил повинно здійснюватися, як правило, через декларативний характер);
- взаємозв'язок (взаємовідносини) «Держава – Федерація національного рівня» (держава повинна визнавати федерації національного рівня як авторизованих представників міжнародної федерації з отриманням наступних прав: отримання делегованих повноважень від держави щодо представлення України на міжнародних спортивних змаганнях з правом використання державної символіки; отримання права щодо державної підтримки; отримання права щодо підтримки органами місцевого самоврядування; визнання в Україні джерелом правил видів спорту, правил проведення змагань, правил дисциплінарної відповідальності в сфері змагальної діяльності, правил функціонування спортивної інфраструктури, необхідної для виду спорту тощо);
- взаємозв'язок (взаємовідносини) «Держава – Спортивний клуб» (держава повинна стимулювати та забезпечити розвиток спортивних клубів з наданням відповідного статусу та отриманням спортивними клубами наступних прав: права щодо державної підтримки; права щодо підтримки органами місцевого самоврядування);
- взаємозв'язок (взаємовідносини) «Держава – Спортсмен, тренер, обслуговуючий персонал» (держава повинна забезпечити право кожної людини на доступ до фізичного виховання та спорту, що обумовлює розвиток її особистості, право людини розвивати фізичні, інтелектуальні та розумові здібності через фізичне виховання та спорт гарантується у всіх сферах життя, право на рівний доступ до фізичного виховання, спорту та рухової реабілітації в сфері фізичного виховання та спорту; держава повинна забезпечити можливість участі фізичних осіб в якості суб'єктів сфери спорту: спортсмен, тренер, персонал спорту; держава повинна забезпечити соціальні гарантії та контроль безпеки).

Реформа здійснюється у такі етапи:

- перший етап передбачає проектування реформи з ухваленням концепції реформування сфери фізичного виховання та спорту;
- на другому етапі необхідно прийняти Закон України «Про фізичне виховання та спорт», який би закріплював умови функціонування сфери фізичного виховання та спорту в умовах ринкової економіки; на цьому ж етапі повинно відбутися перезавантаження нормативного простору, в якому здійснюється діяльність сфери фізичного виховання та спорту; це передбачає прийняття, зміну та/або скасування законодавчих та нормативно-правових актів з метою відтворення законодавчо закріплених нових принципів функціонування сфери фізичного виховання та спорту;
- третій етап передбачає реалізацію законодавчо закріплених принципів та втілення їх у життя.

У результаті здійснення запланованих заходів з реформування очікується суттєве зниження регуляторного впливу держави на сферу спорту, що дасть можливість розвитку відносин за рахунок інституцій громадянського суспільства.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. В результаті аналізу чинних державних законодавчих та нормативних освітянських документів можна зробити висновок про актуальність проблеми підвищення якості здоров'я підростаючого покоління, його фізичного виховання для Української держави. Провідна роль у реалізації соціально-педагогічних завдань фізичного виховання належить сім'ї та закладам освіти, закладам системи масового спорту та спорту вищих досягнень.

Дослідженню шляхів формування фізичної культури особистості як складової її гармонійного розвитку та становлення будуть присвячені наші подальші дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України // Інформаційний збірник міністерства освіти і науки України. – 2005. – №7. – С. 3-19.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
5. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/651-xiv/edition28.09.2017/page2>.
6. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/1556-VII/edition01.01.2019/page7>.
7. Закон України «Про позашкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_pozashkilnu_osvitu.
8. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
9. Концепція реформування сфери фізичного виховання та спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dsmsu.gov.ua/media/2014/10/20/8/Koncepciya .pdf](http://dsmsu.gov.ua/media/2014/10/20/8/Koncepciya.pdf).

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Polozhennia pro orhanizatsiiu fizychnoho vykhovannia i masovoho sportu v doshkilnykh, zahalnoosvitnikh ta profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Regulations on the organization of physical education and mass sports in preschool, general education and vocational schools of Ukraine] // Informatsiinyi zbirnyk ministerstva osvity i nauky Ukrainy. – 2005. – #7. – S. 3-19.
3. Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita» («Ukraine XXI stolittia») [State National Program «Education» («Ukraine XXI Century»)] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu» [Law of Ukraine «On Preschool Education»] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
5. Zakon Ukrainy «Pro zahalnu seredniu osvitu» [Law of Ukraine «On General Secondary Education»] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.help/law/651-xiv/edition28.09.2017/page2>.
6. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.help/law/1556-VII/edition01.01.2019/page7>.
7. Zakon Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu» [Law of Ukraine «On Extracurricular Education»] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://kodeksy.com.ua/pro_pozashkilnu_osvitu.
8. Zakon Ukrainy «Pro fizychnu kulturu i sport» [Law of Ukraine «On Physical Culture and Sport»] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
9. Kontseptsiia reformuvannia sfery fizychnoho vykhovannia ta sportu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://dsmsu.gov.ua/media/2014/10/20/8/Koncepciya .pdf](http://dsmsu.gov.ua/media/2014/10/20/8/Koncepciya.pdf).

Косюк В. И., Шостакивский П. С. Физическое воспитание подрастающего поколения в свете современных государственных приоритетов

В статье освещены цели и задачи физического воспитания подрастающего поколения в Украине в свете государственных приоритетов. Авторами проанализировано содержание действующих государственных законодательных и нормативных образовательных документов по проблеме физического воспитания детей и молодежи. В частности, определены актуальные задачи учреждений дошкольного, общего среднего, высшего и дополнительного образования в деле воспитания физической культуры личности, формирование у нее навыков ведения здорового образа жизни, содействие ее гармоничному физическому развитию и совершенствованию. Определена роль семьи в воспитании ответственного и бережного отношения ребенка к собственному здоровью. Выделены приоритетные задачи и пути развития спорта в Украине с целью популяризации физической культуры и спорта среди населения, обеспечение равного доступа граждан к сфере физического воспитания и спорта, привлечения их к активной спортивной деятельности. Сделан вывод об

актуальности проблемы повышения качества здоровья подрастающего поколения, подтверждена ведущая роль семьи и учебных заведений в воспитании подрастающего поколения.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, физическое воспитание.

Kosyuk V. I., Shostakovsky P. S. Physical education of young generation in the light of modern personal priorities

The article outlines the purpose and tasks of physical education of the younger generation in Ukraine in the light of state priorities. The authors analyze the content of existing state legislative and normative educational documents on the problem of physical education of children and youth. In particular, the urgent tasks of institutions of preschool, general secondary, higher and extracurricular education are outlined in the field of education of person's physical culture, the formation of its skills in healthy lifestyle, the promotion harmonious of physical development and improvement. The family role in education of a responsible and caring attitude children to their own health is analyzed. The priority tasks and ways of sports development in Ukraine were determined with the purpose of popularization of physical culture and sports among the population, ensuring equal access of citizens to physical education and sports, involving them in active sports activities. The conclusion on the urgency of the problem of improving the quality of the health of the younger generation is made, the leading role of the family and educational institutions in physical education of the younger generation has been proved. Key words: physical culture, sport, physical education.

УДК 159.9.07

Н. П. Кравчук,

кандидат педагогічних наук

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань)

nelli-kravchuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-9420-4375

**ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я
ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

У статті проаналізовано окремі аспекти формування психологічного здоров'я особистості як важливого завдання сьогодення. Розглядаються різні визначення понять «психічне здоров'я» та «психологічне здоров'я», а також стан проблеми психологічного здоров'я особистості в сучасних наукових дослідженнях. Охарактеризовано критерії та визначено засоби формування психологічного здоров'я особистості. Визначено важливі вікові періоди розвитку людини, які впливають на процес формування психологічного здоров'я.

Ключові слова: психічне здоров'я, психологічне здоров'я, критерії психічного здоров'я, засоби формування психологічного здоров'я, психологічний вплив, інтелектуальний вплив.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Актуальність дослідження обумовлена змінами в сучасному суспільстві під впливом інтеграційних процесів, які відбуваються в Україні. Насамперед, це пов'язано із психічною та духовною сферами особистості, основою яких є система моральних цінностей. У сучасному світі все більше зростає втручання в особистий простір людини, що, у свою чергу, негативно позначається на психологічному здоров'ї особистості: загострюється відчуття невпевненості, страху, розгубленості, розчарування й пригніченості.

Підтримка психологічного здоров'я потребує постійних вольових зусиль, уміння керувати емоціями, аналізувати власні вчинки та оточуючих людей, досягати поставленої мети, долати перешкоди, усвідомлювати відповідальність за власне життя і здоров'я, займатись самовихованням, використовуючи методи і засоби самовпливу, які включають: самопереконання, самонавіювання, самоінструкцію, самоаналіз, самопідбадьорювання, самозаохочення, самопереключення, самоаналіз, самоконтроль, самозвіт, самонаказ, самовладання та ін.

Аналіз основних досліджень із зазначеної проблеми. Проблемою дослідження психологічного здоров'я особистості займалися ряд вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме О. Агаркова, Я. Андрушко, Е. Берн, Л. Василенко, Б. Варій, О. Василевська, О. Власова, О. Греняк, І. Кондратець, О. Кононко, В. Лефтеров, А. Маслоу, О. Міхеєнко, І. Нагорний, М. Савчин, В. Хабайлюк, В. Шапар, І. Шаронова, Т. Шипеляк, О. Шувалов, Н. Ярема та ін. Дослідження вчених з наукового обґрунтування проблеми формування психологічного здоров'я особистості показали, наскільки ця проблема складна і багатогранна.

Мета дослідження: по-перше, проаналізувати суть понять «психічне здоров'я» та «психологічне здоров'я»; по-друге, розглянути стан проблеми психологічного здоров'я у сучасних наукових дослідженнях; по-третє, дослідити та науково обґрунтувати особливості формування психологічного здоров'я особистості.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нині збереження психологічного здоров'я особистості стає одним із критичних у системі освіти. Коли ми говоримо про психологічне здоров'я, то маємо на увазі не лише відсутність психічних розладів та захворювань, а й душевний спокій, задоволеність життям, гармонію особистості із собою та світом, здатність почуватися щасливою, а

також адекватно сприймати та відображати об'єкти дійсності, концентрувати увагу, утримувати в пам'яті інформацію, логічно обробляти її, критично мислити тощо.

Із усіх складових здоров'я людини (психічне, фізичне, соціальне і духовне здоров'я) психічному здоров'ю за правом належить перше місце, тому що воно дає змогу відчувати повноцінність власного життя та благополуччя, а також бути креативними та активними членами суспільства.

За визначенням ВООЗ «психічне здоров'я» – це стан, у якому особистість усвідомлює свій потенціал, здатна справлятися зі звичайними життєвими стресами, у змозі продуктивно й плідно працювати й робити внесок у життя своєї спільноти. Сучасні психологи розглядають психічне здоров'я особистості як стан, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів та забезпечує адекватну до умов дійсності регуляцію поведінки і діяльності, успішну адаптацію до довкілля [1].

Науковці розглядають різні терміни, які позначають поняття «психічне здоров'я», а саме: «душевне здоров'я», «психологічне здоров'я», «особистісне здоров'я», «повноцінне функціонування», «психологічне благополуччя», «духовний комфорт» та ін. Вони зазначають, що поняття психічного здоров'я є конкретизацією (звуженням щодо сфери психіки) явища здоров'я загалом. А дефініцію «психічне здоров'я людини» розглядають, як наявність у її психіці активних і пасивних залежних патернів, що постійно генерують позитивний психоенергетичний потенціал, який забезпечує усвідомлене позитивне сприйняття навколишнього світу, гармонію з ним і собою, особистісний оптимізм та задоволення від життя [2: 491]. Психічне здоров'я загалом вивчає така наука, як психогігієна, яка досліджує проблеми збереження і зміцнення психічного здоров'я та підвищення психологічної стійкості особистості.

Науковець Б. Варій визначає дефініцію «здоров'я» як «глобальний психічний стан особистості, для якого характерна динамічна гармонійність внутрішніх переживань і пов'язані з цим ефективність і успішність діяльності людини», а повернення до здоров'я як «усунення негативних наслідків хворобливих переживань, небажаних установок, невпевненості у власних силах, тривожності та інших хворобливих і граничних станів» [2: 493]. Негативними факторами, які сприяють погіршенню стану здоров'я особистості, є: високе психічне навантаження, розумове, фізичне та інформаційне перевантаження.

Вважаємо, що нині недоцільно розглядати здоров'я лише як нормальний фізичний розвиток та повноцінну роботу всіх органів та систем. Тому дефініцію «здоров'я» ми визначаємо як нормальний (повноцінний) стан організму, який характеризується злагодженістю всіх його складових (психічної, фізичної, духовної, соціальної) та високими адаптаційними можливостями організму.

Критеріями психічного здоров'я людини є: «адекватний до віку рівень зрілості пізнавальної, емоційно-почуттєвої та вольової сфер особистості; здатність керувати своєю поведінкою; здатність вибирати життєві цілі та розумно планувати їхнє досягнення; особистісний та соціальний оптимізм; задоволення від діяльності, особистісного й суспільного життя, спілкування, споглядання картин природи; адаптивність у мікросоціальних відносинах; розуміння прекрасного, комічного й трагічного; здебільшого стабільний позитивний настрій; відчуття щастя тощо» [2: 495].

У «Психологічному словнику-довіднику» дефініція «психічне здоров'я» розглядається як «адекватність особистісних проявів (реакцій) навколишньому середовищу, зовнішнім впливам, критичність і можливість приймати норми і правила соціуму, пластичність щодо життєвих обставин, які змінюються, чи здатність будувати (планувати) перспективи майбутнього» [3: 71].

На думку науковців (М. Гребняк, О. Агаркова, І. Нагорний), «психічне здоров'я» доцільно визначати як «сукупність психічного, соціального, психологічного благополуччя і стан рівноваги індивідуума з навколишнім середовищем» [4].

Термін «психологічне здоров'я» ввела І. Дубровіна в 1991 р. у зв'язку із «необхідністю диференціювати стани соматично і психічно здорової людини стосовно її становлення, як цілісної особистості, рівня й змісту вищих рухових переживань і процесів смислоутворення» [2: 493].

Негативний вплив на психологічне здоров'я особистості мають такі чинники, як: стреси, дистреси, тривала дія негативних емоцій, ЗМІ (перегляд поганих новин, реклами), сімейні та суспільні кризи тощо. Ці чинники порушують душевний комфорт, здатність до ефективної діяльності, внутрішню гармонію та життєрадісність особистості.

На думку О. Міхеєнко, «людина становить собою єдність матеріального і духовного, причому в цій єдності провідним є духовне начало. Людина – це світло, енергія, вібрація, любов. Тіло – це маленька частина того, що являє собою людина. Тільки усвідомивши свою духовну природу, можна побудувати своє життя, сповнене щастя, гармонії, любові, здоров'я і достатку [5: 176]; тіло здатне віддзеркалювати наші переконання і наші думки» [5: 175]. Тобто тіло людини показує те, що робиться всередині, лише на психологічному рівні. Наприклад, спостерігаючи за поведінкою людини, ми можемо побачити її внутрішній стан: негативні емоції, стрес, страх, заклопотаність, незадоволення, презирство, неприйняття самого себе (знуцання над собою як на фізичному, так і на психічному рівні, ненависть до себе), занижену самооцінку, самокритичність тощо. З огляду на це, заклади освіти мають віднайти різні методи впливу на особистість, які сприяли б збереженню, зміцненню та відновленню здоров'я дітей та молоді. Тому важливо навчити особистість поважати і любити себе, переоцінювати життєві ситуації в позитивному світлі, розуміти, що всі випробування, які дає нам життя, – то перевірка нашої психіки на міцність, рівня сформованості морально-вольових рис характеру, а отже, випробування рівня психологічного здоров'я.

Досліджуючи складники здоров'я, науковець О. Міхеєнко, вказує на «наявність тісного взаємозв'язку

психічної та соматичної складової людського організму, тому впливати необхідно як із боку тілесності (фізичні вправи, харчування, очищення тощо), так і з боку свідомості та психіки (орієнтація на духовні цінності, піднесений настрій, позитивні емоції, образно-вольові настрої, аутотренінг, медитація тощо)» [5: 35].

Згідно з дослідженням І. Кондратець психологічне здоров'я – це «інтегральна характеристика повноцінності функціонування особистості, адже психологічно здорова людина – розумна, відкрита до співпраці та взаємин на різних рівнях, «озброєна» інструментами, що дають їй змогу справлятися із життєвими труднощами. Вона ефективно керує своїми емоціями та настроями (позитивними й негативними), прагне збалансувати й розвивати різні сфери свого Я – фізичну, психічну, емоційну, духовну, а головне – вона відчуває доцільність свого існування, у змозі надати підтримку й допомогу іншим людям» [1].

На думку М. Савчин і Л. Василенко, психічно здорова особистість є «духовною, зрілою, самоактуалізованою та самореалізованою особистістю, яка живе повноцінним життям, сповненим святковості і буденності, злетів і падінь. Вона розв'язує життєві проблеми, кризи і суперечності, долає труднощі і життєві ситуації, має конструктивні відносини із соціальним оточенням, задоволена життям, відчуває його цілісність і повноту, любить, вірить, сподівається, реалізовує свою мудрість, творить, домагається результатів, самоспричинює своє життя (враховує об'єктивні обставини та орієнтується на трансценденцію)» [6: 61].

Узагальнення поглядів дослідників щодо визначення поняття «психологічне здоров'я» дозволяє визначити це поняття, як готовність особистості зберігати і зміцнювати власне психічне здоров'я, а також людей, що оточують; підтримувати в нормі показники всіх складових здоров'я (фізичної, психічної, духовної, соціальної) у процесі активної і творчої діяльності в тісній взаємодії з навколишнім світом.

Для формування психологічного здоров'я важливі всі вікові періоди розвитку людини, включаючи й внутрішньоутробний, оскільки від того, що відчуває плід, залежить його майбутнє.

У дітей дошкільного віку слід виробляти культурно-гігієнічні навички, почуття відповідальності, дисципліни, товариськості, вміння жити у колективі, оберігати їх від негативних впливів, виховувати самостійність тощо.

Опікуючись здоров'ям дітей дошкільного віку, О. Кононко звертає увагу на те, що «однією з важливих функцій сучасного педагога є догляд за душею!» [7: 20], а також «підтримання про соціально-психологічне благополуччя зростаючої особистості, психологічна безпека особистості та соціального середовища, які формуються на особливій увазі, терпінні, підтримці і небайдужості. Слід з розумінням ставитися до емоційної чутливості дитини, знаходити можливість позитивно оцінювати її поведінку, що дозволить проявити доброзичливість і задоволеність життям, а також розвивати вміння «бачити серцем», що не дозволить зачерствіти дитячій душі. Автор наголошує, що основні проблеми особистості створює сама, тому слід виховувати у неї почуття відповідальності за свої дії та вчинки, радіти успіхам друзів і не сміятися із невдач інших. Плекання самостійності особистості є гарантом життєздатності, гнучкості, розв'язання різних життєвих ситуацій, зокрема психологічно загрозливих для неї» [7: 26].

У шкільні роки потрібно враховувати об'єм навчального навантаження та перевантаження, формувати позитивне ставлення до життя, праці, оточення та навколишнього середовища; здійснювати профілактику нервово-психічних розладів, прищеплювати навички здорового способу життя, забезпечувати гармонійний розвиток особистості тощо.

Психологічне здоров'я молоді виявляється у бажанні навчатись, працювати і отримувати від цього задоволення; у неконфліктності; жити без залежностей (паління, алкоголю, наркотиків, комп'ютерної та ін.); у психологічній взаємодії з іншими людьми (взаємозалежний обмін діями, організація людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності) тощо. Формами психологічної взаємодії у закладах освіти є: діагностика (індивідуальна, групова), індивідуальна корекція, розвивальні заняття; тренінги, консультації; психологічне розвантаження тощо.

Особливого значення у формуванні психологічного здоров'я особистості, надаємо використанню засобів психологічного та інтелектуального впливу. Тому розкриємо їх сутність та особливості використання в навчально-виховному процесі закладів освіти.

Із метою дослідження сутнісних характеристик поняття «психологічний вплив» розглянемо його складові, зокрема «переконання», «зараження», «навіювання», «наслідування», «мода», «чутки». У психології терміном «психологічний вплив» позначають «застосування у міжособистісній взаємодії винятково психологічних засобів з метою впливу на стан, думки, почуття, дії іншої людини» [8].

Аналізуючи зміст досліджуваного поняття, В. Шапар доводить, що психологічний вплив – це «процес і результат зміни індивідом поведінки іншої людини, її установок, намірів, уявлень, оцінок тощо, у процесі взаємодії з ним; розрізняють вплив спрямований (переконання і навіювання) і не спрямований (зараження і наслідування)» [9: 65].

Ураховуючи вищевикладене, маємо підстави вважати, що ефективність психологічного впливу залежить від взаємодії педагогічних, соціальних працівників, студентів та їхніх батьків, тобто від спільних зусиль усіх учасників навчально-виховного процесу. З метою уточнення змісту поняття «психологічний вплив» вдалося до аналізу його видів.

Дефініція «переконання» включає: «уявлення, знання, ідеї, що стали мотивами поведінки людини і визначають її ставлення до різних сфер діяльності, компоненти світогляду особистості, що формуються на основі індивідуального досвіду людини в результаті її діяльності» [9: 129]; «певні знання, у правильності і важливості яких людина впевнена і які є для неї керівництвом до дії; їх формуванню сприяють глибокі знання у

відповідній галузі і їх постійна перевірка на практиці» [6: 246].

До терміна «переконання» найбільш тісно підходить дефініція «переконування». У «Психологічному словнику-довіднику» дефініцію «*переконування*» визначено як «вплив на раціональний бік психіки за допомогою логічних формулювань, аргументів і доказів» [3:129].

У зв'язку з тим, що засоби психологічного впливу мають важливе значення для формування психологічного здоров'я особистості, розкриємо змістове наповнення терміна «*психічне зараження*». Воно здійснюється «через передачу емоційного стану від однієї особи до іншої на несвідомому рівні» [9]; це «процес передачі емоційного стану від одного індивіда до іншого на психофізіологічному рівні контакту, крім власне смислового впливу або додатково до нього» [9: 148].

Наступним видом психологічного впливу є «*навіювання, або сугестія (лат. suggero – навіюю, раджу)*», що характеризують як «метод впливу на психіку людини, пов'язаний з істотним зниженням її критичності до інформації, що надходить, відсутністю прагнення перевірити її достовірність, необмеженою довірою до її джерел» [9]. Учені також тлумачать цей термін як «вплив на емоційну і несвідому сферу психіки людини: подолання страхів, демонстрація психологічного захисту та можливості задоволення її основних потреб...» [10: 111]; «спрямований вплив на свідомість і поведінку людини або групи людей з метою створення у неї певного психічного стану або спонукання до певних дій» [11: 215].

Цінним для нашого дослідження є такий вид психологічного впливу, як «*наслідування*», що визначається як «дотримання зразка, прикладу, виявляється у відтворенні (повторенні) з більшою або меншою активністю поведінки, вчинків, дій, рухів, мовленнєвих реакцій інших людей» [9: 115]; «найпоширеніша форма поведінки людини у міжособистісній взаємодії» [9]; «особлива форма поведінки, яка полягає у відтворенні людиною рухів та вчинків інших людей» [6: 219].

До видів психологічного впливу також відносять такі поняття, як «*мода*» і «*чутки*». Розглянемо їх: «мода» – це «форма стандартизованої масової поведінки людей, що виникає стихійно під впливом настроїв, смаків, захоплень, які домінують у суспільстві» [9], «чутки» – неперевірені відомості, повідомлення, інформація, яка не має офіційного підтвердження.

Цінними для нашого дослідження є дві групи спеціальних *методів поліпшення стану психічного здоров'я і зменшення нервового напруження*, які досліджувала В. Бобрицька. Першу групу становлять методи психічної саморегуляції, «за допомогою яких людина може самостійно впливати на свій емоційно-інтелектуальний і фізичний стан: релаксаційно-дихальна гімнастика, м'язова релаксація, йога, аутогенне тренування тощо» [10: 231]. Другу групу становлять методи психологічної корекції, «які спрямовані на зміну тих рис характеру і способів поведінки людини, що спричиняють виникнення і підтримку емоційної напруги» [10: 231].

Значну роль набувають *фактори психологічного впливу*, серед яких можна виділити: вплив суспільства, засоби масової інформації, сім'ї та педагогіч, колективу, самовдосконалення тощо.

Вважаємо, що можуть бути використані різні способи впливу: бесіди, лекції, консультації, тренінги, дискусії, психологічні вправи, круглі столи, семінари, методичні дайджести, інтерактивні технології навчання, калейдоскопи творчих робіт тощо.

Щодо особливостей використання *форм психологічного впливу*, які є дотичними до нашого дослідження, виділяємо такі: оздоровче налаштування, оздоровчі методики, психогімнастика, оздоровчі казки та оздоровчі технології тощо.

Крім психологічного впливу, важливе значення має інтелектуальний вплив, головним завданням якого є розвиток мислительної діяльності, оскільки в процесі такої діяльності особистість має можливість накопичувати життєвий досвід, уміння опрацьовувати і приймати необхідну інформацію, удосконалювати логічні операції тощо, що дозволяє самовдосконалюватися, а це безпосередньо впливає на спосіб життя особистості.

Засобами інтелектуального впливу визначено: заохочення до самоосвіти, вміння приймати осмислені рішення, позитивне мислення, креативність, створення ситуації успіху, розвиток уміння бачити перспективу, вирішення логічних задач і головоломок, нейробіку тощо.

Окрім того, психологічний вплив, який полягає у здійсненні цілеспрямованих дій на особистість, передбачає зміну психологічних установок, мотивації, потреб, цінностей, рис характеру, ставлень, поглядів, переконань, життєвих цілей та принципів, що допоможе здійснити перебудову способу життя та стилю поведінки, а отже, сприятиме покращенню психологічного здоров'я особистості.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Вивчення проблеми формування психологічного здоров'я дозволило проаналізувати суть понять «психічне здоров'я» та «психологічне здоров'я»; розглянути стан проблеми формування психологічного здоров'я у сучасних наукових дослідженнях; дослідити та науково обґрунтувати особливості формування психологічного здоров'я особистості. Подальші дослідження можуть бути пов'язані з вивченням та визначенням факторів підвищення рівня психологічного здоров'я особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кондратець І. Плекаємо психологічне здоров'я / І. Кондратець // Практичний психолог: дитячий садок, № 3, 2016.
2. Варій М. Й. Психологія особистості: [навчальний посібник] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. –592 с.

3. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: [навчальний посібник] / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко. – Київ: Каравелла, 2012. – 328 с.
4. Гребняк М., Агаркова О., Нагорний І. Психічне здоров'я студентської молоді [Електронний ресурс] / М. Гребняк, О. Агаркова, І. Нагорний // Україна. Здоров'я нації. – 2011. – № 1. – С. 7-10. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2011_1_3 (дата звернення: 26.02.2019).
5. Міхеєнко О. І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини: [навчальний посібник] 2-ге вид., перероб. і доп. / О. І. Міхеєнко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 448 с.
6. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: [навчальний посібник] 2-ге вид., допов. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Київ: Академвидав, 2011. – 384 с. (Серія «Альма-матер»).
7. Кононко О. Соціально-психологічна безпека дошкільника: суть та умови / О. Кононко // Вихователь-методист дошкільного закладу, №12, 2011, с. 18-30.
8. Словник педагогічних термінів. Навчальні матеріали он-лайн. [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: http://pidruchniki.com/pedagogika/slovnik_pedagogichnih_terminiv (дата звернення: 24.02.2019).
9. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Харків: Прапор, 2004. – 640 с.
10. Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів: монографія / В. І. Бобрицька. – Полтава: ТОВ «Поліграфічний центр «Скайтек», 2006. – 432 с.
11. Психологія. Навчальні матеріали он-лайн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pidruchniki.com/psihologiya> / (дата звернення: 24.02.2019).

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kondratets I. Plekaiemo psykholohichne zdorovia [We cherish psychological health] / I. Kondratets // Praktychnyi psykholoh: dytiachyi sadok, № 3, 2016.
2. Varii M. Y. Psykholohiia osobystosti: [navchalnyi posibnyk] [Psychology of personality] / M. Y. Varii. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2008. – 592 s.
3. Prykhodko Yu. O., Yurchenko V. I. Psykholohichniy slovnyk-dovidnyk: [navchalnyi posibnyk] [Psychological dictionary-directory] / Yu. O. Prykhodko, V. I. Yurchenko. – Kyiv: Karavella, 2012. – 328 s.
4. Hrebniak M., Aharkova O., Nahornyi I. Psykhične zdorovia studentskoi molodi [Elektronnyi resurs] [Mental health of student youth] / M. Hrebniak, O. Aharkova, I. Nahornyi // Ukraina. Zdorovia natsii. – 2011. – № 1. – С. 7-10. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2011_1_3 (data zvernennia: 26.02.2019).
5. Mikheienko O. I. Valeolohiia: Osnovy indyvidualnoho zdorovia liudyny: [navchalnyi posibnyk] 2-he vyd., pererob. i dop. [Valeology: Fundamentals of individual human health] / O. I. Mikheienko. – Sumy: Universytetska knyha, 2010. – 448 s.
6. Savchyn M. V., Vasylenko L. P. Vikova psykholohiia: [navchalnyi posibnyk] 2-he vyd., dopov. [Age psychology] / M. V. Savchyn, L. P. Vasylenko. – Kyiv: Akademvydav, 2011. – 384 s. (Serii «Alma-mater»).
7. Kononko O. Sotsialno-psykholohichna bezpeka doshkilnyka: sut ta umovy [Socio-psychological safety of a preschool child: the essence and conditions] / O. Kononko // Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu, №12, 2011, s. 18-30.
8. Slovnnyk pedahohichnykh terminiv. Navchalni materialy on-lain. [Dictionary of pedagogical terms. Training materials on-line]. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu URL: http://pidruchniki.com/pedagogika/slovnik_pedagogichnih_terminiv (data zvernennia: 24.02.2019).
9. Shapar V. B. Psykholohichniy tлумачnyi slovnyk [Psychological explanatory dictionary] / V. B. Shapar. – Kharkiv: Prapor, 2004. – 640 s.
10. Bobrytska V. I. Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u maibutnikh uchyteliv: monohrafiia [Formation of a healthy lifestyle for future teachers] / V. I. Bobrytska. – Poltava: TOV «Polihrafichnyi tsentr «Skaitek», 2006. – 432 s.
11. Psykholohiia. Navchalni materialy on-lain. [Elektronnyi resurs]. [Psychology. Training materials on-line]. Rezhym dostupu: <http://pidruchniki.com/psihologiya> / (data zvernennia: 24.02.2019).

Кравчук Н. П. Формирование психологического здоровья личности в современных научных исследованиях

В статье проанализированы отдельные аспекты формирования психологического здоровья личности, как важной задачи сегодняшнего дня. Рассматриваются различные определения понятий «психическое здоровье» и «психологическое здоровье», а также состояние проблемы психологического здоровья личности в современных научных исследованиях. Охарактеризованы критерии и определены средства формирования психологического здоровья личности. Определены важные возрастные периоды развития человека, которые влияют на процесс формирования психологического здоровья.

Ключевые слова: психическое здоровье, психологическое здоровье, критерии психического здоровья, средства формирования психологического здоровья, психологическое воздействие.

Kravchuk N. P. The problem of forming the psychological health of personality in modern scientific research

Some aspects of forming the psychological health of the individual as an important task of the present day are analyzed in the article. Different definitions of the concepts of «mental health» and «psychological health» are considered, as well as the state of the problem of psychological health of the individual in modern scientific research.

The criteria and means of forming the psychological health of the personality are described. The important age periods of human development that influence the process of forming the psychological health are determined.

Analysis of basic research on the problem. The problem of the psychological health of a person was studied by a number of domestic and foreign scientists: O. Agarkova, Y. Andrushko, E. Bern, L. Vasylenko, B. Variy, O. Vasilevskaya, O. Vlasova, O. Hreniak, I. Kondratets, O. Kononko, V. Lefterov, A. Maslov, O. Mikheienko, I. Nagorny, M. Savchyn, V. Khabailiuk, V. Shapar, I. Sharonov, T. Shypeliak, A. Shuvalov, N. Yarema and others. The research of scientists on the scientific substantiation of the problem of forming the psychological health of a person showed how this problem is complex and multifaceted.

In this article we aim, firstly, to analyze the essence of the concepts of «mental health» and «psychological health»; secondly, to consider the state of the problem of psychological health in modern scientific research; thirdly, to study and scientifically substantiate the peculiarities of forming the psychological health of the individual.

Conclusions and perspectives of further study of the problem. The study of the problem of forming the psychological health allowed to analyze the essence of the concepts of «mental health» and «psychological health»; to consider the state of the problem of forming the psychological health in modern scientific research; to study and scientifically substantiate the peculiarities of forming the psychological health of the individual. Further research may be related to the study and definition of factors enhancing the level of psychological health of the individual.

Keywords: mental health, psychological health, criteria of mental health, means of forming the psychological health, psychological influence, intellectual influence.

УДК 378.147

А. І. Кучай,

викладач-методист

(КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка», м. Умань)

allakuchai1@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-0133-2109

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті обґрунтовуються теоретичні основи готовності майбутніх педагогів заслґдыв дошкільнонь освити (ЗДО) до застосування інтерактивних педагогічних технологій у професійній діяльності. З'ясовано, що застосування інтерактивних педагогічних технологій в освітній процес є однією зі складових загальної системи формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності. Зазначено, що готовність фахівців з дошкільного виховання до професійної діяльності об'єднує у собі ті необхідні компетентності, мотиви, мотивації, настанови, досвід, котрі при поєднанні з психічними процесами і якостями, набувають таких властивостей і станів, які забезпечують можливість ефективно організовувати освітню діяльність та оптимально нею управляти.

Ключові слова: дошкільна освіта, професійна готовність, педагог, інтерактивні педагогічні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Зміна освітньої парадигми в сучасній освітній системі України від традиційної до особистісно зорієнтованої моделі, перехід освіти на державні стандарти вимагають від вищих педагогічних закладів освіти більш досконалої, професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

Сучасний вихователь дітей дошкільного віку – це професіонал, який розуміється на використанні та впровадженні інноваційних та інтерактивних технологій у ЗДО, вдало володіє різними сучасними методиками, формами, методами організації освітньої діяльності і розвитку дітей дошкільного віку.

У зв'язку з євроінтеграцією освіти України, необхідністю забезпечення конкурентоспроможності українських фахівців з дошкільного виховання на світовому ринку праці перед майбутнім педагогом постають нові актуальні завдання щодо професійної готовності та компетентності та ін.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблеми підготовки майбутніх педагогів розкрито в сучасних наукових дослідженнях Н. Бібік, М. Євтух, І. Зязюн, Е. Карпова, В. Кремень, В. Кузь, Н. Кузьміна, А. Ліненко, Л. Міщик, Г. Нагорна, Л. Хомич та ін.

До питань про становлення формування готовності студентів до певного виду педагогічної діяльності А. Богущ, Н. Волкова, С. Литвиненко, О. Шпак та ін. формування готовності, спрямованої на особистісне і професійне удосконалення майбутніх педагогів: морально-психологічної готовності І. Бех, Л. Кондрашова, Л. Хоружа, готовності до професійного самопізнання та саморозвитку Н. Гузій, О. Пехота. У нашому дослідженні опираємося на наукові дослідження щодо формування професійної компетентності вихователів ЗДО Г. Беленької, готовності педагогів до застосування інноваційних та інтерактивних педагогічних технологій у професійній діяльності Л. Акпинар, І. Дичківської, Н. Гавриш, Т. Поніманської, О. Пометун. Однак наукових розвідок, які б вивчали проблему формування готовності майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних педагогічних технологій, недостатньо.

Отже, беручи до уваги вищезазначене, **метою публікації** є обґрунтування педагогічних умов ефективної готовності майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних педагогічних технологій у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні змінюються вимоги до майбутніх фахівців з дошкільного виховання, які закінчили вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації. Майбутній педагог з дошкільного виховання повинен не лише володіти теоретичними основами своєї професійної діяльності, а й якісно виконувати свої функції, виявляти нестандартне, креативне мислення, гнучку увагу й фантазію, здатність сприймати, розвивати й впроваджувати інноваційні технології, інтерактивні форми роботи в діяльності з дошкільниками, володіти кооперативними вміннями роботи в колективі однодумців та колеґ, користуватись різноманітним технічним обладнанням, використовувати новітні технологічні засоби для організації своєї професійної діяльності. Для вирішення цих завдань постає важливим формування готовності майбутнього педагога з дошкільного виховання до застосування інтерактивних технологій.

Звернемося до теоретичних основ готовності майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних педагогічних технологій у професійній діяльності.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття *готовність* розглядається як приготування, підготовка до чого-небудь, набуття досвіду, досягнення високої майстерності [1:194].

На початку ХХ ст. термін «готовність» виник як потреба моделювання активності особистості в різних сферах життєдіяльності, зокрема як феномен соціально-ціннісної резистентності (опірності) людини до зовнішніх і внутрішніх впливів навколишнього середовища в межах регуляції й саморегуляції поведінки людини [2:288–290].

Згодом поняття готовності стало вводитися в теорію діяльності й розглядатись у зв'язку з емоційно-вольовим, інтелектуальним, морально-психологічним потенціалом особистості в майбутній професійній діяльності. Проблема готовності стала предметом розгляду у вітчизняній педагогічній науці й була представлена, насамперед, у працях К. Дурай-Новакової, Г. Костюка, Н. Кузьміної, О. Мороза, В. Сластьоніна, А. Щербакова та ін.

Так, М. Дьяченко, Л. Кандибович розглядають готовність як єдність професійно важливих якостей особистості й настрою на майбутню діяльність [3:314].

На думку В. Сластьоніна, професійна готовність фахівця охоплює такі компоненти:

- психологічна готовність – сформованість певного ступеня спрямованості на професійну діяльність;
- науково-методична готовність – передбачає володіння повним обсягом суспільно-політичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, необхідних для професійної діяльності;
- практична готовність – наявність сформованих на прогнозованому рівні професійних умінь і навичок;
- психофізіологічна готовність – відповідних передумов для професійної діяльності й оволодіння певною спеціальністю професійно значущих рис особистості;
- фізична готовність – відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам професійної діяльності і професійної працездатності [4:81].

Л. Кондрашова розглядає готовність до діяльності як фундамент професіоналізму, основою якого є психологічна готовність – «складне особистісне утворення, що включає в себе ідейно-моральні і професійні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, оптимізм, налаштування на працю; спроможність до подолання труднощів, самооцінку результатів праці, потребу у професійному самовихованні, що забезпечує високі результати праці» [5:148].

В. Синявський, О. Мельник розглядають поняття «готовність» як активно-дієва змобілізованість емоційних, вольових, інтелектуальних і поведінкових зусиль людини на виконання завдання. На їх думку, для готовності до дій потрібні знання, уміння, навички, наполегливість та спрямованість на їх здійснення. Передумовами виникнення готовності до виконання конкретної діяльності є її розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягнути успіху, визначення послідовності дій і способів роботи [6:22-23].

До структури готовності особистості до професійної діяльності дослідники відносять такі компоненти:

- мотиваційний (ставлення до професії, інтерес до неї);
- орієнтаційний (уявлення про особливості і зміст професійної діяльності, про її вимоги до особистості);
- операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, уміннями та навичками);
- вольовий (самоконтроль, саморегуляція, уміння керувати собою у процесі виконання професійних обов'язків);
- самооцінка своєї професійної підготовки і її відповідності вимогам діяльності.

О. Кучерявий визначає готовність до педагогічної праці як цілісну властивість особистості, що має таку структуру:

- психологічна готовність (наявність у педагога самоцінних знань у сфері загальнолюдської та професійної культури; сформованість у нього мотивів активності в професійній діяльності, спрямованої на безперервне стимулювання розвитку свідомості й самосвідомості особистості учня, всіх її сфер у процесі засвоєння змісту освіти й виховання; внутрішнє прийняття педагогом установок на гуманізацію й особистісну орієнтацію навчально-виховного процесу, професійну самоосвіту й самовиховання, творчий підхід до виконання всіх професійних функцій);

- практична готовність (оволодіння системою професійно-педагогічних умінь і якостей різної функціональної спрямованості);
- готовність до самовдосконалення після закінчення ВНЗ (сформованість змістових мотивів безперервного професійного самовдосконалення і його культури в цілому) [7:38].

У своїх наукових працях О. Кучерявий надає модель фахівця, яка розроблена на основі гармонійної єдності цілісного й особистісно орієнтованого методологічних підходів. Основними системними характеристиками фахівця-педагога слід вважати:

- гуманістичну спрямованість особистості педагога на особистість вихованця;
- цілісну множину взаємопов'язаних духовно-моральних якостей (віра в дитину як особистість, здатну реалізувати свій потенціал; любов до дітей і педагогічної професії, надія на реформування системи освіти в країні на особистісно зорієнтованій основі, реалізація розроблених проєктів навчання й виховання розвивального характеру та ін.);
- готовність до педагогічної творчості;
- готовність до професійно-педагогічного вдосконалювання і рефлексії цього процесу;
- готовність до творчої педагогічної праці [7:37].

Отже, готовність майбутнього педагога до професійної (педагогічної) діяльності *розглядаємо як показник його здатності вирішувати освітні проблеми збагачувати знання, уміння, компетенції стосовно використання новинок дошкільної освіти, прагненню займатися самоосвітою, звертатися до невичерпних джерел педагогічної думки.*

Готовність майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності об'єднує у собі ті необхідні компетентності, мотиви, мотивації, настанови, досвід, котрі при поєднанні з психічними процесами і якостями, набувають таких властивостей і станів, які забезпечують можливість ефективно організувати освітню діяльність та оптимально нею управляти.

Виділяємо такі ознаки готовності до педагогічної діяльності:

- педагогічна самосвідомість;
- емоційно-позитивне ставлення до вихованця, педагогічного процесу і засобу освітньої діяльності;
- знання про структуру особистості дитини, її вікові зміни, цілі й засоби педагогічного впливу в процесі її формування та розвитку;
- педагогічні вміння щодо організації й здійснення освітнього і виховного впливу на особистість, що формується;
- прагнення спілкуватися з дітьми, передаючи їм свій досвід, знання відповідно до змісту й способів досягнення соціально значущих цілей.

Застосування інтерактивних педагогічних технологій в освітній процес є однією зі складових загальної системи формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Розглянемо детальніше тлумачення поняття «інтерактивні технології».

У словнику іншомовних слів «технологія» визначається як сукупність способів переробки матеріалів, виготовлення виробів, надання послуг; процеси, що супроводять ці види робіт [8].

У педагогічному словнику М. Ярмаченко педагогічна технологія розглядається як поняття, що взаємодіє з дидактичним завданням. Якщо дидактичне завдання виражає цілі навчання й виховання, то педагогічна технологія – шляхи і засоби їх досягнення. Педагогічна технологія складається з приписів способів діяльності (дидактичні процеси), умов, в яких ця діяльність має втілюватися (організаційні форми навчання), і засобів здійснення цієї діяльності». З дидактичної точки зору проєктування педагогічної технології – це розробка прикладних методик, що описують реалізацію педагогічної системи за її окремими елементами. Вибір педагогічної технології визначається особливостями дидактичного завдання [9:359].

Г. Селевко педагогічну технологію розглядає як систему функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудовану на науковій основі, запрограмовану в часі й у просторі і яка призводить до намічених результатів» [10:24]

І. Дичківська звертає увагу на визначальні ознаки педагогічної технології, такі як декомпозиція навчального процесу на взаємопов'язані етапи; координованість і поетапність дій, спрямованих на досягнення позитивних результатів; однозначність виконання передбачених процедур і операцій [11:14].

До педагогічних технологій відносять інтерактивні навчальні технології.

Так, А. Панфілова зазначає, що інтерактивні навчальні технології – це ігрові технології навчання і розвитку, що побудовані на цілеспрямованій спеціально організованій груповій та міжгруповій діяльності, «зворотному зв'язку» між всіма учасниками для досягання взаєморозуміння й корекції навчального і розвивального процесу, індивідуального стилю спілкування на основі рефлексивного аналізу [12:70].

О. Комар інтерактивними педагогічними технологіями розглядає як організацію навчального процесу, у якій кожен студент бере участь у колективному взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії та спілкуванні всіх його учасників процесу навчального пізнання» [13].

Інтерактивні педагогічні технології широко використовуються у дошкільній освіті.

У нашому дослідженні поняття «технологія інтерактивного навчання» розглядаємо як особливу *організацію освітнього процесу, за якої кожен його учасник бере активну участь у колективному процесі пізнання, взаємодії та спілкуванні. Інтерактивність реалізуються через різні дидактичні, ігрові методи, прийомів,*

операції педагогічної взаємодії, послідовна реалізація яких створює умови для розвитку учасників педагогічного процесу і передбачає його певний результат.

Інтерактивні методи навчання зорієнтовані на реалізацію пізнавальних інтересів і потреб дошкільників, тому особлива увага приділяється організації процесу ефективної комунікації та взаємодії, в якій учасники освітнього процесу взаємодії більш мобільні й активні.

Організації процесу взаємокомунікації сприяє застосування відповідних методів освітньої діяльності. Відбувається групове, індивідуальне та колективне, навчання, тобто навчання у співпраці. Інтерактивне навчання підпорядковується вимогам особистісно орієнтованого підходу розвитку дошкільника, оскільки воно, як того і вимагає насамперед цей підхід, ставить у центр освітнього процесу дитину, прагнучи максимально задовольнити її потреби і створити освітнє середовище та умови для всебічного розвитку.

Використання інтерактивного навчання у дошкільній освіті зумовлює її успішність та ефективність.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, формування готовності майбутнього педагога дошкільної освіти до педагогічної діяльності передбачає його фахову кваліфікацію та певну сукупність особистісних якостей і властивостей.

Здійснений аналіз поняття «педагогічна технологія» дозволяє виокремити такі її основні критерії: наявність пізнавальних завдань, чіткої мети, представлення змісту у вигляді системи, послідовність дій, визначення способів взаємодії учасників освітнього процесу, наявність способів і засобів одержання інформації.

Як свідчить проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури, до педагогічних технологій належать інноваційні та інтерактивні педагогічні технології, які вибудовані на гуманізації й демократизації педагогічних відносин, активізації освітньої діяльності студентської молоді, ефективності організації й управління процесом надання освітніх послуг.

Переконатися в результативності та перевагах інноваційного та інтерактивного навчання можна тільки за умови безпосередньої його реалізації в освітній педагогічній діяльності. Подальшого дослідження потребує проблема формування готовності майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних педагогічних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. Ред.. В.Т.Бусел. –К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004.–1440с. С.194
2. Хьелл Л. Теории личности (основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – [2-е изд. – (Серия «Мастера психологии»)]. – СПб. : Питер Ком, 1998. – 608 с.
3. Глузман Н. А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів :[монографія] / Н. А. Глузман. – К. : «Вища шк. ХХІ», 2010. – 407с.
4. Слостенін В. А. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя: [учебник] / В. А. Слостенін, А. И. Мищенко // «Советская педагогика». – 1991. – №10. – С. 79-84.
5. Кондрашова Л. В. Концепція «Взаємодії моральних і психологічних якостей у змісті педагогічного професіоналізму» / Л. В. Кондрашової // Професійне становлення майбутнього вчителя : монографічний огляд. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.
6. Словник-довідник з професійної орієнтації учнів / Укладачі: В. В. Синявський, О. В. Мельник. – К.: «Мегапринт», 2007. – С. 22-23
7. Кучерявий О. Г. Педагогіка : особистісно-розвивальні аспекти : [навчальний посібник] / О. Г. Кучерявий. – К. : НВП «Наукова думка», 2011. – 464 с.
8. Технологія // Словник іншомовних слів / [уклад. С. П. Морозов, Л. М. Шкарапуца]. – К. : Наукова думка, 2000. – С. 573.
9. Педагогічна технологія // Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – С. 359.
10. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств: [учебник] / Г. К. Селевко. – М. : НИИ шк. техн., 2005. – 208 с.
11. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навчальний посібник] / І. М. Дичківська. – К. : «Академвидав», 2004. – 334 с.
12. Панфилова А. П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала: [учебник] / А. П. Панфилова. – СПб: ИВЭСЭП, «Знание», 2003. – С. 70.
13. Комар О. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ольга Анатоліївна Комар. – Умань, 2011. – 405 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vely`kyj tлумachny`j slovny`k suchasnoyi ukrayins`koyi movy` [Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrayinskoj movy] / Uklad. i gol. Red.. V.T.Busel. –K. ; Irpin`: VTF «Perun», 2004.–1440s. S.194
2. X`ell L. Teory`y` ly`chnosty` (osnovnye polozheny`ya, y`ssledovany`ya y` pry`meneny`e) [Teorii lichnosti (osnovnye polozheniya. issledovaniya i primeneniye)] / L. X`ell, D. Zy`gler. –[2-e y`zd. –(Sery`ya «Mastera psy`xology`y`»)]. – SPb. : Py`ter Kom, 1998. – 608 s.

3. Gluzman N.A. Metody`ko-matematy`chna kompetentnist` majbutnix uchy`teliv pochatkovy`x klasiv [Metodyko-matematychna kompetentnist maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv] : [monografiya] / N. A. Gluzman. – K. : «Vy`shha shk. XXI», 2010. – 407s.
4. Slastëny`n V. A. Professy`onal`no-pedagogy`cheskaya podgotovka sovremennogo uchy`telya [Professionalno-pedagogicheskaya podgotovka sovremennogo uchitelya]: [uchebny`k] / V. A. Slastëny`n, A. Y`. My`shhenko // «Sovetskaya pedagogika». – 1991. – #10. – S. 79-84
5. Kondrashova L. V. Konceptsiya «Vzayemodiyi moral`ny`x i psy`xologichny`x yakostej u zmisti pedagogichnogo profesionalizmu» [Kontseptsiia «Vzaiemodii moralnykh i psikhologichnykh yakostei u zmisti pedahohichnogo profesionalizmu»] / L. V. Kondrashovoyi // Profesijne stanovlennya majbutn`ogo vchy`telya : monografichny`j oglyad. – Kry`vy`j Rig, 2006. – 327 s.
6. Slovny`k-dovidny`k z profesijnoyi oriyentaciyi uchniv [Slovyk-dovidnyk z profesiinoi orientsiini uchniv]/Ukladachi: V.V.Sy`nyavs`ky`j, O.V.Mel`ny`k. – K.: «Megapry`nt», 2007. – S.22-23
7. Kucheryavy`j O. G. Pedagogika : osoby`stisno-rozvy`val`ni aspekty` [Pedahohika : osobystisno-rozvyvalni aspekty] : [navchal`ny`j posibny`k] / O. G. Kucheryavy`j. – K. : NVP «Naukova dumka», 2011. – 464 s.
8. Texnologiya // Slovny`k inshomovny`x sliv [Slovyk inshomovnykh sliv]/ [uklad. S. P. Morozov, L. M. Shkaraputa]. – K. : Naukova dumka, 2000. – S. 573.
9. Pedagogichna texnologiya // Pedagogichny`j slovny`k [Pedahohichni slovnyk] / [za red. M. D. Yarmachenka]. – K. : Pedagogichna dumka, 2001. – S. 359.
10. Selevko G. K. Pedagogy`chesky`e texnologiy`y` na osnove y`nformacy`onno-komuny`kacy`onny`x sredstv [Pedagogicheskie tehnologii na osnove informatsionno-komunikatsionnykh sredstv]: [uchebny`k] / G. K. Selevko. – M. : NY`Y` shk. texn., 2005. – 208 s.
11. Dy`chkivs`ka I. M. Innovacijni pedagogichni texnologiyi [Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii]: [navchal`ny`j posibny`k] / I. M. Dy`chkivs`ka. – K. : «Akademy`dav», 2004. – 334 s.
12. Panfy`lova A.P. Y`grotexny`chesky`j menedzhment. Y`nterakty`vnye texnologiy`y` dlya obucheny`ya y` organy`zacy`onnogo razvy`ty`ya personala [Igrotehniicheskiy menedzhment. Interaktivnyie tehnologii dlya obucheniya i organizatsionnogo razvitiya personala]: [uchebny`k] /A.P.Panfy`lova. – SPb: Y`V`ES`EP, «Znany`e», 2003. – S. 70.
13. Komar O. Teorety`chni ta metody`chni zasady` pidgotovky` majbutnix uchy`teliv pochatkovoyi shkoly` do zastosuvannya interakty`vnoyi texnologiyi [Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly do zastosuvannya interaktyvnoi tekhnolohii]: dy`s. d-ra ped. nauk : 13.00.04 / OI`ga Anatoliyivna Komar. – Uman`, 2011. – 405 s.

Кучай А. И. Готовность будущих педагогов к применению интерактивных педагогических технологий: теоретический аспект

В статье обосновываются основные педагогические условия готовности будущих педагогов детских дошкольных учреждений к применению интерактивных педагогических технологий в профессиональной деятельности. Установлено, что применение интерактивных педагогических технологий в образовательный процесс является одной из составляющих общей системы формирования готовности будущих педагогов к профессиональной деятельности. Именно поэтому в условиях обновленной образовательной парадигмы проблема развития профессиональной готовности педагогов по дошкольному образованию является очень актуальной. Отмечено, что готовность специалистов по дошкольному воспитанию к профессиональной деятельности объединяет в себе те необходимые компетентности, мотивы, мотивации, установки, опыт, которые в соединении с психическими процессами и свойствами, приобретают такие свойства и состояния, которые обеспечивают возможность эффективно организовывать образовательную деятельность и оптимально ею управлять. Это требует от педагогов умение быстро ориентироваться в своей профессиональной деятельности, использовать новейшие образовательные, интерактивные и инновационные педагогические технологии, побуждает педагогов быть творческими, креативными, инноваторами и новаторами в дошкольном образовании.

Ключевые слова: дошкольное образование, профессиональная подготовка, педагог, интерактивная педагогическая технология.

Kuchai A.I. Willingness of future teachers of health to the use of interactive educational technologies: : Theoretical Aspect

The article substantiates the basic pedagogical conditions of reading of future teachers of preschool institutions for the use of interactive pedagogical technologies in their professional activities. It has been established that the use of interactive pedagogical technologies in the educational process is one of the components of the general system of the formation of future teachers' reading for professional activities. That is why, in the context of the updated educational paradigm, the problem of developing the professional reading of teachers in preschool education is very relevant. It is not ed that the willingness of specialists in preschool education to professional activity combines the necessary competencies, motives, motivations, attitudes, experience, which, in conjunction with mental processes and properties, acquire such properties and conditions that provide the ability to organize educational activities effectively and optimally manage it. This causes teachers to reorient themselves in their professional activities, use the latest educational, interactive and innovative pedagogical technologies that encourage educators to be creative, innovative in pre-school education.

In our studying, the concept of «technology of interactive learning» is considered as a special organization of the educational process, in which each participant takes an active part in the collective process of knowledge, interaction and communication. Interactivity is realized through various didactic, game techniques, operations of pedagogical interaction, the consistent implementation of which creates conditions for the development of participants in the pedagogical process and implies its definite result.

Interactive teaching methods are focused on the realization of cognitive interests and needs of preschoolers, so special attention is paid to organizing the process of effective communication and interaction, in which participants in the educational process of interaction are more mobile and active.

Organization of the process of intercommunication promotes the use of appropriate educational methods. There are groups, individual and collective, which are taught in cooperation. Interactive learning is subject to the requirements of a personally oriented approach to the development of preschool children, as it requires, first of all, places this child at the center of an educational process, striving to satisfy its needs as much as possible and create an educational environment and conditions for comprehensive development.

Using interactive tutoring in pre-school education determines its success and effectiveness.

Ensure the effectiveness and benefits of innovative and interactive learning can only be provided if it is indirectly implemented in educational pedagogical activities. Further research needs a problem of forming the reading of future teachers of pre-school establishments for the use of interactive pedagogical technologies.

Key words: preschool education, professional readiness, pedagogue, interactive pedagogical technologies.

УДК 808.5 (075.8)

О. А. Кучерук,

доктор педагогічних наук, професор,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)
okucheruk1@ukr.net
ORCID 0000-0002-7040-986X

Л. А. Башманівська,

кандидат педагогічних наук, доцент,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)
lyubov_andreevna11@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7152-3691

РОЗВИТОК ДУХОВНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕСІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті представлено результати дослідження проблеми духовного і творчого розвитку студентів української філології в контексті лінгводидактичної підготовки. На основі аналізу праць науковців і синтезу навчально-методичних ідей досліджено психолого-педагогічні та лінгводидактичні умови розвитку духовно-творчого потенціалу студентів. За допомогою анкетування студентів-філологів з'ясовано стан роботи з розвитку їхніх духовно-творчих ресурсів. Окреслено ефективні види навчальної роботи, організованої на засадах духовності і творчості студентів-філологів у процесі лінгводидактичної підготовки.

Ключові слова: духовний розвиток, креативність, творча діяльність, професійна освіта, лінгводидактична компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Освітні процеси, пов'язані з ідеями Концепції «Нова українська школа», повною мірою може реалізувати той вчитель, який здатен системно й креативно мислити на засадах моралі і духовності. Саме духовність і творчий потенціал становлять підґрунтя особистісного і професійного розвитку педагога. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» (ст. 26) з-поміж основних завдань закладу вищої освіти є забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, уміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах тощо [1: 3].

У контексті професійної освіти вчителя-словесника актуальним постає питання формування його лінгводидактичної компетентності як інтегративного особистісного утворення, яке становить динамічну сукупність знань з української мови і методики її навчання, відповідних умінь і навичок, ставлень, способів мислення, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначають здатність особи здійснювати навчання української мови в типових і нетрадиційних ситуаціях. Тому компетентісно спрямована лінгводидактична підготовка студентів української філології є неможливою без урахування й збагачення їхнього духовно-творчого потенціалу та загалом холистичного (цілісного) розвитку майбутнього вчителя української мови і літератури як фахівця й особистості.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблемі розвитку духовного і творчого потенціалу майбутнього вчителя приділено увагу в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів (О. Антонова, О. Березюк, І. Бех, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Моляко, Н. Сидоренко,

Д. Чернілевський та ін.), зокрема описано загальні положення, які становлять теоретичне підґрунтя для розв'язання проблеми духовного і творчого розвитку фахівця освітньої сфери. Окремі аспекти лінгводидактичної підготовки студентів-філологів на засадах духовності і творчості розглянуто в роботах З. Бакум, В. Загородної, С. Карамана, Л. Мамчур, А. Нікітіної, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Л. Шевцової та інших. Зокрема, Н. Дейниченко та О. Семенов зазначають, що вагоме місце у структурі вимог до майбутнього вчителя української мови і літератури займають творчі здібності, з-поміж компонентів яких виступають психологічна готовність до творчої праці, високий рівень індивідуального розвитку, критичність і самокритичність мислення, здібність генерувати нестандартні ідеї, приймати оригінальні рішення, наполегливість у досягненні мети. Для розвитку здібностей, педагогічної обдарованості значну роль відіграє макросередовище, в якому виховується майбутній учитель-словесник: визначення цінності особистості студента, дотримання в навчально-виховному процесі гуманного, демократичного стилю спілкування, співробітництво та співтворчість педагога і студента, упровадження в освітню практику передового педагогічного досвіду, використання інноваційного навчально-методичного забезпечення, проблемного, інтерактивного навчання [2: 15-16].

Аналіз публікацій науковців свідчить про інтерес до окресленої проблеми, однак їхні напрацювання є недостатніми, оскільки, за нашими спостереженнями, у шкільній практиці українськомовної освіти переважає кількість педагогів з репродуктивним мисленням, а вчителів, здатних нести й відкривати учням не лише істину, а й красу, духовність, творчо підходити до професійної діяльності, небагато, часто уроки української мови не наповнені почуттями, переживаннями, а тому асоціюються в учнів із сірою барвою. Тому актуальним залишається подальше студіювання проблеми духовно-творчого становлення студентів-філологів.

Мета статті – розкрити теоретико-практичні аспекти розвитку духовно-творчого потенціалу майбутніх учителів української мови і літератури в процесі лінгводидактичної підготовки. Завдання цієї роботи: визначити психолого-педагогічні умови розвитку духовної особистості вчителя-словесника творчого типу в закладах вищої освіти; окреслити відповідні види роботи, ефективні для використання в процесі опанування студентами дисциплін лінгводидактичного спрямування.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теоретико-методологічне оновлення освіти студентів детерміноване новим розумінням людини. Як стверджує С. Кримський, людина вже не вичерпується визначенням homo sapiens, бо воно абсолютизує ознаку володіння розумом. А це не тільки обмежує людяність самою лише характеристикою інтелектуально розвиненої особи, а й затьмарює необхідність поєднання у визначенні людини розумного та морального як альтернативи машинному інтелекту. Людина є насамперед істотою, що має внутрішній світ, духовність, свою долю та зверненість до вищих цінностей. Вузловим пунктом у формуванні духовності ХХІ століття стала вимога переходу від гуманізму як ідеології людини, що уявила себе Богом, до персоналізму як утвердження самоцінності особистості людини, а не абстрактних ідей. Філософ акцентує на тому, що людина – істота вертикальна, її життя вимірюється не в довжину, а у височінь ціннісного сходження. Відповідно актуалізується принцип розуміння життя як зростаючої кульмінації творчих подій, коли смерть особистості становить не кінець, а вінець звершення, альтернативних небуттю [3]. Отже, за сучасним осмисленням природи людини, визначальною ознакою її є не стільки розум, як поєднання розумного, духовного і творчого модусів.

М. Папуча наголошує, що «психологія давно і легко визнала дві складові (одночасно – детермінанти) людської психіки – біологічне і соціальне, – і з таким небажанням і острахом доторкається до духовного, яке, як писав ще М. Шелер (та й не лише він один) і є дійсним, суто людським підґрунтям унікальної драми особистості, яка кожного разу розгортається в цьому світі. Чи не тому, що перші два фактори є більш поверховими й очевидними? Те, що ми називаємо тут духовним, дійсно не виявити нашими сучасними методами, побудованими на стимулреактивній парадигмі. Водночас, духовне має абсолютно чіткі, беззаперечні прояви – креативність, переживання краси, любов, інтуїція, фантазія, дружба, віра, цінність, смисл... Але якщо навіть все це вивчати знову-таки окремо від цілісності – інтроспективно, феноменологічно чи якимось ще (хоча, звісно, не можна вивчати смисл за допомогою опитувальника) – вийде знову фрагментарність, частковість, поверховість – і коло замкнеться» [4 : 413]. Далі психолог пояснює, що суть принципу розвитку «не стільки в тому, що особистість дійсно перебуває в «оточенні» трьох світів (біологічного, соціального і духовного) і якимось з ними взаємодіє, скільки в зміні цих взаємодій, тому що, і це – принципово, в цих змінах ці світи народжуються як світи особистості» [4 : 464].

Проблему духовного і творчого розвитку юної особистості з погляду педагогіки глибоко вивчає В. Вербець. Дослідник потрактовує сутність духовно-творчого потенціалу студентської молоді як цілісного та інтегрованого феномена соціокультурних, морально-етичних, художньо-творчих потреб та ціннісних орієнтацій [5].

Студіювання праць психологів, педагогів, філологів, лінгводидактів (О. Дубасенюк, В. Кононенко, Л. Мацько, О. Музики, В. Роменця, О. Семенов, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської та ін.) дає змогу визначити важливість та особливості професійної підготовки студентів-філологів на засадах соціокультурного і творчого підходів. Використовуючи надбання вітчизняних науковців, акцентуємо увагу насамперед на таких психолого-педагогічних і лінгводидактичних умовах розвитку духовно-творчого потенціалу майбутніх учителів української мови і літератури в процесі вивчення лінгводидактики:

- збагачення емоційно-ціннісної сфери і духовного світу студентів засобами професійно орієнтованого предмета;
- розвиток образного і критичного мислення, мовної свідомості студента, властивої йому картини світу;

- професійно орієнтоване самонавчання, самовдосконалення і саморозвиток;
- набуття лінгводидактичної компетентності – це активний творчий процес, у якому має домінувати шлях від загального розвитку особистості до становлення фахівця (у зовнішній і внутрішній площині);
- залучення студента до особистісно значущої навчальної діяльності з використанням електронних освітніх ресурсів;
- урахування особистісних цінностей студента й забезпечення множинної мотивації (успіху, пізнання, навчання, комунікації, творчої діяльності) за допомогою традиційних та інноваційних методів навчання;
- створення позитивного середовища для культуровідповідного професійно орієнтованого діалогового спілкування;
- стимулювання творчих інтелектуально-мовленнєвих здібностей студента й самоактуалізація його персональних навчально-когнітивних стилів тощо.

Урахування наведених психолого-педагогічних і лінгводидактичних умов у процесі лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури дасть змогу реалізувати особистісно орієнтований підхід до навчання, забезпечити розвивально-креативний характер освітньої діяльності майбутніх учителів-словесників, спрямувати педагогічний процес на стимулювання й підтримання множинної мотивації до професійно орієнтованої лінгвометодичної діяльності, розвивати здібність нелінійно й системно мислити на засадах духовності, заохочувати професійну творчість під час розв'язання навчальних завдань. Студент, який самоактуалізує свій духовно-творчий потенціал під час вивчення лінгводидактики, творить розвивальне мовно-освітнє середовище на засадах культури народу, духовності, подає приклад культуровідповідного педагогічного спілкування.

Для з'ясування стану роботи з розвитку духовно-творчих ресурсів майбутніх учителів української мови і літератури проведено анкетування студентів-філологів 3 курсу (37 осіб) Житомирського державного університету імені Івана Франка. Анкета передбачала дати відповіді на кілька запитань: 1. *Які навчальні завдання вам подобається виконувати (читання творів, інформаційно-пошукові, репродуктивні, творчі, дослідницькі)?* 2. *Як часто ви виконуєте творчі завдання під час вивчення фахових дисциплін (часто, інколи, ніколи)?* 3. *Які труднощі у вас виникають під час виконання творчих завдань?* 4. *Чи задоволені ви рівнем власного духовно-творчого розвитку?* Аналіз даних анкет студентів свідчить, що їм переважно подобається виконувати інформаційно-пошукові (100%), репродуктивні (80%) завдання та читання творів (82%); творчі і дослідницькі завдання подобається виконувати відповідно 35 % і 27% анкетованим. За результатами дослідження студенти нечасто виконують творчі завдання під час вивчення фахових дисциплін. Труднощі у виконанні творчих завдань студенти переважно пов'язують із нестачею часу. Виявлено, що 60% реципієнтів не задоволені рівнем власного духовно-творчого розвитку.

З огляду на результати анкетування, варто наголосити, що необхідною умовою ефективного розвитку духовно-творчого потенціалу студентів є належний рівень духовної зрілості й методичної творчості викладача, що уможливить створювати розвивальне освітнє середовище на засадах співпраці, співтворчості, емоційного співпереживання, поєднання традиційних і креативних методів навчання з використанням електронних освітніх ресурсів. За послідовної організації розвитку духовно-творчих здібностей студентів у системі лінгводидактичної підготовки творчий процес починається зі сприймання студентом навчального матеріалу (опорного тексту, лінгводидактичної ситуації, проекту уроку, сценарію виховного заходу мовно-літературного спрямування та ін.) і триває під час його творчої інтерпретації, творчого діалогу з іншими суб'єктами навчального процесу, створення власного тексту (навчально-образного, проекту уроку, сценарію виховного заходу і т. ін.) та виконання дослідної роботи.

Відповідно до викладених теоретичних положень навчальну цінність у процесі опанування студентами дисциплін лінгводидактичного спрямування становлять різні види роботи. Своєрідною школою на шляху у височінь ціннісного сходження студентів під час опанування дисциплін лінгводидактичного спрямування є лінгводидактичний аналіз тексту та інтерпретація лінгводидактичних ситуацій. Услід за А. Нікітіною, *лінгводидактичний аналіз тексту* розуміємо як метод навчання, процес визначення словесником навчальних, розвивальних і виховних функцій тексту, його дидактичного потенціалу; визначення мети й змісту навчання мови на основі тексту, упорядкування процесу роботи з текстом як дидактичним матеріалом, поділ цієї роботи на етапи й операції; прогнозування результатів учнівської репродуктивної та творчої діяльності на основі тексту [6: 269-273]. Суть методу *інтерпретації лінгводидактичних ситуацій* полягає в поясненні дій суб'єктів мовної освіти на основі встановлення мовних, логічних, психолого-педагогічних зв'язків і відношень, з використанням відповідних коментарів, генеруванням лінгвометодичних ідей. Значення цього методу в тому, що студенти вчать доцільно оперувати професійними знаннями, уміннями, досвідом у практиці розв'язання традиційних і проблемних, нестандартних ситуацій.

Ми виходимо з того, що *механізм розвитку духовно-творчого потенціалу студентів складний, він передбачає сукупність послідовних дій сприймання, інтерпретації, аналізу, копіювання зразків, творче наслідування, наслідувальну творчість, самотійну творчість*. Узагальнення власного педагогічного досвіду дає підстави стверджувати, що важливу роль в активізації духовно-творчих резервів майбутніх учителів-словесників відіграють такі методи навчання: «розумовий штурм», метод проектів (творчих, професійно орієнтованих), рольова гра, синектика, «шість шляп мислення» (Едварда де Боно), створення лінгводидактичного портфоліо, есе «Лінгводидактичний портрет учителя української мови і літератури» (вираження власних думок, почуттів, переживань) та ін. Дидактична цінність зазначених методів полягає в тому, що дають змогу формувати й

підтримувати позитивну мотивацію студентів, заохочувати їх до лінгвометодичної співпраці на засадах духовності і творчості, зокрема до оприявлення креативно пізнаного, до оригінального вербального відображення змісту мовної освіти, до міжособистісного спілкування. Завдяки цим методам можна забезпечити колективно розподілену духовно-творчу діяльність студентів та індивідуальну самостійну роботу зі створення лінгводидактичних продуктів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, сучасний учитель української мови і літератури має не лише виявляти фундаментальну філологічну підготовку, а й володіти низкою компетентностей, зокрема лінгводидактичною, та насамперед він має сприйматися як патріотично свідомо, духовно багата, творча особистість. Розвиток духовно-творчого потенціалу студентів-філологів у процесі лінгводидактичної підготовки детермінується психолого-педагогічними й лінгводидактичними умовами, які забезпечують якість особистісно-ціннісного сходження і творчої професійної діяльності. Механізм розвитку духовно-творчого потенціалу студентів складний, він передбачає сукупність послідовних дій сприймання, інтерпретації, аналізу, копіювання зразків, творче наслідування, наслідувальну творчість, самостійну творчість. В умовах соціокультурного і творчого підходів до організації лінгводидактичної підготовки студентів розвиток їхніх духовно-творчих здібностей значною мірою залежить від доцільно дібраних методів професійно орієнтованого навчання. Відповідно до сказаного потужні методичні резерви в аспекті духовно-творчого збагачення студентів-філологів мають такі методи, як лінгводидактичний аналіз тексту, аналіз лінгводидактичних ситуацій, метод проєктів, створення лінгводидактичного портфоліо та ін.

Перспективними є дослідження лінгводидактичних умов розвитку духовно-творчих здібностей студентів-філологів засобом ролівої гри; вивчення особливостей духовно-творчого розвитку студентів-філологів з використанням електронних освітніх ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.help/law/1556-VII/edition25.07.2018/page3>
2. Семенов О. М. Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах : навч. посіб. / Семенов О. М., Дейниченко Н. П. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2014. – 220 с.
3. Кримський С. Б. Заклики духовності ХХІ століття: (3 циклу щорічних пам'ятних лекцій імені А. Оленської-Петришин, 2002 р.). – К. : Академія, 2003. – 32 с. [Електронний ресурс] / С. Б. Кримський // Заклики духовності ХХІ століття. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/16631116/psihologiya/krimskiy_zakliki_duhovnosti_xxi_stolittya
4. Папуча М. В. Внутрішній світ людини та його становлення: [наукова монографія] / М. В. Папуча. – Ніжин: Видавцв Лисенко М.М.; 2011. – 656 с.
5. Вербець В. В. Теоретико-методологічні засади формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді : дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / В. В. Вербець. - К., 2005. – 485 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/138739.html>
6. Нікітіна А. В. Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія / А. В. Нікітіна. – К. : Ленвіт, 2013. – 338 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»] : [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.help/law/1556-VII/edition25.07.2018/page3>
2. Semenoh O. M. Metodyka vykladannia ukrainskoi movy u vyshchikh navchalnykh zakladakh [navch. posib.] : [Methodology of teaching the Ukrainian language in higher educational institutions] / Semenoh O. M., Deinychenko N. P. – Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, 2014. – 220 s.
3. Krymskiy S. B. Zaklyky dukhovnosti XXI stolittia: (3 tsykladu shchorichnykh pamiatnykh lektsii imeni A. Olenskoi-Petryshyn, 2002 r.) [The calls of spirituality of the XXI century] S. B. Krymskiy. /. – K. : Akademiia, 2003. – 32 s. [Elektronnyi resurs] / Krymskiy S. B. // S. B. Krymskiy. Zaklyky dukhovnosti KhKhI stolittia. – Rezhym dostupu: https://pidruchniki.com/16631116/psihologiya/krimskiy_zakliki_duhovnosti_xxi_stolittya
4. Papucha M.V. Vnutrishnii svit liudyny ta yoho stanovlennia : [naukova monohrafiia] : [The inner world of man and his formation] / M.V. Papucha. – Nizhyn: Vydavets Lysenko M.M.; 2011. – 656 s.
5. Verbets Vladyslav Volodymyrovych. Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia dukhovno-tvorchoho potentsialu studentskoi molodi : dys... d-ra ped. nauk: 13.00.01 [Theoretical and methodological principles of formation of spiritual and creative potential of student youth] / V. V. Verbets. - K., 2005. – 485 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/138739.html>
6. Nikitina A. V. Pedagogichnyi dyskurs uchytelia-slovesnyka : [monohrafiia] [Pedagogical discourse of a teacher-translator] / A. V. Nikitina. – K. : Lenvit, 2013. – 338 s.

Кучерук О. А., Башмановская Л. А. Развитие духовно-творческого потенциала будущего учителя украинского языка и литературы в процессе лингводидактической подготовки

В статье представлены результаты исследования проблемы духовного и творческого развития студентов украинской филологии в контексте лингводидактической подготовки. На основе анализа работ учёных и синтеза учебно-методических идей исследованы психолого-педагогические и лингводидактические условия развития духовно-творческого потенциала студентов. С помощью анкетирования студентов-филологов

выяснено состояние работы по развитию их духовно-творческих ресурсов. Определены эффективные виды учебной работы, организованной на основе духовности и творчества студентов-филологов в процессе лингводидактической подготовки.

Ключевые слова: духовное развитие, креативность, творческая деятельность, профессиональное образование, лингводидактическая компетентность.

Kucheruk O. A., Bashmanivska L. A. The development of the spiritual and creative potential of the future teacher of the Ukrainian language and literature in the process of linguistic and pedagogical training

The article presents the results of the research on the problem of spiritual and creative development of students of Ukrainian philology in the context of linguistic and pedagogical training. It is emphasized that in accordance with the current educational trends the basis for the personal and professional development of a competent teacher is spirituality and creative potential, therefore, competently directed linguistic and pedagogical preparation of students of Ukrainian philology is impossible without taking into account and enriching their spiritual and creative potential and, in general, the whole development of the future teacher of the Ukrainian language and literature as a specialist and a personality. On the basis of the analysis of the works of scientists and the synthesis of educational and methodical ideas the psychological-pedagogical and linguodidactic conditions of the development of the spiritual and creative potential of students are researched ensuring the quality of personally valuable ascent and creative professional activity. The state of work on the development of their spiritual and creative resources is determined with the help of questioning of students-philologists. The effective types of educational work organized on the basis of spirituality and creativity of students-philologists in the process of linguistic and pedagogical training are outlined through the generalization of own pedagogical experience. It is established that considerable potential for spiritual and creative development of students of philology is the linguodidactic analysis of the text, the interpretation of linguodidactic situations, the method of projects (educational), the creation of the linguodidactic portfolio, the essay «The linguodidactic portrait of the modern Ukrainian language teacher», since they are useful ways of professionally oriented education, because they provide the personal and professional growth of future teachers-philologists and have a positive impact on the vocational and educational activities of students. It is generalized that the modern teacher of the Ukrainian language and literature should not only demonstrate basic philological knowledge but also possessing a number of competences, in particular, linguistic-pedagogical ones, and first of all he should be perceived as a patriotically conscious, spiritually rich, creative person. The prospects of studying the problem of spiritual and creative development of students-philologists are determined.

Keywords: spiritual development, creativity, creative activity, vocational education, linguistic-pedagogical competence.

УДК 614:373.2.011.3-51

Л. Ф. Кучинська,
методист з дошкільної освіти
(КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР)
lilia.kuchynska@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5225-5708

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито теоретичні аспекти проблеми збереження професійного здоров'я педагогічних працівників, яка завжди була і є актуальною у педагогічній теорії й практиці. Проаналізовано основні понятійні категорії: «здоров'я», «професійне здоров'я», «професійне здоров'я педагога». Доведено необхідність актуалізації проблеми збереження професійного здоров'я педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, оскільки їхнє здоров'я є одним із факторів працездатності й показником «якості» професійної діяльності.

Ключові слова: здоров'я, професійне здоров'я, педагогічний працівник, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі модернізації вітчизняної освіти у межах реформ, що реалізуються в усіх освітніх ланках, виникає потреба в педагогічних працівниках, готових не лише творчо реалізувати себе, але й орієнтованих на збереження і підтримку власного здоров'я та здоров'я підростаючого покоління на всіх етапах освітньої діяльності.

Проблема професійного здоров'я педагога була і є предметом вивчення багатьох науковців, дослідників минулого і сучасності. Аналіз психолого-педагогічних джерел дає змогу встановити, що негативними наслідками впливу професіогенних чинників на особистість педагога, що відображаються на його професійному здоров'ї, науковці називають: проблеми психічного і фізичного здоров'я педагогів, синдром емоційного вигорання (О. Асмаковець, В. Бобрицька, Г. Зайцев, Л. Мітіна, В. Єфімова та ін.); професійно зумовлені деструкції його особистості (А. Маркова, Е. Симанюк); розвиток особистісних дисгармоній педагога (О. Донченко, Т. Титаренко, В. Семиченко, В. Чорнобровкін, В. Чорнобровкіна); особистісні й професійно зумовлені кризи особистості (Г. Горелова, Е. Зеєр); професійний стрес (Т. Зайчикова, В. Калошин,

Л. Карамушка, С. Максименко, Л. Мітіна та ін.); фрустрації у педагогічній діяльності (І. Остополець, В. Третяченко); зниження продуктивності праці, працездатності, професійні хвороби (Н. Водоп'янова, А. Маркова, В. Розін).

У контексті зазначеної проблеми важливим є розв'язання питань збереження професійного здоров'я педагогів закладів дошкільної освіти, оскільки в умовах реформування освітньої галузі вони, формуючи здоров'язбережувальну компетенцію дітей дошкільного віку, закладають основи здоров'я майбутньої нації. Однак на цьому етапі наявний рівень підготовки педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до збереження здоров'я не відповідає поставленим освітнім завданням. Відповідно, **метою** статті є теоретичне обґрунтування проблеми збереження професійного здоров'я педагогічних працівників закладів дошкільної освіти шляхом уточнення базових категорій.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Джерела формування світоглядної думки про збереження найбільшої цінності, якою є здоров'я людини, сягають давніх часів (Геракліт, Демокрит, Платон, Аристотель, Гіппократ).

Перше тлумачення категорії здоров'я як норми не лише фізичної, але й соціальної, дав філософ Ж. Кангілем, який зауважив, що визначення норми для певного організму потребує вивчення його оточення [1].

Але попри велику цінність, поняття «здоров'я» з давніх часів не мало конкретного наукового визначення. Сучасні філософи, медики, психологи – науковці, що вивчають зазначений феномен (Ю. Александровський, В. Василенко, В. Казначєєв, В. Ніколаєва, В. Воробйов), наголошують на відсутності єдиного загальноприйнятого, науково обґрунтованого поняття «здоров'я індивіда».

Як свідчать наукові дослідження вченого І. Брехмана, що одним із перших запропонував інформаційно-психологічне трактування досліджуваного поняття, здоров'я – це не відсутність хвороб, а фізична, соціальна і психологічна гармонія людини, доброзичливі стосунки з іншими людьми, з природою і самим собою. На думку науковця, здоров'я людини – це її здатність зберігати відповідну віку стійкість до різких змін кількісних і якісних параметрів потоку сенсорної, вербальної й структурної інформації [2].

Комплексний аналіз наукової літератури дав можливість виділити найпоширеніші в сучасній науці підходи до визначення терміну «здоров'я»: цілісне утворення, що складається з таких компонентів як фізичне, психічне, духовне, соціальне здоров'я (В. Горашук, Н. Колотій, Л. Царенко, Ю. Жидецький, В. Язловецький); здатність організму людини до адаптації в умовах мінливого зовнішнього середовища (М. Агаджанян, Р. Баєвський, С. Єфімова, В. Колбанов, В. Петленко, С. Серіков та ін.); багатовимірний динамічний стан (Л. Сварковська, В. Казначєєв, В. Щедрина та ін.); цілісна гармонійна єдність складових (компонентів, якостей) (І. Брехман, М. Гончаренко, І. Гундаров, І. Лисицин та ін.); стан повного соціально-біологічного, психологічного й душевного комфорту (К. Крутій, О. Фунтікова); динамічний стан найбільшого фізичного й психоемоційного добробуту, в основі якого знаходиться гармонійне співвідношення взаємопов'язаних функцій і структур (Е. Буліч, І. Муравов); стан оптимальної саморегуляції організму та його динамічної взаємодії із середовищем (Д. Ізуткіна, А. Царегородцев).

Попри багатокритерійність трактувань, констатуємо, що здоров'я, незалежно від виділених авторами ключових характеристик, визнається найголовнішою цінністю життя людини. Воно займає найвищий ступінь в ієрархії її потреб та є одним з найважливіших компонентів людського щастя і провідною умовою успішного соціального й економічного розвитку.

У загальному контексті виконання людиною професійної діяльності виділяють поняття «професійного здоров'я», яке вчені (В. Бодров, Е. Вайнер, Е. Зеєр, М. Корольчук, В. Крайнюк, Р. Кричевський, А. Маркова, Л. Сущенко та ін.) розглядають як інтегральну складову загального здоров'я, що об'єднує в собі всі його основні аспекти. За таких умов професійне здоров'я включає характеристику функціонального стану організму людини за фізичними й психічними показниками з метою оцінки її здібностей до певної професійної діяльності із заданою ефективністю й тривалістю впродовж певного періоду життя, а також витривалістю до несприятливих факторів, які супроводжують цю діяльність. Поняття професійного здоров'я інтегрує складні взаємовідносини людини з професійним середовищем і є мірою узгодженості соціальних потреб суспільства та можливостей людини в умовах реалізації професійної діяльності.

На початку ХХ ст. дослідники (В. Кашкадамов, М. Рибніков, С. Рубінштейн та ін.) у своїх працях системно вивчають проблеми професійного здоров'я педагогічного працівника і пов'язують його, передусім, з вивченням емоційного перевантаження, професійної втоми та пов'язаних з цим проблем професійних деформацій особистості педагога тощо.

Так, професійне здоров'я трактується вченими як комплексна характеристика здоров'я людини у конкретних умовах професійної діяльності (Р. Березовська, О. Довгополова, А. Маклаков, Г. Нікіфоров, В. Подляшаник, В. Пономаренко, Б. Смірнов та ін.). За таких умов професійне здоров'я, що характеризується адаптацією до впливу факторів професійного середовища, забезпечується достатнім для виконання певного виду професійної діяльності функціональним резервом організму, проявляється у вигляді стану фізичного, психічного, соціального і духовного добробуту. Професійне здоров'я є одним із факторів професійної придатності, важливою умовою ефективності трудової діяльності й показником «якості» професійного життя.

Характеризуючи професійне здоров'я, Л. Мітіна, серед інших його характеристик, виділяє здатність педагога зберігати та активізувати ще й регулятивні механізми, які забезпечують працездатність, ефективність і розвиток особистості; умови успішної професійної діяльності, що стають базовою властивістю людини, її суб'єктивною цінністю. Автор представляє концепцію збереження професійного здоров'я педагогів,

показником якого є такі компоненти, як педагогічна спрямованість, педагогічна компетентність та емоційна (поведінкова) гнучкість [3].

Унікальні дослідження, присвячені вивченню проблем професійного здоров'я педагогів, умов та механізмів виникнення в останніх професійної дезадаптації, здійснено С. Рубінштейном, М. Рибніковим. Водночас численні дослідження доводять, що професію педагога можна віднести до «групи ризику» з низькими показниками соматичного та психічного здоров'я.

Так, за висновками Г. Мешко, професійна група педагогічних працівників відзначається дуже низькими показниками фізичного і психічного здоров'я. Це пояснюється тим, що праця педагога належить до розряду складних, стресогенних, найбільш напружених у психологічному плані, таких, що вимагають від людини великих резервів самовладання й саморегуляції. Причиною зниження якості роботи, втрати інтересу до неї, порушень фізичного і психічного здоров'я педагога є емоційне вигорання як форма професійної деформації особистості [4].

У зазначеному контексті, проведені надалі дослідження діяльності педагога засвідчили, що висока емоційна напруженість, потенційна афектогенність, наявність великої кількості факторів ризику, стрес-факторів, які постійно супроводжують його в роботі, негативно впливають на самопочуття, працездатність і якість професійної діяльності (Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Сластьонін та ін.). Така позиція науковців підтверджує думку стосовно розгляду професійного здоров'я як компонента духовно-моральних основ професійної діяльності. Здоровий фізично й психічно педагог має сприятливі умови як для власного духовного розвитку, так й для розвитку своїх вихованців. За таких умов, професійне здоров'я є одним із факторів професійної придатності, важливою умовою ефективності трудової діяльності й показником «якості» професійного життя.

Водночас численні дослідження доводять, що професію педагога можна віднести до «групи ризику» з низькими показниками соматичного та психічного здоров'я [3]. Негативні наслідки, серед яких перенапруження, перевантаження тощо, не тільки спричиняють професійні деформації особистості, а й професійні захворювання, що можуть заважати взагалі здійсненню будь-якої професійної діяльності.

На основі вивчення й узагальнення теоретико-методологічних концептів і різних позицій науковців стосовно понять «здоров'я» і «професійне здоров'я» (О. Анісімова, І. Гончарова, Б. Долинський, С. Лебедченко, Л. Мітіна, М. Смірнов та ін.) визначаємо поняття професійне здоров'я педагога як інтегральну характеристику функціонального стану організму, глобальний психічний стан особистості, для якого характерна динамічна гармонійність внутрішніх переживань і пов'язані з цим ефективність та успішність педагогічної діяльності, здатність протистояти негативним факторам, що супроводжують цю діяльність [5].

Такі вимоги до сучасного фахівця, як мобільність, відповідальність за наслідки професійних рішень, конкурентоспроможність на ринку праці, здатність постійно підвищувати рівень професіоналізму ставлять його в умови інтелектуальної, моральної й фізичної напруги, а в багатьох випадках й перевтоми.

Констатуючи наявність в сучасній науковій літературі великої кількості досліджень у галузі здоров'я, доречно зауважити їх недостатність у сфері професійного здоров'я педагога, його *готовності до здоров'язбережувальної діяльності*. Проблема збереження професійного здоров'я педагога тривалий час досліджувалася не як самостійна проблема, а вивчалася у контексті збереження здоров'я людини взагалі, а саме формування культури здоров'я, здорового способу життя.

Разом із тим, як стверджує у своїх дослідженнях А. Маркова, проблема збереження професійного здоров'я є проблемою не окремого фахівця, а суспільства в цілому. Науковець вважає, що для збереження власного професійного здоров'я людина має розробити свою власну життєву стратегію та постійно дотримуватися її [4].

У зазначеному контексті збереження здоров'я, зокрема професійного, може відбуватися на біологічному (фізіологічному), психологічному, соціальному та духовному рівнях. Але визначальна роль, на думку науковців М. Амосова, В. Кулініченка, М. Гончаренко, Є. Помиткіна, належить духовній складовій здоров'я людини, її моральності, рівню розвитку свідомості, осмисленості життя й культури особистості, її ставленню до власного здоров'я та здоров'я інших.

Показниками збереження професійного здоров'я педагогів, за концепцією Л. Мітіної, мають бути педагогічна спрямованість, педагогічна компетентність та емоційна (поведінкова) гнучкість, готовність педагога до адекватного емоційного реагування на поведінку своїх вихованців, а також здатність цінити їх думки, розуміти, приймати їх переживання [3].

Цінними для дослідження представляються такі елементи стратегії самозбереження:

- підсилення своїх позитивних якостей та згладжування негативних, підтримання позитивної «Я» – концепції як професіонала;
- створення оптимістичної професійної перспективи, образу себе в професії;
- установка на творчість;
- вміння вести внутрішній діалог, вміння розглядати будь-яку ситуацію з різних точок зору;
- внутрішня особистісна відповідальність;
- внутрішня гармонія, здатність розуміти себе, вмиле використання чужого досвіду зі збереженням власного стилю, індивідуальності та креативності.

Перераховані життєві стратегії сприятимуть збереженню людського в людині, зміцненню її духовності та є умовою моральної надійності у будь-якій професійній сфері.

Розгляд проблеми професійного здоров'я педагога в площині дошкільної освіти показав її недостатню розробленість.

Варто зауважити, що дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб.

Завданнями дошкільної освіти в умовах реформування системи освіти в цілому є не тільки виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших націй і народів, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду, але й формування свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля шляхом збереження та зміцнення її фізичного, психічного і духовного здоров'я [6].

Виходячи з зазначеного вище, слід відзначити, що професія педагога закладу дошкільної освіти має величезну соціальну значущість, оскільки на ньому лежить велика відповідальність не лише за розвиток, виховання та навчання дитини, а й за її здоров'я.

Ґрунтовний аналіз наукових джерел з теми дослідження дозволяє окреслити *суперечності*, що доводять необхідність збереження професійного здоров'я педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, зокрема між:

- сучасними вимогами державної політики в галузі дошкільної освіти до модернізації освітнього процесу через впровадження інноваційних технологій та особливостями педагогічної професії, яка є непростюю і найбільш напруженою в емоційному, психологічному, соціальному плані;

- можливостями освітнього процесу у розв'язанні проблеми збереження професійного здоров'я педагогічних працівників і недостатньою її науково-методичною забезпеченістю в закладах дошкільної освіти;

- усвідомленням актуальності організації рекреаційної діяльності на державному рівні та відсутністю в закладах дошкільної освіти науково обґрунтованих моделей і ефективної системи роботи в цьому напрямку.

Таким чином, метою збереження здоров'я педагогічних працівників закладів дошкільної освіти є забезпечення умов для фізичного, психічного, соціального, духовного і педагогічного комфорту в освітньому процесі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Відповідно до мети дослідження було розкрито сутність базових понять на основі аналізу проблеми збереження професійного здоров'я педагогічних працівників у науковій літературі. Узагальнення наукових ідей вітчизняних і зарубіжних учених свідчать про те, що педагогічна діяльність є найбільш напруженою в емоційному, психологічному, соціальному плані та впливає на стан професійного здоров'я педагога.

Сьогодні потребує подальшого детального вивчення питання збереження професійного здоров'я педагогічних працівників закладів дошкільної освіти та створення ефективної моделі збереження їх професійного здоров'я через усвідомлення актуальності організації рекреаційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон про дошкільну освіту, Стаття 4. [Електронний ресурс] – Режим доступу : № 2145-VIII від 05.09.2017.
2. Амосов Н. М. Краткая энциклопедия Амосова / Н. М. Амосов. – М : АСТ : Сталкер, 2005. –352 с
3. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема / Т. К. Андрущенко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2012. – № 7. –123-127 с.
4. Бойченко Т. Є. Формування здоров'язбережувальної компетентності як умова розвитку обдарованості особистості / Бойченко Т. Є. // Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 9. – С. 42–49.
5. Брехман И. И. Валеология / Брехман И. И. – М. : ФиС, 1990. –208 с.
6. Бойко Ю. Шляхи формування ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя у студентської молоді / [Електронний ресурс] / Бойко Ю. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnik_nauk_praz/2014/3/7.pdf.
7. Бойко Ю. С. Науковий аналіз категорій «здоров'я» та «здоровий спосіб життя» з позиції педагогічної аксіології [Електронний ресурс] / Бойко Ю. С. – Режим доступу : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2877/1/%D0%90naliz%20katehori%20C2%ABzdorovia%C2%BB.pdf>
8. Бондар Т.В. Формування здорового способу життя молоді : навчальний посібник / Бондар Т. В., Карпенко О. Г., Дікова-Фаровська Д. М. / За ред. О. О. Яременко. – К. : Український інститут соціальних досліджень. – 2005. –116 с.
9. Ігнащук О. В. Застосування історичного підходу в становленні уявлень про формування здорового способу життя / О. В. Ігнащук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського – Вінниця. – 2014. – № 42. –117–121. с. – (Серія: Педагогіка і психологія ; ч. 2).
10. Лук'яненко М. І. Теоретичні засади педагогіки здоров'я / М. Лук'яненко // Проблеми гуманітарних наук. Філософія. – 2013. – № 31. –106–117 с.
11. Мешко Г. М. Курс «Професійне здоров'я педагога» в системі підготовки майбутніх учителів до здоров'ятворчої діяльності / Г. М. Мешко. – Ужгород: Говерла // Науковий вісник Ужгородського

університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2014. – Вип. 30. – 98-100 с..

12. Мешко Г. М. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я / Мешко Г. М. [Електронний ресурс] / Режим доступу http://vuzlib.com.ua/articles/book/39428Teor%D1%96ja_%D1%96_praktika_p%D1%96dgotov/2.html
13. Митина Л. М. Профессиональное здоровье учителя: стратегия, концепция, технология / Л. М. Митина // Народное образование. – 1998. – № 9-10. – С. 166-170.
14. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М.: Академия, 2004. – 320 с.
15. Терентьев О. Здоровье человека как объект философско-аксиологического анализа: автореферат диссертации кандидата философских наук: спец.09.00.01 «Онтология и теория познания»/ Терентьев О. В. – М., 2008. – 21 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon pro doshkilnu osvitu [Law about preschool osvit], Stattia 4. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu :№ 2145-VIII vid 05.09.2017.
2. Amosov N. M. Kratkaya entsiklopediya Amosova [A brief encyclopedia Amosova] / N. M. Amosov. – М : AST : Stalker, 2005. –352 с
3. Andriushchenko T.K. Formuvannya zdoroviazberezhivalnoi kompetentnosti yak sotsialno-pedahohichna problema / T.K. Andriushchenko // Nauk. visn. Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. – 2012. – № 7. –123-127 с.
4. Boichenko T.Ie., Formuvannya zdoroviazberezhivalnoi kompetentnosti yak umova rozvytku obdarovanosti osobystosti. [Formation of healthcare-saving competence as a socio-pedagogical problem] / T. Ie Boichenko // Visnyk instytutu rozvytku dytyny. Serii: Filosofiia. Pedahohika. Psykholohiia. Kyiv. 2010. Vyp. 9. –42–49. c
5. Brehman I. I. Valeologiya [Valeology]/ Brehman I. I. – М . : FiS, 1990. –208 с.
6. Boiko Yu. Shliakhy formuvannya tsinnisnoho stavlennia do zdorovia ta zdorovoho sposobu zhyttia u studentskoi molodi : [Elektronnyi resurs] [Ways of forming a value attitude towards health and healthy lifestyle in student youth] /Boiko Yu. – Rezhym dostupu : http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2014/3/7.pdf.
7. Boiko Yu. S. Naukovyi analiz katehorii «zdorovia» ta «zdorovy sposib zhyttia» z pozytsii pedahohichnoi aksiolohii : [Elektronnyi resurs] [Scientific analysis of the categories «health» and «healthy lifestyle» from the standpoint of pedagogical axiology] / Boiko Yu. S. – Rezhym dostupu : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2877/1/%D0%90analiz%20katehorii%20C2%ABzdorovia%C2%BB.pdf>
8. Bondar T. V. Formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia molodi : [navchalnyi posibnyk] [Formation of a healthy lifestyle for young people] / Bondar T. V., Karpenko O. H., Dikova-Farovska D. M. / Za red. O. O. Yaremenko. – К . : Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen. – 2005. –116 с.
9. Ihnashchuk O. V. Zastosuvannya istorichnoho pidkhodu v stanovlenni uiaвлен pro formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia [Application of the historical approach in the formation of ideas about the formation of a healthy lifestyle] / O. V. Ihnashchuk // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. Mykhaila Kotsiubynskoho – Vinnytsia. – 2014. – № 42. –117–121. с. – (Serii: Pedahohika i psykholohiia ; ch. 2).
10. Lukianchenko M.I. Teoretychni zasady pedahohiky zdorovia [Theoretical foundations of pedagogy of health] / M. Lukianchenko // Problemy humanitarnykh nauk. Filosofiia. – 2013. – № 31. –106–117 с.
11. Meshko H. M. Kurs «Profesiine zdorovia pedahoha» v systemi pidhotovky maibutnix uchyteliv do zdoroviatvorchoi diialnosti [Course «Professional health teacher» in the system of training future teachers to the health of creative activities] / H. M. Meshko. – Uzhhorod: Hoverla // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Serii: Pedahohika. Sotsialna robota / hol. red. I. V. Kozubovska. – Uzhhorod: Hoverla, 2014. – Vyp. 30. – 98-100 с..
12. Meshko H M. Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnix uchyteliv do zberezhennia i zmitsnennia profesiinoho zdorovia : [Elektronnyi resurs] [Theory and practice of preparing future teachers for the preservation and strengthening of professional health] /H. M. Meshko/ - [Rezhym dostupu]: http://vuzlib.com.ua/articles/book/39428Teor%D1%96ja_%D1%96_praktika_p%D1%96dgotov/2.html
13. Mitina L.M. Professionalnoe zdorove uchitelya: strategiia, kontsepsiia, tehnologiia [Professional teacher health: strategy, concept, technology] / L. M. Mitina // Nar obrazovanie. – 1998. – # 9-10. – S.166-170.
14. Mitina L.M. Professionalnoe zdorove uchitelya: strategiia, kontsepsiia, tehnologiia [Labor Psychology and Teacher Professional Development] /L. M. Mitina // Nar obrazovanie. – 1998. – # 9-10. –166-170 с.
15. Terentev O. Zdorove cheloveka kak ob'ekt filosofsko-aksiologicheskogo analiza: avtoreferat dissertatsii kaniata filosofskikh nauk: spets.09.00.01 «Ontologiya i teoriya poznaniya»[Human health as an object of philosophical and axiological analysis: The dissertation of the candidate of philosophical sciences: spec. 09.00.01 «Ontology and theory of knowledge»]/ Terentev O.V. . – М.2008. . – 21 с.

Кучинская Л. Ф. Теоретические аспекты проблемы сохранения профессионального здоровья педагогов учреждений дошкольного образования

В статье раскрыты теоретические аспекты проблемы сохранения профессионального здоровья педагогов, которая всегда была и является актуальной в педагогической теории и практике. Осуществлен анализ основных понятийных категорий: «здоровье», «профессиональное здоровье», «профессиональное здоровье педагога». Доказана необходимость актуализации проблемы сохранения профессионального здоровья

педагогов учреждений дошкольного образования, поскольку их здоровья является одним из факторов работоспособности и показателем «качества» профессиональной деятельности.

Ключевые слова: здоровье, профессиональное здоровье, педагогические работники, заведение дошкольного образования.

Kuchynskaya L. F. Theoretical aspects of the problem of preserving the professional health of teachers of pre-school establishments

At the present stage of modernization of domestic education, within the framework of reforms implemented in all educational levels, there is a need for pedagogical workers who are ready not only to creatively realize themselves, but also focused on preserving and maintaining their own health and the health of younger generations at all stages of educational activity. The problem of professional health teacher was and is the subject of study of many scholars, researchers of the past and the present. However, at this stage, the existing level of maintaining the health of teaching staff in pre-school establishments does not correspond to the educational objectives set. Therefore, there is a clear need for a theoretical substantiation of the problem of preserving the professional health of teaching staff of pre-school establishments. The article deals with theoretical aspects of the problem of preserving the professional health of pedagogical workers. The analysis of the main conceptual categories: «health», «professional health», «professional health of the teacher» is carried out. The necessity of updating the problem of preserving the professional health of teaching staff of pre-school establishments is proved, as their health is one of the factors of efficiency and indicator of «quality» of professional activity. In accordance with the objectives of the study, the essence of the basic concepts was disclosed on the basis of the analysis of the problem of preserving the professional health of pedagogical workers in the scientific literature. The generalization of the scientific data of domestic and foreign studies shows that pedagogical activity is the most intense in emotional, psychological, social terms and influences the state of professional health of the teacher. Based on the foregoing, it should be noted that the profession of teacher of pre-school education has a huge social significance, since it is a great responsibility not only for the development, education and training of the child, but also for her health. Today, further detailed study of the issue of preserving the professional health of pedagogical workers in pre-school establishments and the creation of an effective model for the preservation of their professional health, due to awareness of the relevance of recreational activities, will be required.

Key words: health, professional health, pedagogical workers, pre-school education institution.

УДК 378.018.8:373.2.011.3-051]:373.2.064.1

В. М. Кушнір

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної освіти
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)
valkushnir1@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-9037-8060

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ДО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ З БАТЬКАМИ В УМОВАХ ЗДО**

У статті обґрунтовуються основні педагогічні умови ефективного педагогічного спілкування з батьками в умовах ЗДО. З'ясовано, що спілкування – це складний процес встановлення і розвитку контактів між людьми. У педагогічній практиці спілкування є найважливішим чинником професійного успіху. Саме тому навчання і відпрацювання навичок спілкування стають першочерговим завданням педагога, який прагне до ефективної взаємодії з колегами, з дітьми та їх батьками. Виявлено, що суттєвою умовою успішного спілкування є взаєморозуміння між співрозмовниками. Створення взаєморозуміння проходить декілька стадій: формування адекватного першого враження про партнера; формування довірливо-ділових міжособистісних стосунків; стабілізація довірливо-ділових міжособистісних стосунків. Зазначено, що важливо не лише створити атмосферу взаєморозуміння, але і утримати її. Для цього варто дотримуватися певних умов: бажання педагога і батьків зберегти досягнуте взаєморозуміння; терпимість у виробленні спільної позиції при виникненні спірних питань; прояв стриманості та поступливості, тактовності у спілкуванні.

Ключові слова: педагогічне спілкування, довірливо-ділові міжособистісні стосунки між педагогом і батьками

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Потребами сьогодення продиктована необхідність інтеграції суспільного та родинного виховання з пріоритетним виділенням останнього. В основі нової філософії взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти лежить ідея про те, що за виховання дітей несуть відповідальність батьки, а всі інші соціальні інститути покликані допомогти, підтримати, направити, доповнити їх виховну діяльність.

Нині лише незначна частина батьків здатні педагогічно грамотно виховувати своїх дітей. Більшість батьків потребує допомоги фахівців, зокрема педагогів закладу дошкільної освіти, діяльність яких спрямована на забезпечення фізичного і психічного здоров'я дітей, розвиток творчих здібностей та інтересів дітей, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту. Розуміння того, що саме в сім'ї

зкладається фундамент повноцінного фізичного і психічного розвитку дитини, спонукає заклад дошкільної освіти до пильного вивчення запитів, потреб і вимог сучасної сім'ї.

Взаємодія закладів дошкільної освіти з батьками займає важливе місце в освітньому процесі і є запорукою створення єдиного навчально-виховного простору для гармонійного розвитку дитини. Сучасні вимоги спонукають педагогів до творчого пошуку шляхів ефективної взаємодії з родинами, вивчення сім'ї, урізноманітнення форм та методів співпраці, використання різних технік педагогічного спілкування та ін.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблему взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти розкрито в сучасних наукових дослідженнях Т. Жаровцевої, Л. Загик, А.Залізняка, О. Кононко, В. Котирло, Т. Кулікова, С. Ладивір, В. Нечаєвої, Л. Островської, Е. Панько, Т. Поніманської та ін.

До питань педагогічної культури в умовах ЗДО зверталися Т. Алексеєнко, І. Гребенніков, О. Зверева, М. Махлін, В. Титаренко та ін. У нашому дослідженні використовуємо положення наукових розробок С. Льїна, В. Куніциної, О. Панасюка, Н. Моревої, у яких розкрито різні аспекти міжособистісного спілкування. Однак наукових розвідок, які б вивчали проблему формування педагогічного спілкування з батьками в закладі дошкільної освіти, недостатньо.

Отже, беручи до уваги вищезазначене, **метою публікації** є обґрунтування педагогічних умов ефективного педагогічного спілкування з батьками в умовах ЗДО.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Спілкування – це складний процес встановлення і розвитку контактів між людьми. У педагогічній практиці спілкування є найважливішим чинником професійного успіху. Саме тому навчання і відпрацювання навичок спілкування стають першочерговим завданням педагога, який прагне до ефективної взаємодії з колегами, з дітьми та їх батьками.

У процесі взаємодії людини з людиною важливим виявляється все: що ми говоримо, як ми говоримо, як сприймаємо інформацію партнера під час спілкування. Тому першою необхідною умовою успішності взаємодії педагога з батьками є знання структури спілкування. У психології виділяють три складові спілкування: інтерактивна, перцептивна і комунікативна [1 : 22].

Перцептивна сторона – це процес сприйняття партнерами один одного, їх взаємного пізнання як основи для взаєморозуміння. Перцептивні навички проявляються в уміннях визначати контекст зустрічі; розуміти настрій партнера за його вербальною і невербальною поведінкою; враховувати «психологічні ефекти» сприйняття при аналізі комунікативної ситуації.

Комунікативна сторона – це використання засобів спілкування, які поділяються на вербальні і невербальні. Комунікативна людина – це людина, яка володіє багатим репертуаром комунікативних технік, які використовує на різних рівнях спілкування.

Інтерактивна сторона – взаємодія людей, яка передбачає певну форму організації спільної діяльності (довіра, згода, пристосування чи конкуренція, конфлікт). Серед можливих позицій, які займають партнери при організації та здійсненні спілкування, можна відзначити «прибудову» до партнера «зверху», «на рівних», «знизу» або відсторонену позицію. Жодна з них не є однозначно гарною чи поганою. Про продуктивність прибудови можна судити лише в контексті конкретної ситуації. Так, «прибудова знизу», доречна в деяких випадках (наприклад, при необхідності вибачитися перед партнером), може трансформуватися в нещирі доглядливість; відсторонена позиція, неутручання, може в крайньому своєму вираженні стати відчуженням. Уміння людини використовувати всю палітру можливих позицій у спілкуванні – одна із можливих показників психологічної зрілості особистості.

Розглянемо конкретно всі сторони спілкування педагога з батьками та відповідні види його комунікативної компетенції.

Інтерактивна сторона спілкування педагога з батьками передбачає виникнення між ними контакту, встановлення довірливих стосунків, які стануть основою співпраці, налагодження взаємодії.

Суттєвою умовою успішного спілкування є взаєморозуміння між співбесідниками. Взаєморозуміння веде до виникненню резонансу між ними в розумінні одних і тих дій, вчинків, явищ. Відсутність взаєморозуміння призводить до конфлікту.

Створення взаєморозуміння проходить декілька стадій:

- формування адекватного першого враження про партнера;
- формування довірливо-ділових міжособистісних стосунків;
- стабілізація довірливо-ділових міжособистісних стосунків.

Розглянемо детальніше.

Виникнення першого враження про педагога має велике значення для створення взаєморозуміння у співпраці з батьками, так як перше враження буває дуже стійким, однак не безпомилковим. Це дуже важливо враховувати педагогу у своїй діяльності. Інформацію про педагога батьки отримують двома шляхами: від знайомих, чи інших батьків або від власного сприйняття педагога під час спілкування.

Отримані батьками відомості від інших на цьому етапі формують певну думку про майбутнього педагога, а також установку на його сприйняття. Варто пам'ятати, що негативна інформація значно більше впливає на наше сприйняття, ніж позитивна.

Сприйняття іншої людини (соціальна перцепція) – це сприйняття її зовнішніх ознак, співвідношення їх з особистісними характеристиками та інтерпретація на цій основі її вчинків. Люди по-різному сприймають інших

людей. Одні більшу увагу звертають на фізичні якості (зовнішній вигляд, манеру триматися, говорити, одягатися та ін.), інші – на психологічні характеристики (комфортність, тривожність, легкість).

Фундаментальними складовими довіри до педагога є:

- чесність (прояв педагогом відкритості по відношенню до батьків);
- знання і професіоналізм (компетентність педагога в своїй справі);
- надійність і репутація (чи можна довіритися педагогу);
- особиста зацікавленість (особиста зацікавленість у співпраці з батьками чи інтерес, спрямований для

задоволення інтересів адміністрації закладу).

Формування довірливо-ділових міжособистісних стосунків.

Результативність процесу залежить від повноти кожного етапу спілкування протягом цієї стадії:

- 1) досягнення згоди: орієнтація на позитивні якості дитини;
- 2) формування установки на співпрацю: передача батькам цікавих знань та спостережень про дитину;
- 3) формування у батьків потреби співпрацювати з педагогами ЗДО: допомога при вирішенні проблем сімейного виховання;
- 4) формування спільних позицій, єдиного педагогічного впливу: спільні дослідження особистості дитини, вироблення узгодженого погляду на її виховання, корекція дорослими своїх виховних позицій [2 : 112].

Компетентний у міжособистісній взаємодії педагог розпочинає процес встановлення довірливо-ділових стосунків з батьками з етапу досягнення згоди через створення у себе та трансляції батькам позитивного образу дитини. Опиратися на позитивні якості дитини та співбесідника дуже важливо при побудові взаєморозуміння. Адже в повсякденному житті позитивні якості дитини ми не беремо до уваги, а зосереджуємося в основному на її негативних проявах. Повідомлення батькам про негативні особливості дитини може спровокувати недовіру до педагога, на фоні якої подальша співпраця дорослих буде неможлива. Адже якщо вихователь робить спробу «виправити недоліки у вихованні», то в розмові будуть відчуватися нотки власності, повчання, неповаги, що не сприятиме взаєморозумінню.

Наступним кроком до встановлення довірливих міжособистісних стосунків є формування установки на співпрацю. Протягом цього періоду педагог розповідає батькам цікаві знання, спостереження про їх дитину, які не могли проявитися в умовах сім'ї. При цьому довірливо радиться з ними як краще поводитися з їх дитиною в тій, чи іншій ситуації. Таке спілкування педагога сприяє формуванню у батьків бажання співпрацювати.

Третім етапом спілкування при формуванні довірливо-ділових міжособистісних стосунків між педагогом і батьками є формування у батьків потреби співпрацювати з педагогами ЗДО. Вивчення проблем сім'ї, які виникають в ході виховання допомагають вихователю зрозуміти мотиви поведінки дитини. Це етап активної позиції батьків. Важливо, щоб у цей період у батьків виникла потреба поділитися з вихователем не лише про позитивні якості дитини, але й про негативні.

Заключним етапом формування довірливо-ділових міжособистісних стосунків є формування спільних позицій, єдиного педагогічного впливу. На цьому етапі важливо досягнення єдності у дослідженні особистості дитини, вироблення узгодженого погляду на її виховання, корекція дорослими своїх виховних позицій.

Третя стадія – стабілізація міжособистісних стосунків з метою встановлення оптимального психологічного комфорту, партнерських стосунків, взаєморозуміння.

Важливо не лише створити атмосферу взаєморозуміння, але і утримати її. Для цього варто дотримуватися певних умов:

- бажання педагога і батьків зберегти досягнуте взаєморозуміння;
- терпимість у виробленні спільної позиції при виникненні спірних питань;
- прояв стриманості та поступливості, тактовності у спілкуванні.

Великою мірою допомагає підтримати та зберегти довірливо-ділові міжособистісні стосунки вміння слухати.

Для того щоб процес спілкування виявився більш ефективним, педагогу потрібно навчитися технікам слухання. Слухання може бути пасивним (нерефлексивним) і активним (рефлексивним).

Пасивне (нерефлексивне) слухання – це слухання без аналізу, що дає можливість співбесіднику виговоритися. Воно здійснюється в умінні уважно мовчати.

При пасивному слуханні варто дотримуватися таких правил:

- 1) старатися не вмішуватися в монолог співбесідника, давати мінімум відповідей;
- 2) уважно слухати все, що говорить співбесідник;
- 3) постійно давати співбесіднику сигнали про те, що його уважно слухають: «Так, так. Розумію Вас» та ін.

Пасивне слухання важливе в умовах коли співбесідник хоче пояснити своє ставлення до чогось, свою думку; або в напружених ситуаціях, коли співбесідник хоче обговорити хвилююче його питання та ін.

Пасивного слухання недостатньо у ситуаціях: коли бажання говорити дуже слабе або повністю відсутнє; коли співбесідник не погоджується з думкою того, хто говорить; коли співбесідник бажає отримати більш активну підтримку чи допомогу.

У випадках, коли пасивного слухання недостатньо, використовують прийоми активного слухання.

Рефлексивне (або активне) слухання - це зворотний зв'язок з промовцем, який використовується для контролю точності сприйняття почутого. На відміну від пасивного слухання, слухач більш активно використовує словесну форму для підтвердження розуміння повідомлення.

Основними видами рефлексивних відповідей є з'ясування, перефразовування і резюмування.

З'ясування – це безоціночна техніка, при використанні якої педагог просить співрозмовника про додаткову інформацію з метою «розговорити» його або продемонструвати готовність і бажання вислухати його.

Інструментами з'ясування є питання типу «Повторіть ще, будь ласка», «Чи не уточните ще раз, що ви маєте на увазі», «Ви щось ще хотіли сказати?» і т. д. Такі фрази допомагають висловити свою думку співбесіднику більш конкретно і точно.

З'ясування важливо використовувати у випадках, коли співбесідники вирішують проблему і їм необхідно зрозуміти точну позицію один одного; коли співбесідник говорить плутано, перестрибуючи з теми на тему, не робить необхідних пояснень, вважаючи, що і так всім зрозуміло.

Перефразування полягає у передачі промовцю його ж повідомлення, але словами слухача. Його метою є перевірка точності почутого.

Перефразування може починатися словами: «Як я зрозуміла Вас ...», «На Вашу думку ...», «Іншими словами, Ви вважаєте ...». При цьому важливо вибирати тільки головні моменти повідомлення, зміст та ідеї, а не почуття співрозмовника.

Перефразування важливо у випадках: коли необхідно чітко розуміння бажань і пропозицій співбесідника; в конфліктних ситуаціях чи під час дискусій; якщо слухач погано орієнтується в предметі розмови.

Резюмування - це підсумовування основних ідей і почуттів промовця. Резюмувальні висловлювання допомагають з'єднати фрагменти розмови в смислову єдність. Типовими фразами можуть бути такі: «Вашими основними ідеями, як я зрозуміла, є ...», «Якщо підсумувати сказане Вами, то ...» і т. п.

Такий прийом важливий у випадках підсумовування сказаного, головних висновків, коли група людей довго обговорює одну і ту ж проблему; у кінці розмови, особливо, якщо слухач після розмови повинен щось зробити: «Отож головне, що Ви хочете від мене - це...».

Емпатичне слухання – особливий вид поведінки слухача, яке передбачає розуміння почуттів, пережитих іншою людиною, і у відповідь вираження свого розуміння цих почуттів. Для цього застосовуються всі розглянуті вище прийоми активного слухання - уточнення, перефразування, резюмування.

Водночас емпатичне слухання відрізняється від рефлексивного своєю метою, намірами. Якщо мета активного, рефлексивного слухання - усвідомити якомога точніше повідомлення промовця, значення його ідей або зрозуміти пережите почуття, то мета емпатичного слухання – вловити емоційне забарвлення цих ідей та їх значення для іншої людини, зрозуміти, що означає висловлене повідомлення і які почуття при цьому відчуває співрозмовник.

Емпатичне слухання – більш інтимний вид спілкування, аніж активне слухання; воно протилежне критичному сприйняттю.

У структурі емпатичних висловлювань виключені мовні звороти, в яких міститься оцінка, вимога, порада, зниження значущості проблеми або ж бажання керувати поведінкою співрозмовника - наприклад, такі: «Ви повинні зробити ...», «Вам слід ...», «Ви не праві ...», «У вас дивний погляд на речі ...», «Ви зробили велику помилку ...», «Не турбуйтеся про це ...», «Хіба це проблема?...», «Ваша проблема нагадує мені про ...» [3 : 65].

Емпатичне висловлювання спирається на безоціночний зворотний зв'язок. При цьому важливо вводити фрази, що допускають корекцію сказаного, наприклад, «Якщо я не помиляюся...», «Важливо», «Це так?» та ін.

Емпатичне вислуховування – шлях реагування, який дозволяє іншим знайти вирішення своїх проблем. У цьому виді слухання вихідною умовою є прийняття почуттів партнера і довіра до того, що він зможе знайти рішення проблеми. Тому не потрібно нав'язувати йому свої ідеї, поки він сам не попросить про це.

Таким чином, для того щоб стати компетентним слухачем, а отже, і компетентним педагогом, людина повинна володіти різноманітними видами зворотного зв'язку, стилями слухання і вміло використовувати їх у відповідних ситуаціях у співпраці з батьками.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, успішність роботи педагога, поєднаної з постійними контактами з батьками та дітьми, безумовно, ще більшою мірою залежить від уміння спілкуватися. При цьому провідна роль у спілкуванні педагога і батьків усе-таки належить педагогу, оскільки саме він є професіоналом і офіційним представником освітнього закладу. Тому вихователю необхідно мати не тільки теоретичні знання, а й практичні навички спілкування з різними батьками. Подальшого дослідження потребують проблеми сучасних технологій педагогічного спілкування з батьками в умовах ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений : Учебное пособие / Евгений Павлович Ильин. – СПб.: ПИТЕР. 2009 – 576 с.
2. Кушнір В. М. Організація взаємодії закладу дошкільної освіти з родиною : навчальний посібник для підготовки студентів зі спеціальності 012 Дошкільна освіта / Валентина Миколаївна Кушнір. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. – 221 с.
3. Морева Н. А. Тренинг педагогического общения: Учеб. пособие для вузов / Наталия Андреевна Морева. – М.: Просвещение. 2003. – 304 с.
4. Кушнір В. М. Організація взаємодії закладу дошкільної освіти з родиною: навчальний посібник для підготовки студентів зі спеціальності 012 Дошкільна освіта / Валентина Миколаївна Кушнір. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. – 221 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Il'in E.P. Psihologiya obshcheniya i mezhlchnostnyh otnoshenij [Psychology of communication and interpersonal relationships] : Uchebnoe posobie / Evgenij Pavlovich Il'in. – SPb.:PITER. 2009 – 576 s.
2. Kushnir V.M. Organizaciya vzayemodiyi zakladu doshki`noyi osvity` z rody`noyu [Organization of the interaction of the institution of preschool education with the family]: navchal`ny`j posibny`k dlya pidgotovky` studentiv zi special`nosti 012 Doshkil`na osvita / Valenty`na My`kolayivna Kushnir. – Uman`: VPCz «Vizavi». 2018. – 221 c.
3. Moreva N.A. Trening pedagogicheskogo obshcheniya [Training pedagogical communication]: Ucheb. posobie dlya vuzov / Nataliya Andreevna Moreva. – M.: Prosveshchenie. 2003. – 304 s.
4. Kushnir V.M. Organizaciya vzayemodiyi zakladu doshki`noyi osvity` z rody`noyu [Organization of the interaction of the institution of preschool education with the family] : navchal`ny`j posibny`k dlya pidgotovky` studentiv zi special`nosti 012 Doshkil`na osvita / Valenty`na My`kolayivna Kushnir. – Uman`: VPCz «Vizavi». 2018. – 221 c.

Кушнир В. Н. Профессиональная подготовка будущих педагогов к педагогическому общению с родителями в условиях ДОУ

В статье обосновываются основные педагогические условия эффективного педагогического общения с родителями в условиях доу. Выяснено, что общение - это сложный процесс установления и развития контактов между людьми. В педагогической практике общения является важнейшим фактором профессионального успеха. Именно поэтому обучение и отработка навыков общения становятся первоочередной задачей педагога, стремится к эффективному взаимодействию с коллегами, с детьми и их родителями. Выявлено, что существенным условием успешного общения есть взаимопонимание между собеседниками. Создание взаимопонимания проходит несколько стадий: формирование адекватного первого впечатления о партнере; формирование доверительно-деловых межличностных отношений; стабилизация доверительно-деловых межличностных отношений. Отмечено, что важно не только создать атмосферу взаимопонимания, но и удержать ее. Для этого следует придерживаться определенных условий: желание педагога и родителей сохранить достигнутого взаимопонимания; терпимость в выработке совместной позиций при возникновении спорных вопросов; проявление сдержанности и уступчивости, тактичность в общении.

Ключевые слова: педагогическое общение, доверительно-деловые межличностные отношения педагога и родителей.

Kushnir V. N. Professional training of future teachers to pedagogical communication with parents in the conditions of a preschool institution

Interaction of preschool institutions with parents plays an important role in the educational process. Modern requirements encourage teachers to find ways to effectively interact with their families, study the family, diversify forms and methods of cooperation, and use different techniques of pedagogical communication.

The article substantiates the main pedagogical conditions of effective pedagogical communication with parents in preschool establishments. It is revealed that communication is a complicated process of establishing and developing contacts between people. Communication is the most important factor in professional success in pedagogical practice. That is why learning and working out communication skills is a priority task of a teacher who seeks to work effectively with colleagues, with children and their parents. It is revealed that the essential condition for successful communication is the mutual understanding between the interlocutors. The creation of mutual understanding takes place in several stages: the formation of an adequate first impression of the partner; formation of trust-business interpersonal relations; stabilization of trust-business interpersonal relationships. It is noted that it is important not only to create an atmosphere of mutual understanding, but also to keep it. For this purpose it is necessary to adhere to certain conditions: the desire of the teacher and parents to maintain the achieved understanding; tolerance in developed common positions in case of disputable issues; manifestation of restraint and complicity, tact in communion.

The success of a teacher, coupled with constant contact with parents and children, is, of course, even more dependent on the ability to communicate. At the same time, the leading role in communication between the teacher and parents still belongs to the teacher, since it is he who is a professional and official representative of an educational institution. Therefore, the teacher needs to have not only theoretical knowledge, but also practical skills of communication with different parents. Further research needs a problem of modern technologies of pedagogical communication with parents in conditions of pre-school establishments.

Key words: pedagogical communication, trusted-business interpersonal relations between teacher and parents

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито теоретичний аспект фахової підготовки сучасного вчителя музичного мистецтва. Увагу зосереджено на особливостях хореографічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти. Обґрунтовано необхідність спрямування професійної підготовки на формування особистості фахівця нового покоління, який має поєднувати в собі високий професіоналізм фахівця-мистецтвознавця, музиканта, художника, хореографа, педагога-вихователя та менеджера. З'ясовано, що сучасний учитель музичного мистецтва повинен добре орієнтуватися в психології вихованців, досконало володіти методикою керівництва дитячим колективом у різних видах мистецької діяльності (музичної, художньої, хореографічної, театральної тощо), що обумовлює необхідність формування його багатофункціональної професійної компетентності.

Ключові слова: вчитель музичного мистецтва, фахова підготовка, інтеграція мистецтва, хореографічна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Особливості реформування та розвитку освітньої системи України пов'язані з активними соціальними процесами, які відбуваються в країні, а також із реорганізацією національної системи освіти на зразок європейської моделі. Це передбачає модернізацію вітчизняного освітнього простору, переосмислення його теоретико-методологічних засад. За таких умов важливого значення набуває діяльність сучасного вчителя, на якого покладаються завдання формування молодого покоління, здатного до соціальної мобільності, самонавчання, самовизначення, самовдосконалення протягом усього активного трудового життя.

Говорячи про діяльність сучасного вчителя музичного мистецтва, зазначимо, що мистецтво – основна сфера його діяльності, яку він повинен знати досконало. Інтегративне використання творів різних видів мистецтва допоможе вирішити складні освітні завдання і спрямувати учнів на естетичну форму осягнення й переживання змісту творів мистецтва з опорою на весь художній досвід дітей, без нав'язливого втручання в цю тонку сферу художньої діяльності людини.

Оскільки сучасна українська школа потребує фахівців, що інтегровано використовуватимуть різні види мистецтва, процес підготовки вчителя музичного мистецтва в умовах педагогічного закладу вищої освіти необхідно спрямовувати на формування особистості фахівця нового покоління, який поєднуватиме в собі високий професіоналізм фахівця-мистецтвознавця, музиканта, художника, хореографа, педагога-вихователя та менеджера. Учитель музичного мистецтва повинен добре орієнтуватися в психології вихованців, досконало володіти методикою керівництва дитячим колективом у різних видах мистецької діяльності (музичної, художньої, хореографічної, театральної тощо), що обумовлює необхідність формування його багатофункціональної професійної компетентності.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про постійний інтерес науковців до проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя. Вченими зокрема досліджено психолого-педагогічні проблеми становлення майбутніх учителів (А. Богуш, І. Богданова, Е. Карпова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Линенко, В. Моляко, В. Семиченко, В. Сластьонін, Р. Хмелюк, О. Цокур та ін.).

Закордонні та вітчизняні науковці відзначають, що набуття людиною знань, умінь і навичок, спрямованих на удосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Для нашого дослідження значимими є результати наукових пошуків щодо фахової підготовки вчителів мистецьких дисциплін (Л. Масол, О. Олексюк, О. Орлов, Г. Падалка, О. Щолокова та ін.); особливостей професійної підготовки вчителя музичного мистецтва в системі вищої гуманітарної освіти, специфіки мистецької в цілому та музичної й музично-хореографічної діяльності зокрема (К. Василенко, В. Верховинець, А. Гуменюк, Т. Пургова, О. Отич та ін.); теорії та методики музично-хореографічної роботи з дітьми (Г. Березова, Л. Бондаренко, А. Тараканова, Т. Ткаченко, Л. Цветкова, О. Мартиненко та ін.).

Враховуючи те, що освіта весь час реагує на нові виклики цивілізації, суспільні реалії, враховує тенденції, перспективи розвитку людства, національного буття народу, для майбутніх учителів музичного мистецтва важливо володіти педагогічними технологіями, зорієнтованими на динамічні зміни в навколишньому світі, що ґрунтуються на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, соціально-адаптаційних можливостях особистості. Володіння педагогічними технологіями дозволить майбутнім учителям розвивати в учнів здібності, які будуть необхідні їм для того, щоб самостійно визначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними й мобільними суб'єктами на ринку праці.

Сьогодні перед сучасними закладами вищої освіти постає нагальне завдання в підготовці фахівців у галузі музичного мистецтва, які досконало володітимуть не лише спеціальними музично-теоретичними знаннями та музично-виконавськими вміннями, а й основами художніх, хореографічних, театральних-сценічних умінь. Це дозволить реалізувати інтегративний підхід до мистецької освіти в закладах загальної середньої освіти, який сьогодні пропагує нова українська школа.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є теоретичний аналіз системи підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до хореографічної діяльності в закладах вищої освіти. Для реалізації поставленої мети, завданнями статті є окреслення необхідних для вчителя музичного мистецтва знань, умінь, практичних навичок у галузі хореографії, а також особистісних якостей, які мають забезпечити високий рівень майбутньої педагогічної діяльності вчителя й ефективно реалізовувати інтегративний, поліхудожній підхід до мистецької освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Важливе місце у фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва займають знання, які є основою професійної діяльності майбутнього вчителя. Умовно необхідні знання можна розділити на два типи: психолого-педагогічні та фахові. Психолого-педагогічні відображають: знання теорії та методики виховного процесу, його мети, завдань, принципів, закономірностей, змісту, способів, форм, методів; знання методики організації роботи з дитячим учнівським колективом та колективом дітей дошкільних освітніх установ; знання психології фізіологічних та музичних здібностей людини; знання особливостей вікового фізіологічного розвитку дітей; знання теорії та методики викладання мистецьких дисциплін (музичного, образотворчого, хореографічного, сценічного мистецтва) та знання того, як зробити сам процес виховання та мистецьку діяльність провідними способами розвитку особистості; знання соціально-психологічних особливостей у сфері педагогічного спілкування тощо. Фахові відображають: знання музично-теоретичних дисциплін, що стосуються законів музикотворення, особливостей розвитку мистецтва загалом у світовому історичному контексті, методики роботи з хоровими, хореографічними, художніми колективами школярів; музично-виконавських умінь, елементарних умінь у сфері образотворчого та хореографічного мистецтв, хореографічно виконавські вміння і навички, до яких можуть бути віднесені сформованість і відпрацьованість різних видів танцювальної техніки, артистизм, володіння процесом виконання, вміння перевтілюватись та передавати художні образи, навички хореографічної імпровізації. Означені вміння та знання майбутніх учителів музичного мистецтва формуються при вивченні фахових навчальних дисциплін, серед яких, окрім суто музичних, вагоме місце займають «Основи ритміки та хореографії» та «Основи сценічного та екранного мистецтва».

До основних педагогіко-хореографічних знань майбутніх вчителів музичного мистецтва, що формуються в процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи ритміки та хореографії», ми відносимо знання з історії хореографічного мистецтва, народної танцювальної творчості, видів хореографічного мистецтва, стильових особливостей та специфіки виконання окремих рухів та танців різних епох, народів, найбільш вагомих хореографічних творів видатних балетмейстерів світу, систем хореографічної освіти і виховання дітей, основних напрямків і перспектив розвитку освіти та педагогічної науки в Україні, близькому зарубіжжі, світі, методики організації хореографічної роботи з дитячим учнівським колективом, психології танцювальних та музичних здібностей людини, особливостей вікового фізіологічного розвитку дітей тощо.

На думку сучасних учених, до структури професійних знань майбутніх учителів музичного мистецтва, з огляду на вимоги сучасної освітньої системи, що стосуються інтегративного підходу до вивчення мистецтва в закладах загальної середньої освіти, належать також знання в галузі культурології, управління, знання з професійно-педагогічного вдосконалення [2 : 13].

Фахова підготовка учителів музичного мистецтва щодо формування системи хореографічних знань та умінь неможлива без розуміння майбутніми фахівцями принципів, методів, форм, засобів пізнання і перетворення педагогічної діяльності. Тому постає необхідність в окресленні хореографічних виконавсько-педагогічних умінь, необхідних вчителю музичного мистецтва для реалізації завдань мистецької освіти, поставлених перед ним у закладах загальної середньої освіти. Учитель музичного мистецтва повинен творчо проводити уроки музичного мистецтва та інтегрованого мистецтва відповідно до мети, принципів і завдань організації навчально-виховної роботи. Пріоритетними вміннями сучасного компетентного вчителя будуть загально-педагогічні (комунікативні, проєктувальні, конструктивні, акторські й режисерські, логіко-професійні, методичні, дидактичні, організаційні). Учитель повинен бути готовим та здатним здійснювати художньо-педагогічне спілкування з дітьми, самостійно добирати танцювальний та музичний матеріал до уроків, сприймати, інтерпретувати та виразно виконувати танцювальні рухи, аналізувати структуру та принципи побудови хореографічних постановок, визначати на слух стилі, жанри та форми музичного матеріалу, аналізувати, узагальнювати й використовувати у своїй роботі передовий педагогічний досвід у сфері художньо-естетичного виховання школярів, критично оцінювати результати власної педагогічної діяльності, творчо підходити і впроваджувати нові методики, програми та ідеї.

Для ефективного здійснення мистецько-педагогічної діяльності вчитель музичного мистецтва повинен досконало володіти комунікативними вміннями. Це допоможе вчителю в майбутньому реалізувати якісну співпрацю та спілкування з учнями та їхніми батьками, колегами, обмінюватися інформацією. Комунікативні вміння, які включають групи перцептивних умінь, власне умінь вербального спілкування та умінь педагогічної техніки, є однією з умов, яка продукує відчуття студентами впевненості, переконаності у власній здатності налагоджувати педагогічно доцільні відносини з колективом, а отже діяти ефективно.

Перцептивні уміння, що мають вияв на початковому етапі спілкування, передбачають уміння розуміти учнів та їхніх батьків, майбутніх колег у педагогічному колективі. Для реалізації цих умінь на практиці необхідне знання ціннісних орієнтацій інших людей. Уміння вербального спілкування передбачають, по-перше, привернення до себе уваги. Це можливо здійснити за допомогою мови, пауз, наочності, встановлення психологічного контакту з групою для передачі інформації та її сприйняття вихованцями, а також управління спілкуванням у педагогічному процесі. Уміння комунікативної педагогічної техніки забезпечують ефективну взаємодію вчителя музичного мистецтва з учнями, батьками, колегами в будь-яких ситуаціях. Це становить зовнішню форму поведінки педагога й допомагає йому створити власний професійний імідж, тобто сукупність візуального, внутрішнього, вербального та акторського образів [3 : 9].

Діяльність сучасного вчителя музичного мистецтва тісно пов'язана із залученням учнів до різних видів мистецької діяльності (музичної, художньої, хореографічної, театральної тощо), розвитком у них уваги, стійкого інтересу до навчання, формування розуміння необхідності в знаннях, уміннях вчитися тощо. Здатність ефективно виконувати таку роботу передбачає сформованість у студентів організаторських умінь, серед яких виділяються вміння формувати морально-ціннісні установки, організовувати сумісну творчу діяльність з метою розвитку соціально значущих якостей дітей тощо.

У контексті фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та методологічної переорієнтації змісту мистецьких дисциплін постає питання щодо розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх учителів. У педагогічній літературі ціннісні орієнтації розглядаються як відносно стійка система фіксованих установок особистості, зумовлена певними цінностями, що виявляється в здатності суб'єкта до цілісного усвідомлення й адекватного переживання явищ дійсності й мистецтва, готовності до вибіркової оцінної діяльності в будь-якій сфері [4 : 73]. Саме навчальний процес закладає ціннісно-мотиваційні основи професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва та розглядає мотивацію як психологічну реальність (ціннісні орієнтації, потреби, мотиви), що реалізовується в навчанні. Тому ціннісно-орієнтаційний компонент визначається не тільки з позицій об'єктивно-ідеальних норм, необхідних учителю, але й з позицій реального навчального процесу.

На нашу думку, основу ціннісно-орієнтаційного компонента фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва становлять загальнолюдські гуманістичні педагогічні цінності, цінності, що пов'язані із самоствердженням, самовдосконаленням та самореалізацією в суспільстві й професійній діяльності тощо. Сприйняття особистістю означених цінностей та сформованість на їхній основі ієрархії потреб і ціннісних орієнтацій зумовлюють активність та спрямованість особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця в процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, фахова підготовка вчителя музичного мистецтва розглядається нами як цілісне багатоконпонентне явище, що здійснюється відповідно до вимог часу та передбачає сформованість професійно необхідних якостей і характеристик на засадах системи психолого-педагогічних і фахових знань, умінь і навичок, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ різних видів мистецтва (у тому числі й хореографічного) відповідно до суспільних вимог і цінностей. Це забезпечує необхідний рівень готовності до здійснення мистецько-педагогічної діяльності, високий рівень самоорганізації та професійної самореалізації.

Для здійснення ефективної педагогічної діяльності сучасному вчителю музичного мистецтва необхідно володіти основами педагогічних мистецьких технологій, а також відчувати внутрішню потребу в їх постійному застосуванні та використанні, що означає розуміння ними сутності педагогічних інновацій, вміння осмислювати педагогічні інновації в контексті особливостей свого предмету, співвідносити їх з власними інтересами та досягненнями, застосовувати у своїй професійній діяльності, вміти бачити можливі педагогічні ускладнення інноваційних розробок.

Пріоритетним напрямком подальших досліджень вважаємо розгляд методологічних засад фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. - К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
2. Щолокова О. П. Мистецька освіта у контексті сучасних наукових досліджень. [Електронний ресурс] / О. П. Щолокова // Професійно-художня освіта України : зб. наук. праць / редкол. : І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін. – Київ ; Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2007. – Вип. 4. – С. 12-16. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/4957/1/prxo4.pdf>.
3. Николаї Г. Ю. Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти [Електронний ресурс] / Г. Ю. Николаї // Актуальні питання Мистецької освіти та виховання : зб. наук. праць. – Суми : Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – Вип. 1(1). – С. 3-17. – Режим доступу : http://library.sspu.sumy.ua/biblioteka/naukovi_vydannya_universitytetu/
4. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога : історичний і методологічний аспекти [Текст] : монографія / О. М. Отич. – Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – 440 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ovcharuk O. V. Rozvy`tok kompetentnisnogo pidxodu: strategichni oriyenty`ry` mizhnarodnoyi spil`noty` [Development of a competent approach: Strategic guidelines for the international community] / O. V. Ovcharuk // Kompetentnisny`j pidxid u suchasnij osviti: svitovy`j dosvid ta ukrayins`ki perspekty`vy`. - K.: «K.I.S.», 2004. – 112 s.
2. Shholokova O. P. My`stecz`ka osvita u konteksti suchasny`x naukovy`x doslidzhen` [Art Education in the Context of Modern Scientific Research] : [Elektronny`j resurs] / O. P. Shholokova // Profesijno-xudozhna osvita Ukrayiny` : zb. nauk. pracz` / redkol. : I. A. Zyazyun (golova), V. O. Radkeyv`ch, N. M. Chepurna (zastupny`ky` golovy`) ta in. – Ky`yiv ; Cherkasy` : Cherkas`ky`j CzNTEI, 2007. – Vy`p. 4. – S. 12-16. – Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/4957/1/pxo4.pdf>.
3. Nikolayi H. Yu. (2013). Metodolohichni poshuky u sferi mystets`koyi osvity [Methodological Research in the Field of Art Education] : [Elektronny`j resurs] / H. Yu. Nikolayi // Aktual`ni pytannya Mystets`koyi osvity ta vykhovannya : [zb. nauk. pracz`]. – Sumy` : Sum DPU imeni A. S. Makarenka, 2013. – Vy`p. 1(1). – S. 3-17. – Rezhym dostupu : http://library.sspu.sumy.ua/biblioteka/naukovi_vydannya_universytetu/
4. Oty`ch O. M. My`steczstvo u rozvy`tku indy`vidual`nosti pedagoga : istory`chny`j i metodologichny`j aspekty` [Art in the development of the individuality of the teacher: historical and methodological aspects] : [Tekst] : [monografiya] / O. M. Oty`ch. – Chernivci : Zelena Bukovy`na, 2008. – 440 s.

Левицкая Е. Н. Подготовка будущих учителей музыкального искусства к хореографической деятельности: теоретический аспект

В статье раскрыт теоретический аспект профессиональной подготовки современного учителя музыкального искусства. Внимание сосредоточено на особенностях хореографической подготовки будущих учителей музыкального искусства в процессе профессиональной подготовки в учреждениях высшего образования. Обоснована необходимость направления профессиональной подготовки в учреждениях высшего образования на формирование личности специалиста нового поколения, который должен сочетать в себе высокий профессионализм специалиста-искусствоведа, музыканта, художника, хореографа, педагога-воспитателя и менеджера. Выяснено, что современный учитель музыкального искусства должен хорошо ориентироваться в психологии воспитанников, в совершенстве владеть методикой руководства детским коллективом в различных видах художественной деятельности (музыкальной, художественной, хореографической, театральной и т. д.), что и обуславливает необходимость формирования его многофункциональной профессиональной компетентности.

Ключевые слова: учитель музыкального искусства, профессиональная подготовка, интеграция искусства, хореографическая деятельность.

Levytska O. M. Training of future teachers of musical art for choreographic activity: theoretical aspect

The article deals with the theoretical aspect of the professional training of a modern teacher of musical art. It is proved that today in front of modern institutions of higher education arises an urgent task in the training of specialists in the field of musical art, who perfectly will possess not only special musical-theoretical knowledge and musical-performing skills, but also the basics of artistic, choreographic, theatrical-stage skills. This will allow to implement an integrated approach to artistic education in the institutions of general secondary education, which today the New Ukrainian School propagandizes. Attention is drawn to the peculiarities of the choreographic training of future teachers of musical art in the process of professional training in higher education institutions. The necessity of directing the professional training in higher education institutions to the formation of the personality of a specialist of a new generation, which should combine high professionalism of a specialist-art critic, musician, artist, choreographer, educator-tutor and manager, is substantiated. The analysis of necessary knowledge, skills, practical skills in the field of choreography for a teacher of musical art, as well as personality traits, which should provide a high level of future pedagogical activity and effectively implement an integrative, poly-artistic approach to artistic education in modern institutions of general secondary education are determined by the tasks of the article. It is found out that a modern teacher of musical art should be well oriented in psychology of pupils, perfectly master methodology of leadership of children's team in various types of artistic activities (musical, artistic, choreographic, theatrical, etc.), which necessitates the formation of its multifunctional professional competence. The classification of knowledge and skills, which are formed in future teachers of musical art in the process of professional preparation is determined.

The author of the article considers the priority direction of further researches to consider the methodological principles of professional training of future teachers of musical art in institutions of higher education.

Keywords: teacher of musical art, vocational training, integration of art, choreographic activity.

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

У статті висвітлено особливості формування ключових компетентностей студентів педагогічних коледжів. Увагу зосереджено на вивченні навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Обґрунтовано основні ключові компетентності, що формуються в процесі вивчення студентами навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Визначено завдання та фундаментальні загальнодидактичні принципи викладання навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, які забезпечують ефективність формування ключових компетентностей студентів. Доведено, що ключові компетентності, якими повинна володіти сучасна молодь, ґрунтуються на засадах демократизму і спрямовуються на забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості, здатної до самоосвіти, саморозвитку, самостійного мислення, суспільного вибору та життєдіяльності

Ключові слова: *ключові компетентності, студент, педагогічний коледж, соціально-гуманітарні дисципліни*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Реформування національної сучасної освітньої системи загалом, та вищої освіти зокрема, виведення її на рівень світових стандартів вимагає особливої уваги до професійної підготовки фахівців в умовах закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації, зокрема педагогічних коледжів. Коледж є інноваційним багатопрофільним закладом вищої освіти I-II рівнів акредитації, який здійснює професійну підготовку відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст», а також освітнього рівня «бакалавр» у поєднанні з наданням повної загальної середньої освіти. Унікальність навчання в коледжі полягає саме в об'єднанні системи школи і вищого навчального закладу в одне ціле.

Разом із тим в умовах світової глобалізації та входження України до Європейського простору, освітній процес має на меті не лише формування професійних якостей майбутніх фахівців у певній сфері діяльності, а й набуття молоддю ключових компетентностей, які передбачають у тому числі й залучення молоді до світової культури та загальнолюдських цінностей і норм, формування толерантності до інших точок зору, розуміння відмінностей між людьми в культурі, побуті та звичаях, у переконаннях і віруваннях як між народами, так і між етнічними, релігійними та іншими групами.

Формування ключових компетентностей студентів, що здобувають фахову підготовку в педагогічному коледжі, здійснюється системно, послідовно в процесі вивчення навчальних дисциплін, передбачених освітніми програмами підготовки «молодшого спеціаліста» та «бакалавра». Ефективним є формування означених якостей у ході вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, загальною метою яких є формування гармонійно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої особистості, що володіє громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, патріотичними почуттями та є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення. Завданням навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу є формування сучасної національної інтелігенції, сприяння збагаченню та оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання духовної еліти України.

З огляду на те, що компетентність особистості, впливаючи на її професіоналізм і конкурентоспроможність на сучасному ринку праці, знаходиться на чільному місці серед завдань, поставлених державою перед освітніми закладами, постає необхідність в окресленні особливостей формування ключових компетентностей студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблему компетентнісного підходу в освіті досліджували вчені В. О. Адольф, Л. П. Алексеева, О. М. Алексюк, Г. О. Балл, Т. Г. Браже, В. Введенський, С. У. Гончаренко, І. О. Зимня, І. А. Зязюн, В. Н. Кузьміна, А. К. Маркова, І. П. Підласий, О. І. Пометун, Дж. Равен, В. О. Сластьонін тощо. У своїх працях учені пропонують авторські підходи до потрактовування поняття «компетентність», структурування означеного поняття та шляхи реалізації компетентнісного підходу на всіх рівнях освіти. Плідними виявилися тлумачні словники та словники іншомовних слів, які сприяли трактуванню поняття «компетенція», «компетентність».

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є аналіз ключових компетентностей, що формуються в студентів у процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Для реалізації поставленої мети, завданнями статті маємо визначення головних принципів викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу, спрямованих на формування ключових компетентностей.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ключовими називаються ті компетентності (англ. key competences), які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування. Державними нормативними освітніми документами визначено та затверджено низку ключових

компетентностей, які важливо формувати в сучасній молоді. До основних ключових компетентностей, що формуються в процесі вивчення студентами навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу (історія України, всесвітня історія, громадянська освіта, культурологія, філософія, соціологія, політологія, основи економічної теорії тощо) відносимо:

- громадянську компетентність, що визначає здатність особистості активно, відповідально й ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку своєї країни;

- загальнокультурну компетентність, яка передбачає здатність аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності;

- здоров'язбережувальну компетентність, що визначає здатність особистості застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей;

- інформаційно-комунікаційну компетентність, що передбачає здатність студентів використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань;

- комунікативну компетентність, яка характеризує здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями;

- проектно-технологічну компетентність, яка визначає здатність студентів застосовувати знання, вміння та особистий досвід у предметно-перетворювальній діяльності;

- соціальну компетентність, що передбачає здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі [2].

У процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу студенти навчаються застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчанні та повсякденному житті; раціонально використовувати комп'ютер при виконанні завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та передаванням інформації. Формування громадянської ключової компетентності передбачає вміння студентів орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, знання процедури участі в діяльності політичних інститутів демократичної держави, органів місцевого самоврядування; здатність застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом; уміння застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі й громадянському суспільству; вміння використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина; здатність робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.

Формування загальнокультурної компетентності студентів у процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу передбачає вміння аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури, здатність орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства; знання студентів різних культур та цивілізацій, формування в них переконань у значенні внеску кожної з них для розвитку світової цивілізації, підвищення культурного розвитку студентів.

Формуючи соціальну компетентність, важливо залучати студентів до обговорення соціально значимих проблем, у процесі чого формується вміння аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначати в них власне місце та проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп; продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання.

Ефективність формування означених ключових компетентностей досягається в результаті дотримання наступних фундаментальних загальнодидактичних принципів викладання навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу:

- принцип науковості, який вбачає викладання навчальних дисциплін на сучасних досягненнях науки, об'єктивно-істинних знаннях, вимагає засвоєння найбільш вагомих наукових досягнень у тій чи іншій галузях наукового пізнання, здобуття знань, умінь, навичок, які створюють передумови для професійної підготовки молоді відповідно до її інтересів і потреб;

- принцип природовідповідності, який передбачає врахування в роботі фізіологічних, індивідуально-типологічних і психолого-педагогічних особливостей сучасного студента, багатогранної цілісної природи людини;

- принцип культуровідповідності, який полягає в органічному зв'язку з історією народу, його ментальністю, мовою, культурними традиціями, звичаями, обрядами, народним мистецтвом, ремеслами і промислами; забезпеченні духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь;

- принцип пріоритету діяльнісного підходу, який передбачає створення таких технологій виховання, цільових програм, що активізують духовний пошук особистості та творчу діяльність;

- принцип гуманізації, який стверджує людину як вищу цінність, дає можливість поставити в центр уваги виховної роботи особистість, забезпечити умови для її творчого розвитку, формування людяності, милосердя, чуйності;
- принцип демократизму, який передбачає співробітництво, співтворчість педагогів і студентів, повагу до суверенітету особистості студента;
- принцип єдності освіти і виховання, який забезпечується в процесі організації навчального процесу і за його межами впродовж усього терміну навчання і полягає в тому, що освітня і виховна діяльність повинна перебувати у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну;
- принцип диференціації та індивідуалізації виховного процесу, який передбачає врахування індивідуальних особливостей студентів, стимулювання активності та розкриття творчої індивідуальності кожної особистості;
- принцип послідовності, систематичності, який передбачає забезпечення плановості, постійності, забезпечення новацій і спадкоємності, ускладнення завдань, урізноманітнення напрямів, форм, методів виховання.

Означені принципи навчання дисциплін соціально-гуманітарного циклу є загальнонауковими та передбачають фундаментальність, системність у зв'язках із досягненнями інших наук, єдність історичного і логічного, національного й загальнолюдського, суспільного та особистого, теорії й практики навчання та виховання. При цьому важливим є те, що процес навчання дисциплін соціально-гуманітарного циклу дозволяє формувати студента не як «вузького» фахівця, який виконує призначені йому функції, що призводить до стандартизації особистості, а багатогранну гармонійну особистість, здатну розкрити ц реалізувати власний потенціал.

На думку вчених (Г. Балла, А. Сущенко), у процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, які сприяють злиттю культури, науки й природи, студенти засвоюють систему базових загальнолюдських (духовно-моральних, історичних та культурно-гуманітарних) пріоритетів і цінностей, зокрема любов як принцип буття, сенс здорового способу життя людини, її місце та ціль у житті, саморозвиток і самовдосконалення, почуття обов'язку, свобода творчості [3 : 3-4]. Усвідомлення загальнолюдських цінностей забезпечує мотивацію діяльності, поведінки, орієнтацію в суспільстві, формує прагнення до досягнення певних цілей відповідно до суспільних норм й навіть сприяє саморегуляції емоційних стресових переживань особистості [4 : 32-33].

Зміст дисциплін гуманітарного циклу являє собою сукупність теорій, положень, норм, знань із таких галузей суспільства, що безпосередньо стосуються духовного і соціального життя людини й людських спільнот, створюють умови для всебічного, гармонійного розкриття фізичного, духовного та творчого потенціалу особистості, зокрема: освіта, виховання, наука, культура, релігія, свободи, права й обов'язки людини, інформаційний простір, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, праця, безпека життєдіяльності, фізкультура, дозвілля тощо [5 : 12].

У процесі формування ключових компетентностей студентів у ході вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу реалізуються завдання освітнього процесу, серед яких виділяємо наступні:

- підготовка національно свідомої інтелігенції, примноження культурного потенціалу, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх педагогічних працівників;
- виховання майбутніх фахівців авторитетними, високоосвіченими, носіями високої загальної політичної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, естетичної, фізичної та валеологічної культури;
- створення умов для вільного розвитку особистості, її мислення і загальної культури, залучення до різних видів творчої діяльності (науково-дослідної, культурно-просвітницької, суспільно-гуманістичної, фізкультурно-оздоровчої, спортивної, правоохоронної);
- формування громадянської, соціальної активності та відповідальності, залучення молоді до участі в процесі державотворення, розвитку суспільних відносин;
- усвідомлення взаємозв'язку індивідуальної свободи з правами людини та її громадянським обов'язком;
- культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, прагнення до свободи, гармонії з природою, поваги до жінки, любові до рідної землі;
- збагачення естетичного досвіду, участь у відродженні та створенні національно-культурних традицій міста, регіону, розширення творчих зв'язків з установами освіти та культури, розвиток художніх здібностей;
- створення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних і власних інтересів;
- пропаганда здорового способу життя, викорінення шкідливих звичок і запобігання правопорушенням.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, оволодіваючи ключовими компетентностями в процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, студенти успішно засвоюють наукові знання про суспільство, людину, її природу, можливості її розвитку і саморозвитку, місце і роль особистості в суспільстві.

Ключові компетентності, якими повинна володіти сучасна молодь, ґрунтуються на засадах демократизму і спрямовуються на забезпечення гармонійного цілісного розвитку особистості, здатної до самоосвіти, саморозвитку, самостійного мислення, суспільного вибору та життєдіяльності, конкурентоспроможності на ринку праці на основі співпраці організаторів виховного процесу з громадськими організаціями.

Результатом подальших наукових розвідок у досліджуваній галузі має стати розробка моделі формування ключових компетентностей студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Современный словарь по педагогике / сост. Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2001. – 940 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392
3. Балл Г. О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Г. О. Балл. – К. : Педагогіка і психологія, 1994. – С. 3-4.
4. Сущенко А. Гуманізація педагогічної діяльності як інноваційний процес / А. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : [зб. наук. праць]. – К. ; Запоріжжя : Запорізький обласн. ін-т післядипломної освіти, 2003. – Вип. 29. – С. 32–39.
5. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : [зб. наук. праць]. – Харків : Навч. кн., 2006. – 448 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sovremennyy slovar' po pedagogike [Modern pedagogy dictionary] / sost. E. S. Rapacevich. – Minsk: Sovremennoe slovo, 2001. – 940 s.
2. Derzhavny`j standart bazovoyi i povnoyi zagal`noyi seredn`oyi osvity` [State standard of basic and complete general secondary education] / postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 23.11.2011 # 1392
3. Ball G. O. Gumanisty`chni zasady` pedagogichnoyi diyal`nosti [Humanistic principles of pedagogical activity] / G. O. Ball. – K. : Pedagogika i psy`xologiya, 1994. – S. 3-4.
4. Sushhenko A. Gumanizaciya pedagogichnoyi diyal`nosti yak innovacijny`j proces [Humanization of pedagogical activity as an innovative process] / A. Sushhenko // Pedagogika i psy`xologiya formuvannya tvorchoyi osoby`stosti: problemy` i poshuky` : [zb. nauk. pracz`]. – K. ; Zaporizhzhya : Zaporiz`ky`j oblasn. in-t pislyady`plomnoyi osvity`, 2003. – Vy`p. 29. – S. 32–39.
5. Problemy` ta perspekty`vy` formuvannya nacional`noyi gumanitarno-texnichnoyi elity` : [Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite a collection of scientific works] : [zb. nauk. pracz`]. – Harkiv : Navch. kn., 2006. – 448 s.

Малиновский Ю. Л. Формирование ключевых компетентностей студентов педагогического колледжа в процессе изучения дисциплин социально-гуманитарного цикла

В статье освещены особенности формирования ключевых компетенций студентов педагогических колледжей. Внимание сосредоточено на изучении учебных дисциплин социально-гуманитарного цикла. Обоснованы основные ключевые компетентности, которые формируются в процессе изучения студентами учебных дисциплин социально-гуманитарного цикла. Определены задачи и фундаментальные обще-дидактические принципы преподавания учебных дисциплин социально-гуманитарного цикла, обеспечивающих эффективность формирования ключевых компетентностей студентов. Подтверждено, что ключевые компетентности, которыми должна обладать современная молодежь, основываются на принципах демократизма и направляются на обеспечение гармоничного целостного развития личности, способной к самообразованию, саморазвитию, самостоятельному мышлению, общественному выбору и жизнедеятельности.

Ключевые слова: *ключевые компетентности, студенты, педагогический колледж, социально-гуманитарные дисциплины*

Malinovsky Yu.L. Formation of key competencies of students of the pedagogical college in the process of studying the disciplines of the social and humanitarian cycle

The article highlights the peculiarities of the formation of key competencies of students of pedagogical colleges. Attention is focused on the study of the disciplines of the social and humanitarian cycle. It is revealed that the reform of the national modern educational system in general and higher education in particular, bringing it to the level of world standards requires special attention today to professional training of specialists in the institutions of higher education of the I-II levels of accreditation, in particular pedagogical colleges. The purpose of the educational disciplines of the social and humanitarian cycle, which consists in the formation of a harmoniously developed, highly educated, socially active and nationally conscious personality that has civil responsibility, high spiritual qualities, patriotic feelings and is the bearer of the best achievements of national and world culture, capable to self-development and self improvement. The task of the educational disciplines of the social and humanitarian cycle is the formation of modern national intelligentsia, the promotion of the enrichment and updating of the intellectual gene pool of the nation, education of the cultural elite of Ukraine.

The basic key competencies that are formed during the study of students of the educational disciplines of the social and humanitarian cycle are substantiated. The tasks and fundamental general-didactic principles of teaching the

subjects of the social and humanitarian cycle, which ensure the effective formation of the key competencies of students, are determined. It is found out that by mastering the key competencies in the process of studying the disciplines of the social and humanitarian cycle, students successfully master the scientific knowledge about society, the person, his nature, possibilities of his development and self-development, the place and role of an individual in society. It is proved that the key competences that modern youth have to possess are based on the principles of democracy, and aim at ensuring the harmonious, entire development of a person capable to self-education, self-development, independent thinking, social choice and vital activity.

Key words: key competencies, students, pedagogical college, social and humanitarian disciplines

УДК 378.141.4

Н. М. Мирончук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент АМСКП «Полісся»,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)
mironchuk_nm@i.ua
ORCID ID: 0000-0002-1360-6381

КОНТЕКСТНО-ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті подано аналіз змісту освітніх програм підготовки майбутніх викладачів вищої школи спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» («Педагогіка вищої школи»). Зазначено, що контекстно-професійний зміст підготовки майбутніх фахівців у магістратурі представлено такими блоками діяльнісного модуля: загальнометодологічним, конкретно-методологічним, теоретичним, практичним, соціальним. Здійснено умовний розподіл навчальних дисциплін освітніх програм підготовки за блоками діяльнісного модуля. Показано видове різноманіття виробничої та науково-дослідницької практик. Названо використовувані у процесі підготовки контекстні методи навчання.

Ключові слова: контекстна підготовка, освітня програма, майбутній викладач вищої школи.

Постановка проблеми. В умовах викликів, пов'язаних із реформуванням освітньої системи, в тому числі й вищої, соціальних запитів педагогічної практики, яка повсякчас оновлює й підвищує вимоги до фахівця вищої школи та його підготовки, не зменшує своєї актуальності питання розроблення змісту підготовки викладачів вищої школи, якість науково-педагогічної діяльності яких впливає на якість підготовки фахівців різних галузей практичної діяльності. Відтак зміст програм підготовки викладачів вищої школи повинен мати контекстно-професійну спрямованість, результатом чого має бути практична готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності, яка відображає його здатність успішно здійснювати педагогічний процес закладі вищої освіти й характеризується наявністю в нього відповідних компетенцій, мотивації, ціннісних установок та особистісних характеристик.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблема підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури та формування її змісту відображена в наукових розвідках сучасних дослідників Н. Батечко, С. Вітвицької, О. Гури, Л. Козак, В. Кравченка, Н. Мачинської, О. Момот, А. Плаксина, С. Сисоєвої, І. Соколової та ін. Науковці визначають наукові підходи, загальні та специфічні принципи формування змісту освіти та його відповідності рівню розвитку науки, суспільно-економічному та культурному стану суспільства.

Застосування контекстного підходу до підготовки майбутніх фахівців у вищій школі та доцільність його інтеграції з компетентнісним підходом з метою забезпечення якості освіти обґрунтовано А. Вербицьким, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, О. Антоновою, В. Желановою, В. Нечаєвим, О. Федотовою та ін.

Водночас питання відбору й структурування змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи, забезпечення його контекстної спрямованості залишається актуальним. Відтак **метою статті** є аналіз змістового контенту освітніх програм підготовки майбутніх викладачів вищої школи на другому (магістерському) рівні вищої освіти та визначення їх функціональної спрямованості на контекст професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У загальному розумінні контекстна підготовка майбутніх викладачів у закладі вищої освіти має бути процесом прояву соціальної практики й відображати закономірності, особливості, специфіку, функціонально-рольовий контент майбутньої педагогічної діяльності. Відтак у контекстному навчанні зміст підготовки має розглядатися не як предмет діяльнісної активності магістранта щодо його засвоєння, а як засіб розв'язання професійних завдань, його активного просування в створенні та реалізації власного проєкту майбутньої професійної діяльності.

Контекстний підхід в освіті, як зазначає Т. Дубовицька, є цілісною комплексною моделлю організації й функціонування освітньої системи, яка ґрунтується на прагненні студента до пізнання й самопізнання, саморозвитку та самореалізації і яка забезпечує його самоактуалізацію в тому життєвому просторі (контексті), до якого він включений і частиною якого він є [1: 15]. За контекстного підходу цілісний зміст професійної підготовки у магістратурі має бути представлений як система професійних проблем, завдань, функцій майбутньої педагогічної діяльності.

Одиницею контекстної підготовки фахівця у закладі вищої освіти А. Вербицький визначає *діяльнісний модуль* як визначену системну якість фахівця, що забезпечує його здатність ефективно розв'язувати певний обсяг професійних завдань і проблем, виконувати професійні функції. Узагальненими блоками діяльнісного модуля науковець визначає загальнометодологічний, конкретно-методологічний, теоретичний, практичний та соціальний, які складають інтегративну єдність й відображають контекст професійної діяльності [2: 74-75].

Відтак у контексті професійно-педагогічної діяльності кожен модуль має відображати відповідну здатність майбутнього викладача вищої школи, яка формується унаслідок засвоєння як контенту професійно орієнтованих навчальних дисциплін, так і змісту підготовки фахівця в закладі вищої освіти загалом.

Зазначимо, що контекстно-професійний зміст підготовки майбутніх фахівців у магістратурі представлено такими блоками діяльнісного модуля: *загальнометодологічним*, у процесі вивчення якого магістрант повинен набути здатності аналізувати процеси, які відбуваються у природі й суспільстві, ставити цілі діяльності та розробляти програми їх досягнення, перебудовувати свою діяльність, критично ставитися до визначених у науці й власній свідомості уявлень; *конкретно-методологічним*, завданням якого є сформулювати у магістрантів здатність аналізувати реальність з позицій предмета професійної діяльності, засвоювати зміст професійної діяльності, проводити наукове дослідження у своїй галузі та визначати його практичне значення; *теоретичним*, що представлений змістом професійно орієнтованих наук та суміжних із ними фундаментальних дисциплін; *практичним*, у процесі вивчення якого повинні бути сформовані навички практичної діяльності та вирішення наукових і професійних завдань; *соціальним*, засвоєння якого сприяє формуванню у магістрантів соціально значущих особистісних якостей та професійних характеристик.

З метою виявлення контекстного спрямування змісту освітніх програм підготовки магістрів спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» («Педагогіка вищої школи») було використано освітні програми, навчальні та методичні матеріали, розміщені на сайтах закладів вищої освіти, їх структурних підрозділів, кафедр. З переліку закладів вищої освіти України (розміщено 469 позицій ЗВО на сайті <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-0.html>) [3] виявлено 34 заклади вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців за цим напрямом.

Вивчення контенту робочих матеріалів з проєкцією на контекст професійної діяльності майбутніх фахівців вищої школи, зокрема виявлення їх предметного та соціального спрямування, дозволило з'ясувати завдання, зміст, прогнозовані результати вивчення навчальних дисциплін загальної та професійно-практичної підготовки та зробити їх умовний розподіл відповідно до блоків діяльнісного модуля контекстної підготовки (рис. 1).

Загальнометодологічний діяльнісний модуль контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи в освітніх програмах спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» представлено такими навчальними дисциплінами: «Системний підхід у вищій школі», «Державні стандарти і якість вищої освіти», «Методологія і методика науково-педагогічних досліджень», «Теорія і практика науково-педагогічних досліджень», «Компаративна педагогіка у вищій школі»; «Світові системи вищої освіти», «Методологічна культура педагогічної діяльності» та ін.

Вивчення науково-теоретичного контенту цих дисциплін передбачає формування у кожного магістранта планетарно-космічного світогляду, здатності поважати багатоманітність культур, усвідомлювати важливість та необхідність організувати якісну взаємодію у масштабах цивілізації; засвоєння майбутніми викладачами вищої школи теоретичних і практичних знань з філософії української освіти задля творчого проєктування власної професійної діяльності; надання необхідного мінімуму знань з аналізу та розробки стандартів вищої освіти та освітньої діяльності; здатності передбачати хід процесів, тенденцій і соціально-педагогічних наслідків прийнятих практичних заходів; аналізувати сучасні потреби ринку праці; застосовувати системний підхід до організації керівництва навчальним колективом, а також використання системного та інших підходів під час дослідження навчальних процесів.

Контент дисциплін загальнометодологічного модуля представлено таким змістом: актуальні проблеми вищої професійної освіти в Україні; принципи, методи, форми організації навчання у вищих навчальних закладах різних типів; система стандартів вищої освіти та гарантування якості вищої освіти; законодавчо-нормативна база освітньої діяльності ЗВО; управління освітнім процесом у закладі вищої освіти, нормативно-правова база і ресурсне забезпечення управління професійної діяльності працівників; державне регулювання освітньої діяльності, процедури ліцензування та акредитації закладу вищої освіти та освітніх програм; провідні парадигми і теорії освіти та їх характеристика; компаративний аспект вищої професійної освіти; сучасний європейський університет і пріоритети його розвитку; методологічні основи, система методів науково-педагогічного дослідження.

Унаслідок засвоєння загальнометодологічного діяльнісного модуля контекстної підготовки мають бути сформовані: професійні знання та вміння застосовувати загальнонаукові й спеціальні методи пізнання педагогічних явищ; знання системи методів, професійних методик та інноваційних технологій, застосування яких дає змогу вирішувати практичні завдання щодо забезпечення ефективного викладання у вищій школі; вміння розв'язувати широке коло професійних проблем і задач шляхом розуміння їх соціально-педагогічних та психологічних засад з використанням як теоретичних, так і експериментальних методів дослідження.

Конкретно-методологічний модуль контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи формується змістом таких навчальних дисциплін: «Теорія і практика вищої професійної освіти», «Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця», «Педагогічне проєктування та моделювання у ЗВО», «Моделювання діяльності фахівця», «Моделювання та зміст діяльності фахівця з вищою освітою», «ІКТ в освіті та науці»; «Освітні технології»; «Організація і управління навчально-виховним процесом»; «Планування та організація

освітнього процесу у вищій школі»; «Педагогічна діагностика»; «Магістерський семінар», «Методична система вищої школи» та інші.

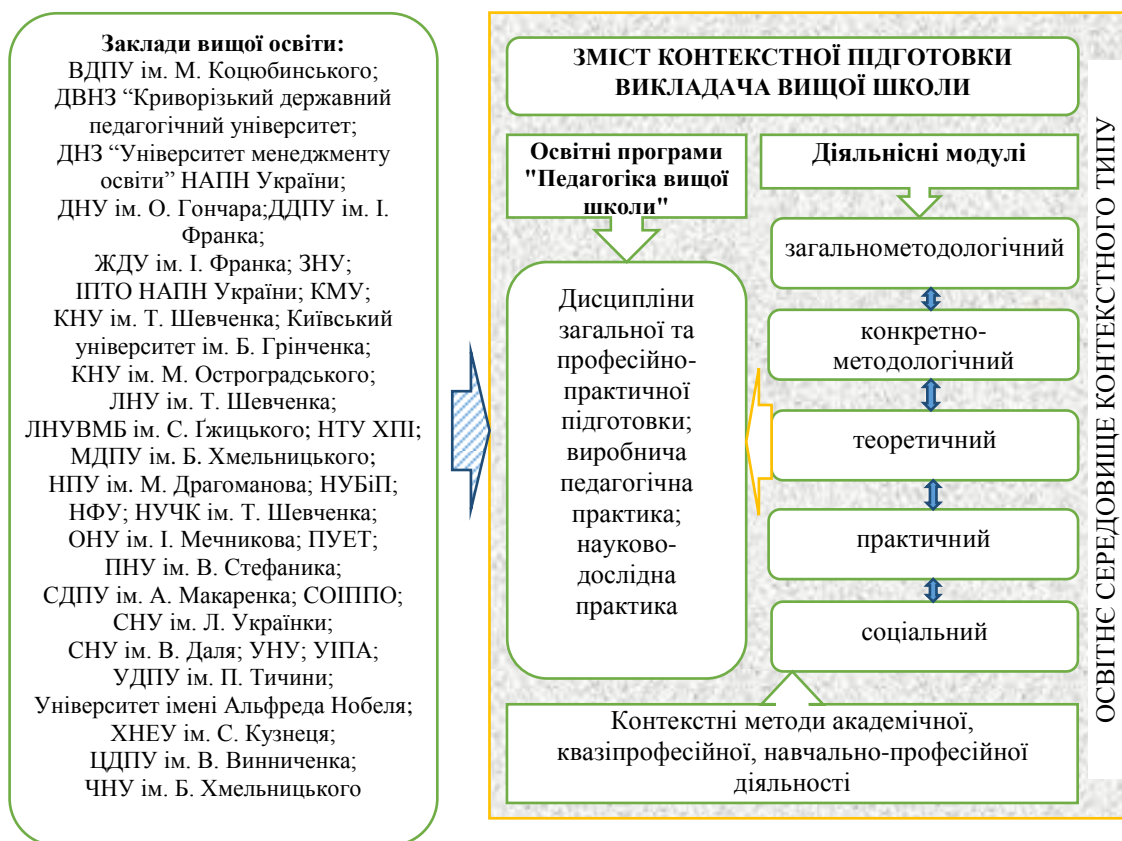

Рис. 1. Контекстні основи змісту освітніх програм підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури

Засвоєння конкретно-методологічного модуля контекстної підготовки спрямоване на формування у магістрантів здатності аналізувати, проектувати та моделювати професійну та соціальну діяльність (модель особистості) фахівця, процес його теоретичної та практичної підготовки; аналізувати зміст освіти та проектувати освітнє середовище, яке забезпечує якість освітнього процесу; критично оцінювати навчально-методичні комплекси забезпечення викладання навчальних дисциплін; здійснювати педагогічну діагностику та моніторинг різних аспектів освітнього процесу; розробляти індивідуальні траєкторії розвитку здобувачів вищої освіти; виконувати наукові дослідження з проблем вищої освіти.

Сутнісне відображення діяльнісного модуля знайшло своє вираження у змісті таких модулів навчальних дисциплін: теоретичні та організаційно-методичні основи педагогічного проектування і моделювання; моделювання освітньо-професійної підготовки фахівця до майбутньої професійної діяльності та принципи побудови відповідної моделі; формування змістових характеристик освітньо-професійної підготовки фахівця до майбутньої професійної діяльності; розподіл змісту циклів підготовки майбутнього фахівця та структурування навчального матеріалу (розділів) дисципліни; практичні аспекти реалізації змісту освітньо-професійної підготовки фахівця; освітньо-професійна програма підготовки фахівця і системний аналіз діяльності фахівця; моделювання професійної та соціальної діяльності фахівця на контекстній основі; загальна схема побудови моделі фахівця; організація навчально-виховного процесу в ЗВО; специфіка педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти; характеристика методичних систем; методичні основи викладання навчальних дисциплін у вищій школі; планування та управління навчальним процесом; системні, модульні та локальні педагогічні технології; професійно-педагогічна компетентність фахівця та особливості її формування у студентів під час виробничої практики.

Результатом вивчення конкретно-методологічного модуля контекстної підготовки є сформована здатність до усвідомлення, переосмислення особистісно-професійного та наукового досвіду; засвоєння змісту педагогічної діяльності та сформованість системи соціально-гуманітарних і практично-професійних педагогічних умінь; володіння операціями аналізу, синтезу, співставлення, порівняння педагогічних явищ і процесів для вирішення різних науково-дослідницьких завдань.

Теоретичний та практичний діяльнісні модулі контекстної підготовки студентів магістратури ми розглядаємо у нерозривній єдності та взаємозв'язку. Зміст навчальних дисциплін «Педагогіка вищої школи», «Теорія виховання у вищій школі», «Система виховної роботи у ЗВО», «Дидактичні системи у вищій школі», «Методика викладання у вищій школі», «Педагогічний контроль у системі освіти», «Моніторинг та

педагогічний контроль у системі вищої освіти», «Педагогічна та професійна психологія», «Педагогічні технології», «Маркетингові комунікації в професійній діяльності викладача ЗВО» та ін. спрямовано на опанування студентами магістратури основами теорії та історії вищої освіти, дидактики вищої школи та концептуальних засад виховання студентської молоді для підготовки їх до викладацької діяльності в закладах вищої освіти.

Завдання навчання полягають у тому, щоб сформувати у майбутніх викладачів знання про закономірності розвитку педагогіки вищої школи; ознайомити їх з основами науки, історією та дидактикою вищої школи; зі змістом та функціями професійно-педагогічної діяльності; із загальними методами, формами, типами, видами перевірки та оцінки знань, умінь, навичок студентів; виробляти практичні навички створення тестових завдань, організації тестового контролю, статистичної обробки та інтерпретації результатів тестування, підготовки й написання різних видів кваліфікаційних робіт; формувати вміння організовувати навчально-виховний процес у вищій школі; виробляти навички роботи з педагогічним інструментарієм і його застосування для вивчення освітніх проблем; формувати основи інформаційної культури; виробляти здатність прогнозувати результативність впровадження інноваційних виховних методик для створення сприятливих умов у студентському колективі; організовувати педагогічну взаємодію на засадах глибокої поваги до студентів, застосовуючи сучасні технології, методи, форми, засоби навчання і виховання.

Контекстно-професійний контент навчальних дисциплін відображено змістовими модулями: процес навчання у вищій школі; зміст та форми організації навчального процесу і системного управління навчально-творчою діяльністю студентів; традиційні та інноваційні технології навчання у вищій школі; нові інформаційні технології в освіті; сучасні педагогічні технології (розвивального, проблемного, інтерактивного, проектного навчання тощо); методи і засоби навчання у вищій школі; методи та методика викладання у вищій школі; контроль і оцінювання знань, умінь та навичок студентів; організація самостійної роботи у вищій школі; концептуальні засади виховання студентської молоді; система та технології виховання у закладі вищої освіти; система роботи куратора академічної групи.

Попри те, контент теоретично-практичного модуля контекстної підготовки представлено також виробничою та науково-дослідницькою практиками, які мають видове різноманіття в різних закладах вищої освіти [4]. Завданням виробничих практик є формування в магістрантів навичок творчо використовувати в педагогічній діяльності технології навчання та виховання студентів, умінь організовувати навчально-виховний процес у вищій школі, виховання інтересу до науково-педагогічної діяльності, формування навичок самоосвітньої творчої діяльності й практичного застосування отриманих знань. Натомість науково-дослідницька практика спрямована на формування та удосконалення науково-дослідницьких компетенцій майбутнього фахівця з метою написання науково-педагогічної праці та здійснення науково-дослідницької роботи у професійній діяльності.

Відтак результатом засвоєння навчальних дисциплін теоретично-практичного діяльнісного модуля є набуття таких компетентностей: планування та організації навчальної діяльності у вищій школі; створення науково-методичного забезпечення викладання навчальної дисципліни; педагогічно доцільне використання сучасних методів, форм, засобів навчання і виховання студентів; визначення процедур та критеріїв оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти; застосування інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській та педагогічній практиці; розроблення траєкторій особистісного розвитку та самореалізації суб'єктів освітнього процесу; забезпечення педагогічно доцільної комунікації суб'єктів освітнього процесу; застосування навичок самостійного вирішення педагогічних проблем тощо.

Вивчення змісту навчальних дисциплін «Основи професійного становлення викладача вищої школи», «Самореалізація студентів та викладачів вищого навчального закладу», «Основи самоорганізації у професійній діяльності», «Педагогічна етика», «Педагогічна майстерність викладача вищої школи», «Психологія та етика педагогічного спілкування», «Педагогічна деонтологія», «Педагогічне спілкування», «Професійні педагогічні комунікації», «Педагогічні конфлікти та шляхи їх подолання», «Фізична культура та психофізичний тренінг», «Психологія особистісного росту педагога вищої школи», «Кризи та деформації професійного розвитку викладача вищої школи» та ін., які формують *соціальний діяльнісний модуль контекстної підготовки*, спрямовується на засвоєння знань теоретичних та практичних методів вивчення і формування особистісних та професійних властивостей викладача; створення власного педагогічного іміджу на основі принципу гуманізму; забезпечення практичного оволодіння основами педагогічної майстерності; здійснення проєктивно-моделюючої діяльності щодо власного саморозвитку; формування відповідального ставлення до усвідомлення та виконання професійних обов'язків; оволодіння магістрантами системою комунікативних знань, умінь, що забезпечують реалізацію функцій, покладених на викладача в цілому, здійснення майбутніми фахівцями професійної педагогічної комунікації на високому якісному рівні, можливість самореалізації й самовдосконалення студентів через вербальні, невербальні засоби комунікації з точки зору педагогічної діяльності викладача вищої школи, формування умінь прогнозування розвитку подій та конструювання доцільних форм поведінки у суб'єкт-суб'єктних взаєминах; удосконалення навичок педагогічної взаємодії, формування ціннісних орієнтацій, установок, комунікативних здібностей, культури педагогічного спілкування; розвиток та активізацію самостійного творчого мислення в аналізованні, прогнозуванні й корекції педагогічної роботи; стимулювання самостійної пошукової роботи у розв'язанні проблемних завдань у педагогічній професії; формування потреби у систематичному самовихованні й самовдосконаленні.

Контекст професійної діяльності фахівця у вищій школі відображено такою тематикою змістових модулів: професійно-педагогічна культура викладача та її функції; педагогічна майстерність викладача; педагог як суб'єкт моральних відносин; проблема співвідношення моральних цілей і засобів у педагогічній діяльності; основи педагогічної комунікації; педагогічне спілкування; стилі та моделі викладання у вищій школі; педагогічний такт та педагогічна техніка викладача; чинники забезпечення успішного іміджу педагога в професійній діяльності; умови запобігання та шляхи подолання педагогічного конфлікту у взаєминах викладачів і студентів; професійно-особистісні якості педагога; механізми самопізнання, самоствердження, самовдосконалення та самоактуалізації особистості; професійний саморозвиток викладача; детермінанти формування, шляхи профілактики та корекції професійних деформацій педагога вищої школи.

Результатом засвоєння змісту модуля має стати сформованість у магістрантів таких компетентностей: здатність проявляти лідерський потенціал та лідерські уміння; організовувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію, дотримуватися правил ефективної комунікації; моделювати педагогічні ситуації, знаходити компромісні шляхи їх розв'язання у професійній діяльності; надавати у власному спілкуванні взірці етичної педагогічної комунікації; ефективно взаємодіяти з учасниками навчально-виховного процесу.

Отже, зміст та інформаційно-педагогічне забезпечення модуля спрямоване на формування системи загальних і професійних компетентностей, пов'язаних із здатністю до особистісно-професійного саморозвитку, створення умов для навчання і саморозвитку інших суб'єктів педагогічної взаємодії.

Для реалізації завдань засвоєння професійно-орієнтованого контенту навчальних дисциплін викладачами та авторами навчальних програм пропонуються такі *методи контекстного спрямування*: проблемне викладання, робота в групах, дослідне навчання, інтерактивні (ділова гра, мозковий штурм, сенситивний та комунікативний тренінг та ін.), імітаційне (ігрове) моделювання, кейс-метод, аналіз навчально-виховних ситуацій, метод проєктів, методи з використанням мультимедійних технологій та ін.

Таким чином, визначені блоки діяльнісного модуля, які утворюють методологічну, теоретичну, практичну та соціальну складові підготовки, контекстно накладаються один на одного й представляють собою певну інтегративну єдність. Урахування цих взаємозв'язків дає змогу розробляти структурно-логічні схеми професійної підготовки і навчальних дисциплін, будувати інтегративні міжпредметні зв'язки, обирати систему практичних завдань та методи навчання на змістово-контекстній основі.

Висновки. Аналіз освітніх програм підготовки майбутніх викладачів вищої школи спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» (спеціалізація «Педагогіка вищої школи») та навчальних планів закладів вищої освіти засвідчує наявність спільних рис та деяку специфіку контенту навчальних дисциплін, практик, програмних компетентностей.

Так, програми підготовки майбутніх викладачів вищої школи мають психолого-педагогічну та науково-дослідницьку спрямованість; вміщують обов'язкову та вибірково складові (дисципліни вибору університету та самостійного вибору студента).

Зміст обов'язкової та варіативної складової навчальних планів підготовки магістрів сформовано з урахуванням загальних та спеціальних компетентностей майбутніх фахівців, у різних навчальних закладах представлено різними навчальними дисциплінами та визначається ресурсами (матеріально-технічними, інформаційно-методичними, науково-педагогічними) закладу вищої освіти.

Контекстний характер змісту діяльнісних модулів підготовки визначають компетентності, які мають бути сформовані унаслідок засвоєння контенту відповідних навчальних дисциплін: педагогічні, методичні, науково-дослідницькі, організаційні, проєктувальні, комунікативні, управлінські, автономізаційні (спрямовані на самовдосконалення, самоосвіту, саморозвиток).

Практична складова у закладах вищої освіти представлена різними видами практик, які, однак, можна об'єднати у два блоки: виробнича (педагогічна, асистентська, стажування, ін.) та науково-дослідницька (переддипломна, дослідницька, науково-дослідна, ін.).

Під час детального вивчення інформаційного контенту анотацій та програм навчальних дисциплін фіксується деяке дублювання змістових модулів у різних навчальних дисциплінах у межах одного навчального закладу. Крім того, у різних закладах вищої освіти зміст навчальних дисциплін, які входять до нормативного компоненту, характеризується неоднорідністю та різноманітністю, що визначає різні підходи та індивідуальне бачення авторів навчальних програм.

Разом з тим, простежується динаміка в удосконаленні змісту освітніх програм підготовки, що виявляється у перегляді закладом вищої освіти контенту навчальних планів та побудові структурно-логічних схем підготовки.

Перспективи подальшого розгляду проблеми передбачають аналіз змісту освітніх програм з метою виявлення ступеня презентованості в них контенту, спрямованого на формування у майбутніх викладачів вищої школи самоорганізаційних здатностей, важливість сформованості яких задекларована державними освітніми документами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубовицкая Т. Д. Развитие самоактуализирующейся личности учителя: контекстный подход: автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Дубовицкая Т. Д. – М., 2004. – 48 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : [метод. пособие] / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.

3. Довідник ВНЗ [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-0-0.html>
4. Мирончук Н. М. Особливості змісту підготовки магістрів спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» («Педагогіка вищої школи») в Україні // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2018. – № 3. Volume 6. – P. 99-103.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dubovytskaia T. D. Razvytye samoaktualyzyruuiushcheisia lychnosty uchytelia: kontekstnyi podkhod [The development of self-actualizing teacher personality: a contextual approach] : avtoref. dyss. na soyskanye uchen. stepeny dokt. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohycheskaia psykholohyia» / Dubovytskaia T. D. – M., 2004. – 48 s.
2. Verbytskyi A. A. Aktyvnoe obuchenye v vysshei shkole: kontekstnyi podkhod [Active higher education: contextual approach] : [metod. posoby] / A. A. Verbytskyi. – M. : Vyssh. shk., 1991. – 207 s.
3. Dovidnyk VNZ [Directory of universities] [Elektr. resurs]. – Rezhym dostupu: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-0-0.html>
4. Myronchuk N.M. Osoblyvosti zmistu pidhotovky mahistriv spetsialnosti 011 «Osvitni, pedahohichni nauky» («Pedahohika vyshchoi shkoly») v Ukraini [The Features of a content of the preparation of masters of specialty 011 «Educational, pedagogical sciences» («Pedagogy of higher education») in Ukraine] // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2018. – № 3. Volume 6. – P. 99-103.

Мирончук Н. Н. Контекстно-профессіональна направленность содержания образовательных программ подготовки преподавателей высшей школы в условиях магистратуры.

В статье представлен анализ содержания образовательных программ подготовки будущих преподавателей высшей школы специальности 011 «Образовательные, педагогические науки» («Педагогика высшей школы»). Отмечено, что контекстно-профессиональное содержание подготовки будущих специалистов в магистратуре представлено такими блоками деятельностного модуля: общеметодологическим, конкретно-методологическим, теоретическим, практическим, социальным. Осуществлено условное деление учебных дисциплин образовательных программ подготовки по блокам деятельностного модуля. Показано видовое разнообразие производственной и научно-исследовательской практик. Названы используемые в процессе подготовки контекстные методы обучения.

Ключевые слова: контекстная подготовка, образовательная программа, будущий преподаватель высшей школы.

Myronchuk N. M. The Context-professional Orientation of a Content of Educational Programs for Preparation of Lecturers within a Master's Degree.

The article states that a reform of higher education and social demands of pedagogical practice increase requirements for the professional activities of a lecturer. Therefore, a content of the training of a lecturer within a master's degree should be context-oriented. It is noted that context-professional content of a preparation of future lecturers within master's degree is presented by such units of an activity module: general methodological, concrete methodological, theoretical, practical, social. The author analysed the educational programs of future lecturers training on the specialty 011 «Educational, pedagogical sciences» («Pedagogics of Higher School») in 34 institutions of higher education. It was found out that training programs of future lecturers have psychological and pedagogical and research orientation; they include compulsory and selective components (a choice of disciplines by the university and a free choice of disciplines by the student). Subject of educational programs according to the modules of contextual training are distributed. The competences, which should be formed as a result of mastering the content of a relevant educational disciplines: pedagogical, methodological, research, organizational, design, communicative, managerial, autonomous, are indicated. It was stated that universities are improving their educational programs by reviewing the content of curricula and structural and logical schemes for the preparation of future lecturers. The content of the compulsory and varied components of the curriculum for the preparation of masters in different educational institutions is represented by various academic disciplines and is determined by the resources of the institution of higher education (material, technical, informational, methodological, scientific and pedagogical). Contextual teaching methods are named: problem teaching, group work, research training, interactive, case method, analysis of educational situations, project method, etc.

Key words: contextual training, educational program, future lecturer.

Р. К. Мельниченко,
кандидат біологічних наук, доцент,
(Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)
melnychenko1971@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3013-2015

Н. М. Поліщук,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, м. Житомир)
polichuk@gmail.com

ТРЕНІНГ ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЙОГО РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ ТА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

У статті представлено короткий огляд методів інтерактивного навчання, наголошено на ефективності тренінгової форми роботи вчителя біології та основ здоров'я у формуванні компетентностей і життєвих навичок учнів. Проаналізовано мету, структуру, принципи, атрибути навчального тренінгу. Зазначено, що тренінгова форма є ефективною для формування професійних навичок і методичних умінь учителів біології та основ здоров'я. Наведено приклади тематики тренінгів, що застосовуються для формування професійної компетентності вчителя під час навчання у вищій школі та у системі післядипломної педагогічної освіти. Проаналізовано нову навчальну програму з курсу «Біологія і екологія», запропоновано тематику уроків-тренінгів для старшокласників.

Ключові слова: інтерактивне навчання, педагогічні технології, тренінг, учитель біології, учитель основ здоров'я, професійна компетентність учителя.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні, в умовах реформування вітчизняної освіти, пріоритетними завданнями в Україні є підвищення якості шкільної освіти та професійної компетентності вчителя. Це можливо лише за умови оновлення форм, методів, технологій підготовки вчителя. Сьогодні на зміну традиційним формам і методам освіти у вищій школі та системі післядипломної педагогічної освіти (проведення лекцій, семінарів, практичних і лабораторних занять, захист випускних робіт, тощо) приходять інноваційні, особистісно орієнтовані, проблемні, інтерактивні. Педагогами та психологами, учителями практиками, науковцями доведено, що найбільш ефективними технологіями для отримання знань, формування умінь, розвитку життєвих і професійних навичок, набуття певних компетентностей є інтерактивні технології. Саме тому впровадження різноманітних форм і методів інтерактивного навчання, що базуються на принципах активності, довіри, взаємодії, рівності позицій педагога й учня, опорі на колективний досвід та обов'язковий зворотний зв'язок є нагальною вимогою часу.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблемі сутності інтерактивних технологій та інтерактивного навчання, опису різноманітних форм його організації приділяється значна увага в сучасній психолого-педагогічній літературі. Зокрема, питання організації інтерактивних технологій і методів навчання висвітлено в роботах Т. Воронцової, О. Комар, Л. Пироженко, О. Пометун, В. Пономаренко та ін. Використання різноманітних інтерактивних технологій в освітньому процесі вищої школи при підготовці майбутніх учителів розкрито в роботах О. Антонової, С. Вітвицької, С. Грабовської, О. Дубасенюк, Ю. Шапрана та ін. Роль інтерактивних технологій у формуванні професійної компетентності дорослих, його застосування у системі післядипломної педагогічної освіти висвітлено у працях Н. Клокар, Н. Протасової, С. Сисоевої, І. Сотниченко та ін. Класифікацію інтерактивних технологій та методів навчання знаходимо у роботах Л. Карамушка, Н. Наволокової, Л. Пироженко, О. Пометун Г. Селевко, Г. Сиротенко та ін. Проте роль тренінгових форм роботи у професійній підготовці вчителя та його освітній діяльності залишається мало вивченою. Переважно ця форма роботи застосовується для формування навичок і компетенцій у сфері збереження здоров'я [1; 3; 4; 6-8].

Метою нашої статті є висвітлення особливостей застосування тренінгу як форми інтерактивного навчання у процесі професійної підготовки учителів біології та основ здоров'я.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «інтерактив» походить від англійського «interact», де «inter» – взаємний та «act» – діяти. [5; 9; 10]. Елементи інтерактивного навчання широко застосовувалися в цей же час радянськими педагогами-новаторами (Ш. Амонашвілі, В. Шаталовим, Є. Ільїним та ін.). Сьогодні інтерактивні технології активно розробляються і пропагуються О. Пометун як ефективний засіб для формування життєвих навичок і ключових компетентностей випускників шкіл. Авторка зазначає, що інтерактивне навчання – це організація викладачем освітнього процесу «заснованого на суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня; багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні самооцінки та зворотного зв'язку; постійній активності учня» [9 : 7].

Більшість науковців підкреслює, що інтерактивним навчання є тоді, коли освітній процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії усіх його учасників, відбувається колективно, групове співнавчання і

взаємонавчання, а педагог і учень (студент, слухач курсів підвищення кваліфікації тощо) є рівноправними і рівнозначними суб'єктами освітнього процесу [1; 5 – 10]. Інтерактивні освітні технології класифікують по-різному: за формою організації навчальної діяльності (кооперативне, колективно-групове, ситуативне, дискусійне); за розподілом інтерактивних методів (превентивні інтеракції – тренінг, консультація; імітаційні інтеракції – рольові ігри, ділові ігри, інсценування, аналіз історій і життєвих ситуацій, дебати, диспути, кейс-метод; не імітаційні інтеракції – проблемна лекція, інтерактивна презентація, мозковий штурм та ін.) [1; 5; 7].

Однією із найбільш ефективних організаційних форм інтерактивного навчання є **тренінг**. Виник тренінг як метод психотерапевтичної роботи у ХІХ столітті, а згодом поширився у професійній освіті та психології як ефективна технологія розвитку особистості. Починаючи з ХХІ століття тренінг почав застосовуватися в закладах вищої та середньої освіти. Слово «тренінг» походить від англійського «to train» – «навчати, тренувати, дресировати». Тренінг сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки активній роботі його учасників. Знання не подаються в готовому вигляді, а стають продуктом активної співпраці самих учасників. У центрі уваги – самостійне навчання учасників та інтенсивна їх взаємодія. Відповідальність за результативність навчального процесу несуть в однаковій мірі як ведучий (тренер), так і кожний учасник тренінгу.

Тренінг розглядають, з одного боку, як активну *організаційну форму* навчально-виховної роботи, яка спирається на досвід і знання учасників, активні практичні педагогічні і психологічні методи. З іншого боку, тренінг – *інтерактивна технологія* навчання з певною чіткою структурою й атрибутами, яка добре відтворюється та гарантує високу якість освітнього процесу та досягнення практичних результатів.

Метою тренінгу є набуття його учасниками нових життєвих та професійних навичок (skills), умінь, компетенцій; пошук шляхів розв'язання певних проблем та ін. Саме тому тренінги є провідною формою при вивченні основ здоров'я у школі [3; 6]. Вони впроваджуються в рамках міжнародних проєктів, спрямованих на профілактику ВІЛ/СНІДу та інфекційних хвороб, що передаються статевим шляхом, попередженні наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління серед підлітків та ін. Провідну роль у впровадженні сучасної превентивної освіти в Україні, впровадженні профілактичних програм відіграють вітчизняні науковці: О. Балакірева, І. Бех, Л. Ващенко, В. Дерев'яноко, В. Оржеховська, С. Фіцайло та ін. Наприклад, за фінансової і методичної підтримки Дитячого Фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), Всесвітньої організації здоров'я (ВООЗ), Міжнародного Альянсу з ВІЛ/СНІД в Україні та Міністерства освіти і науки України у школи впроваджено навчальні курси «Школа проти СНІДу», «Профілактика ВІЛ-інфекції/СНІДу»; відбувається підготовка педагогічних працівників до їх ведення [4; 6; 7].

Принципи тренінгу також є усталеними і загальноприйнятими: активності, відкритого зворотного зв'язку, експериментування та творчості, довіри у спілкуванні, рівності позицій.

Тривалість тренінгів може бути різною. Шкільні тренінги тривають 45 хв – 1,5 год (один-два уроки), хоча можуть охоплювати і 3 год., а для дорослих та студентів можна організувати марафони тривалістю 6-8 год протягом кількох днів з перервами 15-20 хв через кожні 1,5– 2 год роботи.

Атрибутами тренінгу є:

- тренінгові група (10-20 осіб, що за допомогою тренера включаються в активне спілкування та вирішення поставлених завдань);
- тренер (іноді застосовують термін «коуч» від англ. «coach» – тренер; «фасилітатор» від англ. «facilitate» – полегшувати, сприяти) – особа, що є рівноправним учасником тренінгової групи і, водночас, її «каталізатором» і ведучим. Тренер має певні навички проведення тренінгових занять, володіє інтерактивними методиками й інформацією щодо теми тренінгу;
- спеціально обладнане приміщення і приладдя (стілці, розставлені не за шкільним стилем, а колом чи півколом із простором у центрі, фліпчарт, маркери, магнітна дошка, роздатковий матеріал, ватман тощо);
- правила групи, які чітко проголошуються на початку тренінгу, дотримуються усіма учасниками і забезпечують комфортні умови для заняття.

Будь-який тренінг має чітку *структуру*.

I. Вступна частина, де відбувається налагодження зворотного зв'язку та знайомство учасників, приймаються правила тренінгу, висловлюються очікування і вправи на рефлексію.

II. Основна частина тренінгу є найважливішою. Вона включає оцінку рівня проінформованості щодо певної проблеми, інтерактивні методи, спрямовані на надання інформації, формування умінь та навичок учасників тренінгу (інтерактивні презентації, мозковий штурм, міні-лекція, опитування думок, робота у групах, аналіз життєвих ситуацій, рольові ігри, дебати і дискусії, кооперативне навчання та ін.); вправи рухавки на зняття фізичного і психологічного напруження.

III. Завершальна частина тренінгу, що включає підбиття підсумків, вправи на рефлексію, відновлення сил, прощання [1; 6; 8].

За тренінговою технологією доцільно організувати вивчення тем, що стосуються фізичного та психічного здоров'я людини (репродуктивне здоров'я, методи контрацепції, раціональне харчування, загартовування, здоровий спосіб життя, толерантна поведінка, протидія домаганням і насильству тощо). Вона є ефективною при формуванні життєвих навичок і ключових компетентностей школярів. Проте учитель буде готовий до застосування цієї інтерактивної технології у своїй роботі за умови власної неодноразової участі в роботі тренінгової групи (обов'язково), а також при проходженні відповідного навчального курсу та отримання відповідного сертифікату (бажано). Формування готовності учителя біології та основ здоров'я до впровадження

у своїй професійній діяльності тренінгових форм роботи повинно розпочинатися під час здобуття ним вищої освіти та продовжуватися шляхом формальної і неформальної післядипломної освіти.

Таблиця 1

Орієнтовні тематики тренінгів курсу «Біологія та екологія» для учнів 10-11 класів

Тема програми	Тематика можливих тренінгів
Вступ	1. Планування наукового дослідження в галузі біології та екології. Принципи аналізу і представлення результатів наукових досліджень.
Біорізноманіття	1. Віруси та їх місце в системі живої природи. Роль вірусів у житті людини. Профілактика вірусних захворювань. 2. Бактерії та Археї. Особливості організації, роль в природі і житті людини. Профілактика бактеріальних захворювань. 3. Різноманітність грибів. Їх роль у природі та житті людини. Обережно – отруйні гриби!
Обмін речовин і енергії	1. Здорове харчування. Харчова та енергетична цінність продуктів.
Репродукція і розвиток	1. Репродуктивне здоров'я людини. 2. Інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом та їх профілактика. 3. Профілактика ВІЛ/СНІДу. 4. Контрацепція. Стать і гендер. 5. Вагітність. Критичні періоди розвитку зародка. Тератогени. 6. Статеве дозрівання. Профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом.
Адаптації	1. Рефлекси. Умовні і безумовні рефлекси. Слово (символ) як подразник. Профілактика захворювань нервової системи. 2. Аналізатори. Профілактика захворювань сенсорних систем. 3. Рух як властивість життя. Будова і робота м'язів. Рухова активність – основа здоров'я людини. 4. Саморегуляція на рівні організму. Гомеостаз. 5. Імунітет як засіб збереження гомеостазу. 6. Адаптації до фізичного навантаження та стресових ситуацій. 7. Загартування організму.
Біологічні основи здорового способу життя	1. Складові здорового способу життя. 2. Негативний вплив на здоров'я людини алкоголю, куріння та наркотиків. 3. Вплив стресових факторів на організм людини. Боротьба зі стресом. Профілактика порушень психічної діяльності людини. 4. Безпека і статева культура. 5. Профілактика захворювань опорно-рухової системи людини. Вплив регулярних тренувань на стан опорно-рухової системи людини. 6. Надання першої медичної допомоги при травмах опорно-рухової системи; кровотечах; сонячному й тепловому ударах; обмороженні та опіках. 7. Обережно – отруйні рослини та тварини! 8. Профілактика неінфекційних захворювань кровоносної, дихальної, травної, видільної, ендокринної і статевої систем. 9. Імунна система людини, особливості її функціонування. Алергія, імунодефіцити та їх профілактика. 10. Інфекційні та інвазійні захворювання людини. Профілактика захворювань, які переносять паразитичні та кровосисні членистоногі. 11. Обережно – гельмінти! Профілактика гельмінтозів. 12. Профілактика основних вірусних захворювань людини. Можливості лікування вірусних хвороб. 13. Профілактика основних інфекційних захворювань людини, спричинених бактеріями.

Так, старшим викладачем Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, кандидатом педагогічних наук Н. Поліщук запроваджено навчальний авторський курс «Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів» [1; 8]. В рамках цього курсу авторкою запроваджено 12-годинний навчальний тренінг для вчителів інтегрованого курсу «Основи здоров'я». Метою його є: актуалізація знання педагогів з питань впровадження та використання інтерактивних технологій навчання; допомога у подоланні психологічних бар'єрів до застосування методів активного навчання; розвиток творчого мислення. У рамках тренінгу відбувається вироблення у слухачів курсів підвищення кваліфікації практичних навичок використання активних та інтерактивних форм і методів роботи, спрямованих на розвиток критичного мислення учнів та їх уміння самостійно здобувати знання. Зокрема, авторка використовує у роботі кооперативне навчання (акваріум, робота

в парах, діалог, карусель); фронтальні технології інтерактивного навчання (мікрофон, мозковий штурм, ажурна пилка, case – метод); ігрове навчання (громадське слухання, рольові ігри); дискусійне навчання (дебати, ток-шоу, оберти позицію і т.д.). Значну увагу приділено рольовим іграм, що дозволяють учителю опанувати методи об'єднання учнів класу в групи, проведення рухавок, вправ на встановлення позитивного емоційного клімату в групі, рефлексії, зняття фізичного і психічного напруження та ін. [1; 8].

У Житомирському державному університеті імені Івана Франка для магістрантів спеціальності 14.05. Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) в рамках авторського навчального курсу «Теорія і методика навчання біології у старшій профільній школі» доцентом Р. Мельниченко також запроваджено тренінгові практичні заняття «Інтерактивні технології в освіті». Майбутні вчителі біології та основ здоров'я знайомляться з найбільш популярними педагогічними методами та прийомами інтерактивного навчання; методикою колективної і групової роботи. Студенти відпрацьовують професійні навички ведення тренінгу, виконуючи різноманітні вправи. Актуальним є проведення уроків з біології із застосуванням тренінгових технологій. Практикується запрошення для ведення навчальних тренінгів для студентів досвідчених вчителів біології та основ здоров'я Житомира з досвідом тренінгової роботи.

Проаналізувавши нову навчальну програму дисципліни «Біологія та екологія» для 10-11-х класів, зазначаємо, що у ній є великий потенціал для застосування саме тренінгових освітніх технологій при вивченні багатьох тем (таблиця 1).

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, тренінг є ефективною інтерактивною технологією, що сприяє підвищенню інтенсивності навчання та його результативності, набуттю його учасниками нових життєвих та професійних навичок, умінь, компетенцій. Формування готовності учителя до впровадження тренінгових технологій роботи повинно тривати неперервно, розпочинаючись в університеті та продовжуватися у післядипломній освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О. Є. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів: монографія / О. Є. Антонова, Н. М. Поліщук – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 248 с.
2. Біологія і екологія 10-11 клас (профільний рівень): Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
3. Ващенко Л. С. Основи здоров'я. Книга для вчителя / Л. С. Ващенко – К.: Генеза, 2005. – 240 с.
4. Воронцова Т. В. Захисти себе від ВІЛ. Тренінги життєвих навичок: методичний посібник для педагога-тренера / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 208 с.
5. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
6. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок / Авт.-упорядн. Марі-Ноель Бело. – К.: Генеза, 2005. – 80 с.
7. Навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти: оцінка ситуації / О. М. Балакірева, Л. С. Ващенко, О. Т. Сакович та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 108 с.
8. Поліщук Н. М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів / Н. М. Поліщук. – Житомир: Вид-во ФОП Євенок, 2012. – 168 с.
9. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання [Encyclopedia of Interactive Learning] / О Пометун. – К.: СПД Кулінічев, 2007. – 144 с.
2. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / С. О. Сисоєва. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Antonova O. Ye. Pidhotovka vchytelia do rozvytku zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti uchniv: monohrafiia [Teacher Training for the Development of the Students Health Saving Competence : a monograph] / O. Ye. Antonova, N. M. Polishchuk – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2016. – 248 s.
2. Biolohiia i ekolohiia 10-11 klas (profilnyi riven): Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Biology and Ecology 10-11 Forms (specialized level): A curriculum for institutions of general secondary education] – <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
3. Vashchenko L. S. Osnovy zdorovia. Knyha dlia vchytelia [Fundamentals of Health. Teacher's Book] / L. S. Vashchenko – K.: Geneza, 2005. – 240 s.
4. Vorontsova T. V. Zakhysty sebe vid VIL. Treninhy zhyttievkykh navychok: metodychnyi posibnyk dlia pedahohatrenera [Protect Yourself from HIV. Life Skills Trainings: a methodical manual for a teacher-trainer] / T. V. Vorontsova, V. S. Ponomarenko – Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2012. – 208 s.
5. Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii [Encyclopedia of Pedagogical Technologies and Innovations] / Avtor-ukladach N. P. Navolokova. – Kh.: Vyd. hrupa «Osnova», 2009. – 176 s.

6. Kontsepsiia navchannia zdravoho sposobu zhyttia na zasadakh rozvytku navychok [The Concept of Learning Healthy Lifestyle on the Skills Development Basis] / Avt.-uporiadn. Mari-Noel Belo. – K.: Heneza, 2005. – 80 s.
7. Navchannia zdravoho sposobu zhyttia na zasadakh rozvytku navychok cherez systemu shkilnoi osvity: otsinka sytuatsii [Teaching Healthy Lifestyles on the Basis of Skills Development through the School Education System: Situation Assessment] / O. M. Balakirieva, L. S. Vashchenko, O. T. Sakovych ta in. – K.: Derzhavnyi in-t problem simi ta molodi, 2004. – 108 s.
8. Polishchuk N. M. Pidhotovka vchytelia do rozvytku zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti uchniv [Teacher Training for the Development of Students Healthcare-Saving Competence] / N. M. Polishchuk. – Zhytomyr: Vyd-vo FOP Yevenok, 2012. – 168 s.
9. Pometun O. Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia [Encyclopedia of Interactive Learning] / O. Pometun. – K. : SPD Kulinichev, 2007. – 144 s.
10. Sysoieva S. O. Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh: navchalno-metodychnyi posibnyk [Interactive Adult Learning Technologies: A Scientific Guide] / S. O. Sysoieva. – K. : VD «ЕКМО», 2011. – 324 s.

Р. К. Мельниченко, Н. М. Полищук. Тренинг как форма интерактивной педагогической технологии и его роль в подготовке учителя биологии и основ здоровья.

В статье представлен краткий обзор методов интерактивного обучения, отмечена эффективность тренинговой формы работы учителя биологии и основ здоровья в формировании компетенций и жизненных навыков учащихся. Осуществлен анализ целей, структуры, принципов, атрибутов учебного тренинга. Отмечено, что тренинговая форма эффективна для формирования профессиональных навыков и методических умений учителей биологии и основ здоровья. Приведены примеры тематики тренингов, применяемые для формирования профессиональной компетентности учителя во время обучения в высшей школе и в системе последипломного педагогического образования. Проанализированы учебные программы курса «Биология и экология», предложено тематику уроков-тренингов для старшеклассников.

Ключевые слова: интерактивное обучение, педагогические технологии, тренинг, учитель биологии, учитель основ здоровья, профессиональная компетентность учителя.

R. K. Melnychenko, N. M. Polischuk. Training as a Form of Interactive Educational Technology and Its Role in Preparing a Teacher of Biology and Fundamentals of Health.

The article emphasizes the need for introduction of various forms and methods of interactive learning at high school and postgraduate pedagogical education system, among which training is very effective. The training is considered to be, on the one hand, the active organizational form of educational work, which is based on the experience and knowledge of the participants, active practical psychological and pedagogical methods. On the other hand, the training is an interactive learning technology with a certain definite structure and attributes that is well-reproduced and guarantees the high quality of the educational process and the practical results achievement. The article analyses the purpose of the conduction, principles, attributes, duration and structure of the training. The author provides examples of the training topics that are used to form the professional competence of the teacher of biology and fundamentals of health while studying at high school and postgraduate pedagogical education system. The experience of the authors in the training process of the teachers of biology and fundamentals of health for training activities at Zhytomyr Ivan Franko State University and Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute of Zhytomyr Region Council is described.

According to the training technology it is advisable to organize trainings based on the topics related to the physical and mental health of a person (reproductive health, methods of contraception, rational nutrition, hardening, healthy lifestyle, tolerant behavior, resistance to harassment and violence, etc.). It is effective while forming life skills and key competencies of schoolchildren. However, the teacher will be ready to use this interactive technology in their work under condition of their own constant participation in the work of the training group (it is required), as well as passing the appropriate training course and obtaining the appropriate certificate (it is preferably). Formation of the readiness of the teacher of biology and fundamentals of health for the introduction in their professional activities of training forms should begin in the process of obtaining higher education and continue through formal and informal postgraduate education.

Key words: interactive learning, pedagogical technologies, training, biology teacher, teacher of fundamentals of health, teacher professional competence.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано сутність ключових понять: «індивідуалізація», «індивідуальний стиль», «індивідуальність педагога», «педагогічна творчість». Розглянуто індивідуально-творчий потенціал педагога як умову ефективної педагогічної діяльності. Зосереджено увагу на особливостях формування індивідуально-творчого потенціалу педагога. Окреслено компетентності педагога, необхідні для формування індивідуально-творчого стилю педагогічної діяльності. З'ясовано, що індивідуально-творчий потенціал педагога є важливим компонентом професійно-педагогічної діяльності.

Ключові слова: індивідуалізація, індивідуальний стиль, індивідуальність педагога, педагогічна творчість.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Модернізація освіти в Україні значною мірою залежить від якості та професіоналізму педагогічних кадрів, здатних до інтелектуального і творчого розвитку особистості як основи успішного функціонування людини в умовах постійних змін. Відбувається підвищення умов суспільства до творчого потенціалу вищих педагогічних навчальних закладів освіти. Особливої уваги потребує професійна підготовка фахівців для освітньої галузі, яка ставить перед педагогами завдання у контексті освітніх реформ: оволодіння сучасними технологіями навчання, перспективними досягненнями педагогічного досвіду, вміння активно використовувати інформаційне середовище, раціонально втілювати інновації, системно мислити, мати творчі та наукові здібності, високу професійну компетентність. Суттєвим у професійній діяльності є готовність педагога до зміни характеру взаємодії в освітньому процесі.

Оскільки фахова діяльність стає все більш зорієнтованою, ми пов'язуємо професійний розвиток педагога з його індивідуально-особистісним, творчим зростанням, зі становленням педагога як цілісної особистості.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Актуальність порушеної проблеми зумовлює значний інтерес науковців і практиків. На творчому, дослідницькому характері педагогічної діяльності акцентували увагу Д. Локк, Я. А. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо. Вивчення педагогічної спадщини Ф. Дістервега дає змогу визначити зовнішні і внутрішні умови педагогічної творчості, дійти висновку, що чинник самооцінки педагога є однією з головних передумов розкриття його творчого потенціалу.

Видатний педагог К. Ушинський завжди виступав за творчий характер педагогічної діяльності, проти шаблону у вихованні. Видатний педагог і дослідник С. Шацький акцентував на особливому значенні в професійній праці вчителя «духу дослідника». В. Сухомлинський писав, що вчитель – головна дійова особа творчої взаємодії, співробітництва з вихованцем та зазначав: «У чому найвища насолода життя? По-моєму, у творчій праці, що наближається до мистецтва [1].

Проблеми становлення творчої особистості педагога, розвитку його творчих рис, науково-педагогічного стилю мислення, рівня творчої діяльності розглянуті у працях багатьох сучасних дослідників. Визначаючи творчість як об'єктивну рису педагогічної діяльності вчителя,

Л. Лузіна зазначала, що формування творчої індивідуальності вчителя означає вироблення у нього особливого ставлення до професійної діяльності як способу життя; творчому вчителеві значною мірою притаманні специфічні риси творчої індивідуальності, вироблення у нього особливого ставлення до професійної діяльності як способу життя [2: 23].

В. Сагарда вважає, що поняття підготовленості особистості до професійно-педагогічної діяльності охоплює творче педагогічне мислення і соціальну активність.

З. Левчук вважає, що педагогічна творчість проявляється у діяльності. На її думку, здатність до творчості – це інтегративна якість особистості, структурними компонентами якої є: професійна спрямованість, професійне самоусвідомлення, професійне мислення, діагностична культура.

На думку Р. Скульського, педагогічна творчість – це такий варіант організації професійної діяльності, який забезпечує безперервне зростання загальної і професійної культури педагога, його активної пошукової діяльності з питань підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Н. Кічук визначає педагогічну творчість як найважливіший критерій якісного становлення особистості педагога сучасного закладу; важливою рисою педагогічної креативності вважає розвинуте творче мислення педагога, інтелектуальну активність [3: 33].

С. Сисоєва визначає педагогічну творчість як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому процесі, особливістю якої є реалізація особистісного і творчого потенціалу педагога в освітньому процесі.

Слушним є висновок М. Поташника, зроблений ним на підставі вивчення діяльності педагогів-новаторів: оптимального варіанту без особистісного, творчого підходу досягти неможливо.

У цій статті маємо **на меті** довести важливість індивідуально-творчого потенціалу педагога у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна творчість, як і творча особистість, реалізується в діяльності. У процесі діяльності формуються різноманітні важливі професійні риси майбутнього вчителя, відбувається всебічний розвиток особистості. У результаті розвитку особистості як суб'єкта діяльності формується цілеспрямованість, незалежність, самореалізація, чітке розмежування засобів і прийомів дії.

Водночас цілісний розвиток особистості забезпечується тільки активною діяльністю, в якій людина цілком реалізує свої можливості.

Професійна діяльність людини значною мірою залежить від її індивідуальних особливостей.

Індивідуалізація – це спосіб пристосування людини до об'єктивно заданої ззовні структури трудової діяльності.

Процес індивідуалізації в роботі педагога може мати різні вираження: індивідуальні особливості, індивідуальний стиль, індивідуальність.

Індивідуальні особливості в педагогічній роботі виявляються у виборі предмета роботи, завдань і ситуацій професії, відношенні до професії й професійної мотивації, виборі способів роботи тощо.

Індивідуальний стиль діяльності визначається природними, вродженими особливостями людини, сформованими якостями особистості, що виникли в процесі її взаємодії з предметним і соціальним середовищем. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності формують три основних чинники:

- індивідуально-психологічні особливості педагога;
- особливості педагогічної діяльності;
- особливості вихованців.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності виявляється у:

- темпераменті (час і швидкість реакції, індивідуальний темп роботи, емоційна чуйність);
- характері реакцій на ті або інші педагогічні ситуації;
- виборі методів навчання;
- доборі засобів виховання;
- стилі педагогічного спілкування;
- реагуванні на дії та вчинки вихованців;
- манері поведінки;
- перевазі тих або інших видів заохочень і покарань;
- застосування засобів психолого-педагогічного впливу.

Усі ці чинники визначають види індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Індивідуальність педагога – вираження неповторності, самобутності особистості людини в роботі і професійному світогляді. Становлення індивідуальності означає здатність до індивідуального саморозвитку, самовіддачі здібностей на користь інших людей.

Індивідуальність як цілісність особистості професіонала більш яскраво виявляється тоді, коли вона поєднується з високою духовністю, гуманістичною спрямованістю. Індивідуальність педагога – основний фактор формування його авторитету в учнів і студентів.

Педагогічна праця нетворчою не буває і бути не може, тому що неповторні учні чи студенти, обставини, особистість самого педагога.

У педагогічному словнику *педагогічна творчість* визначається як оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії й практики виховання й навчання [4: 326].

Педагогічна творчість – це особливий феномен, і при всій специфіці він має багато загального з діяльністю вченого, письменника, артиста.

Педагогічна творчість вимагає особливих здібностей, індивідуальної волі, самостійності й почуття особистої відповідальності. Творчо інтерпретуючи ту чи іншу теорію, концепцію, педагог реалізує свої інтелектуальні можливості й стає співавтором визначених ідей.

Творчість розуміють як процес, який призводить до створення нового. Головним показником творчої особистості є наявність у неї творчих здібностей. Сукупність здібностей і їх взаємодія розглядається психологами як вияв обдарованості людини, що зумовлює її індивідуальний спосіб діяльності.

Сутність індивідуальної творчості найчастіше бачать у сполученні вміння діяти самостійно й адекватно в неповторних навчальних ситуаціях зі здатністю осмислювати свою діяльність у світлі науково-теоретичних, педагогічних знань.

Особливого значення набуває власне самосприйняття себе, своєї діяльності, здатність аналізувати свої дії, думки, емоції, які служать основою для самоконтролю та самореалізації особистості, а також є умовою свідомого розвитку творчості у професійній діяльності викладача. Поєднання та взаємодія пізнавальної, емоційної, вольової й мотиваційної сфер особистості викладача обумовлює успішний прояв індивідуально-творчої педагогічної діяльності.

Ефективність професійної діяльності викладача буде залежати не тільки від знань і вмінь самого педагога, а й від особливого типу мисленнєвої діяльності, яка проявляється у здатності педагогічно мислити. Розвинене педагогічне мислення, що забезпечує глибоке розуміння сенсу педагогічної інформації, проектує знання і

способи діяльності через призму власного індивідуального професійно-педагогічного досвіду, допомагає знаходити особистісний сенс професійної діяльності.

Індивідуально-творчі якості особистості викладача вищої школи мають велике значення та впливають на особистість студента. Такі риси, як готовність до ризику, незалежність думок, критичність мислення, самобутність, сміливість уяви й думки, відчуття гумору та ін., якнайкраще характеризують творчу особистість викладача, розкривають його творчий потенціал.

Стає очевидним, що особистісно-творчий компонент професійно-педагогічної культури педагога полягає у процесі самореалізації індивідуальних, психологічних, інтелектуальних зусиль та здібностей. Освоюючи цінності педагогічної культури, особистість здатна перетворювати, інтерпретувати їх, що визначається як особистісними особливостями педагога, так і характером його професійно-педагогічної діяльності.

Важливою передумовою індивідуально-творчої діяльності є здатність виділяти своє «Я» з навколишньої педагогічної дійсності, аналізувати свої слова і думки.

Творчу особистість характеризують такі риси як незалежність суджень, імпульсивність, пізнавальна «скрупульозність», критичність суджень, самобутність, сміливість уяви й думки, готовність до ризику та ін.

Ці якості розкривають особливості вільної, самостійної й активної особистості. Водночас творчість кожного педагога розвивається у процесі колективної діяльності. Результати творчої діяльності кожного педагога впливають на роботу всього педагогічного колективу, а колективна творча діяльність всіх педагогів зумовлює успіх роботи кожного.

Педагогічна творчість пов'язана з уведенням у педагогічний процес *педагогічних інновацій*:

- педагогічні нововведення, що змінюють педагогічну дійсність;
- педагогічні винаходи, розробка і впровадження нових елементів педагогічних технологій;
- педагогічне раціоналізаторство – удосконалення, пов'язані з модернізацією й адаптацією до конкретних умов уже використовуваних методів і засобів виховання й навчання.

Для формування індивідуально-творчого стилю педагогічної діяльності важливими є такі компетентності педагога:

ціннісно-змістовна орієнтація: усвідомлення своєї ролі та призначення, потреба та здатність до самореалізації;

комунікативна: володіння технологіями усного та письмового спілкування на різних мовах, комп'ютерне програмування, спілкування через Інтернет.

інформаційна: уміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію, нормативно-правове забезпечення педагогічної діяльності, володіння інформаційними технологіями;

загальнокультурна: знання в галузі національної, загальнолюдської культури; уміння рефлексувати особистісну аксіологічну систему; толерантність до різних етнокультур;

особистісного самовдосконалення: потреба в актуалізації та реалізації свого особистісного потенціалу, здатність до саморозвитку;

пізнавально-творча: уміння цілепокладання, планування, рефлексії навчально-пізнавальної діяльності; розвиненість творчих здібностей; здатність самостійно здобувати нові знання;

соціально-трудова: здатність узяти на себе відповідальність, прояв поєднання особистих інтересів з потребами суспільства, підготовленість до самостійного виконання професійних дій;

професійна: активна життєва позиція, професійні знання й уміння, професійні особистісні якості, творчі вміння.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури, теоретичні узагальнення дозволяють зробити висновок про те, що індивідуально-творчий компонент професійно-педагогічної діяльності – це творча самореалізація особистості педагога у різноманітних видах педагогічної діяльності і спілкування, які спрямовані на освоєння, передачу і створення педагогічних цінностей і технологій.

Це сфера творчого застосування і прояву педагогічних здібностей, в яких педагог реалізує свої індивідуальні сили, творить себе, визначає власний розвиток, проявляє себе в професійній діяльності.

Формування інноваційного індивідуального стилю педагогічної діяльності, готовності до систематизації, узагальнення власного досвіду, а також досвіду своїх колег стає неодмінною характеристикою індивідуально-творчої діяльності педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1998. – С. 25-30.
2. Клепиков О. І. Основи творчості особи : навч. посіб. / О. І. Клепиков, І. Т. Кучерявий. – К.: Вища шк., 1996. – С. 5–167.
3. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кічук. – К. : Либідь, 1991. – 96 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – С. 326.
5. Жигір В. І. Професійна педагогіка : навч. посіб. / В. І. Жигір, О. А. Чернега; за ред. М. В. Вацьєвського. – К. : Кондор – Видавництво, 2012. – С. 116–120.

6. Лузина Л. М. Формирование творческой индивидуальности учителя в педагогическом вузе / Л. М. Лузина. – Ташкент : ФАН, 1986. – 95 с.
7. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / укл. Н. В. Гузій. – К. : ВМН, 2000. – 168 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sukhomlynskyi V. O. Rozmova z molodym dyrektorom shkoly [Talk to a young school principal] / V.O.Sukhomlynskyi. – K. : Rad.shk., 1998. – S.25-30.
2. Klepikov O. I., Osnovy tvorchosti osoby : [navch.posib.] [The basics of creativity of the person] / O.I.Klenikov, I.T. Kucheriavyi. – K.:Vyshcha shk., 1996. – S. 5–167.
3. Kichuk N. V. Formuvannia tvorchoi osobystosti vchytelia [Formation of the teacher's creative personality] / N.V.Kichuk. – K. : Lybid, 1991. – 96 s.
4. Honcharenko S.U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / S.U.Honcharenko. – Kyiv : Lybid, 1997. – S. 326.
5. Zhyhir V. I. Profesiina pedahohika : navch.posib. [Professional pedagogy] / V.I. Zhyhir, O. A. Chernieha; za red. M. V. Vachevskoho. – K. : Kondor – Vydavnytstvo, 2012. – S.116–120.
6. Luzyna L.M. Formyrovanye tvorcheskoi indyvydualnosti uchytelia v pedahohycheskom vuze [Formation of a creative individuality of a teacher in a pedagogical university] / L.M.Luzyna. – Tashkent : FAN, 1986. – 95 s.
7. Pedahohichna tvorchist i maisternist : [khrestomatii] [Pedagogical creativity and skill] / uкл. N.V.Huzii. – K. : VMN, 2000. – 168 s.

Михайлишин Р. Р. Индивидуально-творческий потенциал педагога в профессиональной деятельности

На основании анализа психолого-педагогической литературы выяснено сущность ключевых понятий: «индивидуализация», «индивидуальный стиль», индивидуальность педагога», «педагогическое творчество»; рассмотрено индивидуально-творческий потенциал педагога как условие эффективной педагогической деятельности; внимание сосредоточено на особенностях формирования индивидуально-творческого потенциала педагога. Определены компетентности педагога, необходимые для формирования индивидуально-творческого стиля педагогической деятельности. Выявлен, что индивидуально-творческий потенциал педагога является важным компонентом профессионально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: индивидуализация, индивидуальный стиль, индивидуальность педагога, педагогическое творчество.

Mykhailyshyn R. R. Individual and Creative Potential of a Teacher in the Professional Activity

The modernization of education in Ukraine mostly depends on the quality and professionalism of the teaching staff capable of intellectual and creative development. The special attention is paid to the individual and creative potential of a teacher. On the basis of analyzing the psychological and pedagogical literature, the author clarifies the essence of the key concepts such as «individualization», «individual style», «individuality of a teacher», and «pedagogical creativity». She considers the individual and creative potential of a teacher as a term of the effective pedagogical activity. The attention is focused on the peculiarities of forming the individual and creative potential of a teacher. The paper outlines the competences of a teacher, which are necessary for developing the individual and creative style of the professional activity.

They are the communicative, informational, cultural, cognitive and creative, social and labor, professional competences, and the competences of value, content orientation, and personal self-improvement. It is found out that the individual and creative potential of a teacher is an important component of vocational and pedagogical activity. The analysis of psychological, pedagogical literature and the theoretical generalizations allows the author to conclude that the individual and creative potential of the professional activity is the creative self-realization of the teacher's personality in various types of the pedagogical activity and communication. Developing the innovative individual style of the pedagogical activity, the readiness for systematizing, generalizing the personal experience, as well as the experience of the colleagues becomes the essential characteristic of the individual and creative activity of a teacher.

Key words: individualization, individual style, individuality of the teacher, pedagogical creativity.

РОЛЬ МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ У СТАНОВЛЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

У статті відзначено актуальність проблеми розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва. Зосереджено увагу на формуванні професійних, у тому числі виконавських, компетентностей як провідній умові становлення професійної майстерності педагога-музиканта. Висвітлено роль музично-інструментальної підготовки у розвитку інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва. Визначено основні змістовні складові інструментально-виконавської підготовки: теоретична, технічна, творча. Розглянуто практичні методи та прийоми ефективного формування інструментально-виконавської майстерності студентів, їх здатності до високопрофесійного рівня володіння музичним інструментом, художньо-творчого самовияву, реалізації власних музично-виконавських можливостей у музично-педагогічній діяльності й сприятимуть розвитку професійної майстерності.

Ключові слова: професійна майстерність, фахова компетентність, музично-інструментальна підготовка, інструментально-виконавська майстерність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Становлення і зміцнення засад громадянського суспільства незалежної України вимагає високоефективної реорганізації системи вищої педагогічної освіти, яка спрямовується на перехід від авторитарної до особистісно зорієнтованої моделі освіти й передбачає оновлення цілей та завдань її змісту на основі компетентнісного підходу.

У зв'язку з цим актуальності набуває проблема формування професійної майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва як здатності досягати високого рівня самоорганізації професійної діяльності. Мистецька освіта спрямовує модернізацію фахової підготовки майбутніх фахівців на їх самовдосконалення, розвиток творчого потенціалу, формування як загальної, так і фахової компетентностей, рівень сформованості яких визначатиме готовність студентів до музично-освітньої діяльності в школі, виступатиме передумовою їх педагогічної діяльності, основою становлення педагогічної майстерності.

Фахова компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає вільне володіння інструментально-виконавськими вміннями та навичками, здатність доносити до слухача музичну інформацію, її художні ідеї шляхом вільного володіння майбутніми педагогами-музикантами високим рівнем інструментально-виконавської майстерності, що стає тією ланкою, через яку має пройти майбутній фахівець для досягнення професійної майстерності в організації музично-освітньої та позакласної художньо-педагогічної діяльності зі школярами.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Питання обґрунтування особливостей та закономірностей формування педагогічної майстерності знаходиться у полі зору вчених В. Андрущенко, Н. Гузій, О. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Кузьмінського, О. Пехоти, І. Підласого, С. Сисоєвої, М. Пашенко та ін. Дослідження світового досвіду формування педагогічної майстерності викладача розглянуто у наукових напрацюваннях Л. Пуховської, Г. Яворської, М. Фіцули та ін.

Аналіз наукової літератури також дає можливість констатувати увагу науковців до проблеми професійної компетентності майбутніх учителів як основи майстерності (І. Букреєва, О. Добудько, А. Кирилов, Н. Мурована, Є. Павлютенков, В. Саюк, А. Хуторський, Г. Монастирна).

Проблеми педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін, дослідження мистецької, фахової компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва розкрито у наукових напрацюваннях Л. Гусейнової, А. Зайцевої, Н. Згурської, В. Крицько, М. Михаськової, М. Мороз, Т. Пляченко, Г. Саїк, Т. Юник, Ю. Юцевич та ін.

Головними критеріями професійної майстерності сучасного педагога вчені визначають компетентність, гуманність, науковість, педагогічну доцільність, результативність, демократичність, творчість, креативність, що виявляються у високому рівні оволодіння професійною діяльністю.

З огляду на зазначене вище, важливого значення набувають питання формування професійної компетентності вчителя музичного мистецтва у галузі мистецької освіти, зокрема питання пошуку ефективних методичних шляхів та засобів формування інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки, що потребує ретельного вивчення.

Мета дослідження: розкрити значення інструментально-виконавської підготовки у професійному зростанні майбутнього фахівця, формуванні його професійних і загальних компетентностей як основи становлення професійної майстерності педагога-музиканта.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі знаходимо визначення майстерності як здатності людини досягнути високого вміння, мистецтва в будь-якій галузі; як досконале знання своєї справи [1 : 552], що передбачає бездоганне володіння знаннями, вміннями й здібностями в практичній професійній діяльності.

Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі, педагогічному досвіді й визначається як вища, творча його активність.

Науковці наголошують, що педагогічна майстерність є найвищим рівнем педагогічної діяльності, який проявляється у тому, що за відведений проміжок часу педагог досягає оптимальних результатів: синтезу наукових знань, умінь та навичок методичного мистецтва й особистісних якостей учителя. Усе це у комплексі забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності.

Щодо основних компонентів педагогічної майстерності вчителя, то українська педагогічна наука виділяє їх чотири: гуманістична спрямованість; професійна компетентність; педагогічні здібності; педагогічна техніка [2 : 30].

Водночас, О. Дем'янчук розглядає такі компоненти педагогічної майстерності: педагогічна спрямованість, знання, вміння і професійно важливі якості, а також інтегральна характеристика цих компонентів – авторитет [3 : 15]. Натомість О. Плахотнік подає власну структуру компонентів педагогічної майстерності, яка містить гуманність, науковість, педагогічну доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність) [4 : 18].

Т. Хлебнікова виділяє основні ознаки професійної майстерності вчителя: наявність професійних знань; наявність специфічних властивостей особистості; висока результативність педагогічної діяльності; досвід творчої діяльності в навчально-виховному процесі; висока внутрішня мотивація до успішної роботи; рефлексія в діяльності, яка здійснюється [5 : 322].

Педагогічна майстерність є складовою структури особистості фахівця, яка не зводиться тільки до діяльності й не обмежується високим рівнем теоретичної і методичної підготовки педагога, а передбачає й особистісні його якості, його позицію, «здатність виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей» (І. Зязюн). Крім того, майстерності притаманна наявність найвищої форми активності у професійній діяльності, що базується на принципах гуманізму, толерантності та емпатії. Г. Падалка головними якостями професійної майстерності учителів мистецьких дисциплін виокремлює: самовідданість і ентузіазм, переконаність в необмеженості виховних можливостей величного мистецтва музики, палке бажання і вміння зробити її необхідною всім людям, педагогічна майстерність і творче натхнення [6].

О. Скрипченко подає власну структуру компонентів розвитку професійної майстерності вчителів мистецтва, до якої відносяться: когнітивний, аксіологічний, емоційний, технологічний компоненти. При цьому науковець наголошує на важливості емоційного компонента, суть якого деталізується розвитком креативних і емпатійних якостей, володінням технікою міжособистісного спілкування, що є ознакою високої комунікативної культури вчителя і високим рівнем його педагогічної майстерності та технологічного компонента, що визначається професійними знаннями, вміннями та навичками, професійним самовихованням, володінням традиційними та інноваційними технологіями, які допомагають здійснювати високоефективну педагогічну діяльність [7 : 118].

Педагогічну майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядають в аспекті системи творчих, мистецьких, професійних і загальних компетентностей у тісній єдності зі спеціальними здібностями, естетичним досвідом та ціннісними орієнтаціями. Як зазначається в «Законі про освіту» (2017), компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Компетентність також розглядається як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, вміння, цінності, інші особисті якості; як здатність особистості застосовувати свої здібності, набуті знання, вміння, навички, ціннісне ставлення та досвід у практичній діяльності [8].

На думку О. Щолокової, компетентність учителя музичного мистецтва передбачає не стільки знання та вміння, скільки здатність у будь-який момент знайти та відібрати необхідні знання в інформації, якою він володіє [9 : 16].

Отже, компетентність – це основа майстерності, тому розвиток майстерності вчителя музичного мистецтва залежить від рівня сформованості його професійної компетентності. Якісною характеристикою професійної компетентності визнається творчий характер педагогічної діяльності.

У цьому аспекті педагогічна майстерність розглядається як вища, творча активність вчителя, яка виявляється в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчально-освітнього процесу.

Діяльність вчителя музичного мистецтва багатоаспектна: він водночас виступає у ролі педагога, вихователя та виконавця. Кожен вид музично-педагогічної діяльності вимагає від особистості педагога-музиканта як творчої, професійної та мистецької компетентностей, так і, безумовно, наявності певної системи якостей, необхідних для її успішного виконання.

Заклади вищої музично-педагогічної освіти спрямовують фахову підготовку студентів на оволодіння ними комплексом професійних, у тому числі інструментально-виконавських, компетентностей, адже учитель музичного мистецтва на уроці виступає у ролі виконавця-інструменталіста, ілюстратора, акомпаніатора, демонструючи своє вміння гри на інструменті. Бездоганне володіння інструментом стає запорукою успішності

його музично-освітньої роботи, зміцнює авторитет учителя як музиканта та популяризатора кращих надбань музичного мистецтва.

У галузі мистецької педагогіки загальнонавчаним є термін «музично-виконавська майстерність», який за визначенням М. Давидова, означає «вільне володіння музичним інструментом, а також володіння собою, забезпечуючи інтонаційно осмислене, інтерпретоване, одухотворене, емоційно яскраве артистичне втілення музичного твору в реальному звучанні під час естрадного виступу» [10 : 36].

Зазвичай, інструментальне виконання та інструментально-виконавська майстерність формуються в процесі музично-інструментальної підготовки у закладах вищої музично-педагогічної освіти.

Сутність музично-інструментальної підготовки полягає в опануванні навичками виконавської, концертмейстерської діяльності, а також методикою навчання гри на музичному інструменті, та у вмінні застосовувати данні компетенції у майбутній педагогічно-виконавській діяльності. Провідними дисциплінами, що забезпечують музично-інструментальну підготовку студентів є курс «Основний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент» та «Акомпанемент».

Головною метою музично-інструментальної підготовки майбутніх учителів музики як складової їх професійної підготовки є формування всебічно розвиненої особистості майбутнього вчителя музики, здатного на високопрофесійному рівні володіти музичним інструментом, спроможного використовувати у своїй виконавсько-практичній діяльності передову музично-педагогічну думку, володіти методиками індивідуального навчання та компетентно використовувати їх у своїй подальшій професійній діяльності, що уможливило становлення та розвиток педагогічної майстерності педагога-музиканта.

Інструментально-виконавська майстерність майбутнього вчителя музичного мистецтва органічно поєднує загальномузичні теоретичні знання, уміння та практичні виконавські навички, високу виконавську культуру, емоційно-почуттєві переживання, вміння сприймати музику шляхом осягнення її змісту.

Дослідники наголошують на вільному володінні музикантом інструментом і собою, що забезпечує інтонаційно-сміслову, інтерпретовану, натхненну, емоційно яскраву, артистичну, співтворчу, технічно досконалу втілення музичного твору в реальному звучанні.

Досліджуючи виконавську майстерність баяніста, А. Семешко пропонує низку методів ефективності її формування: пояснювально-ілюстративний метод (спосіб стимулювання, який сприяє розвитку абстрактного мислення і містить словесну, наочну та практичну складову); репродуктивний метод (багаторазове повторення окремих прийомів і епізодів з метою розвитку автоматизму дій); частково-пошуковий метод (часткове вирішення завдання поставленого викладачем студенту: визначення аплікатури, зміни міху, гармонічного аналізу тощо); проблемно-пошуковий метод («пошуковий»: студент самостійно знаходить єдине правильне розв'язання проблеми; «проблемний»: із декількох запропонованих варіантів вибирає один, який і створює проблемну ситуацію); творчий метод (можливість самостійно студентові вирішити технічні та художні завдання того чи іншого твору [11]).

Як відомо, в основі роботи над музичним твором лежать знання загальних закономірностей музичного мистецтва і головних художніх принципів виконання, що передбачають дотримання передачі авторського задуму.

Важливим в інструментально-виконавській майстерності стає як розуміння жанрово-стильових особливостей музичного твору, так і вміння художньо-виконавської інтерпретації твору під час його публічного виконання. Тому педагогічне керування процесом формування інструментально-виконавської майстерності студента в класі основного інструмента повинно спрямовуватися на аналіз-інтерпретацію як спосіб пізнання-розуміння внутрішньої сутності музичного твору.

Здійснення художньої інтерпретації – це насамперед розуміння змістової сутності музичного твору та втілення цього розуміння у виконанні; індивідуально образне тлумачення виконавцем об'єктивної композиторської інформації, що характеризується рисами ідеально-уявного бачення предмета трактування (Г. Падалка).

Майстерність виконання зумовлюється наявністю й розвиненістю художньо-технічних вмінь та здібностей; багато в чому залежить від слухової активності та музичної виразності як факторів впливу на те «що я граю» і «як я граю». У процесі власного музикування, студент автоматично виробляє інстинкт самоаналізу, який постає пріоритетом його росту як музиканта-виконавця.

Отже, до основних змістових інструментально-виконавської підготовки майбутнього педагога-музиканта можна віднести: теоретичну складову (рівень музично-теоретичної обізнаності); технічну складову (ступінь точності, швидкості, пластичності, лабільності, пристосованості до енергійності музично-ігрових рухів); художню складову (художня інтерпретація твору, передача емоційного змісту, емпатійність виконання тощо).

Одним із важливих аспектів інструментально-виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва є оволодіння вмінням та навичками концертмейстерської діяльності, адже вчитель повинен вміти акомпанувати вокально-хоровим колективам, вміти супроводжувати власний спів грою на інструменті, підбирати мелодії до танцювальних рухів дітей, створювати самостійно акомпанемент, транспонувати пісенний матеріал тощо.

Набуття таких музично-виконавських умінь уможливиловатиме оволодіння комплексними вміннями музично-педагогічної діяльності інтегративного характеру, як от: уміння поєднати художній аналіз твору із його власним виконанням, художню розповідь до змісту музичного твору з його музичною ілюстрацією, уміння поєднувати диригування та гру на музичному інструменті тощо.

У формуванні інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва ефективними стануть практичні методи та прийоми роботи, серед яких:

метод аналізу-інтерпретації музичного твору, спільний пошук (викладач і студент) способів досягнення виразності у виконавській майстерності,

використання асоціативно-образних зв'язків музики та інших видів мистецтв (література, образотворче мистецтво), метод пошуку художніх аналогій між музичними творами,

метод презентації художньо-творчих проєктів на основі інструментально-виконавської діяльності,

метод концертного виступу, конкурсного змагання, участь у лекціях-концертах, які забезпечуватимуть формування здатності до самовдосконалення, реалізацію власних інструментальних можливостей в процесі інструментально-виконавської діяльності, що створить надійну основу для подальшого професійного розвитку.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, інструментально-виконавська майстерність є важливою складовою професійної компетентності вчителя музичного мистецтва, яка відображає його ціннісно-орієнтаційну спрямованість, рівень художньо-образного сприйняття, емоційно чуттєвий, інтелектуально-розумовий та дієвотворчий потенціал виконавця, визначає здатність до художньо-творчого самовияву у професії, що уможливорює ефективність становлення та розвитку педагогічної майстерності педагога-музиканта.

Перспективою подальшого дослідження визначеної проблеми ми вбачаємо в теоретичній розробці та практичному опрацюванні технології формування досвіду виконавської діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва на основі компетентнісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Новий тлумачний словник української мови / укл. В. Яременко, О. Сліпущко. Т. 4. К. : Аконтіт, 2000. – 942 с.
2. Педагогічна майстерність : [підручник] / за ред. І. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 476 с.
3. Дем'янчук О. Формування педагогічних умінь і навичок у майбутніх учителів мистецьких дисциплін / О. Дем'янчук // Збірник доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 грудня, 2009). – Житомир, 2010. – С. 14-16.
4. Плахотнік О. Теорія і методика формування системи знань про природу як основа педагогічної майстерності вчителя / О. Плахотнік // Збірник доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 грудня, 2009). – Житомир, 2010. – С. 18-20.
5. Хлебнікова Т. Оцінка рівня професійної майстерності вчителя / Т. Хлебнікова // Управління школою. – 2011. – № 22-24. – С. 321-323.
6. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2010. – 274 с.
7. Скрипченко О. Структурні компоненти розвитку професійної майстерності майбутніх учителів мистецьких дисциплін / О. Скрипченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – № 10 (Ч. 3). – 2014. – С. 116-123.
8. Теряєва Л. А. Формування методичної компетентності майбутніх учителів музики: категоріальний аналіз проблеми / Л. А. Теряєва // Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16-17 жовт. 2014р.). Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 675-682.
9. Щолокова О. П. Компетентнісний підхід у просвітницькій діяльності вчителя музики / О. П. Щолокова // Гуманістичні орієнтири мистецької освіти : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27-29 квітня 2011 р.). Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 11 (16). – С. 15-19.
10. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) : [підручник для вищ. та серед. муз. навч. закладів] / М. Давидов. – К. : Музична Україна, 2004. – 290 с.
11. Семешко А. Виконавська майстерність баяніста. Методичні основи : [навч. пос.] / А. Семешко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 144 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Noviy tлумachniy slovnik ukraYinskoYi movi [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] / ukl. V. Yaremenko, O. Slipushko. T. 4. K. : AkonIt, 2000. – 942 s.
2. Pedahohichna maisternist : [pidruchnyk] [Pedagogical skill] / za red. I. Ziaziuna. – K. : Vyshcha shkola, 2004. – 476 s.
3. Demianchuk O. Formuvannia pedahohichnykh umin i navychok u maibutnikh uchyteliv mystetskykh dystsyplin [Formation of pedagogical skills and skills of future teachers of artistic disciplines] / Demianchuk O. // Zbirnyk dopovidei uchasnykiv Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii (21 hrudnia, 2009). – Zhytomyr, 2010. – S. 14-16.
4. Plakhotnik O. Teoriia i metodyka formuvannia systemy znan pro pryrodu yak osnova pedahohichnoi maisternosti vchytelia [The theory and method of forming a system of knowledge of nature as the basis of teacher's teacher's skills] / O. Plakhotnik // Zbirnyk dopovidei uchasnykiv Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii (21 hrudnia, 2009). – Zhytomyr, 2010. – S. 18-20.
5. Khliebnikova T. Otsinka rivnia profesiinoi maisternosti vchytelia [Assessment of the level of professional mastery of the teacher] / T. Khliebnikova // Upravlinnia shkoloiu. – 2011. – № 22-24. – S. 321-323.

6. Padalka H. Pedagogika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) [Pedagogy of Art (Theory and methodology of teaching artistic disciplines)] / H. Padalka. – K. : Osvita Ukrainy. 2010. – 274 s.
7. Skrypchenko O. Strukturni komponenty rozvytku profesiinoi maisternosti maibutnikh uchyteliv mystetskykh dystsyplin [Structural components of the development of professional mastery of future teachers of artistic disciplines] / O. Skrypchenko // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. – № 10 (Ch. 3). – 2014. – S. 116-123.
8. Teryaeva L. A. Formuvannya metodichnoi kompetentnosti maybutnih uchyteliv muziki: kategorialnyi analiz problemi [Formation of methodical competence of future music teachers: categorical analysis of the problem] / L. A. Teryaeva // Profesiyna mistetska osvita i hudozhnya kultura: vikliki XXI stolittya: mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kiyiv, 16-17 zhovt. 2014r.). Kiyiv: Kiyiv. un-t Im. B. Grinchenka. 2014. S. 675 - 682.
9. Shcholokova O. P. Kompetentnisnyu pidkhid u prosvitnyts'kii diyal'nosti vchytelya muzyky [Competency Approach in the Educational Activities of the Music Teacher] / O. P. Shcholokova // Humanistychni oriyentiry mystets'koyi osvity : materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 27-29 kvitnya 2011 r.). Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova. 2011. – Vyp. 11 (16). – S. 15-19.
10. Davydov M. Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti baianista (akordeonista) : [pidruchnyk dlia vyshch. ta sered. muz. navch. zakladiv] [Theoretical basis of the formation of performing arts bayanist (accordionist)] / M. Davydov. – K. : Muzychna Ukraina, 2004. – 290 s.
11. Semeshko A. Vykonavska maisternist baianista. Metodychni osnovy : [navch. pos.] [Performing skill of the bayanist. Methodological basis] / A. Semeshko. – Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2009. – 144 s.

Милинчук А. А. Роль музыкально-инструментальной подготовки в становлении профессионального мастерства педагога-музыканта

В статье отмечена проблема развития педагогического мастерства будущих учителей музыки. Сосредоточено внимание на формировании профессиональных, в том числе исполнительских, компетентностей как ведущего условия формирования профессионального мастерства педагога-музыканта. Освещена роль музыкально-инструментальной подготовки в развитии инструментально-исполнительского мастерства будущих учителей музыки. Определены основные содержательные составляющие инструментально-исполнительской подготовки: теоретическая; техническая; творческая. Рассмотрены практические методы и приемы эффективности формирования инструментально-исполнительского мастерства студентов, которые будут обеспечивать формирование их высокопрофессионального уровня владения музыкальным инструментом, способность к художественно-творческому самовыражению, реализацию собственных музыкально-исполнительских возможностей в музыкально-педагогической деятельности и способствовать развитию профессионального мастерства.

Ключевые слова: профессиональное мастерство, профессиональная компетентность, музыкально-инструментальная подготовка, инструментально-исполнительское мастерство.

Milinchuk. A. O. The role of musical and instrumental training in the development of professional skills teacher-musician

The article observed the topicality of the problem of development of pedagogical skills of future teachers of musical art. The purpose of the article is to reveal the value of instrumental-performing training in the professional growth of a future specialist, the formation of his professional and general competencies as the basis for the formation of professional skills of a teacher-musician. Especially focused attention on the formation of professional, including executive, competencies as the precondition for the formation of professional skills of a teacher-musician. Highlighted the role of musical-instrumental training in the development of instrumental and performing skills of future teachers of musical art. Defined the main content components of instrumental-performing training such as: theoretical; technical; creative. The practical methods and techniques of forming the instrumental and performing skills of students are considered, which will ensure the formation of their ability to a highly professional level of possession of a musical instrument, artistic and creative self-expression, realization of own musical-performing possibilities in musical and pedagogical activity and will promote the development of professional skills. The analysis of the theoretical research leads to the assertion that the wide range of creative development of the future teacher of musical art is the basis for its professionalization through the prism of the sociocultural components of artistic education in the direction of integration into the European educational space. In our time Instrumental-performing competence of future teachers of musical acquires significance due to the high demand of skilled personnel of the given branch of art.

Key words: professional skill, professional competence, musical instrumental training, instrumental and performing skills.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СТАРШІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано сутність поняття «науковий підхід», охарактеризовано синергетичний, системний, діяльнісний та особистісно зорієнтований підходи до підготовки майбутніх учителів інформатики. Розкрито реалізацію цих підходів у процесі формування готовності майбутніх учителів інформатики до раціонального та ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у старшій школі. Досліджується їх готовність до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у старшій загальноосвітній школі;

Ключові слова: науковий підхід, учитель інформатики, інформаційно-комунікаційна технологія, підготовка фахівців, освітній процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними знаннями. Підготовка вчителя інформатики до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у старшій школі є складним процесом, результативність якого визначається сукупністю підходів до проблем дослідження та організації навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Метою вищої педагогічної освіти є формування суб'єктів педагогічної діяльності, підготовка професійно компетентних і висококваліфікованих фахівців, здатних професійно і творчо розв'язувати педагогічні задачі, усвідомлювати суспільну значимість педагогічної діяльності, відповідальність за її результати.

Закон «Про інформатизацію українського суспільства» вимагає оволодіння інформаційно-комунікаційною компетентністю як учителем, так і учнем, підготовки молодого покоління до життя та співпраці в нових соціальних та економічних умовах. Формування готовності вчителя інформатики до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у старшій школі потребує відповідних знань, умінь, навичок та володіння методами їх застосування у процесі викладання інформатики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Останнім часом помітно зростає кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій проблемі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, О. Спірін. Розробкою і впровадженням у навчальний процес нових інформаційних технологій активно займаються такі дослідники як: Е. Дмитреєва, М. Жалдак, С. Новіков, Т. Полілова.

Значні успіхи в розвитку наукових ідей щодо професійної підготовки майбутніх учителів були досягнуті завдяки застосуванню та впровадженню наукових підходів: *системного* (Н. Кузьміна, С. Сисоєва, Н. Гузій, Л. фон Бергаланфи, М. Данилов, Ф. Корольов, Б. Ломов, Т. Ілліна); *синергетичного* (Г. Хакен, І. Пригожин, О. Вознюк, Л. Рибалко, Е. Н. Князева, В. А. Ігнатова, Б. А. Мукушев); *діяльнісного* (П. Я. Гальперін, І. Зимня, М. Каган, Б. Ломов, Н. Тализіна, А. Леонтьєв); *компетентнісного* (Н. Кузьміна, А. Маркова, І. Зимня, О. Заблоцька, Н. Бібік, В. Суриков, А. Хуторський); *особистісного* (К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, І. Бех, С. Гончаренко, В. Давидов, Д. Зембицький, В. Моляко, С. Подмазін, В. Фоменко, Л. Фрідман); *технологічного* (С. Сисоєва, О. Піхота, Н. Щуркова, А. Реан); *інформаційного* (М. Жалдак, П. Підкастий, А. Хуторський).

Аналіз наукового доробку зазначених авторів стає підґрунтям для нашого дослідження.

Мета статті полягає в аналізі наукових підходів, розкритті їх значення та шляхів реалізації у підготовці майбутніх учителів інформатики до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у старшій загальноосвітній школі.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до мети нашого дослідження було проведено аналіз особливостей професійної діяльності вчителів інформатики закладів загальної середньої освіти, який засвідчив, що сучасний стан підготовки майбутніх педагогів недостатньо відповідає потребам суспільства. Вдосконалення підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій потребує впровадження ефективних моделей, які забезпечать високий рівень продуктивності майбутньої професійної діяльності, інтеграції знань, умінь, навичок, особистісних і ділових якостей майбутнього фахівця.

Професійна діяльність учителя розглядається як «складний психологічний процес, що складається з певних елементів, дій взаємозалежних і утворюючих своєрідне структурне ціле, яке характеризує особистість учителя, його ідейну зрілість, чітко виявлену професійну спрямованість, тяжіння до неперервної освіти» [1].

Метою якісної підготовки вчителя інформатики є відповідність стандарту освіти та підготовленість до виконання інноваційної діяльності.

На думку О. Дубасенюк, специфічними особливостями інноваційної підготовки майбутніх учителів є формування у них здатності до передбачення на основі постійного аналізу дійсності освітнього простору та переоцінки цінностей, норм, еталонів; налаштування на прогнозування, конструювання педагогічних дій в оновлених нестандартних ситуаціях [2].

Відповідно до мети нашого дослідження доцільно розглянути шляхи реалізації в процесі підготовки вчителя інформатики наукових підходів: системного, синергетичного, діяльнісного, компетентнісного, особистісно орієнтованого, технологічного, інформаційного.

Системний підхід до проблеми забезпечення якості вищої освіти, як й метод аналізу освітнього процесу, спрямований на виявлення внутрішньої структури, особливостей компонентів і специфіки побудови педагогічної системи. Педагогічна система представлена як сукупність соціально-педагогічних феноменів, взаємодія яких призводить до появи нових якостей, невластивих окремим компонентам, що її утворюють [2: 162]. Системний підхід орієнтує на виявлення типів зв'язку елементів структури такого складного об'єкта як педагогічний процес у закладі вищої освіти, що функціонує за внутрішніми, притаманними йому законами.

С. Вітвицька зазначає, що системний підхід до вивчення педагогічних систем передбачає розуміння цього поняття як багатомірної багаторівневої структури з багатьма параметрами, як складний внутрішньо інтегрований соціальний організм, який можна аналізувати й пояснювати як сукупність елементів, властивостей і відношень, що взаємодіють і розвиваються. До основних ознак системності належать: цілісність і цілеспрямованість, структурованість, тобто склад елементів, внутрішній поділ, упорядкування, класифікація цього цілого; взаємозв'язок зовнішнього і внутрішнього; інтегрованість окремих елементів і зв'язків. Найважливішою умовою успішної педагогічної підготовки майбутнього вчителя в університеті є розробка методологічних вимог до загального та інваріантного і специфічного у ступеневому педагогічному процесі [3].

Н. Кузьміна ввела поняття педагогічна система, що є головним і дуже складним об'єктом дослідження науки педагогіки. Педагогічною системою прийнято називати функціональну структуру, діяльність якої підпорядкована певній меті.

Професійну підготовку до педагогічної діяльності К. Дурай-Новакова розглядає як систему інтегрованих елементів, властивостей, якостей, знань і досвіду особистості. Показниками професійної готовності є: потреба і мотивація педагогічної діяльності, рівень знань про сутність професії; ступінь усвідомлення відповідальності за результати педагогічної діяльності; рівень активізації знань, умінь і навичок та професійно значущих якостей особистості; якість соціальних установок на педагогічну діяльність та рівень професійних інтересів.

На думку Н. Кузьміної, педагогічна система утворює п'ять структурних елементів:

- цілі, заради яких вона створюється;
- знання, які є засобом реалізації очікуваних цілей;
- засоби комунікації, тобто засоби, методи, форми впливу на учнів (студентів), що забезпечують досягнення передбачуваних цілей;
- учні (студенти), заради яких створюється педагогічна система, в особистісній і діяльнісній сферах яких повинні відбутися зміни за час виховання;
- педагоги – основні носії знань про цілі, знання, засоби комунікації, учнів (студентів) і про себе, які володіють мистецтвом такої організації навчально-виховного процесу, творчим результатом якого є формування в особистості учня (студента) очікуваних якостей.

Процеси створення педагогічних систем створюються за умов, коли:

- виникає потреба суспільства у вихованні або навчанні, певній підготовці своїх членів різних вікових категорій;
- у суспільстві накопичені певні знання, які повинні засвоїти ті чи інші групи людей;
- знайдені засоби досягнення певних цілей, тобто повинні бути знайдені засоби, форми і методи педагогічної взаємодії;
- наявний певний контингент людей, які мають потребу в підготовці, освіті або вихованні;
- є педагоги, які відповідають цілям системи, володіють засобами комунікації, певними знаннями (в тому числі й психологічними) про об'єкт педагогічної взаємодії [4: 159].

Системний підхід забезпечує цілісність навчального процесу, сприяючи тим самим його оптимізації, і дозволяє розглядати процес формування готовності майбутнього вчителя інформатики до впровадження ІКТ як єдину систему з різноманітними зовнішніми зв'язками.

Розглядаючи підготовку майбутніх учителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій, потрібно звернути увагу не лише на те, як система функціонує, але й на її взаємодію з іншими системами, а також які є тенденції й перспективи розвитку й удосконалення. Це надає можливість застосування синергетичного підходу. Синергетичний підхід не лише дозволяє переформулювати існуючі знання в нових, синергетичних, поняттях, але й сприяє глибшому й принципово новому розумінню закономірностей функціонування раніше вивчених об'єктів.

Фундаментальні положення синергетики розкривають нові горизонти для педагогічної науки, тому що саме самоорганізація дає можливість зрозуміти механізм розвитку особистості, а в організації процесу пізнання створюється розвивальний простір [5: 85].

Синергетична концепція може сприяти глибокому пізнанню таких складних, нелінійних, відкритих систем, як суспільство, людина і її діяльність, у тому числі й професійна. Нині підсумком просування синергетики у сферу освіти стали ідеї, відправною точкою яких є синергетичність процесу освіти. Проте, при застосуванні

ідей синергетики в педагогічних системах слід урахувати одне обмеження: теорія самоорганізації не є теорією розвитку, тому, що не вирішеним залишається головне питання – про джерела самоорганізації. Педагогічна синергетика ґрунтується на законах і закономірностях самоорганізації й саморозвитку освітніх систем. Вона дає можливість по-новому підійти до розробки проблем самовизначення і розвитку особистості, розглядаючи передусім їх з позиції відкритості, співтворчості й орієнтації особистості на саморозвиток [6].

У сучасних умовах традиційна організація професійної готовності не є достатньою для забезпечення ефективного професійного самовизначення особистості, оскільки сталися фундаментальні зміни в культурно-ціннісній орієнтації людини. У результаті змінилися підходи до моделювання особистості професіонала: особистість людини постіндустріального суспільства розглядається в динаміці, як особистість, що самовизначається. Така особистість розглядається як відкрита система, що самоорганізується та має емерджентні (що несподівано виникають) властивості, для соціально-психологічної й педагогічної підтримки якої потрібне знання і правильне застосування принципів синергетики з метою продуктивного використання потенціалу особистісної самоорганізації.

На думку С. Вітвицької сутність синергетичного підходу до педагогічної підготовки магістрів полягає у виявленні та пізнанні загальних закономірностей, що керують процесами самоорганізації суб'єктів навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі [5].

Синергетика дозволяє методологічно посилити значущість процесу самовизначення і розвитку особистості вчителя інформатики в процесі його підготовки до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій як суб'єкта діяльності та надає закінченого вигляду таким положенням:

- центр процесу підготовки, що розглядається – особистість учителя інформатики, що самовизначається;
- вчитель інформатики – суб'єкт підготовки, в освітньому процесі займає активно-творчу позицію;
- свобода самовираження і самореалізації особистості вчителя інформатики в освітньому середовищі, пошук індивідуальної стратегії самовизначення в житті й професії;
- актуалізація принципів активності, діалогічності, самостійності, ініціативи, творчості;
- викладач та студент – відкриті системи, що саморегулюються, та прагнуть до розвитку суб'єктності й суб'єктивності;
- свобода вибору стратегії індивідуального професійного шляху, а значить, вибору траєкторій засвоєння науково-дослідної діяльності.

У процесі формування готовності вчителів інформатики до впровадження інформаційно-комунікативних технологій ідеї синергетики використовувалися таким чином:

- у процесі підготовки як метод управління пізнанням студентів і як метод пізнання і дослідження педагогічного процесу;
- у проектуванні змісту підготовки вчителів як навчальний матеріал, необхідний для формування світоглядних, методологічних і синергетичних знань і умінь;
- у модернізації системи професійної підготовки вчителів інформатики як методологічний засіб реалізації ідей інтеграції і як педагогічний засіб розвитку особистості й формування у неї культурних цінностей і синергетичного стилю мислення.

У синергетичному контексті особистісно-зорієнтована підготовка майбутніх учителів до науково-дослідної діяльності – це створення ситуації пошуку, формування власних знань, пошуку власних способів побудови професійної перспективи розвитку. Таким чином, діалогічна сутність синергетики сприяє продуктивному використанню її апарату при дослідженні процесів самовизначення і самореалізації майбутніх учителів інформатики у науково-дослідній діяльності, а педагогічні концепції авторів особистісно зорієнтованої освіти допомагають реалізації синергетичного принципу самоактуалізації, що означає здатність людини «постійно перевершувати себе» (К. Поппер), «досягати межі людських можливостей» (А. Маслоу).

Організація особистісно зорієнтованої підготовки вчителя інформатики до впровадження ІКТ внаслідок того, що їх упровадження є водночас й об'єктом дослідження і результатом підготовки, синергетичний підхід тут розглядається з таких основних позицій: в контексті методу і в контексті змісту підготовки. У першому випадку йдеться про синергетичний підхід організації даної підготовки як методологічну основу, тобто про синергетичний аналіз процесу підготовки, синергетичний спосіб організації й управління цим процесом. Другий аспект проблеми причетності теорії самоорганізації до даної підготовки припускає навчання майбутніх учителів інформатики синергетичним знанням і формування у них синергетичного погляду на навколишній світ, їх професійну діяльність.

Діяльнісний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів інформатики орієнтує не тільки на засвоєння знань, але і на способи засвоєння, на зразки й способи мислення і діяльності, на розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу студента. Професія майбутніх учителів інформатики пов'язана з практичною діяльністю. Тому категорію діяльності можна назвати однією з основних, у контексті якої фахівці зазначеного профілю виступають як суб'єкти освітнього процесу. Саме діяльність, зокрема навчальна, виступає чинником формування свідомості, розвитку рис особистості студентів, підготовки до виконання професійних обов'язків.

Принцип «поза діяльністю не має розвитку» є визначальним у освітньому процесі закладів вищої освіти. С. Вітвицька розглядає поняття «педагогічна компетентність» як специфічну здатність особистості до продуктивної діяльності у конкретній предметній галузі, яка включає спеціалізовані знання, уміння й навички, досвід їх використання у реальному житті, відповідальне ставлення до виконання виробничих функцій [5].

Особистісно орієнтований підхід стосується освітнього процесу, в якому особистості студента і викладача виступають як його суб'єкти. Формування готовності майбутніх учителів інформатики до впровадження ІКТ у закладах вищої освіти треба розглядати як організацію творчої взаємодії викладача й учня, в якій переважають суб'єкт-суб'єктні відносини, як процес співучасті у творчій діяльності, активного пізнання, що надає йому особистісного характеру і визнає самоцінність усіх його учасників. Професійна підготовка, що ґрунтується на активній позиції студента, дає змогу готувати його до самостійної, якісної професійної діяльності з опорою на особисту ініціативу й власні сили, забезпечує йому свободу професійних дій і вчинків [7: 14].

Освітній процес, в якому беруть участь учителі інформатики, повинен будуватися на взаємозв'язку навчання й учіння, що забезпечить розвиток особистості студентів як індивідуальностей. У процесі викладання навчального предмета, передбаченого програмою підготовки вчителів до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій з використанням цього наукового підходу, максимально враховуються національні, статеві, вікові, індивідуально-психологічні, статусні особливості студентів. Цей облік здійснюється через зміст і форму самих навчальних завдань, через характер спілкування зі студентом. Адресовані студентів питання, зауваження, завдання стимулюють його особистісну, інтелектуальну активність, підтримують і направляють його навчальну діяльність без зайвої фіксації помилок, промахів та невдалих дій.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, освіта постає як сфера системної підготовки молодого людини до дорослого життя. Використання системного підходу дасть можливість створити мотивацію до педагогічної діяльності майбутнього вчителя інформатики, а також реалізувати його інтелектуальний потенціал у процесі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Синергетичний підхід дозволяє вийти за межі детермінованих теорій управління освітнім процесом у площину багато варіативних рішень і визначає хід процесу формування готовності майбутнього вчителя до використання інформаційних технологій, акцентуючи увагу на самостійній роботі, самоорганізації та самореалізації здібностей. Особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи до підготовки учителів інформатики до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій забезпечують умови для самореалізації, самовиховання і самоствердження особистості майбутнього педагога в процесі навчання і надають індивідуально орієнтованого характеру.

Перспективним для подальшого дослідження є аналіз технологічного, інформаційного та компетентнісного підходів до проблеми формування готовності вчителя інформатики у процесі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та виявлення їх переваг і недоліків, розробка методичних рекомендацій щодо подальшого використання цих підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мороз А. Г. Профессиональная адаптация молодого учителя / А. Г. Мороз: монографія, – К., 1998. – С. 29.
2. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 308 с.
3. Галус О. М. Наукові підходи щодо професійної підготовки майбутніх педагогів у ступеневому вищому навчальному закладі / О. М. Галус // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія: педагогічні та психологічні науки. – 2010. – № 54. – С. 13-17.
4. Москвіна Т. П. Розробка методичної системи підготовки студентів педагогічних факультетів до виховання учнів / Т. П. Москвіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 5. – С. 59-161.
5. Вітвицька С. С. Методологічні основи ступеневої педагогічної освіти / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: ЖДУ, 2005. Вип. 21. – С. 8-12.
6. Таланчук Н. М. 100 новых идей в педагогике, связанных с открытием фундаментальных законов системного синергетизма : Эврист. тезаурус / Н. М. Таланчук. – Казань: ИССО РАО, 1993. – 105 с.
7. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності [Текст]: підручник/ В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – 4-е вид., виправл. і допов. – К.: Знання, 2004. – 307 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Moroz A. G. Professionalnaya adaptatsiya molodogo uchitelya [Professional adaptation of a young teacher] / A. G. Moroz: monografiya, – K., 1998. – S. 29.
2. Dubasenyuk O. A. Profesiynna pedagogichna osvita: sistemni doslidzhennya: monografiya [Professional pedagogical education: systemic research] : [monograph] / za red. O. A. Dubasenyuk. – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – 308 s.
3. Galus O.M. Naukovi pidhodi shodo profesiynoyi pidgotovki majbutnih pedagogiv u stupenevomu vishomu navchalnomu zakladi [Scientific approaches to the training of future teachers at a graduate higher educational institution] / O.M. Galus // Zbirnik naukovih prac Nacionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukrayini imeni Bogdana Hmelnicckogo. Seriya: pedagogichni ta psihologichni nauki. – 2010. – № 54. – S. 13-17.
4. Moskvina T.P. Rozrobka metodichnoyi sistemi pidgotovki studentiv pedagogichnih fakultetiv do vihovannya uchniv [Development of a methodical system of preparation of students of pedagogical faculties for the upbringing of

students] / T.P. Moskvina // Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo universitetu imeni Ivana Franka. – 2005. – № 5. – S. 59-161.

5. Vitvicka S. S. Metodologichni osnovi stupenevoyi pedagogichnoyi osviti [Methodological foundations of high-level pedagogical education] /S. S. Vitvicka // Visnik Zhitomirskogo derzhavnogo universitetu imeni Ivana Franka. – Zhitomir: ZhDU, 2005. Vip. 21. – S. 8-12.

6. Talanchuk, N.M. 100 novyh idej v pedagogike, svyazannyh s otkrytiem fundamentalnyh zakonov sistemnogo sinergetizma : Evrist. Tezaurus [100 new ideas in pedagogy related to the discovery of the fundamental laws of systemic synergetic] / N.M. Talanchuk. – Kazan: ISSO RAO, 1993. – 105 s.

7. Shejko V. M. Organizaciya ta metodika naukovno-doslidnickoyi diyalnosti [Tekst]: pidruchnik [Organization and methods of research]: [textbook]/ V. M. Shejko, N. M. Kushnarenko. – 4-e vid., vipravl. i dopov. – K.: Znannya, 2004. – 307 s.

Минькович Б. А. Научные подходы к формированию готовности будущего учителя информатики к внедрению информационно-коммуникационных технологий в старшей общеобразовательной школе

В статье проанализированы сущность понятий «научный подход», охарактеризованы синергетический, системный, деятельностный и личностно ориентированный подходы к подготовке будущих учителей информатики в процессе внедрения информационно-коммуникационных технологий в старшей общеобразовательной школе; раскрыта реализация этих подходов в процессе формирования готовности будущих учителей информатики к рациональному и эффективному использованию информационно-коммуникационных технологий в старшей школе, и в практической деятельности как учителя, так и ученика.

Ключевые слова: *деятельностный подход, личностно ориентированный подход, синергетический подход, системный подход, технологический подход, информационный подход, готовность учителя информатики к внедрению.*

Minkovych B. A. Scientific approaches to the study of the problem of the formation of the readiness of an informatics teacher in the process of introducing information and communication technologies in the senior secondary school

The preparation of a computer science teacher for the introduction of information and communication technologies in high school is a complex process, the effectiveness of which is determined by a set of approaches to the problems of research and organization of the educational process at the university. To the problem of preparing a future computer science teacher, you need to implement the following scientific approaches: systemic; synergistic; activity. It is advisable to apply competency to the process of preparing an informatics teacher in a higher education institution; personally oriented, technological, informational. The use of a systematic approach will create motivation for the pedagogical activities of the future computer science teacher, as well as realize his intellectual potential in the process of introducing information and communication technologies. The organization of personality-oriented training of an informatics teacher for the introduction of information and communication technologies due to the fact that the introduction of information and communication technologies is both the object of research and the result of training. The synergistic approach is considered here from the following main points: in the context of the method and in the context of the content of the preparation. In the first case we are talking about a synergistic approach of organizing this training as a methodological basis, that is, a synergistic analysis of the preparation process, a synergistic way of organizing and managing this process. The second aspect of the problem of the involvement of the theory of self-organization in this training involves the training of future informatics teachers with synergistic knowledge and the formation of their synergistic view of the world around them, their professional activities. The synergetic approach allows you to go beyond the deterministic theories of learning management in the plane of many variable solutions and determines the process of forming the future teacher's readiness to use information technologies, focusing on independent work, self-organization and self-realization of abilities; personality-oriented and activity-based approaches to the training of informatics teachers for the introduction of information and communication technologies provide the conditions for self-realization, self-education and self-assertion of the personality of the future teacher in the learning process and provide an individually oriented character.

Key words: *activity approach, personality-oriented approach, synergetic approach, system approach, technology approach, information approach, readiness of an informatics teacher for implementation.*

Г. В. Онкович,
доктор педагогічних наук, професор
(Київський медичний університет, м. Київ)
onkan@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-9493-9104

О. Г. Криворотенко,
учитель-методист української мови та літератури
КЗ «Ганнівський НВК СЗШ-ДНЗ»
Верхньодніпровську району
Дніпропетровської області, Заслужений учитель України

ПЕДАГОГІЧНА БЛОГОДИДАКТИКА ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті йдеться про стан і перспективи розвитку блогодидактики – одного з складників медіадидактики. Проаналізовано основні мотиви та ставлення вчителів української мови та літератури до творення авторських блогів як резерву особистісного та професійного зростання. Розглянуто наукові джерела, виділено структурні блоки авторських блогів, їхнє наповнення, котре водночас засвідчує рівень задоволеності вчителів української мови та літератури результатами власної блоготворчості. Проведений аналіз сприяв систематизації авторських блогів за певними критеріями.

Ключові слова: *дидактика, медіа педагогіка, медіаосвіта, медіадидактика, педагогічна блогодидактика, педагог-блогодидакт, педагогічна творчість.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Медіадидактика – складник медіапедагогіки, орієнтованої на технології використання медіа з освітньою метою. Відтак це – розділ дидактики, який вивчає закономірності засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань з опертям на медіаджерела та використанням медіапродуктів [1; 2; 3; 4]. Нині дослідники виокремлюють медіадидактику старих, нових і новітніх медіа, ведуть мову про її складники, виокремлюють нові поняття, терміни, котрі засвідчують актуальність і педагогічну доцільність відгалужень, технології використання тих чи інших медіазасобів у процесі навчання [5; 6]. Деякі з них стають парасольковими [7]. Вочевидь, доцільно привернути увагу освітянського загалу до професійно-орієнтованих блогів [8], котрі наразі є матеріалом дослідження. До активізації цього напрямку активно долучилися педагоги-предметники, адже євроінтеграційні процеси, що відбуваються останні роки в українському суспільстві, вимагають докорінних змін.

Зв'язок з науковими чи практичними завданнями. Технології використання у навчальному процесі новітніх медіа, зокрема, Інтернет-джерел спонукали до виокремлення поняття «інтернет-дидактика», яке, в свою чергу, стало «парасольковим». *Завдання* нашого дослідження: проаналізувати складники інтернет-дидактики [9], представити блогодидактику як парасольковий термін, розглянути приклади блогодидактів [10] – учителів української мови та літератури й зробити спробу їхньої систематизації. *Матеріал дослідження* – публікації, котрі засвідчують розвиток медіаосвіти та медіадидактики в Україні та за її межами, тематичні сторінки та блоги вчителів української мови та літератури.

Педагогічна спільнота наразі говорить про новітні відгалуження медіадидактики, обґрунтовує й вводить в освітнє поле терміни «блогодидактика» (педагогічна, предметна, наукова, навчально-наукова) [11]. Успішно залучається до освітнього процесу Вікіпедія. Як результат – з'ява поняття «вікідидактика» [12], задачами якої є: розроблення й апробація нових дидактичних матеріалів; різновидів вікіуроків. Величезний культурологічний потенціал мають різні технології використання вуличного простору – це досвід сторінки у мережі фейсбук «Медіадидактика вуличного мистецтва», де представлені різновиди таких медіатекстів міста і довкілля, як мурали, ландшафти, архітектурні споруди тощо. Успішно функціонують тематичні сторінки у фейсбуці, котрі стали майданчиками для обміну передовим досвідом медіадидактів України. Наразі йдеться про практичний розвиток медіадидактики вищої, середньої, початкової школи, позакласної роботи, довкілля і под. Відповідні напрацювання практиків наявні, бракує наукового опрацювання й узагальнення. Цей процес наразі активно триває.

У цій статті маємо на меті довести важливість залучення до освітнього процесу, формування професійної компетентності, саморозвитку педагога практичних напрацювань учителів української мови та літератури на прикладі їхніх блогів, сторінок у соціальній мережі тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. із зазначеної проблеми. В історичному контексті найбільший внесок до дидактики зробив Я. А. Коменський, який на нових засадах розробив теорію навчання, або «загальне мистецтво всіх учити всьому скоро, легко і ґрунтовно». У «Великій дидактиці» він представив чітку систему навчання, розкрив суть її основних принципів, таких, як: наочність, свідомість і активність, послідовність і систематичність знань, посиленість навчання, закликав якомога більше розвивати пізнавальні здібності учнів, самостійність у спостереженнях, мові, практиці. Детально розроблена і обґрунтована Я. А. Коменським дидактична вимога наочності. Виходячи з цього, він сформулював «золоте правило дидактики»: треба все, «наскільки можливо, пропонувати відчуттям, а саме: видиме – зору, відчутне на слух – слуху, пахуче – нюху,

те, що можна покуштувати – смаку і відчутне на дотик – дотику, якщо ж що-небудь може бути одночасно сприйняте декількома відчуттями, то слід представляти цей предмет одночасно декільком відчуттям» [13]. Не важко пересвідчитися, що таку можливість надають сучасні медіазасоби, тож не дивно, що земляки Я. А. Коменського чи не першими звернули увагу на медіа, в «облозі» яких живе інформаційне суспільство, як на навчальний інструмент.

Дидактика навчання та виховання через засоби масової інформації (медіадидактика) нині вважається відносно самостійною дисципліною через освітні / навчальні технології і входить у тематичне поле медіапедагогіки. Її найбільш відомою є німецька модель, яка нині багатьом дослідникам здається найкращою як з точки зору теорії, так і в контексті соціальної, шкільної та позашкільної практики. Ця модель структурована в чотири дисципліни, які взаємопов'язані і доповнюють одна одну: дослідження ЗМІ, медіаосвіта, медіаосвіта як навчальна дисципліна в шкільних програмах та медіадидактика. Медіапедагогіка має багато напрямків у світі.

Дидактика медіа – системний компонент медіадосліджень у педагогіці. Наразі можна вважати, що медіапедагогіка та медіадидактика занурені в природу педагогіки та всіх інших педагогічних областей і піддисциплін. Із зростанням повсюдності медіа в нашому повсякденному житті, медіадидактика як складник медіапедагогіки стає все більш актуальною, оскільки медіапедагогіка представляє всі види педагогічної діяльності щодо засобів масової інформації як у сфері теорії, так і у сфері практики. У США, Великій Британії, Канаді, Австралії, а також у скандинавських країнах медіаосвіта займається питаннями медіаграмотності. Термін «медіапедагог» тут дуже рідкісний: Медіапедагогіка представляє всі види педагогічної діяльності, пов'язані зі ЗМІ як у сфері теорії, так і у сфері практики. У Сполучених Штатах, Великій Британії, Канаді, Австралії, у Чеській Республіці, Скандинавії та в інших країнах це питання пов'язують із двома напрямками медіа педагогіки - медіаосвіти та дидактики ЗМІ.

Медіадидактика, її складники орієнтують на продуктивні форми навчання, котрі розвивають індивідуальність особистості, самостійність мислення, стимулюють творчі здібності через безпосереднє залучення до творчої діяльності, сприйняття і засвоєння знань про медіакультуру. Часто різні засоби масової інформації у навчальному процесі використовують для однієї й тієї ж мети. Медіадидактика (або дидактика засобів масової інформації) забезпечує критерії того, що кожен з цих засобів може зробити в даному контексті використання і як медіаджерела мають бути опрацьовані. Ми розглядаємо термін медіадидактика як сукупність технологій використання засобів медіа з освітньою метою [14].

Зазначимо, що систематично започаткована медіадидактика з'явилася лише в 1960-х роках, коли Пол Хайман - «під впливом зростаючої важливості електронних ЗМІ» - вперше запропонував дидактичне рішення, яке заслуговує на увагу і турботу [15]. Хейман вважав середовище, мету, зміст і метод тісно взаємопов'язаними і базував цю тезу на впливовій моделі Берліна для німецькомовного світу. В цьому світі, наприклад, наприкінці 1960-х років, як протиборство досі переважаючому викладачеві розуміння викладання, дидактика засобів масової інформації була орієнтована на студента. (Іноді такий підхід називали «дія і пов'язана з ними дидактика ЗМІ»). Дослідники почали враховувати нові когнітивні теорії навчання, і медіа більше не були самотніми. Не тільки викладач, а й студенти хотіли використовувати засоби масової інформації, й не тільки пасивно, а й активно - як засіб навчання. Студенти зрозуміли переваги такого навчання і самонавчанням з опертям на професійно-орієнтовані медіа [16]. Медіадидактику також визначають через зв'язок з полем медіапедагогіки. Вона є найбільш розвиненою в Німеччині і складається з трьох основних напрямків: медіаосвіта (у широкому сенсі медіасоціалізації), медіа (або медіа педагогічні) дослідження та медіадидактика.

В Сполучених Штатах термін «медіадидактика» (Mediendidaktik) досі не набув такого поширення, як у німецькомовних країнах. У Сполучених Штатах в кінці 1960-х і в 1970-ті роки виникла медіатаксономія (Medientaxonomien): схеми для використання, в яких засоби масової інформації були класифіковані відповідно до визначених критеріїв. Інша впливова систематика була запропонована в 1969 році Робертом Ганьє, який в 1960-х роках розвивав інструментарій педагогічного дизайну [17].

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У наш час дидактика медіа поступово використовує всі способи інтерактивного, мережевого та глобального спілкування. Поняття учня як особистості, що створює індивідуальне знання з використанням так званих відкритих технологій, також усвідомлюється сучасною людиною. На початку 1970-х років деякі педагоги використовували термін «медіадидактика «для позначення поняття» медіаосвіта « в цілому. В середині 1970-х років прийшло усвідомлення, що ці поняття – не синоніми, що вони – складники більш широко поняття медіапедагогіка і що без них освітній процес в інформаційному суспільстві знань розвиватися не може. Зауважимо, що не всі країни використовують ці терміни, пропонують свою: термінологічний процес триває.

Наразі ми ведемо мову про педагогічну блогодидактику. Зауважимо, що блог (англ. blog) скорочення від „веб лог” (англ. web log, «мережевий журнал чи щоденник подій») – це веб-сайт, наповнений текстами та мультимедійною інформацією, де у зворотному хронологічному порядку публікуються короткі записи, які називають постами. Чимало освітян стали блогерами (blogger – людина, що веде блог) і успішно збагачують блогосферу (так називається сукупність усіх блогів у мережі Інтернет). Як зазначає відомий педагог Н.Немировська, блоготехнології допомагають реалізувати творчий потенціал учителя та учнів. Школярі із цікавістю виконують інтерактивні вправи та завдання, беруть участь у веб-квестах, оволодівають комунікативними навичками за допомогою інтерактивних служб. Мережеві сервіси підвищують інтерес до читання, навчання, до здобуття нових знань та практичного їх застосування, сприяють розвитку власних підходів до пошуку розв'язання поставлених завдань [18].

Наявність власного блогу чи сайту – не данина моді, а професійна необхідність вчителя XXI століття. Адже персональний блог – це своєрідне сучасне електронне портфоліо вчителя, це представлення свого досвіду роботи педагогічній спільноті для отримання незалежної оцінки і порад з боку колег.

Оскільки учні вже використовують соціальні медіа поза школою, інтегруючи їх у заняття, вчитель допомагає їм отримувати більш якісну практику використання соціальних медіа, пропонує новий цікавий і захоплюючий поворот під час шкільних занять. Тож метою статті є представлення можливостей педагогічної блогодидактики

Так, Наталія Немировська чимало уваги приділяє популяризації творів української літератури. Її авторський блог, присвячений життєтворчості відомого письменника Михайла Стельмаха, аналізу його творчого доробку з сучасних позицій, вказує шляхи активізації пізнавальної діяльності учнів з використанням хмарних технологій та інтерактивних методів та форм роботи в контексті розвитку блогодидактики.

Кожен учитель усвідомлює мету створеного ним сайту чи блогу. Усі блоги багатофункціональні, як, наприклад, Блог Наталії Беспалько <http://natalka22.dp.ua/>, але у кожному із них вирізняються одна-дві домінуючі функції, що дає можливість їх умовно класифікувати.

Якщо в учителя мета – інформувати інтернет-спільноту про свої досягнення, проведені заходи, показові уроки, тобто створити власну візитівку, готуючись до чергової атестації чи конкурсів («Учитель року», Global Teacher Prize Ukraine, тощо), то вчитель створює **інформаційний** блог, таким, наприклад, є блог Оксани Білан <http://oksanabilan.blogspot.com/>

Коли ж виникає потреба шукати нові способи взаємодії з учнями, організувати дистанційне навчання, тоді створюється блог як частина **освітнього простору** учнів та вчителя. На таких блогах вчитель веде постійний діалог зі своїми учнями та батьками, розміщує підготовчі матеріали до уроків, інтерактивні тести, пропонує додаткові матеріали. Під час вимушених канікул, карантину такі блоги стають центрами дистанційного навчання. Зразком такого є блог вчителя Наталії Немировської <http://natalianemirovska.blogspot.com/> Немировської.

Є блоги, створені, переважно, для **обговорення проблем школи й освіти, реклами власної друкованої продукції**. Таким бачиться блог Олесі Калинич, вчителя, що постійно веде професійний діалог із освітянами-філологами. <http://olesya12142111.blogspot.com/2019/02/7.html>.

Заслужують на увагу **тематичні блоги**, де розміщується матеріали на одну тему, наприклад, про творчість Ліни Костенко, Михайла Стельмаха, Василя Симоненка <http://www.symonenko.ck.ua>, або матеріал стосується тільки певного напрямку діяльності вчителя, наприклад, *блог-щоденник* класного керівника <http://zhulike.blogspot.com/>

Є **методичні** блоги, на яких вчитель розміщує календарні плани, конспекти уроків, дидактичний матеріал до них, інформацію про конкурси, олімпіади, матеріали цих конкурсів та олімпіад, матеріали для позакласної та гурткової роботи. <http://lenatynok1977.blogspot.com/>

Виокремлюються блоги, що мають **науково-методичне** спрямування, забезпечують взаємозв'язок науковців-філологів та вчителів-практиків. Таким є блог Ольги Криворотенко « <http://krivorotenko.blogspot.com>.

Умовно контент блогу можна об'єднати в блоки.

Блок 1 - це нормативно-правове забезпечення вчителя.

Контент дизайну *головної сторінки* названого блогу надає пряме посилання на сайти Міністерства освіти України, НУШ, «Освіта України», на сайти обласних та районних управлінь освіти, а також на сайти громадських освітніх організацій: «Освіторія», «Прометеус», «EdEra», «EdCamp».

На сторінці *«Нормативно-правове забезпечення»* представлено матеріали, що регулюють діяльність навчального закладу, вчителя-філолога, класного керівника, завідуючого кабінетом.

Контент сторінки *«Наука-практиці»* має посилання та статті науковців-філологів, розміщені в Інтернет-просторі, пропонує читачеві родзинки філології – цікавий дидактичний матеріал до уроків мови та літератури.

Блок 2 містить матеріали з методики викладання предметів, це сторінки: «Методичні родзинки», «Українська мова», «Українська література», «Творча відеомайстерня». Тут представлено власні напрацювання вчителя, що стосуються аналізу художнього тексту, використання інноваційних прийомів на уроках мови та літератури, практичні поради, рекомендації, власноруч створені відеоролики, буктрейлери тощо.

Блок 3 – це методичні матеріали для факультативів, курсів за вибором, позакласної та гурткової роботи. Учитель пропонує авторську програму з літератури рідного краю, календарний план до неї, посібник для вчителя та учнів, власні плани –конспекти виховних, позакласних заходів, факультативних занять тощо. (Сторінки *«Філологічна студія «Дивосвіт»*, *«Література рідного краю»*, *«Факультативи, курси за вибором»*).

Блок 4 – рефлексійний. Його сторінки *«Хронологія професійної діяльності»*, *«Публікації»*, *«Душі криниця»* сприяють баченню результатів творчої праці вчителя, багатогранність діяльності та внутрішнього світу педагога.

Можна виокремити низку блогів, котрі можуть успішно використовуватися вчителями української мови і літератури, хоча вони створені і наповнюються представниками інших спільнот. Зокрема, блог Ганни Черкаської «» вміщує акутальні матеріали з історії України, української культури, літератури, мови. Серед бібліодидактів виокремо напрацювання бібліотекаря з м. Дніпра Тєятну Глобу, яка першою в Україні запропонувала книгоспалахи (флешбуки), завдяки чому з'явилося нове поняття книгоспалах-дидактика (флешбук-дидактика), а наразі розробляє в інтернет-просторі глобальний проект.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Предметна блогодидактика вчителя української мови та літератури має досить різноманітна. Зауважимо, більшість із блогів творять патріотичні педагоги з яскраво вираженим відчуттям нового й новітнього. Вони добре знають свій предмет і орієнтуються в дидактичних його потребах [19].

Отже, сьогодні **педагогічна блогодидактика вчителів української мови** представлена блогами, сайтами, сторінками, котрі можемо представити у системі блогів: інформаційний, шкільний (кафедральний), тематичний, методичний, науково-методичний, багатофункціональний, міжпредметний

Принагідно зауважимо, що наразі цікаві професійно спрямовані майданчики творять бібліо- і музеєпедагоги. Вони мають свої дидактичні знахідки, перебувають у творчому пошуку. Їхні сторінки – додаткове джерело новітньої й актуальної інформації, що дає нам підстави називати їх бібліодидактами і музеєдидактами. Їхні напрацювання, представлені на медіамайданчиках, також потребують аналізу й узагальнення, творчий учитель завжди може використати їх з користю для навчання і – водночас – для самоосвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Онкович Г. В. Медіадидактика вищої школи: український досвід // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. / Ін-т вищ. освіти НАПН України. – Київ, 2013. – № 1. – С. 23–29.
2. Wolfgang Maier: Grundkurs Medienpädagogik. Mediendidaktik; ein Studien- und Arbeitsbuch. Beltz, Weinheim 1998, ISBN 3-407-25210-2.
3. Sloboda, Zdeněk. 2013 !Praxe mediální pedagogiky III: mediální didaktika – jak učít (s) médií (historie, různost přístupů, ICT ve vzdělávání)“, [přednáška]. Plzeň: Západočeská univerzita, 15. listopadu 2013. (v přípravě: Sloboda, Zdeněk 2015. Geschichte und Gegenwart der tschechischen Medienpädagogik. Leipzig: Universität Leipzig.)
4. Claudia de Witt, Thomas Czerwionka: Mediendidaktik. (Studentexte für Erwachsenenbildung). Bertelsmann Verlag, Bielefeld 2007, ISBN 978-3-7639-1914-7.
5. Онкович Анна. Медіадидактика: масс-медиа в учебном процессе по русскому языку как иностранному : [монография] / Анна Онкович. – Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2012. – 332 с.
6. Онкович А. В. Новітні терміни лінгводидактики / Г. В. Онкович // Сучасні проблеми термінології та термінографії : тези доп. Міжн. наук. конф. – Київ : КМУЦА, 2000. – С. 93–94; Онкович Г. В. Новітні терміни медіаосвіти та медіадидактики //Лінгвістика. Лінгвокультурологія. Кроскультурна і міжкультурно комунікація: проблеми, питання, рішення. – Дніпро, ДНУ ім. Олеса Гончара, 2018. № 12. – Частина 2. – С. 277-291.
7. Онкович Г. В. «Парасолькові» терміни сучасної медіаосвіти // Нові технології навчання : зб. наук. пр. – Вінниця ; Київ, 2014. – С. 189-194.
8. Онкович Г. В., Онкович А. Д. Соціальна мережа як джерело розвитку і саморозвитку професійної компетентності педагога // Проблеми освіти: збірник наукових праць / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2018. – Вип. 88 (частина 2). – 346 с. – С. 91 -101.
9. Онкович А. В. Интернет-дидактика в обучении русскому языку как иностранному / А. В. Онкович // Русский язык и литература в пространстве мировой культуры : материалы XIII Конгресса Междунар. асоц. преподавателей рус. яз. и лит., Гранада, Испания, 13–20 сент. 2015 г. – СПб. : МАПРЯЛ, 2015. – Т. 10. – С. 788–793.
10. Блог “Михайло Стельмах – “син Подільської землі, співець її краси і слави” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stelmaxsuchasnist.blogspot.com/2017/05/blog-post_23.html; Блог «Мовознавча світлиця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://natalianemirovska.blogspot.com/2017/01/10.html>; Використання соціальних медіа на уроках[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/method/technol/46076/>; Бібліотечні блоги та сторінки в соціальних мережах (інформаційний дайджест) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rdoobd.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=231:-doc&catid=56:2010-08-30 та ін..
11. Онкович А. Д., Боголюбова М. М. Нове в медіаосвіті: мовно-педагогічна блогодидактика // Інновації та традиції у мовній підготовці іноземних студентів: тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару. – Х. : Видавництво Іванченка І. С., 2018. – 336 с. – С.195 - 199. ISBN 978-617-7675-44-9 ; Ганна Онкович, Володимир Білецький, Артем Онкович, Микола Ткаченко. Нове у вищій освіті: інженерна блогодидактика// Вища школа, 2019. № 1 (174). – С.26 – 33; Онкович Г., Ляліна О., Яцентюк М. Нове в медіаосвіті: медична блогодидактика // Інновації та традиції у мовній підготовці іноземних студентів: тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару. – Х. : Видавництво Іванченка І. С., 2018. – 336 с. – С. 204 – 208. ISBN 978-617-7675-44-9 та ін.
12. Онкович Г. В., Онкович А. Д. Вікідидактика: формування і розвиток у системі професійної освіти // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. – Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2017. – Вип. 2 (88). – 311 с. – С. 208—212.
13. Коменський, Ян Амос // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). — Київ : Абрис, 2002. – 742 с. – 1000 екз. – ББК 87я2. – ISBN 966-531-128-X.

14. Онкович А. В. Медиадидактика // *Materiały V Międzynarodowej Konferencji Naukowej «Język rosyjski w przestrzeni językowej i kulturowej Europy i świata: Człowiek. Świadomość. Komunikacja, Warszawa : [Изд-во Варшав. ун-та], 2012. - С. 1013–1018.*
15. Paul Heimann: *Didaktik als Theorie und Lehre. Die Deutsche Schule*, Н. 9, 1962, S. 407–427.
16. Медиаккомпетентність фахівця : кол. монографія / Г. В. Онкович, Ю. М. Горун, В. О. Кравчук, Н. О. Литвин, І. В. Костюхіна, К. А. Нагорна ; за наук. ред. Г. В. Онкович ; НАПН України, Ін-т вищ. освіти. – Київ : Логос, 2013. – 286 с. : рис., табл.
17. Robert Mills Gagné: *Learning and Communication*. In: R.V. Wiman, W.C. Meierhenry (Hrsg.): *Educational Media: Theory and Practice*. Charles E. Merrill pub. Company, Columbus 1969.
18. Немировська Наталія. Використання блогдидактики в контексті вивчення життєтворчості Михайла Стельмаха // *Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 105-річчю від дня народж. письменника / гол. ред. О. М. Куцевол [та ін.]. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. – 287 с. – С. 199-205.*
19. Онкович Г. В. Медиадидактика як парасольковий термін // *Сучасна наука та освіта Волині: зб. матеріалів наук.-практ. конф., 22 листоп. 2018 р., м. Володимир-Волинський / Упоряд., голов. ред. Б. Є. Жулковський. - Луцьк: Волиньполіграф, 2018. – 569 с. – С.533–536.*

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Onkovych H.V. *Mediadydaktyka vyshchoi shkoly: ukrainskyi dosvid [Higher School of Media Education: Ukrainian Experience] / H.V. Onkovych // Vyshcha osvita Ukrainy : teoret. ta nauk.-metod. chasop. / In-t vyshch. osvity NAPN Ukrainy. – Kyiv, 2013. – № 1. – S. 23–29.*
2. Wolfgang Maier: *Grundkurs Medienpädagogik. Mediendidaktik; ein Studien- und Arbeitsbuch*. Beltz, Weinheim 1998, ISBN 3-407-25210-2.
3. Sloboda, Zdeněk. 2013 *!Praxe mediální pedagogiky III: mediální didaktika – jak učít (s) médií (historie, různost přístupů, ICT ve vzdělávání)“*, [přednáška]. Plzeň: Západočeská univerzita, 15. listopadu 2013. (v přípravě: Sloboda, Zdeněk 2015. *Geschichte und Gegenwart der tschechischen Medienpädagogik*. Leipzig: Universität Leipzig.)
4. Claudia de Witt, Thomas Czerwionka: *Mediendidaktik. (Studentexte für Erwachsenenbildung)*. Bertelsmann Verlag, Bielefeld 2007, ISBN 978-3-7639-1914-7.
5. Onkovych, Anna. *Mediadydaktyka: mass-media v uchebnom protsesse po russkomu yazyku kak nostrannomu : [monohrafiya] [Media-didactics: the mass media in the educational process in the Russian language as a foreign country] / Anna Onkovych. – Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2012. – 332 s.*
6. Onkovych A.V. *Novitni termyny linhvodydaktyky [Newest terms of linguodidactics] / H. V. Onkovych // Suchasni problemy terminolohii ta terminohrafiy : tezy dop. Mizhn. nauk. konf.– Kyiv : KMUTsA, 2000. – S. 93–94; Onkovych H.V. *Novitni termyny mediaosvity ta mediadydaktyky //Linhvistyka. Linhvokulturolohiia. Kroskultura i mizhkulturno komunikatsiia: problemy, pytannia, rishennia. - Dnipro, DNU im.Olesia Honchara, 2018. № 12. – Chastyna 2. – S.277-291.**
7. Onkovych H.V. *«Parasolkovi» termyny suchasnoi mediaosvity [«Umbrella» terms of modern media education] // Novi tekhnolohii navchannia : zb. nauk. pr. – Vinnytsia ; Kyiv, 2014. – S. 189-194.*
8. Onkovych H.V. *Sotsialna merezha yak dzherelo rozvytku i samorozvytku profesiinoi kompetentnosti pedahoha [Social network as a source of development and self-development of professional competence of the teacher] / H.V. Onkovych, A. D. Onkovych // Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats / DNU «Instytut modernizatsii zmistu osvity» MON Ukrainy. – Vinnytsia : TOV «Nilan – LTD», 2018. – Vyp. 88 (chastyna 2). – 346 s. – S. 91 - 101.*
9. Onkovych A.V. *Ynternet-dydaktyka v obuchenyy russkomu yazyku kak ynostrannomu [Internet didactics in teaching Russian as a foreign language] / A. V. Onkovych // Russkyi yazyk y lyteratura v prostranstve myrovoi kultury : materyaly XIII Konhressa Mezhdunar. assots. prepodavatelei rus. yaz. y lyt., Hranada, Yspaniya, 13–20 sent. 2015 h. :- SPb. : MAPRIaL, 2015. – T. 10. – S. 788–793.*
10. *Bibliotechni blohy ta storinky v sotsialnykh merezhakh (informatsiinyi daidzhest) [Blog «Mikhail Stelmakh -» son of Podil land, a singer of her beauty and glory «] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.rdobd.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=231:-doc&catid=56:2010-08-30; Bloh “Mykhailo Stelmakh – “syn Podilskoi zemli, spivets yii krasny i slavy” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http://stelmaxsuchasnist.blogspot.com/2017/05/blog-post_23.html;](http://stelmaxsuchasnist.blogspot.com/2017/05/blog-post_23.html) Bloh «Movoznavcha svitlytsia» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http://natalianemirovska.blogspot.com/2017/01/10.html;](http://natalianemirovska.blogspot.com/2017/01/10.html) Vykorystannia sotsialnykh media na urokakh[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://osvita.ua/school/method/technol/46076/> ta in..*
11. Onkovych A. D. *Nove v mediaosviti: movno-pedahohichna blohodydaktyka [New in the media education: linguistic-pedagogical blog-diDactics] / A. D.Onkovych, M. M. Boholiubova // Innovatsii ta tradytsii u movnii pidhotovtsi inozemnykh studentiv: tezy dopovidei mizhnarodnoho naukovykh-praktychnoho seminaru. – Kh. : Vydavnytstvo Ivanchenko I. S., 2018. – 336 s. – S.195 - 199. ISBN 978-617-7675-44-9 ; Hanna Onkovych, Volodymyr Biletskyi, Artem Onkovych, Mykola Tkachenko. *Nove u vyshchii osviti: inzhenerna blohodydaktyka// Vyshcha shkola, 2019. № 1 (174). – S.26 – 33; Onkovych H., Lialina O., Yatsentiuk M. *Nove v mediaosviti:***

- medychna blohodydaktyka // Innovatsii ta tradytsii u movnii pidhotovtsi inozemnykh studentiv: tezy dopovidei mizhnarodnoho naukovy-praktychnoho seminaru. – Kh. : Vydavnytstvo Ivanchenka I. S., 2018. – 336 s. – S. 204 – 208. ISBN 978-617-7675-44-9 ta in.
12. Onkovych H. V., Onkovych A. D. Vikidydaktyka: formuvannia i rozvytok u systemi profesiinoi osvity [Vijidaktika: formation and development in the system of vocational education] / H. V. Onkovych, A. D. Onkovych // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky. — Zhytomyr: Vyd-vo Yevenok O. O., 2017. — Vyp. 2 (88). — 311 s. — S. 208—212.
 13. Komenskyi, Yan Amos // Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk [Komensky, Jan Amos // Philosophical Encyclopedic Dictionary] / V. I. Shynkaruk (holova redkolehii) ta in. ; L. V. Ozadovska, N. P. Polishchuk (naukovi redaktory) ; I. O. Pokarzhevska (khudozhnie oformlennia). — Kyiv : Abrys, 2002. — 742 s. — 1000 ekz. — BБК 87ia2. — ISBN 966-531-128-X.
 14. Onkovych A.V. Medyadydaktyka [Mediaaddectics] / A. V. Onkovych // Materiały V Międzynarodowej Konferencji Naukowej «Język rosyjski w przestrzeni językowej i kulturowej Europy i świata: Człowiek. Świadomość. Komunikacja, Warszawa : [Yzd-vo Varshav. un-ta], 2012.- S. 1013–1018
 15. Paul Heimann: Didaktik als Theorie und Lehre. Die Deutsche Schule, H. 9, 1962, S. 407–427.
 16. Mediakompetentnist fakhivtsia : kol. monohrafiia [Media expertise of a specialist] / H. V. Onkovych, Yu. M. Horun, V. O. Kravchuk, N. O. Lytvyn, I. V. Kostiukhina, K. A. Nahorna ; za nauk. red. H. V. Onkovych ; NAPN Ukrainy, In-t vyshch. osvity. – Kyiv : Lohos, 2013. – 286 s. : rys., tabl.
 17. Robert Mills Gagné: Learning and Communication. In: R.V. Wiman, W.C. Meierhenry (Hrsg.): Educational Media: Theory and Practice. Charles E. Merrill pub. Company, Columbus 1969.
 18. Nemyrovska Nataliia. Vykorystannia blohodydaktyky v konteksti vyvchennia zhyttietvorchosti Mykhaila Stelmakha [The use of blog-edics in the context of studying the life-creation of Michael Stelmakh] / Nataliia Nemyrovska // Mykhailo Stelmakh u novitnikh paradyhmakh naukovoho znanntia : zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysviach. 105-richchiu vid dnia narodzh. pysmennyka / hol. red. O. M. Kutsevol [ta in.]. – Vinnytsia : Nilan-LTD, 2017. – 287 s. - S. 199-205.
 19. Onkovych H.V. Mediadydaktyka yak parasolkovy termin [Media as an umbrella term] / H.V. Onkovych // Suchasna nauka ta osvita Volyni: zb.materialiv nauk.-prakt.konf., 22 lystop. 2018 r., m. Volodymyr-Volynskiy / Uporiad., holov. red. B.Ie.Zhulkovskyi. - Lutsk: Volynpolihraf, 2018. - 569 s. - S.533 - 536.

Онкович Г. В., Криворотенко А. Г.. Педагогическая блогодидактика учителей украинского языка и литературы

В статье говорится о состоянии и перспективах развития блогодидактики – одной из составляющих медиадидактики. Проанализированы основные мотивы и отношение учителей украинского языка и литературы к созданию авторских блогов как резерву личностного и профессионального роста. Рассмотрены научные источники, выделены структурные блоки авторских блогов, их наполнение, что одновременно отражает уровень удовлетворенности учителей украинского языка и литературы результатами собственной блоготворчества. Проведенный анализ способствовал систематизации авторских блогов по определенным критериям. Ключевые слова: дидактика, медиapedагогика, медиаобразование, медиадидактика, педагогическая блогодидактика, педагог-блогодидакт, педагогическое творчество.

Onkovych G. V., Kryvorotenko A. G. Pedagogical blog-didactics of teachers of the Ukrainian language and literature

Media didactics is a part of the didactics and a component of media pedagogy focused on the use of media for educational purposes. Now researchers highlight the media didactics of old, new and modern media, talk about its components, highlight new concepts, terms. It is advisable to draw the attention of the educational community to professional-oriented and thematic blogs, which are currently the research material, as well as publications that certify the development of media education and media didactics in Ukraine and abroad. The goal of our research is to analyze the components of media didacticism, to present blog-didactics as an umbrella term, to review and systematize examples of blog-didactics – teachers of the Ukrainian language and literature based on methods. Analysis as a research method showed the history and progressive development of media education and media didactics in the world. As a result of generalizations and systematization, further development of media didactics is predicted. The pedagogical community is currently talking about the latest branches of media didactics, justifies and introduces the terms «blog-didactics» (pedagogical, subject, scientific, educational- scientific), wiki didactics and others. The variety of subject blogs of teachers of the Ukrainian language and literature testifies to their creative potential. Thematic pages on Facebook are successfully functioning, which have become platforms for sharing best practices of Ukraine's media educators. We are talking about the practical development of media didactics of higher, secondary, elementary school, extracurricular work, the environment, etc. Appropriate practices of practitioners are available, there is a lack of scientific elaboration and generalization. This process is currently active. The article deals with the importance of engaging in the educational process, the formation of professional competence, the teacher's self-development, practical experience of teachers of the Ukrainian language and literature, based on the example of their blogs, webpages in the social network, etc. Today, pedagogical blog-didactics of teachers of the Ukrainian language is represented by blogs, websites, pages that can be represented in the blog system: information, school (department), thematic, methodical, scientific-methodical, multifunctional, and interdisciplinary. Library and museum educators

create interesting, professionally directed platforms now. They have their didactic finds and are in creative search. Their pages are an additional source of the latest and relevant information. Their insights presented on media platforms also require analysis and synthesis; a creative teacher can always use them for educational purposes and, at the same time, for self-education.

Key words: didactics, media pedagogy, media education, pedagogical blog-didactics, pedagogue-blog didactics, pedagogical creativity.

УДК 378:004(100)

Н. Р. Опущко

кандидат педагогічних наук,

(Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця)

hmarka52@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3013-2675

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ – СВІТОВІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті представлено результати аналізу нормативних актів провідних країн світу та України (Лісабонська стратегія та похідні від неї програми, програма «Європа-2020», Окінавська хартія глобального розвитку інформаційного суспільства, Державна програма України «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці»), положення яких спрямовані на підтримку інформатизації освітніх процесів, визначають шляхи їх реалізації, вказують на значення та пріоритет розвитку ІКТ в освіті. З'ясовано економічні, освітні та суспільні наслідки впровадження інноваційних засобів навчання з використанням ІКТ. Обґрунтовано важливість інформатизації освіти для України та проаналізовані особливості вітчизняної урядової політики в цьому напрямі.

Ключові слова: інформатизація, освіта, Лісабонська стратегія, програма «Європа-2020», Окінавська хартія глобального розвитку інформаційного суспільства, Державна програма України «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці».

Постановка проблеми. Євроінтеграційна політика України вимагає якісних змін в освітній галузі на всіх її рівнях, що, в свою чергу, має на меті покращити зміст освітнього процесу, забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців, щоб підвищила їхні шанси до професійної реалізації. Це можливо лише за умови використання в освітніх закладах інноваційних форм, методів і засобів навчання. Останні безпосередньо залежать від державної освітньої політики, урядових пріоритетів та доцільно правильного використання інформатизованих систем навчання в освітніх закладах незалежно від їх регіонального розташування.

Задля ефективного впровадження зазначеної умови розвитку освіти в ХХІ столітті необхідно враховувати світові тенденції в цьому напрямі та можливості їх реалізації в Україні. Саме тому актуалізується необхідність у детальному вивченні світової політики в галузі інформатизації освіти як складника механізму вдосконалення вітчизняного освітнього простору, в якому вона б забезпечувала позитивні зрушення.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми засвідчив, що проблема інформатизації спричинила чимало наукових розвідок у різних галузях державного господарювання: фінансово-економічній, управлінській, соціально-політичній тощо. Зокрема, світову практику за окресленими напрямками досліджували О. Нартюк [1], Ю. Полунеев [2], І. Яцишина [3] та І. Василиків [1].

Так, О. Нартюк зазначає, що аналізована нами програма «Європа-2020», передбачає впровадження дієвого економічного механізму оптимізації зайнятості та реалізації принципу всеохоплюючого включення у сферу зайнятості працездатних контингентів економічно активного населення [1]. У свою чергу, Ю. Полунеев стверджує, що фінансово-економічна та соціально-політична кризи в Україні призвели лише до низької конкурентоспроможності нашої країни в світовому масштабі. Розв'язання зазначених проблем убачає в долученні України до європейських програм та використанні досвіду ініціатив Єврокомісії, зокрема у підтримці інновацій в освітньому процесі, передусім ЗВО [2: 73]. Загалом, названі автори, дотримуються думки, що для вирішення сучасних соціально-економічних та політичних проблем необхідно активно залучати науково-технічні та інноваційні рішення, адже за висловом І. Яцишин «науково-технологічний розвиток визначається одним із основних джерел соціального прогресу» [3: 6].

Зарубіжний досвід інформатизації освіти опрацьовували С. Коваленко [4], М. Федорчук [5], І. Малицька [6]. Аналізуючи їхні дослідження, ми дійшли висновку, що інформатизація освіти є важливою складовою частиною розвитку сучасного суспільства, а створення відкритого навчального середовища та формування його засобів і технологій є першочерговим завданням для сучасної держави [5: 57]. С. Коваленко, в свою чергу, відзначає, що темпи і комплексність процесів інформатизації освіти України дозволяють з надією дивитися в майбутнє [4 : 183].

Упровадженням інноваційних технологій у вітчизняний освітній простір та їх теоретичне обґрунтування здійснювали В. Биков, Б. Гершунський (використання е-технологій у навчанні й відкритій освіті), Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак, М. Кадемія, Г. Козлакова, П. Стефаненко (теоретичні та практичні аспекти інформатизації освіти й застосування інформаційних технологій).

Теоретичною основою нашого дослідження стали зарубіжні та вітчизняні нормативні документи програми, стратегії та концепції розвитку у сфері інформатизації освіти (Лісабонська стратегія та похідні від неї програми, програма «Європа-2020», Окінавська хартія глобального розвитку інформаційного суспільства, Державна програма України «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» тощо).

Мета статті полягає у висвітленні закордонних та вітчизняних нормативних документів і визначенні їх впливу на процеси інформатизації освіти в провідних країнах світу та Україні.

Виклад основного матеріалу. Генеральний директор у галузі глобальних освітніх стратегій, досліджень і політики компанії Інтел (*Intel*[©]) доктор Мартіна А. Рот констатує факт досягнення світового консенсусу щодо ролі технологій для забезпечення доступу до освіти всіх учнів та покращення якості процесу навчання, його систем і результатів. Здійснення трансформаційних змін у галузі освіти, на її думку, вимагає цілісного підходу, що стосується критично важливих і взаємопов'язаних компонентів трансформації. Уряди різних країн усвідомлюють, що ні політика, ні педагогіка, ні технології самі собою не спричинять змін. Трансформація освіти досягається спільними зусиллями тих, хто приймає правильні рішення – експертів, педагогів та партнерських організацій, – з метою планування, просування та забезпечення необхідних компонентів, що впливають на якість освітньої практики [7].

Погоджуючись з доктором Мартіною А. Рот, залишимо за собою можливість розширити коло відповідальних за трансформацію освітньої галузі і додати до вищезазначеного переліку стратегічну політику урядових програм, яка б забезпечувала ці зміни на державному рівні, а тому надавала б цьому процесу рівень підвищеної уваги.

Лісабонська стратегія інформаційного суспільства була розроблена у 2000 р. Її положення відображали стратегічну політику Європейського союзу, що була спрямована на підвищення його конкурентоспроможності через оновлення соціально-економічної галузі та охорону довкілля. Положення програми мали визначати політику провідних європейських держав у зазначених напрямках, а термін її реалізації був розрахований до 2010 року. У змісті стратегії чільне місце відводилось електронному навчанню, яке визначалось, як інструмент побудови динамічної конкурентоздатної економіки, заснованої на знаннях, створення простору навчання упродовж усього життя [8: 176]. У 2005 р. був прийнятий ще один важливий документ – «Підготовка цифрового майбутнього Європи. План дій до 2010 року», що був спрямований на створення єдиного європейського інформаційного простору, підтримку інвестування та інновацій в ІКТ дослідженнях, впровадження ІКТ з метою підвищення рівня життя громадян Європи [6: 175].

У 2010 р. була прийнята нова програма розвитку «Європа-2020». Ця Стратегія виявилась оновленою та найбільш адаптованою до тогочасних реалій розвитку й передбачала створення «інноваційного союзу», який би мав відчинити двері новим науковим відкриттям і новим технологіями; покращити систему освіти та розвиток цифрового ринку; забезпечити перехід на ресурси відновлювальної енергії; покращити підприємницьке середовище Євросоюзу тощо [2: 73].

Одним із пріоритетних напрямів цього документу була цифрова економіка, для розвитку якої необхідно мати доступ до мережі Інтернет максимальної кількості громадян, їх вміння користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями, набуття ІКТ-компетентності, підтримка освіти впродовж життя.

Для досягнення поставлених цілей у документі виокремлюються декілька напрямів діяльності:

1) інтелектуальне зростання, що покликане сприяти отриманню знань, інноваціям, освіті і цифровому суспільству;

2) збалансоване зростання, яке має сприяти розвитку промисловості підвищуючи її конкурентоспроможність;

3) інклюзивне зростання – підвищення рівня зайнятості громадян європейських країн, задля набуття ними відповідних навичок, які б відповідали сучасному ринку праці та боротьба з бідністю.

Інтелектуальне зростання, відповідно до положень програми «Європа – 2020» визначається як підвищення рівня розвитку: по-перше, освіти, шляхом підтримки населення у мотивації щодо освіти впродовж життя, оновленні своїх навичок і вмінь; по-друге, досліджень (інновацій), які б створювали нові продукти, для забезпечення нових робочих місць та задовольняли потреби населення і сучасні соціальні виклики; по-третє, цифрового суспільства, через активне використання ІКТ [6 : 175].

Іншим важливим міжнародним документом, що підтримує інноваційні процеси в освіті є Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства прийнята лідерами «Великої сімки», найбільш розвинених держав світу в Окінаві 22 липня 2000 р. Згідно з положеннями цього документа, сутність економічної й соціальної трансформації полягає в її здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей. Інформаційне суспільство, як його розуміють автори Хартії, дає змогу людям використовувати свій потенціал і реалізовувати свої устремління [6 : 176].

У змісті відзначалось, що ІКТ є важливим фактором впливу на формування суспільства ХХІ ст., а саме: на життєвий рівень населення, якість його освіти та працевлаштування, а також забезпечує ефективну взаємодію уряду та громадянського суспільства. Зважаючи на це, інформаційні технології стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Інформаційне суспільство дозволяє людям ширше використовувати свій потенціал та реалізувати свої прагнення [9].

У Хартії також визначалось, що всі люди скрізь, без винятку, повинні мати можливість користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства, а стійкість цього суспільства – ґрунтується на демократичних цінностях, таких як вільний обмін інформацією і знаннями, взаємна терпимість і повага до

особливостей інших людей. При цьому сама Хартія розглядалась передусім як заклик до всіх як у державному, так і в приватному секторах ліквідувати міжнародний розрив у галузі інформації і знань.

Інформаційні технології (ІТ) відкривають величезні можливості для становлення й розвитку світових економік. Країни, що досягли успіху у використанні потенціалу ІТ, можуть сподіватися подолати перепони, що звичайно виникають у процесі розвитку інфраструктури, та рушити назустріч ефективнішій реалізації своїх цілей, на зразок скорочення бідності, охорони здоров'я, покращення санітарних умов, освіти, а також використання переваг швидкого зростання глобальної електронної торгівлі.

У процесі розбудови інформаційного суспільства одним із головних завдань держави на національному рівні визначається вдосконалення системи управління, формування нових методів комплексного розроблення політики й відповідного нормативного забезпечення.

Якщо проаналізувати тенденції розвитку ІТ-технологій в освіті провідних інформаційно розвинених держав, то маємо відзначити, що їх розвиток відбувався під пильним контролем урядів цих країн і був забезпечений на законодавчому рівні.

Так, у 2000 році в США було прийнято документ «Сила Інтернету для навчання: перехід від обіцянки до практики. Звіт про веб-освітню комісію Президенту та Конгресу Сполучених Штатів (*The Power of the Internet for Learning: Moving from Promise to Practice/Report of the Web Based Education Commission to the President and the Congress of the United States*). Ним було започатковано нову еру інформатизації освіти в цій країні, оскільки, після його опублікування, інформатизація освіти США має пріоритетом не наповнення навчальних закладів апаратними засобами, а створення мережевої освітньої інфраструктури. На перший план виносяться ідея навчання в інтерактивному спілкуванні з використанням мережевих засобів. Водночас продовжує набувати поширення ідея використання мережевих освітніх ресурсів. Це, в основному, університетські банки даних, мультимедійних ресурсів, лекцій провідних викладачів тощо. Суттєвого значення набули загальнодоступні ресурси у формі електронних бібліотек. Варто відзначити, що в США і Канаді створені і функціонують системи підтримки багатомовного мережевого супроводу таких засобів навчання як «інтерактивні дошки», найбільш відомими з яких є портали Smart на яких учителі можуть одержати допомогу у формі готових уроків, бібліотек програмних засобів і зображень (галерей, за прийнятою термінологією виробників) [8 : 176].

Розвиток новітніх ІКТ в освіті США зумовив появу нової термінології, що характеризує освіту без відриву від основного виду діяльності. Поряд із терміном «заочна освіта» починають використовувати у США такі поняття, як «навчання вдома», «незалежне навчання», «відкрите навчання», «онлайн навчання» тощо. Значне поширення в США й у світовій практиці одержав термін «дистанційна освіта». Загальноживаним в освітньому співтоваристві США став термін «онлайн навчання». «Онлайн навчання» може здійснюватися за допомогою навчальних систем (підручників) у локальному режимі (за підтримки комп'ютерних програм, що базуються на «гіпертехнологіях»), а також за допомогою Інтернет-технологій (або телевізійної техніки) для дистанційного навчання. Відповідно до визначення Інтернет-технологій, «онлайн» є синонімом «інтерактивного навчання», тобто спілкування «в реальному часі». На думку американських учених, «онлайн навчання» – це навчання, яке, перш за все, потребує наявності комп'ютера, а також підключення до комп'ютерної мережі, що через глобальну мережу Інтернет дозволяє студентові отримати доступ до знань у будь-якому місці [8 : 176].

У Великій Британії 2008 р. була прийнята урядова стратегія розвитку освіти, в якій значна увага приділяється поширенню інноваційного педагогічного досвіду. З цією метою розроблено систему «5Е» – Беріть участь, Досліджуйте, Пояснюйте, Розробляйте, Оцінюйте (*Engage, Explore, Explain, Elaborate, Evaluate*), що репрезентує зразки передового педагогічного досвіду і містить опис критеріїв визначення якості навчання. Є система загальнодоступних банків електронних засобів навчального призначення (ЕЗНП), як фінансованих державою, так і корпоративних. Вимоги стандартів освіти (GCSE) в галузі, пов'язаній з ІТ, досить високі. Використання ІКТ для навчання розпочинається з молодшої школи. Систематичне навчання предметів, подібних до інформатики, з різних закладів освіти розпочинається з другого до сьомого класу [8].

Завдяки такій підтримці інформатизації освіти з боку держави Велика Британія вийшла на перше місце в Європі щодо забезпечення доступу викладачів до інформаційних і комунікаційних технологій, компетенції й мотивації їх до використання ІКТ у навчальному процесі.

У Франції було прийнято Закон 142501 (2002 р.), відповідно до якого Інтернет і ІКТ оголошені першою життєвою необхідністю й основним засобом для побудови майбутнього нації. Головне завдання національної системи освіти Франції – впровадження ІКТ в усі галузі освітнього процесу – від дитячого садка до навчання дорослих.

Саме завдяки такій підтримці уряду на 99 % території Франції є високошвидкісний доступ до Інтернету; реалізуються національні проекти: «Ноутбук для кожного студента», «Створення електронного контенту» та ін. У 2008 році уряд Франції прийняв програму електронного навчання, що фінансується урядом – «100 % курсів у цифровій формі для 100 % учнів». Водночас держава гарантує доступ до цих ресурсів всьому населенню країни [8 : 177].

У Нідерландах Міністерство освіти, культури і науки працює над створенням інтелектуального, добре підготовленого та творчого освітнього середовища. Його місія – гарантувати здобуття якісної освіти та можливості самореалізації для кожного. Міністерство також прагне того, щоб люди могли насолоджуватися мистецтвом, і тому має намір створювати умови викладачам, працівникам культури та дослідникам для якісного виконання їхніх обов'язків [10].

Королівство дотримується децентралізованого підходу в освітній політиці, згідно з яким окремі навчальні заклади заохочуються до розробки власного бачення розвитку ІКТ: у початковій освіті майже три чверті всіх шкіл сформувавши своє бачення використання ІКТ централізовано. У середній освіті шість із десяти шкіл мають чітке бачення розвитку ІКТ. Ставлення в межах школи до структурування та організації навчального процесу здебільшого визначатиме, як застосування ІКТ буде узгоджуватися з освітніми цілями. Ефективність застосування ІКТ залежить від узгодженості між баченням розвитку освіти і вибором ІКТ. Невідповідність між цим баченням та застосуванням ІКТ означає фактично, що вчителі використовують навчальні матеріали, непридатні для конкретної навчальної ситуації [7; 11].

У Нідерландах прийнято основний законодавчий нормативно-правовий акт, це «Стратегічний план Kennisnet» (Kennisnet Strategic Plan) на 2013-2017, який присвячено використанню ІКТ в освіті [11].

Урядова підтримка оновлення освіти через упровадження ІКТ у Швеції є однією з найкращих серед Скандинавських країн. Держава відома як світовий лідер у сфері інформаційно-комунікативних технологій загалом, та в сфері освіти, зокрема. Усі шведські школи забезпечені комп'ютерами та Інтернетом упродовж багатьох років. Шведське соціальне і культурне середовище ІКТ отримує найкращу в Європі підтримку інновацій і підтримує у розвитку нові підприємства. Шведський уряд дуже добре володіє стратегією управління та розвитку ІКТ і як результат більше 80 % її населення є користувачами Інтернету і близько 40 % підключені до мережі. Шведи часто використовують мобільний доступ в Інтернет. Середньостатистичний користувач Інтернету – це людина у віці 15–24 років. Близько 70 % всіх шведів користуються Інтернетом щодня або майже щодня і проводять у мережі 9,7 годин на тиждень, 50 % всіх п'ятирічних користуються Інтернетом [8 : 177].

Зазначається, що шведський уряд бере участь у Стратегії інноваційного та інклюзивного Європейського інформаційного співтовариства. Це включає в себе Європейську спільноту з використання ІКТ для економічного розвитку. ІКТ повинні стати основою якісного життя і полегшити щоденне життя людей і компаній вони мають сприяти сталому розвитку. Учителі та вихователі використовують комп'ютер із загальним доступом, однак, незважаючи на таку політику лише 10% вихователів використовують комп'ютер у класі щодня, 25 % щотижня і тільки 5 % з них вважають, що вони впевнені користувачі ІКТ. Середньостатистичний шкільний учитель використовує комп'ютер в класі щотижня, з метою дізнатися більше про використання ІКТ як педагогічного засобу та застосування в класі графіки, аудіо та відео. В освітніх закладах Швеції найкращий доступ до педагогічного програмного забезпечення в галузі математики та мовознавства. Шведські студенти належать до числа найбільш упевнених користувачів Інтернету. У Швеції ІКТ є особливо доступними в спеціалізованій освіті, й викладачі вважають, що студенти з розладом уваги або іншими функціональними відхиленнями, такими як мовні проблеми, проблеми спілкування, поганий зір, множинні порушення і фізичні відхилення, отримують користь від ІКТ [8 : 177-178].

Ще одна держава на Скандинавському півострові, яка спромоглася створити потужну національну систему освіти, – це Фінляндія. Бачення розвитку освіти сформульоване Постановою уряду про цілі національної політики інформаційного суспільства на 2008-2011 роки, вказує на те, що до 2015 року: Фінляндія стала визнаним у міжнародному середовищі, конкурентоспроможним суспільством з розвинутою сферою послуг, заснованою на компетентностях. В умовах зростаючої глобальної конкуренції вона залишається успішною, забезпечуючи можливості для високого рівня життя як окремим особам, так і організаціям шляхом розвитку вмінь, навичок та креативності, а також впровадження важливих реформ в організаціях та управлінських моделях. Національне бачення і готовність до його втілення, інвестиції в розвиток інформаційного суспільства привели до ряду позитивних результатів, завдяки яким Фінляндія перетворилася з виробника й користувача інформаційно комунікаційних технологій на світового лідера, що генерує їх розвиток і поширення. Громадський сектор і сектор бізнесу Фінляндії знаходяться серед світових лідерів у використанні інформаційно-комунікаційних технологій та застосуванні нових глобальних можливостей для бізнесу, розвиваючи при цьому інформаційне суспільство. Останнє ґрунтується на збалансованому розвитку соціального та регіонального інформаційного суспільства; узгодженій, інформаційно захищеній та доступній інформаційному суспільству інфраструктурі, а також на глибокій довірі до залучених діячів та служб. Інформаційне суспільство є гнучким та орієнтованим на користувача в будь-яких щоденних ситуаціях.

Завдяки такій урядовій підтримці та узгодженим, послідовним діям Фінляндія трансформувалася в суспільство знань з розвинутою сферою послуг, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, надає високоякісні послуги в суспільному та приватному секторах, а також забезпечує добробут суспільства і громадян. Все це викликало значні зміни в наданні послуг, інноваційних системах та трудовому житті [12].

У Плані розвитку освіти та досліджень на 2011-2016 рр. уряд поставив мету максимально підвищити конкурентоспроможність Фінляндії у світі до 2020 року. Згідно з положеннями плану, освітня політика будуватиметься на принципі безперервного навчання протягом усього життя. Навички XXI століття починають розвиватися ще в дошкільних установах та на етапі середньої освіти, а більш ретельний підхід в даному віці зробить неможливими упущення в майбутньому. У постійно мінливому суспільстві найважливішим є розвиток здатності та готовності до навчання [7].

Як зазначається на сайті Міністерства освіти Фінляндії інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – важлива складова освіти, трудової діяльності й функціонування всього суспільства. Використання ІКТ сприяє більш гнучкому та персоналізованому навчанню. Увага технологіям приділятиметься як при організації навчального процесу в школах, так і в системі підвищення кваліфікації, щоб переконатися, що викладачі вміють ефективно застосовувати ІКТ [7].

В Японії Міністерством освіти, культури, спорту, науки і технологій визначено бачення розвитку освіти: «Метою освіти має бути гармонійний розвиток особистості та прагнення до виховання здорових тілом і духом громадян, наділених якостями, що необхідні для формування мирної країни та демократичного суспільства». Державна програма «Другий Базовий План сприяння розвитку освіти» складається з чотирьох напрямів для створення товариства безперервної освіти, заснованого на автономії, співпраці та творчості:

1. Розробка соціальних компетенцій для виживання – індивідуальна автономія і співпраця в диверсифікованому суспільстві, що стрімко змінюється.

2. Створення кадрів для більш яскравого майбутнього – виховання особистостей, що прагнуть змін і формують нові цінності, а також тих, хто є лідером у кожній сфері суспільства.

3. Побудова безпечних освітніх мереж, що пропонують широкий спектр можливостей для навчання.

4. Створення динамічних спільнот проактивних громадян з перспективою залучення нових учасників [7].

Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії в документах з ІКТ-політики вживає термін «суспільство безперервної освіти», що позначає суспільство, в якому кожен може навчатися в будь-якому місці й у будь-який час упродовж усього життя, а також належним чином застосовувати отримані знання для виховання особистості та самореалізації, однією з таких ініціатив є «Інформаційно орієнтована освіта» [7].

Інформаційно-орієнтована освіта ІКТ поширюються на всі сфери життя. Вони стають надзвичайно важливими для дітей, формуючи в них навички використання й опрацювання даних за допомогою ІКТ та самореалізації в інформаційному суспільстві. До того ж викладачі мають ефективно використовувати ІКТ для проведення уроків та організації командної роботи. Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій бере активну участь у впровадженні ІКТ у шкільну освіту та сприяє використанню ІКТ в безперервному навчанні й соціальній освіті [2; 8].

ІКТ-політика в освіті: «Концепція ІКТ в освіті» У квітні 2011 року Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій опублікувало «Концепцію ІКТ в освіті – назустріч створенню системи навчання та шкіл XXI століття». У концепції зазначено, що «використання ІКТ в освіті надасть можливість працювати над створенням системи навчання та шкіл XXI століття, а також формувати в учнів необхідні навички» [7].

Одна з найрозвиненіших країн Південної Азії – Сінгапур посідає провідні позиції в регіоні не лише за економічними показниками, а й за розвитком ІКТ в освіті. Міністерство освіти має мету створення умов для розкриття талантів учнів, їх максимального розвитку та реалізації потенціалу, а також формування готовності до навчання упродовж усього життя [7; 13].

Сінгапур має довгу історію створення та розвитку політики у сфері ІКТ, що нарощує потенціал уже більше 15 років, проте й надалі залишається зосередженою на реалізації цього перспективного напрямку. Урядом розроблено третій Стратегічний план (Сп3) розвитку ІКТ у сфері освіти на 2009-2014 роки. Він продовжує концепцію першого та другого Стратегічних планів, орієнтованих на збагачення та трансформацію навчального середовища учнів та здобування ними ключових вмінь та навичок, необхідних для успішного функціонування в економіці знань. Концепція Сп3 враховує інформаційні потреби й запити як учнів, так і викладачів, роль ІКТ у наданні їм можливості самостійно або в результаті співпраці з іншими учнями сформувати власний досвід навчання. До того ж при застосуванні ІКТ навчання не буде обмежено аудиторією, а тільки власним вибором учня [7].

Далі зупинимось на деяких аспектах, що характерні для України. Вона також підтримує світові тенденції розвитку освіти стосовно використання в ній інноваційних інформаційних технологій. На законодавчому рівні була прийнята Державна програма України «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 роки, Закон України «Про Національну програму інформатизації», Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки та інші.

Серед завдань Державної програми на 2006-2010 рр. провідними завданнями визначалися:

- підвищення загальної інформаційної грамотності населення;
- оснащення навчальних закладів сучасним комп'ютерним та телекомунікаційним обладнанням;
- впровадження інформаційних та комунікаційних технологій у навчальний процес і проведення наукових досліджень, забезпечення доступу до національних і світових інформаційних ресурсів;
- розроблення, впровадження та легалізацію програмного забезпечення;
- залучення мережевих технічних ресурсів для забезпечення підключення наукових установ та навчальних закладів до Інтернет;
- розвиток технологій дистанційного навчання і використання їх для запровадження в Україні системи навчання протягом усього життя;
- підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів;
- розбудову інфраструктури науково-освітньої телекомунікаційної мережі (УРАН), підключення до неї наукових установ, наукових бібліотек, центрів науково-технічної інформації за допомогою каналів передачі даних, інтеграцію її з європейською науково-дослідницькою мережею (GEANT);
- розширення мережі електронних бібліотек навчальних закладів та наукових установ;
- розроблення систем забезпечення інформаційної безпеки функціонування мереж та інформаційних ресурсів [10].

Закон України «Про Національну програму інформатизації» поставив завдання створити правові, організаційні, науково-технічні, економічні, фінансові, методичні та гуманітарні засади регулювання процесу формування та виконання Національної програми інформатизації та окремих її завдань, а саме: Концепції Національної програми інформатизації; державних програм з інформатизації; галузевих програми та проектів інформатизації; регіональних програм та проектів інформатизації; програм та проектів інформатизації органів місцевого самоврядування тощо [15].

Мета Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» полягала у впровадженні освітній процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій та створенні умов для поетапного переходу до нового рівня освіти на основі зазначених технологій. Її реалізація планувалась двома шляхами: вирішенням питань на рівні місцевих органів управління освітою без відповідної підтримки держави та розроблення і затвердження державної цільової програми з відповідною ресурсною та фінансовою підтримкою, виконання якої забезпечить послідовність, наступність, системність у вирішенні питань впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів нових технологій навчання [16]. Як можемо бачити, другий шлях є найбільш реальним та ефективним.

Серед очікуваних результатів програми на період до 2015 року, планувалось поліпшити якість шкільної освіти, створити механізм її стійкого інноваційного розвитку, варіативності та індивідуалізації навчання; забезпечити загальноосвітні навчальні заклади доступом до глобальних інформаційних ресурсів з використанням високошвидкісних каналів; забезпечити доступ учнів і вчителів загальноосвітніх навчальних закладів до високоякісних локальних і мережних освітніх інформаційних ресурсів; створити та використати у навчальному процесі сучасні електронні навчальні матеріали та організувати ефективний доступ до них через Інтернет; створити умови для здобуття повноцінної освіти, соціальної адаптації та реабілітації дітей з обмеженими можливостями та дітей, які перебувають на довготривалому лікуванні; сформувати дистанційну систему виявлення обдарованих учнів, налагодити їх ефективний електронний зв'язок з провідними фахівцями та вченими; забезпечити розвиток інформаційної взаємодії та інтеграцію загальноосвітніх навчальних закладів у світовий інформаційний освітній простір [16].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки прийнята для підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки; забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя та спрямована на вирішення об'єктивних проблем, що виникли у XXI столітті в Україні, серед них визначено такі: недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці; обмеженість доступу до якісної освіти окремих категорій населення (діти, які проживають у сільській місцевості, діти з особливими освітніми потребами, обдарована учнівська молодь, діти мігрантів); відсутність цілісної системи виховання, фізичного, морального та духовного розвитку і соціалізації дітей та молоді; зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини учнівської та студентської молоді; недостатня орієнтованість структури і змісту професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики; невідпрацьованість ефективної системи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, їх професійного супроводження; недостатній розвиток мережі дошкільних навчальних закладів; недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти; повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; недостатній рівень соціально-правового захисту учасників навчально-виховного процесу, відсутність цілісної системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників, невисокий рівень заробітної плати таких працівників; низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування освіти; наявність у системі освіти фактів неефективного використання фінансових і матеріальних ресурсів, нецільового використання приміщень навчальних закладів; відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності; недостатній розвиток громадського самоврядування навчальних закладів, недосконалість механізмів залучення до управління освітою та її оновлення інституцій громадянського суспільства, громадськості [17].

Висновки. Отже, аналіз проблеми інформатизації освіти, її світових та вітчизняних тенденцій дозволив нам дійти висновку, що цей процес є одним із пріоритетних завдань у політиці провідних держав світу, а також України. Така підвищена увага пояснюється тісним взаємозв'язком з економічними процесами, запитами суспільства та гарантією безпеки держави. Як бачимо, підтримка урядів, що виявляється в законодавчій підтримці, послідовних та узгоджених діях, повному фінансуванні, забезпечує якісну підготовку фахівців у галузі інформаційних технологій, підвищує інформаційну грамотність населення, знижує рівень його ізоляваності від пізнавального інформаційного потоку.

Серед **невирішених перспективних проблем дослідження** варто виокремити детальне вивчення іноземного досвіду впровадження інноваційних технологій в освітній процес, а також розробку методики використання ІКТ з максимальною користю для різноманітних верств населення. При цьому треба мінімізувати їх негативний вплив особливо на підростаюче покоління (інтернет-залежність, професійна ізоляваність тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Нартюк О. В. Стратегія «Європа - 2020» як складова механізму оптимізації зайнятості населення в країнах ЄС [Електронний ресурс] / О.В. Нартюк // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2015. – № 2. – С. 201-207. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2015_2_26
2. Полунеев Ю. Лісабонська стратегія та стратегія розвитку України / Ю. Полунеев // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - Випуск 97. - Ч.1. - 2011. – С.73-75.
3. Яцишин І. Інноваційна стратегія Євроспільноти: соціальний вимір / І. Яцишин // Ефективна економіка. - №3. - 2013.
4. Коваленко С. В. Основні етапи інформатизації суспільства та освіти [Електронний ресурс] / С. В. Коваленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 135. – С. 181-184. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_135_47
5. Федорчук М. В. Зарубіжний досвід інформатизації освіти та можливості його запровадження в Україні / М. В. Федорчук // Науковий вісник публічного та приватного права. - 2016. – Вип. 6. – Т.2. – С. 51-57.
6. Малицька І. Д. Напрямки розвитку сучасних систем освіти європейських країн [Електронний ресурс] / І. Д. Малицька. – Режим доступу : http://ite.kspu.edu/webfm_send/304
7. Intel® Трансформація ІКТ-політики в освіті : [посібник]. – Електронний ресурс. – Режим доступу : http://edutransform.org/wp-content/uploads/2015/04/Intel_EduPolicy_Guide_Ukraine.pdf
8. Василиків І. Міжнародні тенденції розвитку системи навчання інформаційних технологій / І. Василиків // Молодь і ринок. - №10 (93), 2012. – С.176-178.
9. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_163
10. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://itdev.rit.org.ua/state-programms/297>
11. Міністерство культури, освіти та науки Нідерландів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.government.nl/ministries/ocw>
12. Пусть ИКТ работают на образование [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kennisnet.nl/>
13. Ministry of Education, Singapore [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.moe.gov.sg/education/>
14. Міністерство культури Фінляндії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minedu.fi/etusivu>
15. Закон України Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#n38>
16. Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-%D0%BF>
17. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Nartyuk O. V. Strategiya «Yevropa - 2020» yak skladova mexanizmu opty`mizaciyi zajnyatosti nasele`nnya v krayinax YeS [Europe 2020 strategy as part of the optimization of employment in the EU] [Elektronny`j resurs] / O.V. Nartyuk // Social`no-trudovi vidnosy`ny` : teoriya ta prakty`ka. – 2015. – # 2. – S. 201-207. – Rezhym`m dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2015_2_26
2. Polunyeyev Yu. Lisabons`ka strategiya ta strategiya rozvy`tku Ukrayiny` [Lisbon Strategy and Development Strategy of Ukraine] / Yu. Polunyeyev // Aktual`ni problemy` mizhnarodny`x vidnosy`n. - Vy`pusk 97. - Ch.1. - 2011. – S.73-75.
3. Yacy`shy`n I. Innovacijna strategiya Yevrospil`noty` : social`ny`j vy`mir [Innovative strategy of the European community: social dimension] / I.Yacy`shy`n // Efekty`vna ekonomika. - #3. - 2013.
4. Kovalenko S. V. Osnovni etapy` informaty`zacyi suspil`stva ta osvity` [The main stages of informatization of society and education] [Elektronny`j resurs] / S. V. Kovalenko // Visny`k Chernigivs`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu. Seriya : Pedagogichni nauky`. – 2016. – Vy`p. 135. – S. 181-184. – Rezhym`m dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_135_47
5. Fedorchuk M. V. Zarubizhny`j dosvid informaty`zacyi osvity` ta mozhy`vosti jogo zaprovadzhennya v Ukrayini [Foreign experience of informatization of education and the possibility of its introduction in Ukraine] / M. V. Fedorchuk // Naukovy`j visny`k publichnogo ta pry`vatnogo prava. - 2016. – Vy`p. 6. – T.2. – S. 51-57.
6. Maly`cz`ka I. D. Napryamky` rozvy`tku suchasny`x sy`stem osvity` yevropejs`ky`x krayin [Areas of development of modern educational systems of European countries] [Elektronny`j resurs] / I. D. Maly`cz`ka. – Rezhym`m dostupu : http://ite.kspu.edu/webfm_send/304
7. Intel® Transformaciya IKT-polity`ky` v osviti [Transformation of ICT policy in education] : [posibny`k]. – Elektronny`j resurs. – Rezhym`m dostupu : http://edutransform.org/wp-content/uploads/2015/04/Intel_EduPolicy_Guide_Ukraine.pdf

8. Vasylyuk I. Mizhnarodni tendenciyi rozvytku systemy navchannya informacijnyx tehnologij [International trends in the development of information technology education system] / I. Vasylyuk // Molod i ry nok. - #10 (93), 2012. – S.176-178.
9. Okinavska xartiya global'nogo informacijnogo suspilstva [Okinawan Chartia of the Global Information Society] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_163
10. Derzhavna programa «Informacijni ta komunikacijni tehnologiyi v osviti i nauci» [State program «Information and communication technologies in education and science»] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <http://itdev.rit.org.ua/state-programms/297>
11. Ministerstvo kul'tury, osvity ta nauky Niderlandiv [Ministry of Culture, Education and Science of the Netherlands] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <http://www.government.nl/ministries/ocw>
12. Pust YKT rabotayut na obrazovanye [Let ICT work for education] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <https://www.kennisnet.nl/>
13. Ministry of Education, Singapore [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <http://www.moe.gov.sg/education/>
14. Ministerstvo kul'tury Finlyandiyi [Ministry of Culture of Finland] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <https://minedu.fi/etusivu>
15. Zakon Ukrainy Pro Nacionalnu programu informatyzaciyi [Law of Ukraine on the National Program of Informatization] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#n38>
16. Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi cil'ovoyi programy vprovadzhennya u navchal'no-vy'xovnyj proces zagal'noosvitnix navchal'nyx zakladiv informacijno-komunikacijnyx tehnologij «Sto vidstokiv» na period do 2015 roku [On Approval of the State Target Program for the Implementation of the «One Hundred» Informational and Communication Technologies Institutions in the Educational and Educational Process for the Period until 2015] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-%D0%BF>
17. Nacionalna strategiya rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [The National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021] [Elektronnyj resurs]. – Rezhy m dostupu : <https://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>

Опушко Н. Р. Информатизация образования - мировые и отечественные тенденции

В статье представлены результаты анализа нормативных актов ведущих стран мира и Украины (Лиссабонская стратегия и производные от нее программы, программа «Европа-2020», Окинавская хартия глобального развития информационного общества, Государственная программа Украины «Информационные и коммуникационные технологии в образовании и науке»), положения которых направлены на поддержку информатизации образовательных процессов, определяют пути их реализации, указывают на значение и приоритет развития ИКТ в образовании. Выявлено экономические, образовательные и общественные последствия внедрения инновационных средств обучения с использованием ИКТ. Обоснована важность информатизации образования для Украины и проанализированы особенности отечественной правительственной политики в этом направлении.

Ключевые слова: информатизация, образование, Лиссабонская стратегия, программа «Европа-2020», Окинавская хартия глобального развития информационного общества, Государственная программа Украины «Информационные и коммуникационные технологии в образовании и науке».

Opushko N. R. Informatization of education – world and national trends

The European integration policy of Ukraine requires the qualitative changes in the educational sphere at all its levels, which, in their turn, are aimed at improving the content of the educational process, providing training of highly skilled and multifunctional specialists, which would increase their chances for professional self-realization. It is possible only if innovative forms, methods and means of education are used in educational institutions, the above mentioned points are directly dependent on the state educational policy, government priorities and the proper use of informatized educational systems in educational institutions regardless of their regional location. In order to effectively implement this condition of development of education in the XXI century, it is necessary to take into account the world trends in the given direction and the possibilities of their implementation in Ukraine. That is why the need for a detailed study of world politics in the field of informatization of education as an integral part of the mechanism of improvement of the domestic educational space, in which it would provide positive changes, is actualized.

Using the methods of generalization and systematization, the article presents the results of the analysis of normative acts of the leading countries of the world and Ukraine, the provisions of which are aimed at supporting the informatization of educational processes, determine the ways of their implementation, point to the importance and priority of the development of ICT in education.

It is revealed that the process of informatization of education is one of the priority tasks in the policy of the leading countries of the world, as well as Ukraine. Such increased attention is explained by the close interconnection with economic processes, the demands of society and the guarantee of state security. Apparently, the government support, that is reflected in legislative support, consistent and coordinated actions, the full funding provides quality training in information technology, increasing information literacy, reduces its isolation from the cognitive information flow.

Keywords: informatization, education, Lisbon strategy, program «Europe 2020», Okinawan charter for the global development of the information society, State program of Ukraine «Information and communication technologies in education and science».

УДК 378.22.013.2.015.311

О. А. Орлова
кандидат педагогічних наук
(КЗ «ЖОППО» ЖОР, м. Житомир)
orlovazhit2016@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6730-3044

ОСОБИСТІСНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розглядається важливе питання сучасної освіти удосконалення рівня професійної компетентності сучасного педагога. Тільки творчий, ініціативний педагог може забезпечити розвиток та становлення особистості. Професійна компетентність сучасного педагогічного працівника формується при умові особистісного самовдосконалення. Розглянуто поняття особистісного самовдосконалення. Запропоновано аналіз методологічних принципів дослідження проблеми особистісного самовдосконалення в контексті розвитку професійної компетентності сучасного педагогічного працівника.

Ключові слова: творча компетентність, особистісне самовдосконалення, удосконалення, професійна компетентність, методологічні принципи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. В умовах реформування освіти однією з проблем сучасного суспільства є потреба у компетентних, висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівцях. Педагог освітнього закладу це новатор, який має надзвичайні потенціальні можливості впливати на формування особистості, світогляду, настроїв і моралі підростаючого покоління. Бажання творчо діяти в педагогічному процесі, удосконалювати рівень професійної компетентності, бути допитливим та небайдужим, саме ці особистісні якості педагога дають йому можливість постійно змінюватися і розвиватися.

Важливу роль у забезпеченні позитивних змін у сучасній системі освіти має вирішити розвиток професійної компетентності педагогічних кадрів та підвищення їх наукового і загальнокультурного рівня. Таким чином, основним напрямком розвитку професійної компетентності педагогічного працівника є особистісне самовдосконалення та його взаємозв'язок з розвитком творчої компетентності як механізму удосконалення.

Ключовим фактором ефективного розв'язання зазначеної проблеми є особистість учителя, його спосіб життя, діяльність та бажання змінюватися. Однак вивчення практики роботи загальноосвітніх навчальних закладів показало, що у сучасних умовах спостерігається розрив між новими завданнями, які стоять перед педагогічними працівниками у зазначеному напрямі і якість їх реалізації у професійній діяльності педагога.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Питанню самовдосконалення особистості значну увагу приділяли представники античної філософії Сократ, Аристотель, Сенека, Квітіліан. Проблему самовдосконалення особистості досліджували такі відомі науковці, як Г. М. Андаєєва, І. Д. Бех, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, В. М. Гриньова, А. Й. Капська, О. М. Пехота, С. О. Сисоєва. Це питання сьогодні є предметом дослідження сучасних науковців (О. В. Борденюк, Н. М. Лосева, О. С. Прокопенкова, К. Г. Скворцова) [1 : 11].

Аналіз праць зарубіжних філософів і психологів (А. Берглюс, Г. Воллес, К. Ізард, А. Маслоу, А. Пуанкаре, Б. Спіноза) засвідчив значну увагу дослідників до проблеми розвитку творчої особистості [2].

Окремі аспекти актуалізованої проблеми досліджуються як: зв'язок самовдосконалення з творчістю, суб'єктністю, самореалізацією людини (М. О. Бердяєв, А. Маслоу, В. С. Соловйов, С. Л. Франк, Е. Фром та ін.); самовдосконалення як найвища форма усвідомленого саморозвитку (О. О. Ухтомський, Г. К. Селевко та ін.); діалектична єдність особистісної та професійної складових самовдосконалення (І. Д. Донцов, В. Ф. Тертична та ін.); розвивальне навчання, самовизначення, саморозвиток, самовдосконалення учнів (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, А. К. Маркова, В. І. Сметаняк та ін.) тощо. [1 : 11]. Проте практично не розглядалися практичні та теоретичні засади розвитку особистісного самовдосконалення та їх взаємозв'язку з творчою компетентністю педагога.

Мета статті полягає у розкритті проблеми розвитку творчої компетентності як механізму успішного самовдосконалення особистості в контексті професійної компетентності сучасного педагогічного працівника.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Успіх інноваційних змін, у першу чергу, залежить від учителя, його творчого потенціалу, готовності до безперервної самоосвіти, здібності до гнучкого соціально-педагогічного мислення, гуманістичної спрямованості особистості. Сучасний педагогічний працівник – особистість, яка має готовність до застосування нових освітніх ідей, здатність

постійно навчатись, бути в постійному творчому пошуку. Ці якості формуються в щоденній педагогічній практиці. Дуже важливо, щоб педагог зміг розгледіти, а іноді – відчутти здатність до творчості, бажання діяти.

Оскільки творчість – це діяльність, результатом якої є щось якісно нове, неповторне, оригінальне і навіть суспільно-унікальне, тому відбувається занурення у творчу діяльність. Педагог об'єднує себе зі світом, зливаючись з предметом своєї творчості. При цьому вчитель не втрачає ні зовнішнього світу, ні свого «Я».

Українська дослідниця С. О. Сисоєва доводить про взаємозв'язок між творчістю і діяльністю, а саме, діяльність є основою творчості, сутність людини-творця виражається в діяльності, але повністю не виявляється в ній. Повністю людська сутність виявляється в творчості, яка відбиває високий рівень активності людини, спрямованої на розв'язання діалектичного протиріччя між «старим і новим», в процесі якого долають межі наявної діяльності, змінюються пороги розпредмечування [3 : 64].

Все більше дослідників вважають, що творчість є специфічною значністю кожної людини, яка може і повинна розвиватися.

Ф. Гонаболін доводить, що творча педагогічна компетентність і праця вчителя це творчий процес, де головним є знання з предмета й уміння ці знання використовувати [3]. Автор вважає, що в процесі діяльності виявляються якості особистості, психічних процесів і властивостей людини, а провідне значення мають самовдосконалення і творчість. Спираючись на твердження дослідника визначимо, що творчість – це оригінальне розв'язання будь-якого завдання, пов'язаного з працею педагога і якщо він творчо мислить, це означає, що він компетентний у своїй професійній діяльності і має бажання самовдосконаливатися.

Дослідник С. Бондар, зазначає, що творча компетентність – це знання, вміння, навички, необхідні для успішної творчої діяльності та можливість використати їх в житті, на практиці. Здатність людини генерувати ідеї, висувати гіпотези; здібність фантазувати; асоціативність мислення; здатність бачити протиріччя; здатність переносити знання та вміння у нові ситуації; здатність відмовитися від нав'язливої ідеї, подолати інертність мислення; незалежність суджень; критичність мислення [4; 5; 3].

У психолого-педагогічних дослідженнях, на наш погляд, сутність поняття «творча компетентність» найбільш широко і обґрунтовано розкрив О. Тутолмін. Він визначає це поняття як інтегративну професійно-особистісну характеристику вчителя, що забезпечує йому ефективність діяльності в типових та нетрадиційних ситуаціях шкільного життя, що є системоутворюючим компонентом у структурі професійно-педагогічної компетентності, фактором становлення професіоналізму майбутнього вчителя, продуктивності його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, особистісної самореалізації, умовою компетентної підтримки творчого розвитку учнів [6].

Ми приєднуємося до думки науковця З. С. Левчук, яка вважає, що педагогічна творчість проявляється у діяльності, рефлексія якої обумовлює формування особистості учня як суб'єкту життєдіяльності. На її думку, здатність до педагогічної творчості – це інтегративна якість особистості, структурними компонентами якої є: професійна спрямованість, професійне самоусвідомлення, професійне мислення, діагностична культура. Крім того, З. С. Левчук вказує, що педагогічну творчість завжди супроводжують самопізнання, саморозвиток та самовдосконалення, прагнення до постійного зростання [6: 66]. Навчання педагога не може мати зупинок, перерв, не може закінчуватись. К. Ушинський зазначав, що «учитель живе до тих пір, доки вчиться, як тільки він перестає вчитись у ньому вмирає вчитель». Самовдосконалення як соціальний процес базується на вимогах суспільства та професії до особистості фахівця. Причому вимоги, що пред'являються спеціалісту, повинні бути вище тих можливостей, що має людина (О. Бодальов) [3 : 35].

Значимою відмінністю в творчій компетентності педагога є те, що в результаті роботи над собою, він не лише самовдосконалюється в особистому та професійному плані, а й розвиває учнів.

Завдяки досконалій організації самоосвітньої діяльності постійно самовдосконалення професійна майстерність учителя і, як наслідок, формується авторитет педагога серед учнів, батьків, колег [7 : 112].

Ще однією важливою передумовою процесу самовдосконалення є ставлення самого фахівця до вимог, що висуваються. Звісно, якщо він байдуже ставиться до них, про творчу діяльність та розвиток особистості не йдеться. Необхідно формувати самосвідомість людини як творчого професіонала. Зміст такої підготовки ґрунтується, перш за все, на гуманістичному уявленні про завдання професійної діяльності, бажаних якостях людини, зокрема, її фахової свідомості та мислення, творчих активних дій у рамках відведеної компетентності. Таким чином, основним напрямком удосконалення рівня професійної компетентності вчителя є професійне самовдосконалення шляхом цілеспрямованої самоосвітньої творчої діяльності.

Нові освітні технології сприяють поступовому зміщенню співвідношення «освіта – самоосвіта – самовдосконалення» до домінування самоосвіти. Швидкий розвиток сучасної науки, реформування в освіті, постійне нарощування інформації, підвищення вимог до будь-якого професіонала щодо його професійної компетентності потребують від кожного педагогічного працівника прагнення й уміння систематично та наполегливо займатись самовдосконаленням.

Розкриємо сутнісну характеристику поняття «особистісне самовдосконалення» в контексті розвитку професійної компетентності сучасного педагогічного працівника.

«Самовдосконалення» – це творче ставлення індивіда до самого себе, створення ним самого себе в процесі активного впливу на зовнішній і внутрішній світ з метою їх перетворення [8 : 170].

Дослідник О. А. Орлова, узагальнюючи думку цілої низки авторів (О. В. Борденюк, Н. М. Лосева, В. М. Гриньова, О. М. Пехота), зазначає, що *самовдосконалення* в широкому розумінні розглядаємо як роботу над собою, самопізнання людиною своїх сутнісних сил, свідоме прагнення поповнювати свої знання, здобувати

нові в процесі цілеспрямованої самостійної діяльності з використанням власного творчого потенціалу [1 : 31].

У цілому наукове дослідження передбачає використання терміну «особистісне самовдосконалення». На перший погляд, уже сама частка «само» вказує на особистісну спрямованість. Однак, як зазначалось вище, частка «само» окреслює лише наявність процесу самоактивності особистості [9 : 29]. Введення ж поняття «особистісного самовдосконалення» розкриє можливості визначення *змістового наповнення цієї самоактивності* або активності особистості, її самотворення, що здійснюється через самопізнання і саморегуляцію, формування суб'єктом себе як особистості [5 : 19].

Уточнюючи, зазначимо, що активність суб'єкта (самоактивність), як указує К. А. Абульханова-Славська, являє собою здатність мобілізувати свої власні можливості й визначати способи досягнення цілей – реалізувати їх у діяльності [10 : 190]. Таким чином, доповнення поняття «самовдосконалення» означальним терміном «особистісне» дає можливість підкреслити першорядну роль самого суб'єкта щодо актуалізації власних можливостей подальшого поступального руху в системі суспільних відносин.

Теоретичний аналіз поняття «особистості» як категорії є достатньо складним, оскільки воно є базовим для кількох галузей знання: філософії, соціології, психології, педагогіки. Крім того, у ході дослідження зазначена категорія може ставати як об'єктом, так і суб'єктом вивчення, тому змінність її сутності впливає на змінність характеристик та категоріальних ознак.

Загалом можна дійти висновку, що категорія особистості окреслює особливості, якості, стани індивіда, зумовлені його предметною діяльністю й особистісними комунікативними зв'язками та взаємодіями.

Таким чином, узагальнюючи зазначене вище у межах експериментальної роботи визначаємо *особистість* як цілісність ознак людини, яка вміщує його індивідуально-психологічні й соціальні характеристики, що формуються на підставі її діяльнісного ставлення до світу.

Узагальнюючи наведені вище характеристики, особистісне самовдосконалення будемо розглядати як роботу над собою, що передбачає свідомий розвиток власних здібностей, прагнення вдосконалення особистісного потенціалу, формування здатності до самопізнання, самопроектування, самореалізації в процесі цілеспрямованої творчої самостійної діяльності та супроводжується прийняттям рішень.

Для актуалізації особистісного самовдосконалення в контексті розвитку професійної компетентності сучасного педагога, як складової нашого дослідження розкриємо методологічні основи (принципи та підходи), які забезпечать ефективний результат.

На думку О.А. Орлової, особистісне самовдосконалення в контексті розвитку професійної компетентності сучасного педагогічного буде розглядатися, як певна *система*, яка має кінцеву множину характеристик, визначені функції, цілі, склад, структуру. До її загальних характеристик відносимо цілісність, структурність, взаємозв'язок з середовищем. Об'єкт дослідження – багаторівневий, оскільки він має ієрархічну будову і вміщує ряд підсистем з різними функціональними якостями. Можна виділити такі підсистеми: когнітивну, що реалізує функцію пізнання; регуляторну, що регулює діяльність та поведінку; комунікативну, яка виявляється в процесі спілкування педагога з учнями [10 : 193].

Зазначимо, що опис особистісного самовдосконалення як системи потребує врахування множини тих відносин, в яких вона існує. Цим зумовлюється різнопорядковність її властивостей і пояснюється потреба розробки багатомірної класифікації її складових. Слід зауважити, що необхідно врахувати наявність системного підходу, який вимагає розгляду особистісного самовдосконалення як динамічного явища в процесі її генези за конкретних умов.

Загальною характеристикою такої системи є *цілісність*, що базується на *принципі цілісності*, за яким досліджуваний об'єкт (підготовка педагога до особистісного самовдосконалення) виступає як явище, розчленоване на окремі частини, органічно інтегровані в єдине ціле [11 : 14].

Визнаючи принципи самоспрямованого розвитку творчої компетентності, процес навчання, якій є невід'ємною частиною і самовдосконалення розглядають: як *когнітивно-активний процес*, в якому той, хто навчається, використовує свої знання та досвід, а також певні інтелектуальні дії для отримання та осмислення нового знання; як *комунікативно-активний процес*, в якому педагог використовує мову та сучасні засоби комунікації для сприймання необхідної інформації; як *соціально-активний процес*, у якому пізнавальна діяльність того, хто навчається, безпосередньо пов'язана з близьким оточенням – педагогами, однокурсниками, знайомими, колегами. Спілкування є важливим та обов'язковим компонентом процесу навчання поряд з його індивідуалізацією; контекстно-залежним процесом, який не можна вирвати з контексту життя педагога та її проблем, абстрагуватися від них; мотиваційно-залежним процесом, в якому результати навчання суттєво залежать від мотивації того, хто навчається, від його зацікавленості в оптимальному вирішенні поставлених проблем; як *тривалий процес*, у межах якого доводиться багаторазово повертатися до проблем, які обговорювалися, із урахуванням нової інформації, знань [12 : 195].

Самовдосконалення особистості вчені трактують як самодетермінований рух будь-якої цілісної відкритої системи (у т.ч. й людини) до більшої впорядкованості (самоорганізації) з метою досягнення максимально можливого за тих чи інших умов рівня розвитку – «акме» (вершини, розквіту) [13].

У ході нашого дослідження з'ясовується, що реалізація андрагогічного підходу під час самовдосконалення особистості базується на концептуальних ідеях педагогічної *синергетики* та *самоменеджменту*. Синергетична концепція розвитку дозволяє формувати професійні та соціальні компетентності педагогічного працівника на основі рефлексії його соціально-професійного та особистісного досвіду, коли набуття компетенцій відбувається як «нарощування» здібностей у різних сферах діяльності. Ідею самоменеджменту в контексті значення

андрагогічного підходу можна зрозуміти через тези про те, що найбільш досконалою моделлю управління розвитком є «управління людиною собою», «усвідомлене та осмислене саморегулювання» [14: 116].

Дослідження особистісного самовдосконалення потребує використання *особистісного підходу*, який спрямований на формування особистісного потенціалу педагога, на пошук співіснування колективу і особистості, на всебічний гармонійний розвиток власне особистості.

І. Д. Бех довів, що особистісно орієнтований виховний процес як «повноцінне емоційно насичене й суспільно значуще спільне творче життя педагога і вихованців, що відповідає їх основним соціогенним потребам», забезпечує формування самоцінного ставлення особистості до моральних і професійних норм та задає орієнтири її особистісно-професійного зростання [15 : 14]. Учені (Г. О. Балл, І. Д. Бех, Є. В. Бондаревська, І. С. Якиманська та ін.) вважають, що саме особистісно орієнтоване навчання розкриває можливості для самовдосконалення. Воно передбачає створення необхідних для усвідомленого саморозвитку й осмисленого визначення тими, хто навчається, своїх можливостей і життєвих цілей [16 : 150].

Використання розглянутих методологічних принципів та підходів, які можуть функціонувати як окремо, так і в сукупності, сприяють розвитку особистісного самовдосконалення сучасного педагогічного працівника.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, проблема особистісного самовдосконалення в контексті розвитку професійної компетентності сучасного педагогічного працівника відбувається при умові розвитку творчої компетентності особистості є актуальною та вимагає подальшого її вивчення. Творчість – необхідна умова становлення педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості і є механізмом розвитку особистісного самовдосконалення. Сформовані професійні компетентності сучасного педагога повинні становити основу для творчого виконання вчителями основних фахових функцій педагогічної діяльності. Науковий пошук продовжується у напрямку дослідження психолого-педагогічних умов розвитку творчої компетентності сучасного педагога у процесі особистісного самовдосконалення в контексті розвитку його професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Орлова О. А. Підготовка вчителя до особистісного самовдосконалення учнів в системі післядипломної освіти [Текст]: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Орлова О. А. – Житомир, 2014 – 331 с.
2. Яланська С. П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічної дисципліни: теорія і практика: [монографія] / С. П. Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка – Полтава, 2010 – 374 с.
3. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник: Вид. 2-ге допов. / За ред. Професора Д. В. Чернілевського. – Вінниця: Вид-во АМСКІП, 2010 – 484 с.
4. Бондар С. Методи навчання : традиції та інновації / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2000. – № 5. – С. 13–16.
5. Краснощок І. П. Особистісна самореалізація майбутнього вчителя у навчально-виховному середовищі педагогічного педагогічного університету [Текст]: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Краснощок Інна Петрівна. – Кіровоград, 2002. – 213 с.
6. Тутолмин А. В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода) : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. В. Тутолмин ; Чуваш. гос. пед. ун-т. – Чебоксары, 2009. – 42 с.
7. Мороз О. П., Омеляненко В. П. Перші уроки до майстерності. – К.: Знання, 1992. – 112 с.
8. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. – К. : Либідь, 1982. – 215 с.
9. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 9. – 920 с.
10. Орлова О. А. Особистісне самовдосконалення учня основної школи: аналіз категорій та понять / О. А. Орлова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – Ч. 1. – С. 188–196.
11. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / В. П. Беспалько. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1977. – 204 с.
12. Орлова О. А. Самовдосконалення вчителя в системі неперервної професійної підготовки / О. А. Орлова // Післядипломна педагогічна освіта в контексті інноваційного розвитку : наук.-метод. зб. / за ред. І. І. Якушно. – Житомир : ОППО, 2009. – С. 191–197.
13. Капица С. П. Синергетика и прогнозы будущего / Капица С. П., Курдюмов С. П., Малинецкий Г. Г. – М. : Из-во УРСС, 2003. – 290 с.
14. Печен А. Человеческие качества / А. Печен. – М. : Прогресс, 1980. – 302 с.
15. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : навч.-метод. посібник. – 344 с.
16. Орлова О. А. Методологічні засади проблеми підготовки вчителя до особистісного самовдосконалення учнів у системі післядипломної освіти / О. А. Орлова // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнар. співробітництва з креативної педагогіки : в 2-х ч. – Київ–Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2012. – Вип. 73. – Ч. I. – С. 147–152.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Orlova O. A. Pidhotovka vchytelia do osobystisnoho samovdoskonalennia uchniv v systemi pislidyplomnoi osvity [Teks]: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 [Teacher training for personal self-improvement of students in the system of postgraduate education] / Orlova O.A. – Zhytomyr, 2014 – 331 s.
2. Yalanska S.P. Psykholohichni zasady rozvytku tvorchosti maibutnix uchyteliv biolohichnoi dystsypliny: teoriia i praktyka: [monohrafiia] [Psychological principles of development of creativity of future teachers of biological discipline: theory and practice] / S.P. Poltavskiy nats. ped.. un-t im. V.H. Korolenka – Poltava, 2010 – 374 s.
3. Metodolohiia naukovo diialnosti: [Navchalnyi posibnyk]: Vyd. 2-he. dopov. [Methodology of scientific activity] / Za red. Profesora D.V. Chernilevskoho. – Vinnytsia: Vyd-vo AMSKP, 20100 – 484 s.
4. Bondar S. Metody navchannia : tradytsii ta innovatsii [Methods of teaching: traditions and innovations] / S. Bondar // Biolohiia i khimiia v shkoli. – 2000. – № 5. – S. 13–16
5. Krasnoshchok I. P. Osobystisna samorealizatsiia maibutnoho vchytelia u navchalno-vykhovnomu seredovyschi pedahohichnoho pedahohichnoho universytetu [Teks]: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 [Personal self-realization of the future teacher in the educational environment of the pedagogical pedagogical university] / Krasnoshchok Inna Petrivna. – Kirovohrad, 2002. – 213 s.
6. Tutolmin A. V. Stanovlenie i razvitie tvorcheskoy kompetentnosti buduschego uchytelya (na osnove sistemnogo podhoda) : avtoref. dis. na soiskanie uchen. stepeni d-ra ped. nauk : spets. 13.00.08 «Teoriya i metodika professionalnogo obrazovaniya» [Formation and development of creative competence of the future teacher (based on a systematic approach)] / A. V. Tutolmin ; Chuvash. gos. ped. un-t. – Cheboksaryi, 2009. – 42 s.
7. Moroz O.P. Pershi uroky do maisternosti [The first lessons of skill] / O.P. Moroz, V.P. Omelianenko– K.: Znannia, 1992. – 112 s.
8. Psykholohichni slovnyk [Psychological Dictionary] / [za red. V. I. Voitka]. – K. : Lybid, 1982. – 215 s.
9. Slovnyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language] / [za red. I. K. Bilodida]. – K. : Naukova dumka, 1978. – T. 9. – 920 s.
10. Orlova O. A. Osobystisne samovdoskonalennia uchnia osnovnoi shkoly: analiz katehorii ta poniat [Personal self-improvement of the pupil of the basic school: analysis of categories and concepts] / O. A. Orlova // Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny / [hol. red. : M. T. Martyniuk]. – Uman : PP Zhovtyi O. O., 2013. – Ch. 1. – S. 188–196.
11. Бєцпалко В. П. Основы теории педагогических систем [Fundamentals of the theory of educational systems] / В. П. Бєцпалко. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1977. – 204 с
12. Orlova O. A. Samovdoskonalennia vchytelia v systemi neperervnoi profesiinoi pidhotovky [Self-improvement of the teacher in the system of continuous professional training] / O. A. Orlova // Pislidyplomna pedahohichna osvita v konteksti innovatsiinoho rozvytku : nauk.-metod. zb. / za red. I. I. Yakukhno. – Zhytomyr : OIPPO, 2009. – S. 191–197.
13. Kapitsa S. P. Sinergetika i prognozyi buduschego [Synergetics and future predictions] / Kapitsa S. P., Kurdyumov S. P., Malinetskiy G. G. – M. : Iz-vo URSS, 2003. – 290 s.
14. Pechchen A. Chelovecheskie kachestva [Human qualities] / A. Pechchen. – M. : Progress, 1980. – 302 s.
15. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti : u 2 kn. [Parenting] / I. D. Bekh. – K. : Lybid, 2003. – Kn. 2: Osobystisno orientovanyi pidkhid: naukovo-praktychni zasady : navch.-metod. posibnyk. – 344 s.
16. Orlova O. A. Metodolohichni zasady problemy pidhotovky vchytelia do osobystisnoho samovdoskonalennia uchniv u systemi pislidyplomnoi osvity [Methodological Principles of the Problem of Teacher Preparation for the Personal Self-Improvement of the Students in the Post-Graduate Education System] / O. A. Orlova // Novi tekhnolohii navchannia : nauk.-metod. zb. / In-t innovatsiinykh tekhnolohii i zmistu osvity Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Akademiia mizhnar. spivrobotnytstva z kreatyvnoi pedahohiky : v 2-kh ch. – Kyiv–Vinnytsia : FOP Korzun D.Iu., 2012. – Vyp. 73. – Ch. I. – S. 147–152.

Орлова О. А. Личностное усовершенствование в контексте развития профессиональной компетентности педагогического работника

В статье рассматриваются важные вопросы усовершенствования уровень профессиональной компетентности педагога. Только творческий, инициативный педагог может обеспечить развитие и становление личности. Профессиональная компетентность педагога формируется при условии включения его в процесс личностного усовершенствования. Рассмотрено понятие личностного усовершенствования в контексте экспериментальной работы. Проведено анализ методологических принципов в экспериментальной работе по проблеме личностного усовершенствования в контексте развития профессиональной компетентности педагога.

Ключевые слова: творческая компетентность, личностное самосовершенствование, усовершенствование, профессиональная компетентность, методологические принципы

Orlova O. A. Personal self-improvement in the context of development of professional competence of modern pedagogical worker

The article deals with the important issue of modern education improving the level of professional competence of a modern teacher. Only a creative, initiative teacher can provide development and personal development through the

creation of a supportive educational environment. Such a medium can be provided only by a professionally competent teacher capable of creative, innovative activity. New educational technologies contribute to the gradual shift of the ratio «education - self-education - self-improvement» to the domination of self-education. The rapid development of modern science, the reform in education, the constant increase of information, increasing the requirements for any professional in terms of his professional competence, requires each pedagogical worker, the desire and ability to systematically and persistently engage in self-improvement.

Therefore, the development of the creative competence of a modern teacher is an important condition for his personal self-improvement in the context of the development of professional competence of a modern pedagogical worker. The concept of personal self-improvement and its connection with the creative competence of a modern teacher are considered.

The analysis of methodological principles of research of the problem of personal self-improvement in the context of development of professional competence of modern pedagogical worker is offered. In the course of the study, it turns out that the implementation of the andragogical approach during self-improvement of the individual is based on the conceptual ideas of pedagogical synergetics and self-management. The proposed description of personal self-improvement as a system needs to take into account the plurality of those relationships in which it exists. This is predetermined by the heterogeneous nature of its properties and explains the need to develop a multidimensional classification of its constituents. It should be noted that it is necessary to consider the existence of a systematic approach, which requires the consideration of personal self-improvement as a dynamic phenomenon in the process of its genesis in specific conditions.

The use of the considered methodological principles and approaches that can function separately and in aggregate, and contribute to the development of personal self-improvement of a modern pedagogical worker.

Keywords: creative competence, personal self-perfection, perfection, professional competence, methodological principles.

УДК 159.923.2:378.015.31:316.752(73)

А. В. Очеретяний,

аспірант

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)

mohican90@meta.ua

ORCID ID: 0000-0001-5026-0378

РОЛЬ МЕНТАЛІТЕТУ СТУДЕНТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

У статті представлено аналіз проблеми формування життєвих цінностей молоді. З'ясовано, що в основу формування життєвих цінностей студентів у закладах вищої освіти США покладено цілеспрямований особистісно-зорієнтований підхід, який реалізується у певному ментальному просторі. Визначено та охарактеризовано ключові аспекти врахування ментальності студентів при формуванні життєвих цінностей у закладах вищої освіти США: змістовність, мобільно-динамічний характер, рольова функціональність. Виділено функціональні характеристики ролі менталітету: ідентифікаційно-інтегративна, комунікативна, світоорієнтуюча, смислотворча, оцінна, регулятивна.

Ключові слова: заклад вищої освіти, студент, менталітет, ментальний простір, американська ментальність, змістова сутність, компонент, функціональні характеристики, життєві цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Як продукт певної культури з її цінностями, пріоритетами, світосприйняттям кожна людина має свою власну ментальну парадигму, крізь призму якої вона сприймає світ і себе в ньому. Менталітет є своєрідною здатністю мислення індивіда, за допомогою якого формується його ціннісне ставлення до реальної життєвої дійсності.

Зростання наукового інтересу до проблематики ментальності сьогодні викликане нагальними потребами кардинальних змін в усіх сферах життя будь-якого суспільного співтовариства, у тому числі культури, виховання й освіти. Це пояснюється, по-перше, динамічним пошуком шляхів продуктивної ідентифікації особистості в глобальному світі, по-друге, необхідністю гармонійно-дієвого ціннісного коригування світосприйняття молодим поколінням зі збереженням національної самобутності в умовах прискорення інформаційно-освітніх потоків.

Водночас ментальні процеси виступають потужним фактором розгортання освітньої культури, без урахування яких ми не вибудуємо ефективну систему освіти, яка б гарантувала відповідну сучасним вимогам підготовку людини до життя. Через ментальність забезпечується поєднання відносно самостійних, але взаємопов'язаних явищ – зовнішніх реалій суспільної життєдіяльності людини та внутрішніх змістів функціонування її свідомості в цих реаліях.

Система вищої освіти США, починаючи з другої половини XIX ст., в основу фундаменту організації освітньої діяльності студентської молоді покладає ціннісні аспекти її реальної життєдіяльності, пов'язані з

ментальністю. Завдяки цьому процес формування життєвих цінностей студентів є максимально мобільним і відповідним запитам конкретного індивіда та суспільства загалом.

В українській науці ментальність стала предметом активного вивчення лише в 90-ті роки ХХ ст. у зв'язку з виробленням нової ідеології в умовах незалежності. Проте і на сьогодні значення ментальності особистості студента нівелюється українською педагогічною практикою, а освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти не зорієнтований на врахування ментальності студентської молоді.

У зв'язку з тим, що саме цього бракує національній системі вищої освіти, вивчення американського досвіду формування життєвих цінностей студентів на підґрунті їхньої ментальності є актуальним та своєчасним.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблематика ментальності та життєвих цінностей особистості досліджувалася багатьма українськими та зарубіжними ученими.

Так, філософський, культурологічний, соціальний та психологічний аспекти менталітету з'ясовано у працях українських учених: Т. Власевич, Т. Гетало, О. Горожанкіної, І. Грабовської, А. Гуревича, Р. Додонова, П. Йолона, О. Киричук, Л. Костюк, С. Кримського, А. Ліненко, О. Лісєнко, А. Маленка, М. Поповича, В. Попової, І. Стадніка, Д. Чижевського, В. Храмової та ін. Освітню парадигму ментальності особистості вивчали вітчизняні педагоги-практики: З. Бойко, К. Галушко, Д. Полежаєв, Н. Савчук, О. Столярчук, Р. Чопик та ін.

Проблемі особливостей менталітету молоді у США присвячували свої наукові доробки такі американські дослідники, як: Р. Емерсон (R. Emerson), П. Абрамсон (P. Abramson), Дж. Вестхаймер (J. Westheimer), Р. Інглхарт (R. Inglehart), Дж. Кахне (J. Kahne), Дж. Мід (G. Mead), В. Томас (W. Thomas) та ін.

Ціннісні орієнтири студентів досліджували вітчизняні вчені: М. Бондар, В. Лутаєв, Г. Мозгова, В. Токарев, О. Трухан, С. Федоренко та ін. Окремі аспекти проблеми життєвих цінностей молоді у США були предметом наукових доробок таких американських дослідників, як: М. Бін (M. Beane), Б. Гросс (B. Gross), Т. Гроулінг (T. Grouling), К. Клакхон (C. Kluckhohn), К. Керр (C. Kerr), В. Лечуга (V. Lechuga), Р. Реннер (R. Renner), К. Роджерс (C. Rogers), М. Сейден (M. Seiden), Х. Сміт (H. Smith), Д. Тілман (D. Tillman), Г. Трагер (G. Trager), К. Хемінгвей (C. Hemingway), Е. Холл (E. Hall), Дж. Шет (J. Sheth).

Однак питання формування життєвих цінностей студентів у спектрі їхньої ментальності у закладах вищої освіти США не знайшло належного висвітлення.

У цій статті маємо **на меті** виділити особливості ролі ментальності для життєвих цінностей особистості та проаналізувати процес урахування менталітету студентів при формуванні життєвих цінностей у закладах вищої освіти США.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Життєві цінності студента (*students living values*) сприймаються американськими та українськими дослідниками як основні життєві орієнтири, котрі визначають зміст його життєдіяльності в суспільстві як відданого своїй країні, народу та нації громадянина і патріота та окреслюють стиль і масштаби його соціальної активності в будь-якому соціумі [1; 2].

Життєві цінності особистості становлять ядро її менталітету. Водночас вони є продуктом функціонування менталітету. Менталітет визначає умонастрій і життєву позицію індивіда.

Як справедливо зауважує американський дослідник П. Абрамсон менталітет – це також світоглядна матриця, картина світу у свідомості людини, норма уявлення світу навколо себе і себе в ньому [3].

Український учений Д. Полежаєв наголошує, що менталітет людини по суті виступає розумовим механізмом, що бере участь у формуванні її свідомості поряд з інтелектом, відображаючи історичні, культурні та географічні умови життєдіяльності особистості як представника певної спільноти й народу [4].

Згідно з дослідженнями П. Йолона, менталітет особистості є складним динамічним суб'єктивним феноменом, що формується і розвивається у певному ментальному просторі під впливом соціального середовища, індивідуального розвитку особистості, поєднання свідомості й несвідомого [5: 372–403].

Причому у ментальному просторі саме менталітет є константною базою для визначення суспільством й особистістю лінії життєвої поведінки, життєвих ціннісних орієнтирів, ціннісно-нормативних настанов подальшого життя.

Ментальний простір має декілька базових площин, в яких відбувається ідентифікація членів соціуму, а також циркулює ментальність. Однією з таких площин є система вищої освіти.

У студентів, які навчаються у вищому навчальному закладі, складається особлива картина світу, через призму якої вони сприймають явища дійсності й вибудовують свою поведінку.

Створення гармонійного «ментального простору» для особистості завжди було одним із важливих постулатів при визначенні векторної спрямованості формування життєвих цінностей студента у вищій освіті закладах США [6].

Як свідчить американська педагогічна практика, упродовж ХХ ст. організація освітнього процесу у системі вищої освіти базувалась на постулатах гармонізації загально соціального та індивідуально особистісного ментального простору. Водночас у ХХІ ст. у США спостерігається посилення уваги закладів вищої освіти до ефективних шляхів, засобів і методів урахування менталітету студентів при формуванні їхніх життєвих цінностей [6].

Вперше термін «менталітет» (*mentality*) зустрічається в роботі американського філософа Р. Емерсона (*R. Emerson*), який вводить його у 1856 р., розглядаючи як першоджерело «цінностей та істин» [7].

На сьогодні термін «ментальність» окреслюється у наукових доробках досить широко. Так, у розумінні Д. Зіглера менталітет включає почуття, симпатії та антипатії, образи, уявлення про людину та її місце у світі.

М. Барг розуміє ментальність як певну парадигму духовності та структуроутворюючий елемент системи інтелектуальної, моральної, психологічної орієнтації людини. А. Гуревич розглядає «ментальність» особистості як особливий спосіб мислення про речі, як спосіб сприйняття світу.

У більш конкретному плані під ментальністю сучасні українські науковці розуміють особливий стиль світосприйняття тієї чи іншої людської спільноти, комплекс установок, моделей і стереотипів поведінки, емоцій, настроїв, які презентують спосіб життя людей [5; 8]. Тобто, ментальність стосується самоусвідомлення людини/нації (світоглядні установки), менталітет – моделі поведінки та самовираження людини/нації.

Як справедливо відзначає українська дослідниця Н. Савчук, саме «ментальність слугує тим імпульсом і мотивом, який інколи не усвідомлюється, але визначає поведінкові імперативи великої спільноти, що своєрідно оцінює навколишню дійсність і своє місце в ній» [9: 197].

Загалом, менталітет особистості визначається більшістю українських та американських дослідників як сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів та навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тої або іншої культурної спільноти [4; 7; 10].

Дослідник Б. Гершунський слушно зауважує: «Саме в менталітеті синтезуються категорії смислу буття, віри, знання, волі, котрі наперед визначають реальність повноцінної життєвої самореалізації особистості й наповнюють конкретним змістом існування людини й людських спільнот та їхньої взаємодії у просторі та часі» [9: 202].

Менталітет студентів розглядається як вітчизняною, так і американською педагогічною наукою як сформована система елементів їхнього духовного життя і світосприймання, яка зумовлює відповідні стереотипи їхньої навчальної діяльності, що включає сукупність ціннісних, символічних, свідомих чи підсвідомих відчуттів, уявлень, настроїв, поглядів, світобачення, які визначають їхню здатність відповідно сприймати чи діяти відповідно до прийнятих життєвих цінностей [6; 9].

Американський учений Дж. Вестхаймер зауважує, що менталітет американської молоді (*mentality of American youth*) продукується чітко вираженою американською ментальністю (представляє національну самосвідомість, яка сформувалась у процесі тривалого соціально-історичного розвитку американської спільноти та віддзеркалює особливості розвитку американського суспільства та історичну пам'ять американського народу), спрямованістю на високий рівень соціальної справедливості й усвідомлення наявності можливостей для повноти реалізації та захисту своїх конституційних прав і свобод, що дозволяє вільно виражати свою власну думку з будь-яких питань, спрямованістю на власне самовираження та покладається в основу процесу засвоєння нею життєвих цінностей [10].

Тобто американська педагогічна практика орієнтується на менталітет американського студента (*Student's mentality*), з одного боку, як на симбіоз його світобачення і американця, і особистості, а з другого боку, як на складну ієрархічну систему, що визначає спрямованість студента як суб'єкта навчально-виховних впливів у соціумі закладу вищої освіти, визначеною конкретними мотивами до майбутньої життєдіяльності.

Культурологічні, соціально-психологічні дослідження феномену американської ментальності дозволяють стверджувати, що її визначальними рисами є: дотримання демократичних цінностей, індивідуальна рівність і відсутність класової та етнічної нетерпимості, культурна толерантність, індивідуалізм у приватному житті, свобода вибору, практичний досвід підготовки з концепції майбутньої роботи, прагматизм і цілеспрямованість життєдіяльності, гнучкість у побудові кар'єри та готовність змінити роботу і зіткнутися з новими викликами, безпека трудового життя, неформальність у комунікаціях, протестантська робоча етика.

Практичний менталітет сучасної американської молоді вербалізується в культурно-історичному концепті «американської мрії», особливістю якої є орієнтація на успіх (*success orientation*) та матеріальне процвітання (*material prosperity*), що базуються на ідеї рівних можливостей для всіх громадян США (*equal opportunities*) [6; 10].

Виражається це в такому: по-перше, американські студенти радо допоможуть іншим студентам у скруті, але не звикли перекладати на когось власні проблеми або надокучати чужим власними проблемами й потерпаннями; по-друге, американцям притаманний напівсвідомий оптимізм (вони вважають, що якщо людина не втрачає оптимістичних сподівань на краще, то з нею варто мати справу, бо вона в жодному разі не невдаха) та незалежність в діях; по-третє, пишаючись родиною і радо хизуючись сімейними фотокартками, американські студенти водночас дбайливо боронять право на приватність у своєму особистісному життєвому просторі.

Процес формування життєвих цінностей студента у закладі вищої освіти США відбувається в площині мисленнєвого аналізу життєвої ситуації, на основі якого відбувається особистісне усвідомлення її сутності та визначаються способи й перспективи її вирішення. Особистість, займаючи таку позицію, обмірковує, аналізує, досліджує, інтегрує, збагачує і передбачає власний життєдіяльнісний досвід.

Американські дослідники П. Абрамсон та Р. Інглхарт справедливо наголошують, що корекція життєвих цінностей особистості американського студента детермінує коригування змісту її ментальності під впливом внутрішніх (філогенетична спадковість; обсяг і глибина наявного життєвого досвіду; індивідуальні особливості психічних процесів (пам'ять, емоції, почуття, мислення, емпатія, воля), що інтегрують фізичний, інтелектуальний і духовний потенціали особистості; вчинкова активність індивіда) та зовнішніх (традиції родини; культурологічний досвід життя народу; форми та зміст взаємодії із соціальними групами) чинників [3]. Водночас формування нових життєвих орієнтирів особистості відбувається у спектрі наявного у неї менталітету.

При формуванні життєвих цінностей студентів у освітньому процесі враховують психолого-педагогічний зміст наявного менталітету студентів, який полягає в особливому способі мислення, спрямованості думок, що народжуються у підсвідомості, але поступово вбирають у себе те спільне, що складається із природних даних і соціально зумовлених елементів і відображається в уявленні про життєву реальність.

Зазначимо, що структура ментальності складається з трьох компонентів: 1) емоційний – включає емоційні стани особистості, які передують виникненню у неї життєво значущих потреб (реалізація яких спрямована на забезпечення бажаної життєдіяльності), сприяючи засвоєнню і систематизації знань та появі певної життєвої поведінки; 2) когнітивний (вербальний) – знання про об'єкти і ситуації життєдіяльності, що є результатом набуття особистістю індивідуального життєвого досвіду; 3) поведінковий – актуалізація зафіксованих установок, ціннісних життєвих орієнтацій та етнічних цінностей. Причому ментальна установка виявляється в реальних діях і вчинках студента.

При формуванні життєвих цінностей американські заклади вищої освіти реалізують підхід до менталітету студента як до динамічного феномену, що розвивається під впливом середовища життєдіяльності носія менталітету.

Для корекції ментальності американських студентів використовуються такі методики: створення «загального ментального простору» освітнього закладу (з урахуванням ментального профілю, яке відображає домінуюче ментальне співвідношення спонук, рис і тлумачень, які є спільними для всіх студентів конкретного закладу вищої освіти); сприяння у освітньому процесі рефлексивному мисленню студентів для розвитку їхньої самосвідомості й усвідомлення корисності ціннісних життєвих орієнтацій особистості; розвитку позитивної «Я-концепції» для зростання самосвідомості, розвитку аксіологічного та емоційно-вольової складових ментальності особистості.

Мобільний світоглядний характер менталітету американської молоді використовується для визначення змістовних параметрів освіти у закладі вищої освіти та формування життєвих цінностей студентів.

При цьому американська педагогічна практика орієнтується на наступні позиції. По-перше, «менталітет формується різними поколіннями людей шляхом природного часового зв'язку, успадкування духовних цінностей поколінь та актуалізації соціальної пам'яті, об'єктивно існує у вигляді суб'єктивної реальності» [3]. По-друге, керуючись у своїй поведінці складовими менталітету, студент відбирає імпульси і враження, що ідуть від зовнішнього світу, і перетворює їх на дані свого внутрішнього досвіду. По-третє, оскільки ментальність є системою образів, що містяться в основі індивіда про світ і власне місце у ньому, а система образів має тенденцію видозмінюватися під тиском стихійного та організованого, то менталітетом особистості можна керувати та коректувати його компоненти відповідно до нових життєвих орієнтирів, які прийняті цією особистістю.

Таким чином, з одного боку, характер організації освітньої діяльності у закладі вищої освіти США залежить від ментальних пріоритетів студента, а, з іншого, саме характер його світобачення залежить від освітніх потенцій навчально-виховного процесу щодо набуття ним нових життєвих цінностей та прийняття нових ідеалів.

Основними функціональними особливостями ролі сучасної ментальності при формуванні життєвих цінностей американських студентів є такі:

- 1) ідентифікаційно-інтегративна: самоототожнення індивіда в площині консолідованих національно-суспільних цінностей;
- 2) комунікативна: ментальні настанови є вихідним пунктом розвитку адекватного спілкування;
- 3) світоорієнтуюча, що подає життєву цінність як певну «картину світу»;
- 4) смислотворча, що пов'язана життєвоціннісним характером ментальних символів, стереотипів та настанов;
- 5) оцінна, що здійснюється в площині асиміляції інформаційних ресурсів;
- 6) регулятивна, оскільки містить скоректовані стійкі спонукальні мотиви до дії, до освітньої, професійно-ділової, соціальної, культурно-комунікативної та суспільно-політичної активності.

Відзначимо, що особистість американського викладача закладу вищої освіти і його ментальність відіграють важливу роль провідника при формуванні життєвих цінностей студентів. Тому освітній процес у закладі вищої освіти США передбачає, щоб кожний викладач-наставник став для студентів світочем американської ментальності, завдяки якому вони сповідуватимуть позитивні життєві цінності (на думку конкретного індивіда та американського суспільства загалом).

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, в основу формування життєвих цінностей студентів у закладах вищої освіти США покладено цілеспрямований особистісно-зорієнтований підхід, який реалізується у певному ментальному просторі. Загалом американська модель формування життєвих цінностей студентів у XXI ст. розвивається у площині таких мобільно-динамічних ментальних процесів, як світоглядно-культурологічного, світоглядно-духовного, світоглядно-національного, світоглядно-політичного, світоглядно-соціального, світоглядно-родинного, світоглядно-професійного та світоглядно-особистісного розвитку молоді людини. Основними функціональними особливостями менталітету американського студента при цьому є реалізація ідентифікаційно-інтегративної, комунікативної, світоорієнтуючої, смислотворчої, оцінної, регулятивної ролей.

Перспективним вбачаємо дослідження в подальшому ефективних засобів і методів, що продуктивно сприяють спрямованій життєвоціннісній корекції менталітету студентів у закладах вищої освіти США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Федоренко С. В. Цінності життя сучасної студентської молоді в США / С. В. Федоренко; І. Д. Бех, Ж. В. Петрович (ред.) // Сучасний виховний процес : сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України, Київ. 2016. – Вип. 5. – С. 271–276.
2. Tillman D. Living values. Activities for Young Adults / Diane Tillman. – N.Y. : International Coordinating Office, 2001. – 400 p.
3. Abramson P. R Value Change in Global Perspective // P. R. Abramson, R. Inglehart. – Ann Arbor, Mich. : University of Michigan Press, 1995. – 180 p.
4. Полежаєв Д. Ментальність особистості : філософсько-освітній аспект / Д. Полежаєв // Психологія і особистість. – 2005. – №2 (8). – С. 71–85.
5. Проблеми теорії ментальності : колективна монографія / М. В. Попович (відп. ред.), І. В. Кисляковська, Н. Б. Вяткіна, В. В. Навроцький, А. А. Васильченко, Я. О. Кохан, В. Й. Омелянчик, О. Л. Масєвський, В. І. Кузнецов, А. Т. Ішмуратов, С. Б. Кримський, Ю. Г. Писаренко, Л. П. Депенчук, В. Д. Білодід, П. Ф. Йолон. – Київ : Наукова думка, 2006. – 408 с.
6. Веселова В. В. Менталитет американського общества и гуманистическая парадигма образования и воспитания / В. В. Веселова // Педагогика. – 1999. – № 8. – С. 91–99.
7. Emerson R. W. The Conduct of Life (1860) / R. W. Emerson // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikisource.org/wiki/The_Conduct_of_Life.
8. Бойко З. В. Особливості менталітету українського народу та менталітетів інших народів / З. В. Бойко // Міжнародний вісник : культурологія, філологія, музикознавство. – 2015. – Вип. II (5). – С. 72–76.
9. Савчук Н. Менталітет у контексті освітньої системи / Н. Савчук // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 197–203.
10. Westheimer J. What kind of Citizen? / Westheimer, J., Kahne, J. // American educational research journal. – 2004. – №41(2). – P. 237–269.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Fedorenko S. V. Tsinnosti zhyttia suchasnoi studentskoi molodi v SShA [Values of life of modern student youth in the USA] / S. V. Fedorenko; I. D. Bekh, Zh. V. Petrochko (ped.) // Suchasnyi vykhovnyi protses : sutnist ta innovatsiyni potentsial : materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy, Kyiv. 2016. – Vyp. 5. – С. 271–276.
2. Tillman D. Living values. Activities for Young Adults / Diane Tillman. – N.Y. : International Coordinating Office, 2001. – 400 p.
3. Abramson P. R Value Change in Global Perspective // P. R. Abramson, R. Inglehart. – Ann Arbor, Mich. : University of Michigan Press, 1995 – 180 p.
4. Poliezhayev D. Mentalnist osobystosti : filosofsko-osvitnii aspekt [Personality Mentality: Philosophical and Educational Aspect] / D. Poliezhayev // Psyholohiia i osobystist. – 2005. – №2 (8). – S. 71–85.
5. Problemy teorii mentalnosti [Problems of the theory of mentality]: kolektyvna monohrafiia / M.V. Popovych (vidp. red.), I. V. Kysliakovska, N. B. Viatkina, V. V. Navrotskyi, A. A. Vasylchenko, Ya. O. Kokhan, V. Y. Omelianychuk, O. L. Maievskiy, V. I. Kuznietsov, A. T. Ishmuratov, S.B. Krymskiy, Yu. H. Pysarenko, L. P. Depenchuk, V. D. Bilodid, P. F. Yolon. – Kyiv : Naukova dumka, 2006. – 408 s.
6. Veselova V. V. Mentalytet amerykanskooho obshchestva y humanystycheskaia paradyhma obrazovanyia y vospytanyia [The mentality of American society and the humanistic paradigm of education and upbringing] / V. V. Veselova // Pedahohyka. – 1999. – № 8. – S. 91–99.
7. Emerson R. W. The Conduct of Life (1860) / R. W. Emerson // [online]. – Available at : http://en.wikisource.org/wiki/The_Conduct_of_Life.
8. Boiko Z. V. Osoblyvosti mentalitetu ukrainskoho narodu ta mentalitetiv inshykh narodiv [Features of the mentality of the Ukrainian people and mentality of other peoples] / Zinaida Vasylyvna Boiko // Mizhnarodnyi visnyk : kulturolohiia, filolohiia, muzykoznavstvo. – 2015. – Vyp. II (5). – S. 72–76
9. Savchuk N. Mentalitet u konteksti osvitnoi systemy [Mentality in the context of the educational system] / N. Savchuk // Filosofiia osvity. – 2005. – № 2. – S. 197–203.
10. Westheimer J. What kind of Citizen? / Westheimer, J., Kahne, J. // American educational research journal. – 2004. – №41(2). – P. 237–269.

Очеретяный А. В. Роль менталитета студентов при формировании жизненных ценностей в учреждениях высшего образования США

В статье представлен анализ проблемы формирования жизненных ценностей молодежи в контексте ее менталитета. Установлено, что в основу формирования жизненных ценностей студентов в высших учебных заведениях США положен целенаправленный личностно-ориентированный подход, который реализуется в определенном ментальном пространстве. Определены и охарактеризованы ключевые аспекты учета

ментальности студентов при формировании жизненных ценностей в высших учебных заведениях США: содержательность, мобильно-динамичный характер, ролевая функциональность. Выделены функциональные характеристики роли менталитета: идентификационно-интегративная, коммуникативная, мировоззренческая, смыслообразующая, оценочная, регулятивная.

Ключевые слова: ментальное пространство, высшие учебные заведения США, американская ментальность, студенты, менталитет, содержательная сущность, компоненты, функциональные характеристики, мобильно-динамический феномен, жизненные ценности.

Ocheretianyi A. V. The role of the mentality of American students when forming of their living values.

Mental processes are the powerful factor in improving educational culture in Ukrainian society. The American experience in organizing the educational activities of student youth, based on the mental characteristics of the value aspects of its real life, is today relevant and timely for Ukraine.

The article presents the analysis of the problem of forming the vital values of American youth in the spectrum of its mentality.

The student's vital values are considered as the main life benchmarks that determine the meaning of his life in society as a devoted citizen and patriot to his country, people and nation, and outline the style and extent of his social activity in any society.

It is established that the basis of the formation of vital values of students in higher educational institutions of the USA is a purposeful personality-oriented approach, which is realized in a certain mental space. The key aspects of taking into account the mentality of students in the formation of their vital values in higher educational institutions of the USA are determined and characterized. They are: content, mobile-dynamic character, role functionality. The functional characteristics of the role of mentality in the formation of students' life values in the USA are identified: identifying-integrative, communicative, world-oriented, semantic, evaluative, and regulatory ones. Attention is drawn to the fact that, in general, the American model of the formation of the vital values of students in the twenty-first century develops in the plane of such mobile-dynamic mental processes: philosophical and cultural, philosophical and spiritual, philosophical and national, philosophical and political, philosophical and social, philosophical and family, philosophical and professional, philosophical and personality development of a young person.

Key words: mental space, higher educational establishments of the USA, American mentality, students, mentality, substance, components, functional characteristics, mobile-dynamic phenomenon, living values.

УДК 372.4

В. В. Павленко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

pavlenko-vita@meta.ua

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8528-4054

**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

У статті проаналізовано навчальні програми з образотворчого мистецтва з метою визначення змісту матеріалів, що розвивають креативність молодших школярів і встановлено, що в новій українській школі нові навчальні програми сприяють розвитку креативності молодших школярів та містять відповідні матеріали. Встановлено, що змістові лінії навчальних програм доповнюють одна одну і комплексно впливають на розвиток творчості та формування креативності учнів початкової школи. Наведено ряд ефективних методів для розвитку креативності молодших школярів.

Ключові слова: креативність, розвиток креативності, образотворче мистецтво, учні початкової школи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Згідно з концепцією «Нова українська школа», випускник школи має бути креативною особистістю. Така особистість здатна самостійно знаходити вихід з різних ситуацій, здатна до креативного вирішення проблем. Творчість, креативність та ініціативність – це ті наскрізні вміння, якими мають оперувати випускники української школи. Саме у початковій школі доцільно розпочинати розвивати креативність, адже діти молодшого шкільного віку цікавляться та пізнають навколишній світ та фантазують. Образотворче мистецтво, яке входить до інтегрованого курсу «Мистецтво», створює всі умови для розвитку креативності, генерації нових ідей [1].

Зокрема, у новому Державному стандарті початкової освіти зазначено: «Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Культурна компетентність передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості» [2].

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Дж. Гілфорд, П. Торренс, Е. де Боно розробили методи, які розвивають креативність й отримали широке застосування у шкільній практиці. У психології й педагогіці розроблені і застосовуються різні програми та методи розвитку креативності (В. Дружинін, Н. Хазратова, Н. Бабаєва, О. Яковлева, В. Моляко).

Образотворче мистецтво як засіб розвитку креативної особистості досліджували у галузі філософії (Є. Басін, І. Зязюн, Л. Коган, Г. Шевченко та ін.), мистецтвознавства (В. Аронов, М. Волков, Є. Маймін, Ф. Шміт та ін.), психології (О. Бакушинський, Л. Виготський, В. Кузін, та ін.), педагогіки (В. Вільчинський, В. Кузь, М. Лещенко, Л. Масол, М. Миропольська, Б. Неменський, О. Рудницька, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін.).

Актуальність проблеми зумовлена наявністю протиріч між запитами суспільства на креативних особистостей та недостатньої кількості напрацювань для розвитку креативності молодших школярів, а особливо в умовах Нової української школи.

Останнім часом для впровадження завдань розвитку креативності особистості молодшого школяра стримується їх недостатнім осмисленням, відсутністю належного методичного забезпечення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови розвитку креативності учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті зазначено, що головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, Новий Державний стандарт базової освіти висуває перед навчальними закладами та педагогами певні вимоги, сутність яких пов'язана з необхідністю впровадження компетентісно спрямованої освіти. Реалізувати завдання, виголошені в стандартах, можна за умови, якщо навчально-виховний процес у школі буде «спрямовано на розвиток активності, самостійності, творчих можливостей кожного школяра, оскільки суспільство потребує особистостей, здатних свідомо діяти, приймати власні рішення, швидко адаптуватися до змін».

Сучасним учням потрібен такий набір здібностей, який сприяє становленню компетентної особистості, спроможної творити власне життя. Поняття «навички XXI століття» охоплює деякі якості та вміння креативної особистості, зокрема:

- креативність та інтелектуальна допитливість – здатність до оригінальності та інновацій;
- критичне та системне мислення – мислення, що дає змогу людині формулювати вірогідні судження для окреслення, аналізу та розв'язання проблем;
- комунікативні навички – використання різних видів спілкування;
- навички особистісної та групової взаємодії – здатність до співпраці;
- IT-обізнаність – використання інформації та медіа;
- здатність до самоосвіти й адаптації до умов навчання в інших культурах.

Тож говорячи про креативну особистість, уявляємо собі допитливого учня з жагою до знань, який використовує всі ресурси для навчання, може визначати проблеми, креативно їх розв'язувати, застосовувати набуті навички для розв'язання реальних життєвих ситуацій, активно діє, зазнає невдач, навчається на помилках і досягає мети. Однак нині, на жаль, не всі школярі мають розвинені вищезазначені навички й готові до самостійного життя. У зв'язку з цим необхідно модернізувати традиційний підхід до навчання, зробити його таким, що відповідає вимогам сучасності. Постає проблема пошуку ефективних методів навчання молодших школярів [3: 135].

Процес розвитку креативності учнів початкової школи буде ефективним за таких організаційно-педагогічних умов, а саме:

- урахування вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини;
- активізації емоційно-чуттєвої сфери молодших школярів;
- створення належного середовища для розвитку креативності та наявності цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу з боку педагога.

Також для оптимального розвитку креативності слід створити **умови**. Створення таких умов залежить від учителя. Але роль учителя у даному процесі не обмежується лише створенням психологічного клімату. Саме в початковій школі мають бути створені сприятливі умови для всебічного розвитку учнів, розкриття їх нахилів і здібностей.

Креативний розвиток учнів початкової школи має індивідуальні особливості, а тому не має однакового перебігу у кожної дитини. Це пояснюється генетичними задатками, серед яких велике значення мають риси характеру та особливості темпераменту, що виражаються в активності, емоційності, особливостях моторики, імпульсивності, готовності до інтелектуального ризику, цілеспрямованості, працездатності, самостійності, оригінальності та активності.

Щоб правильно визначити генетичні задатки кожного учня, необхідно враховувати їх належність до одного із трьох типів психіки особистості («художнього», «розумового», «пересічного»). Для **художнього типу** властива яскравість образів, які виникають внаслідок безпосереднього впливу, живої вразливості емоцій. Представнику цього типу легше освоїти діяльність, яка потребує вразливості, емоційного ставлення до подій, образності, невгомної фантазії (акторське, образотворче або візуальне, музичне мистецтво тощо). Якість **розумового типу** створюють умови для найбільш сприятливого розвитку діяльності, яка пов'язана з оперуванням абстрактним матеріалом, поняттями, математичними формулами тощо [4: 150]. Важливим є психічний склад кожного учня.

Однією з умов є урахування *вікових та індивідуальних особливостей* кожної дитини. Якщо дитина *сангвінічного складу*, то відзначається жвавістю, рухливістю, емоційністю, доброю працездатністю, легкістю здогадки, асоціативністю зв'язків мислення, багатством образних уявлень. Тому таких дітей слід обережати від зайвої збудливості, нестійкості, легковажності, поверхневості.

У дітей *флегматичного складу* психіка спостерігається урівноваженість, спокійна стриманість, неквапливість, впевненість, витривалість, здатність до точного виконання завдання, схильність до глибоких розумових висновків, узагальнень. Та при несприятливих умовах ці діти можуть впадати до крайнощів – пасивність, байдужість, що знижує доступний їм рівень активності.

Діти з нахилом *меланхолічного складу* психіки відзначаються глибиною і стійкістю почуттів, здатністю тонко диференціювати, розрізняти предмети за окремими ознаками, вони мають багату уяву й фантазію. У роботі – здебільшого зосереджені, старанні, уважні, мають досить розвинуте відчуття пропорції, кольору, але у незвичайних умовах вони замикаються, уникають спілкування, а це знижує працездатність.

Дітям *холеричного психічного складу* характерні активність, енергійність, наполегливість, ініціатива, пристрасть до своєї діяльності, кмітливості, винахідливості. Але з перших же днів навчання педагог має виробляти у них витримку, здатність до самогальмування, до вирівнювання своєї поведінки. Необхідно привчати їх доводити справу до кінця.

Однією з основних умов розвитку креативної особистості молодшого школяра науковці вважають взаємодію між зовнішніми й внутрішніми чинниками, між генетичною зумовленістю творчої обдарованості й умовами, які пропонує *навколишнє середовище*.

Якщо високий креативний потенціал має відповідні умови, то він піднімається на ще вищий щабель; у разі менших можливостей розбудити креативність можна завдяки використанню відповідних навчально-виховних засобів і методів [5: 54].

Учені, практики-вчителі, батьки відзначають, що в ранньому дитячому віці малювання є домінуючим видом творчості. Діти люблять малювати, їм подобається сам процес. Але з часом інтерес згасає, відбувається розчарування, охолодження. Л. Виготський вважає, що зниження цікавості дітей до малювання приховує за собою перехід цієї діяльності у нову, вищу стадію розвитку, яка стає доступною дітям лише при сприятливих зовнішніх стимулах, таких, наприклад, як викладання образотворчого мистецтва у школі, наявність художніх образів вдома, чи при особливій обдарованості до цього виду творчості [6: 66]. Отже, для того, щоб розвивалась креативність необхідний цілеспрямований педагогічний вплив. Характер цього впливу можна визначити, з'ясувавши вікові особливості образотворчої діяльності дітей.

Г. Керштейнер виділила етапність, за якою відбувається розвиток образотворчої діяльності дитини:

- достадійна фаза (від 2 до 4 років) – це зображення каракулів, штрихів тощо;
- I стадія (від 4 до 6 років) – виконання схематичних зображень, далеких від реальних предметів, дитина малює те, що знає, а не те, що бачить;
- II стадія (від 6 до 8 років) – виникає відчуття форми та лінії; відбувається суміш схематичного й формального, передання взаємовідношень частин, народжуються паростки зображення, схожого на дійсність;
- III стадія (від 8 до 12 років) – ступінь схожого зображення, при якому зникає схема, з'являється силует чи контур, але ще немає пластичності предмета, перспективи;
- IV стадія (від 12 до 15 років) – пластичне зображення, при якому окремі частини зображуються випукло за допомогою світлотіні, з'являється перспектива, передається рух [7: 10].

Наведена етапність показує, що віковий період зображувальної діяльності учнів початкових класів характеризується стійким відчуттям форми, лінії, внаслідок чого їхні малюнки наближені до адекватного відбиття дійсності. Це дає змогу стверджувати, що цілеспрямований педагогічний вплив на формування навичок володіння в дітей цієї вікової групи засобами образотворчого мистецтва дасть позитивний ефект у їхньому креативному розвитку. Такий вплив має враховувати ступінь емоційності та розвиненості візуальної пам'яті, характер сприйняття довкілля і художніх творів молодшого школяра, а також особливості його образотворчої діяльності. Маючи досить велику кількість досліджень, які торкаються проблем дитячої образотворчої діяльності, у літературі відсутня будь-яка структурно-функціональна модель образотворчої діяльності дитини, в якій головне місце посідає, на відміну від інших видів художньої творчості, візуальна пам'ять.

Початкова освіта передбачає поділ на два цикли – 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей в їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

Типову освітню програму для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти побудовано з урахуванням таких принципів:

- дитиноцентрованості і природовідповідності;
- узгодження цілей, змісту і очікуваних результатів навчання;
- науковості, доступності і практичної спрямованості змісту;
- наступності і перспективності навчання;
- взаємозв'язаного формування ключових і предметних компетентностей;
- логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей;
- можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси;

- креативне використання вчителем програми залежно від умов навчання;
- адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей.

У пояснювальній записці до програми для загальноосвітніх навчальних закладів (1–4 класи) художньо-естетичного циклу в школі спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на формування патріотизму, моралі та інших загальнолюдських цінностей.

Реалізація поставленої мети здійснюється за **змістовими лініями**: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Змістова лінія «Художньо-творча діяльність» націлює на розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне освоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого самовираження. Ця змістова лінія реалізується через формування в учнів умінь застосовувати різні виразні засоби творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення довкілля.

Змістова лінія «Сприймання та інтерпретація мистецтва» спрямована на пізнання цінностей, що відображають твори мистецтва. Її реалізація передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення.

Реалізація змістової лінії «Комунікація через мистецтво» націлена на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких досягнень і можливостей). Змістова лінія передбачає формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, зокрема у різних культурно-мистецьких заходах, обговореннях тощо, а також формування уявлень про можливість і способи регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву.

Мистецька освітня галузь може реалізуватися через інтегровані курси або предмети вивчення за окремими видами мистецтва: наприклад, музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі.

Ефективними методами роботи є методи креативного навчання. До креативних методів належать:

- метод вигадування – спосіб створення невідомого учням раніше продукту за результатами певних розумових дій;

- метод «Якби...» – учням пропонується скласти опис та створити малюнок того, що відбудеться, якщо у світі щось зміниться. Виконання подібних завдань не тільки розвиває здатність уявляти, а й дозволяє краще зрозуміти будову реального світу, взаємозв'язок його складових, фундаментальні основи різних наук;

- метод образної картинки – відтворює такий стан учня, коли сприйняття й розуміння об'єкта, що вивчається, наче зливаються; відбувається його цілісне, нерозчленоване бачення. Учень під час такої роботи не тільки думає різними масштабами, співвідносить свої знання з різних галузей знань, а й відчуває значення реальності, що зображена;

- метод гіперболізації – збільшення чи зменшення об'єкту пізнання, його окремих частин або якостей;

- метод аглютинації – учням пропонується поєднати не поєднані в реальності властивості, частини об'єкта та зобразити, наприклад, гарячий сніг, солодку сіль тощо;

- евристична загадка – розгадування загадок реалізується через персоніфікацію, опрідметнення, протиставлення;

- комбіновані запитання – дитині пропонується сукупність запитань, за допомогою яких вона видає певну інформацію. Наприклад: Хто? Коли? Куди? Навіщо? З ким? Як довго? Скільки?;

- фокальні об'єкти – ознаки випадкових об'єктів переносяться на той, який має бути вдосконалений. Наприклад: удосконалюється «пензлик», випадковий об'єкт – «лисиця». Отримуємо «рудий пензлик» або «хитрий пензлик»;

- ліквідація безвихідних ситуацій. Наприклад, як примусити ледаря зробити ранкову зарядку, як привчити не смітити;

- «Техніка сили розуму» – вправи «Універсальність предмету» (придумати приклади, де можна було б використати даний предмет), «Світ у взаємозв'язку» (ким чи чим даний предмет був раніше чи стане потім), «Ігри на зникнення» (що було б, якби зникли птахи, дерева тощо).

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, креативна сфера досить динамічна і легко піддається зміні. Учитель при правильному підході може позитивно впливати на розвиток креативності у своїх учнів.

Для оптимізації педагогічної діяльності вчителя, спрямованої на розвиток креативності, ми запропонували свої **рекомендації**:

- усвідомлення власної відповідальності, пов'язаної з якісним виконанням навчально-виховної діяльності вчителя;

- розуміння свого місця і тієї ролі, яку відіграє вчитель в житті учнів;

- забезпечення привабливого творчого характеру змісту навчання в цілому для своїх учнів;

- чітке визначення мети і кінцевих результатів навчання, способів оцінки креативного потенціалу і впевненість у розумінні дітей;
- у міру можливості, залучення учнів у творчий процес, планування цілей і завдань навчання;
- повага, довіра, відкрите і щире ставлення до учнів;
- визнання та заохочення досягнутих результатів, відсутність критики, тиску на учня;
- делегування відповідальності за виконувану роботу між учнями і надання можливості прийняття самостійних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Новий Стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdvy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>.
3. Павленко В. В. Педагогічні умови для розвитку креативності учнів у сучасному педагогічному процесі / В. В. Павленко // Проблеми освіти: збірник наукових праць / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. – Вінниця: ТОВ «Нілон-ЛТД», 2018. – Вип. 88 (частина 2). – С. 138–148.
4. Павлов И. П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных / И. П. Павлов // Ред., послесл. и примеч. чл.-кор. АП СССР Э. А. Асратяна. – Москва : Наука, 1973. – С. 148–149.
5. Момот Л. Л. До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання / Л. Л. Момот, Л. В. Шелестова // Педагогіка і психологія, 1997. – №2. – С. 53–59.
6. Выготский Л. С. Воображение и его развитие в детском возрасте / Л. С. Выготский // Развитие высших психических функций. – Москва, 1960. – С. 327–350, С. 66.
7. Кардашов В. Н. Развитие художественно-творческой активности младших школьников в процессе восприятия искусства / В. Н. Кардашов : Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 1990. – 16 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Novyi Standart pochatkovoi osvity [New Standard of primary education] [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdvy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>
2. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School] [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>.
3. Pavlenko V. V. Pedagogical conditions for the development of students' creativity in the modern pedagogical process] / V. V. Pavlenko // Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats / DNU «Instytut modernizatsii zmistu osvity» MON Ukrainy. – Vinnytsia: TOV «Nilon-LTD», 2018. – Vyp. 88 (chastyna 2). – S. 138–148.
4. Pavlov I. P. Dvadsatiletniy opyt ob'ektivnogo izucheniya vyisshey nervnoy deyatelnosti (povedeniya) zhivotnyih [Twenty Years of Objective Study of Higher Nervous Activity (Behavior) of Animals] / I. P. Pavlov // Red., poslesl. i primech. chl.-kor. AP SSSR E. A. Asratyana. – Moskva : Nauka, 1973. – S. 148–149.
5. Momot L. L. Do problemy formuvannia tvorchykh zdibnostei u protsesi navchannia [The problem of gifted pupils creative abilities] / L. L. Momot, L. V. Shelestova // Pedagogika i psykholohiia, 1997. – №2. – S. 53–59.
6. Vyigotskiy L. S. Voobrazhenie i ego razvitie v detskom vozraste [Imagination and its development in childhood] / L. S. Vyigotskiy // Razvitie vysshih psicheskikh funktsiy. – Moskva, 1960. – S. 327–350, S. 66.
7. Kardashov V. N. Razvitie hudozhestvenno-tvorcheskoy aktivnosti mladshih shkolnikov v protsesse vospriyatiya iskusstva [The development of artistic and creative activity of younger students in the process of perception of art] / V. N. Kardashov : Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. – Moskva, 1990. – 16 s.

Павленко В. В. Развитие креативности учащихся начальной школы средствами изобразительного искусства

В статье проанализированы учебные программы по изобразительному искусству с целью определения содержания материалов, развивающие креативность младших школьников и установлено, что в новой украинской школе новые учебные программы способствуют развитию креативности младших школьников и содержат соответствующие материалы. Установлено, что содержательные линии учебных программ дополняют друг друга и комплексно влияют на развитие творчества и формирования креативности учащихся начальной школы. Приведен ряд эффективных методов для развития креативности младших школьников.

Ключевые слова: креативность, развитие креативности, изобразительное искусство, ученики начальной школы.

Pavlenko V. V. The development of creativity in pupils of primary school by means of art

The article states that the purpose of primary education is the child's comprehensive development, his talents, abilities, competencies and transversal skills according to the age and individual psycho-physiological characteristics and needs; formation of values, development of autonomy, creativity and curiosity. The educational programs on fine

arts have been analyzed in order to determine the materials that develop the creativity of junior pupils and it has been found that the new curricula promote the development of creativity of junior pupils in the new Ukrainian school and contain relevant materials.

It has been found that the content lines («artistic and creative activity», «perception and interpretation of art», «communication through art») of the curriculum complement each other and have a comprehensive impact on the development of creativity and the formation of creativity of pupils of the primary school. The content-oriented line «Artistic and creative activity» aims at developing the creativity and artistic abilities of pupils through the practical mastering of the artistic language of various arts and ways of artistic and creative expression. Content line «Perception and interpretation of art» is aimed at the knowledge of the values reflecting works of art. The implementation of the content communication line «Communication through Art» is aimed at the socialization of students through art, the awareness of their «I» (their artistic achievements and opportunities).

A number of effective methods for the development of creativity of junior pupils are presented, namely: method of invention, method «If ...», method of figurative painting, method of hyperbolization, agglutination method, heuristic puzzle, combined questions, focal objects, elimination of hopeless situations, «Technique of force mind».

Key words: creativity, development of creativity, creative methods, fine arts, pupils of elementary school.

УДК 371.134:003.21:74

О. М. Піддубна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

(Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)

oksana-poddubnaja00@rambler.ru

ORCID ID: 0000-0002-5937-0677

ЖИВОПИС У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва зі спеціальності: 014 Середня освіта (образотворче мистецтво). У результаті аналізу наукових праць із досліджуваної проблеми з'ясовано, що основними факторами розвитку здібностей є навчання, виховання і середовище, що розвиток здібностей відбувається лише в діяльності й між ними існує подвійний зв'язок. Метою вивчення фахової дисципліни є не тільки набуття теоретичних знань, художньо-практичних умінь та навичок, а формування таких якостей майбутнього вчителя, які зумовлять його творчу професійну діяльність. Вивчення дисциплін «Живопис» розкрито як необхідна умова для підвищення рівня професійної майстерності як один із факторів розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва. У статті розкрито специфіку роботи над живописом та розглянуто етапи виконання роботи. Представлено матеріали й техніки виконання. Встановлено, що оволодіння живописом допомагає майбутньому вчителю образотворчого мистецтва швидко оволодіти образотворчими засобами, озброює практичними вміннями та навичками цілісного бачення природи й зображення, є умовою для професійного зростання студентів, виявлення їхніх інтересів і задумів з мистецьких дисциплін.

Ключові слова: викладач образотворчого мистецтва, живопис, творчі здібності, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі активних змін в освітньому процесі перед вищою школою постає завдання підготовки такого вчителя образотворчого мистецтва, який повинен володіти вміннями і навичками реалістичного зображення дійсності, глибоко розуміти, відчувати сутність мистецтва. Тому основною педагогічною проблемою є формування системи мотивації – пізнавальних мотивів, професійних інтересів, самореалізації, розвитку різносторонніх творчих здібностей.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва присвячено праці Н. Калашнік, О. Каленюк, Ф. Ковальова, І. Мужикової, В. Партоли, М. Ростовцева, С. Сисоевої, В. Партоли В. Чурсіної, О. Щіпанова та інших. Шляхи та засоби розвитку творчого потенціалу студентів художньо-графічних факультетів у процесі вивчення художніх дисциплін висвітлено в роботах В. Зінченко, Є. Шорохов. Формування творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядали Т. Висікайло, О. Музики, М. Стась.

Незважаючи на значну кількість досліджень, розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва під час вивчення фахової дисципліни «Живопис» висвітлено недостатньо, зазначена проблема не отримала достатнього вивчення, практичного дослідження та теоретичного обґрунтування.

Мета статті полягає в розкритті специфіки розвитку творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва при викладанні художньої дисципліни «Живопис».

У результаті аналізу наукових праць із досліджуваної проблеми ми з'ясували, що: 1) основними факторами розвитку здібностей є навчання, виховання і середовище; 2) розвиток здібностей відбувається лише в діяльності й між ними існує подвійний зв'язок. У нашому дослідженні проблема розвитку творчих здібностей

майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядається в контексті вивчення фахової дисципліни як живопис. Відтак можемо вважати, що для активізації процесу розвитку творчих здібностей студентів необхідне їх залучення до продуктивної навчально-творчої та практичної діяльності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На підставі аналізу освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво), навчальних планів зазначеного напрямку можемо констатувати, що найбільша кількість годин навчального часу з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки відводиться на живопис.

Зміст означеної фахової дисципліни має невичерпний потенціал для розвитку творчих здібностей студентів, спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури, оволодіння образотворчою грамотою.

Для дослідження взаємозв'язку між навчально-творчою діяльністю у процесі вивчення фахової дисципліни і розвитком творчих здібностей слід розглянути характеристику цієї дисципліни у системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Система професійної художньої освіти починає розвиватися у часи Просвітництва (XVII-XVIII ст.), коли відкриваються державні й приватні художні академії, зароджується академічний живопис. Художники й учені епохи Відродження створили класичну систему художньої освіти, комплекс наук, обов'язкових для художника: анатомія; перспектива; теорія архітектури, скульптури, живопису. До теорії живопису зараховували вчення про рисунок, пропорції, ракурси, колір, фарби, світлотіні, техніку живопису.

Термін «живопис» означає «писати життя», «писати живо», тобто переконливо відтворювати навколишню дійсність за допомогою фарб, і визначається як один із «найважливіших видів образотворчого мистецтва, в якому завдання образного відображення, розуміння й пізнання явищ і предметів об'єктивної дійсності розв'язуються кольором, нероздільно пов'язаного з малюнком. Твори живопису створюються фарбами (олійними, водяними, восковими, клейовими та ін.), які наносяться на поверхню полотна, штукатурки, паперу, на керамічну поверхню тощо» [1: 142].

Художники створюють полотна живописними і пластичними засобами, використовуючи можливості рисунка й композиції. Художньо-виразними засобами живопису є колір, пляма, форма, фактура і напрям мазка, ритм колірних плям, контраст, симетрія або асиметрія, пропорції, колірні і світлотіньові відношення. Художні матеріали, які використовуються у живописі: акварель, гуаш, темпера, олія, акрил, пастель.

У теорії живопису й живописній практиці найчастіше вивчаються художні, естетичні властивості кольору, закономірності створення колірного ладу, колориту твору, різні прийоми використання контрастів, співвідношення кольору з іншими компонентами художньої форми (лінія, пластика, світлотінь), роль кольору в композиції живописного твору [2].

Особливо цінними є методи роботи таких видатних художників-педагогів минулого, як Карл Павлович Брюллов (російський художник, професор Петербурзької академії мистецтв), Адальберт Михайлович Ерделі (український живописець, один з основоположників закарпатської школи живопису), Дмитро Миколайович Кардовський (російський художник, педагог), Кириак Костянтинович Костанді (український педагог і художник. Дійсний член Імператорської академії мистецтв), Олександр Олександрович Мурашко (український живописець, педагог і громадський діяч), Василь Григорович Перов (російський живописець, один із членів-засновників Товариства пересувних художніх виставок), Микола Семенович Самокиш (український художник-баталіст, майстер анімалістичного жанру і графік), Павло Петрович Чистяков (російський художник і педагог, майстер історичного жанру та портретного живопису), Костянтин Федорович Юон (російський живописець, майстер пейзажу, театральний художник, теоретик мистецтва) та ін.

Так, в основу педагогічної системи Павла Чистякова, який проблемі здібностей надавав особливого значення, закладено такі художньо-педагогічні принципи:

- засвоєння основних методів і принципів зображення на площині тривимірної об'ємної форми з урахуванням особливостей сприйняття;
- наступність;
- обов'язкове навчання в натурних класах;
- постійна зміна роботи над програмними завданнями з вивченням природи [3: 100].

Вивчення колориту Павло Петрович Чистяков уважав основою навчання живопису, тому особливої уваги надавав розвитку в молодого художника вміння передавати індивідуальне сприйняття колориту природи, розуміння кольору не як статичного забарвлення предмета, а як руху кольору в картинній площині [4: 90].

Методичні аспекти його системи ґрунтуються на таких положеннях:

- урахування здібностей і обдарованості кожного, тобто індивідуальності;
- усвідомленість навчання (розуміння вимог до вправи, кінцевої мети);
- творче зростання залежить від визначеної послідовності завдань і всього навчання (нове завдання слід розпочинати лише тоді, коли виконано попереднє);
- система майстерень (кожен педагог повинен мати свою майстерню, в якій він спілкується зі своїми учнями);
- вся освіта повинна ґрунтуватися на законах двох наук – анатомії й перспективи;
- постановка зору (уміння правильно бачити);
- метод узагальнення, бачення великої форми («працюючи над дрібницями – бачити загальне», не втрачати загальне) [4: 82].

Педагогічна система учня П. Чистякова – Д. Кардовського – побудована за принципами: чітко продумані професійні завдання з точними і зрозумілими вказівками; відвідування музеїв і приватних зібрань картин, які не завжди доступні для загального огляду; чергування практичних занять із бесідами, метою яких є підвищення загальнокультурного рівня студентів; чітко продумана система завдань, які послідовно ускладнюються, з метою пояснення «законів» професійної майстерності; підтримання дисципліни у майстерні, чіткий розпорядок дня; підпорядкування повсякденних дрібниць загальному правилу, що сприяє продуктивності роботи; спільне обговорення результатів роботи; щире ставлення до студентів, зацікавленість у їхніх успіхах та активна участь у творчих починаннях.

В історії становлення української художньої освіти особливе значення має рисувальна школа Миколи Івановича Мурашка, заснована у 1875 році. На її базі в 1901 р. було засновано художнє училище, пізніше – художній інститут, потім – Національну академію образотворчого мистецтва та архітектури. Серед учнів Миколи Івановича Мурашка були Іван Сидорович Їжакевич, Фотій Степанович Красицький, Казимир Северинович Малевич, Микола Корнилович Пимоненко, Валентин Олександрович Серов, Григорій Петрович Світлицький та Олександр Олександрович Мурашко, який восени 1913 р. відкрив свою студію, що стало помітним явищем у художньому житті Києва.

У «рисувальних класах», якими керував художник Олександр Мурашко, було проголошено нову вільну й творчу програму, яка базувалася на ґрунті суворої, ретельно продуманої системи, що давала серйозні основи майстерності [5: 199].

Головним завданням художньої педагогіки Олександр Олександрович Мурашко вважав виховання творчих індивідуальностей, розвиток живописних обдарувань, підвищення майстерності майбутніх художників. Знання природи і її реальних пластичних форм були для художника незаперечними цінностями. Він підкреслював, що саме природа є «головним учителем» і її треба серйозно і допитливо вивчати. З цього приводу Олександр Мурашко наголошував: «Будьте в мистецтві, як діти, – щирими і безпосередніми» [5: 201].

Теорію і практику української мистецької освіти також збагатили своїми напрацюваннями такі відомі художники-педагоги, як Йосип Йосипович Бокшай, Михайло Львович Бойчук, Адальберт Михайлович Ерделі, Олександр Михайлович Лопухов, Микола Семенович Самокиш, Іван Іванович Труш, Олексій Олексійович Шовкуненко та ін.

Навчальна дисципліна «Живопис» розкриває перед студентами принципи побудови реалістичного зображення кольором на площині, формує «проективне мислення». Тому метою всіх постановок в живописі (натюрморт, інтер'єр, голова людини, фігура) є не вивчення засобів зображення, а оволодіння системою побудови художньої форми. Класичними принципами навчання живопису є принцип «від загального до часткового і від часткового до загального» в кожному завданні, а також принцип збереження послідовності стадій навчання (вияв кольору – вияв форми кольором – вияв кольором об'єму – вияв кольором простору) [6: 72].

Слід зазначити, що процес навчання живопису проходить згідно з основними завданнями курсу, а саме:

- розвинути у студентів культуру зорового сприйняття предметів і явищ навколишньої дійсності та творів живопису;
- навчити зображувати предмети у взаємозв'язку з простором, навколишнім середовищем, освітленням і з урахуванням його кольорних особливостей;
- розвинути зорову пам'ять, навчити студентів працювати з пам'яті, за уявленням і уявою;
- ознайомити майбутніх учителів образотворчого мистецтва з теоретичними основами живопису, з основами кольорознавства, перспективи, теорії тіней, композиції, з технологією і технікою живопису;
- розкрити естетичну сутність реалістичного живопису, а також засоби і можливості живопису в національному, трудовому і моральному вихованні школярів;
- дати необхідний мінімум знань і практичних навичок методичного характеру, на основі яких надалі будеться курс методики викладання образотворчого мистецтва в школі [7: 4].

На нашу думку, розвиток творчих здібностей у процесі вивчення фахової дисципліни «Живопис» може відбуватися на основі: організованого систематичного навчання, аналізу та обговорення художніх творів, збільшення кількості варіативних навчально-творчих завдань та вибору методів їх виконання, застосування індивідуалізованих та додаткових завдань за темами, творчих завдань на розвиток уяви та фантазії; організації творчих студентських виставок і спілкування з творчими особистостями.

Вивчення теорії і практики фахових дисциплін дає змогу знаходити різноманітні підходи до розв'язання творчих завдань різної складності у навчальній діяльності, орієнтувати мислення студентів на різні підходи до проблеми, сприяє стимулюванню художньо-пізнавальних інтересів і потреб, розвитку інтелектуальних і образотворчих здібностей, духовно-ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування, самореалізації особистості студентів.

Засвоєння теоретичних основ, набуття практичних умінь і навичок готує студентів до успішної роботи в школі, керівництва художньою діяльністю дітей. Тому ґрунтовна фахова підготовка є необхідною умовою подальшої творчої художньої діяльності та сприяє виробленню індивідуального професійного стилю роботи.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, метою вивчення фахових дисциплін є не тільки набуття теоретичних знань, художньо-практичних умінь та навичок, а формування таких якостей майбутнього вчителя, які зумовлять його творчу професійну діяльність. Важливо так

спланувати систему навчальних і творчих завдань, щоб досягти високого рівня умотивованості навчальної діяльності, забезпечити активність та самостійність у навчанні та творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / [гл. ред. В. М. Полевой; ред. кол.: В. Ф. Маркузон, Д. В. Сарабьянов, В. Д. Синюков]. – Москва : Сов. Энциклопедия. Книга II. М-Я, 1986 – 432 с.: 32 л. ил.
2. Живопись : [учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений] / Н. Бесчастнов и др. Москва : ВЛАДОС, 2003. – 224 с.
3. Молева Н. П. Чистяков: теоретик и педагог / Н. Молева, Э. Белютин – Москва : Изд-во академии художеств СССР, 1953. – 235 с.
4. Чистяков П. П. Письма, записные книжки, воспоминания. – Москва : Искусство, 1953. – 310 с.
5. Членова Л. Александр Мурашко : сторінки життя і творчості. – Хмельницький, 2005. – 256 с.
6. Піддубна О. М. Формування творчої активності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва у процесі занять живописом. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, – 2012. Вип. 67. – С. 70-73.
7. Ростовцев Н. Н. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием : [учеб. пособие для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов] / Н. Н. Ростовцев, А. Е. Терентьев – Москва : Просвещение, 1987. – 176 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Populyarnaya hudozhestvennaya entsiklopediya: Arhitektura. Jivopis. Skulptura. Grafika. Dekorativnoe iskusstvo [Popular Art Encyclopedia: Architecture. Painting. Sculpture. Graphics. Decorative art] / [gl. red. V. M. Polevoy; red. kol.: V. F. Markuzon, D. V. Sarabyanov, V. D. Sinyukov]. – Moskva. : Sov. Entsiklopediya. Kniga II. M-YA, 1986 – 432 s.: 32 l. il.
2. Jivopis [Painting] : [ucheb. posobie dlya stud. vyisshih ucheb. zavedeniy] / N. Beschastnov i dr. Moskva : VLADOS, 2003. – 224 s.
3. Moleva N. P. Chistyakov: teoretik i pedagog [P. Chistyakov: Theorist and Teacher] / N. Moleva, E. Belyutin – Moskva : Izd-vo akademii hudojestv SSSR, 1953. – 235 s.
4. Chistyakov P. P. Pisma, zapisnyie knijki, vospominaniya [Letters, notebooks, memories] – Moskva : Iskusstvo, 1953. – 310 s.
5. Chlenova L. Oleksandr Murashko : storinki jittya i tvorchosti [Alexander Murashko: pages of life and creativity] – Hmel'nitskiy, 2005. – 256 s.
6. Piddubna O. M. Formuvannia tvorchoi aktyvnosti maibutnikh vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva u protsesi zaniat zhyvopysom [Formation of creative activity of future teachers of fine arts in the process of painting] // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, – 2012. Vyp. 67. – S. 70-73.
7. Rostovtsev N. N. Razvitie tvorcheskikh sposobnostey na zanyatiyah risovanim [The development of creative skills in the classroom drawing] : [ucheb. posobie dlya studentov hudoj.-graf. fak. ped. in-tov] / N. N. Rostovtsev, A. E. Terentev – Moskva : Prosveschenie, 1987. – 176 s.

Поддубная О.М. Живопись в развитии творческих способностей будущих учителей изобразительного искусства

В статье рассмотрена проблема профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства по специальности: 014 Среднее образование (изобразительное искусство). В результате анализа научных трудов по исследуемой проблеме установлено, что основными факторами развития способностей является обучение, воспитание и среда, развитие способностей происходит только в деятельности и между ними существует двойная связь. Изучение дисциплин «Живопись» раскрыто, как необходимое условие для повышения уровня профессионального мастерства, как один из факторов развития творческих способностей будущих учителей изобразительного искусства. Установлено, что овладение живописью помогает будущему учителю изобразительного искусства быстро овладеть изобразительными средствами, вооружает практическими умениями и навыками целостного видения природы и изображения, является условием для профессионального роста студентов, выявления их интересов и замыслов с художественных дисциплин.

Ключевые слова: преподаватель изобразительного искусства, живопись, творческие способности, профессиональная подготовка.

Poddubna O. M. Painting in the development of creative abilities of future teachers of fine arts

The article deals with the problem of professional training of future teachers of fine arts in the specialty 014 Secondary education (fine arts). As a result of the analysis of scientific works on the studied problem, it was found that the main factors of the development of abilities are education, education and the environment, that the development of

abilities takes place only in activity and there is a double bond between them. The purpose of studying the professional discipline is not only the acquisition of theoretical knowledge, artistic and practical skills, but the formation of such qualities of the future teacher, which will determine his creative professional activities. The study of disciplines «Painting» is described as a necessary condition for raising the level of professional skills, as one of the factors of development of creative abilities of future teachers of fine arts. The article deals with the specifics of work on painting and the stages of work execution are considered. Materials and techniques of execution are presented. It has been established that mastering the painting helps the future teacher of fine arts to master the visual arts quickly, arranges practical skills and abilities of a holistic vision of nature and image, is a condition for the professional growth of students, revealing their interests and ideas from artistic disciplines.

Key words: art teacher, painting, creativity, vocational training.

УДК 378. 018. 8:373.2.011.3-051]:159.922.7

С. С. Попиченко,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань)

svitlana.popychenko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-5405-5937

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто психологічні засади підготовки майбутніх фахівців до впровадження інноваційних технологій дошкільної освіти, зокрема, специфіку мотиваційної готовності до інноваційної педагогічної діяльності, професійної компетентності, творчості, комунікативного компоненту психологічної культури, рефлексії як об'єктивної самооцінки. Розкрито сутність інноваційних технологій дошкільної освіти, психолого-педагогічні умови формування інноваційної компетентності педагога. Проаналізовано механізми забезпечення гуманізації виховного процесу у закладах освіти, стратегію побудови особистісно-орієнтованого спілкування, принципи організації оптимального інноваційного середовища.

Ключові слова: технологія, інновація, професійна компетентність, мотивація, креативність, творчість, рефлексія, особистісно-орієнтоване спілкування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Реформування системи дошкільної освіти у нашій державі потребує модернізації процесу навчання і виховання дітей дошкільного віку, що стає можливим за умови підвищення педагогічної кваліфікації, професійної компетентності вихователів, керівників закладів дошкільної освіти. Саме підготовка фахівців дошкільного профілю, орієнтована на формування нових світоглядних позицій, високої ерудиції в інноваційних процесах, готовності до творчої діяльності у галузі дошкільної освіти, є вимогою часу.

Створення умов для досягнення нової якості дошкільної освіти значною мірою залежить від того, наскільки ефективно освоюються інновації, що відкривають можливості для позитивної соціалізації дитини, її всебічного особистісного й пізнавального розвитку у відповідних вікових видах діяльності, на ґрунті співпраці з дорослими та однолітками. Тому підготувати фахівця, здатного до інноваційної діяльності – оновлення змісту дошкільної освіти, розробки нових методик і технологій, орієнтованих на розвиток особистості дитини, одне із важливих завдань сьогодення.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. У педагогічній науці існують підходи, які розглядають формування педагога як творця, новатора, майстра своєї справи (Ш. Амонашвілі, С. Ільїн, М. Зайцев, І. Зязюн, М. Єфіменко, В. Кан-Калик, С. Лисенкова, Є. Шулержко та ін.). Особливо цінним з цього погляду є творчий доробок відомого педагога-мислителя В. Сухомлинського. Для вивчення професійних та особистісних якостей педагогів дошкільного профілю вагоме значення мають праці Л. Артемової, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківської, О. Кононко, К. Крутій, І. Луценко, Т. Поніманської та ін.

Психологічним підґрунтям інноваційних процесів у системі освіти є теорії: культурно-історична концепція розвитку вищих психічних функцій (Л. Виготський), поетапного формування розумових дій (П. Гальперін), розвивального навчання (В. Давидов, З. Калмикова, Г. Костюк, Н. Менчинська, О. Скрипченко), проблемного навчання (А. Матюшкін та ін.), оптимізації навчання (Ю. Бабанський) тощо. Проблеми психологічної готовності до професійної діяльності розглядали у своїх працях І. Бех, О. Власова, К. Макагон, Л. Подоляк, В. Рибалко, В. Юрченко та ін.

Метою статті є аналіз психологічних засад підготовки майбутніх фахівців до впровадження інноваційних технологій дошкільної освіти, зокрема, специфіки мотиваційної готовності до інноваційної педагогічної діяльності, професійної компетентності, творчості, комунікативного компоненту психологічної культури, рефлексії як об'єктивної самооцінки.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Стрімкий розвиток суспільних перетворень, активне впровадження нових наукових винаходів у життя соціуму суттєво вплинули на вимоги, що висувуються перед освітніми системами.

Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта на найближчу перспективу вважає за свій пріоритет уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що зможуть задовольнити потреби інформаційного суспільства та здатні підготувати молодь до виконання нових завдань у майбутньому. Саме тому ситуація сьогодення диктує необхідність нових підходів до підготовки педагогів, здатних швидко адаптуватися до змін, психологічно освічених щодо специфіки взаємодії з людьми, готових постійно розвивати свою особистість.

Оновлення, реформування дошкільної освіти як початкової ланки національної системи освіти можливі за умови ефективної педагогічної діяльності фахівців, реалізації їх особистісно-творчого потенціалу, високого рівня загальної культури та психологічної компетенції, педагогічної майстерності та професіоналізму. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» педагогічний працівник закладу дошкільної освіти – «особа з високими моральними якостями, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки» [1: 23].

Удосконалення змісту, функцій і умов діяльності сучасного закладу дошкільної освіти потребує значних змін не лише в організаційному та технологічному, а й у психологічному аспекті організації дошкільної освіти. Забезпечення високого рівня психологічної компетентності педагогів дошкільної ланки освіти є одним із істотних важелів підвищення ефективності роботи закладу.

Відтак, врахування психологічних аспектів є особливо важливим у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти; потребує наукового дослідження, набуває соціальної значущості.

Стандарт вищої освіти України підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти – бакалавра – з галузі знань 01 Освіта спеціальності 012 Дошкільна освіта відзначає у переліку професійних умінь і навичок такі, як впровадження перспективних розвивальних та інформаційно-комунікаційних технологій виховання і навчання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, передбачення їх освітнього ефекту та оцінювання досягнутої результативності; володіння технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

Для дослідження означеної проблеми важливо з'ясувати сутність понять «технологія», «інновація». Ю. Машбиць зазначає, що у систему освіти термін «технологія» (у перекладі з грецької *techne* – мистецтво, майстерність і *logos* – слово, вчення) був запозичений із виробництва, де технологія зводилася до здійснення операцій у чіткій послідовності із дотриманням певних правил, до мистецтва володіння процесом.

У системі освіти його тлумачили спочатку як застосування в навчальному процесі технічних засобів навчання, згодом використовували для позначення проектування освітнього процесу, підготовки педагога до його здійснення, а також для реалізації окремих функцій педагога – організації навчального процесу, контролю знань тощо. Трактують технології діяльності педагога, з погляду автора, має ґрунтуватися лише на аналізі його діяльності безпосередньо в освітньому процесі, оскільки його діяльність по підготовці до навчального процесу та його планування не є технологізованою [2].

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [3: 339].

Інноваційні перетворення у дошкільній освіті набувають системного характеру. Створюються нові типи, профілі та види закладів, нові освітні програми, орієнтовані на індивідуальність дитини і запити її сім'ї, що дозволяють забезпечити варіативність освітнього процесу.

Кожний педагогічний колектив має право на інноваційну діяльність, але разом з тим, оскільки об'єктом будь-якої інновації стають діти, повинен взяти на себе зобов'язання щодо підготовки та організації нововведення. Цілі та завдання інновацій визначаються на основі ретельного аналізу реального стану діяльності закладу, з одного боку, і перспектив його розвитку – з іншого. Принципово важливим аспектом інноваційної технології є позиція дитини в освітньому процесі, ставлення до дитини з боку дорослих. Її мета – сприяти становленню дитини як особистості.

В. Сухомлинський зазначав, що на процес виховання людської особистості впливає багато чинників, серед яких чільне місце посідає «особа педагога з усіма його духовними багатствами й цінностями, з його мудрістю, знаннями, уміннями, захопленнями, життєвим досвідом, інтелектуальними, естетичними, творчими потребами, інтересами, прагненнями» [4:147].

З погляду визначного педагога-дослідника, виховання людини потребує складної, цілеспрямованої, планомірної і систематичної праці. Професія педагога – особлива і надзвичайно відповідальна: «Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [4: 5].

Інноваційна професійна діяльність вихователя закладу дошкільної освіти є багатофункціональною, комплексною, інтегративною. Здійснюючи інноваційну професійну діяльність, педагог позитивно кооперує різні професійні позиції: дослідника, проектувальника, експериментатора, методиста, пропагандиста нових педагогічних ідей.

Відповідно сучасний вихователь має бути широко ерудованим у всіх актуальних питаннях та інноваційних процесах дошкільної освіти, досконало володіти методикою навчання й виховання дітей. Все це вимагає від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки, знання технологій навчання і виховання.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, що передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії [3: 277].

Готовність до впровадження інноваційних технологій науковці розглядають як єдність мотиваційного, когнітивного, креативного, рефлексивного компонентів, які взаємообумовлені і пов'язані між собою [3: 282].

Мотивацію можна визначити як «процес спонукання себе та інших до діяльності з метою досягнення особистих цілей або цілей організації» [5: 215].

Мотивами поведінки та діяльності людини можуть виступати різні спонукання: інтереси, тобто позитивне ставлення особистості до певних об'єктів (предметів, явищ, видів діяльності), яке залежить від їхньої значущості та емоційної привабливості; морально-політичні настановлення, ідеали, переконання (як компоненти світогляду людини); емоції та почуття (любов, ненависть тощо) [5: 216].

Мотиваційний компонент моделі психологічної культури майбутніх педагогів, за визначенням науковців, – самоаналіз власних мотивів і смислів навчально-професійної діяльності, інтерес до професії вчителя; цінування праці педагога; відданість гуманістичним ідеалам; творчі мотиви психолого-педагогічної діяльності [6: 92].

Показниками мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес до інноваційних технологій та особистісно-значущий смисл їх застосування. На думку І. Дичківської, мотиваційний компонент виражає усвідомлене ставлення педагога до інноваційних технологій та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем педагогічної освіти, він є «стрижнем, навколо якого конструюються основні якості педагога як професіонала, оскільки від того, чим мотивує педагог свою готовність до інноваційної діяльності, залежать характер його участі в інноваційних процесах, досягнуті результати у навчанні і вихованні дітей» [3: 282-283].

Мотиваційна позиція викладача, який запроваджує інноваційне навчання, «відкритість особистості педагога, установка на солідарність, спільну діяльність, індивідуальну допомогу» [7: 80].

Мотиваційно-сміслова позиція навчальної аудиторії – «збагачення мотивів навчання, пізнання, розвиток мотиваційної сфери особистості, поява мотивів творчої діяльності, продуктивної взаємодії, інтелектуального партнерства, самоактуалізації, утвердження гідності особистості» [7: 82].

У процесі реалізації сучасних підходів до навчання у вищому закладі освіти у студентів формується активна, відповідальна позиція, зростає самостійність, набуваються навички дослідницької, творчої діяльності, розвивається здатність до співпраці, кооперації, прийняття нових технологій, отже, змінюється мотивація і утверджується прагнення до самоактуалізації.

Когнітивний компонент готовності до впровадження інноваційних технологій «об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку інноваційних педагогічних технологій, їх види та ознаки, а також комплекс умінь і навичок із застосування інноваційних педагогічних технологій у структурі власної професійної діяльності» [3: 284].

Стандарт підготовки бакалавра зі спеціальності 012 Дошкільна освіта спрямовує на застосування в роботі з дітьми дошкільного віку технологій – здоров'язбережувальних, інформаційно-комунікаційних, ігрових, комунікативно-мовленнєвих, соціально-комунікативних, розвивальних, діагностичних, пропедевтичних, виховного спрямування, особистісно орієнтованих, діяльнісних, диференційованого навчання. Широко впроваджуються в заклади дошкільної освіти сучасні технології ТРВЗ (творчого розв'язання винахідницьких завдань), проектної діяльності, дослідницької діяльності, технології саморозвитку за педагогічною системою видатного італійського педагога М. Монтесорі, вальдорфської дошкільної педагогіки, методики раннього та інтенсивного навчання дітей М. Зайцева, технології фізичного розвитку та оздоровлення дітей М. Єфіменка та інших відомих новаторів у галузі дошкільної освіти.

Готовність майбутніх фахівців до інноваційної діяльності визначається як рівнем їх поінформованості про інноваційні технології, так і системою професійних умінь: гностичних (вмінням вивчати особистість дитини, розуміти її, пояснювати причини її поведінки), конструктивних (проектування, планування своєї роботи, її видів і форм), організаторських (організувати свою діяльність і колективну, групову, індивідуальну діяльність дітей; активізувати участь батьків житті групи, дитячого садка), комунікативних (уміннями взаємодіяти з дошкільниками, їхніми батьками, колегами, адміністрацією); умінь створювати нові моделі процесу педагогічного спілкування, попереджувати і долати конфлікти [8: 224-225].

Успіх впровадження інноваційних технологій значною мірою забезпечує професійна компетентність – висока професійна кваліфікація, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, алгоритмами і способами успішного розв'язання професійних завдань.

Професійна компетентність включає ґрунтовні знання із загальноосвітніх і фахових дисциплін; педагогічне мислення – його логічність, системність, гнучкість, оригінальність та креативність, здатність бачити процеси та явища в динаміці й розвитку; володіння професійною технологією – здатність мобілізувати знання та вміння для вирішення конкретних професійних проблем тощо. Професійна компетентність педагогів-«дошкільників» полягає й у глибокому усвідомленні значення періоду дитинства в житті людини та його самобутності, неповторності, несхожості на інші вікові періоди.

Важливим є створення психолого-педагогічних умов формування інноваційної компетентності майбутнього педагога: інформування студентів із проблем інноваційної діяльності в теорії та практиці дошкільної освіти; модернізація засобів, методів і матеріальної бази навчання, що сприяє формуванню інноваційного мислення майбутнього професіонала; зміна ціннісних орієнтацій, усвідомлення і подолання стереотипів професійної

діяльності; використання в освітньому процесі інноваційних технологій; сприятлива соціально-психологічна атмосфера для вияву творчої ініціативи, висока оцінка і громадське визнання результатів інноваційної діяльності.

Всі інноваційні технології навчання володіють значними можливостями для реалізації особистісно-орієнтованої парадигми освіти, вагомим чинником якої є професійно-педагогічне спілкування. Воно стосується різних взаємин – між керівником і працівниками освітнього закладу, між членами колективу, між педагогами та вихованцями, батьками дітей, громадськістю. У системі освіти спілкування має виконувати роль партнерства, взаєморозуміння та підтримки, толерантності один до одного.

Педагогічне спілкування – система взаємодії педагога з дітьми з метою здійснення на них виховного впливу, формування педагогічно доцільних взаємин, створення сприятливого для їхнього психічного розвитку мікроклімату. Під умінням організовувати педагогічне спілкування ми розуміємо здатність вихователя зробити його оптимально комфортним, створити умови внутрішньої безпеки для співрозмовника, допомогти йому розібратися у своїх проблемах і знайти вихід з них, сприяти розкриттю індивідуальності дитини, уміння викликати повагу, довіру у дітей, бути для них авторитетом.

Враховуючи означене, центральним компонентом педагогічної діяльності викладача вищої школи ми вважаємо особистісно-орієнтовану взаємодію, яка створює найкращі умови для розвитку учбово-професійної мотивації, забезпечує партнерський характер навчання, а також формує умови для розвитку особистісних потенціалів студентів і педагога.

Засвоєння елементів спілкування, створення нових моделей процесу педагогічного спілкування, усвідомлення наявного і потрібного рівня комунікативних здібностей визначають як комунікативний компонент психологічної культури майбутніх педагогів [6: 92]. Сукупність взаємопов'язаних здібностей, умінь, знань, які забезпечують ефективний перебіг означеної функції, називають комунікативною компетентністю педагога. І. Луценко визначає її як «здатність розуміти чужі й створювати власні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення, використовуючи вербальні і невербальні засоби», що «спирається на знання про світ, які забезпечують змістовий план висловлювання, оволодіння національними мовними одиницями, українським мовленнєвим етикетом, знання мови як системи, вміння створювати тексти з урахуванням ситуації спілкування та мовленнєвого наміру» [9, с. 70].

На сучасному етапі розвитку освіти особливо цінною є гуманістична спрямованість педагога: його інтересів, ціннісних орієнтирів, ідеалів. Гуманізм ми розуміємо як визнання цінності особистості, її права на вільний розвиток, на реалізацію власних можливостей.

Особистісно-орієнтоване спрямування, на думку І. Беха, забезпечується такими основними позиціями педагога стосовно дитини, як розуміння, визнання, прийняття. Позиція «розуміння дитини» є домінантною. Вона поєднується з любов'ю до дитини. Результатом розуміння є виявлення потреб та індивідуальних особливостей вихованців, встановлення відносин позитивної емоційної підтримки і психологічного захисту дитини.

Вимогою сьогодення для педагога є уміння цілеспрямовано формувати себе як творчу особистість, що відповідає новій освітній парадигмі.

Творчість вихователя – це здатність винаходити в процесі повсякденної професійної діяльності щось нове, комбінувати й видозмінювати, адаптувати відоме до вікових та індивідуальних особливостей конкретної дитини; гнучкість у виборі адекватних засобів впливу на дошкільника; пошук нестандартних способів розв'язання освітніх завдань; оригінальне доцільне застосування засобів стимулювання творчої ініціативи вихованців та їхньої пізнавальної активності.

Важливо викликати у студентів інтерес, що переростає з часом у внутрішню творчу мотивацію; виховувати самостійність мислення, спрямованість на успіх; стимулювати пошук різних шляхів розв'язання проблеми; вимагати продукування ідей, виходячи із суб'єктивного досвіду; розвивати здатність удосконалювати свій творчий продукт, надавати йому завершеного вигляду, проявляти наполегливість при доланні перешкод.

Креативність майбутніх фахівців визначається як здатність до створення нового, нетрадиційний підхід до організації освітнього процесу, вміння творчо вирішувати будь-які професійні проблеми, уміння розвивати креативність дітей [3: 285].

Сучасний вихователь – це «активний суб'єкт педагогічної діяльності, людина творча, схильна до розкриття проблемності навколишніх реалій, створення умов вільного вибору сфер прилучення до соціальних цінностей, культивування всіляких форм творчої активності дошкільників... Відповідно до цього основним напрямом його роботи має бути розвиток власних творчих форм активності і відповідних форм у дошкільників» [8: 226].

Студентський вік – сензитивний до набуття зрілості, сходження до вершин творчості; саме в цей період є всі сприятливі умови для розвитку своїх потенційних можливостей [6: 175]. Підґрунтям для творчості в професійній діяльності є продуктивність, гнучкість і критичність мислення, оригінальність, працелюбність, загальний культурний рівень, розвиток духовно-моральних якостей особистості

Рефлексивний компонент визначають як самоусвідомлення образу «Я», образу професії педагога; усвідомлення особистості та її внутрішнього світу як найвищої цінності; самокреативність [3: 93].

Рефлексію як фахову самосвідомість, як об'єктивну самооцінку визначає І. Бех: «...педагогу-новатору має бути властива розвинена рефлексія, зокрема наступні рефлексивні дії: постановка ним питання самому собі; утвердження, наприклад, впевненості у правильності своїх уявлень про школяра і методах роботи з ним; висунення гіпотез про скриті цілі і мотиви поведінки учня; аналіз результатів виховних впливів; виявлення

причинно-наслідкових зв'язків у поведінці; настанова на пізнання вихованця, сумнів та ін.» [10: 4]. Вищезначене співвідноситься і з професією вихователя дітей дошкільного віку. Рефлексію автор розглядає в контексті гуманістичної концепції виховання: «Важливою стороною професійної діяльності сучасного вчителя виступає поглиблене самопізнання, співвіднесення своїх особистих особливостей з вимогами гуманістичної орієнтації у педагогічній взаємодії.

Педагогу необхідно володіти не тільки професійними знаннями і вміннями, але й уміти творчо змінювати свою особистість з використанням психологічних знань відповідно об'єктивно існуючих морально-духовних цінностей суспільства, з врахуванням власної індивідуальності» [10: 3].

Рефлексивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності, з погляду І. Дичківської, «характеризує пізнання педагогом явищ власної свідомості та діяльності», реалізується «через такі рефлексивні процеси, як само розуміння й розуміння іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого» [3: 287].

Важливу роль самопізнанню у діяльності вихователя закладу дошкільної освіти відводить О. Кононко. Основними прийомами самопізнання, на думку автора, є: «самоприйняття, самоспостереження (в різних життєвих ситуаціях), самоаналіз (досліджування своїх окремих рис, властивостей, потреб, переваг), самоосмислення (відкриття смислу, значення своїх особливостей, змін у поведінці, нових прихильностей тощо)» [8: 216]. Результатом самопізнання вихователя є його самооцінка.

У процесі формування нової дидактичної моделі освіти в умовах інформаційного суспільства важливим є підготовка професіонала, здатного швидко орієнтуватися в освітньому просторі, отримувати, використовувати, створювати різноманітну інформацію і на основі отриманих знань, умінь, навичок розв'язувати психолого-педагогічні проблеми, виробляти оптимальні рішення.

Це вимагає від педагога-дошкільника безперервного професійного самоудосконалення, як процесу цілеспрямованого впливу на власну особистість з метою удосконалення своїх професійних здібностей і умінь, моральних якостей і соціальної компетентності. Тому важливим завданням є формування у студентів професійної культури педагога, що дозволяла б їм відповідально робити свій вибір, ефективно розв'язувати актуальні проблеми, здійснювати контроль співвідношення рівня готовності до професійної діяльності з запитами суспільства, виявляти готовність до постійного навчання і оновлення, самостійно планувати подальший процес самоосвіти.

Значну роль у формуванні готовності майбутніх фахівців до впровадження інноваційних технологій відіграє оптимальне інноваційне середовище, організація якого має будуватися за принципами: забезпечення високого рівня інтелектуально-особистісного і духовного розвитку студента; зростання самостійності, орієнтація на активну участь та ініціативу студента у формуванні себе як майбутнього професіонала; гуманізації освітнього процесу; демократизації спільної діяльності та спілкування викладача і студента; розвитку здатності до співпраці, кооперації, прийняття нових технологій.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, проведене дослідження дозволило визначити сутність психологічної готовності до впровадження інноваційних технологій дошкільної освіти, роль у її структурі мотиваційного, компетентнісного, креативного та рефлексивного компонентів; акцентувати увагу на професійно-педагогічному спілкуванні як вагомому чиннику реалізації інновацій, важливості його особистісно-орієнтованого, гуманістичного спрямування; підкреслити необхідність створення психолого-педагогічних умов формування інноваційної компетентності майбутнього педагога.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у поглибленому вивченні кожного з компонентів психологічної готовності до впровадження інноваційних технологій дошкільної освіти, розробленні рекомендацій стосовно психолого-педагогічних умов формування інноваційної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про дошкільну освіту». – К. : Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001. – 56 с.
2. Машбиць Ю. І. Навчальна технологія (психологічний аналіз) / Ю. І. Машбиць // Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Т. 8, Вип. 6. – С. 166 – 177.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
5. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посібник / Л. М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – С. 298 – 347.
6. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2011. – 360 с.
7. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
8. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
9. Луценко І. О. Теоретичні та методичні засади комунікативно-мовленнєвої сфери дитини. Від народження до 6 років : [монографія] – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 291 с.
10. Бех І. Д. Готовність педагога до інноваційної діяльності / І. Д. Бех // Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2003. – №13. – С. 3 – 8.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy »Pro doshkilnu osvitu« [The Law of Ukraine «On Preschool Education»]. – Kyiv: Redaktsiia zhurnalnogo "Doshkilne vykhovannia", 2001. – 56 s.
2. Mashbyts Yu. I. Navchalna tekhnolohiia (psykholohichniy analiz) [Educational Technology (Psychological Analysis)] / Yu. I. Mashbyts // Aktualni problemy psykholohii. Psykholohichna teoriia i tekhnolohiia navchannia [Actual Problems of Psychology. Psychological Theory and Technology of Teaching] / Za red. S. D. Maksymenka, M. L. Smulson. – Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. – T.8, Vyp.6. – S.166 – 177.
3. Dychkivska I.M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative Pedagogical Technologies]: Navchalnyi posibnyk / I. M. Dychkivska.. – Kyiv: Akademvydav, 2004. – 352 s.
4. Sukhomlynskyi V. O. Sto porad uchytelvi [One Hundred Advice to a Teacher] / V.O.Sukhomlynskyi. – Kyiv: Rad. shk., 1988. – 304 s.
5. Karamushka L. M. Psykholohiia osvithnoho menedzhmentu [Psychology of Educational Management]: Navch. posibnyk / L. M. Karamushka. – Kyiv: Lybid, 2004. – S.298 – 347.
6. Podoliak L. H. Psykholohiia vyshchoi shkoly [Psychology of Higher Education]: Pidruchnyk / L. H. Podoliak, V. I. Yurchenko. – Kyiv: Karavela, 2011. – 360 s.
7. Vlasova O. I. Pdahohichna psykholohiia [Pedagogical Psychology]: Navch. posibnyk / O. I. Vlasova. – Kyiv: Lybid, 2005. – 400 s.
8. Kononko O.L. Sotsialno-emotsiyni rozvytok osobystosti (v doshkilnomu dytynstvi) [Socio-emotional Development of Personality (in Preschool Age)]: Navch. posib. dlia vyshch. navch.zakladiv. – Kyiv: Osvita, 1998. – 255 s.
9. Lutsenko I. O. Teoretychni ta metodychni zasady komunikatyvno-movlennievoi sfery dytyny. Vid narodzhennia do 6 rokiv [Theoretical and Methodical Principles of the Speech-communicative Sphere of a Child. From Birth to 6 Years]: [monohrafiia] – Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. – 291 s.
10. Bekh I.D. Hotovnist pedahoha do innovatsiinoi diialnosti [Readiness of a Teacher to Innovate Activities] / I.D. Bekh // Visnyk Zhytomyr. derzh. ped. un-tu [Bulletin of Zhytomyr State Pedagogical University]. – 2003. – №13. – S.3 – 8.

Попыченко С. С. Психологические основы подготовки будущих специалистов к внедрению инновационных технологий дошкольного образования

В статье рассмотрены психологические основы подготовки будущих специалистов к внедрению инновационных технологий дошкольного образования, в частности, специфику мотивационной готовности к инновационной педагогической деятельности, профессиональной компетентности, творчества, коммуникативного компонента психологической культуры, рефлексии как объективной самооценки.

Рааскрыта сутнасць иннавацыйных тэхналогій дошкольнага адукацыя, псіхалагічныя ўмовы фарміравання іннавацыйнага кампетэнтнасці педагага. Прааналізаваны механізмы забеспячэння гуманізацыі выхавальнага працэса ў навучальных закладаннях, стратэгію пабудавання асабіста-аарыентаванага абшчэня, прынцыпы арганізацыі аптымальнага іннавацыйнага асяроддзя.

Ключевые слова: технология, инновация, профессиональная компетентность, мотивация, креативность, творчество, рефлексия, личностно-ориентированное общение.

Popychenko S. S. The Psychological Bases of Preparing Future Specialists for the Introduction of Innovative Preschool Educational Technologies

Creating the conditions for achieving a new quality of preschool education depends to a large extent on how effectively innovations are mastered, especially the ones that open up opportunities for positive socialization of a child, its comprehensive personal and cognitive development in the relevant age-related activities, on the basis of cooperation with adults and peers. Therefore, one of the important tasks nowadays is to prepare a specialist capable of innovation, which means updating the content of preschool education, working out new methods and technologies geared towards the development of the child's personality.

The article deals with the psychological bases of preparing future specialists for the introduction of innovative preschool educational technologies, in particular, the specifics of motivational readiness for innovative teaching activities, professional competence, creativity, the communicative component of psychological culture, reflection as an objective self-assessment.

The essence of the innovative preschool educational technologies has been revealed, as well as the psychological and pedagogical conditions for the formation of innovative competence of a teacher. The mechanisms for ensuring the humanization of the educational process in educational establishments, the strategy of building person-oriented communication, the principles of organizing optimal innovative environment have been analysed.

The article highlights the role of self-perfection as a process of purposeful influence on one's own personality in order to improve their professional abilities and skills, moral qualities and social competence.

Special attention is focused on professional and pedagogical communication being a general psychological basis of education, its developmental influence on various aspects of the development of a preschool child's personality.

Key words: technology, innovation, professional competence, motivation, creativity, imagination, reflection, person-oriented communication.

УДК [37.091.33-027.22:792.091]:811.111

Л. О. Ремінна,
викладач іноземних мов,
(Барський гуманітарно-педагогічний коледжу імені Михайла Грушевського, м. Бар)
liliareminna@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3273-1812

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ТЕАТРАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядається проблема використання театралізованого методу навчання на заняттях іноземної мови. Аналіз наукової літератури з проблеми дозволив виявити, що застосування методу театралізованого навчання на заняттях іноземної мови дозволяє студентам розвивати їхні комунікативні навички та творчі здібності, допомагає збільшити їх словниковий запас, підвищує мотивацію до вивчення мови, сприяє подоланню мовного бар'єра, надає простір для творчої діяльності. Саме тому, завдяки театралізованому методу навчання іноземних мов, підвищується рівень мовної компетентності, розвивається аналітичне, асоціативне і системне мислення, розширюється кругозір студентів.

Ключові слова: форми навчання, методи навчання, театралізоване навчання, акторські здібності, ігрові методи навчання, драматизація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Наш час характеризується пошуком нових, більш сучасних форм, методів і прийомів навчання. Сучасний навчальний заклад потребує таких методів навчання, які б допомогли не тільки якісно навчити, але, в першу чергу, розвинути потенціал особистості. Виховання – це об'єктивний процес, який відбувається у суспільстві. Завдання педагога полягає в тому, щоб направити виховний процес у бік сходження дитини до людської культури, сприяти самостійному освоєнню досвіду і культури, вироблених людством за багато десятиліть. У рамках реалізації національної освітньої ініціативи робота вчителя спрямована на розкриття творчого потенціалу в дітей та його поетапного розвитку. Саме тому, на нашу думку, будь-які питання, що стосуються розвитку театральної педагогіки в нашій країні, є дуже актуальними і своєчасними.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Опрацювання та вивчення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що останнім часом значно збільшився інтерес науковців, лінгвістів та педагогів до питань, що стосуються розвитку театральної педагогіки. До вивчення феномену акторської майстерності в діяльності педагогів, педагогічної майстерності зверталися: О. Абдулліна, Є. Барбіна, І. Зязюн, Н. Тарасевич, Р. Хмельюк (у контексті психолого-педагогічних проблем становлення майбутніх учителів); М. Барахтян, Л. Спирін (формування професійних умінь); В. Кан-Калик, О. Леонтьєв (культура акторська майстерність спілкування); А. Капська, Р. Короткова (оволодіння культурою мовлення); В. Абрамян, П. Галахова, Г. Переушенко (театральна педагогіка); І. Дмитрик, Г. Олійник та інші (формування педагогічної техніки і технології, логіко-емоційної виразності читання). Нетрадиційний метод театального мистецтва – театралізацію (яскраву, образну, емоційну форму) в навчанні й вихованні студентів практикували Ф. Прокопович, Г. Сковорода. Цей метод у педагогічній діяльності використовували видатні педагоги: Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші. Можливості театального мистецтва у вивченні іноземних мов досліджували Є. Пасів, І. Зимова, В. Абрамян, О. Артемова, В. Букатов, С. Гапонова та інші. У їхніх роботах досліджується проблема підготовки викладача творчого, що має яскраву індивідуальність, здатного до безперервного самовиховання і самоосвіти.

Метою статті є теоретичне обґрунтування необхідності використання методу театралізованого навчання у процесі викладання іноземних мов та доцільності розвитку акторських здібностей у майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На занятті іноземної мови особливе місце займають форми занять, які забезпечують активну участь у навчальному процесі кожного студента, сприяють формуванню інтересу і прагнення вивчати іноземну мову. Ці завдання можна вирішити за допомогою ігрових методів навчання. Театралізований метод навчання у процесі викладання іноземних мов – особливо організований метод, що вимагає напруги емоційних і розумових сил студента. Як зазначає Є. Пасів у процесі вивчення англійської мови драматизація зустрічається на кожному кроці: лексика, розмовні форми відпрацьовуються не тільки в монологічному мовленні, а й у діалогах [1]. Студенти спілкуються англійською мовою на задану тему, нерідко складають свої власні діалоги за ключовими словами, й у всіх цих вправах присутній елемент драматизації. Однак, у навчальних діалогах рідко виражаються сильні почуття й емоції. Бесіди між собою англійською мовою не завжди цікаві студентам, адже вони з успіхом можуть поговорити рідною мовою. Тому основне завдання у роботі зі студентами, що вивчають іноземну мову, – формування пізнавального інтересу до предмета. Ця проблема стоїть гостро, оскільки у деяких студентів жива допитливість не завжди стає стійким інтересом до навчання. І якщо на початковому етапі не вдасться його сформуванню, то

домогтися цього пізніше буде набагато важче. Відомо, що студенти, байдужі до навчання, швидко відстають від своїх одногрупників. А прогалини у знаннях ускладнюють подальше засвоєння матеріалу. Враховуючи це, викладач намагається зробити все, щоб заняття з іноземної мови було захопливим і цікавим. В. Абрамян зазначає, що важлива роль у цій справі належить методу театральної педагогіки, головним засобом якої є драматична гра, мовна діяльність, мотивація, відсутність примусовості [2]. Це глибоко особистісна індивідуалізована творча діяльність, навчання і виховання в колективі і через колектив, розвиток психічних функцій і здібностей дітей через розваги.

Суттєва роль у цій методиці відведена театралізованим іграм. Не слід, звичайно, перетворювати навчання іноземних мов у суцільну гру. Театральна гра – справа серйозна. Якщо вона використовується лише як засіб розваги, розрядки, відпочинку, то користь від неї мінімальна. Такі функції у гри є, але вони не є головними і про це не треба забувати. Гра – лише оболонка, форма, змістом і призначенням якої має бути навчання, у нашому випадку – оволодіння видами мовленнєвої діяльності як засобами спілкування.

Проблема драматизації була предметом детального вивчення багатьох українських та зарубіжних вчених-методистів. Так, Т. Олійник розглядала театральну гру як чинник підвищення мотивації до вивчення англійської мови. Використання театралізованих інсценівок у позакласній роботі та на занятті з англійської мови та їх вплив на підвищення мотивації до вивчення предмету досліджували такі зарубіжні методисти, як А. Лозанов, Чарльз Куррак, Джеймс Ангер, Марк Крашен.

Використання театралізації під час навчання іноземної мови ставить перед собою такі цілі:

- формування у студентів навичок спілкування іноземною мовою;
- вміння користуватися іноземною мовою для досягнення своїх цілей, вираження думок і почуттів, у реально виникаючих ситуаціях спілкування;
- виховання активного творчого і емоційно-естетичного ставлення до слова через підготовку і постановку вистав.

При навчанні іноземної мови за допомогою театралізації ми успішно керуємося тими ж принципами, які виділяють відомі вчителі-практики: М. Біболетова, І. Верещагіна, Г. Рогова, Є. Негневицкая, З. Нікітенко:

1. Принцип колективної взаємодії.
2. Принцип доступності.
3. Принцип активності.
4. Принцип максимального зближення, координації в оволодінні різними видами мовленнєвої діяльності.
5. Принцип наочності.
6. Принцип міцності засвоєння лексичного матеріалу.

Варто відзначити також, що драматизація допомагає подолати пасивність тих студентів, для яких вивчення мови саме по собі є важким і незбагненим (на їхню думку) завданням. Під час підготовки та проведення театралізованих постановок такі студенти занурюються в атмосферу невимушеного спілкування і дружньої атмосфери, тим самим підсвідомо прагнучи зробити свій внесок у спільну справу, що, неможливо без застосування знань і вмінь, отриманих під час заняття з іноземної мови [3].

Слідом за Л. Виготським ми вважаємо, що «гра є природною формою праці дитини, властивою йому формою діяльності, приготуванням до майбутнього життя. Дитина завжди грає, вона є істотою, що грає, але гра її має великий сенс і вона точно відповідає її віку та інтересам і містить такі елементи, які ведуть до вироблення потрібних навичок і вмінь». У процесі рольової гри природним чином розвивається творчий потенціал студента, навички креативного мислення в стандартній ситуації. Це важливий психолого-педагогічний аспект такої творчої діяльності.

Театралізовані ігри відповідають низці вимог:

- 1) розвивають мотиваційну сферу;
- 2) служать засобом пізнання;
- 3) розвивають розумові дії;
- 4) формують певну поведінку.

Театралізований метод навчання виявляє важливі зміни в особистості й сприяє формуванню нових якостей [4]. Саме у грі засвоюються суспільні функції, норми поведінки. Театр вчить, змінює, виховує, розвиває. Головним елементом гри є роль, яка повинна відтворити різноманітні людські відносини, що існують у житті.

У наш час в освітньому просторі нашої області, як і в сфері іншомовної освіти України, існує низка проблем, що гальмують зростання якості знань студентів, освоєння ними іноземної мови на функціональному рівні.

Відсутність попиту на повноцінні знання іноземної мови – саме по собі явище, яке значно зменшує мотивацію у студентів при вивченні мови. Студенти коледжів не бачать перспективи вивчення іноземної мови, оскільки більшість з них не виїжджають за межі країни і, таким чином, не мають можливості застосувати свої знання на практиці. Крім того, вивчення іноземної мови за межами мовного середовища не дає можливості достатнього оволодіння мовою, притаманного корінному жителю країни.

З метою підвищення мотивації вивчення англійської мови в Барському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Михайла Грушевського в розрізі проектної методики були обрані елементи театрального перевтілення.

При проектуванні діяльності найбільш важливим фактором є, ймовірно, ступінь зацікавленості. Для визначення мотивації студентів до вивчення англійської мови, ми здійснили опитування. Метою опитування було дізнатися, що подобається студентам робити на заняттях з англійської мови, щоб мати можливість вибрати ті заходи, які б мотивували їх. У відповідь на наш запит, всі студенти висловили бажання грати в ігри, дивитися

відео англійською мовою. Їм дуже подобається працювати у великій групі, створювати проекти, розігрувати різні ситуації.

Навички елементів драматизації відповідають потребам студентів у підготовці до проходження педагогічної практики та роботі педагога у майбутньому.

Особливо актуальним є театралізований метод навчання для студентів, які отримують додаткову спеціалізацію «Домашній вихователь». Набуті навички та знання вони застосовують на практиці під час роботи з дітьми дошкільного віку. Відвідуючи гурток лялькового театру «Merryland» студенти покращують свої знання з англійської мови, навчаються організовувати показ вистав іноземною мовою, практикують усне (діалогічне та монологічне) мовлення, розвивають акторські здібності та застосовують свої знання на практиці, виступаючи перед вихованцями дошкільних закладів міста.

Розвивальне значення студентського лялькового театру закладене в самій природі гри, оскільки це завжди емоції, а там, де емоції, там активність, там увага й ува, там діє мислення. Досвід показав, що театралізація на заняттях англійської мови сприяє підвищенню рівня знань і навичок, отриманих дітьми у процесі навчання.

Театралізовані постановки не є самоціллю, а лише слугують засобом засвоєння програмного матеріалу, допомагаючи створити ситуацію, в якій бажання мовної діяльності значно випереджає мовні можливості дітей, створюючи тим самим винятково сприятливі умови для засвоєння нових знань, розвитку навичок вживання нових мовних одиниць у мовленні.

У процесі організації драматичного перевтілення на занятті викладач має можливість створити для кожного учасника гри ситуацію успіху, зняти стрес, притаманний навчальній діяльності та оптимальним чином використовувати час заняття для формування комунікативної компетенції студентів. Театральна постановка, рольова гра створюють прекрасні умови для оволодіння мовою [5]. Такі проекти підвищують креативне начало, стимулюють фантазію студентів, розвивають їх пам'ять, увагу і навіть дисциплінують, адже від роботи кожного залежить кінцевий результат, робота всіх. Сценка займає близько 15-20 хвилин заняття і не призводить до перевантажень, а навпаки сприяє емоційному заряду у студентів.

Театральні постановки є важливим і необхідним елементом у процесі вивчення іноземної мови. Таку серйозну перешкоду, як «мовний бар'єр», стає легко перебороти, як тільки студенти потрапляють в ситуацію гри, рольової взаємодії, виявляються втягнутими в загальний творчий процес [6].

Театралізація – це дієвий метод навчання іноземної мови, що містить традиційні методи: ознайомлення, тренування, застосування, лише з різницею в мотивації студентів. У традиційному навчанні ці методи ставлять за мету освоєння лексичного та граматичного матеріалу, а при театралізації основним завданням для студента стає успішно зіграна роль у п'єсі. Супутнім методом є контроль, що передбачає корекцію з позиції «режисера» п'єси, а не педагога [4]. Важливим моментом у театралізованих постановках є те, що студенти, граючи певну роль, перевтілюючись у персонажа, відчувають себе розкуто і, навіть допускаючи явні помилки в мові, не «губляться», а лише посилаються на той факт, що помилка допущена не ними, а тими персонажами, яких вони грають.

Драма, на відміну від будь-якого іншого виду творчості, безпосередньо пов'язана з грою. У цьому вбачається найбільша цінність театральної постановки. Основний закон творчості полягає у тому, що цінність його варто бачити не тільки в результаті, але і в самому процесі [4]. Важливо те, що студенти створюють, творять. У них розвивається творча ува, яку вони можуть втілити у виставі.

Не всі студенти можуть бути активними учасниками гри, але всі охочі повинні брати в ній участь. Театр розвиває у дітей почуття колективізму, вчить їх уболівати один за одного. Тому необхідно згуртувати дітей. Це дозволяє забути прикросі, піднімає настрій і служить доброю розрядкою. Адже метод театральної педагогіки базується на драматизації навчання, на мовній діяльності, на мотивації [1]. Це глибоко особиста творча діяльність.

Використання театру на заняттях показало ефективність цього прийому, перш за все для розвитку навичок та вмінь невідготовленого усного мовлення. Театральні постановки на занятті – найсильніший мотив до вивчення мови, вони допомагають створити мовне середовище, наближене до природного. Розмовляти, спілкуватися – це певною мірою грати роль, що залежить від різних обставин та осіб, які зустрічаються. Ми знаємо, як звертатися до інших рідною мовою згідно з суспільними нормами, закладеними в дитинстві. Але в іноземній мові ми знаходимося на невідомій сцені. Ми вивчаємо, випробуємо не тільки «текст», а й жести та міміку, що його супроводжують. Працювати над лексикою, синтаксисом і фонетикою, використовуючи дошку або комп'ютер, недостатньо, щоб грати цю нову роль, оскільки мова – сукупність не тільки ритму і звучання, але й поглядів, жестів, емоцій, гри і творчості. Ніякої кафедри, ніякого учительського столу, ніяких викладачів. Починаючи з цього моменту, спілкування проходить на рівних – за допомогою поглядів, жестів та слів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Використання театралізованого методу навчання у процесі викладання іноземних мов показало, що студенти досягають кращих результатів у вивченні іноземної мови; розвивають комунікативні навички, необхідні для спілкування іноземною мовою; значно збагачують свій словниковий запас; розвивають свої творчі здібності.

Театралізований метод навчання має численні переваги перед традиційними методами навчання. Основними перевагами є підвищена мотивація студентів при вивченні англійської мови; розвиток комунікативних навичок; подолання мовного бар'єру у студентів; простір для творчої діяльності.

Театралізований метод навчання іноземних мов сприяє розвитку творчої обдарованості. Студенти завжди отримують задоволення від процесу та результатів роботи. Підвищується рівень мовної компетенції, розвивається аналітичне, асоціативне і системне мислення, комбінаторні уміння, розширюється кругозір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пасів Є. І. Комунікативний метод навчання іноземної мови / Є.І. Пасів. –М.: Просвітництво, 1985. – 208 с.
2. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка : Навч. посібник / В. Ц. Абрамян. – К. : Лібра, 1996. – 224 с.
3. Гапонова С. В. Огляд зарубіжних методів викладання іноземних мов ХХ століття / С. В. Гапонова // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 18–22.
4. Артемова О. І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / О. І. Артемова. – Одеса, 2001. – 20 с.
5. Зимова І. А. Психологічні аспекти навчання говорінню на іноземній мові / І. А. Зимова – М.: Просвітництво, 1989. – 222 с.
6. Букатов В. М. Театральные технологии в гуманизации процесса обучения школьников: дис. ...доктор педагогических наук: 13.00.02 / Букатов Вячеслав Михайлович. – М., 2001. – 376 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Pasiv Ye.I. Komunikatyvny`j metod navchannya inozemnoyi movy` [Communicative method of teaching a foreign language] / Ye.I. Pasiv. –M.: Prosvitny`cztvo, 1985. – 208s.
2. Abramyan V. Cz. Teatral`na pedagogika : [Navch. posibny`k] [Theatrical pedagogy] / V. Cz. Abramyan. – K. : Libra, 1996. – 224 s.
3. Gaponova S. V. Oglyad zarubizhny`x metodiv vy`kladannya inozemny`x mov XX stolittya [An overview of the foreign methods of teaching foreign languages of the twentieth century] / S. V. Gaponova // Inozemni movy`. – 2010. – # 2. – S. 18–22.
4. Artemova O. I. Rozvy`tok kreaty`vnogo movlennya molodshy`x shkolyariv : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: specz. 13.00.02 «Teoriya i metody`ka navchannya» [Development of creative broadcasting of junior schoolchildren: author's abstract. dis for the sciences. Degree Candidate ped Sciences: special 13.00.02 «Theory and Methods of Teaching»] / O. I. Artemova. – Odesa, 2001. – 20 s.
5. Zy`mova I.A. Psy`xologichni aspekty` navchannya govorinnyu na inozemnij movi [Psychological aspects of learning to speak a foreign language] / I.A. Zy`mova – M.: Prosvitny`cztvo, 1989. – 222 s.
6. Bukatov V. M. Teatral`nye tehnology`y` v gumany`zacy`y` processa obucheny`ya shkol`ny`kov: dy`s. ...doktor pedagogy`chesky`x nauk: 13.00.02 [Theater technologies in the humanization of the learning process of schoolchildren: dis. ... doctor of pedagogical sciences: 13.00.02] / Bukatov Vyacheslav My`xajlovy`ch. – M., 2001. – 376 s.

Реминная Л.А. Использование метода театрализованного обучения в процессе преподавания иностранных языков

В статье рассматривается проблема использования театрализованного метода обучения на занятиях по иностранному языку. Анализ научной литературы по проблеме позволил выявить, что применение метода театрализованного обучения позволяет студентам развивать их коммуникативные навыки и творческие способности, помогает увеличить словарный запас, повышает мотивацию к изучению языка, способствует преодолению языкового барьера, предоставляет простор для речевой деятельности. Именно поэтому, благодаря театрализованному методу обучения иностранным языкам, повышается уровень языковой компетенции, развивается аналитическое, ассоциативное и системное мышление, расширяется кругозор студентов.

Ключевые слова: *новые формы и методы обучения, театрализованное обучения, актерские способности, игровые методы обучения, драматизация.*

Reminna L.O. Using the method of theatrical training in the teaching of foreign languages

The article deals with the problem of using the dramatized method of teaching in foreign language classes. The analysis of the scientific literature on the problem has revealed that the use of the method of theatrical education allows students to develop their communication skills and creative abilities, helps to increase vocabulary, increases the motivation to learn the language, contributes to overcoming the language barrier, and provides space for linguistic activity. The use of theater at classes has shown the effectiveness of this technique, primarily for the development of skills and abilities of unprepared oral speech. Theater productions are an important and essential element in the process of learning a foreign language. Such a serious obstacle as the «language barrier» can easily be overcome as soon as students enter the game's situation, role interaction, are drawn into the overall creative process.

Theatricalization is an effective method of teaching a foreign language, which, of course, includes the traditional methods: acquaintance, training, application, only with the difference in the motivation of students. In traditional teaching, these methods aim at the development of lexical and grammatical material, and with theatricalization, the main task for the student is successfully played a role in the play. The accompanying method is the control, which

includes the correction, again from the position of the «director» of the play, and not the teacher. A very important point in theatrical productions is that students, playing a role, transforming themselves into a character, feel relaxed and, even supposing obvious mistakes in the language, are not «lost», but merely refer to the fact that the error was not committed by them, and those characters that they play.

Drama, in contrast to any other type of creativity, is directly related to the game. This is the greatest value of theatrical production.

The basic law of creativity is that its value should be seen not only as a result, but also in the process itself. It is important that students create. They develop a creative imagination, which they can embody in the play. Theatrical performances in the classroom are the strongest motive for learning the language, they help to create a linguistic environment close to the natural one. Talking, communicating is a role to play to a certain extent, depending on the different circumstances and faces that occur. That is why, thanks to the dramatized method of teaching foreign languages, the level of linguistic competence increases, analytical, associative and systemic thinking develops, students' outlook expands.

Keywords: new forms and methods of teaching, dramatized learning, acting skills, game teaching methods, dramatization.

УДК 372.363

О. В. Рябошапка,

здобувач

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини),

викладач

(КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка»)

lifeisgood81@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-6328-6304

МОРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ

У статті розкрито проблему підготовки майбутнього вихователя до здійснення морального виховання дітей старшого дошкільного віку. У рамках Концепції розвитку педагогічної освіти визначено проблему сприйняття сучасним суспільством педагогічної спільноти. Також проведено історико-педагогічний аналіз вивчення проблеми морального виховання підростаючого покоління, значення у його здійсненні педагогічних працівників, психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку для подальшого застосування у педагогічній діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічні працівники, заклад дошкільної освіти, діти старшого дошкільного віку, моральне виховання, моральні цінності, моральні категорії

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Зміни, що відбуваються у державі, потреби суспільства вимагають досить суттєвих та якісно нових змін. Особливої уваги потребує духовний світ людини, який останнім часом став суттєво збіднілим. У зв'язку з цим, на перший план виступають моральні якості особистості, які в умовах сьогодення потребують посиленої уваги з боку держави загалом та педагогів зокрема. Саме з педагогів розпочинається формування та розвиток людської особистості: «... педагог є одночасно і об'єктом, і провідником позитивних змін» [1]. Досить часто таку функцію беруть на себе батьки дитини, проте, у зв'язку із відвідуванням дитиною закладу дошкільної освіти, пріоритет у моральному вихованні, зокрема фаховому, належить вихователям закладів дошкільної освіти, у взаємодії з якими перебуває дитина-дошкільник.

Концепція розвитку педагогічної освіти визначає, що одним із проявів проблеми галузі освіти, що потребує розв'язання є «... розмивання довіри суспільства до професійної спільноти педагогічних працівників як носіїв знань, культури та суспільних цінностей» [1], а отже, перед закладами вищої освіти постає завдання з повернення довіри суспільства шляхом підготовки професійно компетентнісного педагогічного працівника, який готовий до здійснення морального виховання дітей дошкільного віку, формування в них активної життєвої позиції, здатних бути достойними членами нашого суспільства.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблема морального виховання є актуальною повсякчас. Її досліджували політики, філософи, суспільні діячі різних держав та епох: М. Бердяєв, П. Блонський, В. Гегель, Г. Гельвецій, І. Гербарт, О. Духнович, І. Кант, П. Каптерев, Я. Коменський, А. Макаренко, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Формування та розвиток у дітей моральних якостей розглядали І. Бех, Н. Волкова, Г. Іванова, М. Красовицький, В. Кузь, В. Кукушин, В. Мацулевич, Н. Мойсеюк, В. Руденко, Ю. Руденко, О. Скрипченко, М. Фіцула, К. Чорна, О. Шпак, Л. Шульга, П. Щербань та ін. Психологічний аспект формування та розвитку моральних якостей вивчали К. Альбуханова-Славська, С. Анісімов, Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, С. Карпова, О. Кононко, Г. Кошелєва, В. Малахов, Ж. Піаже, Т. Репіна та ін. Особливості та закономірності морального аспекту розвитку дитини

дошкільного віку досліджували Ю. Аркін, Р. Ібрагімова, Є. Субботський, С. Якобсон. Специфіку формування у дітей моральних норм та якостей вивчали А. Виноградова, І. Князева, Т. Маркова, Л. Стрелкова. Аспекти моральної свідомості розглянуто у працях Л. Артемової, Л. Божович, Р. Буре, Л. Виготського, В. Зеньковського, В. Нечаєвої, С. Рубінштейна та ін.

Ряд досліджень вчених (А. Богуш, А. Бодальова, Р. Буре, Н. Виноградова, Г. Годіна, Р. Жуковська, Н. Коломінський, В. Котирло, Л. Князева, А. Люблінська, Г. Маркова, В. Мухіна, Л. Загік, Н. Непомняща, В. Нечаєва, Л. Островська, Ю. Приходько, С. Рубінштейн, О. Скрипченко, Т. Титаренко та ін.) з педагогіки та психології підтверджують, що сензитивним періодом для здійснення морального виховання є старший дошкільний вік, в який, за твердженнями вчених, розпочинається становлення особистості.

Проте, хоча наукових досліджень із зазначеної проблеми є досить багато, залишаються малодослідженими питання щодо морального компонента в системі підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти. Саме тому **мету публікації** ми вбачаємо у розкритті ролі морального компонента у системі професійної підготовки майбутнього вихователя.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти має здійснюватися на науковому підґрунті. Тому досить важливо розпочати освітній процес із зазначеної проблематики з визначення сутності поняття моральне виховання особистості, особливостей морального становлення дитини старшого дошкільного віку та їх історичному аспекті.

Чимало класиків та сучасних видатних вчених як близького та далекого зарубіжжя, так і України, створили міцний фундамент, на якому здійснюється модернізація сучасної освіти нашої держави. Проте, їх погляди де в чому, стосовно визначення категорій морального виховання, відрізняються.

На думку представників філософської науки, моральним вихованням є процес формування моральних цінностей, норм і правил, почуттів, принципів, навичок і звичок поведінки, рис характеру, моральних якостей.

Представники сучасної педагогічної науки (Л. Артемова, А. Богуш, Р. Буре, Н. Виноградова, Г. Годіна, Л. Загік, О. Кононко, О. Косарева, В. Котирло, Л. Князева, Г. Маркова, В. Нечаєва, Л. Островська, Л. Повалій, Т. Поніманська, Т. Титаренко та ін.) розуміють моральне виховання як цілеспрямований процес, передачі та отримання дітьми набутих людством моральних категорій, а саме: цінностей, принципів, ідеалів, переконань; прийняття їх та дотримання у повсякденному житті. Специфічною метою морального виховання, визначеною провідними соціальними відносинами і духовними цінностями, є формування та становлення морально стійкої цілісної особистості. В основі морального виховання виокремлені такі категорії як мораль, моральність, моральні норми та правила.

Тлумачення поняття моралі у словниках визначається як форма соціальної свідомості, сукупність поглядів, оцінок, норм та правил, які урегульовують людську поведінку і несуть у собі пізнавальну, оцінну та виховну функції. Система моральності спрямована на регулювання світогляду, позицій суспільних спілнот загалом та кожного людського індивіда зокрема, орієнтації у духовних та матеріальних цінностях. Таку систему складають: моральні вчинки, стосунки, свідомість, норми, правила, принципи. Таким чином, мораль – це суспільне явище, що регулюється особливостями та законами суспільного співіснування, а тому і змінюється відповідно до змін, що відбуваються у суспільстві [2: 201].

Моральність виступає характеристикою людських вчинків, які послуговуються у своїй поведінці моральними принципами та нормами [2: 216].

Результатом морального виховання є моральна вихованість – можливість людини діяти, керуючись у своїй поведінці загальноприйнятими моральними нормами та правилами і, відповідно до них, оцінювати вчинки інших людей.

Психолого-педагогічні дослідження ряду видатних учених (Л. Артемової, А. Богуш, Л. Божович, Р. Буре, Н. Виноградової, Г. Годіної, Д. Ельконіна, Р. Жуковської, Л. Загік, О. Кононко, Г. Маркова, В. Мухіної, Н. Непомнящої, В. Нечаєва, Л. Островської, Т. Поніманської, О. Проскури, О. Скрипченко, Т. Титаренко та ін.) свідчать, що сензитивним періодом для морального виховання є віковий період старшого дошкільного віку. Адже саме у цьому віці формуються провідні моральні якості особистості, які визначають зміст подальшого життя та діяльності людини.

У галузі психології формування та розвиток дитини, в аспекті морального виховання, вивчалися вченими: Л. Виготським, О. Запорожцем, А. Кошелєвою, О. Леонтьєвим, В. Мухіною та іншими. На думку вчених, моральна поведінка дитини у дошкільному віці формується у рамках її морального розвитку, що відбувається у повсякденному житті дошкільника шляхом взаємодії із дорослими. У зв'язку із тим, що найсприятливішим періодом для здійснення морального виховання є дошкільний вік, виникає необхідність у виокремленні найоптимальніших шляхів становлення моральної особистості вже у зазначеному віковому періоді.

Сьогодні у психолого-педагогічній науці нараховується чимало різних підходів до визначення вікової періодизації розвитку дитини. Ми дотримуємось вікової періодизації Л. Виготського, який виокремив рамки дошкільного віку – від 3 до 6 (7) років. У межах дошкільного віку виділяють молодший – від 3 до 4 років, середній – від 4 до 5 років та старший – від 5 до 6 (7) років.

З досягненням старшого дошкільного віку дитина у своїй діяльності послуговується моральними нормами. Цей період є дуже цінним у плані закладання підґрунтя для формування початкового світогляду дитини. Вже у дошкільному віці дитина починає розуміти, а згодом і усвідомлювати своє місце в оточуючому світі, у взаємодії з оточуючими людьми.

На думку вчених (О. Запорожець, Л. Божович, О. Лентьєв) дошкільний вік є початком формування особистості, розвитку механізмів поведінки. Дошкільник набуває її у процесі діяльності, яка найчастіше є ігровою. На цій основі і відбувається потужне формування особистості у моральному аспекті (Л. Виготський, Д. Ельконін). У зв'язку із розвитком довільності в емоційно-вольовій сфері дитини, з'являється і моральне регулювання (Л. Виготський, Д. Ельконін, Л. Божович, В. Мухіна, Є. Субботський). Це зумовлено появою внутрішньої мотивації і, відповідно, дає змогу чинити правильний моральний вибір (Л. Божович, В. Мухіна). Взаємодія дорослого з дитиною створює сприятливі умови для формування в дошкільника сукупності моральних якостей, які закріплюючись у набутому життєвому досвіді дитини визначають її дії та особливості стосунків з оточуючими її людьми. Варто зазначити, що у період дошкільного дитинства починаються формуватися вищі (моральні) почуття. Отож, в залежності від того, як здійснюватиметься процес морального виховання у дошкільному віці залежить майбутнє життя та розвиток дитини.

Значення дорослого, зокрема батьків, у здійсненні морального виховання дитини досить величезне і незамінне. Адже від того, який приклад продемонструє дорослий, чого навчить, залежить знання дитиною таких моральних категорій як доброта, щастя, любов, чесність, повага, гідність тощо. Жодне абстрактне поняття, його дійовий герой не здатний це замінити.

Свою емоційно-вольову сферу дитина дошкільного віку здатна регулювати. Вона (дитина) може співпереживати, співчувати, розуміти емоційний стан іншої людини. Взаємодіючи з іншими, у дитини формуються емоції, які згодом і стають регулятором їх поведінки. Завдяки пластичності нервової системи, виробляється емоційна активність. У такий спосіб дитина вчиться докладати вольові зусилля під час виконання поставленого їй завдання. Хоча й довільність у цьому віці є недосконалою у багатьох її проявах. У зв'язку з цим, вольові зусилля дитини старшого дошкільного віку досить часто керуються раптовим імпульсом, втрачаючи при цьому намічену мету. З розвитком емоційно-почуттєвої сфери розвивається й вольова: так с поступовим формуванням вищих почуттів розвивається й воля. Це викликано дитячою увагою до світу людей, до якого вона хоче увійти.

На межі із молодшим шкільним віком дитина може керувати власною поведінкою, при цьому підкоряючись внутрішньому голосу, і не потребуючи додаткової стимуляції ззовні. Основними психологічними новоутвореннями старшого дошкільного віку є виникнення схематичного контуру дитячого світогляду, внутрішніх етичних інстанцій, супідрядності мотивів, довільної поведінки, особистої свідомості [3].

Чималий вплив на формування та розвиток моральних почуттів та емоцій дитини-дошкільника має поява самооцінки, розширення особливостей спілкування, життєвий досвід та поява нових видів діяльності (Л. Божович, Т. Маркова, Я. Неверович та ін.). Все це дає можливість оновлення моральності вже у старшому дошкільному віці.

Психолого-педагогічні дослідження провідних вчених (І. Бех, О. Кононко, Ю. Приходько та ін.) доводять, що система становлень закладається у дошкільному віці, а отже, є суттєвим аспектом особистісного розвитку. Розвиток ставлень дитини тісно пов'язаний із її мотиваційною сферою. Таким чином, мотив виступає орієнтиром для поведінки та вчинків дошкільників у моральному аспекті та спрямований на суспільні норми, правила та цінності.

Переформатування індивіда в особистість відбувається в період усвідомлення людиною власного ставлення до довкілля, оточуючих та до себе самого. Кожна зміна підводить дошкільника до нового рівня розвитку, оскільки зміна відбувається в ідентифікації дитини на фоні оточуючого світу та відповідно до себе.

Одними з перших робіт, що присвячені проблемам морального виховання дошкільників були дослідження Є. Бордиченко, М. Боришевського, В. Горбачової, В. Котирло, О. Кульчицької, які вивчали питання засвоєння дітьми правил поведінки та визначали особливості виховної роботи, які б забезпечували їх дотримання. Дослідження учених довели, що джерелом і умовою формування в дітей знань, навичок і звичок є середовище, в якому вони виховуються; а провідним методичним прийомом формування навичок моральної поведінки є показ способу дії, який супроводжується поясненням. Окрім того, вони рекомендували використовувати оцінку дій і вчинків дитини, схвалення, заохочення, покарання, приклад дорослих, вправлення.

Поведінка дітей у ситуаціях морального характеру є показником рівня їхнього морального розвитку. І лише завдяки педагогічному впливу діти старшого дошкільного віку спроможні здійснювати моральний вибір, надавати перевагу вчинкам, спрямованих на благо людей.

Поведінка дитини переважно стимулюється емоціями, аніж роздумами. Відтак, почуття перетворюються в мотиви поведінки й спонукають до дії. Емпатія, позитивне ставлення до довколишнього світу, збагачення спектру гуманних почуттів лежать в основі розвитку ціннісного ставлення дитини до себе та до інших людей, сприяє становленню її суспільної поведінки. Формування у дітей дошкільного віку позитивного емоційного ставлення один до одного зумовлюється спільним характером їх діяльності (В. Котирло, А. Кошелева, Г. Лаврентьєва, Я. Неверович, Ю. Приходько, Л. Стрелкова, Т. Титаренко, С. Тищенко та ін.).

Основою виникнення взаємин, що відповідають моральним нормам поведінки, є формування емоційно-позитивного ставлення дітей до оточуючих. Емоційне орієнтування на них поряд з іншими факторами визначається також ставленням до моральних норм і їх емоційною опосередкованістю. Чим більше дитина переймається переживанням значущості правила, тим дієвішим виявляється моральне уявлення, що формується. Залежно від того, як діти пояснюють мотиви своїх дій, що вони вважають причиною уявного або реального вчинку, виявляється ставлення до людей за своїм змістом. Одні мотиви спрямовані на оточуючих, вони емоційно забарвлені, інші не пов'язані з моральним змістом того, що відбувається, вони випадкові.

Проте, варто зазначити, що у зв'язку з тим, що дорослий є авторитетом для дитини, дошкільник може у своїх діях керуватися зовсім іншими мотивами і вчиняти не завжди чесно.

Позитивні емоції, які переживаються дошкільником під впливом доброзичливого ставлення вихователів, батьків та інших людей, сприяють розвитку в нього гуманних почуттів, які закладаються та розвиваються у процесі взаємодії із дорослим. Становлення моральності у старших дошкільників безпосередньо пов'язане з розвитком у них емоційної спрямованості на неї та ціннісного ставлення до себе як суб'єкта моральної поведінки.

Головними провідниками у становлення моральних якостей є батьки та вихователі закладу дошкільної освіти. Група закладу дошкільної освіти має відносно стійку і складну систему взаємин, де відбувається формування суспільної спрямованості дитини. Сама специфіка перебування в закладі дошкільної освіти сприяє інтенсивній соціалізації дошкільника. Цілеспрямоване керівництво життям дитячої групи дозволяє запобігати формуванню небажаних стереотипів моральної поведінки і взаємин дошкільників.

Засвоєння дітьми моральних норм та добровільне дотримання їх у ситуаціях морального вибору опосередковується усвідомленням себе як особистості та об'єктивною моральною самооцінкою. Тому розвиток саме цих внутрішніх механізмів має забезпечувати педагогічна робота з виховання моральної поведінки.

Слід відзначити, що в роботах учених (І. Бех, О. Кононко, В. Котирло, С. Кулачківська, Ю. Приходько, Т. Титаренко, С. Тищенко та ін.) проблема морального розвитку дітей представлена з позицій особистісно зорієнтованого підходу. Серед досліджень, у яких проблеми морального виховання дошкільників висвітлені з цих позицій, помітне місце займають наукові роботи Л. Артемової, Л. Лохвицької, В. Павленчик, Т. Фасолько, Н. Химич та ін. Основна ідея цих досліджень полягає в тому, щоб засобами педагогічного впливу створювати умови для саморозвитку і самовдосконалення особистості дитини, реалізації нею права вибору. Так, Л. Артемова реалізувала ідею створення виховного середовища, в якому завдяки взаємовпливу в ході міжособистісного спілкування дитина виховується сама і виховує інших. В. Павленчик провідними умовами вирішення завдань морального виховання називає співпрацю і партнерство в освітньому процесі.

Серед умов, які сприятимуть вихованню моральних якостей особистості, учені виділяють встановлення чітких правил взаємин, широке використання прикладу, бесіди про увагу до людей (М. Тимошенко); спеціальної організації різних видів діяльності і спілкування дошкільників в групі дошкільного закладу і сім'ї (І. Княжева); гуманізація взаємин між дорослими і дітьми у всіх формах освітньої роботи у закладі дошкільної освіти; створення сприятливого психологічного мікроклімату взаємин дітей у колективі; взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками щодо гуманізації їхнього спілкування з дітьми (О. Козлюк).

В основі формування особистості лежить моральне виховання, сутність якого полягає у формуванні моральної позиції, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб особистості. Здійснюючи моральне виховання у межах закладу дошкільної освіти, вихователі, в першу чергу, надають більшої уваги боротьбі із негативними проявами у поведінці дитини, аніж формуванню у них позитивних моральних якостей.

Поряд з іншими методами виховання в закладі дошкільної освіти доцільно використовувати спеціально створені ситуації морального вибору, які підвищують ефективність педагогічної роботи, спрямованої на вирішення освітніх завдань. Значний пізнавальний потенціал для морального становлення особистості старшого дошкільника закладений у використанні літератури як емоційно-педагогічного засобу гуманістичного виховання. Виховання художнім словом приводить до позитивних змін емоційної сфери дитини, сприяє появі у неї відгуку на різноманітні події життя, перебудовує її суб'єктивний світ.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, можна стверджувати, що закладати основи моральності у дітей слід починати з раннього дитинства; виняткова відповідальність за цей процес покладається на батьків і педагогів; існує необхідність не лише надати дітям необхідний запас знань про мораль, а й формувати практичні навички моральної поведінки дошкільників. Зважаючи на це, поєднання історико-педагогічних підходів з досягненнями сучасної науки забезпечить реальні можливості для вироблення ефективної методики морального виховання старших дошкільників через соціальне оточення, зокрема крізь призму високопрофесійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності «Дошкільна освіта».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» (№ 776 від 16 липня 2018 року) [Електронний ресурс] / <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>[доступ: 21.01.2019]
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity» (№ 776 vid 16 lypnia 2018 roku) [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On Approval of the Concept of Pedagogical Education Development» (No. 776 dated July 16, 2018)] [Elektronnyi resurs] / <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>[dostup: 21.01.2019]

2. Hončarenko S. U. *Ukrajins'kyj pedahohičnyj slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]* / Semen Hončarenko. – K. : Lybid', 1997. – 376 s.
3. *Encyklopedija osvity [Encyclopedia of Education]* / Akad. ped. nauk Ukraïny; hol. red. V.H. Kremen'. – K. : Jurinkom Inter, 2008. – 1040 s.

Рябошанка О. В. Моральный компонент в системе профессиональной подготовки будущего воспитателя

В статье раскрыта проблема подготовки будущего воспитателя к реализации морального воспитания детей старшего дошкольного возраста. В рамках Концепции развития педагогического образования определена проблема восприятия современным обществом педагогического объединения. Также проведен историко-педагогический анализ изучения проблемы морального воспитания подрастающего поколения, роли педагогических работников в его осуществлении, психолого-педагогические особенности детей старшего дошкольного возраста для дальнейшего использования в педагогической деятельности

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогические работники, учреждение дошкольного образования, дети старшего дошкольного возраста, моральное воспитание, моральные ценности, моральные категории

Ryaboshapka O.V. Moral component in the system of professional training of the future educator

The article substantiates the necessity of qualitative training of future specialists in pre-school education. Such a necessity is due to a decrease in spiritual values, a loss of confidence in pedagogical workers in society. Therefore, the institution of pedagogical higher education should carry out qualitative training future educators.

The training of future specialists in preschool education should be carried out on a scientific basis. Therefore, it is worth starting with the definition of the essence of the concept of moral upbringing of the individual, the peculiarities of the moral formation of a child of the senior preschool age, their historical aspect. In the senior preschool age there is a personality formation. Along with this is the formation of the moral personality of the child. The senior preschool age is favorable for the formation and development of moral qualities of the individual. At this age, the development of the emotional and volitional sphere takes place. The child can regulate his activity. An example for a child is parents and educators. Educators should pay attention to the formation of positive qualities in children. In the pedagogical work of educators there should be created situations of moral choice for children, conducted conversations on moral and ethical topics, didactic games.

Thus, bringing up a child's moral values is worth the preschool age. This can only be done by well trained specialists in the field of pre-school education. Such responsibility is entrusted to higher pedagogical education.

Key words: professional training, pedagogical staff, pre-school institution, children of the senior preschool age, moral education, moral values, moral categories

УДК 373.3.016:[5:54]

П. Н. Савчук,

кандидат педагогічних наук,

(Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського, м. Бар)

bar_bpu01@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-5319-3913

ХІМІЧНА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті проведено обґрунтування необхідності застосування базових хімічних знань студентами, яких вони набувають під час вивчення курсу “Хімія”, у підготовці майбутніх учителів початкових класів та набуття при цьому загальноосвітніми дисциплінами статусу професійно орієнтованих.

Ключові слова: Державний стандарт початкової школи, професійна спрямованість знань і умінь, професійно-практична підготовка, міжпредметні зв'язки, інтеграція дисциплін.

Постановка проблеми. У плані нашого дослідження є потреба з'ясувати, як розвивалися і чого досягли нині хімічна середня освіта та природознавча освіта в початковій школі, які зміни відбуваються в здобутті повної середньої освіти студентами вищих педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

В основній школі природознавчий компонент середньої освіти представлений такими навчальними предметами освітньої галузі «Природознавство», як астрономія, біологія, географія, природознавство, фізика, хімія. Це самостійні навчальні предмети, кожний з них має конкретну мету, завдання, зміст, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

У початкових класах Нової Української школи також присутня ця галузь. Як зазначено в Державному стандарті початкової школи, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, «метою освітньої галузі «Природознавство» є формування природознавчої компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і

пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження» [1].

Починаючи з 2018–2019 навчального року, природознавство в початковій школі вивчається як інтегрований курс освітніх галузей: природнича, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська, історична, технологічна та інформатична у курсі «Я досліджую світ» і становить у 1 класі 140 годин – у 2 класі - 175 годин та по 210 годин у 3 і 4 класах. [1]

Аналіз наукових досліджень. Піддаючи аналізу програму навчального курсу «Я досліджую світ» для середньої загальноосвітньої школи (1–4 кл.) з метою встановлення хімічної складової природознавчої освіти учнів початкової школи нами виявлено, що природознавча складова (об'єкти природи; рідний край; Україна) ознайомлює учнів із різноманітністю природи, господарською діяльністю населення, охороною і збереженням природи рідного краю, України, з системою цінностей у ставленні до природи, до людей, до самого себе; спрямовує практичну діяльність учнів, пов'язану з охороною та збереженням природних багатств.

Природознавча змістова лінія попереднього Державного стандарту початкової загальної освіти реалізується в таких розділах змісту цієї програми: в 3-му класі – «Природа і ми», «Нежива природа», «Жива природа»; в 4-му класі – «Планета Земля», «Україна – наша Батьківщина», «Рідний край» [2].

Здійснивши аналіз навчальної програми курсу «Я досліджую світ» і «Я і Україна», ми з'ясували, що інтегровані знання з природничих загальноосвітніх дисциплін «Хімія» і «Біологія» знадобляться майбутнім учителям початкової школи на багатьох уроках. Це засвідчують і назви окремих тем:

- 1 клас: «Природа навколо нас», «Що належить до природи», «Природа жива і нежива», «Вода, її властивості і застосування у природі та житті людей», «Якою буває вода? Питна вода . як берегти воду», «Навіщо ми їмо?», «Яка їжа корисна для організму?» «Ґрунт. Повітря», «Рослини. Умови, які потрібні рослин»;
- 2 клас: «Природа навколо нас. Жива і нежива природа», «У природі все пов'язано. Ланцюжки живлення»;
- 3 клас: «Тіла. Речовини. Молекули», «Повітря. Властивості повітря», «Властивості води», «Вода – розчинник»;
- 4 клас: «Корисні копалини в рідному краї», «Ґрунти в рідному краї», «Промисловість у рідному краї».

Аналіз показав, що в останніх виданнях підручників «Я і Україна» та «Я досліджую світ» апарат орієнтування більш сучасний, ніж у підручниках, виданих до початку 90-х років минулого століття, і посилено увагу до екологічних аспектів природознавства. Разом із тим виявлено, що природознавча освіта молодших школярів більшою мірою стосується біології і меншою – хімії.

У 90-і роки ХХ століття в початковій школі України з'явилася ще одна природознавча освітня лінія – довкілля, що стала авторським проектом академіка Віри Романівни Ільченко. Як свідчить аналіз змісту програми цього предмету вивчення природи базується на дослідницькій діяльності молодших школярів.

Аналізуючи програмовий зміст і державні вимоги до засвоєння знань учнями, ми дійшли висновку, що однією з позитивних характеристик цієї програми є посилена увага до формування дослідницьких умінь у молодших школярів, включення до змісту програми навчальних проектів, наприклад, проектів з питань збереження чистоти повітря в довкіллі. Проте вважаємо, що в молодшому шкільному віці вміння, як і самі проекти, мають бути найпростіші й загальнодоступні для їх формування в навчальній діяльності учнів 1–4 класів. Зокрема третьокласникам під силу виносити оцінні судження про необхідність охорони повітря, води, корисних копалин, ґрунту.

Як свідчить аналіз публікацій зарубіжних авторів, дослідницький підхід до навчання є важливим аспектом природознавчої освіти молодших школярів. Він призначений «створювати учням умови для спостереження природних явищ, дослідження природи, навчити їх розуміти різницю між фактами і явищами, відчувати єдність навколишнього світу» [3 : 196].

Звернення до зарубіжного досвіду утвердило нас у думці, що проблеми природознавчої освіти учнів початкових класів не менш актуальні в інших країнах. Вони весь час дискутуються на конференціях і в педагогічній пресі, відбувається апробація нових програм і методичних підходів до навчання молодших школярів. Пошуки оптимального змісту і методики навчання природознавства тривають, оскільки вітчизняні та зарубіжні педагоги говорять про невідповідність ознайомлення учнів початкової школи з природничими науками вимогам сьогодення, наголошуючи при цьому на необхідності вдосконалення природничонаукової освіти на всіх рівнях системи освіти, особливо на рівні початкової школи.

Спільним є те, що зарубіжні колеги також дійшли висновку про необхідність посилення ролі природничої освіти молодших школярів. Так, уже близько 10-ти років у Латвії в 1–6 класах вивчають природознавство з тижневим навантаженням 2 години.

Ми поділяємо погляди литовського вченого В. Ламанаускаса стосовно найважливіших завдань природничонаукової освіти в литовській початковій школі. Вони досить різноманітні, але достатньо віддзеркалюють дидактичні можливості хімічного компонента змісту початкової освіти, а тому, з нашої точки зору, мають бути реалізовані у вітчизняній початковій школі. Ось деякі з них:

- «сформулювати розуміння учнями того, що існує велика різноманітність речовин і сполук;
- допомогти учням зрозуміти, що хімічні речовини можуть бути не тільки корисними, але й дуже шкідливими;

сформувати розуміння учнів про те, що тіла, які нас оточують, складаються з різних хімічних сполук;
навчити учнів уважно й обережно поводитися з різними речовинами;
навчити учнів класифікувати різні речовини за основними параметрами: стан, колір, запах, форма тощо;
сформувати такі поняття, як сировина, забруднення, відходи, органічні і неорганічні речовини, фільтрація, дифузія, розчинник, індикатор, горіння, випаровування, конденсація тощо;
сформувати позитивне ставлення до хімії» [3 : 198].

У Казахстані розв'язання зазначених завдань відбувається під час вивчення учнями інтегрованого курсу «Пізнання світу» в 1–4 класах. Формування його змісту здійснюється за окремими компонентами, один із яких отримав назву «Речовини і їх перетворення». Тематику цього компонента склали: властивості і склад речовин, перетворення речовин, речовини і їх застосування [4].

Як відомо, в будь-яких нових починаннях особливе значення має попередній досвід, незалежно від того, позитивним чи негативним він був. Позитивний досвід потрібний для того, щоб його головна ідея продовжувала жити в нових умовах, а негативний дозволяє в подальшому уникнути помилок і прорахунків. Із цих міркувань в дослідженні здійснено ретроспективний аналіз хімічної складової змісту початкової освіти, починаючи з 40-х років ХХ століття.

Мета статті: обґрунтувати необхідність застосування базових хімічних знань студентами, яких вони набувають під час вивчення курсу «Хімія», у підготовці майбутніх учителів початкових класів та набуття при цьому загальноосвітніми дисциплінами статусу професійно орієнтованих.

Основний зміст статті. У ході аналізу було з'ясовано, що в різні роки цього періоду природознавчій освіті молодших школярів приділялася неоднакова увага. До того ж на всіх етапах її розвитку в період до здобуття Україною незалежності хімічний компонент у її структурі був мінімальним. На підтвердження сказаного наведемо конкретні докази. До 1945 року в 1–2 класах навчальний предмет «Природознавство» був відсутній. У 1945 році його вивчення перенесли ще на пізніше – до 4-го класу з тижневим навантаженням 1 година. Однак це зовсім не означало, що природнича освіта молодших школярів була відсутня у 1–3 класах. Окремі відомості про природні явища, пори року, рослинний і тваринний світ тощо було включено до змісту оповідань з мови, умов математичних задач. Молодші школярі працювали на пришкольних ділянках, метеомайданчиках, здійснювали екскурсії в природу.

Із запровадженням у 1958 р. обов'язкового восьмирічного навчання суттєвих змін зазнали всі програми за рахунок посилення зв'язку навчання з життям і виробничою працею, а також було суттєво змінено зміст навчального предмету «Природознавство»: велика увага приділялась практичним роботам і екскурсіям. Ці зміни заслуговують позитивної оцінки, однак курс був перевантажений географічним матеріалом.

У 4-му класі наголос робився на вивченні неживої природи: вивчали воду, повітря, корисні копалини, ґрунт. Тогочасні підручники з природознавства містили окремі оповідання, де зазначені питання розглядалися на описовому рівні, на рівні констатації фактів, недостатньо уваги приділялося дослідницькій діяльності учнів. Навчання проводили за підручниками російських авторів, які були перекладені українською мовою. Серед авторів підручників слід вказати М. Скаткіна [5; 6; 7], підручники якого використовувались майже 30 років. Нові перевидання підручника не зазнавали помітного вдосконалення.

Були спроби створення нових програм і підручників з природознавства й серед українських учених [8; 9; 10; 11, 12, 13], але ці підручники широкого запровадження не набули.

Передовим і таким, що з роками не втрачає своєї актуальності, є педагогічний спадок Василя Олександровича Сухомлинського [14; 15]. Його уроки серед природи – це взірець того, як треба любити, берегти й примножувати природні багатства рідного краю, як виховувати таку потребу в дітей, віддаючи цій справі всього себе.

Проте підручникам означеного періоду не було властиве акцентування уваги ні на хімічній компоненті природознавства, ні на екологічній.

Такий наш висновок співзвучний з висновком Л. Височан, зробленим на підставі аналізу підручників з природознавства 50-х – 90-х років ХХ століття українських, російських і білоруських авторів [16; 17].

Наведені завдання та зміст хімічного компонента природознавчої освіти молодших школярів у різні роки та в різних країнах підтверджують, наскільки важливо вчителю початкових класів мати ґрунтовну хімічну загальноосвітню підготовку. Ми також дійшли висновку, що студенти педагогічного коледжу з числа випускників основної школи перебувають у сприятливіших умовах для підготовки до пропедевтики хімічних знань у процесі викладання природознавства, ніж випускники середньої школи. Але автономне, відірване від майбутньої професії навчання загальноосвітньої дисципліни «Хімія» не дає змоги скористатися цими умовами. Відтак необхідно вдосконалювати методику навчання цієї загальноосвітньої дисципліни хімії в педагогічному коледжі.

Цінність зарубіжного досвіду вбачаємо в широкому залученні до пропедевтики хімічних знань інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку створюються Web-сайти, цікава, яскрава, зрозуміла і пізнавально-корисна інформація яких допомагає учням і навіть дошкільникам пізнавати світ хімії [18; 19].

Зарубіжна педагогіка, на відміну від вітчизняної, позитивно налаштована на більш ранню пропедевтику хімії. За рубежем, як і в Україні, домінують інтегровані курси природничонаукового змісту. Хімічні знання включені до їх змісту, проте аналіз показав, що обсяг таких курсів поступається обсягу інших компонентів природознавчої освіти молодших школярів [3].

На тлі наявного вітчизняного та зарубіжного досвіду природознавчої освіти молодших школярів, змісту її хімічного компонента з метою реалізації ідей Нової Української Школи прийнято нове покоління Державного стандарту початкової освіти [1]. та постала необхідність розробки нової програми з предмету «Я досліджую світ». Таку програму було затверджено на початку 2018 року, реалізація її змісту розпочалася з 2018–2019 навчального року.

Як уже зазначалося вище, особливість природничої освітньої галузі полягає в його інтегрованому характері. Розглянуті державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи, окрім хімії, значною мірою стосуються інших природничих предметів, тобто має місце вираження інтегрованого підходу не лише до змістової, а й до результативної частини навчально-виховного процесу з природознавства [20].

Хімічний компонент природничої освітньої галузі доволі об'ємний. Для його практичної реалізації вчитель початкових класів повинен бути не лише добре обізнаним з його змістом, а й належним чином володіти предметними компетенціями з хімії.

Заслуговує на увагу те, що серед способів навчально-пізнавальної та природоохоронної діяльності чільне місце відведено проведенню дослідів і спостереженню за їх результатами. Для цього, окрім практичних робіт, до програми включено дослідницький практикум. Зокрема програмою передбачено практичні завдання «Дослідження розчинності речовин, що використовуються в побуті», а також дослідницькі практикуми «Як опріснити воду?», «Вивчення властивостей рідин на прикладі води», «Вивчення властивостей газів на прикладі повітря».

Вивчаючи хімію як загальноосвітню навчальну дисципліну, студенти коледжу мають змогу готуватися до викладання природознавства в початковій школі, завчасно стають обізнаними зі змістом програми з природознавства. Тому є всі підстави для висновку, що це послужить стійким мотиваційним чинником до наполегливого вивчення хімії, і не лише задля одержання повної середньої освіти, а й з метою фахової підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Крім курсу природознавства в початковій школі, елементи хімічних знань входять до змісту навчального предмету «Основи здоров'я», головним завданням якого є формування навичок здорового способу життя. Як показав аналіз навчальної програми та підручників, особливу увагу зосереджено на ролі харчування для здоров'я, тож із 1-го класу відбувається формування в молодших школярів поняття про поживні та корисні речовини, вітаміни. Розглядається цукор, від надмірного вживання якого псується зуби, з'являються висипи на шкірі, оглядово описуються білки як речовини, необхідні для росту людини [8; 9; 21; 22; 23; 24].

Навчальний матеріал про причини виникнення небезпечних ситуацій (наприклад, витік газу, пожежа) і правила поведінки при цьому містить відомості про небезпечні речовини, зокрема отруйні, горючі, легкозаймисті, що використовуються в побуті, і пожежонебезпечні матеріали. Учні пояснюють причини пожеж, вони вивчають правила поводження з такими речовинами. Розповідь про чадний газ та його небезпечний вплив також має в основі хімічні знання. Ознайомлення з правилами прийому ліків ґрунтується на поясненні особливих властивостей речовин у їх складі і того, чому не можна нюхати і пробувати ліки на смак, а потрібно звернутися за порадою до лікаря чи батьків; чому слід вивчати етикетки на різних матеріалах та інструкції з їх використання.

При поясненні учням причини отруєння вводиться поняття отруйних речовин (у складі зіпсованих продуктів харчування, отруйних грибів і рослин); дається інформація про те, чому не можна пробувати на смак незнайомі ягоди і які гриби можна збирати.

У процесі вивчення правил поведінки і надання першої допомоги в небезпечних ситуаціях, які загрожують життю та здоров'ю, учням розповідають про речовини, які використовують для обробки рани, при укусах комах, порізах, – йод і «зеленку»; ознайомлюють із правилами користування ліками домашньої аптечки (нашатирий спирт, перекис водню, розчин йоду, «зеленка»).

Елементи хімічних знань мають місце при вивченні чинників природи, що сприяють збереженню здоров'я. Формується уявлення учнів про чисте повітря і питну воду, шкідливий вплив тютюнового диму, безпеку від розпилювання балончиків і флаконів з легкими речовинами і правила їх зберігання, розуміння застережних надписів на цих балончиках, значення води для людини.

У 3 класі відбувається ознайомлення молодших школярів зі шкідливим впливом куріння, алкоголю та інших наркотичних речовин на здоров'я дитини; учнів навчають чинити опір тискові у разі пропозиції закурити чи випити алкогольний напій, виробляють негативне ставлення до тютюнопаління і вживання алкогольних напоїв.

При вивченні складників їжі в 4 класі знання учнів поглиблюються: відбувається ознайомлення молодших школярів із такими групами речовин, як білки, жири, вуглеводи, вітаміни. Особливу увагу зосереджено на значенні води. Формуються уявлення про мінеральні речовини та хімічні елементи в організмі людини, необхідність і шляхи їх надходження, значення і джерела вітамінів.

Висновки. Вивчаючи хімію як загальноосвітню навчальну дисципліну, студенти коледжу мають змогу готуватися до викладання природознавства в початковій школі, завчасно стають обізнаними зі змістом програми з природознавства.

Тому є всі підстави для висновку, що це послужить стійким мотиваційним чинником до наполегливого вивчення хімії, і не лише задля одержання повної середньої освіти, а й з метою фахової підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, у хімії як загальноосвітньої навчальної дисципліни коледжу є всі передумови сприяти формуванню належного рівня загальноосвітньої підготовки студентів і виконувати функцію одного з чинників

підготовки до соціально-особистісного та інтелектуального розвитку учнів молодшого шкільного віку в майбутній професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/go/87-2018-p>
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/go/462-2011-p>
3. Ламанаускас В. Значение компонента химии в начальной школе : сравнительный анализ зарубежного опыта / В. Ламанаускас // Свиридовские чтения. Вып. 6. / редкол. О.А. Ивашкевич (отв. ред.) [и др.]. – Минск, БГУ, 2006. – С. 196–202.
4. Учебная программа «Познание мира» для 1–4 классов общеобразовательной школы. – Астана, 2010. – 21 с.
5. Скаткин М. Книга для чтения по естествознанию. 4 класс / М. Скаткин. – [издание шестое]. – М. : Учпедгиз, 1960. – 128 с.
6. Скаткин М. Н. Природоведение. Четвертый класс. / М. Н. Скаткин. – [издание восьмое]. – М. : Просвещение, 1968. – 255 с.
7. Скаткин М. М. Природоведение : [підручник для 4 кл.] / М. М. Скаткин. – [6-е изд.]. – К. : Радянська школа, 1986. – 113 с.
8. Байбара Т. М. Природоведение: [підручник для 3 кл. чотирирічної і 2 кл. трирічної почат. шк.] / Т. М. Байбара, Н. С. Коваль. – К. : Освіта, 2001. – 191 с.
9. Бібік Н. М. Журавлик : [проб. підручник для 2 класу чотирирічної і 1 класу трирічної початкової школи] / Н. М. Бібік, Л. С. Бондаренко, Н. С. Коваль. – К. : Освіта, 1996. – 64 с.
10. Коваль Н. С. Природоведение: [підручник для 4 кл.] Н.С. Коваль, Л.К. Нарочна. – К. : Освіта, 1997. – 112 с.
11. Природоведение : [підруч. для 2 і 3 кл. триріч. почат. шк.] / Л.К. Нарочна, В.О. Онищук. – К. : Рад. шк., 1987. – 208 с.
12. Пушкарьова Т. Програма інтегрованого курсу «Навколишній світ» (1–4 класи) / Т. Пушкарьова // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С. 31–35.
13. Пушкарьова Т. Програма інтегрованого курсу «Навколишній світ» (1–4 кл.) / Т. Пушкарьова // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 12–14.
14. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива / В. А. Сухомлинский. – М. : Рад. школа, 1975. – 239 с.
15. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 310 с.
16. Височан Л. М. Дидактичні основи побудови підручників з природничо-математичних дисциплін для початкових шкіл України (1958–1991 рр.) : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Л. М. Височан. – Івано-Франківськ, 2008. – 21 с.
17. Височан Л. М. Навчально-методичне забезпечення викладання природничо-математичних дисциплін у початковій школі (60–80-ті роки ХХ ст.) / Л. М. Височан // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Вип. 31 / за заг. ред. академіка І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. – Х., 2007. – С. 109–118.
18. Rivett A. C., Harrison T. G., Schallcross D. E. // Primary Science. – 2009. – № 110. – P. 913.
19. Schallcross D., Harrison T., Wallington S., Nicholson H. // Primary Science Review. – 2006. – № 94. – P. 19–22.
20. Природоведение: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи / [Електронний ресурс] Т. Г. Гільберг, Т. В. Сак, Д. Д. Біда. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/5770>
21. Бібік Н. М., Бойченко Т. Є., Коваль Н. С., Манюк О. І. Основи здоров'я: [підруч. для 4 кл.]. – К.: Навч. книга, 2004. – 143 с.
22. Бойченко Т. Є., Савченко О. Я. Основи здоров'я: [підручник для 1 кл.]. – К.: Навчальна книга, 2002. – 96 с.
23. Гільберг Т. Г.; Я досліджую світ: [підруч. інтегр. курсу для 1-го кл. закл. заг. серед. освіти] / Гільберг Т. Г.; Тарнавська С. С.; Гнатюк О. В.; Павич Н. М. – К.: Генеза, 2018. — 112 с.
24. Качеров О. Б. Основи здоров'я і фізична культура: [підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закладів] / Качеров О. Б., Арифьев В. Г. – К.: Просвіта, 2003. – 160 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Derzhavnyy standart pochatkovoyi zahal'noyi osvity [State standard of elementary general education] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/go/87-2018-p>
2. Derzhavnyy standart pochatkovoyi zahal'noyi osvity [State standard of elementary general education] [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/go/462-2011-p>
3. Lamanauskas V. Znachenie komponenta himii v nachal'noj shkole : sravnitel'nyj analiz zarubezhnogo opyta [The value of the component of chemistry in primary school: a comparative analysis of foreign experience] / V. Lamanauskas // Sviridovskie chteniya. Vyp. 6. / redkol. O.A. Ivashkevich (otv. red.) [i dr.]. – Minsk, BGU, 2006. – S. 196–202.
4. Uchebnaja programma «Poznanie mira» dlja 1–4 klassov obshheobrazovatel'noj shkoly [The curriculum «Knowledge of the World» for 1–4 grades of secondary school]. – Astana, 2010. – 21 s.

5. Skatkin M. Kniga dlja chtenija po estestvoznaniju. 4 klass [A book for reading in natural science. 4th grade] / M. Skatkin. – [izdanie shestoe]. – M. : Uchpedgiz, 1960. – 128 s.
6. Skatkin M.N. Prirodovedenie. Chetvertyj klass. [Nature Studies. Fourth grade] / M.N. Skatkin. – [izdanie vos'moe]. – M. : Prosveshhenie, 1968. – 255 s.
7. Skatkin M.M. Pryrodoznavstvo : [pidruchnyk dlya 4 kl.] [Natural science] / M.M. Skatkin. – [6-e yzd.]. – K. : Radyans'ka shkola, 1986. – 113 s.
8. Baybara T.M. Pryrodoznavstvo: [pidruchnyk dlya 3 kl. chotyryrichnoyi i 2 kl. tryrichnoyi pochat. shk.] [Natural science] / T.M. Baybara, N.S. Koval'. – K. : Osvita, 2001. – 191 s.
9. Bibik N.M. Zhuravlyk : [prob. pidruchnyk dlya 2 klasu chotyryrichnoyi i 1 klasu tryrichnoyi pochatkovoyi shkoly] [Crane] / N.M. Bibik, L.S. Bondarenko, N.S. Koval'. – K. : Osvita, 1996. – 64 s.
10. Koval' N.S. Pryrodoznavstvo: [pidruchnyk dlya 4 kl.] [Natural science] / N.S. Koval', L.K. Narochna. – K. : Osvita, 1997. – 112 s.
11. Pryrodoznavstvo : [pidruch. dlya 2 i 3 kl. tryrich. pochat. shk.] [Natural science] / L.K. Narochna, V.O. Onyshchuk. – K. : Rad. shk., 1987. – 208 s.
12. Pushkar'ova T. Prohrama intehrovanoho kursu «Navkolyshniy svit» (1–4 klasy) [Integrated course «The world around» (grades 1-4)] / T. Pushkar'ova // Pochatkova shkola. – 2001. – # 8. – S. 31–35.
13. Pushkar'ova T. Prohrama intehrovanoho kursu «Navkolyshniy svit» (1–4 kl.) [Integrated course «The world around» (grades 1-4)] / T. Pushkar'ova // Pochatkova shkola. – 2002. – # 5. – S.12–14.
14. Suhomlinskij V.A. Mudraja vlast' kollektiva [The wise power of the collective] / V. A. Suhomlinskij. – M. : Rad. shkola, 1975. – 239 s.
15. Sukhomlyns'kyy V.O. Sto porad uchytelevi [One hundred advice to the teacher] / V. O. Sukhomlyns'kyy. – K. : Rad. shkola, 1988. – 310 s..
16. Vysochan L.M. Dydaktychni osnovy pobudovy pidruchnykiv z pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin dlya pochatkovykh shkil Ukrainy (1958–1991 rr.) : avtoreferat dysertatsiyi na zdotuttya naukovoho stupenya kandydata pedahohichnykh nauk : 13.00.01 – zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky [Didactic bases of constructing textbooks on natural and mathematical disciplines for elementary schools of Ukraine (1958-1991): dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences: 13.00.01 - general pedagogics and history of pedagogy] / L.M. Vysochan. – Ivano-Frankivs'k, 2008. – 21 s.
17. Vysochan L.M. Navchal'no-metodychne zabezpechennya vykladannya pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin u pochatkoviyi shkoli (60–80-ti roky KhKh st.) [Teaching methodological support of teaching natural and mathematical disciplines in elementary school (60-80s of the XX century)] / L.M. Vysochan // Pedahohika ta psykholohiya : zb. nauk. prats'. – Vyp. 31 / za zah. red. akademika I.F. Prokopenka, chl.-kor. V.I. Lozovoyi. – Kh., 2007. – S. 109–118.
18. Rivett A. C., Harrison T. G., Schallcross D. E. // Primary Science. – 2009. – № 110. – P. 913.
19. Schallcross D., Harrison T., Wallington S., Nicholson H. // Primary Science Review. – 2006. – № 94. – P. 19–22.
20. Pryrodoznavstvo: prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. 1–4 klasy [Natural science: a program for general education institutions. Grades 1-4] / [Elektronnyy resurs] T. H. Hil'berh, T. V. Sak, D. D. Bida. – Rezhym dostupu:<http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/5770>
21. Bibik N.M. Osnovy zdorov'ya: [pidruch. dlya 4 kl.] [Health Basics] / N.M. Bibik, T.Ye. Boychenko, N. S. Koval', O. I. Manyuk. – K.: Navch. knyha, 2004. – 143 s.
22. Boychenko T.Ye. Osnovy zdorov'ya: [pidruchnyk dlya 1 kl.] [Health Basics] / T. Ye. Boychenko, O. Ya. Savchenko. – K.: Navchal'na knyha, 2002. – 96 s.
23. Hil'berh, T. H.; Ya doslidzhuyu svit: [pidruch. intehr. kursu dlya 1-ho kl. zakl. zah. sered. osvity] [I'm exploring the world] / Hil'berh, T. H.; Tarnavs'ka, S. S.; Hnatyuk, O. V.; Pavych, N. M. – K.: Heneza, 2018. — 112 s.
24. Kacherov O.B. Osnovy zdorov'ya i fizychna kul'tura: [pidruch. dlya 3 kl. zahal'noosvit. navch. zakladiv] [Bases of health and physical culture] / Kacherov O.B., Aryf'yev V.H. – K.: Prosvita, 2003. – 160 s.

Савчук П. Н. Химическая составляющая современной естественнонаучной образования в начальной школе

В статье обосновывается необходимость использования базовых химических знаний студентами, которые они приобретают во время изучения курса «Химия», при подготовке будущих учителей начальных классов, а также приобретение общеобразовательными дисциплинами статуса профессионально ориентированных.

Ключевые слова. Государственный стандарт начальной школы, профессиональная направленность знаний и умений, профессионально-практическая подготовка, межпредметные связи, интеграция дисциплин.

Savchuk P. N. Chemical component of modern natural science education in elementary school

The article substantiates the necessity of using the basic chemical knowledge of students which they acquire when studying the course «Chemistry» in preparation of future primary school teachers and at the same time gaining of a professionally oriented status by general subjects. It has been found out that in the main school, the natural science component of secondary education is presented by such educational subjects of the educational branch «Natural science» as astronomy, biology, geography, natural science, physics, chemistry. These are independent school subjects, each of them has a specific purpose, task, content, state requirements for the level of general education of students. Since 2018-2019 academic year at elementary school natural science is studied as an integrated course of educational

branches: natural, social and health-saving, civil, historical, technological and informative in the course «I explore the world». Analysis of the program content and state requirements for gaining knowledge by students of the environmental education «Environment» showed that one of the positive characteristics of this program is strengthening attention to formation of research skills among junior pupils and inclusion in the content of the curriculum program. The research approach to learning is an important aspect of natural science education for junior pupils. It is intended to create conditions for students to observe natural phenomena, study nature, teach them to understand the difference between facts and phenomena, to feel the unity of the world around them. The author notes that, when studying chemistry as a general educational discipline, students of a college are able to prepare for teaching natural science at elementary school, beforehand they become aware of the content of the curriculum in science. This will serve as a stable motivational factor for persistent study of chemistry, not only for the purpose of obtaining a complete secondary education, but also for the purpose of professional training for future professional activities, as well as preparing for social-personal and intellectual development of pupils of junior school age in future professional activities.

Keywords: motivation of studies, professional direction of knowledge and skills, professional-practical training, intersubject relations, integration of disciplines.

УДК 37.04

О. А. Самойленко

кандидат педагогічних наук, докторант
(Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)
samoilencoohana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2305-4111

КОНЦЕПЦІЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У статті розкриті особливості реалізації концепції неформальної освіти дорослих у Словацькій Республіці. Прослідковано закономірності становлення ідеї неформальної освіти дорослих у Європейському Союзі, обґрунтовано принципи її здійснення. Особливу увагу автор приділяє характеристиці сучасного розвитку неформальної освіти у Словаччині та її нормативному забезпеченню. Детально аналізує практику громадських та державних інституцій у сфері неформальної освіти дорослих, визначає їх специфіку та перспективи функціонування.

Ключові слова: навчання протягом життя, навчання шириною в життя, освіта та навчання дорослих, неформальна освіта дорослих

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Аналіз нормативних документів ЄС переконує у тому, що на державному рівні у більшості країн визнана сфера освіти дорослих та форми її реалізації. Зупинимося на неформальній освіті, яка, на нашу думку, виступає смисловим та пріоритетним видом неперервної освіти.

У контексті даного підходу становлення системи неформальної освіти дорослих виступає як соціокультурний феномен, що відображає їх зростаючу потребу в отриманні та наданні різноманітних освітніх послуг. Причому, на відміну від формальної освіти (яка за своєю природою включає систему органів державного або недержавного регулювання і контролю), неформальна освіта функціонує ніби «сама по собі» – на рівні конкретних суб'єкт-суб'єктних відносин, фактично поза загальнодержавного регулювання і контролю.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. З проблем неформальної освіти існує досить значна кількість публікацій, серед яких – роботи А. Кроплі, Р. Дейва, К. Кнаппера, Ч. Дьюка, Е. Фора, М. Ноулза, П. Вільямса, Е. Хьюмела та ін. Ідеї неформальної освіти отримали теоретичне обґрунтування в роботах таких відомих зарубіжних вчених, як Ф. Кумбс, Р. Барт, Г. Коль, Д. Свіфт, А. Маслоу, К. Роджерс.

Прикметно, що вітчизняні науковці в останнє десятиліття також приділяють достатньої уваги цьому напрямку досліджень. Серед наявних розвідок варто відзначити напрацювання Н. Горук, В. Давидової, О. Жихорської, В. Заярна, М. Коваленко, Л. Лук'янової, Н. Павлик, О. Самодумської, Н. Сулаєвої, В. Стрижалковської, Н. Терьохіної, Ю. Укис, Н. Ушенко, Ю. Халемендик, О. Шапочкіної та ін. Вказані вчені розглядають неформальну освіту як чинник інноваційних перетворень у суспільстві, обґрунтовують можливості використання елементів позитивного досвіду міжнародного співробітництва у сфері неформальної освіти в Україні.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. У зв'язку із цим виникає потреба проаналізувати існуючі практики організації неформальної освіти дорослих у країнах Європейського Союзу, зокрема у Словацькій Республіці.

Україну і Словаччину пов'язують не лише спільні кордони, традиційні господарські зв'язки, але й близькі проблеми освітнього та культурного характеру, зокрема невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки. Проте у цій ситуації Словаччина як держава – член ЄС має більший досвід реалізації принципу неперервної освіти та освіти дорослих зокрема.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – розглянути особливості неформальної освіти дорослих у Словацькій Республіці на основі 1) аналізу нормативних документів; 2) існуючих практик громадських та державних інституцій.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зазначимо, що процес неперервної освіти сьогодні розуміють не тільки як «навчання протягом життя» (lifelong learning), але і як «навчання шириною в життя» (lifewide learning). Останнє акцентує увагу на різноманітності видів освіти – формальна, неформальна, інформальна, – які супроводжують будь-яку сферу життєдіяльності сучасної людини – професійну, дозвіллєву та навіть сімейно-побутову.

У цілому, виникнення ідей неформальної освіти пов'язане з іменами трьох педагогів-новаторів:

– Джон Дьюї (англ. John Dewey, 1859 – 1952) – американський педагог, прихильник прагматизму, ідейний натхненник практики неформальної освіти «навчання через досвід»,

– Марія Монтессорі (італ. Maria Montessori, 1870 – 1952) – італійська лікарка, педагог, авторка ідеї «навчання через творчість та чуттєве сприйняття», суть якої полягає у використанні креативності та сенсорного матеріалу як основи навчання (форма, область і колір), спеціальних засобів розвитку почуттів, мовлення, математичних здібностей та ін. Навчання відбувається через гру та інтеракцію на індивідуальній швидкості учня,

– Селестен Френе (фр. Célestin Freinet, 1896 – 1966) – видатний французький педагог-реформатор ХХ століття; засновник Міжнародної федерації прихильників «нової школи»; автор методики активізації навчального процесу через створення оптимального відкритого навчального середовища. Вважав, що максимальний розвиток особистості дитини відбувається у розумно організованому суспільстві, яке буде служити їй, і якому вона буде служити. Школа майбутнього буде орієнтована на дитину – члена суспільства. Тому потрібно створити можливості для вільного вираження кожного у будь-якій суспільній сфері. Ця теза активно перегукується із запитом сучасного світу – залучення громадян до активної участі у житті суспільства та впровадження суспільних змін.

Продовжив розвиток ідей С. Френе, бразильський педагог та філософ Паулу Фрейре (1921-1997). Про нього ми вже згадували у розділі 1 дисертації, розглядаючи ідею неперервної освіти як принципу функціонування освітніх систем в умовах глобалізації. Інтерес до досягнення рівноправних та збалансованих відносин у педагогічному процесі виразився у педагога у пошуках діалогової та комунікативної моделі навчання.

Педагогічний метод П. Фрейре розгортається в антропологічній перспективі. Освіта розуміється як відтворення у особистісній структурі учня того історичного досвіду, в якому і за допомогою якого відбувається становлення людини.

Навчання за П. Фрейре, – такий же природний акт, як їжа і ходьба. Однак дитина, юнак, дорослий навчаються тільки тоді, коли це навчання набуває для них особистісного сенсу, відповідає їх життєвим перспективам. Людина навчається за допомогою власної трансформуючої дії, спрямованої на зовнішній світ. Людина сама конструює категорії мислення, що організують і змінюють світ.

П. Фрейре у своїй книзі «Вчитель – так, зошитам – ні» пише: «Викладач повинен навчати, це робити необхідно. Але навчати не означає лише передавати знання. Процес навчання стає іншим тільки за умови, що навчальна дія, яка попередньо існувала або його супроводжує тепер, спрямована на конструювання змісту навчання, доступного для розуміння учня. Таким чином, у процесі навчання учень перетворюється на виробника і творця знання, яким він повинен опанувати» [1, с. 95]. Інакше кажучи, навчання повинне стати актом переосмислення і реконструкції смислів. А це можливе тільки як «навчання через досвід».

Ґрунтовно розробив ідею навчання через досвід Девід А. Колб (1939) – американський психолог, спеціаліст у галузі освіти дорослих, засновник ради директорів (1980) компанії Experience Based Learning Systems (EBLS), яка займається організацією перспективних досліджень та розробки практичних рішень у сфері емпіричного навчання. Мова про нього теж йшла у розділі 1 дисертаційного дослідження при розгляді основоположних ідей освіти дорослих у Словаччині.

У ході досліджень EBLS виявлено, що люди навчаються одним з чотирьох способів (віддаючи одному з них перевагу): через досвід, через спостереження і рефлексію, за допомогою абстрактної концептуалізації або за допомогою активного експериментування. Відповідно, запропонована модель навчання Д. Колба містить наступні компоненти: отримання безпосереднього досвіду; спостереження, у ході якого учень обмірковує те, що він тільки що дізнався; осмислення нових знань, їх теоретичне узагальнення; експериментальна перевірка нових знань і самостійне застосування їх на практиці.

Покладені в основи моделі навчання Д. Колба ідеї про способи навчання отримали практичне застосування. Учень на рівні з педагогом надає перевагу одному із типів поведінки відповідно до циклу навчання: практичній дії або теоретизуванню. Англійські психологи П. Хоней та А. Мамфорд (P. Honey & A. Mumford) визначили таку поведінку як стиль навчання і описали чотири основні стилі навчання: діяльний, рефлектуючий, теоретичний, прагматичний [2]. Стиль навчання є однією із ключових умов вибору ефективних методів навчання, тому що включає у себе мотиваційний аспект навчання, зокрема вплив: на мотивацію учня його особистісних характеристик, навчального процесу на мотиваційну сферу учня (його активність, професійна спроможність, психологічний комфорт), особистих психологічних якостей на якість навчального процесу.

Модель навчання Д. Колба спрямована на те, щоб в учня у безпечному середовищі сформувався досвід, який допоможе йому в соціалізації і становленні особистості. Вона ґрунтується на наявному у людини досвіді, а значить, навчання буде максимально результативним.

Неформальна освіта ґрунтується на таких важливих принципах навчання, як «навчання у дії» (learning by doing), «навчання через взаємодію» і «вчитися вчитися». «Навчання у дії» означає отримувати різні уміння і навички під час практичної діяльності. «Навчання через взаємодію» передбачає отримання та розвиток уявлень

про відмінності, які існують між людьми, уміння працювати у групі і у команді, а також приймати оточуючих такими, якими вони є, співпрацювати з ними. «Вчитися учитися» означає отримувати навички пошуку інформації та її обробки, навички аналізу власного досвіду і виявлення індивідуальні освітні цілі. Сьогодні одне з головних завдань освіти – це підготовка людини до самостійного життя. Формальна освіта не завжди вчить способу існування в таких умовах і рідко формує компетенції та особисті якості, необхідні сучасному громадянину. А неформальна освіта, у свою чергу, – доступний засіб для вирішення поставленого завдання.

Грунтовно, на нашу думку, підійшла до окреслення поняття «неформальна освіта» вітчизняна дослідниця Н. Павлик. У своєму дослідженні «Теорія і практика організації неформальної освіти молоді» [3], автор наводить понад 25 визначень неформальної освіти і застосовує для їх аналізу континент-аналіз із обрахуванням масових часток ключових слів за категоріальними ознаками: цілі, засоби, результати, ознаки, категорії, учасники неформальної освіти. Узагальнення одержаних даних дало можливість автору зробити висновок, що у літературі відсутній єдиний погляд на сутність і зміст неформальної освіти; переважно вона розглядається як організований освітній процес або навчальна діяльність, спрямована на задоволення особистісних пізнавальних потреб учасників поза формальними освітніми установами засобами громадських організацій, курсів та гуртків у груповій формі.

Д. Плинокос та М. Коваленко виокремлюють 5 основних підходів до визначення поняття «неформальна освіта» (таблиця 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «неформальна освіта» (за Д. Плинокос, М. Коваленко) [4]

Джерело	З якого року досліджується	Підходи до визначення
Наукові роботи Ф. Кумбса	1973	Організована та має підтримку, поза межами формальної освіти
International Standard Classification of Education (ISCED)	1997	Організована, в будь-якому віці, в системі формальної освіти або поза її межами, освітні програми для дорослих
European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop)	2005	Спланована та міжнародна навчальна діяльність; відсутність мети навчання
Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)	2007	Навчальна планована діяльність, яка не оцінюється і не надає кваліфікації; міжнародна

Автори відзначають, що неформальна освіта в європейському просторі розглядається як самоосвіта вільних особистостей у рамках «освіти дорослих», «освіти впродовж життя», навчання «з урахуванням поточних потреб», «зв'язку з життям», «гнучких програм, вибору змісту, форм, методів, терміну навчання» [4]. Завдання неформальної освіти – забезпечення формування умінь і навичок, необхідних для соціально та економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність структурована, має навчальну мету, певні часові рамки, інфраструктурну підтримку і відбувається усвідомлено. Отримані знання не потребують обов'язкової сертифікації, хоча це в принципі можливо.

У документах Ради Європи підкреслюється, що поняття неформальної освіти включає у себе широкий діапазон знань, умінь та навичок, соціальних і етичних цінностей, таких як права людини, толерантність, забезпечення миру, солідарність і соціальна справедливість, діалог поколінь, гендерна рівність, демократичне громадянство і міжкультурна комунікація та ін.

Керівник програми ЮНЕСКО «Грамотність і неформальна освіта» Шигер Аоягі [5] розглядає неформальну освіту як будь-який вид організованої та систематичної діяльності, яка може не збігатися з діяльністю шкіл, коледжів, університетів та інших установ, що входять до формальної системи освіти. Неформальна освіта, на думку автора, обирає конкретні форми роботи з урахуванням специфічних потреб у знаннях, необхідних дорослому населенню. Форми роботи і тематика різноманітні, але всі вони засновані на одних і тих же принципах – «навчання з урахуванням потреб», «зв'язок з практикою», «гнучкі програми, розклад і вибір місця проведення». У цьому полягає суттєва відмінність неформальної освіти від формальної.

Якщо аналізувати досвід європейських країн, зокрема Словацької Республіки (СР), то історія сучасного розвитку неформальної освіти дорослих у цій країні охоплює декілька етапів і спирається на два основоположні документи ЄС – Біла книга Європейської комісії «Викладання та навчання – до суспільства навчання» («Teaching and Learning – Towards the learning society») (1995) та Меморандум про неперервну освіту (2000) (таблиця 2).

На початку розвитку неформальної освіти у СР виникло ряд проблем стратегічного характеру, зокрема: відсутність системи моніторингу та прогнозування потреб у навчанні, зацікавленості усіх суб'єктів (громадян, роботодавців, навчальних закладів, центрів кар'єрного консультування та ін.), невизнання результатів навчання, невідповідність національній рамці кваліфікацій тощо.

Тому основа мета Стратегії розвитку неформальної освіти у Словаччині була визначена як визнання

результатів навчання у системі формальної, неформальної та інформальної освіти та створення системи неперервного кар'єрного порадицтва.

Таблиця 2

Етапи сучасного розвитку неформальної освіти у Словацькій республіці

Роки	Стратегічні документи	Реалізовані проекти / програми	Результат
1993-2000	Закон 386/1997 Z. z. «Про подальшу освіту»	–	Неформальна освіта визнається на державному рівні, починає обговорюватися питання про визнання її результатів
2001-2006	– Національна документ Словацької Республіки до Меморандуму про неперервну освіту (2001) – Концепція освіти протягом життя СР (2004)	Міленіум – Національна програма навчання та виховання у Словацькій Республіці на найближчі 15-20 років (2004)	Ідея навчання упродовж життя почала формуватися як обов'язків елемент на усіх рівнях освіти, у різних її формах та взаємозв'язках.
2007-2009	– Стратегія освіти протягом життя та порадицтва – Закон 282/2008 Z. z. «Про основні засади молодіжної політики» та відповідні зміни до Законів «Про вищу освіту» 131/2002 Z. та ін. – Закон 568/2009 Z. z. «Про освіту протягом життя» та зміни до ін. (2009)	Національний проект ESF «Утворення, розвиток та імплементація системи освіти протягом життя у СР для потреб ринку праці» (2007)	Законодавчо визначено поняття неформальної освіти та особливості реалізації системи неперервної освіти
2010-2018	– Стратегія освіти протягом життя - 2011 – Нова система визнання кваліфікацій KOPLAT	Програма підвищення кваліфікації та сертифікації лекторів для освіти протягом життя (2011), Програма популяризування концепції освіти протягом життя (2011)	Динамічний розвиток системи неформальної освіти, посилюється співпраця державного, приватного та неприбуткового суспільних секторів.

На реалізацію вказаної мети, спрямована Національна рамка кваліфікацій (2010), прийнята відповідно до Європейської рамки кваліфікацій (EQF, 2008). Національна рамка кваліфікацій – це інструмент, який пов'язує рівні EQF для навчання протягом усього життя з національною системою освіти країни, признає результати навчання формальної, неформальної та інформальної освіти з точки зору бенчмаркінгу стандартів кваліфікацій EQF.

У Словаччині неформальна освіта дорослих представлена діяльністю *громадських* (Асоціація навчальних закладів для дорослих у Словацькій Республіці (AIVD SR), Асоціація університетів третього віку (ASUTV), Асоціація тренерів та консультантів з кар'єри (ALKP), Асоціація роботодавців та фахових організацій Словацької республіки (AZZZ SR), Платформа організацій неурядового розвитку (MVRO), Спілка роботодавців Словацької Республіки (RUZ), Словацька академічна асоціація з навчання впродовж життя (SAACV), Словацька академічна асоціація з міжнародного співробітництва (SAAIC), Асоціація з кар'єрного розвитку та порадицтва (ZPKPRK) та *державних* (Державний інститут професійної освіти (SAAIC), Національне агентство Erasmus+) *організацій*. Метою їх практик є «розробка ефективних методів навчання дорослих у контексті неперервної ціложиттєвої освіти» [6, с. 14]. Акцент у системі неформальної освіти Словацької Республіки робиться на дорослому учневі, якому слід надати найширшу пропозицію перспектив навчання та засобів його забезпечення.

Асоціація навчальних закладів для дорослих у Словацькій Республіці (AIVD SR) – це об'єднання громадянських інституцій, які займаються освітою дорослих (вже понад 25 років). Мета Асоціації – забезпечення співробітництва у галузі освіти дорослих різних національних та міжнародних установ, зокрема через:

- формування професійних компетентностей дорослих у контексті концепції неперервної освіти;
- участь у підготовці та імплементації нормативного-правових актів у галузі освіти дорослих;
- організацію та проведення національних та міжнародних семінарів, симпозіумів та конференцій з питань освіти дорослих. AIVD – координатор Тижня неперервного навчання у Словаччині.

AIVD SR – член Європейської асоціації з освіти дорослих (EAEA), Комітетів з оцінки Erasmus +, Секторальної ради з питань науки, досліджень, освіти, спорту та Робочої групи проекту PIAAC, Комісії з акредитації інституцій неперервної освіти Міністерства освіти, науки, досліджень і спорту Словацької

Республіки, Національної групи експертів ECVET та Національної рамки кваліфікацій, словацького національного комітету FEANI (SNKF) та ін.

Результати роботи Асоціації та її партнерів представлено на сторінках фахового журналу з проблем освіти дорослих. Щорік за результатами експертного оцінювання Асоціація присуджує премію AIVD Award за найкращий освітній проект у галузі освіти дорослих.

Асоціація університетів третього віку (ASUTV) у Словаччині – це добровільна та незалежна громадська інституція, яка була створена за ініціативою університетів Словацької Республіки на установчій конференції у Технічному університеті у Кошице 1 грудня 1994 року.

Перший університет третього віку був заснований і офіційно відкритий 15 жовтня 1990 року в університеті Коменського (Братислава). Згодом до цієї ініціативи приєдналися інші університети у Мартіні, Нітрі, Банський Бистриці та Прешові та ін. Сьогодні нараховуємо 16 Університетів третього віку по усій Словаччині, у яких навчається близько 7200 студентів з яких 6186 – жінки (загалом у СР проживає 1 млн. людей поважного віку).

З 2000 року ASUTV є членом міжнародної асоціації UTV – AIUTA з центральним офісом у Тулузі (Франція).

Асоціація викладачів та консультантів з кар'єри (ALKP) (створена у 2012 році) – представляє інтереси викладачів та консультантів з кар'єри та підвищує їх професійний та соціальний статус за допомогою своєї діяльності. Основними напрямками діяльності є навчальні курси, семінари та конференції не тільки для членів Асоціації, але й для широкої громадськості та компаній з бізнесу.

Основне завдання Асоціації – забезпечення якісної підготовки тренерів та консультантів з кар'єри, стимулювання та підтримка їх професійного зростання, популяризація концепції навчання протягом життя та ін. ALKP наділена повноваженнями стосовно перевірки рівня кваліфікації тренерів та консультантів з кар'єри відповідно до Закону «Про ціложиттєве навчання».

Асоціація роботодавців та професійних організацій Словацької Республіки (AZZZ SR) – найбільша організація роботодавців і підприємців з різних галузей економіки у СР, член Економічної та Соціальної Ради уряду; створена відповідно до Закону №. 83/1990 Coll. «Про асоціації громадян» з метою сприяти створенню конкурентного середовища для розвитку підприємництва; вести ефективний і сталий соціальний діалог.

У галузі освіти дорослих AZZZ SR сприяє молодіжній зайнятості та професійній орієнтації, створенню конкурентного середовища через розвиток ефективного соціального діалогу, розвиток навичок та професійної освіти дорослих тощо.

Платформа організацій неурядового розвитку (PMVRO) – це організація, що представляє інтереси юридичних осіб (27 неурядових організацій – 20 регулярних членів та 7 спостерігачів), які займаються питаннями співпраці у сфері розвитку, гуманітарної допомоги, освіти заради ефективного соціального діалогу через сприяння:

- формуванню усвідомлення людьми солідарності та взаємодопомоги у Словацькій Республіці задля вирішення проблем бідності, свободи та гуманітарних криз у світі,
- створенню можливості для розвитку та професійного зростання дорослих;
- поінформованості дорослих про можливості співпраці між членами PMVRO та міжнародними інституціями;
- співпраці між громадськими та державними установами щодо залучення громадян до активної участі у житті суспільства та впровадження суспільних змін. орієнтуючись на такі європейські цінності як гідність, відповідальність та повага.

Спілка роботодавців Словацької Республіки (RUZ) – найбільше репрезентативне об'єднання організацій роботодавців СР (створене 30 березня 2004 року), яке ставить за мету представляти і захищати інтереси національного бізнесу на регіональному, національному та міжнародному рівнях; формування позитивного іміджу роботодавця та конкурентного середовища для ведення бізнесу та створення робочих місць.

RUZ є уповноваженим членом Економічної та Соціальної Ради Словацької Республіки, забезпечуючи таким чином свою присутність у співпраці з Урядом. Бере участь у багатьох національних і міжнародних проєктах, ініціативах, присвячених, зокрема:

- взаємовідносинам бізнесу і суспільства: бізнес та права людини. корпоративна соціальна відповідальність, гендерні аспекти, дотримання міжнародних трудових стандартів та ін.;
- збільшенню зайнятості через розвиток навичок та професійну освіту. молодіжну зайнятість та професійну орієнтацію та ін.

Словацька академічна асоціація з навчання упродовж життя (SAACV) - репрезентативне об'єднання університетів щодо популяризації концепції неперервної освіти, академічної мобільності студентів, професійної орієнтації, кар'єрного консультування/порадництва та ін. Членами SAACV є 18 державних та один приватний університет.

Словацька академічна асоціація міжнародного співробітництва (SAAIC) - це громадська інституція з підтримки та координації програм міжнародного співробітництва словацьких університетів та інших установ з країнами Європейського Союзу, в рамках освітніх та культурних програм; діє відповідно до Закону с. 83/1990 Coll. «Про об'єднання громадян».

Зокрема, асоціація:

- створює інформаційну систему щодо реалізованих програм та іншої міжнародної діяльності,
- надає інформаційні та консультаційні послуги з міжнародних освітніх та інших програм,

- організовує національні та міжнародні семінари та конференції,
- пропагує словацьку освіту за кордоном і публікує інформаційні матеріали.

Асоціація з кар'єрного розвитку та порадиництва (ZPKPRK) – це громадська інституція, яка:

- *сприяє* співпраці між різними консультантами з кар'єри, громадськими інституціями, представниками бізнесу та громадянами; професійному зростанню та підготовці фахівців у цій сфері; поінформованості населення щодо можливостей професійного та кар'єрного росту;
- *забезпечує* створення експертних робочих груп з питань кар'єрного росту;
- *бере участь* у дослідницькій діяльності у сфері кар'єрного розвитку та консультування; створенні та впровадженні нових практик профорієнтації молоді.

Державний інститут професійної освіти (SIOV) створений з метою реалізації сучасних європейських трендів щодо нових можливостей для середньої професійної освіти з урахуванням потреб ринку праці та забезпеченості його кваліфікованою робочою силою. Перебуває у підпорядкуванні Міністерства освіти, науки та спорту Словацької Республіки.

SIOV забезпечує здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень з проблем освіти, педагогічної, психологічної та суміжних з ними наук; аналіз поточного стану змісту освіти в цілому і окремих її галузей та прогнозування тенденцій розвитку; розвиток та впровадження сучасних освітніх інформаційних та інноваційних технологій у сфері професійної освіти; забезпечення нормативно-правового та інформаційного супроводу освітньої політики, шляхом підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів та рекомендацій, а також розробки послідовного алгоритму дій, спрямованого на реалізацію державної політики у галузі професійної освіти.

Національне агентство Erasmus⁺ – програма Європейського Союзу, що підтримує освітні, тренінгові, молодіжні та спортивні заходи протягом програмного періоду 2014-2020 років, зокрема:

- програм навчання протягом усього життя (Еразмус, Леонардо да Вінчі, Коменський та Грундтвіг);
- програм міжнародного співробітництва: Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink;
- різновекторні двосторонні програми.

Erasmus⁺ надає гранти для різного спектру заходів у сфері освіти, підготовки кадрів, молоді та спорту через забезпечення академічної мобільності студентів, викладачів та науковців.

Неформальну освіту у Словаччині розглядають як змістовний спосіб покращення якості життя. Тому вона виходить із необхідності розвитку компетентностей особистості:

- у спілкуванні: професійному (до-, під час та після опанування професією); соціально-психологічному (соціальній та міжособистісній комунікації); культурному (у визначенні культурних моделей, стандартів, традицій спільноти);
- стосовно адаптації до соціального середовища (порядкувати життєвими ролями та у сфері організації дозвілля та робочих зон).

Виходячи з цього, вихідна ідея системи неформальної освіти у Словацькій республіці полягає у тому, що її навчальні програми мають бути варіативними та відкритими, мати можливість найбільш повно поєднувати усі сфери діяльності дорослих, сприяти реалізації їх індивідуальних освітніх маршрутів та подальшій соціалізації. Чеські та словацькі науковці М. Дворакова, Віт. Дочекал, Д. Нотова, Й. Пергакс переконані, що завдяки неформальній освіті можна навчити дорослих орієнтуватися у широті інформації, складнощах, протиріччях і суперечностях соціального середовища, у міжособистісній взаємодії та суперечливих вимогах різних соціальних ролей.

Як показує огляд способів неформальної освіти, усі вони спрямовані на побудову рівноправних партнерських взаємин між педагогом та дорослим учнем, у результаті чого останній набуває необхідних йому компетенцій.

Серед особливостей програм неформальної освіти дорослих у Словацькій республіці виділяють [7]:

- спрямованість на самостійність і самореалізацію;
- концентрація на професійних цілях, проблемах й завданнях; спрямованість на практичне застосування нових знань; врахування професійного та особистого досвіду;
- конкуруючих інтересів (соціальних, часових, фінансових); спрямованість на подолання стереотипів та переваг щодо стилів і методів навчання; використання різноманітних способів діяльності;
- спрямованість на вміння працювати з інформацією, високий самоконтроль;
- створення комфортної безпечної атмосфери; спрямованість на подолання страху невдачі, складнощів у встановленні і підтримці міжособистісних відносин;
- організація інформаційно-освітнього середовища для обговорення завдань, шляхів, проблем і рефлексії результатів освітньої діяльності на різних її етапах, а також для спільної роботи у мережі.

Варто зазначити, що нові технології навчання як результат творчого підходу її творців, проходячи апробацію і «відточуючись» у системі неформальної освіти, поступово знаходять все більш широке застосування і зрештою приймаються і системою формальної освіти.

Надалі нова технологія може бути включена в систему підготовки, а значить, стає вже атрибутом формальної освіти.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, аналіз особливостей неформальної освіти дорослих у Словацькій республіці показав, що вона орієнтована на запити дорослого учня. Її основним завданням є:

- отримання нових, базових знань, умінь і навичок дорослими через отримання загального доступу до оновлених знань, необхідних для соціальної адаптації особистості протягом усього її життя;
- збільшення інвестицій у людські ресурси – пошук і включення нових механізмів фінансування сфери освіти, розширення спектру та джерел фінансування, консолідація ресурсного забезпечення;
- розвиток інноваційних методів навчання – зміна існуючих методів навчання, їх адаптація до сучасних умов, створення нового викладацького корпусу;
- формування нової системи оцінювання отриманих знань – розвиток системи оцінювання та акредитації результатів будь-якої форми навчання, зручної як для самих дорослих учнів, так і для роботодавців та державної кваліфікаційної системи;
- розвиток системи порадиництва та центрів освітнього консалтингу – створення механізмів інформаційного супроводу системи неперервної освіти, орієнтованих на задоволення потреб дорослих;
- наближення освіти до дому – широке використання інформаційних освітніх технологій, розвиток системи дистанційного навчання.

До перспектив подальших досліджень відносимо аналіз особливостей інформальної освіти дорослих у Словачькій республіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гайденко В. Філософія освіти в Бразилії: критична педагогіка Пауло Фрейре. Філософія освіти / В. Гайденко. Київ: Майстер-клас, 2006, №2(4). С. 91-99
2. Лютко О. М. Модель «навчання через досвід» як ефективна та перспективна форма навчання дорослих / О. М. Лютко. – URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2410 (дата звернення 30.01.2019)
3. Павлик Н. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді / Н. Павлик. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 162 с.
4. Плинокос Д. Д. Неформальна освіта: теоретичні аспекти і наукові підходи / Д. Д. Плинокос, М. О. Коваленко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2016. – Вип. 29. – С. 53-60. – URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2016_29_9 (дата звернення 30.01.2019)
5. Неформальное образование / Ндонг-Жатта Анн-Терез, Шиге-ру Аояги ; Бюро информации общественности ЮНЕСКО URL: http://www.unesco.org/bpi/pdf/memobpi55_NFE_ru.pdf (дата звернення 30.01.2019)
6. Николенко Л. Образование взрослых в Швеции / Л. Николенко. – URL <http://www.pandia.ru/text/78/006/38343.php> (дата звернення 30.01.2019)
7. Pirohová Ivana. Teorie vydelávania dospelých/ Ivana Pirohová. Prešov; Prešovska univerzita v Prešove. Fakulta humanitných a prírodných vied, 2015. 189 s.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Haidenko V. Filosofiia osvity v Brazyl'ii: krytychna pedahohika Paulo Freire. Filosofiia osvity [Philosophy of Education in Brazil: Critical Pedagogy by Paulo Freire. Philosophy of Education] / V. Haidenko. – Kyiv: Maister-klas, 2006, №2(4). S. 91-99.
2. Liutko O. M. Model «navchannia cherez dosvid» yak efektyvna ta perspektyvna forma navchannia doroslykh [A model of «learning through experience» as an effective and promising form of adult learning] / O. M. Liutko. – URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2410 (data zvernennia 30.01.2019).
3. Pavlyk N. Teoriia i praktyka orhanizatsii neformalnoi osvity molodi [] / N. Pavlyk. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2017. 162 s.
4. Plynokos D. D. Neformalna osvita: teoretychni aspekty i naukovy pidkhody [Non-formal education: theoretical aspects and scientific approaches] / D. D. Plynokos, M. O. Kovalenko // Naukovi pratsi Kirovohrad'skoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2016. Vyp. 29. S. 53-60. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2016_29_9 (data zvernennia 30.01.2019).
5. Neformalna osvita [Non-formal education] / Ndonh-Zhatt Ann-Terez, Shyheo-ru Aoiahi; Biuro informatsii hromadskosti YuNESKO URL: http://www.unesco.org/bpi/pdf/memobpi55_NFE_ru.pdf (data Zvernennia 30.01.2019).
6. Nikolenko L. Osvita doroslykh v Shvetsii [Adult Education in Sweden] / L. Nikolenko. – URL <http://www.pandia.ru/text/78/006/38343.php> (data Zvernennia 30.01.2019).
7. Pirohová Ivana. Teorie vydelávania dospelých/ Ivana Pirohová. Prešov; Prešovska univerzita v Prešove. Fakulta humanitných a prírodných vied, 2015. 189 s.

Самойленко О. А. Концепція неформального образования взрослых в Словацкой республике

В статье раскрыты особенности реализации концепции неформального образования взрослых в Словацкой республике. Раскрыты закономерности становления идеи неформального образования взрослых в Европейском Союзе, обоснованы принципы ее осуществления. Особое внимание автор уделяет характеристике современного развития неформального образования в Словакии, ее нормативному обеспечению. Детально анализирует практику общественных и государственных институтов в сфере неформального образования взрослых, описывает их специфику и перспективы функционирования.

Ключевые слова: обучение в течение жизни, обучение шириной в жизнь, образование взрослых, неформальное образование взрослых.

Samoilenko O. A. Conception of non-formal adult education in the Slovak Republic

The analysis of EU normative documents convinces that at the state level in most countries the sphere of adult education is acknowledged in its three forms - formal, non-formal and informal. Adult non-formal education is a semantic and priority form of continuing education in the member states of the European Union, including the Slovak Republic. The author analyzes the normative provision of non-formal adult education in Slovakia, identifies the stages of its formation and development, and the specifics of functioning. The content of the public activities (Association of Adult Education Institutions in the Slovak Republic (AIVD SR), the Association of Third-Level Universities (ASUTV), the Association of Career Coaches and Consultants (ALKP), the Association of Employers and Professional Organizations of the Slovak Republic (AZZZ SR) NGO Development Platform (MVRO), Slovak Employers' Association (RUZ), Slovak Academic Lifelong Learning Association (SAACV), Slovak Academic Association for International Cooperation (SAAIC), Career Development Association (ZAPKPRK) and state (SAAIC), the National Agency for Erasmus +) of adult non-formal adult education, the idea that informal adult education in Slovakia is a socio-cultural phenomenon that reflects the growing need for adults to receive and provide a variety of educational services. An overview of forms of adult non-formal education in the Slovak Republic has revealed a pattern: all of them are aimed at building equal partnerships between the teacher and the adult learner, resulting in the latter acquire the competencies he needs. The specificity of non-formal adult education in Slovakia is determined by its task: the search and inclusion of new mechanisms for funding education, expanding the spectrum and sources of funding, consolidating resource provision; development of innovative teaching methods, counseling systems and centers of educational consulting; formation of a new system for evaluating the knowledge gained; Approximation of education to home - widespread use of information educational technologies, development of the system of distance learning.

Keywords: lifelong learning, widespread learning, adult education and training, adult non-formal education.

УДК 378.016.811.111

О. В. Свиридюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань)

zov2380@gmail.com

ORCID 0000-0003-3954-397X

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
НА НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ ЗВО**

У статті доведено актуальність пошуку інноваційних методів викладання англійської мови на немовних спеціальностях ЗВО. Обґрунтовано поняття підходу, методу та техніки, які взаємно і ієрархічно пов'язані. Проаналізовано найпопулярніші методи викладання англійської мови, а саме «граматичний переклад», «комунікативний метод» та «завдання, орієнтоване на навчання та викладання». Представлено зміст, переваги та недоліки інноваційних методів викладання англійської мови. Автор дійшов висновку, що метод «завдання, орієнтоване на навчання та викладання» є найефективнішим та найоптимальнішим для розвитку комунікативної компетенції у студентів немовних спеціальностей ЗВО.

Ключові слова: комунікативний, граматичний переклад, навчання, підхід, техніка, комунікація, завдання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Рух України у бік Євроінтеграції визначає і шлях освіти. Вивчення іноземних мов завжди займало значне місце у підготовці фахівців різних спеціальностей. Нині вже практично не звучить питання вивчати чи ні іноземну мову. Без сумнівів знання однієї, а то і більше іноземних мов є необхідністю сьогодення. Формально, вивчення іноземної мови починається з дошкільної ланки, пронизує всю шкільну і є обов'язковим у вищій освіті. Можна помітити стійку динаміку росту зі сторони неформального вивчення іноземної мови. Навчання відбувається у різноманітних мовних центрах, на курсах іноземних мов, з репетиторами або в Інтернет –просторі. Варто зауважити, якщо кілька десятиліть тому в основній більшості підкреслювалось володіння іноземною мовою зі словником чи без словника, маючи на увазі в основному вміння успішно працювати з словником при перекладі іншомовних текстів. То нині, працедавці під володінням іноземною мовою розглядають, що фахівець має достатній рівень підготовки з усіх видів мовленнєвої діяльності, а головне, щоб міг спілкуватись з іноземцями на професійному рівні. Тому фахівці з викладання іноземних мов змушені шукати нові методи до викладання іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нові підходи та методи навчання іноземних мов завжди у полі уваги як українських так і зарубіжних науковців Й. Берман, І. Бім, І. Зимньої, Г. Китайгородської, О. Леонтьєва, Є. Пасова, Е. Шубіна тощо. Велику роль у становленні та

розвитку активних методів навчання відіграли роботи Л. Виготського, Д. Ельконіна, А. Леонт'єва, В. Давидова, А. Смолкіна, А. Вербицького, В. Ефімова, В. Комарова тощо.

Та все ж, незважаючи на значну кількість праць науковців практиків, питання вибору найефективніших методів навчання для забезпечення усного мовлення у процесі вивчення іноземної мови особливо у студентів немовних спеціальностей залишається відкритим для доопрацювань, розвитку та дискусій на конференціях.

Метою статті ми вбачаємо в аналізі найпопулярніших методів навчання іноземних мов, а саме «граматичний переклад», «комунікативний метод» та «завдання орієнтоване на навчання та викладання» з метою визначення найефективнішого та найоптимальнішого для розвитку комунікативної компетентності у студентів немовних спеціальностей ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Найперше, варто коротко обґрунтувати поняття підходу, методу та техніки, які взаємно і ієрархічно пов'язані. Підхід є найбільш абстрактним з усіх трьох концепцій і відноситься до мовних, психо- та соціолінгвістичних принципів підкреслюючи методи і техніки. Власне, у кожного викладача є якісь теоретичні принципи як основа для методів та прийомів. Техніка, з іншої сторони найвужча з усіх трьох; це лише одна складова для використання в аудиторії. Методи знаходяться між підходами і техніками, просто посередники між теорією (підходом) і аудиторною практикою (технікою). Деякі методи можуть включати ряд технік.

На думку вітчизняних і зарубіжних науковців, термін «метод» має два основних значення: певний шлях до мети та досягнення результату. Сучасний етап характеризується ретельним відбором методів навчання іноземних мов. Особливий акцент сьогодні робиться на сучасних інформаційних технологіях і актуальних тенденціях. Існує своєрідний підбір найбільш ефективних методів, прийомів і засобів під час підготовки фахівців у різних галузях.

Найважливішою метою є формування вторинної мовної особистості. Студентам необхідно прийняти нову мову до принципово нового рівня. Для цього важливо відокремити її від рідної мови, щоб уникнути помилок у сприйнятті. Під час вибору інноваційних методів враховуються наступні критерії: створення комфортної та сприятливої атмосфери для студента, сприяння природному інтересу і бажанню вивчити нову іноземну мову; залучення емоцій, почуттів, переживань у навчальному процесі, стимулювання словесних, письмових та творчих здібностей; використання когнітивного підходу в навчальному процесі. Різні форми роботи допоможуть досягти цих цілей. Практичний досвід дозволяє зробити висновок, що особистість та інтереси студента безпосередньо впливають на якість розуміння іноземної мови. Для цього важливо використовувати різні методики та засоби навчання. До кінця ХХ століття в педагогіці зібралось багато цікавих і ефективних методів і підходів. Вчені збагатили методику викладання іноземних мов, тому вона стала складною і багатогранною наукою.

На нашу думку, варто більш детально зупинитись на змісті, перевагах та недоліках кожного з методів. «Метод традиційного або граматичного перекладу» був застосований для вивчення латинської та грецької граматики з ХVІІ по ХХ ст. Цей метод був досить поширений для вивчення англійської мови, хоча до кінця століття був помічений рух до «прямого методу». Навіть сьогодні, незважаючи на застарілість, в деяких країнах він використовується, оскільки по-перше деякі викладачі продовжують використовувати його, через те що вони не хочуть змінювати свій підхід до викладання, так і навчальна література побудована на цьому методі.

Принципи граматичного перекладу. Найбільш відповідні принципи цього методу можна підсумувати наступним чином [1;2]:

1) Він наголошує на вивченні і перекладі письмової мови, яка вважається переважаючи розмовною мовою.

2) Успішні учні – це ті, хто перекладає з однієї мови на іншу, причому вони не можуть спілкуватися усно.

3) Читання та письмо є основними мовними навичками.

4) Вчителі відіграють авторитарну роль в аудиторії. Переважає взаємодія між вчителем-учнем.

5) Студенти повинні вивчити граматичні правила відкрито і вивести їх у додатки до вправ.

6) Студенти повинні знати дієслівні сполучення та інші граматичні парадигми.

7) Основною одиницею викладання є речення.

8) Рідна мова студента є всередині навчання і використовується для порівняння з мовою вивчення.

9) Основні техніки, які застосовуються при методі граматичного перекладу. Метод граматичного перекладу зосереджується на навчанні граматики англійської мови за допомогою представлення правил разом з деякими винятками та лексичним мінімумом перекладеним на рідну мову. Переклад вважається найважливішим заняттям в аудиторії. Основний план звичайного уроку включає представлення граматичного правила, за яким слідує лексичний мінімум і, нарешті, переклади окремих текстів [3]. Інші види діяльності: відповіді на питання по тексту; студенти шукають антоніми і синоніми до слів з тексту; лексичний мінімум формується з текстів для читання і вивчається на пам'ять; складаються речення з новими словами; написання творів на дану тему.

До основних недоліків граматичного перекладу відносять [4]: відсутність врахування сучасного використання мови. Граматичні зразки, форми і приклади в колі уваги; деякі визначення та пояснення часто є некогерентними через їх гетерогенні критерії.

У 1960-1970 роках сформувався гуманістичний підхід до навчання. Відповідно до нього, процес навчання зосереджений безпосередньо на індивідуальності студента. Залучення його інтересів і потреб сприяє більш швидкому вивченню іноземних мов. Створення ігрових ситуацій з урахуванням індивідуальних особливостей людини. У гуманістичному підході особистість вчителя стає менш важливою.

Гуманістичний підхід призвів до формування ряду альтернативних методів навчання. Їхньою метою було вивчення іноземної мови, формування мовленнєво-письмових навичок.

Гуманістичний підхід врешті-решт призвів до формування комунікативного підходу, на якому ґрунтується весь процес навчання. У традиційному методі граматичного перекладу мовні навички не формуються. Студент здатний читати та перекладати різні тексти на високому рівні, але не в змозі застосувати знання іноземної мови в реальних життєвих ситуаціях. Комунікативний підхід дозволяє використовувати граматичні знання у вигляді володіння мовними та письмовими навичками. Одним з ключових завдань є збагачення лексики. Однак нові слова повинні зберігатися не тільки в пасивному, але і в активному вигляді. Іншими словами, студент повинен не тільки знати переклад слова, але й вміти використовувати його в мові або в письмовому вигляді власних текстів. Як просту вправу можна відзначити розвиток навичок спонтанних групових діалогів. Студенти діляться на пари і намагаються спілкуватися на різні теми. Зазвичай викладач контролює бесіду або допомагає з основними питаннями. Під час вивчення нових слів використовуються вправи з картинками. На них написані нові слова, а потім вони перемішуються. Один студент малює картку і намагається пояснити значення іноземного слова, щоб інші могли здогадатися. Ця вправа дозволяє «відчувати» нові слова і запам'ятовувати ситуації, в яких вони використовуються правильно.

На певному етапі можуть бути впроваджені в процес навчання різні фільми англійською мовою. Студентам задають питання, відповіді на які слід ідентифікувати безпосередньо з переглянутого відео. В межах комунікативного підходу майже немає простого читання та перекладу текстів. Найчастіше викладачі організують групове обговорення. Один з варіантів – це творчі відповіді на питання про вивчений матеріал. Вчителі відходять від традиційних граматичних і перекладацьких занять. Вони використовують різні методики і об'єднують їх один з одним для досягнення бажаного результату. Студенти використовують знання граматики для формування навичок спілкування. Вправи включають прослуховування, читання, письмо та інше.

Акт спілкування в комунікативному підході є основною одиницею комунікаційної діяльності, що відіграє важливу роль у розвитку іноземних мов. Студент повинен вміти спілкуватися новою мовою. У навчанні необхідно приділяти достатньо уваги формуванню мовленнєвих навичок і розвитку комунікативної компетентності. Зв'язок завжди супроводжується рядом умов для забезпечення результату: індивідуальні особливості кожної людини; фокус на мовлення; функціональність; контекстність; новизна. З урахуванням цих умов можна говорити про спілкування. В іншому випадку доцільність спілкування буде відкритою для допиту. При вивченні цих питань необхідно вирішувати. Виконується розвиток лексико-мовленнєвих навичок використання спеціальних вправ. Е.І. Пассов та інші науковці говорили про доцільність умовних мовних вправ [5]. Їх можна розділити на кілька підвидів: імітативна (вираження думки по зразку); заміна (вибір відповідних зразків у значенні); трансформація (змінити зразки для передачі іншої інформації); самовідтворення (студент самостійно робить пропозиції для висловлювання). Студенти поступово проходять різні етапи розвитку власних навичок. У майбутньому їм необхідно розвивати діалог самостійно, використовуючи набуті навички. Як ти? Що ви робили вдома? Які теми ви розглядали раніше? Аналогічна ситуація виникає і під час розробки нового матеріалу. Учитель повинен регулярно задавати питання з вивченої теми, пропонуючи кожному слухачеві свою відповідь. Завдяки цьому вирішуються дві основні проблеми: засвоєння нового словника. Розвитку мовних навичок сприяє комунікація. Забезпечуючи новизну, функціональність та контекстуальність, вона дозволяють формувати мовлення та мислення. На думку багатьох експертів, розвиток діалогічного і монологічного мовлення має бути спонтанним. Для цього запропонували відповісти на питання або поговорити на різні теми без підготовки. Комунікативний підхід – стратегія, що моделює спілкування, спрямована на створення психологічної та мовної готовності до спілкування, на свідоме осмислення матеріалу і способів дій з ним [5]. Комунікативний метод спрямований на одночасний розвиток основних мовних навичок (усного та писемного мовлення, граматики, читання і сприйняття на слух або аудіювання) в процесі живого, невимушеного спілкування [6]. Навчити студентів спілкуватися мовою - ось головне завдання викладача. Лексика, граматичні структури, вирази чужої мови підносяться студенту в контексті реальної, емоційно забарвленої ситуації, яка сприяє швидкому і міцному запам'ятовуванню досліджуваного матеріалу. Комунікативний метод передбачає руйнування психологічного бар'єру між викладачем і студентом. А коли люди перестають відчувати «дистанцію» між собою і викладачем, коли їм цікаво, весело і приємно з ним спілкуватися – їм простіше почати розмовляти чужою мовою.

Однією з альтернатив може стати – метод навчання, заснований на виконанні завдань без традиційного підготовчого пояснення і тренування мовного явища. Цей метод можна назвати «дзеркальним відображенням» традиційної схеми, і не тільки в частині послідовності роботи з мовним матеріалом, але і в принципі його відбору, представлення та організації.

В англо-американській літературі він отримав назву Task Based Learning and Teaching, або в перекладі на українську мову «навчання та викладання на основі завдань». У цьому методі, який ми будемо розглядати далі, мова виступає не як вправа, а як інструмент виконання завдання, тобто є інструментом досягнення мети (як і в реальному спілкуванні: мова – засіб комунікації). Цей метод відображає природний процес засвоєння мови: спочатку ми відчуваємо потребу сказати щось, потім намагаємося це сказати, потім говоримо і намагаємося зробити свою мову кращою [7].

Мова для нас спочатку постає цілісним явищем, а потім виокремлює його складові: лексику, граматику та ін. Мета викладача – створити можливість для використання англійської мови. Цього можна домогтися, тільки відійшовши від тотальної зосередженості на формах і структурах.

У традиційній методиці зазвичай після знайомства з новим лексичним або граматичним матеріалом відбувається його «відпрацювання». А при виконанні завдань в форматі представленого нами методу навчаються використовувати мову як єдине ціле, не замислюючись про тренування конкретних явищ.

Такий метод аж ніяк не означає повної неухаги до правильності мовного матеріалу і відсутність допомоги з боку викладача, але тут робота з мовним матеріалом лише супроводжує виконання завдання. Наприклад, традиційна рольова гра, яка найчастіше на занятті затівається як діалог, не є завданням в форматі методу «навчання та викладання на основі завдання», якщо тільки не має своїм результатом досягнення будь-якої домовленості чи вирішення конкретного завдання.

Завдання в форматі розглянутого нами методу є вид діяльності, при якому досліджувана мова використовується з комунікативною метою для досягнення якогось результату [8:23]. Це робочий план для студентів, завдання сконцентровані на змісті, а не на формі, мають відповідний рівень складності і забезпечують активну роль студентів. При їх виконанні задіяні всі знання і вміння студентів з англійської мови, потрібна участь усіх їхніх розумових процесів (відбір, класифікація, упорядкування, оцінка).

Будь-яке завдання, розроблене за методом «навчання та викладання на основі завдання», засноване на наявності «пробілу», який необхідно заповнити. Перший вид «пробілу» – пропуск інформації (передача інформації від однієї людини до іншої), наприклад, групова робота по відновленню пропущеної частини інформації. Другий – пропуск аргументу (використання висловлювання за допомогою узагальнення, практичне міркування, поняття взаємин), наприклад, вправа на вибір кращого варіанта дії за допомогою діалогу, обговорення. Ще один вид – пробіл думки (поділитися думкою, почуттями, ставленням з якоюсь значущою темою), наприклад, дискусія на соціальну тему.

Результати виконання таких завдань не мають прямого відношення до мовних явищ. Навчання мови здійснюється в процесі спілкування і взаємодії учнів. Мова засвоюється не як набір мовних явищ, а в своєму «соціальному контексті», тобто асоціюється з ситуацією спілкування, в якій ті чи інші лексичні і граматичні одиниці типово вживаються його носіями. Ситуації в рамках виконання проектів за методом «навчання та викладання на основі завдань» виникають в процесі комунікації природно і дійсно є ситуаціями реального спілкування, а не псевдокомунікативними, створюваними навмисно з навчальною метою.

Саме тому стадія створення мовного висловлювання в цій технології перенесена в самий початок: мовне висловлювання створюється без опори на пояснення і повторення, як в процесі спілкування. Студент сконцентрований на змісті висловлювання, а не на його формі. Навчання за допомогою спілкування забезпечує особисту залученість (оскільки учасники говорять те, що вважають за потрібне, значущим), а це неодмінна умова мотивації до вивчення англійської мови та «половина успіху». Метод «навчання та викладання на основі завдань» дає учням теж повну свободу у виборі мовних засобів для виконання завдання. У викладача повинна завжди бути можливість вибрати завдання і поміняти його в ході справи. А оцінювати виконання завдання повинні самі студенти. Ще одна істотна перевага методу «навчання та викладання на основі завдань» полягає в тому, що студенти можуть застосувати фактичні знання з різних галузей [9].

Ще одна істотна перевага методу «навчання та викладання на основі завдань» полягає в тому, що студенти можуть застосувати фактичні знання з різних галузей, які вони отримали на рідній мові, у мовлення англійською мовою. Специфікою цієї технології є також використання автентичних матеріалів (взятих з реального життя, а не спеціально створених в навчальних цілях). До одного з недоліків цього методу багато методистів відносять істотний «нахил» у бік говоріння. Можливо, для тих, хто тільки почав вивчення англійської мови, цей метод не підходить, оскільки вони більше націлені на пізнання мовних явищ, а метод «навчання та викладання на основі завдань» – на «вихід» (мовне висловлювання).

Найбільш спірним моментом цього методу є питання про те, коли доцільніше проводити оцінювання результату (на основному етапі або під час роботи з мовним оформленням тексту), і які критерії оцінки (адже для різних завдань, які виконуються в одному ланцюжку, вони різні). Головне – це оцінювати виконання комунікативного завдання, а не правильність використання мовного матеріалу, як це буває в традиційній методиці. Можна припустити, що подібне зміщення акценту знімає певні психологічні труднощі учнів, яких зазвичай стримує підсвідомий страх зробити помилку в процесі мовлення англійською мовою, забезпечуючи, таким чином, успішність його вивчення. Саме з цих причин метод «навчання та викладання на основі завдання» став популярним засобом розвитку швидкості розмовної мови і вмотивованої впевненості.

Цілеспрямоване і систематичне використання представленого вище методу при викладанні англійської мови сприяє вдосконаленню вмінь студентів в усній і письмовій мові, розширенню їхнього кругозору, розвитку комунікативних навичок, стимулює студентів бути діяльними, розвиває у них інтерес, уяву, творчі здібності, самостійність і розкриває їх власні потенційні можливості.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Отже, інноваційні методи істотно збагачують і урізноманітнюють викладання англійської мови. На зміну монотонної роботи приходить інтелектуальний творчий пошук, в процесі якого формується особистість нового типу, активна і цілеспрямована, орієнтована на постійну самоосвіту і розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Larsen-Freeman, D. 1986. Teaching and Principles in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press.

2. Richards, J.C. and T.S. Rodgers. 1986. Approaches and Methods in Language Teaching. A description and analysis. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Stern, H.H. 1983. Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford: Oxford University Press. 453 p.
4. Roulet, E. 1972. Linguistic Theory, Linguistic Description and Language Teaching. London: Longman.
5. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению [Текст]. М. Просвещение, 1991. 223 с.
6. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения ИЯ. // Иностранные языки в школе, №4, 2000. С. 8.
7. Task-based learning (TBL). URL: https://www.slideshare.net/hulyagulek1993/task-based-language-teaching-tblt?qid=0a9130ce-54bf-4774-9781-cd9cdf5425a2&v=&b=&from_search=1
8. Цаликова И. К. Технология Task-Based Teaching and Learning на занятиях по иностранному языку / И. К. Цаликова, Е. А. Юринова, С. В. Пахотина. // Иностранный язык как часть профессиональной подготовки. – Тюмень. – 2016. Вып. 3. – С.69-74.
9. Willis J. A Framework for task-based learning. Harlow: Longman, 1996.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Larsen-Freeman D. 1986. Teaching and Principles in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press.
2. Richards J.C. and T.S. Rodgers. 1986. Approaches and Methods in Language Teaching. A description and analysis. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Stern H. H. 1983. Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford: Oxford University Press. 453 p.
4. Roulet E. 1972. Linguistic Theory, Linguistic Description and Language Teaching. London: Longman.
5. Passov E. I. Communicative method of teaching foreign language speaking [Text]. M. Enlightenment, 1991. 223 pp.
6. Millrud R. P., Maksimova I. R. Sovremennye konceptual'nye principy kommunikativnogo obuchenija IJa. [Contemporary conceptual principles of communicative learning] // Foreign languages at school, № 4, 2000. С. 8.
7. Task-based learning (TBL). URL: https://www.slideshare.net/hulyagulek1993/task-based-language-teaching-tblt?qid=0a9130ce-54bf-4774-9781-cd9cdf5425a2&v=&b=&from_search=1
8. Tsilikova I. K. Task-Based Teaching and Learning Technology at Foreign Language Studies / I. K. Tsalikova, E. A. Yurina, S. V. Pakhotina. // Foreign language as part of vocational training. - Tyumen. - 2016. 3. – P. 69-74.
9. Willis J. A Framework for task-based learning. Harlow: Longman, 1996.

Свиридюк О. В. Инновационные методы преподавания английского языка на неязыковых специальностях УВО

В статье доказано актуальность поиска инновационных методов преподавания английского языка на неязыковых специальностях УВО. Обосновано понятие подхода, метода и техники, которые взаимно и иерархически связаны. Проанализированы самые популярные методы преподавания английского языка, а именно «грамматический перевод», «коммуникативный метод» и «обучение и преподавание основанное на задачах». Представлено содержание, преимущества и недостатки инновационных методов преподавания английского языка. Автор пришел к выводу, что метод «обучение и преподавание основанное на задачах» является самым эффективным и наиболее оптимальным для развития коммуникативной компетенции у студентов неязыковых специальностей УВО.

Ключевые слова: коммуникативный, грамматический перевод, обучение, подход, техника, коммуникация, задача.

Svyrydiuk O. V. Innovative methods of teaching English in non-language specialties HEI

The article proves the relevance of finding innovative methods for teaching English in non-language specialties of HEI. The concept of approach, method and technique, which are mutually and hierarchically connected, has been substantiated. The approach is the most abstract of all three concepts and refers to the linguistic, psycho- and sociolinguistic principles emphasizing methods and techniques. Technics, on the other hand, is the smallest of all three. This is just one component for use in the audience. Methods are between approaches and techniques, just intermediaries between theory (approach) and classroom practice (technique). The most popular methods of teaching English have been analyzed, namely, «grammar translation», «communicative method» and «task-based learning and teaching». The content, advantages and disadvantages of innovative methods of teaching English have been presented. The method of grammatical translation focuses on teaching English grammar through the presentation of rules, with some exceptions, and the lexical minimum translated into the native language. The communicative method is aimed at the simultaneous development of basic language skills (oral and written speech, grammar, reading and listening comprehension) in the process of living, easy communication. The author concluded that the «task-based learning and teaching» method is the most effective and most optimal for the development of communicative competence among students of non-language specialties of HEI.

Keywords: communicative, grammar translation, teaching, approach, technique, communication, tasks

В. В. Свиридюк,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
(Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова, м. Житомир)
vsvyrydiuk77@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4453-5974

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ НАУКОВОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МЕДСЕСТРИНСТВО»

З'ясовано, що спостерігається тенденція до зростання частки використаних магістрами медсестринства інформаційних джерел іноземними мовами. Серед використаних інформаційних джерел на іноземній мові більш стрімко зростає питома вага (частка) посилань на англomовні джерела інформації. Натомість, дещо зменшується частка іноземних джерел кирилицею (російськомовних). Це найбільш характерні закономірності формування інформаційного простору наукової спеціальності «Медсестринство» молодими науковцями Житомирського медичного інституту. Використання вирівнювання рядів динаміки за методом найменших квадратів дозволяє виявити домінуючі тенденції (тренди) та прогнозувати подальший розвиток інформаційного поля наукової спеціальності «Медсестринство».

Ключові слова: медсестринство, інформаційне поле.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Починаючи з 2008 року, в Україні розпочато підготовку магістрів медсестринства. Для цього було створено Житомирський інститут медсестринства, який з у 2017 році був перетворений в Кошарний вищий навчальний заклад «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради. Тоді розпочалися і наукові дослідження в галузі медсестринства, зумовлені необхідністю підготовки до захисту магістерських дисертацій. Для цього в Житомирському інституті медсестринства було створено випускову кафедру «Сестринська справа», першим завідувачем якої став доктор медичних наук, професор Терентій Кирилович Набухотний. На сьогодні кафедру «Сестринська справа» завідує доктор медичних наук, професор Віталій Олександрович Заболотнов. У червні 2010 році відбувся перший випуск магістрів медсестринства, якому передував захист магістерських робіт 19 студентами магістратури. Головою державної екзаменаційної комісії у 2010 році був директор інституту стратегічних досліджень МОЗ України, доктор медичних наук, професор Геннадій Олексійович Слабкий. Для презентації і публікації результатів наукових досліджень студентів магістратури у 2008 році інститут започаткував випуск двох наукових журналів «Магістр медсестринства» та «Вісник Житомирського інституту медсестринства», а також проведення, починаючи з 2010 року, Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи», яка у 2019 році набула статусу міжнародної. Крім того, інститут є співорганізатором ще 3 міжнародних наукових конференцій: однієї в Україні та двох у Польщі [6 : 4-5].

Одночасно з науковими дослідженнями студентів магістратури за спеціальністю «Сестринська справа» розпочалися наукові дослідження різних аспектів медсестринства здобувачами наукових ступенів та іншими науковцями з-поміж науково-педагогічних працівників Житомирського інституту медсестринства (згодом Житомирського медичного інституту).

Аналіз основних досліджень з проблем медсестринства. Різним аспектам розвитку медсестринства і медичної освіти присвячені дисертаційні дослідження Горай О. В., Гордійчук С. В., Коваленко В. О., Копетчук В. А., Круковської І. М., Махновської І. Р., Ніколаєвої І. М., Поплавської С. Д., Самборської Н. М., Свиридюка В. В., Шарлович З. П., Шигонської Н. В., а також ініціативні дослідження: докторів наук: Заблоцької О. С., Заболотнова В. О., Набухотного Т. К., Свиридюка В. З., Шатила В. Й., Яворського П. В., кандидатів наук: Антонова О. В., Дяченко І. М., Дмитрук О. М., Косенко С. М. та інших науково-педагогічних працівників інституту [6 : 4-8].

Означені заходи та наукові пошуки студентів і викладачів КВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради заклали основи формування наукової школи з медсестринства, як складової наукової спеціальності «Медсестринство», яка, в свою чергу, входить до інформаційного поля віртуальної інформаційної мережі та до бібліотечного інформаційного поля з паперовими носіями інформації. На сьогодні обидва інформаційні масиви доповнюють один одного, широко використовуючи сучасні засоби зв'язку та спираючись на досягнення наукометрії, інформетрії, вебометрії, альтметрії, які виростили з інформатики та бібліотечної справи [6 : 4-8; 7 : 8]

Виникнення наукометрії спричинила потреба в більш ефективному управлінні організацією наукових досліджень та нові вимоги до створення об'єктів інтелектуальної власності.

Дерек Прайс був першим, хто зрозумів, що просторові моделі науки можуть бути зкомпоновані із бібліографічних даних. Він наголошував, що наукова інформація є дещо значно більше, ніж наукова література: «Наукова стаття не є просто одиницею інформації, яку публікують, накопичують, знаходять і видають за вимогою. Вона – змінна частина соціальної тканини науки, яка виробляється в одних умовах, а використовується – в інших» [8 : 510-515].

На думку Д. Прайса і його послідовників: «Цитування є однією з форм впровадження результатів наукових досліджень у вигляді ідей і гіпотез, які висувуються одними дослідниками і знаходять підтримку в інших» [8 :

510-515; 9 : 299; 10 : 5-9].

Просуваючись за допомогою створеної ним моделі від наукових журналів до статей в них, Дерек Прайс прийшов до висновку, що цитування створює мережу, яка поєднує публікації в єдиний комплекс, який можна досліджувати методами наукометрії [8 : 510-515].

На сьогодні більшість дослідників розглядають інформаційний простір як стохастичний. Фрактальність (самоподібність) інформаційного простору полягає в тому, що при лавиноподібному зростанні кількості інформації, розподіл її носіїв за такими характеристиками як: джерела, автори, тематика, практично не змінює своєї форми. Використання теорії фракталів для аналізу інформаційного простору наукових публікацій, дозволяє виявляти закономірності, які лежать в його основі. Зокрема, тематичні наукові інформаційні масиви на сьогодні розглядаються як здатні до розвитку самоподібні структури. Вони є типовими стохастичними фракталами, оскільки їх самоподібність, наприклад, розподіл інформаційних кластерів за розмірами, збігається з математично обчисленими очікуваннями і використовується для пошуку закономірностей серед множини емпіричних даних [3 : 35].

Окрім індексів цитування в межах наукометричного підходу, широко використовується контент-аналіз, який дозволяє знаходити в наукових текстах як об'єктах інтелектуальної власності, елементи, за якими ці об'єкти можна класифікувати, кластеризувати, індексувати, визначати ключові слова, здійснювати автоматизоване реферування і оцінювати за науковою значущістю [3 : 36; 5 : 96-98].

Контент-аналіз – якісно-кількісний метод вивчення документів, який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів. За допомогою контент-аналізу виявляють внутрішні закономірності об'єкта дослідження [2 : 1; 5 : 98-99].

Оскільки при плануванні та проведенні наукових досліджень магістри медсестринства широко використовують засоби і способи патентно-інформаційного пошуку виникла необхідність проаналізувати основні тенденції формування інформаційного поля наукової спеціальності «Медсестринство» магістрами медсестринства, студентами та випускниками Житомирського медичного інституту.

Мета дослідження – визначити домінуючі тенденції формування інформаційного поля наукової спеціальності «Медсестринство».

Для досягнення мети використано **вирівнювання рядів динаміки показників за методом найменших квадратів**. Для цього всі використані магістрами медсестринства інформаційні джерела були класифіковані за наукометричними характеристиками та занесені до таблиці Excel. Таким чином, був сформований масив даних, який складався з 16825 назв джерел інформації [1 : 96-97].

Результати та їх обговорення. У таблиці 1 надано перелік та питому вагу джерел інформації, якими користувалися студенти магістратури КВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради при написанні магістерських робіт. Загалом 150 студентів впродовж 2008-2018 років під час навчання в магістратурі при написанні своїх магістерських робіт послалися на 16825 різних джерел інформації, що складає в середньому $112,1 \pm 1,8$ джерел на одну магістерську роботу [5 : 133-137].

Таблиця 1

Структура інформаційних джерел, на які посилаються магістри медсестринства при написанні магістерських робіт

№з/п	Назва джерела	Абс	M±m, %
1	Електронні Інтернет-ресурси	3611	21,5±0,3
2	Періодичні наукові видання (журнали)	3044	18,1±0,3
3	Збірники матеріалів (тези і статті) НПК, з'їздів, конгресів, симпозіумів та інших наукових форумів	2690	16,0±0,3
4	Монографії	1310	7,8±0,2
5	Довідники, енциклопедії, тлумачні словники	956	5,7±0,2
6	Законодавчі нормативно-правові акти (Закони України, Постанови Кабінету Міністрів, накази галузевих міністерств)	743	4,4±0,2
7	Магістерські роботи	566	3,4±0,1
8	Стандарти (галузеві освітні і виробничі стандарти з надання послуг)	531	3,2±0,1
9	Дисертації	431	2,6±0,1
10	Підручники	425	2,5±0,1
11	Автореферати дисертацій	390	2,3±0,1
12	Звіти про виконання НДР	389	2,3±0,1
13	Методичні рекомендації з грифом галузевого міністерства	354	2,1±0,1
14	Вітчизняні та зарубіжні статистичні видання	319	1,9±0,1
15	Посібники	248	1,5±0,1
16	Архівні матеріали	177	1,1±0,1
17	Патенти на винаходи і корисні моделі та інші патентно-інформаційні документи і видання	142	0,8±0,1
18	Дипломні роботи	110	0,7±0,1
19	Реферативні видання	107	0,6±0,1

20	Урядові звіти	106	0,6±0,1
21	Засоби масової інформації (газети, журнали, брошури тощо)	71	0,5±0,1
22	Комерційно-ділова інформація (рекламні проспекти тощо)	70	0,5±0,1
23	Резолюції НПК, з'їздів, конгресів, симпозіумів та інших наукових форумів	35	0,2±0,1
24	Разом	16825	100,0±0,0

На цьому етапі з'ясувалося, що найчастіше студенти цитували та посилалися на Інтернет-ресурси, статті у наукових журналах та на тези і статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, з'їздів, конгресів, симпозіумів та інших наукових форумів.

Таблиця 2

Динаміка використання магістрами інформаційних джерел

Назва показника	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Кількість захищених магістерських робіт	19	14	24	13	14	23	12	16	15	
Середня кількість використаних джерел інформації	115,1	102,4	116,2	98,5	110,6	112,3	115,9	103,4	117,6	
Частка джерел на українській мові, %	90,4	73,9	76,7	80,4	75,9	87,5	71,6	80,3	70,6	
Частка джерел на іноземній мові, %	9,6	26,1	23,3	19,6	24,1	12,5	28,4	19,7	29,4	
Частка джерел на іноземній мові кирилицею, %	5,6	15,9	11,0	9,5	9,8	5,3	8,2	6,4	5,8	
Частка джерел на іноземній мові латиницею, %	4,0	10,2	13,3	10,1	14,3	17,2	20,2	13,3	23,6	
Частка електронних джерел інформації, %	15,4	18,6	16,8	22,6	20,3	23,1	19,9	26,7	22,2	

В сумі частка цих трьох основних джерел інформації становить 55,6% від всіх використаних джерел [5 : 133-137].

При цьому магістрами використано 12147 (72,2 %) наукових джерел на українській мові та 4678 (27,8%) іноземними мовами. У свою чергу, серед 4678 джерел іноземними мовами, 2540 (15,1%) становили джерела кирилицею (переважно російськомовні) та 2138 (12,7%) латиницею (переважно англомовні) [5 : 133-137].

У таблиці 2 показано динаміку використання магістрами різних інформаційних джерел при підготовці магістерських робіт. За даними таблиці 2 визначити домінуючу тенденцію використання магістрами різних джерел інформації досить важко.

Покажемо на прикладі, як за допомогою трендування рядів динаміки можна визначити домінуючу тенденцію (тренд).

У таблиці 3 надано розподіл магістерських робіт за середньою кількістю використаних джерел інформації залежно від року захисту.

Таблиця 3

Розподіл кількості використаних джерел інформації в магістерських роботах залежно від року захисту

Рік захисту	Кількість захищених робіт		Середня кількість використаних джерел інформації залежно від року захисту, $M \pm m$
	Абсолютне число захищених магістерських робіт	Частка $M \pm m$, %	
2010	19	12,7±3,0	115,1
2011	14	9,3±2,6	102,4
2012	24	16,0±3,3	116,2
2013	13	8,7±2,5	98,5
2014	14	9,3±2,6	110,6
2015	23	15,3±3,2	112,3
2016	12	8,0±2,4	115,9
2017	16	10,7±2,9	103,4
2018	15	10,0±2,8	117,6

Щоб визначити домінуючу тенденцію, скористаємося методикою вирівнюванням рядів динаміки за методом найменших квадратів [5 : 282-292].

У таблиці 4 надано вихідні дані для використання означеної методики.

Заповнюємо таблицю 4 вихідними даними за алгоритмом, що подається нижче.

Хід обчислень (алгоритм) для заповнення таблиці 4:

1. За середину ряду приймаємо 2014 рік.
2. Визначаємо постійну величину (A_0) за формулою 1:

$$A_0 = \frac{\sum y}{n} = \frac{991,8}{9} = 110,2 \quad (\text{формула 1})$$

Таблиця 4

Вихідні дані для трендування за інтервалом 9 років середньої кількості використаних джерел інформації в магістерських роботах та прогнозу на наступні 3 роки

Роки	Середні значення кількості сторінок, Y	Умовний час, X	XU	X ²	Вирівняні дані, Y _x
2010	115,1	-4	-460,4	16	108,4
2011	102,4	-3	-307,2	9	108,9
2012	116,2	-2	-232,4	4	109,3
2013	98,5	-1	-98,5	1	109,8
2014	110,6	0	0	0	110,2
2015	112,3	1	112,3	1	110,6
2016	115,9	2	231,8	4	111,1
2017	103,4	3	310,2	9	111,5
2018	117,6	4	470,4	16	112,0
n = 9	Σ_y = 991,8		Σ_{xu} = 26,2	ΣX² = 60	
2019		5			112,4
2020		6			112,8
2021		7			113,3

3. Визначасмо суму значень у стовпчику XU. Для цього значення стовпчика X та U перемножуємо і додаємо. Сума Σ_{xu} = 26,2

4. Значення у стовпчику X підносимо до квадрату, отримуємо значення даних у стовпчику X². Додаємо значення у стовпчику X² і отримуємо суму: ΣX² = 60.

5. Обчислюємо другу постійну величину (A_1) за формулою 2:

$$A_1 = \frac{\sum ux}{\sum X^2} = \frac{26,2}{60} = 0,44 \quad (\text{формула 2})$$

6. Обчислюємо вирівняні дані ряду динаміки за формулою 3:

$$Y_x = A_0 + A_{1x} \quad (\text{формула 3})$$

$$Y_1 = 110,2 + (0,44) \cdot (-4) = 108,4$$

$$Y_2 = 110,2 + (0,44) \cdot (-3) = 108,9$$

$$Y_3 = 110,2 + (0,44) \cdot (-2) = 109,3$$

$$Y_4 = 110,2 + (0,44) \cdot (-1) = 109,8$$

$$Y_5 = 110,2 + (0,44) \cdot 0 = 110,2$$

$$Y_6 = 110,2 + (0,44) \cdot 1 = 110,6$$

$$Y_7 = 110,2 + (0,44) \cdot 2 = 111,1$$

$$Y_8 = 110,2 + (0,44) \cdot 3 = 111,5$$

$$Y_9 = 110,2 + (0,44) \cdot 4 = 112,0$$

На цьому етапі ми отримали 9 значень для побудови вирівняного ряду динаміки – тренду. Наступні 3 значення будуть отриманими за допомогою екстраполяції тренду на 3 майбутні роки: 2019, 2020 і 2021.

$$Y_{10} = 110,2 + (0,44) \cdot 5 = 112,4$$

$$Y_{11} = 110,2 + (0,44) \cdot 6 = 112,8$$

$$Y_{12} = 110,2 + (0,44) \cdot 7 = 113,3$$

За значеннями у таблиці 4 будемо два графіки: емпіричний та вирівняний (трендовий, прогностичний), рис. 1.

На рис. 1 чітко видно домінуючу тенденцію (тренд) до збільшення середньої кількості джерел інформації в магістерських роботах. Мало того, ми можемо з певною долею ймовірності прогнозувати, що середнє значення кількості джерел інформації в магістерських роботах, які будуть захищатися у 2019 році, становитиме в середньому 112,4 джерел інформації на одну магістерську роботу; у 2020 році – 112,8; у 2021 році – 113,3.

За описаним алгоритмом проводимо вирівнювання та порівняння графіків динаміки інших показників формування інформаційного поля наукової спеціальності «Медсестринство»: частки використаних джерел інформації на паперових носіях і частки використаних електронних джерел інформації (рис. 2), частки джерел інформації на державній мові та на іноземних мовах (рис. 3), частки джерел інформації на іноземних мовах кирилицею і латиницею (рис. 4).

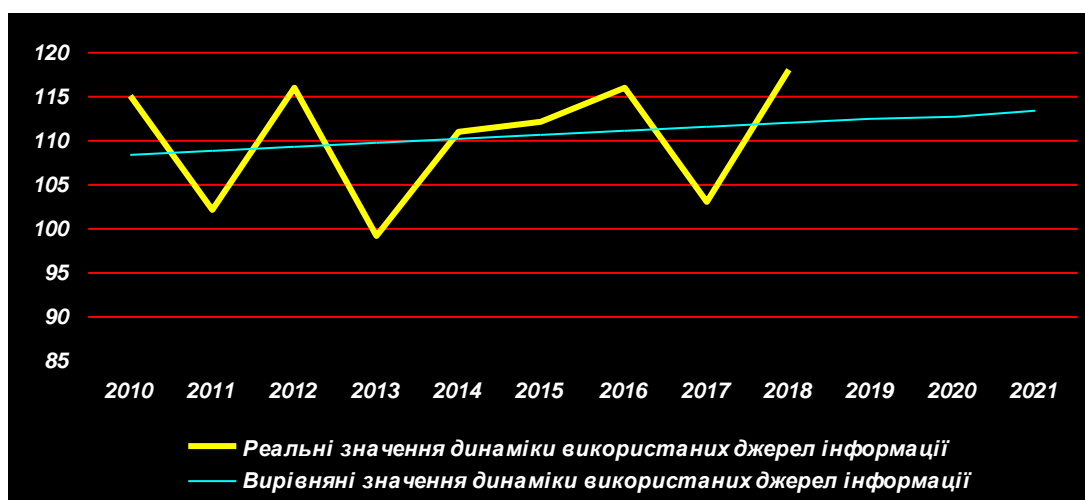

Рис. 1. Реальна та вирівняна динаміка середньої кількості використаних джерел інформації

На рис. 2 показано вирівняні графіки динаміки середньої кількості джерел інформації, на одну магістерську роботу, та частку у їх складі джерел на паперових та електронних носіях інформації. Як уже підкреслювалося, прослідковується тенденція до збільшення середньої кількості джерел інформації на одну магістерську роботу.

При цьому більш швидкими темпами зростає питома вага (частка) джерел інформації на електронних носіях, на протипагу відповідному зменшенню частки джерел інформації на паперових носіях.

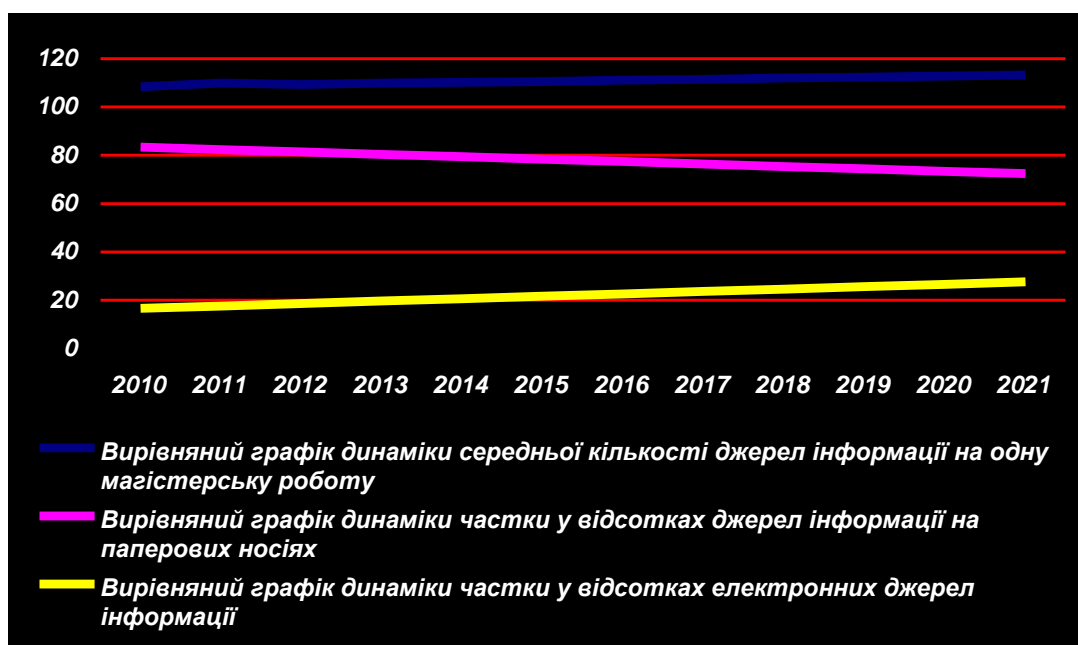

Рис. 2. Вирівняні за методом найменших квадратів графіки динаміки середньої кількості джерел інформації та частки серед них джерел на електронних і паперових носіях

На рис. 3 показано вирівняні графіки динаміки частки джерел інформації на державній мові та частки джерел на іноземних мовах. Констатовано, що спостерігається тенденція до збільшення частки (у відсотках) джерел інформації на іноземних мовах. Відповідно, зменшується кількість (частка у відсотках) посилань на інформаційні джерела державною мовою.

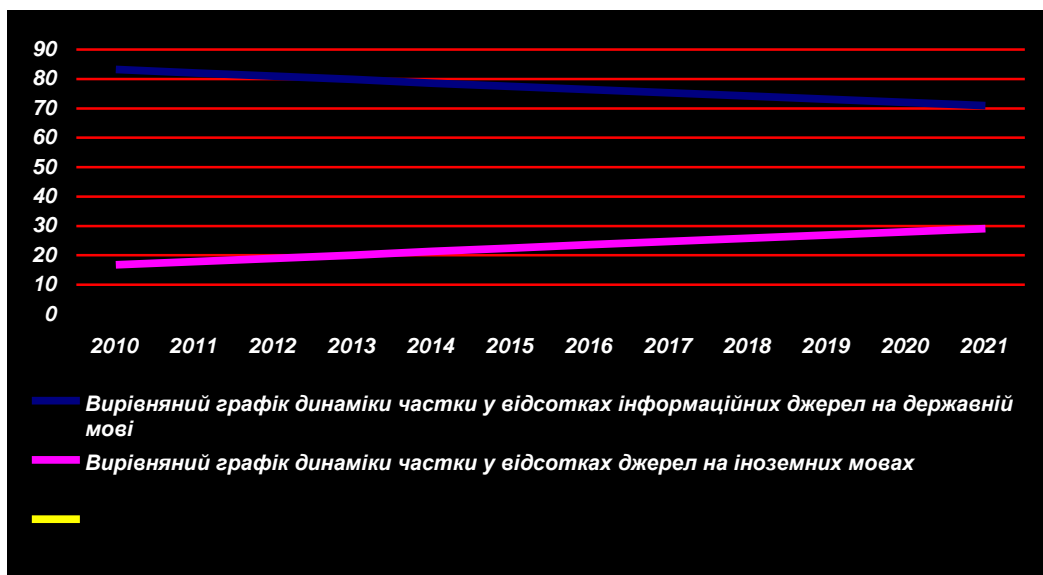

Рис. 3. Вірвняні графіки динаміки частки (%) джерел інформації на державній мові та частки джерел на іноземних мовах.

На рис. 4 показано вирвняні за методом найменших квадратів графіки динаміки частки джерел у відсотках) на іноземних мовах кирилицею та частки джерел іноземною мовою латиницею.

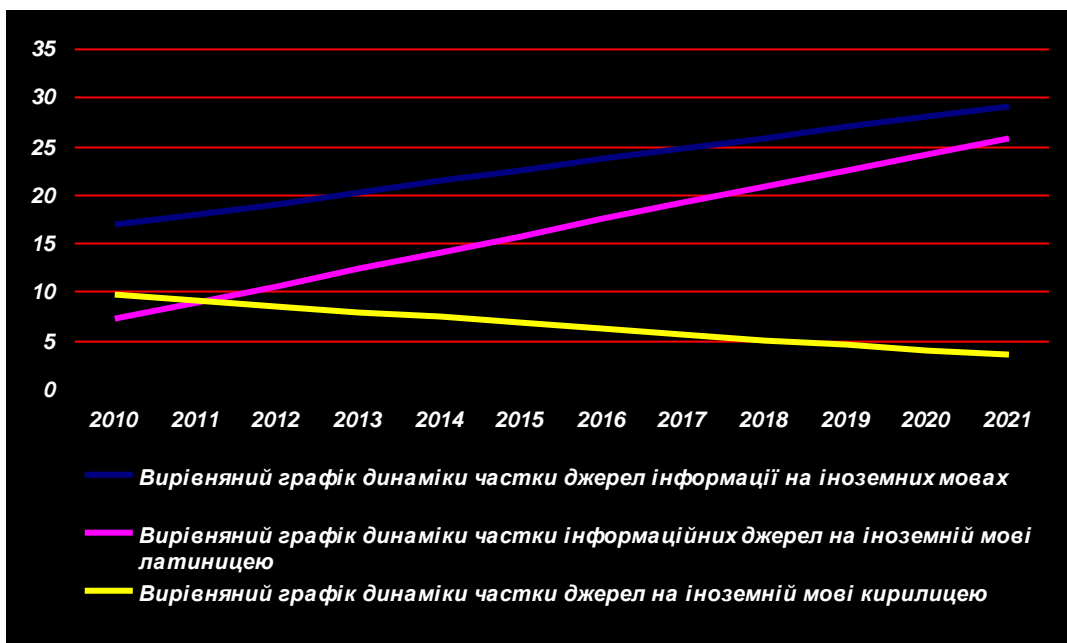

Рис. 4. Вірвняні графіки динаміки частки джерел (%) на іноземній мові кирилицею (в основному російських) та частки джерел на іноземній мові латиницею (переважно англомовних).

Спостерігається тенденція до зростання частки використаних магістрами медсестринства інформаційних джерел іноземними мовами. Серед використаних інформаційних джерел на іноземній мові, більш стрімко наростає питома вага (частка) посилань на англомовні джерела інформації. Натомість, дещо зменшується частка іноземних джерел кирилицею (російськомовних). Це найбільш характерні закономірності формування інформаційного простору наукової спеціальності «Медсестринство» молодими науковцями Житомирського медичного інституту.

Отримані дані свідчать, що на противагу хаосу спостерігається закономірна тенденція до зменшення використання майбутніми магістрами медсестринства джерел інформації публікацій на паперових носіях та збільшення частки електронних джерел інформації. Обидва інформаційні масиви доповнюють один одного, широко використовуючи сучасні засоби зв'язку та спираючись на досягнення наукометрії, інформетрії, вебометрії, альтметрії, які виростили з інформатики та бібліотечної справи.

Висновки. Застосування до масиву джерел інформації, на які посилалися магістри медсестринства при проведенні наукових досліджень та при написанні магістерських робіт, методу вирівнювання рядів динаміки дозволяє визначити домінуючі тенденції у формуванні інформаційного простору наукової спеціальності «Медсестринство». Вони полягають у стрімкому збільшенні посилань на джерела інформації із світової віртуальної мережі при відносному зменшенні цитувань джерел інформації на паперових носіях. Збільшується частка посилань на іноземні джерела інформації, серед яких, у свою чергу збільшується кількість цитувань англомовних джерел при відносному зменшенні російськомовних. Це основні закономірності формування інформаційного поля наукової спеціальності «Медсестринство» в Україні на поточному етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біостатистика. За заг. редакцією В.Ф.Москаленка. К.: Книга плюс, 2009. 184 с.
2. *Контент-аналіз*. Вікіпедія. [on line]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Контент-аналіз>
3. Ландэ, Д. В., 2005. Фракталы и кластеры в информационном пространстве. Корпоративные системы. -№6. С. 35-39.
4. Манаев, О.Т., 2018. Контент-анализ – описание метода. [on line] URL: <http://psyfactor.org/lib/kontent.htm>
5. Свиридюк, В. В., 2018. Формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх магістрів медсестринства на засадах технологічного підходу. Дис. ... канд.. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Житомирський державний університет імені Івана Франка.. 347 с.
6. Шатило, В. Й., Махновська, І. Р., Свиридюк, В. З., 2016. Сучасні підходи до підготовки медичних сестер. Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи. Матер. наук. прак. конф. з міжнародною участю, Житомир 20-21 жовтня 2016 р. За ред В.Й.Шатила. Житомир: Полісся, С. 4-8.
7. Ястремська, С. О., 2018. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх магістрів сестринської справи у вищих медичних навчальних закладах засобами дистанційного навчання: автореф. дис. д. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. 40 с.
8. Price, D. J. de S., 1965. Networks of Scientific Papers. Science. Вип. 149 (3683) p. 510–515. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.garfield.library>.
9. De Solla Price, D. J., 1967. Citation indexing. The journal of histochemistry and cytochemistry: official journal of the Histochemistry Society. Vol 15 (5). p. 299.
10. Price, D. de Solla., 1980. Foreword. Essays of an information scientist. Philadelphia, Vol. 3. -p. 5-9.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Biostatystyka. Za zah. redaktsiyeyu chlena-korespondenta AMN Ukrayiny, profesora V.F.Moskalenka. K.: Knyha plyus, 2009. 184 s.
2. Content-analysis. Wikipedia. [on line]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Контент-аналіз>
3. Lande, D. V., 2005. Fraktaly i klasterly v informatsionnom prostranstve. Korporativnyye sistemy. -№6. S. 35-39. (Fractals and clusters in the information space).
4. Manayev, O.T., 2018. Kontent-analiz – opisaniye metoda. [on line] URL: <http://psyfactor.org/lib/kontent.htm> (Content analysis - description of the method.)
5. Svyrydyuk, V. V., 2018. Formuvannya informatsiyno-komunikatyvnoyi kompetentnosti maybutnikh mahistriv medsestrynstva na zasadakh tekhnolohichnoho pidkhodu. Dys. ... kand.. ped. nauk. 13.00.04 – teoriya i metodyka profesiynoyi osvity. Zhytomyr's'kyu derzhavnyy universytet imeni Ivana Franka.. 347 s. (Formation of informational and communicative competence of future masters of nursing on the principles of technological approach.)
6. Shatylo, V .Y., Makhnov's'ka, I. R., Svyrydyuk, V. Z., 2016. Suchasni pidkhody do pidhotovky medychnykh sester. Vyshcha osvita v medsestrynstvi: problemy i perspektyvy. Mater. nauk. prak. CONF. z mizhnarodnoyu uchastyu, Zhytomyr 20-21 zhovtnya 2016 r. Za red V.Y.Shatyla. Zhytomyr: Polissya, S. 4-8. (Modern approaches to the training of nurses. Higher education in nursing: challenges and perspectives.)
7. Yastrems'ka, S. O., 2018. Teoriya i metodyka profesiynoyi pidhotovky maybutnikh mahistriv sestryns'koyi spravy u vyshchych medychnykh navchal'nykh zakladakh zasobamy dystantsiynoho navchannya: avtoref. dys. d. ped. nauk. 13.00.04 – teoriya i metodyka profesiynoyi osvity. 40 s. (Theory and methods of professional training of future masters of nursing in higher medical educational institutions by means of distance learning: author's abstract.)
8. Price, D. J. de S., 1965. Networks of Scientific Papers. Science. Вип. 149 (3683) p. 510–515. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.garfield.library>.
9. De Solla Price, D. J., 1967. Citation indexing. The journal of histochemistry and cytochemistry: official journal of the Histochemistry Society. Vol 15 (5). p. 299.
10. Price, D. de Solla., 1980. Foreword. Essays of an information scientist. Philadelphia, Vol. 3. -p. 5-9.

Свиридюк В. В. Формирование информационного поля научной специальности «Медсестринство»

Установлено, что наблюдается тенденция к росту доли использованных магистрами медсестринства информационных источников на иностранными языками. Среди использованных информационных источников на иностранном языке, более стремительно нарастает удельный вес (доля) ссылок на англоязычные источники информации. Зато несколько уменьшается доля иностранных источников кириллицей (русскоязычных). Это наиболее характерные закономерности формирования информационного пространства научной специальности «Медсестринство» молодыми учеными Житомирского медицинского института.

Вывод. Использование выравнивания рядов динамики по методу наименьших квадратов позволяет выявить доминирующие тенденции (тренды) и прогнозировать дальнейшее развитие информационного поля научной специальности «Медсестринство».

Ключевые слова: медсестринство, информационное поле.

Svyrydiuk V. V. Formation of information field of scientific specialty «Nursing»

Actuality. Scientific searches for masters of nursing laid the foundations for the formation of a scientific nursing school in Ukraine, which is part of the information field of the world virtual information network.

Object to determine the dominant tendencies in the formation of the information field of the scientific specialty «Nursing». To achieve the goal, the alignment of the dynamics of indicators by the least squares method is used.

Results It is suggested that there is a tendency to increase the share of information sources used by foreign language nursing magistrates. Among the used information sources in a foreign language, the share of references to English-language sources of information is growing more rapidly. Instead, the share of foreign sources in the Cyrillic (Russian-speaking) is somewhat reduced. These are the most characteristic patterns of formation of the informational space of the scientific specialty «Nursing» by young scientists of Zhytomyr medical institute.

Conclusion. Using the alignment of the dynamics rows using the least squares method allows you to identify the dominant trend and predict the further development of the information field of the scientific specialty «Nursing».

Keywords: nursing, informational field.

УДК 378.001.32

В. І. Свистун,

доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник
(Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ)

vis0902@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-7934-023X

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЯК СУБ'ЄКТА ДІЯЛЬНОСТІ З ПІДТРИМАННЯ МІЖНАРОДНОГО МИРУ І БЕЗПЕКИ

У статті актуалізовано необхідність розвитку полікультурної компетентності військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки. Акцентовано увагу на визначенні поняття «полікультурна компетентність» зарубіжними та вітчизняними науковцями, які, попри різнобічність думок, однастайними є в тому, що, перш за все, це «якість», «утворення, новоутворення», «здатність». Представлено авторське визначення полікультурної компетентності військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки.

Ключові слова: полікультурна компетентність, військовослужбовець, новоутворення, якість, здатність, суб'єкт діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки.

Актуальність дослідження. У сучасному глобалізованому світі постійна взаємодія носіїв різних культур прискорюється та стає звичним явищем. У зв'язку з цим здатність успішно здійснювати професійну діяльність у полікультурному соціумі, в якому відбувається життєдіяльність представників різних соціальних, економічних та етнологічних середовищ, стає нині професійною потребою військових фахівців. Сучасні геополітичні умови зумовлюють спрямованість військово-професійної підготовки військових фахівців на забезпечення успішної службово-професійної взаємодії з представниками інших культурних співтовариств в умовах іншомовного військово-професійного середовища. Відтак, закономірним є те, що в умовах полікультурного суспільства, тісної взаємодії представників різних культур однією з умов професійного зростання військовослужбовця, його професіоналізму та професійної суб'єктності є розвиток полікультурної компетентності.

До сучасних тенденцій світового розвитку, що зумовлюють виняткову актуальність проблеми розвитку полікультурної компетентності військових фахівців, належать: політична, економічна, культурна глобалізація і пов'язана з цими процесами інтернаціоналізація освіти; перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, в умовах якого істотно розширюються масштаби міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим особливу важливість набувають полікультурність і комунікативність фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за окресленою проблематикою засвідчив, що, у галузі військової освіти науковці здебільшого висвітлюють проблему формування та розвитку комунікативної компетентності військових фахівців (І. Блощинський, О. Єфімова, С. Козак, О. Лагодинський, О. Мисечко, В. Назаренко, С. Тарасенко, Н. Шалигіна та ін.). Проте, незважаючи на наявність праць науковців з проблеми формування й розвитку полікультурної компетентності у майбутній фахівців у процесі професійної підготовки (Л. Вороняк, О. Гуренко, О. Демяненко, Р. Кравець, В. Кузьменко, Т. Плачинда, Д. Попова, І. Соколова, Л. Чередниченко), проблемні питання розвитку їхньої полікультурної освіти потребує додаткових досліджень. У зв'язку з цим, **метою** статті є обґрунтування сутності полікультурної компетентності військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки через призму зарубіжних й вітчизняних наукових підходів до визначення зазначеного поняття в сучасній педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу. «Ідея компетентності проявляється тоді, коли до результатів роботи висуваються соціокультурні суспільні вимоги» [1]; а це означає, що полікультурність є засадничим принципом побудови якісно нової системи освіти в Україні – повага і прийняття культурного розмаїття в суспільстві, не «злиття», а співіснування діалогічного типу без втрати кожним з представників соціуму своєї національної та культурної ідентичності, що веде до духовного, культурного та матеріального збагачення соціуму [2].

Три загальні принципи міжкультурної освіти, згідно Настанови ЮНЕСКО (2007: 32), можуть слугувати комплексними цілями у формуванні полікультурної компетентності: **принцип I:** міжкультурна освіта поважає культурну ідентичність суб'єкта учіння шляхом забезпечення культурно відповідної та чутливої якості освіти для всіх; **принцип II:** міжкультурна освіта надає кожному суб'єкту учіння культурні знання, вміння та навички, необхідні для досягнення активної та повноцінної участі в суспільстві; **принцип III:** міжкультурна освіта надає всім суб'єктам учіння культурні знання, настанови та навички, що дають їм підстави поважати, розуміти та сприяти солідарності між індивідами, етнічними, соціальними, культурними та релігійними групами та націями (J. Huber, 2012).

Останні десятиліття в Європі та світі характеризуються значними суспільними змінами, які є результатом глобальних соціально-політичних процесів. Сучасна глобалізація характеризується низкою таких суттєвих ознак, як-то: створення нових і розширення наявних соціальних полів і зв'язків, що перевищили традиційні політичні, економічні, культурні та географічні кордони; розширення та посилення суспільних відносин, видів діяльності та взаємозв'язку; виникнення глобалізації не тільки на об'єктивному, матеріальному рівні, але й за участю суб'єктивної площини людської свідомості; посилення та прискорення соціального обміну та суспільної діяльності (M. Steger, 2013).

У зв'язку з цим виникають міжкультурні ситуації, коли військовослужбовець стикається з іншою культурою, що відрізняється від власної, й змушений взаємодіяти з військовими фахівцями – представниками різних країн, регіонів, мовних середовищ тощо. Міжкультурна взаємодія відбувається, коли сприймаються культурні відмінності й стають важливими у зв'язку з професійною ситуацією. У таких ситуаціях актуалізується полікультурна компетентність фахівців, що уможливило взаємодію, комунікацію й розуміння один одного.

У Загальній декларації прав людини, прийнятій Організацією Об'єднаних Націй (ООН), зазначено, що освіта має бути спрямована на повний розвиток людської особистості та зміцнення поваги до прав людини та основних свобод. Вона сприятиме розумінню, толерантності та дружбі між усіма націями, расовими та релігійними групами та сприятиме діяльності ООН з підтримання миру (Стаття 26).

Діяльність з підтримання міжнародного миру і безпеки посідає особливе місце серед пріоритетів України у сфері зовнішньої політики. Міжнародні операції з підтримання миру і безпеки – це міжнародні дії чи заходи, спрямовані на виконання миротворчих чи гуманітарних завдань, що здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки з метою: запобігання виникненню міждержавних чи внутрішніх конфліктів; врегулювання чи створення умов для врегулювання міждержавних, а також внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту чи з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН, що може включати, зокрема, спостереження і контроль за додержанням угод про припинення вогню та інших ворожих дій, роз'єднання сторін, які конфліктують, роззброєння і розформування їх підрозділів, виконання інженерних та інших робіт; боротьби з міжнародним тероризмом і піратством; евакуації населення із зони конфлікту; ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру; подання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх конфліктів; виконання поліцейських функцій по забезпеченню безпеки і додержання прав людини; подання допомоги у подоланні наслідків конфліктів та відновлення миру; усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії [3].

Варто зазначити, що Україна з 1992 року є активним учасником урегулювання воєнно-політичних конфліктів і забезпечення міжнародної безпеки на всіх рівнях – субрегіональному, регіональному й світовому. Проте аналіз наукової літератури свідчить про недостатню розробленість проблеми підготовки військовослужбовців до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки в педагогічних дослідженнях: В. Хацановським (2010) обґрунтовано та розроблено методичну систему підготовки особового складу Збройних сил України до миротворчої діяльності, Ю. Захарчишиною (2011) – педагогічні умови підготовки офіцерів Збройних сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях, Н. Шалигіною (2017) – методику розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів.

Однак, нині в європейському науково-педагогічному співтоваристві має місце дискусія про концепцію полікультурної компетентності та визначення даного поняття (J. Volten, 2006). У зарубіжній науковій літературі представлено низку визначень полікультурної компетентності, а саме: комплекс здібностей, необхідних для ефективного і належного використання при взаємодії з іншими людьми, які лінгвістично і культурно відрізняються від самого себе (A. E. Fantini, 2006); міжкультурна обізнаність, яка має пройти три етапи становлення (перетворення): знання, розуміння та уміння, що необхідно для налагодження гармонійного співіснування із різними людьми у різноманітних соціумах (Y. Baijin, 2002); здатність «допомогти формувати процес міжкультурної взаємодії таким чином, щоб уникнути чи контекстуалізувати непорозуміння, й в той же час створювати можливості для вирішення спільних проблем таким чином, щоб це було прийнятним і продуктивним для всіх учасників (A. Thomas, 2003); здатність «в рамках міжкультурного контексту встановити контакт у відповідний спосіб і створити умови, що є прийнятними для вільного вираження та ефективного обміну думками всіх учасників» (M. Schonhuth, 2005);

набір якостей, необхідних для успішної взаємодії в групі осіб з різними культурами, що базуються на знаннях, можливостях, компетентностях й психологічних та емоційних ресурсах (M. Rakotomena, 2005) тощо.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що поняття й зміст полікультурної компетентності активно досліджується зарубіжними дослідниками, як необхідна умова успішної інтеграції у світовий соціум, ефективної участі у міжкультурній комунікації й уникнення негативних впливів глобалізації [4].

І. Іванюк, досліджуючи міжнародні підходи до визначення поняття полікультурної компетентності в сучасній педагогічній науці, зазначає, що «в Декларації щодо полікультурної освіти у новому європейському контексті рекомендовано розпочати дослідження понять на тему полікультурної освіти з метою пристосування термінології та чіткого визначення змісту й контексту полікультурної освіти. Ця рекомендація досі залишається актуальною, оскільки в питанні термінології немає єдності серед зарубіжних та українських науковців та освітян щодо змісту та практичного наповнення понять, що потребує подальшого дослідження, що безпосередньо стосується поняття «полікультурна компетентність» [5].

З метою наукового уточнення поняття «полікультурна компетентність» необхідно, на нашу думку, застосувати системно-структурний аналіз щодо його суті, ґрунтуючись на науковому доробку вітчизняних науковців (Л. Воротняк, 2009; Р. Кравець, 2017; Л. Перетяга, 2007; Т. Плачинда, 2016; Л. Чередниченко, 2012 та ін.), які розробили теоретичні положення, що розкривають концептуальні підходи до проблеми формування та розвитку полікультурної компетентності. Сутнісний аналіз поняття «полікультурна компетентність» засвідчив складність і багатогранність зазначеної категорії [6]. Незважаючи на різнобічність думок, одностайними дослідники є в тому, що, перш за все, це: «якість», «утворення, новоутворення», «здатність» і «характеристика».

У Тлумачному словнику української мови, «*якість*» визначається як: «1. Внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших. ... 3. Та чи інша характерна ознака, властивість, риса кого-, чого-небудь» [7]. Згідно з цим тлумаченням, можна визначити «полікультурну компетентність» як *якість*, характерну ознаку, властивість, рису, внутрішню визначеність особистості, яка становить специфіку, що відрізняє її від усіх інших особистостей.

Чи правильно визначити «полікультурну компетентність» через поняття «*утворення, новоутворення*»? По-перше, з психологічної точки зору, «особистість являє собою *утворення*, яке складається з окремих психічних явищ (процесів, станів, властивостей)» [8 : 1019]. Оскільки компетентність є якістю *особистості*, то вона також *утворюється*.

По-друге, для розуміння «полікультурної компетентності» як «новоутворення» важливою ознакою особистості є «незавершеність», оскільки є підґрунтям новоутворень-компетентностей особистості в процесі її життєдіяльності. «Унікальність цілісної структури особистості людини зумовлена постійним саморухом, саморозвитком особистості, в процесі якого весь час змінюється індивідуальний «візерунок» особистісних проявів, набуваючи дедалі своєріднішої та завершенішої форми; між тим особистість завжди залишається незавершеною, відкритою до нових змін. Незавершеність – ознака особистості, притаманна їй однаково як на початку життєвого шляху, так і на завершальному його етапі» [8 : 1019]. Отже, на нашу думку, визначення «полікультурної компетентності» як «утворення, новоутворення» є прийнятним і можливим.

Поширення поняття «компетентність» у науці пов'язано з професійною діяльністю. Аналіз визначень поняття «компетентність» показує, що практично кожне з них включає як основні характеристики – знання, досвід у певному виді діяльності. Отже, компетентність формується, розвивається і проявляється в процесі діяльності. Відтак значущість діяльнісного підходу щодо розуміння суті поняття «компетентність» уможливило його визначення терміном «*здатність*». За С. У. Гончаренком, «це властивість індивіда, яка визначає його можливість, спроможність, нахил до виконання певної діяльності... Здатність розвивається, поглиблюється в процесі практичної діяльності» (Український педагогічний словник, 1997, С. 135).

Зазначимо, що досліджуючи розвиток полікультурної компетентності військового фахівця, вважаємо більш коректним використання терміну «суб'єкт діяльності», оскільки «особистість є... ініціатором діяльності та поведінки, і в цьому значенні вона розглядається як *суб'єкт*... Як суб'єкт діяльності, особистість засвоює діяльність, володіє нею, може здійснювати її і творчо перебудовувати» [9 : 22-23].

Щоб стати суб'єктом діяльності, людина має сформуватись у контексті певної культури, сприйняти її вимоги та норми, «вжитися» в соціальне і культурне середовище [9 : 23]. Світовий інтеграційний процес, в якому відбувається поєднання різних культур, військовий фахівець як суб'єкт діяльності знаходиться на межі цих культур, взаємодія з якими вимагає діалогічності, розуміння, поваги до культурної ідентичності представників цих культур.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, враховуючи визначення й ознаки полікультурної компетентності запропоновані зарубіжними і вітчизняними дослідниками, пропонуємо своє бачення суті полікультурної компетентності військового фахівця як *новоутворення*, що, формуючись і розвиваючись, набуває внутрішньої визначеності й стає *якістю* особистості, яка, оволодіваючи військово-професійною діяльністю стає суб'єктом цієї діяльності й в процесі підготовки до виконання військово-професійних завдань з підтримання міжнародного миру і безпеки, набуває *здатності* ефективно взаємодіяти у військово-професійному середовищі з представниками різних культурних груп й виконувати професійні функції в полікультурному соціумі з метою організації спільної діяльності для розв'язання військово-професійних завдань, взаємодії з представниками інших військових підрозділів, організацій, органів місцевої влади, місцевим населенням для досягнення взаємовигідних рішень.

Подальших досліджень потребують методологічні засади розвитку полікультурної компетентності

військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию: материалы семинара / под ред. А. В. Великановой. – Самара: Изд-во Профи, 2001. – 60 с.
2. Плачинда Т. Полікультурна компетентність як чинник успішної професійної діяльності / Т. Плачинда // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогіка. – 2016. – Випуск 5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_5_14
3. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: закон України від 23.04.1999 № 613-XIV. Верховна Рада України: офіц. сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/613-14>
4. Свистун В. І. Зарубіжні підходи до полікультурної освіти фахівців аграрної галузі / В. І. Свистун, Л. І. Макодзей // Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»: Електронне наукове фахове видання. – № 3 (5), 2017. – <http://am.eor.by/index.php/gallery/124-vipusk-3-2017>
5. Іванюк І. В. Міжнародні підходи до визначення поняття полікультурної компетентності в сучасній педагогічній науці / І. В. Іванюк // Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали метод. семінару 3 квіт. 2014 р.: [у 2 ч.] – Ч.1 / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговой (заст. голови), О. І. Ляшенко (заст. голови) та ін.]. – К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. – 370 с. – С. 140–146.
6. Свистун В. І. Сутнісний аналіз поняття «полікультурна компетентність фахівця аграрної галузі» / В. І. Свистун // Теорія і методика професійної освіти: електр. наук. фаховий журнал. – № 12 (1). – 2017. – <http://tmpo.ivet-ua.science/images/Vol.12/Svystun.pdf>
7. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х томах / Укл.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – Т. 3. – 2006. – 862 с.
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
9. Коpecь Л. В. Психологія особистості: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Коpecь. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 460 с. – Бібліогр.: С. 448–449.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sovremennyye podkhody k kompetentnostno-oryentirovannomu obrazovaniyu: [materyaly semynara] [Modern approaches to competence-oriented education: seminar materials] / pod red. A. V. Velykanovoi. – Samara: Yzd-vo Profy, 2001. – 60 s.
2. Plachynda T. Polikultura kompetentnist yak chynnyk uspishnoi profesiinoi diialnosti [Polycultural competence as a factor of successful professional activity] / T. Plachynda // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohika. – 2016. – Vypusk 5. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_5_14
3. Pro uchast Ukrainy v mizhnarodnykh operatsiakh z pidtrymannia myru i bezpeky: [zakon Ukrainy vid 23.04.1999 № 613-XIV] [On Ukraine's Participation in International Peacekeeping Operations: The Law of Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy: ofits. sait. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/613-14>
4. Svystun V. I. Zarubizhni pidkhody do polikulturnoi osvity fakhivtsiv ahrarnoi haluzi [Foreign approaches to multicultural education of specialists in the agrarian sector] / V. I. Svystun, L. I. Makodzei // Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii «Pedahohika»: Elektronne naukovе fakhove vydannia. – № 3 (5), 2017. – <http://am.eor.by/index.php/gallery/124-vipusk-3-2017>
5. Ivaniuk I. V. Mizhnarodni pidkhody do vyznachennia poniattia polikulturnoi kompetentnosti v suchasni pedahohichni nauksi [International approaches to the definition of the concept of multicultural competence in modern pedagogical science] / I. V. Ivaniuk // Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: teoretychni zasady i praktyka realizatsii: materialy metod. seminaru 3 kvit. 2014 r.: [u 2 ch.] – Ch.1 / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; [redkol.: V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovoi (zast. holovy), O. I. Liashenko (zast. holovy) ta in.]. – K.: In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2014. – 370 s. – S. 140–146.
6. Svystun V. I. Sutnisnyi analiz poniattia «polikultura kompetentnist fakhivtsia ahrarnoi haluzi» [Essential analysis of the concept of «multicultural competence of a specialist in the agrarian sector»] / V. I. Svystun // Teoriia i metodyka profesiinoi osvity: elektr. nauk. fakhovyi zhurnal. – № 12 (1). – 2017. – <http://tmpo.ivet-ua.science/images/Vol.12/Svystun.pdf>
7. Novyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy: u 3-kh tomakh [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] / Ukl.: V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. – T. 3. – 2006. – 862 s.
8. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education] / Akad. ped. nauk Ukrainy; hol. red. V. H. Kremen. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 1040 s.
9. Kopets L. V. Psykholohiia osobystosti: [navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.] [Psychology of personality] / L. V. Kopets. – K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2007. – 460 s. – Bibliogr.: S. 448–449.

Свистун В. І. Полікультурна компетентність воєннослужащого як суб'єкта діяльності по підтриманню міжнародного миру і безпеки.

В статті актуалізована необхідність розвитку полікультурної компетентності військовослужащего як суб'єкта діяльності по піддержанню міжнародного миру і безпеки. Акцентовано увагу на визначенні поняття «полікультурна компетентність» зарубіжними і вітчизняними ученими, котрі, незважаючи на різносторонність мнень, єдиномисльни в тому, що, перш за все, це «якість», «освіта», «новосформованість», «спроможність». Представлено авторське визначення полікультурної компетентності військовослужащего як суб'єкта діяльності по піддержанню міжнародного миру і безпеки.

Ключові слова: полікультурна компетентність, військовослужащий, новосформованість, якість, спроможність, суб'єкт діяльності по піддержанню міжнародного миру і безпеки

Systun V. I. Polycultural competence of a serviceman as a subject of activity for the maintenance of international peace and security

The article actualizes the necessity of development of multicultural competence of a serviceman as a subject of activity for the maintenance of international peace and security, which is conditioned by modern tendencies of world development - political, economic and cultural types of globalization. The specifics of military-professional activity of servicemen during participation in international peace and security operations are determined. On the basis of the analysis of scientific studies, there has been noted the lack of elaboration of the problem of training military personnel to participate in international peace and security operations in pedagogical research. Attention is drawn to the definition of the concept of «polycultural competence» by foreign and domestic scholars who, despite the diversity of opinions, unanimously support the idea that it is a «quality», «new formation», «ability». There has been presented the author's definition of the polycultural competence of a serviceman as a new formation, which, when it is formed and developed, acquires internal certainty and becomes the quality of the person who, having mastered military-professional activity, becomes the subject of this activity and in the process of preparing for performing military-professional tasks for the maintenance of international peace and security, acquires the ability to effectively interact in a military-professional environment with representatives of different cultural groups and perform professional functions in multicultural society for the purpose of organizing joint activities for the solution of military-professional tasks, interaction with representatives of other military units, organizations, local authorities, local people for the purpose of mutually beneficial decisions. It is concluded that in the conditions of multicultural society and close interaction of representatives of different cultures one of the conditions of a serviceman's professional growth and his high level of professionalism is the development of his multicultural competence.

Keywords: polycultural competence, serviceman, new formation, quality, ability, subject of activity for maintenance of international peace and security

УДК 37.013.42

Б. І. Семчук

провідний фахівець відділу науково-технічного розвитку
та європейської інтеграції, викладач кафедри дошкільної освіти
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань)
semchuk.bogdan@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1805-8203

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗУЮЧОГО ВПЛИВУ МЕДІАІНФОРМАЦІЇ НА ОСОБИСТІТЬ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

У статті розкриваються особливості впливу медіаінформації на соціалізацію дітей дошкільного віку. Дається ретроспективний аналіз поглядів науковців з означеної проблеми. Автор статті розглядає поняття «комп'ютерні технології», «медіаінформація», «мас-медіа», «медіаосвіта». У реаліях сьогодення, мас-медіа є тим сучасним способом передачі знань, що відповідає якісно новому змісту навчання, розвитку та соціалізації дитини дошкільного віку. Автором статті розкрито психологічні закономірності й особливості формування дитячої свідомості в контексті впливу медіаінформації. Описано аспекти особистісних якостей молодого покоління, які формуються під впливом мас-медіа. Розкрито переваги поширення комп'ютерних технологій: віртуальна освіта, мобільні телефони-радіоприймачі, Інтернет-аукціони, нові субкультури, що виникли в мережі Інтернет та описано негативні наслідки їх впливу на дітей.

Ключові слова: медіаінформація, комп'ютерні технології, мас-медіа, медіаосвіта, медіа середовище, медіа простір, дитина дошкільного віку, соціум, особистість, соціалізація, медіасоціалізація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На фоні соціально-економічних перетворень, що спостерігаються в сучасному українському

суспільстві, дедалі гостріше постає питання впливу медіа-інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку.

Дитина поступово входить у суспільне середовище, формується як особистість, яка постійно розвивається. Перетворення людського індивіда на особистість відбувається в процесі соціалізації.

Соціалізація – це процес входження індивіда в соціальне середовище, оволодіння навичками практичної та теоретичної діяльності. Перетворення реально існуючих відносин в якості особистості. Цей процес передбачає як цілеспрямований вплив на особистість у процесі виховання, так і стихійний вплив різних умов і обставин життя на формування особистості [1].

Психосоціальна система «соціум – особистість» поступово набула принципово нової структури і якості. В неї активно включився такий впливовий посередник як мас-медіа, і відтепер діада «соціум – особистість» виглядає як тріада «соціум – мас-медіа – особистість». Отже, процес соціалізації відбувається як медіа-соціалізація [2 : 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Помітний доробок у галузі аналізу соціально-психологічних та педагогічних аспектів цієї проблеми належить таким дослідникам, як Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, В. Болгаріна, В. Кремень, І. Зверева, В. Іванов, А. Капська, Л. Коваль, В. Кузь, О. Кононко, Н. Лавриченко, В. Оржеховська, Т. Поніманська, Р. Пріма, О. Савченко, І. Фельдштейн.

Психолого-педагогічні аспекти комп'ютеризації педагогічного процесу розкриті в наукових доробках вчених (П. Гальперіна, Б. Гершунського, М. Ігнатенка, Ю. Машбиця, В. Монахова, П. Підкасистого, З. Слєпканя, Н. Тализіної, О.Тихомирова та ін.).

Технології комп'ютеризованого навчання досліджували вчені (А. Ашерів, А. Довгялло, О. Савельєв, О. Молібог та зарубіжні – Г. Клейман, Н. Краудер, С. Пейперт, В. Скіннер).

Проблемою розробки й використання комп'ютерних технологій навчання займалися вчені (Н. Апатова, А. Верлань, М. Головань, А. Гуржій, Ю. Дорошенко, М. Жалдак, Ю. Жук, І. Іваськів, В. Лапінський, В. Мадзігон, Д. Матро, Н. Морзе, С. Раков, Ю. Рамський, І. Роберт, П. Ротаєнко, В. Руденко, М. Семко, О. Християнінов).

У реаліях сьогодення вкрай важливо, з одного боку, щоб дитина-дошкільник під час освоєння комп'ютерних технологій навчання отримала глибокі знання, соціалізувалася. З іншого, виникла нагальна проблема педагогічного, психологічного, культурологічного захисту особистості дитини від надлишкових, деструктивних та руйнівних впливів ІКТ [3 : 2].

Метою статті є висвітлення ролі мезофакторів у процесі соціалізації дітей дошкільного віку загалом та впливу медіа-інформації на цей процес зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Сьогодні мас-медіа є тим сучасним способом передачі знань, що відповідає якісно новому змісту навчання й розвитку дитини. Цей спосіб дозволяє дитині з інтересом навчатися, знаходити джерела інформації, виховувати самостійність і відповідальність при одержанні нових знань, розвивати дисципліну інтелектуальної діяльності [3 : 1].

Життя сучасної дитини неможливо уявити без медійного впливу телебачення та Інтернету. На сьогодні медіаінформація є не лише основним джерелом інформування з приводу того, що відбувається навколо, а й виступають одним з найважливіших інститутів соціалізації особистості.

Однією з форм впливу медіаінформації на соціалізацію дітей дошкільного віку є трансляція інформації про культуру та її репродукція. Другою – власні творчі, продуктивні можливості ІКТ. І третьою формою впливу медіаінформації є естетична їх функція. Окремі спеціалісти вважають, що принаймні половина людства формує свої погляди під соціалізуючим медіа впливом [3 : 2].

Спілкування з комп'ютером викликає в дітей жвавий інтерес, спочатку як ігрова діяльність, а потім і як навчальна. Цей інтерес лежить в основі формування таких важливих структур, як пізнавальна мотивація, довільні пам'ять й увага, адже саме ці якості забезпечують психологічну готовність дитини до навчання в школі [2].

Аналіз нових наукових джерел з питань впливу комп'ютерних технологій на дітей дошкільного віку, дозволив нам виділити психологічні закономірності та особливості формування дитячої свідомості:

- гострий сюжет викликає й підтримує увагу та зацікавленість дітей;
- увага до перегляду коротких сюжетних роликів підвищується;
- можливість залучення дитини до участі в процесі перегляду реклами;
- захоплення дитини рекламним сюжетом базується на психологічних механізмах;
- легкість запам'ятовування короткого, цікавого та близького дитині сюжету;
- можливість формування в дитинстві етичних та моральних норм, цінностей за допомогою цікавого та доступного дитині сюжету [3 : 3].

Під кінець ХХ ст. види й можливості мас-медіа значно розширилися. До сфери мас-медіа належать тепер всі види телебачення разом з такими його новими технологіями, як супутникове і кабельне, радіомовлення, всі різновиди звукозапису та його розповсюдження.

А комп'ютери та їх програмне забезпечення, відео, кіно, друковані видання надали людству величезні можливості для отримання різнобічної інформації в найкоротші строки. Винахід комп'ютера знаменував собою

перехід людства від моделювання і посилення фізичних можливостей і функцій людини до моделювання і посилення її інтелектуальних можливостей [4 : 290].

Комп'ютеризація, що поступово проникає практично в усі сфери життя й діяльності сучасної людини, вносить свої корективи й у підходи до виховання дітей дошкільного віку.

Вітчизняні та закордонні дослідження з використання комп'ютера в закладах дошкільної освіти переконливо доводять не тільки можливість, але й доцільність використання комп'ютера, а, також визначають особливу його роль в розвитку інтелекту та особистості дитини загалом (С. Новосьолова, Г. Петку, І. Пашеліте, С. Пейперт, Б. Хантер й ін.) [4].

Система виховання до недавнього часу не ставила перед собою мету підготовки дітей у процесі взаємодії з мас-медіа. В умовах сьогодення, оволодіння дитиною вмінням використовувати пізнавальний та інший потенціал мас-медіа, набуває великого значення. Виходячи з цього, особливим аспектом соціального виховання стає так зване медіа-навчання. Медіа-навчання чи медіаосвіта (з лат. *media* – засоби) – вивчення вихованцями закономірностей комп'ютерних технологій. Його завдання: підготувати дітей до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття інформації (навчити дитину розуміти її – «декодувати» повідомлення, критично оцінювати їх якість), усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодіння засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів [5 : 10].

Створена телебаченням та Інтернетом віртуальна реальність (медіа реальність) є цілком конкурентоспроможною альтернативою дійсності, і разом вона утворює середовище існування сучасної дитини (медіасередовище). Сучасний медіа-простір став не лише середовищем інформаційного обміну, а й середовищем, де здійснюється соціальна комунікація, обмін поглядами й почуттями тощо [2 : 6].

У сучасних наукових джерелах широко висвітлюються переваги поширення сучасних комп'ютерних технологій – віртуальна освіта, мобільні телефони-радіоприймачі, Інтернет-аукціони, нові субкультури, що виникли в мережі Інтернет.

Водночас широко обговорюються й негативні наслідки розвитку мережі Інтернет:

- страхи перед інформаційною війною, втрата державного суверенітету, засилля порнографії та її згубна дія на розум і почуття юних відвідувачів мережі Інтернет;

- страшні історії про захоплення найбільших банків, всебічну поінформованість терористів у справах своїх майбутніх жертв [5 : 11].

На сьогодні мас-медіа стали не лише головною рушійною силою прогресу, засобом спілкування світового масштабу, а й потенційним джерелом насилля та агресії. Жорстока й агресивна поведінка – це одна із найактуальніших проблем, що пов'язана зі взаємодією дітей дошкільного віку з медіаінформацією. Медіа насилля: бойовики, трилери, фільми жахів, жорстокі мультфільми – зараховуються зазвичай до окремої групи і кваліфікуються як «соціально небезпечні», бо саме вони пропагують культ насилля, жорстокості, розпусти, істотно деформують дитячу психіку.

З цього приводу С. Лемсон висловив таку переконливу думку: «діти привчаються до думки, що страхи та насилля – це норма, побоюються стати жертвою злочинця і найменше спроможні допомогти жертві злочину. Вони зростають більш агресивними і жорстокими» [6 : 25].

Слушною з цього приводу є думка А. Федорова, який погоджується з думкою С. Лемсона, що: «багатообразні медіа показують дітям велику кількість лякливих і викликаючих страх образів, більшість з яких вони, ймовірно, ніколи б не побачили в реальному житті» [7 : 47].

Соціалізаційні можливості мас-медіа полягають передусім в їхній здатності до поширення знань, формування способів їх сприйняття та оцінювання, утвердження того чи іншого ставлення до подій. Тобто фактично вони конструюють суб'єктивну реальність і «занурюють» у неї молоде покоління [1 : 166].

Сьогодні утверджується думка про те, що кожна дитина дошкільного віку незалежно від статі, має право на розкриття власного таланту і здібностей, використання їх для саморозвитку й загального поступу.

Комп'ютерна реклама відіграє одну із важливих ролей у цьому процесі. Як у всьому світі, так і в Україні будь-яка реклама є провідником, медіатором позитивного і негативного, вона виносить на зовні, робить публічними думки, погляди, образи і поведінкові моделі; вона є «вчителем» актуальної культури, формує і транслює нові суспільні зв'язки, даючи власні «уроки життя» і, що важливо, має потужний медіа інформаційний вплив на соціалізацію дітей дошкільного віку [5].

Сучасним дошкільникам необхідна не лише ґрунтовна інформаційна підготовка. Не менш важливою є естетична готовність сприйняти, відчувати соціально-психологічну атмосферу епохи, оцінити її здобутки. В цьому вбачається розуміння необхідності створення належного базису, пов'язаного з удосконаленням культури почуттів, взаємин, потреб, без яких не можна соціалізувати особистість, здатну усвідомити цінності людського буття, красу природи, мистецтва, суспільних відносин, нарешті самої людини [2].

Процеси сьогоденішнього суспільного життя відкрили широкий доступ до надбань світової художньої культури, але водночас посилити й сферу впливу псевдомистецтва на дітей дошкільного віку. Це особливо виявляється в естрадній музиці, де не лише виникають нові стилі, спрямування, жанри, а й під тенетами шоу-бізнесу ефір заповнюють зразки низькопробної музики. Будь-яка інформація, що транслюється медіа каналами, так чи інакше несе заряд естетичного або антиестетичного впливу, оскільки спрямована на максимальне збудження почуттів, емоцій [2].

Для багатьох дітей перегляд на комп'ютері фільмів, прослуховування музичних записів є своєрідною компенсацією дефіциту міжособистісних стосунків, засобом відволікання від проблем. Велику роль відіграють сучасні комп'ютерні технології в розвитку дитини, хоча це спірна проблема.

Американські вчені (Шрам, Лайл і Паркер) прийшли до висновку, що перегляд медіа програм прискорює розвиток дитини на рік, особливо до того часу, коли вона має йти до школи.

Сутність їхньої теорії полягає в тому, що молоде покоління на «комп'ютерних» зразках навчаються міркувати, отримують знання, розширюють кругозір. Робота з комп'ютером, з однієї сторони, призводить до розширення контактів, можливості обміну соціокультурними цінностями, набуття символічного досвіду, розвитку процесів навіювання. Але з другої сторони, вона може призвести до «синдрому залежності» від комп'ютерних мереж, який сприяє до звуження інтересів, відлучення від реальності, залежність від комп'ютерних ігор, соціальної ізоляції, ослаблення емоційних реакцій та багатьох негативних наслідків.

Оскільки, «Я-концепція» зароджується і формується під впливом багатьох інституцій і головною інституцією є мас-медіа, які в наш час займають провідне місце серед багатьох інституцій [2 : 7].

Дослідники медіапростору стверджують, що найбільш артикульованими проблемами, перебуванням у ньому дітей, є:

- «згорання» пізнавальних інтересів;
- зниження тону і якості інтелектуальної діяльності;
- «лінивість» психіки (уваги, пам'яті, уяви);
- наслідування дітьми асоціальної поведінки віртуальних героїв;
- «віртуалізація» життєвого світу дітей (руйнування соціальних зв'язків);
- відволікання від дитячих обов'язків в межах своєї родини;
- Інтернет-залежність (захоплення іграми з медіанасильством («ігроманія»));
- порушення соматичного і психічного здоров'я [2 : 6].

Саме мас медіа генерують соціальну пам'ять, надають соціального змісту подіям, що відбуваються. Справді, небезпека інформації полягає в тому, що вона впливає на соціалізацію дітей дошкільного віку безпосередньо, укорінюючись в ній як органічний елемент, здатний доповнити і навіть замінити функції відчуттів, сприйняття, уяви тощо. Тобто безконтрольний медіа інформаційний потік може як завгодно глибоко проникати в суть дитини і деформувати її свідомість.

Отже, як бачимо, особистість дитини-дошкільника знаходиться в системі суспільних відносин, бере участь в їх творенні, тобто є уособленням суспільних відносин у окремо взятого індивіда, завдяки яким відбувається його соціалізація. Тому, з усією впевненістю можемо сказати, що соціальна поведінка і спілкування особистості мають бути інформаційно забезпечені.

Отже, на нашу думку, медіаінформація є фактором соціалізації особистості оскільки:

- соціалізація є результатом орієнтаційних проявів в реаліях сьогодення, який задовольняється шляхом засвоєння різнобічної інформації про неї;
- медіаінформування є організованою формою отримання інформації від суспільства до особистості дитини;
- медіаінформування є необхідністю в розвитку, існуванні, самовираженні особистості, оскільки здійснює змістовно-діяльнісний зв'язок між суспільством і особистістю дитини. Інформаційна достатність дозволяє особистості не тільки засвоювати попередній досвід, але і розвивати, коригувати;
- медіаінформування стає фактором соціалізації, якщо він усвідомлюється дітьми дошкільного віку, як необхідність [2].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку.

Отже, у статті розкриваються особливості впливу медіаінформації на соціалізацію дітей дошкільного віку, проаналізовано сучасні погляди науковців щодо специфіки сприйняття дітьми комп'ютерних образів, трансформації дитячої картини світу, що призвело до необхідності вивчення особливостей впливу медіаінформації на особистість дитини з метою запобігання її негативного впливу на дитячу аудиторію.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку планується провести у напрямі розробки й теоретичного обґрунтування інтегрованої моделі впливу медіаінформації на процес становлення особистості дитини-дошкільника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрис / Н. М. Лавриченко. – Київ: ВІРА ІНСАЙТ. – 2000. – 444с.
2. Петрунько О. Сучасна дитина в медіапросторі / О. Петрунько // Педагогічна газета. – 2009. – № 7 (180) липень. – С.7– 8.
3. Апостолова Г. В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини / Г. В. Апостолова // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 9–10. – С. 1–3.
4. Багацкий В.В. Культурология: история и теория мировой культуры XX столетия: [навчальний посібник] // В. В. Багацкий, Л. І. Кормич. – Київ: Кондор. – 2004. – 304 с.
5. Бондаровська В. М. У мережі Інтернет: психологічні, етичні, культурологічні проблеми / В. М. Бондаровська, Н. І. Пов'якель // Психолог. – 2005. – № 25 (169). – С. 10–15.

6. Lamson S. R. Media Violence Has Increased the Murder Rate. Violence in the Media / S. R. Lamson. – San Diego. –1995. – 25 p.
7. Федоров А. В. Школьники и компьютерные игры с «экраным насилием» / А. В. Федоров // Педагогика. – 2004. – № 6. – С. 45–49.

REFERENCES (TRANALATED & TRASLITERATED)

1. Lavrychenko N. M. Pedahohika sotsializatsii: yevropeiski abrysy [Pedagogics of socialization: European apricots] / N. M. Lavrychenko. – Kyiv: VIRA INSAIT. – 2000. – 444s.
2. Petrunko O. Suchasna dytyna v mediaprostori [A modern child in the media space] / O. Petrunko // Pedahohichna hazeta. – 2009. – № 7 (180) lypen. – S.7– 8.
3. Apostolova H. V. Pro naslidky vykorystannia elektronnoi tekhniki dlia rozvytku zdibnostei dytyny [The implications of the use of electronic equipment for the development of abilities of the child] / H. V. Apostolova // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2003. – № 9–10. – S. 1–3.
4. Bahatskyi V.V. Kulturolohiia: istoriia i teoriia svitovoi kultury KhKh stolittia: [navchalnyi posibnyk] [Culturology: History and Theory of World Culture of the Twentieth Century] // V. V. Bahatskyi, L. I. Kormych. – Kyiv: Kondor. – 2004. – 304 s.
5. Bondarovska V. M. U merezhi Internet: psykholohichni, etychni, kulturolohichni problemy [On the Internet: psychological, ethical, cultural problems] / V. M. Bondarovska, N. I. Poviakel // Psykholoh. – 2005. – № 25 (169). – S. 10–15.
6. Lamson S. R. Media Violence Has Increased the Murder Rate. Violence in the Media / S. R. Lamson. – San Diego. –1995. – 25 p.
7. Fedorov A. V. Shkolnyky u kompiuternykh yhrakh s «ekrannym nasilyem» [Students and computer games with «screen violence»] / A. V. Fedorov // Pedahohyka. – 2004. – № 6. – S. 45–49.

Семчук Б. И. Особенности социализирующую влияния медиаинформации на личность молодого поколения

В статье раскрываются особенности влияния медиаинформации на социализацию детей дошкольного возраста. Дается ретроспективный анализ взглядов ученых из обозначенной проблемы. Автор статьи рассматривает понятие «компьютерные технологии», «медиаинформации», «СМИ», «медиаобразование». В реалиях, масс-медиа является тем современным способом передачи знаний, соответствующей качественно новому содержанию обучения, развития и социализации ребенка дошкольного возраста. Автором статьи раскрыты психологические закономерности и особенности формирования детского сознания в контексте влияния медиаинформации. Описаны аспекты личностных качеств молодого поколения, формируются под влиянием масс-медиа. Раскрыто преимущества распространение компьютерных технологий: виртуальное образование, мобильные телефоны-радиоприемники, Интернет-аукционы, новые субкультуры, возникшие в сети Интернет и описаны негативные последствия их влияния на детей.

Ключевые слова: медиаинформации, компьютерные технологии, масс-медиа, медиаобразование, медиа среда, медиа пространство, ребенок дошкольного возраста, социум, личность, социализация, медиасоциализация.

Semchuk B. I. Features of the socializing influence of media information on the personality of the younger generation

The article reveals the peculiarities of the influence of media information on the socialization of preschool age children. The author gives a retrospective analysis of the scientists' attitudes on this problem and considers the concept of «computer technologies», «media information», «mass media», «media education». In today's realities, the mass media is the modern way of transferring knowledge, which corresponds to a qualitatively new content of teaching, development and socialization of a preschool age child. It is mentioned that this method allows a child with an interest to study, to find sources of media information, to raise autonomy, responsibility in obtaining new knowledge and to develop the discipline of intellectual activity. Today, media information is not only the main source of information about what is happening around but also acting as one of the most important institutes of socialization of the young generation. The author describes psychological regularities and peculiarities of formation of a child's consciousness in the context of the influence of media information. The forms of the influence of media information on the socialization of the younger generation are distinguished. The article shows the main aspects of the personal qualities of the younger generation, which are formed under the influence of the mass media. There are mentioned the advantages of the spreading of computer technology and their negative impact on children which include the following: virtual education, mobile phones, radios, Internet auctions, a new subculture that emerged on the Internet.

Keywords: mediainformation, computer technologies, mass media, media education, media environment, media landscape, a preschool age child, society, personality, socialization, mediasocialization.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА МОРАЛЬНО-ДУХОВНЕ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

У статті розглядається проблема морально-духовного становлення особистості молодого покоління в умовах інформатизації суспільства. Розкрито аспекти особистісних якостей молодого покоління, які формуються під впливом інформаційних технологій. Дається ретроспективний аналіз поглядів науковців з означеної проблеми. Автор статті розглядає поняття «інформаційні технології», «кіберпанк», «Інтернет-залежність», «духовно-моральне виховання». У статті описано психологічні закономірності та особливості духовного становлення дітей дошкільного віку. Визначено, що культурними формами становлення дитячої духовності в процесі виховання й освіти, поряд з дитячими іграми, є комп'ютерні ігри. Особливістю комп'ютерних ігор є те, що одним із гравців є комп'ютерна програма. З'ясовано, що розповсюдження комп'ютерних ігор має потужний позитивний та негативний вплив на морально-духовне становлення молодого покоління.

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційне суспільство, дитина дошкільного віку, молоде покоління, дошкільна освіта, Інтернет-залежність, духовно-моральне виховання, духовно-моральні якості.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Обов'язковою умовою удосконалення українського суспільства є створення високодуховного середовища, формування в молодого покоління високої моральної культури. Особливої актуальності це набуває сьогодні, коли складнощі соціально-економічного й політичного розвитку країни попередніх років, потік інформації сприяли розвитку морально-духовної кризи молодого покоління [1].

Сучасні інформаційні технології займають випереджальні позиції. Вони, пропагують певні цінності, зразки для наслідування та є одним із факторів духовно-морального виховання молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемі духовності та моральному вихованню особистості присвятили свої праці Т. Шевченко, К. Ушинський, М. Драгоманов, Леся Українка, С. Русова, Г. Вашенко, В. Сухомлинський, В. Суханова, М. Стельмахович, О. Воропай, Н. Злагада, О. Кравець, Г. Лозко, Ю. Руденко, Г. Волкова, Г. Виноградов, В. Скуратівський, А. Гашимов, А. Измайлов, В. Зеньківський, І. Бех та ін.

Проблему морального виховання дітей дошкільного віку досліджували педагоги-дослідники: В. Котирло, В. Нечасва, В. Сухомлинський, Д. Менджеричька, І. Бех, К. Ушинський, Л. Артемова, Н. Виноградова, О. Кононко, Р. Буре, Р. Жуковська, С. Козлова, С. Русова, Т. Маркова, Т. Поніманська, Ш. Амонашвілі та інші.

Вплив інформаційних технологій на особистість, зокрема, на її духовно-моральне становлення, розглядалися у працях Т. Алексеєнко, І. Беґа, О. Вишневецького, А. Гриценка, В. Клименка, Л. Кулагіної, В. Лизанчука, О. Петрунько, Е. Помиткіна, М. Романіва, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.

Мета статті: розкрити особливості впливу сучасних інформаційних технологій на морально-духовне становлення молодого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. На сучасному етапі розбудови українського суспільства нагальною постає потреба виховувати дітей і молодь на таких морально-духовних цінностях, що сприятимуть формуванню людини, яка буде жити за законами добра, справедливості, чесності, гуманізму [2 : 6].

Морально-духовне виховання – одна з найважливіших сторін розвитку особистості. У його основі лежать загальнолюдські й національні морально-духовні цінності. До моральних цінностей традиційно відносять нормативні уявлення про Добро і Зло, справедливість, чесність, увічливість, чуйність, людські ідеали, норми, принципи життєдіяльності [3 : 28].

Духовно-моральне виховання – основна й визначальна частина виховання. Основним його завданням О. Вишневецький вважає, засвоєння дітьми абсолютних вічних цінностей, до яких відносимо віру, красу, чесність, любов, нетерпимість до зла, великодушність, милосердя, правду, мудрість, досконалість, доброту, надію, щирість, гідність, сумління, справедливість, благородство тощо [4 : 209].

Загальнолюдські духовні цінності детермінуються моральними, критеріями, адже «сфера духовних цінностей охоплює сенс життя, милосердя, справедливість, чесність, толерантність, любов, добро... тобто сенс вищих моральних категорій» [5].

Так, у програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» завдання морально-духовного виховання дошкільників представлені в розділі «Соціально-моральний розвиток». В ньому викладені завдання, зміст роботи з виховання в дітей гуманних почуттів і доброзичливих взаємин, основ колективізму;

конкретизовано зміст знань про норми моралі в суспільстві, що необхідні для формування основ моральних якостей; дотримано принцип наступності в усіх аспектах морального виховання між віковими групами. У програму введено напрям роботи «Духовне виховання». Особливу увагу приділено вихованню культури поведінки дітей. В ранньому віці завданнями соціально-морального розвитку дітей є: формувати елементарні уявлення про те, що таке добре і що таке погано; прищеплювати почуття шанобливого ставлення до членів сім'ї, родини; виховувати слухняність, почуття симпатії до ровесників, любов і співчуття до всього живого; вчити чемно поводитися у громадських місцях [6 : 22].

Сьогодні система освіти та виховання, просвітницькі, культурно-освітні заклади та засоби масової інформації, зокрема, інформаційні технології є тими джерелами, через які духовні надбання стають здобутками індивіда.

Сучасна культурна реальність в Україні характеризується зростанням впливу комп'ютерних (інформаційних) технологій й супроводжується поширенням масової культури невисокого і зовсім низького рівня, масовізацією свідомості дітей, поширенням гірших зразків західної культури, що веде до зниження рівня духовності покоління, яке зростає [7 : 222].

У сучасному світі особистість дитини з раннього дитинства опиняється в оточенні техносфери, істотною частиною якої є інформаційно-комунікаційні технології. Причому на першому місці стоять електронні засоби, які значно витіснили писемні. Комунікаційні технології відіграють передусім інформаційну роль у розвитку дітей, завдяки чому молоде покоління здобуває різноманітні суперечливі, несистематизовані відомості про типи поведінки людей і способи життя в різних соціальних стратах, регіонах, країнах, відтак дитина здобуває інформацію, яка істотно відрізняється від навчально-виховної в закладі дошкільної освіти [7 : 222].

Комп'ютерні (інформаційні) технології породили специфічну субкультуру – так званий кіберпанк, що формує специфічний світогляд, який через своє штучне походження дає змогу досить легко керувати дитиною. Нове покоління комп'ютерів віртуозно створює комп'ютерну віртуальну реальність, маніпулює свідомістю й поведінкою дитини [8 : 8].

Психологи (К. Янг та Ф. Сарасота) у 2001 році заявили, що діти дошкільного віку особливо підпадають під вплив Інтернет-залежності. І особливо насторожує те, що кількість користувачів цього віку невинно зростає [9 : 19; 10 : 17]. Посилаючись на дослідження Кімберлі Янг, В. Бондаровська та Н. Пов'якель виділили такі ознаки Інтернет-залежності:

- ейфорія (піднесений стан) від перебування в Інтернеті;
- відмова від харчування та сну заради розваг в Інтернеті;
- багатогодинне просиджування в Інтернеті;
- погіршення пам'яті й уваги;
- нехтування інтересів рідних, близьких та друзів заради перебування в Інтернеті ;
- роздратованість від того, що хтось або щось не дає змоги користуватись Інтернетом [5, 8].

О. Белінська наголошує на очевидності й науковому підтвердженні наслідків інформатизації нашого життя. Серед них найбільш істотними для дітей дошкільного віку є адинамія, порушення спілкування, формалізація знань [11 : 27].

Реалії сьогодення такі, що вносять у наше життя нові явища, поняття та загрози. Окрім Інтернет-залежності, виникли контентні кібер-загрози тощо. Контентними загрозами/кіберзагрозами називають розповсюдження матеріалів, які порушують як юридичні, так і моральні норми. До них належать:

- інформація аморального характеру, зокрема порнографія;
- дитяча порнографія;
- сексуальна експлуатація неповнолітніх і дії педофілів;
- інформація терористичного й екстремістського характеру;
- сектантська інформація;
- злочини проти персональних даних, честі та гідності людей;
- наркопропаганда;
- демонстрування актів насилля, пропаганда злочинів і навчання їх здійснення [7 : 223].

Багаторазове споглядання сцен насильства та агресії зумовлює виникнення ефекту збайдужіння у дітей. Систематичні контакти з віртуальною агресією знижують рівень вразливості щодо ситуацій такого типу. Внаслідок цього виникає функція захисту, що оберігає від прикрих емоцій. Молоде покоління може виявляти байдужість до реальних жертв насильства чи починає спокійно сприймати прояви агресії, вважаючи їх невід'ємним елементом життя в сучасному світі [12].

Учені (О. Петрунько та О. Белінська) стверджують, що найбільш акцентованими проблемами перебування дітей у медіа-просторі є «згорання» пізнавальних інтересів, зниження тону су і якості інтелектуальної діяльності, «лінивість» психіки (уваги, пам'яті, уяви); наслідування дітьми асоціальної поведінки віртуальних героїв; «віртуалізація» життєвого світу дітей (руйнування соціальних зв'язків, відволікання від дитячих обов'язків у межах своєї родини, і як найважчий вияв цього – Інтернет-залежність); захоплення іграми з медіа-насильством («ігроманія»); порушення соматичного і психічного здоров'я [11 : 28].

У сучасних реаліях інформаційного прогресу – покоління, яке зростає, часто інтегрується до «віртуального світу», забуваючи про те, що саморозвиток і самовдосконалення відбуваються саме через «живе» спілкування, а не через віртуальний світ. Адаптація свідомості дітей до віртуальної реальності спричиняє виникнення

залежності від ігор, заважає нормальному розвитку особистості, формує зuboжiлу духовнiсть, моральну бiднiсть, пригнiчує психофiзiологiчне та соцiальне здоров'я особистостi [13 : 36].

Дошкiльне дитинство на всiх етапах характеризується постiйною орієнтацiєю на дорослий свiт, потребою прилучення до соцiуму, взаємодії з ним. Тому iнформацiйнi технології, зокрема реклама виконує завдання з просування окремих особливостей, виробiв, iдей або стереотипiв поведiнки, якi можуть як позитивно, так i негативно впливати на свiдомiсть, психiку та здоров'я дiтей дошкiльного вiку. Реклама завдяки своїм величезним можливостям створює передумови виникнення споживчих мотивiв у дiтей, а саме:

1) утилітарних, пов'язаних із безпосереднім задоволенням потреб, одержанням задоволення і навіть насолоди. Діти п'яти – шести років бажать більш дорослого життя, свободи від опіки дорослих, задоволення своєї фізіологічної потреби голоду: просто, швидко, смачно. Звідси їх зацікавленість різними шоколадними батончиками, чіпсами, гамбургерами і, як наслідок споживання такої продукції призводить до негативних явищ – зайвої ваги, ожиріння, проблем з внутрішніми органами;

2) естетичних, пов'язаних із зовнішнім виглядом товару. Привабливість форми, оригінальність кольорового вирішення важливі для дітей дошкільного віку;

3) мотивів престижу, пов'язаних з приналежністю споживачів до певної соціальної групи. Сучасні діти наслідують ті соціальні групи, до яких належать їхні батьки, але й серед них формуються й свої соціальні групи. Окрім того, мультфільми, комп'ютерні ігри, книги й реклама здійснюють формуючий вплив на свiдомiсть дiтей дошкiльного вiку.

4) мотивів досягнення, уподібнення, які притаманні дітям з молодшого дошкільного віку, тісно пов'язані з прагненням ідентифікувати себе із відомим актором, що рекламує товар, бажанням наслідувати успішного батька чи матір. Кумиром може бути і літературний чи телевізійний персонаж, герой рекламного ролика [14 : 9].

Слід звернути увагу і на позитивний вплив інформаційних технологій на особистість дитини-дошкільника. Комп'ютер дозволяє повністю усунути одну з найважливіших причин негативного ставлення дітей до навчання – проблеми нерозуміння матеріалу (новий матеріал подається в інтерактивній формі, що забезпечує та зберігає стійкий інтерес та увагу дітей).

Сучасна дитина занурена в інформаційне середовище, адже живе серед телебачення, книг, журналів та комп'ютерних ігор. Інформація відіграє все більшу роль у життєвому циклі дитини-дошкільника, пронизує всю її діяльність та формує інформаційний спосіб життя. За рахунок цього «сучасне інформаційно-комунікаційне середовище дуже суперечливе, але водночас надзвичайно різноманітне за характером представлених ідеологій, поглядів, підходів до тих чи інших явищ» [15 : 102].

Загальновідомо, що спілкування дітей дошкільного віку з комп'ютером починається із комп'ютерних ігор, ретельно підібраних з урахуванням віку й навчальної спрямованості. Гра є основним видом діяльності дошкільника, займає важливе місце в його житті. Ігрові елементи активізують навчальну діяльність дітей, сприяють розвитку самостійності, ініціативності та логічному пошуку [16 : 35].

Комп'ютерні ігри та вправи слід розглядати як особливий засіб, що стимулює творчу активність дітей. Вони цікаві та доступні, а закладені в них ігрові завдання містять не тільки навчальний матеріал, а ще й мотив і мету, які стимулюють дитину [7 : 223].

Останнім часом з'явилося нове покоління комп'ютерних ігор, які розроблені у співпраці: програмістів, педагогів і психологів. У комп'ютерних іграх обов'язково враховують вікові особливості дітей, закономірності їхнього розвитку, виховання і навчання [17 : 250].

Психологи-дослідники вважають, що комп'ютерні (інформаційні) технології дають молодому поколінню більше можливостей для активного розрядження, ніж пасивне вбирання емоційних вражень біля екрана телевізора. Між тим науковці довели, що у великих дозах комп'ютерні (інформаційні) технології приводять до накопичення хронічного стресу з усіма негативними для організму дітей наслідками [18 : 111].

Сучасним дошкільникам необхідна не лише ґрунтовна інформаційна підготовка. Не менш важливою є естетична готовність сприйняти, відчути соціально-психологічну атмосферу епохи, оцінити її здобутки. У цьому вбачається розуміння необхідності створення належної бази, пов'язаної з удосконаленням моральної культури почуттів, взаємин, потреб, без яких не можна соціалізувати особистість, здатну усвідомити духовні цінності людського буття, красу природи, мистецтва, суспільних відносин, зрештою, самої людини.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Отже, інформаційні технології – є потужним інструментом впливу на морально-духовне становлення молодого покоління. Використання інформаційних технологій в освітньому просторі – це не примха, а жорстка вимога сьогодення. В глобалізованому інформаційному світі ми не отримуємо високих результатів і не зможемо бути конкурентоспроможними, якщо діти дошкільного віку не оволодіють цією ефективною зброєю [17].

Тому необхідно створити нову культуру з інформаційними технологіями, навчитись користуватися ними, не втрачаючи здатності критично мислити, відчувати, спілкуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ніколаєнко С.М. Освіта в інноваційному поступі суспільства / С. М. Ніколаєнко. – Київ: «Знання». –2006. – 207 с.
2. Духовне виховання дітей дошкільного віку. – Херсон: РПО. – 2011. – 72 с.

3. Кучинський М. В. Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів / М. В. Кучинський // Початкова школа. – 1993. – № 1. – С. 27–31.
4. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневецький. – Дрогобич: Коло. – 2003. – 528 с.
5. Артемова Л. В. Моральне виховання дошкільників (Формування суспільних взаємин дітей у грі) / Л. В. Артемова. – Київ: Радянська школа. – 1974. – 104 с.
6. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко, Л. Р. Овчаренко, Л. С. Руханська, В. Р. Самсін. – Тернопіль: Мандрівець. – 2012. – 264 с.
7. Світлана Семчук. Морально-духовне становлення особистості в контексті впливу комп'ютерних технологій / Світлана Семчук // Науковий Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – 2014. – № 1 (12). – Вип. XII. – С. 221–226.
8. Бондаровська В. М. Людина у світі інформаційно-комунікаційних технологій / В. М. Бондаровська, Н. І. Пов'якель // Психолог. – 2005. – № 25 (169). – С. 5–9.
9. Sarasota F. I. Professional Resource Press / professional Resource Exange / F. I. Sarasota. – 1998. – P. 19–31.
10. Youg K. S. Internet addiction: Evaluation and treatment. Innovation in Clinical Practice / K. S. Youg. –1998. – Vol 17. – P. 15–21.
11. Белінська О. Дитина і комп'ютер / О. Белінська // Психолог. – 2006. – № 46 (238). – С. 27–29.
12. Kuryś K. Ekran i widz. Wokół problemu zachowań negatywnych. Przemoc na ekranie / K. Kuryś. – 2001. – Poznań. – S. 246.
13. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення і радіо / Л. Масол // Шкільний світ. – 2003. – № 38–39. – С. 34–41.
14. Бондаровська В. М. Споживчі мотиви дітей / В. М. Бондаровська // Психолог. – 2007. – № 30 (270). – С. 7–9.
15. Семчук С. Информационное влияние общества на формирование личности дошкольника / С. Семчук // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2014. – № 6 (96). – Курск. – С. 104–108.
16. Новик І. М. Проектування навчальних комп'ютерних ігор в освітньому процесі дошкільного навчального закладу / І. М. Новик // Збірник наукових праць «Вісник психології і соціальної педагогіки» Київського університету імені Бориса Грінченка. – 2010. – Вип. 4. – С. 34–36.
17. Голота Н. Підготовка вихователів до застосування комп'ютерних технологій у сучасному ДНЗ / Н. Голота // Сучасне дошкілля : реалії та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ. – 2008. – С. 249–252.
18. Бовть О. Б. Комп'ютерні ігри та дитяча агресивність: випадковий взаємозв'язок чи прикра закономірність? / О. Б. Бовть // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1–2. – С.110–116.

REFERENCES (TRANALATED & TRASLITERATED)

1. Nikolaienko S.M. Osvita v innovatsiinomu postupi suspilstva [Formation of aesthetic taste by means of television and radio] / S. M. Nikolaienko. – Kyiv: «Znannia». –2006. – 207 s.
2. Dukhovne vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Spiritual upbringing of children of preschool age]. – Kherson: RIPO. – 2011. – 72 s.
3. Kuchynskiy M. V. Rol usnoi narodnoi tvorchosti u rozvytku molodshykh shkoliariv [The role of oral folk art in the development of junior schoolchildren] / M. V. Kuchynskiy // Pochatkova shkola. – 1993. – № 1. – S. 27–31.
4. Vyshnevskiy O. Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy] / O. Vyshnevskiy. – Drohobych: Kolo. – 2003. – 528 s.
5. Artemova L. V. Moralne vykhovannia doshkilnykiv (Formuvannia suspilnykh vzaiemyn ditei u hri) [Moral upbringing of preschoolers (Formation of social relations of children in the game)] / L. V. Artemova. – Kyiv: Radianska shkola. – 1974. – 104 s.
6. Bilan O. I. Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku «Ukrainske doshkillia» [Preschooler Development Program «Ukrainian Preschool»] / O. I. Bilan, L. M. Vozna, O. L. Maksymenko, L. R. Ovcharenko, L. S. Rukhanska, V. R. Samsin. – Ternopil: Mandrivets. – 2012. – 264 s.
7. Svitlana Semchuk. Moralno-dukhovne stanovlennia osobystosti v konteksti vplyvu kompiuternykh tekhnolohii [Moral and spiritual formation of personality in the context of the influence of computer technologies] / Svitlana Semchuk // Naukovyi Visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya : Pedahohika. – 2014. – № 1 (12). – Vyp KhII. – S. 221–226.
8. Bondarovska V. M. Liudyna u sviti informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Man in the world of information and communication technologies] / V. M. Bondarovska, N. I. Poviakel // Psykholoh. – 2005. – № 25 (169). – S. 5–9.
9. Sarasota F. I. Rrofessional Resource Press / professional Resource Exange / F. I. Sarasota. – 1998. – P. 19–31.
10. Youg K. S. Internet addiction: Evaluation and treatment. Innovation in Clinical Practice / K. S. Youg. –1998. – Vol 17. – R. 15–21.
11. Belinska O. Dytna i kompiuter [Baby and computer] / O. Belinska // Psykholoh. – 2006. – № 46 (238). – S. 27–29.

12. Kuryś K. Ekran i widz. Wokół problemu zachowań negatywnych. Przemoc na ekranie / K. Kuryś. – 2001. – Poznań. – S. 246.
13. Masol L. Formuvannia estetychnoho smaku zasobamy telebachennia i radio [Formation of aesthetic taste by means of television and radio] / L. Masol // Shkilnyi svit. – 2003. – № 38–39. – S. 34–41.
14. Bondarovska V. M. Spozhyvchi motyvy ditei [Consumer motives of children] / V. M. Bondarovska // Psykholoh. – 2007. – № 30 (270). – S. 7–9.
15. Semchuk S. Ynformatsyonnoe vliyanie obshchestva na formyrovanye lychnosti doshkolnyka [Informational influence of society on the formation of the personality of a preschooler] / S. Semchuk // Zhurnal nauchnykh publikatsiy aspirantov y doktorantov. – 2014. – № 6 (96). – Kursk. – S. 104–108.
16. Novyk I. M. Proektuvannia navchalnykh kompiuternykh ihor v osvithomu protsesi doshkolnoho navchalnoho zakladu [Designing educational computer games in the educational process of a preschool educational institution] / I. M. Novyk // Zbirnyk naukovykh prats «Visnyk psykholohii i sotsialnoi pedahohiky» Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka. – 2010. – Vyp. 4. – S. 34–36.
17. Holota N. Pidhotovka vykhovateliv do zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u suchasnomu DNZ [Training of educators for the application of computer technologies in the modern DNZ] / N. Holota // Suchasne doshkillia : realii ta perspektyvy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Kyiv: Vyd-vo NPU. – 2008. – S. 249–252.
18. Bovt O. B. Kompiuterni ihry ta dytiacha ahresyvnist: vypadkovyi vzaïmozv'язok chy prykra zakonominist? [Child and computer Computer games and child aggression: casual interconnection or accusation of law?] / O. B. Bovt // Pedahohika i psykholohiia. – 2002. – № 1–2. – S.110–116.

Семчук С. И. Информационные технологии как фактор влияния на морально-духовное становление молодого поколения

В статье рассматривается проблема нравственно-духовного становления личности молодого поколения в условиях информатизации общества. Раскрыты аспекты личностных качеств молодого поколения, формируются под влиянием информационных технологий. Представлен ретроспективный анализ взглядов учёных по исследуемой проблеме. Автор статьи рассматривает понятие «информационные технологии», «киберпанк», «Интернет-зависимость», «духовно-нравственное воспитание». В статье описаны психологические закономерности и особенности духовного становления детей дошкольного возраста. Определено, что культурными формами становления детской духовности в процессе воспитания и образования, наряду с детскими играми являются компьютерные игры. Особенностью компьютерных игр является то, что в качестве одного из игроков выступает компьютерная программа. Выяснено, что распространение компьютерных игр осуществляет сильное позитивное и негативное влияние на морально-духовное становление молодого поколения.

Ключевые слова: *информационные технологии, информационное общество, ребенок дошкольного возраста, молодое поколение, дошкольное образование, Интернет-зависимость, духовно-нравственное воспитание, духовно-нравственные качества.*

Semchuk S. I. Information technologies as a factor of influence on the moral and spiritual formation of the younger generation

The article deals with the problem of moral and spiritual formation of the personality of the younger generation in the conditions of society's informatization. It reveals the aspects of the personal qualities of the younger generation, which are formed under the influence of information technologies. The author gives a retrospective analysis of the scientists' attitudes on this problem and considers the concept of «information technologies», «cyberpunk», «Internet addiction», «spiritual and moral education». The article describes the psychological regularities and peculiarities of the spiritual formation of preschool age children. It is mentioned that pre-school childhood is the initial period of personality formation, when the foundations of character, attitude towards the environment, people, to themselves, moralistic norms of behavior, important for the personal development of the quality of the psyche are formed. In the modern world, the personality of a child from an early age is in the environment of the technosphere. It is an essential part of which is information technology. It was found that, in addition to the Internet dependence of the younger generation, content cyber-threats have become widespread. It has been determined that the cultural forms of the formation of children's spirituality in the process of education along with children's games are computer games. It is revealed that the spreading of computer games has a positive and negative impact on the moral and spiritual formation of the younger generation.

Keywords: *information technology, information society, preschooler, younger generation, pre-school education, Internet addiction, spiritual and moral education, spiritual and moral qualities.*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті актуалізовано питання підготовки магістрів – майбутніх викладачів вищої школи. Доведено необхідність удосконалення їх професійної методичної підготовки з урахуванням сучасних викликів суспільства. Визначено необхідність осмислення й узагальнення теорії і практики підготовки магістрів до викладацької діяльності у вищій школі з урахуванням продуктивного досвіду закладів вищої освіти. Представлено результати теоретичних узагальнень автора у зазначеному напрямі, вихідні позиції професійної методичної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Окреслено перспективи впровадження визначених підходів у практику роботи вищих закладів освіти.

Ключові слова: магістр, викладач вищої школи, професійна методична підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасні напрями модернізації вищої школи, орієнтовані на входження вітчизняної системи освіти у єдиний європейський освітній простір, визначають необхідність спеціальної підготовки викладача вищої школи. За таких умов, згідно із статтею 32 п. 1 Закону України «Про вищу освіту» (2014), розширення автономії вищих навчальних закладів зумовило можливість здійснення ними підготовки здобувачів вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень магістр) за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта». З огляду на це, актуалізується потреба в осмисленні й узагальненні теорії і практики підготовки магістрів – майбутніх викладачів вищої школи з урахуванням сучасних викликів, продуктивного досвіду вищої школи. У цьому процесі особливої актуальності набувають методика, методи, технології та техніки викладання дисциплін у вищій школі.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Вивчення проблеми підготовки магістрів в системі вищої освіти України, її результативності здійснювали О. Гура [1], С. Вітвицька [2] та ін. Сферу професійно-педагогічної підготовки фахівців досліджували О. Абдуліна [3], І. Зязюн [4], Н. Кузьміна [5], Н. Ничкало [6] та ін. Разом з тим, потребує особливої уваги конкретизація системи професійних методичних знань та умінь, оволодіння якими є пріоритетним у ході підготовки викладача вищої школи. Автором розпочато теоретичні і прикладні дослідження у окресленій сфері.

Мета статті: узагальнити теоретичні аспекти проблеми вдосконалення професійної методичної підготовки майбутніх викладачів вищої школи.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті розв'язання окреслених завдань слід зазначити, що базовою дисципліною, орієнтованою на формування професійних методичних знань та умінь здобувачів вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень магістр) за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» у Житомирському державному університеті імені Івана Франка виступає «Методика викладання у вищій школі», що вивчає оптимальне поєднання загально дидактичних методів, прийомів і засобів навчання, які застосовуються для організації навчального процесу. Основною метою вивчення зазначеного курсу визначено набуття майбутніми викладачами вищих навчальних закладів знань про оптимальні умови реалізації навчально-виховного процесу у вищій школі (з опорою на базову освіту), шляхи досягнення вищими навчальними закладами якісно нового рівня в умовах реалізації положень Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» та Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки, а також формування умінь, що забезпечують набуття досвіду професійно-педагогічної діяльності у вищій школі – методичних умінь [7].

Як відомо, педагогічні дисципліни за своєю суттю ніколи не обмежувалися передачею існуючих зразків досвіду. Основним їх призначенням завжди було творення людини, здатної змінювати світ, наповнювати його відповідно до запитів цивілізаційного розвитку новим змістом.

Усвідомлення зазначеного явища дає підстави для внесення відповідних коректив у навчальні плани університетів з відповідним уточненням найважливіших елементів змісту професійно-педагогічної підготовки – знань, умінь та навичок. Тому, як визначено відповідними освітньо-професійними програмами, по завершенню вивчення курсу магістри повинні оволодіти *знаннями*:

- теоретичних основ навчально-виховного процесу та процесу професійної підготовки;
- загальних науково-теоретичних основ методики викладання навчальних дисциплін у вищій школі;
- концептуальних засад організації навчально-виховного процесу вищої школи на сучасному етапі оновлення системи освіти;
- практико орієнтованих підходів та педагогічного інструментарію реалізації навчального процесу у вищій школі.

Відповідно, по завершенню вивчення курсу магістранти повинні оволодіти комплексом практичних *умінь*, спрямованих на: *застосування* отриманих професійно-педагогічних знань на практиці; *оволодіння* цільовими

діями, принципами відбору способів дій у межах викладання спеціальних дисциплін; *розв'язання* навчальних і професійних завдань. Разом з тим, у процесі навчання майбутній викладач вищої школи має оволодіти колом умінь, що забезпечують формування здатності до активної, ініціативної професійної діяльності, самовдосконалення, саморозвитку.

За таких умов, *уміння*, як ядро професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача, з одного боку, розглядаємо як їх здатність на основі здобутих знань активно включатися у професійну педагогічну діяльність, з іншого, – як цілеспрямовану динамічну систему осмислених дій, що забезпечують виконання професійної діяльності з урахуванням базових положень педагогічної галузі знань, їх структури, принципів, особливостей.

У освітньо-професійній програмі курсу «Методика викладання педагогіки» для здобувачів вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень магістр) за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» окреслено, що вивчення дисципліни спрямоване на оволодіння майбутніми викладачами вищої школи вміннями предметно-педагогічними, загальнопедагогічними, ключовими вміннями надпредметного характеру.

Так, блок *предметно-педагогічних* умінь забезпечує засвоєння навчального матеріалу дисциплін педагогічного циклу та включає:

- *інформаційно-орієнтаційні* (прослуховування, читання, спостереження) – вміння націленого сприймання та відображення навчального матеріалу (малюнку, схеми, рисунку тощо) в аудиторії та при виконанні домашнього завдання. Ці вміння забезпечують орієнтацію студента у навчальному завданні та при плануванні наступних дій, пов'язаних з пошуком способів та засобів виконання завдання;

- *операційно-виконавчі* – вміння, пов'язані з пошуком способів та засобів виконання навчальних завдань;

- *контрольно-корекційні*: (самоперевірка та самоконтроль) – вміння націленої рефлексії щодо виконання навчальних завдань.

Блок *загальнопедагогічних* умінь віддзеркалює прикладну складову педагогічних знань на рівні вивчення дисциплін педагогічного циклу:

- *інформаційно-орієнтаційні* – вміння націленого сприймання та відображення інформації, що забезпечує орієнтацію студента при виконанні завдань та плануванні дій, пов'язаних з пошуком способів та засобів впровадження локальних навчальних технологій;

- *технологічні* – вміння, пов'язані з засвоєнням, відтворення та творчою інтерпретацією локальних навчальних технологій;

- *навчально-організаційні* – вміння, пов'язані з упровадженням способів та засобів реалізації локальних навчальних технологій;

- *навчально-комунікативні* – вміння, що забезпечують комунікативний фон упровадження локальних навчальних технологій;

- *контрольно-корекційні* – вміння націленого аналізу та самоаналізу щодо впровадження локальних навчальних технологій.

У контексті актуалізованої проблеми, наголошуємо, що *ключові вміння надпредметного характеру* мають універсальний характер, надають можливість майбутньому фахівцю адаптуватися у сучасному професійному та життєвому середовищі, а їх показниками визначено:

- *пізнавальні* – вміння націленого сприймання та відображення педагогічних знань, що забезпечують орієнтацію студента у ході виконання професійної діяльності та житті;

- *регулятивні* – вміння, що забезпечують усталення професійної позиції шляхом використання заходів організаційного характеру;

- *технологічні* – вміння, пов'язані з відтворенням та творчою інтерпретацією професійних та життєвих дій з опорою на загальнопедагогічний технологічний апарат;

- *комунікативні* – вміння, що забезпечують комунікативний фон адаптації фахівця в умовах знаннєвого суспільства;

- *контрольно-корекційні* – вміння націленого аналізу та самоаналізу оточуючого професійного та соціального середовища [7].

Особливе місце у системі умінь викладача вищої школи відводять *професійним методичним вмінням*, які є стрижнем професійної методичної підготовки викладача вищої школи. Проблему формування професійних методичних умінь розглядали О. Абдуліна, Б. Ананьєв, Є. Бойко, В. Гриньова, М. Д'яченко, Л. Кандибович, В. Кулешова, Н. Кузьміна, В. Мальована, В. Мерлін, О. Резван, Б. Теплов, А. Усова та ін.

Узагальнюючи висновки науковців, *методичні вміння* розглядаємо як певну систему дій, що передбачає осмислення цілей, завдань та принципів побудови конкретної навчальної дисципліни, самостійне конструювання її змісту, відбір раціональних способів її викладання, здійснення аналізу і оцінки отриманих результатів. В основу формування професійних методичних умінь у ході вивчення курсу «Методика викладання у вищій школі» для здобувачів вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень магістр) за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» покладено діяльнісний підхід (окремі кроки у структурі дії з визначенням доцільної послідовності їх виконання), що дозволяє виділити структурні одиниці системи професійних методичних умінь, серед яких:

- вміння усвідомлювати мотивацію виконуваної дії у цілому та при викладанні спеціальних дисциплін;

- вміння окреслювати цілепокладання дії, що виконується, як передбачення очікуваних результатів у ході викладання спеціальних дисциплін;

- уміння застосовувати знання теорії методики викладання у вищій школі на практиці;
- уміння дії структурувати, визначати логіку їх реалізації у ході практичної діяльності;
- уміння окреслювати (передбачати) результати викладання навчальних дисциплін на основі поставленої мети;
- уміння забезпечувати заплановані результати шляхом виконання раціональної послідовності професійно-педагогічних дій.

Власне процес формування професійних методичних умінь майбутніх викладачів вищої школи визначаємо як його здатність і готовність коректно вирішувати поставлені професійно-педагогічні завдання, застосовуючи доцільні дидактичні методи і засоби, тобто розглядаємо уміння як результат діяльності.

Програмою передбачено проведення лекційних та семінарських занять, на яких розглядаються теоретичні та практичні питання викладацької діяльності, організаційно-правові форми активізації учасників навчального процесу, а також виконуються конкретні завдання з відповідних тем навчальної дисципліни (залежно від базової освіти).

Визначена група умінь є ключовим результатом оволодіння курсом «Методика викладання у вищій школі» (див. табл. 1), що перевіряється виконанням магістрантами проектного завдання «Викладання фахових дисциплін: сучасні методи навчання».

У зазначеному контексті проект є підсумковою практичною розробкою, яка дає змогу магістрантам (розробникам проекту) показати вміння застосовувати отримані знання (планування та організація навчального процесу як складова їх майбутньої кваліфікації та ін.) у практичній площині.

Таблиця 1

Результати оволодіння знаннями методики викладання навчальних дисциплін

№	Конкретизація результату
1	Визначати місце і роль навчальної дисципліни у формуванні інтегральної, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей майбутнього фахівця за результатами аналізу освітньої програми
2	Здійснювати розподіл бюджету часу, який відведено на дисципліну відповідно до робочого навчального плану за видами аудиторної та поза аудиторної роботи студента.
3	Здійснювати розподіл змісту дисципліни за темами.
4	Складати план лекційних занять, визначаючи з кожної лекції питання до розгляду, зміст і форму презентаційного матеріалу, технічні засоби навчання.
5	Розробляти план практичних (семінарських, лабораторних) занять, зокрема визначати до кожного заняття питання до обговорення, форму організації заняття і види контролю, результат заняття – компетентності, навчальні джерела. Демонструвати знання і розуміння дидактичних особливостей кожного з інтерактивних методів навчання у контексті формування інтегральної, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей майбутнього фахівця.
6	Планувати самостійну роботу студентів, яка виконується під керівництвом викладача (індивідуальні завдання) і за опосередкованої участі викладача.
7	Визначати форми проміжного і підсумкового контролю і критерії оцінювання знань студентів.
8	Розробляти зміст індивідуальних занять і критерії їх оцінювання.
9	Складати завдання до підсумкового контролю, а також екзаменаційні білети (якщо з дисципліни є іспит)
10	Формувати навчально-методичний комплекс дисципліни.
11	Розробляти тести.
12	Розробляти практичні завдання у формі кейсів, рольових і ділових ігор, тренінгів тощо.

Проект є авторською інтерпретацією організаційних засад навчального процесу в умовах упровадження сучасних методів навчання (традиційних, інноваційних, інформаційно-комунікаційних) і сучасних систем методичної і технологічної підтримки та виконується за відповідним алгоритмом.

Алгоритм виконання проектного завдання

1. Проект розробляється з конкретної навчальної дисципліни за вибором магістранта відповідно до пунктів таблиці 2.

2. Проект подається у письмовому вигляді (друкована основа).

Так, лекція як основна форма проведення навчальних занять у вищій школі, призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. У ході лекції здійснюється усний виклад матеріалу викладачем, а її метою визначається розкриття основних положень теми, досягнень науки, актуалізація невіршених проблем, узагальнення досвіду роботи, надання рекомендацій щодо використання основних висновків за темами на практичних заняттях. Магістранти орієнтовані на наявність різних типів лекцій, кожна з яких несе певне навчальне навантаження: інформаційна, проблемна, лекція-дискусія, лекція-бесіда, лекція з розбором конкретних навчальних ситуацій, лекція-діалог, лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, лекція-консультація, лекція-презентація тощо, що реалізуються завдяки використанню комплексу відомих методів навчання. Підготовка лекційного заняття здійснюється з опорою на відповідний алгоритм.

Етапи виконання навчального проекту

№	Блоки навчального проектного завдання
1	1.1. Мета і завдання навчальної дисципліни. 1.2. Компетентності, які формуються. 1.3. Місце дисципліни у структурно-логічній схемі робочого навчального плану.
2	2.1. Навчально-тематичний план та зміст за темами.
3	Організація лекційних занять. 3.1. План-конспект проведення лекційного заняття (методична розробка одного лекційного заняття – загальний алгоритм додається).
4	Організація практичних (семінарських, лабораторних занять). 4.1. Обґрунтування обраних методів навчання та їх загальна характеристика. 4.2. План проведення практичного (семінарського/лабораторного) заняття (методична розробка одного заняття – загальний алгоритм додається).

Загальний алгоритм підготовки до лекційного заняття

1. Тема (кількість годин на вивчення).
2. Тип лекційного заняття з його обґрунтуванням (загальні методичні основи).
3. Мета та завдання вивчення теми.
4. Знання та уміння, що формуються у ході вивчення теми.
5. Питання до розгляду (план).
6. Навчальна література.
7. Обладнання. ТЗН (технічні засоби навчання).
8. Виклад навчального матеріалу (базові положення по кожному питанню плану заняття з розподілом бюджету часу на вивчення кожного питання).
9. Матеріали аудіовізуального супроводу (слайди у роздрукованому вигляді по тексту лекції).

Виконання проектного завдання включає розробку плану проведення практичного (семінарського, лабораторного заняття) з урахуванням того, що семінар – форма навчання, яка передбачає обговорення проблем, що стосуються певної теми або матеріалу прослуханої лекції. (враховується, що, готуючись до семінару, студенти можуть працювати над повідомленнями з окремих питань, проводити спостереження, збирати певний фактичний матеріал, відвідувати музеї, читати додаткову літературу, знайомитися з документами), а лабораторне заняття – одна з форм навчання, метою якої є формування певних (професійних загальнонаукових та ін.) умінь та навичок на основі аналізу та узагальнення вивченого теоретичного матеріалу. Практичне заняття розробляється з дотриманням компонентів відповідного алгоритму.

Загальний алгоритм підготовки до практичного (семінарського/лабораторного заняття)

1. Тема (кількість годин на вивчення).
2. Форма організації практичного заняття з його обґрунтуванням (загальні методичні основи).
3. Мета та завдання вивчення теми.
4. Знання та вміння, що формуються у ході вивчення теми.
5. Питання до обговорення (план).
6. Навчальна література.
7. Обладнання. ТЗН (технічні засоби навчання).
8. Загальні та індивідуальні завдання, що виконували студенти у ході підготовки до заняття.
9. Поетапний конспект проведення навчального заняття з обґрунтуванням обраних методів та засобів; розподілом бюджету часу на вивчення кожного питання): актуалізація опорних знань, етап закріплення знань, розвитку умінь та навичок (вивчення нового матеріалу), підведення підсумків заняття.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Викладене дає підстави для низки теоретичних узагальнень:

1. Досвід підготовки майбутніх викладачів вищої школи у Житомирському державному університеті імені Івана Франка виявив актуальність проведення подальшої науково-організаційної роботи з підготовки фахівців для вітчизняної вищої освіти.

2. Здійснене дослідження є певною спробою окреслити вихідні позиції освітнього процесу з професійної методичної підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Актуальним залишається питання впровадження визначених змістових і організаційних підходів у практику роботи вищих закладів освіти, що визначено як перспективні напрями майбутніх наукових розвідок автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : теоретико-методологічний аспект : [монографія] / О. І. Гура. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. – 332 с.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підр. за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / Вітвицька С.С. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
3. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : [для пед. спец. высш. учеб. заведений] / Абдуллина О. А. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. :

Просвещение, 1990. – 141 с.

4. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність / І. А. Зязюн // Неперервна освіта : теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 78.

5. Кузьміна Н.В. Професіоналізм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Кузьміна Н.В. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.

6. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і педагогіка праці : проблеми взаємозв'язку в умовах ринкової економіки / Н. Г. Ничкало // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 2 (67)10. – С. 33–46.

7. Сидорчук Н. Г. Професійно-педагогічна підготовка студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору : історико-педагогічний аспект : [монографія] / Н. Г. Сидорчук ; за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 608 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gura O. I. Psy`xologo-pedagogichna kompetentnist` vy`kladacha vy`shhogo navchal`nogo zakladu : teoret`ko-metodologichny`j aspekt [Psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution: theoretical and methodological aspect]: [monografiya] / O. I. Gura. – Zaporizhzhya : GU «ZIDMU», 2006. – 332 s.

2. Vitvy`cz`ka S.S. Osnovy` pedagogiky` vy`shhoyi shkoly` [Basics of Higher School Pedagogy] : pidr. za modul`no-rejty`ngovoju sy`stemoju navchannya dlya studentiv magistratury` / Vitvy`cz`ka S.S. – Ky`yiv: Centr navchal`noyi literatury`, 2006. – 384 s.

3. Abdullina O.A. Obschepedagogicheskaya podgotovka uchitelya v sisteme vissshego pedagogicheskogo obrazovaniya [General pedagogical training of teachers in the system of higher pedagogical education]: [dlya ped. spets. vyiss. ucheb. zavedeniy] / Abdullina O. A. – [2-e izd., pererab. i dop.] – М. : Prosveschenie, 1990. – 141 с.

4. Zyazyun I. A. Texnologizaciya osvity` yak istory`chna neperervnist` [Technologization of education as historical continuity] / I. A. Zyazyun // Neperervna osvita : teoriya i prakty`ka. – 2001. – Vy`p. 1. – S. 78.

5. Kuzmina N. V. Professionalizm lichnosti prepodavatelya i мастера proizvodstvennogo obucheniya [The professionalism of the personality of the teacher and master of industrial training] / Kuzmina N. V. – М. : Vyiss. shk., 1990. – 119 s.

6. Ny`chkalo N. G. Profesijna pedagogika i pedagogika praci : problemy` vzayemozv'yazku v umovax ry`nkovoyi ekonomiky` [Professional pedagogy and pedagogy of labor: problems of interconnection in a market economy] / N. G. Ny`chkalo // Pedagogika i psy`xologiya. – 2010. – # 2 (67)10. – S. 33–46.

7. Sy`dorchuk N. G. Profesijno-pedagogichna pidgotovka studentiv univerty`tetiv u konteksti yedy`nogo yevropejs`kogo osvith`nogo prostoru : istory`ko-pedagogichny`j aspekt [Professional and pedagogical training of university students in the context of a single European educational space: historical and pedagogical aspect] : [monografiya] / N. G. Sy`dorchuk ; za zag. red. O. A. Dubasenyuk. – Zhy`tomyr : Vy`d-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – 608 s.

Сидорчук Н. Г. Теоретические основы совершенствования профессиональной методической подготовки будущих преподавателей высшей школы

В статье поднимается вопрос подготовки магистров - будущих преподавателей высшей школы. Доказана необходимость усовершенствования их профессиональной методической подготовки с учетом современных вызовов общества. Определена необходимость осмысления и обобщения теории и практики подготовки магистров к преподавательской деятельности в высшей школе с учетом продуктивного опыта высших учебных заведений. Представлены результаты теоретических обобщений автора в указанном направлении, исходные позиции профессиональной методической подготовки будущих преподавателей высшей школы. Определены перспективы внедрения соответствующих подходов в практику работы высших учебных заведений.

Ключевые слова: магистр, преподаватель высшей школы, профессиональная методическая подготовка.

Sidorchuk N. G. Theoretical basis for the improvement of professional methodical training of future teachers of higher education

The article deals with the problem of preparing masters - future teachers of higher education. Proved the need to improve their professional methodological training, taking into account the modern requirements of society to the training of highly qualified personnel in various sectors of the economy. The necessity of understanding and generalizing the theory and practice of preparing masters for teaching in higher education, taking into account the productive experience of higher educational institutions, has been determined. The results of theoretical generalizations of the author in this direction are presented on the example of studying the course “Methods of Teaching in Higher School” by applicants of higher education (Master’s level in education and qualification) in specialty 011 “Educational, Pedagogical Sciences” at the Ivan Franko Zhytomyr State University. The main components of the educational and professional program of the course have been identified and characterized with the prospect of master students mastering the optimal combination of didactic methods, techniques and teaching aids used to organize the educational process in higher education. A special place is given to mastering the students of the magistracy professional and pedagogical skills and their important component methodological skills. Through the system of skills identified and the results of the study course. It is proposed to carry out their diagnostics by performing design tasks, including a clearly defined algorithm. The prospects for the implementation of the proposed theoretical aspects of the professional methodical training of future higher school teachers in the practice of higher educational institutions are identified.

Keywords: master, teacher of higher education, vocational methodical training.

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОФЕСІЙНОГО ПРОФІЛЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті запропоновано складові дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, відповідно до Національної рамки кваліфікацій, що можуть бути основою для розроблення їхнього професійного профілю; виокремлено вимоги до знань, умінь, компетентностей різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників; встановлено відповідність рівнів Національної рамки кваліфікацій – освітньому, освітньо-науковому, науковому рівням, академічним кваліфікаціям та посадам науково-педагогічних працівників.

Ключові слова: дослідницька компетентність, Національна рамка кваліфікацій, професійний профіль, професійні рівні, академічні кваліфікації.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Інтеграція до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору потребує адаптації вітчизняного освітнього законодавства до Європейських нормативно-правових документів в галузі освіти та професійного розвитку. Такими документами зокрема, є Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, Національні рамки кваліфікацій (НРК) різних країн, професійні стандарти науково-педагогічних працівників тощо. Однією із складових цих документів є дослідницька компетентність. Тому важливим встановлення складових цих документів щодо змісту дослідницької компетентності та її адекватне відображення у вітчизняних професійних профілях і стандартах науково-педагогічних працівників.

Болонський процес спонукав національні реформи до створення сумісних і порівнюваних систем, структур і процесів, зокрема професійних профілів і стандартів науково-педагогічних працівників. Ці інструменти прозорості спрямовані на підвищення міжнародної конкурентоспроможності як Європейської, так і української системи вищої освіти [1]. Зокрема, однією із новацій Закону України „Про вищу освіту” (2014 р.) є відродження та істотне посилення дослідницько-інноваційного статусу вищої освіти. За законом дослідницько-інноваційна діяльність має здійснюватись на всіх рівнях (від початкового до наукового), для всіх ступенів (від молодшого бакалавра до доктора наук) та в усіх закладах (від коледжу до університету) вищої освіти. За даних умов, особлива роль належить науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти.

Тому на часі невідкладним завданням є виокремлення складових дослідницької компетентності для різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників та її узгодження відповідно до Національної рамки кваліфікацій.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. В Україні накопичено певний досвід з розроблення професійних профілів і стандартів для різних категорій працівників відповідно до вимог Болонського процесу. Варто зазначити, що на теперішній час, це питання вирішується, як на законодавчому так і виконавчому рівнях. Зокрема, означену проблему подано у ст. 32 – 40 Закону України “Про освіту” (2017 р.). Крім того, постановою КМУ від 05.12.2018 р. № 1029 «Деякі питання Національного агентства кваліфікацій» утворено Національне агентство кваліфікацій (НАК). Постановою КМУ від 29.12.2010 р. №1225 (зі змінами та доповненнями) створено міжвідомчу робочу групу з питань розроблення та впровадження Національної рамки кваліфікацій та розроблено план заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016 – 2020 рр., затверджений розпорядженням КМУ від 14.12.2016 р. № 1077-р. Окремі норми та положення, зокрема щодо визнання поряд із кваліфікаційними – характеристиками професійних стандартів закладено у проект Трудового кодексу України.

Результатами здійснених на державному рівні заходів, щодо розроблення професійних стандартів стали: порядок розроблення та затвердження професійних стандартів, затверджений постановою КМУ від 31 травня 2017 р. № 373; методика розроблення професійних стандартів; затверджена наказом Міністерства соціальної політики України 22 січня 2018 р. за № 74; реєстри затверджених професійних стандартів, до якого на теперішній час внесено 4 професійних стандарти (вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти, машиніст електровоза, стюард (послуги у дорозі), складач поїздів).

Концептуальні засади розвитку дослідницьких компетентностей у науково-педагогічних працівників розкрита у працях В. Майбороди [2], Ю. Скиби [3], О. Ярошенко [4] та ін. Практику професійного розвитку науково-педагогічних працівників, зокрема дослідницької компетентності у вітчизняних і зарубіжних університетах розкрита у працях О. Жабенка [5]; створення умов кар'єрного зростання науково-педагогічних працівників – Г.Чорнойван [6]; професійний профіль молодого дослідника І. Линьова [7] та ін.

Проте проблема проектування дослідницької компетентності для різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників та їх відповідність Національній рамці кваліфікацій залишилася поза увагою

вітчизняних науковців.

Мета статті. Спроекувати дослідницькі компетентності для різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників та відповідно до Національної рамки кваліфікацій.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідницько-інноваційна складова, на думку В. Лугового та ін., є ключовою умовою ефективної діяльності науково-педагогічних працівників. Узгодженість дослідницької компетентності для різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників та Національної рамки кваліфікацій стосується: 1) методологічних підходів щодо відповідності професійних профілів і стандартів на основі Національної рамки кваліфікацій; 2) визнання професійного профілю основним документом, який встановлює визначені НРК вимоги до знань, умінь, навичок, компетентностей, системи цінностей і особистих якостей; 3) визнання отриманих дослідницьких компетентностей науково-педагогічних працівників вимогам одиниць професійного профілю (основних трудових функцій); 4) формування єдиних критеріїв виконання вимог до дослідницької компетентності; 5) визначення компетентностей, які характеризують вимоги до посади науково-педагогічного працівника [8].

Національна рамка кваліфікацій затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [9] надає допомогу в побудові бажаної індивідуальної траєкторії розвитку дослідницької компетентності. Проте, перешкодою до впровадження Національна рамка кваліфікацій є відсутність відповідності її рівнів чинним академічним кваліфікаціям та посадам науково-педагогічних працівників.

У Національній рамці кваліфікацій під описом (deskriptором) кваліфікації вищої освіти розуміють характеристику результатів навчання, які має продемонструвати особа для присвоєння їй відповідної кваліфікації. Одним із deskriptорів визначені в Національній рамці кваліфікацій в узагальненому вигляді є дослідницька компетентність, яку має продемонструвати особа після завершення програми вищої освіти [9] (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Відповідність компетентностей посадам науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти [1].

Посада	Компетентності
Асистент, викладач	Здатність до розв'язування складних задач і проблем у певній галузі професійної діяльності, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог
Старший викладач, доцент	Здатність до розроблення і впровадження методики дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичного або прикладного завдання, мають загальнонаціональне значення
Професор	Демонстрування найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях

Як вказано у табл. 1.1, асистент, викладач закладу вищої освіти має володіти компетентностями щодо розв'язування складних задач і проблем, старший викладач, доцент – компетентностями у галузі розроблення і впровадження методики дослідницької роботи, професор – найвищими компетентностями у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи.

Таблиця 1.2

Вимоги до рівня сформованості дослідницьких умінь різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників

Посада	Рівень дослідницьких умінь
Асистент, викладач	Розв'язання складних задач і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог. Проведення дослідницької та/або інноваційної діяльності.
Старший викладач, доцент	Критичний аналіз, оцінка і синтез нових та складних ідей. Розроблення та реалізація проектів, включаючи власні дослідження, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язання значущих соціальних, наукових, культурних, етичних та інших проблем.
Професор	Критичний аналіз комплексних проблем, синтез нових складних ідей, зокрема у міждисциплінарних сферах розроблення та реалізація комплексних проектів, як правило, у рамках власної дослідницької школи, які дають змогу глибоко переосмислювати наявне і забезпечувати вагомий приріст нового системного знання та/або модернізації професійної практики, та розв'язання складних соціально значущих проблем з використанням дослідницько-інноваційних методів.

Як видно з табл. 1.1, чим вища посада науково-педагогічного працівника, тим вищі вимоги до рівня його дослідницьких компетентностей. Для успішного використання розроблених професійних профілів важливим є узгодження рівнів НРК з академічними кваліфікаціями і посадами науково-педагогічних працівників (табл. 1.2).

Як вказано у табл. 1.2, асистент, викладач має володіти вміннями розв'язувати складні задачі і проблеми, що потребують оновлення та інтеграції знань; старший викладач, доцент – вміннями критичного аналізу, оцінки і синтезу нових та складних ідей зорієнтованих на створення нових цілісних знання; професор – вміннями критичного аналізу комплексних проблем, здійснювати синтез нових складних ідей і забезпечувати вагомий приріст нового системного знання.

Наступним компонентом дослідницької компетентності різних професійних рівні науково-педагогічних працівників є рівень володіння дослідницькими знаннями (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Вимоги до рівня володіння дослідницькими знаннями
різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників

Посада	Рівень дослідницьких знань
Асистент, викладач	Спеціалізовані концептуальні знання, набуті у процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, зокрема в контексті дослідницької роботи. Критичне осмислення проблем у дослідницькій професійній діяльності та на межі предметних галузей
Старший викладач, доцент	Найбільш передові концептуальні та методологічні знання в галузі науково-дослідницької діяльності і на межі предметних галузей
Професор	Нові концептуальні та методологічні знання в певній та суміжних галузях науково-дослідницькій діяльності, які набуті на основі особистого комплексного дослідження та є основою для відкриття нових напрямів і проведення подальших досліджень

Наведена у табл. 1.3 градація дослідницьких знань залежить від глибини проникнення в сутність інформації і визначає професійні вимоги до відповідної посади. Зокрема, асистент, викладач має володіти спеціалізованими концептуальними дослідницькими знаннями; старший викладач, доцент – найбільш передовими концептуальними та методологічними дослідницькими знаннями; професор – новими концептуальними та методологічними дослідницькими знаннями.

Дескриптори компетентностей різних професійних рівні науково-педагогічних працівників відповідно до Національної рамки кваліфікацій подано у табл. 1.4

Аналіз табл. 1.4 свідчить про відмінності щодо вимог до дослідницьких компетентностей науково-педагогічних працівників залежно від посади, зокрема для асистента і викладача це здатність розв'язувати складні дослідницькі задачі і проблеми, старшого викладача і доцента – здатність розв'язувати комплексні дослідницькі проблеми, а для професора – здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні дослідницькі проблеми.

Таблиця 1.4

Відповідність Національної рамки кваліфікацій освітньому, освітньо-науковому і науковому рівням вищої освіти і різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників щодо сформованості дослідницьких компетентностей [9]

Рівень	Компетентності	Посада
7	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у процесі наукової діяльності, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог	Асистент, викладач
8	Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики	Старший викладач, доцент
9	Здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій	Професор

Узагальнені результати відповідності академічним кваліфікаціям і посадам науково-педагогічних працівників Національній рамки кваліфікацій подано у табл. 1.5

**Відповідність рівнів НРК академічним кваліфікаціям і
посадам науково-педагогічних працівників щодо дослідницької компетентності**

Рівень НРК	Рівень вищої освіти	Посада	Методи діяльності	Дослідницькі уміння	Дослідницькі знання
7	Магістр	Асистент викладач	Оцінка відповідності готового рішення проблемній ситуації Вибір і пряме використання типових методів діяльності	Уміння ідентифікувати інформацію про поняття, явища. відносини, алгоритми дій. Уміння вирішувати дослідницькі завдання шляхом самостійного вибору та використання типових методів діяльності в типових умовах	Знання інформації про об'єкти діяльності, володіння методами описового та експериментального характеру. Знання законів функціонування конкретних об'єктів діяльності, достатнє для вибору й обґрунтування самостійного рішення в типових умовах
8	Кандидат наук (доктор філософії)	Старший викладач, доцент	Вибір і перетворення типових методів для використання у нестандартних умовах	Уміння вирішувати професійні завдання шляхом самостійного перетворення та використання типових методів діяльності в нестандартних умовах для отримання нових результатів	Знання законів функціонування об'єктів діяльності відповідного виду зі ступенем узагальнення і глибиною достатніми для обґрунтування ефективних рішень в нестандартних \ мовах
9	Доктор наук	Професор	Розроблення нових методів діяльності	Уміння вирішувати професійні завдання шляхом розроблення та використання нових методів діяльності для отримання результатів абсолютної новизни	Знання загальних законів функціонування об'єктів будь-якої природи, що дозволяє формувати та впроваджувати особисту модель дослідницької діяльності

Висновок. Отже, спроектовані компоненти дослідницької компетентності для різних професійних рівнів науково-педагогічних працівників можуть бути використанні при розробленні професійних профілів та стандартів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, індивідуальної траєкторії розвитку дослідницьких компетентностей науково-педагогічних працівників або їх кар'єрного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Салов В.О. Відповідність рівнів національної рамки кваліфікацій чинним кваліфікаціям вищої освіти / В.О. Салов, Т.О. Письменкова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. – К.: ІВО НАПН України, 2013. – № 1. – С. 14–16.
2. Майборода В. К. Організація науково-дослідницької роботи викладачів кафедр вищих навчальних закладів України / В. К. Майборода, Ю. А. Скиба. Збір. Матеріалів круглого столу : “Організація діяльності випускової кафедри в умовах інтеграції освіти” (25 верес. 2014 р., м. Київ). – К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. С. 56–58.

3. Скиба Ю. А. Управління науковою діяльністю викладачів кафедр вищих навчальних закладів України / Ю.А. Скиба // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. – К.: ДП „НВЦ „Пріоритети”, 2015. – № 2. – Дод.1. – С. 66–69.
4. Ярошенко О.Г. Умови реалізації науково-дослідницької діяльності суб’єктів університету в орієнтованому на дослідження освітньому середовищі / О.Г. Ярошенко // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. – № 3. Дод.1. Інтеграція вищої освіти і науки. – С.286–291.
5. Жабенко О.В. Професійний розвиток науково-педагогічних працівників у галузевих університетах України / О.В. Жабенко // Молодий вчений : наук. журнал. – 2018. – № 8 (60). – С. 143–149.
6. Чорнойван Г.П. Розвиток кар’єри дослідника в Європейському дослідницькому просторі / Г. П. Чорнойван // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. – К.: ДП „НВЦ „Пріоритети”, 2015. – № 3 (дод.3). – С. 264-269.
7. Линьова І.О. Профіль молодого дослідника та керівника докторської програми на основі лідерства / І. О. Линьова // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис. – Київ, 2015. – №3 (дод.1) – С. 132–136. Тем. вип.: “Інтеграція вищої освіти і науки”.
8. Іванова І. Освітній та професійний стандарт : проблеми відповідності [Електронний ресурс] / І.Іванова. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/1249>
9. Національна рамка кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Salov V.O. Vidpovidnist rivniv natsionalnoi ramky kvalifikatsii chynnym kvalifikatsiam vyshchoi osvity [Conformity of Levels of the National Framework of Qualifications with Current Qualifications in Higher Education] / V.O. Salov, T.O. Pysmenkova // Vyscha osvita Ukrainy : teoret. ta nauk.-metod. chasopys. – K.: IVO NAPN Ukrainy, 2013. – № 1. – S. 14–16.
2. Maiboroda V. K. Orhanizatsiia naukovykh doslidnytskoi roboty vykladachiv kafedr vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Organization of research work of teachers of departments of higher educational institutions of Ukraine] / V. K. Maiboroda, Yu. A. Skyba. Zbir. Materialiv kruhloho stolu : “Orhanizatsiia diialnosti vypuskovoi kafedry v umovakh intehratsii osvity” (25 veres. 2014 r., m. Kyiv). – K.: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2015. S. 56–58.
3. Skyba Yu. A. Upravlinnia naukovoiu diialnistiu vykladachiv kafedr vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Management of scientific activity of teachers of departments of higher educational institutions of Ukraine] / Yu.A. Skyba // Vyscha osvita Ukrainy : Teoretychnyi ta naukovy-metodychnyi chasopys. – K.: DP „NVTs „Priorytety”, 2015. – № 2. – Dod.1. – S. 66–69.
4. Yaroshenko O.H. Umovy realizatsii naukovykh doslidnytskoi diialnosti subiektiv universytetu v oriietovanomu na doslidzhennia osvitnomu seredovyschi [Terms of realization of research activities of university subjects in research oriented educational environment] / O.H. Yaroshenko // Vyscha osvita Ukrainy: teoret. ta nauk.-metod. chasopys. – K.: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2015. – № 3. Dod.1. Intehratsiia vyshchoi osvity i nauky. – S.286–291.
5. Zhabenko O.V. Profesiyni rozvytok naukovykh pedahohichnykh pratsivnykiv u haluzevykh universytetakh Ukrainy [Professional development of scientific and pedagogical workers in branch universities of Ukraine] / O.V. Zhabenko // Molodyi vchenyi : nauk. zhurnal. – 2018. – № 8 (60). – S. 143–149.
6. Chornoivan H.P. Rozvytok kariery doslidnyka v Yevropeiskomu doslidnytskomu prostori / H.P. Chornoivan [Development of a Researcher's Career in the European Research Area] // Vyscha osvita Ukrainy: teoret. ta nauk.-metod. chasopys. – K.: DP „NVTs „Priorytety”, 2015. – № 3 (dod.3). – S. 264-269.
7. Lynova I.O. Profil molodoho doslidnyka ta kerivnyka doktorskoj prohramy na osnovi liderstva / I. O. Lynova [A profile of a young researcher and leader of a doctoral program based on leadership] // Vyscha osvita Ukrainy : teoret. ta nauk.-metod. chasopys. – Kyiv, 2015. – №3 (dod.1) – S. 132–136. Тем. vyp.: “Intehratsiia vyshchoi osvity i nauky”.
8. Ivanova I. Osvitnii ta profesiyni standart : problemy vidpovidnosti [Educational and Professional Standard: Compliance Problems] [Elektronnyi resurs] / I.Ivanova. – Rezhym dostupu : <http://social-science.com.ua/article/1249>
9. Natsionalna ramka kvalifikatsii [National Qualifications Framework]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341>.

Ю.А. Скиба Исследовательская компетентность как составная часть профессионального профиля научно-педагогического работника высшего учебного заведения

В статье наведены составляющие исследовательской компетентности научно-педагогических работников высших учебных заведений, в соответствии с Национальной рамки квалификаций, которые могут быть основой для разработки их профессионального профиля; выделены требования к знаниям, умениям, компетенциям различных профессиональных уровней научно-педагогических работников; установлено

соответствие уровней Национальной рамки квалификаций – образовательном, образовательно-научному, научном уровням, академическим квалификациям и должностям научно-педагогических работников.

Ключевые слова: академические квалификации, исследовательская компетентность, Национальная рамка квалификаций, профессиональный профиль, профессиональные уровни.

Skyba Y.A. Research competence as an integral part of the professional teaching staff profile of the higher education institutions

In the article the components of research competence of teaching staff of institutions of higher education in accordance with their professional profile are proposed; the requirements for knowledge, skills, competences of different professional levels of teaching staff are specified; the compliance with the levels of the National Framework of Qualifications - the educational, educational, scientific and scientific levels, academic qualifications and positions of teaching staff are established.

It has been established that the assistant should acquire research competence in solving complex problems in a certain area of professional activity, which involves research and / or implementation of innovations and is characterized by uncertainty of conditions and requirements; the associate professor must have the research competencies in the field of development and implementation of research methodology, conducting original research, obtaining scientific results that ensure the solution of an important theoretical or practical task, which have national significance; Professor must possess the highest research competence in the field of development and implementation of research methodology, conducting original research, obtaining scientific results that ensure the solving of an important theoretical or practical problem, which have the national or world significance and published in scientific journals.

Keywords: academic qualifications, research competence, national qualifications framework, professional profile, professional levels

УДК 377.091:37.091.313

Л. В. Сліпчишин

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент
(ВСП «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти», м. Львів

НПУ імені М. П. Драгоманова, м. Київ)

lida.slipchyshyn@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9159-9458>

УПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто сутність і взаємозв'язок сучасних STEM і STEAM педагогічних технологій. Звернено увагу на вплив цих технологій на формування творчої особистості. Досліджено особливості використання цих технологій у професійній (професійно-технічній) освіті. Обґрунтовано доцільність використання STEM і STEAM педагогічних технологій у навчанні кваліфікованих робітників у зв'язку із затребуваністю сучасним ринком праці нових навичок. Наведено зарубіжний досвід із упровадження цих технологій.

Ключові слова: STEM-освіта, STEAM-освіта, професія, уміння, кваліфікований робітник.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні разом із створенням нової української школи в освітній процес активно впроваджуються нові технології – STEM-технологія, дизайн-технологія і STEAM-технологія. Ці технології стали об'єктом розгляду і в професійній (професійно-технічній) освіті, що спричинено їхньою популярністю та ефективністю в освітніх системах багатьох розвинутих країн не лише для загальної середньої освіти, але й у підготовці кваліфікованих робітників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед наукових досліджень, проведених вітчизняними вченими, найближчими до STEM-освіти є ті, що вивчали інтеграцію природничих і технічних дисциплін (Н. Андреева, Л. Васіна, І. Козловська), до STEAM-освіти – ті, що досліджували гуманітаризацію професійної освіти (Н. Абашкіна, С. Романова, Л. Пуховська), внутрішню гуманітаризацію у навчанні технічних дисциплін (Є. Родчанін, Л. Сліпчишин, В. Чернікова). Є також спроби міждисциплінарної інтеграції технічних дисциплін з українською мовою (Н. Півень), органічного включення гуманітарних знань у технічну освіту (Л. Клімашевський, Е. Носенко, Г. Шестопапов) та інші. Найбільш ґрунтовні дослідження з STEM та STEAM-освіти проведені закордоном (Д. Балекс, М. Мінніс, С. Петріна, М. Сандерс, Дж. Якман та інші). Проте роль STEM і STEAM-освіти у підготовці кваліфікованих робітників в Україні практично ще не була предметом розгляду.

Метою статті є розгляд сутності STEM та STEAM-освіти та виявлення підстави та доцільності впровадження цих педагогічних технологій в професійну (професійно-технічну) освіту. *Завдання статті:*

охарактеризувати STEM і STEAM-технології; виявити особливості їх застосування в професійній (професійно-технічній) освіті; показати зарубіжний досвід їх впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Як зазначено в [1], STEM-освіта базується на міждисциплінарному зв'язку основних наукових сфер – природничі науки (*science*), технології (*technology*), проектування (*engineering*, дизайн) і математика (*mathematics*), що визначають конкурентоспроможність особистості на сучасному ринку праці, а для держави – конкурентоспроможність на світовому ринку та орієнтують на інноваційну діяльність. У ході розвитку цих наукових сфер, вони збагачували одна одну своїми відкриттями, винаходами, досягненнями. Розроблення освітніх програм на засадах STEM від початкової школи і до вищої школи включно має на меті модернізувати відповідно до сучасних підходів зміст та оптимізувати обсяг навчального матеріалу на різних рівнях освіти, орієнтуючись на затребувані компетентності та якості фахівців.

За період 1966–2004 рр. кількість докторських ступенів, отриманих американськими громадянами в галузі STEM, зменшилась на 25%. Невтішна статистика змусила вжити заходів для виправлення ситуації. За підтримки Національної ради з наукових досліджень у 1996 році були прийняті «Стандарти наукової освіти», орієнтовані на формування науково грамотної особистості [2: 12], яка вже має більше шансів отримати краще оплачуване робоче місце. Незважаючи на це, у 2012 році американські підлітки серед різних галузей знань ставили науку на 27 місце, а математику на 35. Водночас за даними державного статистичного бюро вдвічі зросла кількість STEM професій і, відповідно, необхідність у так званих «твердих» навичках, які формуються STEM-освітою. Навіть якщо професія не відносилась до STEM поля, вона могла потребувати відповідних навичок. Ця ситуація змусила уряд та провідні фундації і товариства звернути свої зусилля у напрямі STEAM-освіти [3: 4]. У STEAM-освіті додався ще один напрям мистецтво (*arts*), який у цьому контексті є синонімічним до гуманітарних дисциплін і спрямований на освоєння «м'яких» навичок.

Серед предметних галузей STEM-освіти рушійною силою змін є технології та проектування (дизайн), які мають свої особливості впливу на освітні зміни. Технології виходять за рамки дисциплін, що вивчаються, адже вони напряму пов'язані зі змінами в технологічному середовищі. Для загальноосвітньої підготовки вони більше пов'язані з можливостями ІКТ для освітнього процесу, а для практично орієнтованого навчання – орієнтують на різні виробництва та технології, які там використовуються. Проектування (дизайн як проектна діяльність) традиційно вивчалось в технологічній вищій освіті, проте сучасні техніко-технологічні та економічні зміни актуалізували потребу його вивчення набагато раніше. Мова проектування стала доступною для широких верств населення разом із використанням різними компаніями покрокових інструкцій для збирання виробів (меблів, іграшок, різних комплексів тощо).

Провідною організаційною формою STEM-освіти є уроки (заняття) на інтегративній основі, коли об'єднуються схожі теми з різних дисциплін або розробляються нові інтегровані курси. У цьому контексті можна назвати проведені раніше дослідження, в яких вивчалась інтеграція професійних спеціальних дисциплін з фізикою, хімією, математикою, створення метакурсів, а також розширення підстав для інтеграції на прикладах інтегративного підходу до вивчення технічної та гуманітарної сторони об'єкта дослідження (наприклад, технічного матеріалознавства та гуманітарних дисциплін). Такі дослідження хоч і мали місце, проте вони розглядали лише окремі проблеми.

Для впровадження STEM-освіти необхідні високотехнологічні засоби навчання та обладнання, що дають можливість використовувати ІТ-технології, знання і вміння з електротехніки, робототехніки, здійснювати технічне моделювання, проводити дослідження, реалізовувати проекти. Серед заходів, запропонованих МОН України [1], є такі, в яких учні професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О) можуть продемонструвати свої можливості та досягнення, зокрема, це науково-технічна виставка-конкурс учнівських проектів, конференція-конкурс науково-пошукових і проектних робіт. Значний потенціал для проведення таких заходів має позаурочна робота, в якій учні мають можливість реалізувати свої уподобання, працювати над проектами.

У закладах професійної (професійно-технічної) освіти STEM-освіта стосується перш за все висококваліфікованих робітників, які повинні вміти працювати на сучасному обладнанні, знати новітні виробничі та ІКТ технології. Для встановлення необхідності вивчення STEM у міжнародній практиці використовують широкі галузі освіти, в яких визначають частки, які забезпечують окремо професійна освіта і навчання і вища освіта. За даними Європейського центру розвитку професійно-технічного навчання за 2010 рік в Європейському Союзі вивчення STEM у закладах професійної освіти і навчання знаходилось у межах від 31,5 до 55,5%. Більшість країн серйозно ставляться до вивчення STEM майбутніми робітниками, адже з техніко-технологічними змінами зростає кількість професій зі STEM навичками [4].

В Україні склалась критична ситуація з підготовкою висококваліфікованих робітників для сучасних виробництв. Проте модернізація професійної (професійно-технічної) освіти на нових засадах (упровадження модульно-компетентнісного підходу, загальноосвітнього предмета «Технології», створення сучасних навчально-практичних центрів) створює умови для впровадження повноцінної STEM-освіти у підготовку робітників.

Компетентний фахівець інтегрує різні за змістом компетенції, які дозволяють йому якісно виконувати професійну діяльність, а у разі потреби гнучко відреагувати на потреби ринку праці. Відповідно до цієї тези ознаками компетентності вважаються міждисциплінарність, багатофункціональність, багатовимірність і надпредметність. Це означає, що гармонійне поєднання потенціалів особистості у їхньому розвитку здатне

підвищити рівень компетентності у разі, якщо для цього будуть створені передумови. У цьому контексті можна говорити про розвиток STEM-технології на шляху до формування в особистості цілісної картини світу.

Пошуки шляхів виховання творчої особистості були предметом розгляду багатьох учених. Серед них виділяється концепція цілісної особистості, створена українським психологом В. Рибалкою. У результаті тривалих досліджень учений встановив, що у випадку природничо-наукової діяльності, яка характерна і для творчої особистості, можна виділити 145 властивостей, поділених на 29 груп. На його думку, в реальному освітньому процесі формування творчої особистості відбувається тоді, коли реалізуються принципи креативності, рефлексивності, аксіологізації та наступності. Це передбачає психолого-педагогічне моделювання вершинних ціннісно-рефлексивно-креативних ситуацій, а також створення умов для почуттєвого піднесення та емоційного закріплення культуротворчих процесів і результатів під час загальноосвітньої та професійної підготовки молоді [5: 518]. Одним із шляхів створення умов для почуттєвого піднесення та емоційного закріплення є використання можливостей естетичної, гуманітарної інформації, яку людина отримує під час пізнавальної діяльності відповідно до своїх уподобань. Наповнення професійної діяльності художньо-естетичною, гуманітарною інформацією допомагає знаходити гармонійне рішення.

В освоєнні цілісної картини світу беруть участь обидві півкулі головного мозку, кожна з яких виконує притаманні їй функції. Через різну природу видів мислення, що локалізуються в конкретній півкулі, виникають труднощі, які долаються в процесі мислення. Найбільш ефективним, але складним, є творче мислення, що поєднує локалізовані в окремих півкулях образне та евристичне мислення. Тому цілісне навчання буде мати місце тоді, коли природні взаємозв'язки виявлятимуться за допомогою реальних складових доквілля, в тому числі й естетичних, соціальних. Це стало відправною точкою для розробки нової STEAM - технології, яка є вищим, універсальним рівнем освіти.

Як уважає Дж. Якман Лі, важливо розуміти, що включення мистецтва (arts) в конструктор STEM розглядається набагато ширше. Воно включає: «ключові елементи мистецтва, такі як: естетика, ергономіка, соціологія, психологія, філософія та освіта» у вивчення концепцій STEM, що дає можливість завдяки освітнім рамкам глибше вивчити основні предметні галузі та пов'язати їх з цими видами гуманітарного знання [6: 1074]. Зокрема, більш детально до мистецтв були віднесені: мова мистецтв (як використовуються та інтерпретуються всі види комунікації), фізичні мистецтва (види спорту, в яких є ергономічні рухи), соціальні мистецтва (історія, освіта, політика, психологія, філософія, соціологія, богослов'я, науково-технічна діяльність), образотворче мистецтво та його види [6: 1074]. Для кращого розуміння взаємодії п'яти полів нею була створена модель STEAM-освіти у вигляді піраміди.

Модель складається з п'яти рівнів: *перший* – вивчаються спеціальні змісти, які створюють основу для навчання на вищому рівні укрупнених предметних галузей; *другий* – укрупнені предметні галузі (природничі науки, технології, проектування (дизайн), математика та гуманітарні дисципліни) вивчаються окремо; *третій* – мультидисциплінарний рівень, на якому конструктори STEM та Мистецтва (гуманітарні дисципліни) вивчаються окремо; *четвертий* – універсальний рівень, на якому має місце інтегративна STEAM-освіта; *п'ятий* – цілісна (холістична) освіта упродовж життя. Оскільки сьогодні важко уявити життя без елементарних обчислень, універсальною базою для усіх предметних галузей є математика. Інтегратором STEAM-освіти є картина світу.

При переході на вищі рівні в особистості відбувається удосконалення організації знань за рахунок механізмів інтеграції (картина світу, поняття, аналогія, метафора і т.д.), які ущільнюють, раціоналізують знання, з одночасним виділенням практичних знань і вмінь, які набуваються через проблемне навчання.

Кожна структурна складова STEAM (від нижчого до вищого рівнів) сприяє розвитку в учнів наукової, технологічної, математичної, мовної грамотності, а також грамотності з проектування та інших видів, якість яких залежить від ширини первинних дисциплін. Це міркування дозволяє стверджувати, що ефективність сучасних фахівців залежить від того, що вони знають, «як мислити по всьому спектру тем і розуміють зв'язки між дисциплінами» [6: 1075]. Важливим є висновок щодо доцільності вивчення STEAM-освіти: «STEAM - це план громадської, загальної освіти, де всі предмети і типи учнів можуть зробити вагомий внесок, і всі зусилля заохочуються і вимірюються для групових та індивідуальних досягнень. STEAM можна реалізовувати, бо вона є привабливою, практичною, реальною і недорогою, з багатьма розширеннями. Вона може об'єднати освіту, промисловість, владу і спільноту для загального блага покращення громадської освіти для всіх, а також дотримання стандартів і STEM пов'язаних цілей». [6: 1075]. Методологічною базою для STEAM-освіти є конструктивістська, інтегративна, дослідницька та відкрита освіти, проблемне навчання. У 2017 році в Абу-Дабі у виступі на міжнародній конференції щодо важливих сучасних навичок, потрібних для нової та трансформованої економіки, Дж. Якман Лі чітко сформулювала взаємозв'язок STEM і STEAM: «STEM організовує матеріали, правила і процеси для того, щоб знати, які речі і як можуть бути зроблені, а STEAM включає розуміння чому і кому ці речі були зроблені» [7].

У більшості країн STEAM-освіта вже здобула своє визнання (Китай, Південна Корея, Австралія [8], Канада та інші) і продовжує відкривати свої можливості для різних рівнів освіти. У цьому контексті для професійної (професійно-технічної) освіти корисним є досвід Thomas College (США), де протягом трьох років Л. Річард проводив курс «Вступ до STEAM», спроектований, організований та впроваджений ним в освітню практику. Розробкою цього курсу він намагався відповісти на два важливих запитання: 1. Який характер має зв'язок між STEM і STEAM в мистецтві та науці? Як відбувається сплетення інновацій, уяви, творчості та думки? Щоб зрозуміти роль додавання мистецтва (гуманітарних дисциплін) до визначеної на національному рівні STEM-освіти, він наводить метафоричне висловлювання Має Джемісон, першої афро-американської жінки в космосі,

яке прозвучало ще в 2002 році на популярній передачі TED: «Мистецтво і наука є аватарами людської творчості» [9: 3].

У Thomas коледжі існує програма EDGE (Engage – займатися, Develop – удосконалюватися, Guide– керувати, Empower – давати можливість), частиною якої є «Вступ до STEAM». EDGE допомагає студентам керувати своїм часом, ставити перед собою цілі, вивчати і долати перешкоди, приймати нові завдання, використовуючи можливості, що надає заклад. На першому курсі протягом одного тижня за розробленою програмою проводиться інтенсивне навчання STEAM у формі «занурення», мета якого полягала в тому, щоб на ранній стадії навчання в коледжі «сприяти творчості та інновації, що виникає при злитті точки зору вченого з позицією художника або дизайнера» [9: 4]. Такий підхід розвиває дивергентне мислення студентів, сприяє виникненню уявлень, що розглядають проблему з різних точок зору. Цей курс складає фундамент, який студенти будуть застосовувати у подальшому навчанні і житті. *Організація занять*: п'ять 9-10-годинних днів, упродовж яких відбуваються денні та вечірні сесії з великими перервами на відпочинок, харчування та «рефлексивну медитацію». *Форми, методи й технології*: обговорення в малих і великих групах, командна робота під час розробок, міні лекції, презентації, дискусії, діалоги, ведення журналу досліджень, огляди статей і досліджень, перегляд цікавих фільмів, документування артефактів, проведення семінарів, розробка проекту, ведення журналу щоденних подій, зустрічі з цікавими особистостями. *Характеристика навчальних модулів (днів)*: кожен із днів присвячений конкретній галузі; щодня запрошені дві відомі особистості, які мають контрастні підходи та ідеї, пов'язані з їхньою роботою; розглядаються історії про життя і досягнення двох відомих представників з предметної галузі знань дня та мистецтва, щоб зрозуміти особливості їх творчості; щоденні заходи і проекти стосуються гостей та тих, чие життя і здобутки досліджували. Під час проходження курсу студенти проводили дослідження і писали короткі есе про кожного запрошеного. Цей тиждень мав показати, як під час навчання STEM та мистецтва перетинаються і підживлюють один одного, зберігаючи свої відмінності у двох сферах життєдіяльності [9: 5-8]. У подальшому навчанні ця робота переходила в індивідуальну. Отже, участь у такому курсі за короткий час дає зрозуміти студенту значення командної роботи, необхідність розвитку творчих здібностей і вироблення власного творчого підходу до вирішення проблем, розвиває критичне мислення, виховує відповідальність, вчить встановлювати міждисциплінарні зв'язки.

Наближеними заходами, які проводились в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в Україні, були предметні тижні. Проте вони не мали такої ґрунтовної наукової основи, не визначалась їх результативність, проводились вони періодично.

Аналіз навчальних програм, за якими готують в П(ПТ)О майбутніх кваліфікованих робітників показав, що є STEM і STEAM орієнтовані професії. Залежно від специфіки професії частка дисциплін, що покривають ці предметні галузі, змінюється. У STEAM для П(ПТ)О актуальними напрямками є архітектура (для будівельних професій), індустріальна естетика і промисловий дизайн (для професій технічного профілю). Оскільки впровадження STEM і STEAM освіти формують у майбутніх кваліфікованих робітників компетентності нового якісного рівня, перш за все проектно-творчої, воно починається із залучення учнів до художньо-технічного проектування під час навчання спеціальних (технічних) дисциплін. Аналіз педагогічного досвіду викладачів технічних дисциплін показав, що значна їх кількість фрагментарно використовує можливості предметної галузі «наука» і «проектування», «технології» більше орієнтовані на відповідне виробництво, а математика вивчається на рівні, заданому стандартами загальної середньої освіти. У цьому контексті актуалізується необхідність ширшого впровадження наукових основ і проектування у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для тих професій, що віднесені до STEM і STEAM.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Таким чином, можна зробити такі висновки: STEM та STEAM-освіти відображають взаємозв'язки двох сфер життєдіяльності людини – техніко-технологічної та гуманітарної. Сучасному фахівцю потрібні як «тверді» навички, що формуються STEM-освітою, так і гнучкі («м'які») навички, що формуються відповідно STEAM-освітою. Сьогодні спостерігається збільшення кількості професій, що потребують критичного мислення, самостійності, відповідальності, вміння творчо вирішувати проблеми. Серед них є значна кількість робітничих професій, які потребують високої кваліфікації виконавців. Це актуалізує потребу у впровадженні в освітній процес підготовки кваліфікованих робітників STEM і STEAM-освіти. Зарубіжний досвід показує важливість і необхідність залучення майбутніх кваліфікованих робітників до STEM і STEAM-освіти, оскільки це впливає на конкурентоспроможність як окремої особистості, так і економіки країни на світовому ринку. Перспективними напрямками дослідження є виявлення стану впровадження наукових основ і проектування у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників тих професій, що віднесені до STEM і STEAM, та його узагальнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік: Лист ІМЗО № 21.1/10-1470 від 13.07.17 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://osvita.ua/-legislation/Ser_osv/56880/
2. National Science Education Standards [Elektronnyi resurs]. National Academy of Sciences Washington,DC. 1996. 272 p. – Rezhyim dostupu: <http://nap.edu/4962>
3. STEAM Programming Toolkit [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу: www.ala.org/yalsa/professionaltools.

4. On the way to 2020: data for vocational education and training policies [Elektronnyi resurs]. Country statistical overviews. European Centre for the Development of Vocational Training. Research paper. No 31. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. 162 p. – Rezhym dostupu: https://warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2013/th_lg_cedefop_research_paper_no_31_2013.pdf
5. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навч. посібник / В.В.Рибалка. – Одеса : Букаєв В.Н., 2009. – 575 с.
6. Yakman-Lee G., Hyonyong. Exploring the Exemplary STEAM Education in the U.S. as a Practical Educational Framework for Korea. J Korea Assoc. Sci. Edu, Vol. 32, No. 6, pp. 1072-1086 (2012. 8).
7. Yakman G. Skills for a New and Transforming Economy [Elektronnyi resurs]. World Skills Conference Abu Dhabi. 17 Oct 2017. – Rezhym dostupu: www.steamedu.com
8. STEAM into STEM: Linking to the Australian Curriculum [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.acsa.edu.au/pages/images/STEAM%20into%20STEM%20Linking%20to%20the%20Australian%20Curriculum.pdf>
9. Richard L. Biffle . Introduction to STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) – Course Design, Organization and Implementation. [Elektronnyi resurs] 2016. 06. – Rezhym dostupu: <https://thomasstorage1.blob.core.windows.net/wp-media/2017/09/RLB3-STEAM-Article-2016-D8-copy.pdf>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Metody`chni rekomendaciyi shhodo vprovadzhennya STEM-osvity` u zagal`noosvitnix ta pozashkil`ny`x navchal`ny`x zakladax Ukrainy` na 2017/2018 navchal`ny`j rik: Ly`st IMZO # 21.1/10-1470 vid 13.07.17 roku [Elektronny`j resurs]. – Rezhym dostupu: https://osvita.ua/-legislation/Ser_osv/56880/
2. National Science Education Standards [Elektronnyi resurs]. National Academy of Sciences Washington, DC. 1996. 272 p. – Rezhym dostupu: <http://nap.edu/4962>
3. STEAM Programming Toolkit [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.ala.org/yalsa/professionaltools.
4. On the way to 2020: data for vocational education and training policies [Elektronnyi resurs]. Country statistical overviews. European Centre for the Development of Vocational Training. Research paper. No 31. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. 162 p. – Rezhym dostupu: https://warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2013/th_lg_cedefop_research_paper_no_31_2013.pdf
5. Ry`balka V. V. Teoriyi osoby`stosti u vitchy`znyaniy psy`xologiyi ta pedagogici : navch. posibny`k / V.V.Ry`balka. – Одеса : Bukayev V.N., 2009. – 575 с.
6. Yakman-Lee G., Hyonyong. Exploring the Exemplary STEAM Education in the U.S. as a Practical Educational Framework for Korea. J Korea Assoc. Sci. Edu, Vol. 32, No. 6, pp. 1072-1086 (2012. 8).
7. Yakman G. Skills for a New and Transforming Economy [Elektronnyi resurs]. World Skills Conference Abu Dhabi. 17 Oct 2017. – Rezhym dostupu: www.steamedu.com
8. STEAM into STEM: Linking to the Australian Curriculum [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.acsa.edu.au/pages/images/STEAM%20into%20STEM%20Linking%20to%20the%20Australian%20Curriculum.pdf>
9. Richard L. Biffle . Introduction to STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics) – Course Design, Organization and Implementation. [Elektronnyi resurs] 2016. 06. – Rezhym dostupu: <https://thomasstorage1.blob.core.windows.net/wp-media/2017/09/RLB3-STEAM-Article-2016-D8-copy.pdf>

Слипчишин Л. В. Внедрение современных педагогических технологий в систему профессионально-технического образования

В статье рассмотрены сущность и взаимосвязь современных STEM и STEAM педагогических технологий. Обращено внимание на влияние этих технологий на формирование творческих личностей. Исследованы особенности использования этих технологий в профессиональном (профессионально-техническом) образовании. Обоснована целесообразность использования STEM и STEAM педагогических технологий в обучении квалифицированных рабочих в связи с востребованностью современным рынком труда новых навыков. Приведены примеры зарубежного опыта по внедрению этих технологий.

Ключевые слова: STEM-образование, STEAM-образование, профессия, умение, квалифицированный рабочий.

Slipchyshyn L. V. Implementation of modern pedagogical technologies in the system of professional and vocational education

Nowadays, the competitiveness of a worker depends on the suitability of his skills to the labour market. In Ukraine, there has been a crisis situation with the training of skilled workers for modern productions that need skills that are formed by more thorough education. The introduction of a modular-competent approach, a general educational subject «Technologies» and the creation of modern educational and practical centers creates conditions for the implementation of a full-fledged STEM-education in the training of workers. The article deals with the essence and interconnection of modern STEM and STEAM pedagogical technologies that provide such education. Also attention is paid to the influence of these technologies on the formation of a creative person. The peculiarities of these technologies usage in vocational education are investigated. To demonstrate the feasibility of introducing STEM and STEAM education into the training of future workers, curricula for different training profiles were studied. Analysis of training programs has

shown that there are STEM- and STEAM-oriented professions. Depending on the specifics of the profession, the proportion of disciplines covering these subject areas is changing. The expediency of using STEM and STEAM pedagogical technologies in the training of skilled workers is grounded in connection with the demand for modern skills in the modern labour market. The foreign experience in introducing these technologies is presented. The modern specialist needs both «solid» skills, which are formed by STEM-education, and flexible («soft») skills, which are formed according to STEAM-education.

There is an increase in the number of professions requiring critical thinking, autonomy, responsibility, creative ability to solve problems. Among them there are a considerable number of working professions requiring highly skilled performers. This updates the need for the introduction of STEM- and STEAM-educated skilled workers into the educational process.

Keywords: STEM-education, STEAM-education, profession, skills, skilled worker.

УДК 37.091:57

О. А. Сорочинська,

викладач кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи
(Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир)

kseena21031977@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4823-1089

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті уточнено тлумачення поняття «професійна підготовка майбутнього учителя біології». Обґрунтовано методологічні засади ефективної підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної роботи з учнями основної школи. Розкрито особливості зазначеного процесу на основі впровадження в освітній процес вищих закладів освіти наукових підходів. Здійснено аналіз системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, контекстного підходів із позиції підготовки майбутнього вчителя біології.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель біології, природоохоронна робота, наукові підходи, системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, контекстний підходи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розбудова Української держави, перехід її до ринкових відносин, а також гуманізація та демократизація українського суспільства передбачають формування всебічно розвиненої, громадсько-активної, ділової особистості, спроможної до самовизначення та самореалізації. Цей етап історичного розвитку України ставить серйозні вимоги перед вищою школою, яка покликана забезпечувати професійну підготовку таких учителів, які б успішно готували учнів до життя в нових умовах гуманного, демократичного суспільства. Окрім того, екологічна ситуація сьогодення потребує фахівця, здатного не лише інформувати школярів щодо екологічних проблем, а й формувати в них активну життєву позицію зі збереження екологічної рівноваги і примноження природних багатств.

Традиційна система навчання у закладах вищої освіти характеризується багатопредметністю та інформаційним перевантаженням, що зумовлює наявність низки недоліків цієї системи навчання. Зокрема, вона не спроможна адаптуватися до соціально-економічної ситуації держави та не повною мірою забезпечує підготовку студентів до педагогічної діяльності. Ця система навчання базується на дисциплінарно-авторитарному підході до навчання та не враховує потреби ринку освітніх послуг, які вимагають творчого, індивідуального підходу до навчання, повного розкриття потенціалу особистості [1: 69]. Зазначена система навчання констатує рівень механічного запам'ятовування знань, не відображає рівень поглядів та переконань, самостійності й активності, навичок практичної діяльності.

Отже, сучасний стан підготовки майбутніх учителів потребує кардинальних змін шляхом перегляду змісту підготовки та впровадження спеціального відбору із запровадженням творчих конкурсів під час вступу на педагогічні спеціальності.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Зміст і форми науково-природничої та спеціально-методичної підготовки студентів педагогічних закладів до екологічної, природоохоронної роботи в школі відображені в статтях учених-природознавців та педагогів-методистів М. О. Воїнственського, С. М. Глазачова, Б. Г. Юганзена, В. І. Кузнецової, В. П. Максимової, О. В. Міхеєва, І. Н. Пономарьової, О. М. Сідельковського, В. В. Червонецького.

До науково-методичних робіт із проблеми, що досліджується, належать праці О. С. Сластьоніної, Е. Ю. Шапокенен, О. М. Дорошко, В. А. Ковтун, Г. Д. Філатової. Вихідні положення особистісно-орієнтованого навчання як ключової умови формування професійних компетентностей закладено в працях А. А. Андреева, Н. М. Бібік, О. В. Бондаревської, В. І. Бондаря, І. Я. Якиманської. У цих змістовних експериментальних дослідженнях розглядалися окремі науково-природничі та спеціально-методичні проблеми підготовки майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в школі.

У статті маємо **на меті** довести важливість і ефективність наукових підходів із метою підготовки та професійного зростання майбутніх учителів біології для дієвої та ефективно організованої позакласної еколого-натуралістичної роботи у школі.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні в науковій літературі існує велика кількість тлумачень поняття «підготовка майбутніх учителів». У педагогічних енциклопедичних словниках *«професійна підготовка»* визначається як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією; процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь; прищеплення соціальних практичних навичок і вмінь, формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих у певній сфері людської діяльності. [2: 380]. Зокрема Л. П. Поліщук під професійною підготовкою майбутніх учителів розуміє цілеспрямований, планомірний і організований процес педагогічних впливів як під час навчання, так і в позаурочний час, унаслідок якого у студентів формуються професійно значущі й особистісні якості, що сприяють опануванню професією і спеціальністю [3: 112-115].

Під *«професійною підготовкою майбутнього учителя біології»* ми розуміємо спеціально організований процес набуття професійних знань, умінь і навичок й формування професійних компетенцій, які, своєю чергою сприяють формуванню готовності до майбутньої професійної діяльності.

Керуючись законом України «Про вищу освіту», державним документом «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)» «якість підготовки педагогічних кадрів повинна відповідати світовим стандартам формування професійних знань та умінь на засадах «відкритої освіти». Це зумовлює комплексну реконструкцію цільового, змістового і процесуально-діяльнісного компонентів педагогічної освіти у вищих закладах із метою створення оптимальних умов для виявлення і розвитку особистісного потенціалу майбутнього професіонала, забезпечення формування його фахової компетентності. У нашому випадку йдеться про обґрунтування методологічного підґрунтя ефективної підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної роботи з учнями основної школи у сучасних умовах.

Під поняттям *«методологія»* (від грец. *methodos* – шлях дослідження або пізнання, теорія, вчення і *logos* – слово, поняття) розуміють систему принципів і способів організації та побудови теоретичної й практичної діяльності; вчення про науковий метод пізнання; сукупність методів, застосовуваних у якій-небудь науці. Учені розглядають методологію як концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища. Методологія є науковим підґрунтям для пояснення педагогічних явищ та процесів; впровадженням здобутих знань у практику виховання, навчання, освіти й розвитку людини [4: 602-603].

Сучасне суспільство потребує вчителя біології, здатного на високому рівні організувати позакласну еколого-натуралістичну роботу з учнями основної школи. Тому підготовка майбутніх педагогів повинна здійснюватися шляхом інтеграції загальної й професійної підготовки та базуватися на певних наукових підходах, які відображають сучасні тенденції в освітній галузі.

Зокрема, Ю. П. Шапран виділяє гуманістичний, акмеологічний, аксіологічний, компетентнісний, середовищний, синергетичний, акмеологічний, системний, інтегративний, діяльнісний, особистісно зорієнтований підходи [5: 219-226]. Так А. А. Яворовський у підготовці вчителя біології використовує діяльнісний, особистісний, інтегративний, компетентнісний підходи. У свою чергу Н. Б. Грицай провідними науковими підходами у підготовці вчителів біології вважає системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, контекстний [6: 100].

Велика кількість наукових підходів спонукала нас виокремити найбільш ефективні у підготовці майбутніх учителів біології до природоохоронної роботи з учнями основної школи, а саме: системний, особистісно орієнтований, діяльнісний, контекстний, середовищний, синергетичний підходи.

Одним із провідних підходів підготовки майбутніх учителів до зазначеної форми роботи є *системний підхід*, який передбачає дослідження явищ не ізольовано, як автономну одиницю, а сприяє забезпеченню єдності й цілісності усіх компонентів змісту та процесу підготовки й зведенню їх у єдину теоретичну картину. Основні положення зазначеного підходу розкрито у працях А. М. Авер'янова, В. Г. Афанасьєва, Ф. Ф. Корольова, В. П. Кузьміна, В. М. Садовського, А. Урсула, Г. П. Щедровицького, Е. Г. Юдіна та ін.

Системний підхід дозволяє розглядати професійну підготовку майбутніх учителів біології як сукупність взаємозв'язаних елементів, об'єднаних спільністю функцій, мети, єдністю управління та функціонування. Окрім цього, він дозволяє забезпечити цілісну єдність між науковими уявленнями про зміст освітнього середовища, професійної підготовки майбутнього вчителя біології і теоретичними, нормативними положеннями його проектування. Завдання підготовки майбутніх учителів біології до природоохоронної роботи з учнями основної школи в ракурсі застосування системного підходу формулюються в системі інших завдань з урахуванням основних причинно-наслідкових зв'язків у досліджуваному педагогічному явищі [3: 40].

Отже, системний підхід забезпечує логічну послідовність викладу навчального матеріалу (у тому числі й еколого-натуралістичного), сприяє інтеграції, систематизації накопичених знань та удосконаленню навчально-виховного процесу підготовки майбутніх учителів біології, тим самим зменшує перевантаження студентів. Системні знання – це знання, що вибудовуються у свідомості особистості за схемою: основні наукові поняття – основні положення теорії – наслідки – застосування. У контексті цього підходу студенти повинні засвоїти необхідні знання, вміння, навички, пов'язані з організацією природоохоронної роботи, та зрозуміти їх

взаємозв'язок з іншими підсистемами освітньо-виховного процесу. Окрім базових понять, студент повинен опанувати поняття з педагогіки, психології, вікової фізіології і валеології та інших взаємопов'язаних галузей. Також зазначений підхід дозволяє майбутнім учителям біології систематизувати знання з різних навчальних курсів («Ботаніка», «Зоологія», «Основи екології», «Методика навчання біології» та ін.). Результатом організації освітньо-виховного процесу у ВНЗ на основі системного підходу є здатність студентів-біологів до узагальнення, систематизації знань, виконання практичних дій зі збереження природи. Системні знання у студентів-біологів можна формувати завдяки використанню проектних та ігрових технологій, з метою реалізації міжпредметних зв'язків, активізації мотиваційної сфери, розвитку творчого мислення та рефлексії особистості [3: 39].

Системний підхід тісно пов'язаний з особистісно орієнтованим та діяльнісним, оскільки передбачає розвиток особистості як системного цілого. Проблеми впровадження особистісно орієнтованого підходу висвітлені у працях І. Д. Беха, С. В. Бондаревської, І. А. Зяюна, О. М. Пехоти, С. О. Сисоєвої та ін.

В «Енциклопедії педагогічних технологій» зазначено, що *особистісно орієнтований підхід* – це методологічна орієнтація в педагогічній діяльності, що дає можливість за допомогою опори на систему взаємопов'язаних понять, ідей і способів забезпечити та підтримати процеси самопізнання, самопобудови та самореалізації особистості, розвиток її неповторної індивідуальності [7: 138]. Зазначений підхід забезпечує розуміння, пізнання, розвиток та самореалізацію особистості майбутнього фахівця в її цілісності та гармонійності. Його використання дозволяє враховувати індивідуальні віково-психологічні особливості, інтереси, схильності, погляди, здібності та потреби студентів із метою створення умов для забезпечення їх розвитку і самореалізації у різних видах діяльності [7: 89-90]. Основним призначенням освітнього процесу є розвиток та формування майбутнього учителя як особистості, здатної до саморозвитку, самоактуалізації, саморефлексії.

У зв'язку з цим під час організації освітнього процесу підготовки майбутніх учителів біології потрібно створювати такі умови, у яких студенти є повноправними учасниками, суб'єктами діяльності, з визнанням унікальності їх особистості, її інтелектуальної й моральної свободи, права на повагу. Важливою умовою є спрямованість педагога на навчальні можливості тих, хто навчається, та застосування активних форм навчання; гуманне ставлення до студента, визнання його самоцінності; організацію комунікативної та соціальної діяльності; використання інформаційних та комунікативних технологій у навчанні.

Навчальний процес у вищому навчальному закладі повинен бути єдністю репродуктивної діяльності, коли знання відтворюються, і перетворювальної – коли в процесі їх засвоєння студент уявляє, комбінує, змінює. Так А. І. Сологуб вважає, що розвиток творчості студентів відбувається шляхом залучення їх до активної, перетворювальної роботи. У зв'язку з цим сучасна система підготовки майбутніх учителів біології потребує діяльного підходу, який орієнтований на розвиток творчого потенціалу особистості, з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей кожного студента [8: 17-20].

Сутність діяльнісного підходу розкрито в дослідженнях Б. Г. Ананьєва, Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна та ін. *Діяльнісний підхід* передбачає не просте засвоєння нових знань, а насамперед, оволодіння способами цього засвоєння, створення ситуацій, які стимулюють у студентської молоді самостійні відкриття. З позиції психології діяльність є вирішальною умовою розвитку особистості, формою активної цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом. Особистість виступає суб'єктом діяльності, яка формується в діяльності та спілкуванні з іншими людьми і визначає характер цієї діяльності й спілкування. Засвоєння навчального матеріалу відбувається у процесі власної активної, різнобічної, продуктивної, максимально самостійної навчально-пізнавальної діяльності, а не шляхом передачі інформації людині [1: 90-91]. Відповідно, викладач спрямовує та організовує пізнавальну діяльність студентів, а вони є активними суб'єктами діяльності, спрямованої на засвоєння та застосування навчального матеріалу під час вирішення професійних завдань. У результаті такої діяльності формується готовність майбутніх учителів біології до подальшої професійної діяльності, а саме – організації природоохоронної роботи з учнями основної школи.

З огляду на вище зазначене, під час підготовки майбутніх учителів біології потрібно використовувати такі види діяльності, які реалізують способи дій майбутньої професійної діяльності, якими має оволодіти студент і забезпечити виконання цих видів діяльності під час навчальних занять. Такі способи діяльності дозволяють студентам практично діяти та творчо застосовувати набуті знання й досвід у професійній діяльності. У першу чергу, це завдання проблемного та науково-дослідного характеру. У зв'язку з цим навчальний процес у ВНЗ повинен здійснюватися з використанням різноманітних форм роботи, а саме: збір матеріалів для написання доповідей, статей, рефератів, складання кросвордів, сценаріїв, узагальнень наукових досліджень; виступ із повідомленнями за цими матеріалами; колективне й самостійне складання схем і діаграм, які розкривають сутність різноманітних еколого-натуралістичних завдань; збір фактичного матеріалу за спільно розробленою методикою дослідження; аналіз професійних педагогічних ситуацій, проектування засобів дії, розігрування дій в умовах запропонованих ситуацій.

Тісно пов'язаний із діяльнісним підходом *контекстний підхід*, сутність якого полягає в активному навчанні, яке спрямоване на поступове насичення навчального процесу елементами професійної діяльності. Відповідно, підготовка майбутніх учителів біології характеризується максимальним наближенням змісту, форм навчання до подальшої професійної діяльності шляхом відтворення реальних зв'язків і стосунків, вирішення конкретних професійних завдань під час навчального процесу [6: 330].

Процес підготовки майбутніх учителів біології та спілкування викладача і студента відбувається не у

вакуумі, а в середовищі навчального закладу шляхом використання середовищного підходу. *Середовищний підхід* – це система відношень між різними елементами навчально-виховного процесу, спрямована на його гармонізацію, досягнення цілісності; передбачає налагодження сукупної незаперечної діяльності усіх компонентів навчально-виховного процесу в спільному ціннісно-емоційному ключі, внесення принципів гармонії в цю діяльність [9: 18]. Зазначений підхід дозволяє перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість студента, у площину формування «освітнього середовища», в якому відбувається його професійне становлення.

Фахова підготовка майбутнього учителя біології під час навчання у ВНЗ і становлення його як компетентного фахівця у галузі позакласної еколого-натуралістичної роботи передбачає його саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту і самовиховання. Зазначені процеси відбуваються на основі використання *синергетичного підходу* в підготовці майбутнього вчителя біології. Така підготовка відбувається завдяки організації ненав'язливого стилю навчання шляхом заохочення до самостійності, схвалення успіху, підтримки ініціативи, пробудження інтересу до відкриття навколишнього світу, розвитку своїх здібностей [1: 92].

Отже, взаємозв'язок виокремлених наукових підходів забезпечує ефективну організацію підготовки майбутнього вчителя біології до організації позакласної еколого-натуралістичної роботи з учнями основної школи.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Сучасне суспільство потребує вчителя біології, здатного на високому рівні організувати позакласну еколого-натуралістичну роботу з учнями основної школи. Тому підготовка майбутніх педагогів повинна здійснюватися шляхом інтеграції загальної й професійної підготовки та базуватися на певних наукових підходах, які відображають сучасні тенденції в освітній галузі та не суперечать один одному, а навпаки – взаємодоповнюють один одного, що забезпечує вибір тактики наукового дослідження, відповідних форм, методів і засобів дослідження, а також змісту підготовки майбутнього фахівця.

Подальші напрямки педагогічного дослідження доречно спрямувати на аналіз методологічних засад підготовки майбутніх учителів біології до позакласної еколого-натуралістичної роботи у школі у різні періоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сорочинська О. А. Підготовка майбутнього вчителя біології до позакласної еколого-натуралістичної роботи з учнями основної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сорочинська Оксана Андріївна. – Житомир, 2017. – 305 с.
2. Професійна освіта: словник : [навч. посіб. для учнів і пед. працівників проф.-техн. навч. закл.] / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; уклад. С.У. Гончаренко [та ін.] ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вища школа, 2000. – 380 с.
3. Поліщук Л. П. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах України / Л. Поліщук // Вісн. Житомир. пед. ун-ту. – 2009. – № 48. – С. 112-115.
4. Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine. / Organization of specialized training and environmental activities of students in eastern European countries Ruslana Melnychenko, *Oksana Sorochynska* : monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – P. 599-618.
5. Шапран Ю. П. Наукові підходи до визначення сутності професійної компетентності вчителя / Ю. П. Шапран // Наукові записки. Серія: Педагогічні та історичні науки – Київ : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2012. – Вип. 100. – С. 219-226.
6. Грицай Н. Б. Сучасні підходи до методичної підготовки майбутніх учителів біології / Н. Б. Грицай. // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 7. – С. 326-332.
7. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : [в 2 т.] / Г. К. Селевко. – Москва : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.
8. Сологуб А. І. Дидактика профільної креативної освіти / А. І. Сологуб // Завуч. – 2005. – № 25. – С. 17-20.
9. Тюрікова О. М. Підготовка вчителів образотворчого мистецтва до професійної діяльності в умовах культуротворчого середовища загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. М. Тюрікова. – Одеса, 2008. – 20 с.
10. Плахотнюк Н. П. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної діяльності засобами навчально-ігрового проектування діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Плахотнюк Наталія Павлівна. – Житомир, 2013. – 200 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sorochynska O. A. Pidhotovka maibutnoho vchytelia biolohii do pozaklasnoi ekoloho-naturalistychnoi roboty z uchniamy osnovnoi shkoly [Training of future biology teachers to extracurricular ecological and naturalistic work with pupils of secondary school] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Sorochynska Oksana Andriivna. – Zhytomyr, 2017. – 305 s.

2. Profesiina osvita: slovnyk [Professional education: vocabulary] : [navch. posib. dlia uchniv i ped. pratsivnykiv prof.-tekhn. navch. zakl.] / APN Ukrainy, In-t pedahohiky i psykhologhii prof. osvity ; ukklad. S.U. Honcharenko [ta in.] ; za red. N. H. Nychkalo. – Kyiv : Vyshcha shkola, 2000. – 380 s.
3. Polishchuk L. P. Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u pedahohichnykh zakladakh Ukrainy [Features of professional training of future specialists in pedagogical institutions of Ukraine] / L. Polishchuk // Visn. Zhytomyr. ped. un-tu. – 2009. – № 48. – S. 112-115.
4. Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine. / Organization of specialized training and environmental activities of students in eastern European countries Ruslana Melnychenko, Oksana Sorochynska : monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – P. 599-618.
5. Shapran Yu. P. Naukovi pidkhody do vyznachennia sutnosti profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Scientific approaches to the definition of the essence of professional competence of the teacher] / Yu. P. Shapran // Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni ta istorychni nauky – Kyiv : Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova, 2012. – Vyp. 100. – S. 219-226.
6. Hrytsai N. B. Suchasni pidkhody do metodychnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii [Modern approaches to methodological training of future biology teachers] / N. B. Hrytsai. // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. – 2013. – № 7. – S. 326-332.
7. Selevko H. K. Энциклопедия образовательных технологий [Encyclopedia of educational technology] : [v 2 t.] / H. K. Selevko. – Moskva : NYY shkolnykh tekhnolohiy, 2006. – T. 1. – 816 s.
8. Solohub A. I. Dydaktyka profilnoi kreatyvnoi osvity [Didactics of profile creative education] / A. I. Solohub // Zavuch. – 2005. – № 25. – S. 17-20.
9. Tiurikova O. M. Pidhotovka vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva do profesiinoi diialnosti v umovakh kulturotvorchoho seredovyscha zahalnoosvitnoi shkoly [Preparation of teachers of fine arts for professional activity in the conditions of the cultural environment of a secondary school] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. : 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity» / O. M. Tiurikova. – Odesa, 2008. – 20 s.
10. Plakhotniuk N. P. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do innovatsiinoi diialnosti zasobamy navchalno-ihrovoho proektuvannia diialnosti [Preparation of future teachers for innovative activity by means of educational-game designing of activity] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Plakhotniuk Nataliia Pavlivna. – Zhytomyr, 2013. – 200 s.

Сорочинская О. А. Методологические основы подготовки будущих учителей биологии к природоохранной работе с учащимися основной школы

В статье уточнено толкование понятия «профессиональная подготовка будущего учителя биологии». Обоснованно методологические основы эффективной подготовки будущих учителей биологии к внеклассной эколого-натуралистической работе с учащимися основной школы. Раскрыты особенности указанного процесса на основе внедрения в образовательный процесс высших учебных заведений научных подходов. Осуществлен анализ системного, личносно ориентированного, деятельностного, контекстного подходов с позиции подготовки будущего учителя биологии.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная подготовка будущего учителя биологии, природоохранная работа, научные подходы, системный, личносно ориентированный, деятельностный, контекстный подходы

Sorochynska O. A. Methodological Principles of Preparing Future Biology Teachers for Environmental Work with pupils of the basic school

Modern tendencies of Ukraine's development, the ecological situation of today put serious requirements for the higher school, which is intended to provide professional training of teachers who will be able not only to inform pupils about environmental problems, but also to form their active life position in preserving the ecological balance and increasing the natural wealth and successfully preparing students to live in the new conditions of a humane, democratic society. The article clarifies the interpretation of the concept of «professional training of the future teacher of biology», under which we understand the specially organized process of acquiring professional knowledge, abilities and skills and the formation of professional competences, which, in turn, contribute to the formation of readiness for future professional activities. The methodological principles of effective preparation of future teachers of biology for environmental work with pupils of the basic school are substantiated. The peculiarities of this process are revealed, based on the introduction of scientific approaches in the educational process of higher education institutions. The analysis of systematic, personally oriented, activity-based, context-based approaches from the position of the future biology teacher training is carried out. The correlation between isolated approaches that promote the development and self-realization of the personality of the future teacher of biology in its integrity and harmony is revealed. These scientific approaches allow us to create conditions of study in which students are full participants, actors of activity, with the recognition of the uniqueness of his personality, intellectual and moral freedom, the right to respect. The analysis of the results of this study confirmed the importance of organizing the training of future biology teachers for environmental work with elementary school students through the integration of general and vocational training, based on certain scientific approaches that reflect current trends in the educational field and do not contradict each other, and vice versa - complement each other. It is appropriate to direct further directions of pedagogical research to the

analysis of methodological bases of preparation of future teachers of biology to extra-curriculum ecological and naturalistic work at school in different periods.

Keywords: *professional training, professional training of the future teacher of biology, environmental work, scientific approaches, systematic, personally oriented, activity, context approaches.*

УДК [37:7]-044.247(477)“20,,

А. І. Сторожук,
кандидат мистецтвознавства, доцент
(Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського)
storojuk49@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8509-1081

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

У статті висвітлено особливості розвитку сучасної системи мистецької освіти в Україні. Визначено, що мистецька освіта, як специфічна освітня галузь, є рушієм сучасних державотворчих процесів, оскільки саме через неї реалізуються актуальні завдання збереження духовної спадщини народу, формується естетична культура особистості. Доведено, що одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогіки, що дозволяє розв'язувати складні освітні завдання, є інтегративно-мистецький підхід до організації освітнього процесу, спрямований на вирішення таких проблем, як формування в особистості цілісного уявлення про багатогранність світу, розвиток образного мислення та залучення до творчої діяльності.

Ключові слова: *мистецтво, освіта, інтегративний підхід, вчитель мистецьких дисциплін.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Наше сьогодення перебуває в умовах активної глобалізації всіх сфер соціальної дійсності та стрімкого інформаційного розвитку суспільства. За таких умов гостро постає проблема становлення і розвитку такої особистості, яка б могла знаходити логічні зв'язки між багатомірними явищами об'єктивної дійсності. Саме ці обставини впливають на систему освіти та виховання, яка завжди гнучко реагує на різноманітні соціокультурні зміни та суспільні потреби.

Модернізація сучасної системи освіти України, що знаходиться на шляху європейської інтеграції, вимагає подолання існуючих протиріч між потребами розвитку української держави та пережитками тоталітарної епохи. Освіта повинна відповідати новим політичним та економічним реаліям, що допоможе молодому поколінню увійти до світового інформаційного простору та бути конкурентоспроможним на соціальному ринку праці. Для успішного реформування середньої та вищої освіти важливим сьогодні є використання європейського досвіду, підтримка конкурентності з метою активізації ринкових механізмів забезпечення якості освітніх послуг, надання автономії органам освіти щодо розробки варіативної частини навчальних програм, використанні навчально-методичних матеріалів, введення відповідальності адміністрації та вчителів за наслідки відповідних педагогічних ініціатив та інновацій. Задля успішного впровадження євроінтеграційних процесів важливо працювати над створенням в Україні загальноєвропейського освітнього та наукового простору, що ґрунтуватиметься, насамперед, на розробці єдиних критеріїв і стандартів у галузі освіти та науки з метою визначення періодів і термінів підготовки фахівців з вищою освітою. Це сприятиме співробітництву між закладами вищої освіти усіх європейських країн.

Активному впровадженню євроінтеграції в усі сфери соціально-економічного життя нашої держави сприяла Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом, яку в вересні 2014 року Верховна Рада України та Європейський парламент одночасно ратифікували. Означена Угода передбачала ключові реформи, економічне відновлення та зростання, а також урядування та секторальну співпрацю в сферах енергетики, транспорту, охорони довкілля, промисловості, соціального розвитку і соціального захисту, рівності прав, захисту споживачів, освіти, молоді та культури. Зокрема, в статті 431 глави 23 «Освіта, навчання та молодь» йдеться про те, що сторони Угоди зобов'язані активізувати співробітництво у вищій освіті, сприяти зближенню у цій сфері, яке відбувається в рамках Болонського процесу, поглиблювати співробітництво між закладами вищої освіти, підвищувати якість та посилювати значущість вищої освіти [1].

Одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогіки, що дозволяє розв'язувати складні освітні завдання, є інтегративно-мистецький підхід до організації освітнього процесу, спрямований на вирішення таких проблем, як формування в особистості цілісного уявлення про багатогранність світу, розвиток образного мислення та залучення до творчої діяльності. Сучасна школа потребує фахівців, готових до поліхудожньої, мистецької діяльності в процесі освіти підрастаючого покоління, здатних активно використовувати художні засоби різних мистецтв із метою виховання загальної культури школяра. Перед загальною середньою та вищою педагогічною освітою в галузі художнього виховання поставлені завдання створення та впровадження інтегрованих курсів, програм, пошуків точок поєднання різних видів мистецтв.

Рушієм сучасних державотворчих процесів значною мірою постає мистецька освіта як специфічна освітня галузь. Саме через неї реалізуються актуальні завдання збереження духовної спадщини народу, формується

естетична культура особистості. Зміни, що сьогодні відбуваються в мистецькій освіті, починаючи з впровадження її елементів у закладах загальної середньої освіти та закінчуючи спеціалізованими мистецькими та мистецько-педагогічними закладами вищої освіти, її інтеграція у світовий культурний простір, розв'язання проблем духовного виховання сучасної молоді зумовлюють актуальність проблеми розвитку сучасної мистецької освіти в умовах модернізації та реформування української системи освіти на всіх її рівнях.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Сучасні дослідники в галузі гуманітарних наук, філософи Ю. Л. Афанасьєв, В. А. Бітаєв, В. І. Мазепа, В. А. Лічковах, Л. Т. Левчук, О. І. Оніщенко, В. Г. Чернець, С. І. Уланова в своїх наукових дослідженнях порушують проблеми естетичного виховання, гуманізації особи. Вчені досліджують теоретичні аспекти мистецтва, його культуротворчий і виховний потенціал, розглядають формування духовної культури та світоглядної позиції особистості засобами мистецтва.

Педагогічні дослідження І. А. Зязюна, Г. М. Падалки, О. П. Рудницької, В. Ф. Орлова, О. М. Олексюк, О. П. Щолокової присвячені розробці методології мистецько-освітньої проблематики. Сучасні дослідники звертають увагу на вагоме значення мистецтва та мистецької освіти у вдосконаленні особистості та формуванні її духовного потенціалу.

Поняття мистецької освіти сучасні вчені-педагоги розглядають у нерозривному зв'язку із загальною освітою, не виділяючи особливостей професійної мистецької освіти та її структурних складових. Водночас, серед низки наук, надбання яких безпосередньо спрямовані на задоволення потреб мистецької освіти чільне місце займає мистецтвознавство, в сфері якого сьогодні продуктивно розробляється мистецько-освітня проблематика. У роботах С. М. Волкова, І. Ф. Ляшенка, О. Г. Майорової, О. І. Малозьомової, С. І. Нікуленко, О. В. Овчарук, Л. Д. Соколюк, Л. Л. Савицької, Р. Т. Шмагала, В. Д. Шульгіної, К. І. Шамаєвої та інших розглядаються питання історії мистецької освіти, здійснюється аналіз проблем діяльності окремих видів мистецьких навчальних закладів, позашкільної освіти, проблем підготовки мистецьких кадрів у сфері музичної, художньої, хореографічної, театральної освіти.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є визначення сучасних підходів до мистецької освіти в Україні. Для реалізації поставленої мети, завданням статті маємо аналіз інтегративного підходу до фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін як одного з пріоритетних в умовах євроінтеграції національної освітньої системи.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасне життя нашого суспільства перебуває у стані кардинальних змін у багатьох сферах, у тому числі й в освіті, науці, культурі. Це спричинено глобальною інтеграцією у світовий простір, зростанням ролі національної самосвідомості. У результаті означених змін суттєво зростають вимоги до професійної підготовки фахівців, модернізації системи освіти, в тому числі й мистецької. У Всесвітній декларації, прийнятій на Міжнародній конференції з вищої освіти зазначено, що якістю вищої освіти – це багатовимірне явище, що охоплює «усі сторони діяльності вищого навчального закладу: навчальні та академічні програми, навчальну й дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад та студентів, навчально-матеріальну базу і ресурси» [2 : 37].

З-поміж численних соціокультурних інститутів людства освіта перебуває на чільному місці, оскільки саме освітні процеси мають на меті та здатні реалізувати найголовнішу потребу людства – готувати молоде покоління до свідомої діяльності впродовж усього життя. Визначаючи освіту як процес і результат засвоєння людиною знань, умінь та навичок, важливо усвідомлювати, що освіта покликана формувати духовне обличчя кожного учасника освітнього процесу. Це можливо реалізувати лише завдяки впливу на особистість моральних і духовних цінностей, що є надбаннями її культурного кола, а також процесу виховання, самовиховання, впливу й шліфування.

Незважаючи на те, що сучасна освіта знаходиться на досить високому рівні розвитку, науковцями розроблено ряд інноваційних методик і технологій, які покликані сприяти вдосконаленню та покращенню навчально-виховного процесу, на практиці спостерігаються певні проблеми, пов'язані із засвоєнням підростаючим поколінням системи освітніх знань. Перевантаженість програм та підручників навчальним матеріалом (причому завантажується пам'ять, але не забезпечується розвиток та вільне перенесення знань у життєвий простір), відірваність змісту освіти від реального життя, відсутність цілеспрямованої роботи з формування вмінь працювати з різними джерелами інформації, недостатня увага до розвитку загальнонавчальних та інтелектуальних умінь призводять до надмірної фізичної та психічної перевтоми і, як наслідок – до різних захворювань учнів. Дані лікарів та фізіологів свідчать, що серед захворювань сучасної молоді домінують хвороби очей та опорно-рухового апарату, мають місце нервово-психічні розлади. Вирішуючи ці проблеми, необхідно пам'ятати, що здоров'я людини залежить не лише від дотримання режиму дня, певних норм загальної та особистої гігієни, здорового харчування, якісного розподілу часу між навчанням та відпочинком, але й від гармонійної єдності фізичних та духовних сил, яка досягається у процесі занять різними видами мистецтва.

Дослідження вчених у цій сфері (у філософії та дидактиці – А. Данилюк, С. Клепка, І. Козловська та ін., у педагогіці мистецтва – О. Кабкова, Л. Масол, О. Рудницька, Л. Савенкова, Г. Шевченко, О. Щолокова, Б. Юсов та ін.) свідчать про те, що широке впровадження в освітню діяльність занять різними видами мистецтва дозволяє скоригувати перераховані проблеми. Наприклад, заняття хореографією дозволяють зміцнити опорно-руховий апарат та виправити осанку, розвивають здібності художньо-пластичного вираження форми в русі. На заняттях з образотворчого мистецтва значно активізуються органи зору, розвивається зорова пам'ять,

формується предметно-просторове відчуття навколишнього світу. Заняття музикою вдосконалюють слух та увагу, допомагають розвинути інтонаційно-образне сприйняття звуку та мови, художнє слово формує мислення, вміння грамотно виражати власні думки та почуття, ліплення з глини чи пластиліну розвиває моторику рук та відчуття форми, заняття театром сприяють розвитку комунікативних умінь, навчають адекватно поводитися в різних ситуаціях.

Сьогодні важливого значення набуває проблема розробки науково обґрунтованої стратегії подальшого розвитку мистецької освіти на інтегративній основі як цілісної системи підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних творчо реалізовувати завдання в межах модернізованого освітнього простору. Сучасні нормативні документи зазначають, що вкрай необхідним є виведення вищої освіти України на рівень розвинених країн світу. Ми вбачаємо можливість реалізації цієї вимоги через докорінне реформування концептуальних, структурних й організаційних засад навчально-виховного процесу. Саме такий підхід до організації функціонування освітньої системи забезпечить її випереджувальний характер та дозволить поглибити ефективність вищої освіти, інтегрувати її в європейський та світовий простір.

На сучасному етапі розвитку мистецької освіти особливого значення набуває інтегративний, поліхудожній підхід до підготовки майбутнього фахівця, вчителя музичного, образотворчого мистецтва, у результаті якого він розглядається не лише як майбутній професіонал, а як глибоко компетентнісний фахівець, скерований на постійне самовдосконалення та саморозвиток. Сьогодні це є нагальною вимогою часу, оскільки ланка загальної середньої освіти вбачає необхідність в інтегративному вивченні мистецтва підростаючим поколінням, опираючись на досвід мистецької освіти провідних країн світу. Це дозволить позбутися певних негативних інформаційних впливів, котрі націлені на нівелювання значення багатоаспектного становлення майбутнього фахівця мистецьких дисциплін.

До основних тенденцій розвитку мистецької освіти на сучасному етапі ми відносимо гуманізацію, гуманітаризацію, національну спрямованість навчально-виховного процесу. Ми переконані, що важливою вимогою до фахової підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін є перенесення акценту з навчальної діяльності на навчально-пізнавальну, творчо-діяльнісну, мистецьку; перехід від репродуктивної діяльності до свідомої, осмисленої; створення умов для творчої самореалізації кожного учасника навчально-виховного процесу; цілісність та наступність навчально-виховного процесу; акме-аксіологічне спрямування розвитку особистості.

Проблема інтегративного підходу до сучасної мистецької освіти майбутніх учителів мистецьких дисциплін є актуальною ще й тому, що, на жаль, сьогодні ми не можемо спостерігати достатньої реалізації інтегративно-поліхудожнього підходу до професійного навчання, оскільки підготовка фахівця здійснюється переважно в монохудожній площині того чи іншого виду мистецтва. Це часто призводить до відсутності системності та цілісності в знаннях студентів: їм важко порівнювати знання, почерпнуті з різних джерел (різних навчальних дисциплін), побачити спільні закономірності та єдність принципів, хронологічно вибудувати навчальну інформацію, отриману від різних педагогів [3 : 40]. Тому досить важливо здійснювати фахову підготовку майбутніх фахівців із мистецтва в умовах цілісного художнього розвитку, який базуватиметься на інтеграції, взаємопроникненні різних видів художньої діяльності, їх взаємозв'язках та активній взаємодії [4 : 12]. Професійна інтегративно-поліхудожня освіта сприятиме об'єднанню розрізнених уявлень, знань студентів, виникненню та закріпленню в їх професійному мисленні необхідних аналогій та асоціативних зв'язків, які використовуватимуться в їхній професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, інтегративний підхід до сучасної мистецької освіти – нагальна вимога часу. Це дозволить сформувати компетентного фахівця в сфері мистецтва, здатного самостійно, творчо й ефективно реалізовувати педагогічні цілі навчально-виховного процесу в професійній діяльності. Для цього майбутнім фахівцям важливо знати та володіти не лише спеціальними знаннями та вміннями, але й мати знання з різних сфер мистецтва та вміти їх застосовувати комплексно задля формування у своїх вихованців цілісного уявлення та сприйняття світу мистецтва, що сприятиме здійсненню мистецької (поліхудожньої) освіти молоді у закладах загальної середньої освіти.

Подальшого дослідження потребує проблема пошуку ефективних шляхів реалізації завдань із формування компетентних фахівців у сфері мистецтва, вдосконалення та адаптація навчально-виховного процесу закладів вищої освіти до здійснення чітко організованої фахової підготовки майбутніх викладачів мистецьких дисциплін на інтегративній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про асоціацію України з ЄС [...] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / В. Кремень, С. Ніколаєнко, М. Степко та ін. ; за ред. В. Кременя. – Тернопіль : Богдан, 2004. – 384 с., с. 171
3. Отяковская Э. Г. Полихудожественная компетентность педагога-музыканта / Э. Г. Отяковская // Школа педагога. – 2009. – № 10. – С. 39-41.
4. Рейзенкінд Т. Й. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутнього вчителя музики у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Т. Й. Рейзенкінд. – К., 2008. – 36 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Uhoda pro asotsiatsiyu Ukrayiny z YeS [...] [Agreement on the Association of Ukraine with the EU] : [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Vyshcha osvita Ukrayiny i Bolons'kyu protses : [navch. posib.] : [Higher Education in Ukraine and the Bologna Process: Teach. manual] / V. Kremin', S. Nikolayenko, M. Stepko ta in. ; za red. V. Kremenya. – Ternopil' : Bohdan, 2004. – 384 s., s. 171
3. Otjakovskaja Je. G. Polihudozhestvennaja kompetentnost' pedagoga-muzykanta [Polyfessional competence of a musician teacher] / Je. G. Otjakovskaja // Shkola pedagoga. – 2009. – № 10. – S. 39-41.
4. Reyzenkind T. Y. Teoretyko-metodychni zasady profesijnoyi pidhotovky maybutn'oho vchytelya muzyky u vyshchych navchal'nykh zakladakh : [avtoref. dys. na здобuttya nauk. stupenya dokt. ped. Nauk : spets. 13.00.04 "Teoriya i metodyka profesijnoyi osvity"] : [Theoretical and methodical principles of professional training of the future teacher of music in higher educational institutions] / T. Y. Reyzenkind. – K., 2008. – 36 s.

Сторожук А. И. Интеграционные процессы в системе художественного образования Украины: тенденции и перспективы внедрения

В статье освещены особенности развития современной системы художественного образования в Украине. Определено, что художественное образование, являясь специфической образовательной отраслью, является двигателем современных процессов государственного значения, поскольку именно через него реализуются актуальные задачи сохранения духовного наследия народа, формируется эстетическая культура личности. Подтверждено, что одним из приоритетных направлений современной педагогики, который позволяет решать сложные образовательные задачи, является интегративно-художественный подход к организации образовательного процесса, направленный на решение таких проблем, как формирование у личности целостного представления о многогранности мира, развитие образного мышления и привлечения к творческой деятельности.

Ключевые слова: искусство, образование, интегративный подход, учитель художественных дисциплин

Storozhuk A. I. Integration processes in the system of artistic education in Ukraine: tendencies and perspectives of implementation

The article highlights the peculiarities of the development of the modern system of artistic education in Ukraine. It is determined that education should be in line with new political and economic realities, which will help the younger generation to enter the world of information space and be competitive in the social labor market. It was found out that artistic education, being a specific educational branch, is the engine of modern state-building processes, because it is through it that the actual tasks of preserving the spiritual heritage of the people are realized, and the aesthetic culture of the individual is formed.

Global integration into the world, strengthening the role of national consciousness cause a significant increase in the requirements for the professional training of specialists, the modernization of the educational system, including artistic.

The author draws attention to the fact that one of the priority directions of modern pedagogy, which allows to solve complex educational problems, is the integrative and artistic approach to the organization of educational process, aimed at solving such problems as the formation of the person's entire conception of the multifaced world, development of figurative thinking and attraction to creative activity. Today, this is an urgent requirement of time, because the link of general secondary education considers the need for an integrative study of art for younger generations, based on the experience of artistic education in the leading countries of the world. This will allow to eliminate certain negative informational influences that are aimed at leveling the value of the multi-dimensional formation of the future specialist in artistic disciplines.

The main tendencies of the development of artistic education at the present stage are humanization and the national orientation of the educational process. The author observes that an integrative approach to contemporary artistic education is an urgent requirement of time. The problem of finding effective ways of realizing the tasks of forming competent specialists in the field of art, improving and adapting the educational process of institutions of higher education to the implementation of well-organized professional training of future teachers of artistic disciplines on an integrative basis needs the research.

Keywords: art, education, integrative approach, teacher of artistic disciplines

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЯК ПРОВІДНА ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА

У статті актуалізується проблематика творчих здібностей у студентів закладів вищої освіти; наголошується на необхідності розвитку творчих здібностей у студентів-дизайнерів у процесі засвоєння теорії та практики фахових дисциплін; розглядається роль впливу розвитку творчих здібностей на професіограму майбутнього дизайнера; досліджуються та систематизуються вимоги до професійних якостей майбутніх дизайнерів як конкурентоспроможних фахівців.

Ключові слова: формування, процес, творчість, творчі здібності, освіта, майбутній дизайнер, фахівець

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні український і світовий ринок праці перенасичений замовленнями на спеціалістів дизайн сфери та технічної творчості. Це зумовлено активним розвитком інформаційної складової у житті кожного, розширенням впливу інтернет ресурсів на людську свідомість, відкритість доступу до творчих та інноваційних платформ самовираження тощо. Швидкість і доступність отримання інформації через соціальні мережі створило певний конкурентоспроможний сегмент саме у напрямку дизайну. Візуальне оформлення провідної ідеї проекту, виділення її ключових складових, грамотна візуальна подача, створення власної айдентики бренду, комфортного середовища, спрощення використання побутових приладів і є головним завданням дизайну. Але на сьогоднішній день актуальним питання стає не лише зовнішній привабливий вигляд продукту, а й його комфортне використання. Саме тому запити на професійних дизайнерів і справжніх фахівців зростає з кожним днем.

Це зумовило певні зміни у сфері вищої освіти, зокрема відкриття нових спеціальностей у закладах вищої освіти, розділення спеціальностей за різновидами провідної діяльності, художньої, технічної творчості та кадрова перестановка викладацького складу, що сприяло появленню авторських програм до викладання фахових дисциплін.

Наразі 63 заклади вищої освіти України можуть запропонувати навчання майбутнім студентам у сфері дизайн освіти. Це свідчить про інтенсивний розвиток процесів художньо-технічного проектування промислових виробів, їх комплексів і систем, орієнтованих на досягнення найповнішої відповідності створюваних об'єктів і середовища загалом потребам людини, як утилітарних, так і естетичних. Тобто український ринок не просто виготовляє споживчу естетичну продукцію, а й враховує встановлені світові параметри до неї, вимоги до комфортності та зручності використання, стає конкурентоспроможним на світовому ринку.

Саме тому, для більшої продуктивності праці спеціалістів у дизайн освіті необхідно не просто виховувати технічно підкованого майстра, але й розвивати творче мислення, креативність у створенні та реалізації ідей, свободу думки та незаангажованість вже відомими й постійно використовуваними формами роботи у певній галузі дизайну. Це сприятиме повнішому становленню майбутнього дизайнера як фахівця своєї справи та глибшого занурення саме у професійну проблематику праці.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Педагогічна наука приділяє значну увагу проблемі формування особистості, здатної до критичного мислення, творчої діяльності, організації самостійної роботи, самонавчання та рефлексії, це відображено в роботах І. А. Зязюна, С. О. Сисоєвої, О. П. Щолокової та інших. Останніми роками проблему формування творчих здібностей особистості розглядали вчені: О. Є. Антонова, Н. Й. Волошина, С. У. Гончаренко, О. А. Дубасенюк, О. В. Киричук, О. П. Рудницька та ін.

У багатьох дисертаційних дослідженнях останніх років, а саме: Л. І. Томіліної, Ю. М. Криворучко, Н. М. Кучинова, Г. І. Соцька, В. П. Чорноус, С. К. Шандрук, М. Ю. Якимчук, Л. А. Якубова та інших представлені окремі цінні аспекти з проблеми формування творчих здібностей. Стимулюючий вплив художньо-проектної діяльності на розвиток творчих здібностей визначають спеціалісти в галузі мистецтвознавства: Н. П. Лещенко, Л. В. Калініченко, Л. М. Масол, П. Юсов, та ін.

Цікавими є положення та результати експериментальних досліджень зв'язку творчих здібностей та засобів художньо-проектної діяльності А. В. Бойчук, Т. М. Габрель («Методи активізації творчості дизайнера засобами комп'ютерних технологій» 2018 р.), Т.Б. Гуменюк («Методика навчання художнього проектування майбутніх фахівців з дизайну» 2017р.) В. Я. Даниленко (Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури ХХ століття» 2006 р.), Н. Є. Колеснік («Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів» 2007 р.), З. Ю. Макар (Формування професійних вмінь молодших спеціалістів–дизайнерів у процесі фахової підготовки» 2015), Т. Б. Носяченко, О. М. Піддубної, Л. В. Саприкіна («Формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів одягу в процесі вивчення

фахових дисциплін» 2016 р.), Цзя Яочень («Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців з графічного дизайну у професійній підготовці» 2017р.), О. А. Швець («Творчий розвиток фахівця з дизайну на засадах компетентнісного підходу у процесі підвищення кваліфікації» 2012 р.), А. І. Шевченко («Методика навчання художнього проектування майбутніх фахівців з дизайну» 2017 р.) та ін.

Метою нашої статті є розкриття теоретико-практичних аспектів розвитку творчих здібностей майбутніх дизайнерів у процесі навчання як провідної передумови становлення спеціаліста.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі розвитку та популяризації візуальної промисловості виникає гостра потреба у дизайнерах, в яких би гармонійно поєднувалися професійно значущі якості та професійні характеристики фахівця-дизайнера, обумовлені реальними умовами реалізації процесу їх фахової підготовки. Формування висококваліфікованого спеціаліста з дизайну, відповідального, що вільно володіє своєю професією завжди було головною метою створення і функціонування системи дизайн-освіти.

Нині до фахівців пред'являються високі вимоги, пов'язані з необхідністю будувати не тільки функціональні процеси, а й шляхи розвитку власної професіограми та становлення себе як сучасного фахівця обраної діяльності.

Якщо використати загальну модель фахівця як основу для проектування професійної підготовки, яка є основоположним базовим етапом професійного становлення особистості майбутнього дизайнера як спеціаліста, автори звертаються до філософських і психолого-педагогічних уявлень про процес професійного розвитку та становлення людини, в яких виділяються два підходи до визначення його сутності [1; 2]. Перший – пов'язаний із «входженням» майбутнього професіонала в саму систему обраної діяльності, тобто оволодінням інформаційної, технічної, конструктивної, теоретичної та практичної складової цієї системи діяльності, другий – із розвитком і саморозвитком особистості. Відповідно до цього маємо дві принципово різних моделі спеціаліста-дизайнера:

1) спрямована на відтворення людини, яка володіє певними професійними знаннями, вміннями, навичками, що свідчить про кваліфікаційні характеристики фахівця і функціональну відповідність між вимогами робочого місця і цілями освіти і відповідає знаннєво-діяльнісній парадигмі;

2) спрямована на людину, яка може вийти за межі власної діяльності для її аналізу, оцінки й наступної організації, тобто наближена до сучасної компетентнісної парадигми професійної освіти[3].

Саме тому ми можемо говорити, що професіонал у галузі дизайну – це фахівець, спроможний чітко визначати мету і завдання проектування, ідеал творчого проектування. Отже, ми можемо окреслити вимоги до оцінки спеціалістів у галузі дизайну, які б допомагали у процесі навчання майбутніх дизайнерів формувати необхідні професійні знання, вміння та навички: здатність використовувати засоби візуалізації творчих пропозицій; розвиток власних здібностей, відчуття гармонії, краси; наукове осмислення законів формотворення; знання вимог до об'єкта своєї діяльності, технології виготовлення речей, матеріалів і їх властивостей; принцип економічності дизайн-діяльності; розуміння сутності й смислового навантаження об'єкту розробки; вміння генерувати проектну культуру суспільства [3 : 70-73].

На нашу думку, для розвитку зазначених вище вимог та критеріїв необхідно у процесі навчання та виховання майбутніх студентів дизайнерів використовувати такі форми та методи роботи зі студентами, які б цілеспрямовано створювали вплив на творчу складову розвитку особистості. Саме тому доцільно на самому початку освітнього процесу при вивченні фахових дисциплін, виконанні практичних завдань знаходити та розвивати творчі здібності студентів.

Як зазначає О. В. Скрипченко, що здібності – індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності. Здібності не можуть бути зведені до знань, умінь і навичок, що є в людини, але здібності забезпечують їх швидке надбання, фіксацію й ефективне практичне застосування [4].

Одним з першочергових завдань сучасного закладу освіти, в тому числі й мистецьких, є ліквідація відчуження між надмірною теоретизацією з боку викладача та повноцінним впровадженням отриманих знань на практиці від студента. Необхідна навчальна співпраця, в процесі якої відбувається розвиток творчого мислення, яке дає змогу студентам бачити те, чого ще немає, але що може бути створене ним самим (зادля пошуку невідомого, нового, загадкового, незвичайного).

На нашу думку, творчий потенціал особистості – це природовідповідні та культуровідповідні можливості, які формуються й розкриваються в процесі професійної підготовки й у подальшій його діяльності, ведуть до отримання продуктивного результату у вирішенні завдань нестандартними методами педагогічного впливу, засобами мистецтва, відбиваючи основу загальної й мистецької культури. Творчий потенціал студента-дизайнера складається з системи загальнокультурних і професійних знань, гуманітарного світогляду, на основі яких будується й регулюється його діяльність, розвиненого чуття нового, високого ступеня розвитку творчого мислення, гнучкості, не стереотипності й оригінальності, здатності швидко змінювати прийоми дій відповідно до нових умов. Творча культура об'єднує знання в галузі теорії і практики творчості, установки та методологічні принципи творчості, творчі навички й здібності, які формуються в діяльності й безпосередньо пов'язані з досвідом, норми її наукової організації, що застосовуються в дійсності, евристичні методи та прийоми.

Серед чисельних засобів розвитку творчості, потенціалу дизайнера надзвичайно велика роль належить мистецтву, яке є взірцем мистецької діяльності. Вплив мистецтва на формування духовної культури молоді зумовлений самою природою мистецтва, сутність якого виводиться із цілісного і обов'язкового художнього

відображення світу і залежить від тих новоутворень, які зв'язані з особливостями художнього сприймання навколишнього середовища. Усі види мистецтва втілюють художньо-естетичне бачення світу, розвинену уяву і фантазію, образне мислення, без яких неможлива будь-яка творчість [5].

В. В. Давидов доводить, що творча особистість характеризується наявністю у суспільного індивіда творчих можливостей, творчого потенціалу, а серед психологічних рис, що характеризують творчу обдарованість особистості, називають потребу в активному творенні [6]. Американський соціолог Дж. Беккер головною характерною рисою творчої особистості вважає потяг до боротьби з перешкодами, долання суперечностей. Саме тому для студента-дизайнера, на початковому етапі розвитку творчих здібностей, важливим аспектом стає наслідування робіт вже відомих фахівців у вибраній ними сфері діяльності. Так, закріплюючи отримані теоретичні знання на практиці, студент не просто бездумно робить копію тієї чи іншої роботи, а вчиться використовувати технічні інструменти, вносячи при цьому в роботу певний авторський стиль виконання. Також актуальним та обов'язковим є аналіз зразків творчості інших дизайнерів для формування естетичного смаку, творчої свідомості, критичного сприймання та оцінки результатів чужої та власної діяльності.

Значну роль у процесі актуалізації потенціалу особистості відіграють потреби людини у соціальному визнанні себе як особистості, тому неабияку роль у розвитку особистісного потенціалу набувають мотиви самопостереження, самопізнання, самооцінювання, самореалізації, реалізація яких призводить до самоствердження особистості, усвідомлення нею власної самоцінності. У зв'язку з цим важливого значення набуває проблема створення сприятливих соціокультурних умов, відповідного соціально-педагогічного середовища, в якому кожна особистість змогла б себе реалізувати. [7: 3–6].

Саме тому із вищесказаного ми можемо робити висновок, що неодмінними якостями творчої особистості є індивідуальність, свобода від догматизму, стереотипного мислення. Творчі люди, як правило, високоморальні й духовно багаті особистості, творчість для них є життєвою необхідністю, а джерелом творчості для них виступає натхнення, бажання творити. Дослідники Т. К. Мещерякова, Т. С. Мельник [8: 131–135; 9: 45–47.] підкреслюють, що така особистість володіє специфічними особистісними якостями: рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення тощо, вона володіє неабиякою енергією, завзятістю, наполегливістю, незалежністю, сміливістю, впевненістю, терпимістю, адаптивною гнучкістю, сприйнятливістю, оригінальністю. До того ж, на думку А. С. Полякової, творча особистість вирізняється постійною орієнтацією на пошук нових ідей, безбоязністю за помилку, незначною чуттєвістю у випадку провалу ідеї, оскільки натомість однієї вона може висунути декілька нових ідей [9; 10]. Отже, необхідність розвитку творчості студентів-дизайнерів у процесі навчання у закладі вищої освіти є невід'ємною складовою становлення їх як спеціалістів у вибраній галузі. Адже завдання системи освіти та викладачів не просто передати теоретичні знання, а навчити застосовувати ці знання на практиці, виховуючи тим самим конкурентоспроможного спеціаліста своєї справи.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Сучасний студент-дизайнер має безліч платформ для перегляду та ознайомлення з творчістю колег, широко використовує можливості онлайн-спілкування та безкоштовного використання інтернет-ресурсів. Це дає змогу розширити його світогляд, виявити потенціал, залучати до участі у творчих конкурсах і змаганнях, спонукати до самоаналізу та критичного ставлення до власних робіт, раціонально оцінювати їх культурну цінність. Зазначене вище дає змогу зробити висновок, що для особистісного та незалежного становлення молодого спеціаліста як повноцінного дизайнера необхідно розвивати творчі здібності в процесі навчання у закладі вищої освіти, створюючи відповідні умови та позитивне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г.Ананьев - М. : Наука, 1977. – 278 с.;
2. Деркач А.А., Кузьмина Н.В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А.Деркач, Н.В.Кузьмина. - М. : Луч, 1993 – 198 с
3. Прусак В.Ф. Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах України / В.Ф. Прусак: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 187 с, с. 70-73
4. Скрипченко О. В. , Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук, Т. М. Лисянська. — Загальна психологія: Підручник / К.: Либідь, 2005. — С. 464
5. Вербицький В. Проблеми творчості. Позашкільна педагогічна творчість / В. Вербицький // Рідна школа. – 1999. – №5
6. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / Давыдов В. В. – М.: Педагогика, 1986. – 240с
7. Дубасенюк О. А. Теоретичні засади соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя: зб. наук.-метод. пр. / ред. кол. Дубасенюк О. А. та ін. – К.: ІЗМН; Житомир: ЖДУ, 1996. – С. 3–6., 5
8. Мещерякова Т. К. Деякі аспекти виховання ділової людини наших днів як творчої особистості / Т. К. Мещерякова, Т. С. Мельник // Творчість, духовність, гуманізм в просторі освіти: зб. доповідей наук.-практ. конф.; Вінниця, 20–21 жовтня 1998 р. : у 2-х т. Т. 2 / за ред. Т. Б. Буяльської та ін.; Вінницький державний технічний ун-т. – Вінниця: Універсум–Вінниця, 1998

9. Кириченко О. М. Художньо-конструкторська підготовка як основа розвитку творчих здібностей інженерів-педагогів / О. М. Кириченко, І. Б. Васильєв, С. М. Волков // Проблеми науково-технічної творчості молоді: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф.; Ніжин, 1998 р. – Ніжин: [б. в.], 1998. – С. 45–47
10. Буяльська Т. Деякі проблеми розвитку студентського самоврядування у ВНЗ (з досвіду роботи ВНТУ) / Т. Буяльська, Т. Черняхів // Гуманізм та освіта: зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф.; Вінниця, 19–21 вересня 2006 р. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – С. 424–426.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Anan'ev B.G. O problemah sovremennogo chelovekoznaniiya / [On problems of modern human knowledge] /B.G.Anan'ev - M. : Nauka, 1977. – 278 s.;
2. Derkach A.A., Kuz'mina N.V. Akmeologiya: puti dostizheniya vershin professionalizma [Acmeology: the ways to achieve the peaks of professionalism] / A.A.Derkach, N.V.Kuz'mina. - M. : Luch, 1993 – 198 s
3. Prusak V.F. Organizacijno-pedagogichni zasadi pidgotovki majbutnih dizajneriv u vishchih navchal'nih zakladah Ukraïni [Organizational-pedagogical bases of training of future designers in higher educational institutions of Ukraine] / V.F. Prusak: Dis... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Prikarpat's'kij nacional'nij un-t im. Vasilya Stefanika. – Ivano-Frankiv's'k, 2006. – 187 s, s. 70-73
4. Skripchenko O. V. , L. V. Dolins'ka, Z. V. Ogorodnijchuk, T. M. Lisyans'ka. — Zagal'na psihologiya: Pidruchnik [Collaborative psychology textbook]/ K.: Libid', 2005. — S. 464
5. Verbic'kij V. Problemi tvorchosti. Pozashkil'na pedagogichna tvorchist' [Problems of creativity. Out-of-school pedagogical creativity] / V. Verbic'kij // Ridna shkola. – 1999. – №5
6. Davydov V. V. Problemy razvivayushchego obucheniya: opit teoreticheskogo i ehksperimental'nogo psihologicheskogo issledovaniya [Problems of developmental learning: a survey of theoretical and experimental psychological research] / Davydov V. V. – M.: Pedagogika, 1986. – 240s
7. Dubasenyuk O. A. Teoretichni zasadi social'no-pedagogichnoï pidgotovki majbutnih uchiteliv [Theoretical foundations of social and pedagogical preparation of future teachers] / O. A. Dubasenyuk // Teoretichni ta metodichni zasadi social'no-pedagogichnoï pidgotovki vchitelya: zb. nauk.-metod. pr. / red. kol. Dubasenyuk O. A. ta in. – K.: IZMN; Zhitomir: ZHDU, 1996. – S. 3–6., 5
8. Meshcheryakova T. K. Deyaki aspekti vihovannya dilovoï lyudini nashih dniv yak tvorchoï osobistosti [Some aspects of educating a businessman of our day as a creative person] / T. K. Meshcheryakova, T. S. Mel'nik // Tvorchist', duhovnist', gumanizm v prostori osviti: zb. dopovidej nauk.-prakt. konf.; Vinnicya, 20–21 zhovtnya 1998 r. : u 2–h t. T. 2 / za red. T. B. Buyal's'koï ta in.; Vinnic'kij derzhavnij tekhnichnij un-t. – Vinnicya: Universum–Vinnicya, 1998
9. Kirichenko O. M. Hudozhn'o-konstruktors'ka pidgotovka yak osnova rozvitku tvorchih zdibnostej inzheneriv-pedagogiv [Artistic-design training as the basis for the development of creative abilities of engineer-teachers] / O. M. Kirichenko, I. B. Vasil'ev, S. M. Volkov // Problemi nauково-tekhnichnoï tvorchosti molodi: materialy mizhvuz. nauk.-prakt. konf.; Nizhin, 1998 r. – Nizhin: [b. v.], 1998. –S. 45–47
10. Buyal's'ka T. Deyaki problemi rozvitku students'kogo samovryaduvannya u VNZ (z dosvidu roboti VNTU) [Some problems of student self-government development in higher educational institutions (from the experience of VNTU)] / T. Buyal's'ka, T. CHernyahovich // Gumanizm ta osvita: zb. materialiv VIII mizhnar. nauk.-prakt. konf.; Vinnicya, 19–21 veresnya 2006 r. – Vinnicya: UNIVERSUM-Vinnicya, 2006. – S. 424–426.

Тимченко М. Ю. Развитие творческих способностей будущих дизайнеров в процессе обучения как главная предпосылка становления специалиста

В статье актуализируется проблематика творческих способностей у студентов высших учебных заведений; подчеркивается необходимость развития творческих способностей у студентов дизайнеров в процессе усвоения теории и практики профессиональных дисциплин; рассматривается роль влияния развития творческих способностей на профессиограмму будущего дизайнера; исследуется и систематизируются требования к профессиональным качествам будущих дизайнеров как конкурентоспособных специалистов.

Ключевые слова: формирование, процесс, творчество, творческие способности, просвещение, будущий дизайнер, специалист

Timchenko M. Y. Development of creative skills of future designers as a main condition for High Education to create professional specialist

Today Ukrainian and work labour market is oversaturated with a necessity of designers and technical-creativity experts. The reasons of such a need in world market are: an active development of Internet resources, a big amount of information in humanbeing, an open space with creative and self-expression platforms. The main tast of design is visual décor of the main project- ideas? making of key-components, brending, more comfort invironment, easy use of every day staff etc. That's why the are so many changes in High Education. Changes are different, such us new spesialities, separation of certain spesialities and personnel reshuffle of teaching staff. Creative skills must be a necessary condition for emplee, not only technical knowledge, but also mentally-free expert is demanded. All this conditions will help future designer to be usual work process. The aim of this article is illistation of development in professional area of future expert. Pedagogics mainly observes personal grows in profession. The last few years this problem was solwind and

analyzed by Antonova O., Voloshyna N, Goncharenko S, Dubasenuk O., Kyrychuk O., Rudnitska O. etc. As result we can see that positive environment, creative skills and comfort are necessary condition for forming a young professional designer.

Keywords: formation, process, creativity, education, future designer, specialist

УДК 377.02. : 37.017.4

О. А. Удалова,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
(ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»)
udalowa@ukr.net

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ І ЇЇ ВПЛИВ НА ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ ЛЮДИНИ

У статті аналізуються соціально-педагогічні та медико-біологічні аспекти девіантної поведінки дітей і молоді, здійснено статистичний соціально-педагогічний аналіз стану їх здоров'я. Розглянуто деякі проблеми професійної придатності людини до трудової діяльності. Згруповано причини і наслідки вживання психоактивних речовин.

Ключові слова: Девіантна поведінка, здоровий спосіб життя, виховання, студенти, профілактика, психоактивні речовини.

Постановка проблеми. Стратегію нарощування якості людського капіталу розглядають передусім країни світу в контексті головного складника національної безпеки. Якість і досконалість людського капіталу (освіта, знання, кваліфікація, досвід, здоров'я, продуктивність...) впливає на розвиток економіки, держави, та особистості. Нобелівські лауреати Т. Шульц, С. Кузнець у 70-х роках минулого століття, пізніше Г. Беккер довели, що людський капітал є надзвичайно продуктивним, оскільки він накопичується і безперервно відтворюється. У зв'язку з тим головною домінантою державної уваги становить якісна освіта і виховання особистості, розвиток творчості, підтримка здоров'я через створення здоров'язбережного соціокультурного середовища, отримання знань, підвищення кваліфікації працівників, самовдосконалення. У останній час відбувається фундаментальна переорієнтація наукових поглядів щодо значущості для економічного розвитку людського потенціалу. Чим швидше відбулося усвідомлення, що сфери, які формують людину (освіта, культура, наука, медицина...) не є «витратними», а продуктивними, що впливає на ефективність системних трансформацій, інституційних й технологічних реформи. Інноваційна реалізація ідеї людського капіталу стала успішною парадигмою розвитку для США, Канади, Китаю, Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, більшості країн Європи. Скандинавські країни Швеція, Норвегія, Фінляндія, на основі розвитку вищезазначеної теорії зроблено соціально-економічний і культурний прорив.

Тобто, розвиток особистості є важливою умовою економічного і соціального прогресу суспільства, яка розглядається як інтегральна цілісність біотехнічних, соціогенних та психогенних елементів. Важливим методологічним положенням є також спосіб існування особистості, її розвиток, а фактором розвитку – діяльність, в тому числі й трудова.

Для особистості характерний певний зв'язок і взаємодія відносно стійких компонентів (сторін), які формують її структуру. До таких компонентів (підструктур властивостей) належать:

- біологічно зумовлені властивості
- психічні процеси
- знання, навички, уміння
- соціально обумовлені властивості [1 : 99-102]

Важливим є положення про те, що в сучасних умовах зростає значення стану здоров'я та психофізичних факторів в організації праці, оскільки від реалізації творчого потенціалу працівників, підвищення їх соціальної активності, удосконалення професійних навиків залежать результати виробничої діяльності.

Вивчаючи роль відчуттів і сприймань у процесі праці, слід виходити з того, що найпростіші психічні процеси є результатом роботи аналізаторних систем і представляють різноманітну інформацію про зовнішній і внутрішній стан людини. Серед відчуттів, які виникають під час роботи у працівника, відзначають: зорові, слухові, рухові, температурні, вібраційні, кінетичні, рівновагу, прискорення тощо. Залежно від сили і тривалості відчуттів, можливі як адаптація організму, так і перевтома або професійне захворювання працівника. На основі інформації, що надходить через органи чуттів, формуються образи предметів і явищ. В процесі сприймання представляє собою особливий вид розумової діяльності, пов'язаний з будь-якою працею [1 : 82-83; 8 : 84-101].

Мета статті: розкрити відхилення у поведінці особистості та визначити їх вплив на життя діяльності людини.

Аналіз основних досліджень публікації із зазначеної проблеми. Поняття про девіації та негативні прояви у дітей і молоді трактують А. Кочетов, В. Оржеховська, Т. Федоренко, А. Фоміна, Р. Раєвська, О. Удалова та інші. Розуміння сутності поведінки людини розкрили І. Бех, О. Змановська, О. Киричук, В. Кондрашенка, Ю. Клейберг, В. Оржеховська, Л. Шнайдер, В. Штифурак та ін. Життєдіяльність людини, її працездатність, закономірності та динаміку психофізіологічних особливостей трудової діяльності людини дослідили Е. Агапова, С. Горшков, З. Золіна, Я. Крушельницька, В. Крижановська, Н. Лукашевич та ін.

Виклад основного матеріалу. У процесі життя та виробничої діяльності людина підпадає під вплив різноманітних іноді небезпечних чинників. Ступень безпеки процесу життєдіяльності людини можна оцінити за таким комплексним показником як здоров'я. Саме воно є найбільшою цінністю для людини на будь-яких етапах життя. Під здоров'ям розуміють природний стан організму, що перебуває в динамічній рівновазі з навколишнім середовищем в процесі життєдіяльності і характеризується відсутністю будь-яких виявлених хворобливих змін.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), близько 50% всіх чинників, що впливають на здоров'я людей, лежать у сфері способу життя, до 20-25% – у сфері навколишнього (в тому числі виробничого та побутового) середовища, до 15-20% у сфері спадковості і приблизно до 10% – у сфері медичної допомоги. Не сприяють покращенню здоров'я збіг наведених вище та інших порушень у способі життя, що формує той фон, на якому особливо легко реалізуються несприятливі для здоров'я алкоголь, психоактивні речовини.

Отже, спектр конкретних складових способу життя людини дуже різноманітний, це стосується як негативних, так і позитивних складових життєдіяльності людини.

Зупинимось на шкідливих звичках, які негативно впливають на працездатність людини і на її життєдіяльність, до яких належать куріння, вживання алкоголю, психотропних речовин.

Вживання спиртного призводить до серйозних порушень фізіологічних та психічних функцій організму людини. Алкоголь є частою причиною нещасних випадків, аварій, конфліктних ситуацій. Встановлено, що після вживання алкоголю можливість нещасного випадку зростає до 80%, а через 8 годин після моменту вживання – до 60%.

Тому працівник, схильний до зловживання спиртним – це потенційний порушник правил безпеки. Враховуючи вищесказане, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1238 від 06.11.1997 р. до робіт, які характеризуються підвищеною небезпекою, допускаються працівники, які за результатами обов'язкового наркологічного огляду визначені придатними для виховання таких робіт. Зловживання наркотиками на сьогоднішній час досягло такого рівня, що загрожує національній безпеці держави. Особливістю наркоманії є і те, що вона виникає у молодому віці. Якщо раніше 75% всіх наркоманів втягувались у зловживання наркотиками у віці 15-17 років, то зараз вік знайомства з наркотиком набагато знизився. На сьогоднішній день ми зустрічаємо 11-річних наркоманів. Крім того, як свідчать соціологічні дослідження серед молоді віком від 14 до 20 років, майже кожний другий з них хоча б раз вживав наркотики. Більшість з них стає споживачем наркотиків.

За останні роки більш як у дев'ять разів збільшилась чисельність засуджених, які вчинили злочин у стані наркотичного сп'яніння, і в три рази збільшилась кількість осіб, засуджених за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

Дослідження підтверджує, що серед спонукальних мотивів щодо вживання психоактивних речовин переважали: вплив соціальної групи (друзі, знайомі) – близько 80%, бажання задоволення – близько 60%, бездіяльність, відсутність захоплення та інтересів близько 50%, цікавість до «забороненого» – близько 44%, відволікання від життєвих неприємностей – близько 35%, бажання бути дорослим – близько 27%, невміння контролювати свої бажання – близько 22%, незнання всіх наслідків від споживання наркотиків – близько 20%, відсутність контролю дорослих – близько 13%, примуси вживання – близько 12%. А також наслідування побаченого в кіно, мережі Інтернет, періодичних виданнях.

За даними Міністерства охорони здоров'я, півмільйона українців є ін'єкційними наркоманами, а взагалі різні види наркотичних речовин вживає приблизно 2% населення країни. І щорічно ця кількість збільшується на 7-11%, при тому що за найскромнішими оцінками, щороку від наркотиків вмирають 12 тис. осіб. Таке стрімке зростання кількості наркозалежних громадян зробило Україну однією з лідерів за темпами поширення наркоманії серед населення в Європі. Загалом з проблемою наркоманії безпосередньо стикається кожна десята родина в Україні. 70% наркоманів це молодь до 25 років [7].

За офіційними даними ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»: щороку серед обстежених на ВІЛ осіб в Україні виявляється близько 1% осіб з підтвердженими позитивними результатами. За весь період спостереження під нагляд узято 59,1% таких осіб. Під медичним наглядом з приводу ВІЛ-інфекції перебуває 0,31% населення країни. В країні щодня реєстрували біля 48 випадків захворювання на ВІЛ-інфекцію, 24 захворювання на СНІД та 8 випадків смерті від СНІДу.

За період з 1987–2017 роки (без урахування статистичних даних АР Крим з 2014 року та частини території проведення антитерористичної операції з 2015 року) в країні офіційно зареєстровано 312 091 випадок ВІЛ-інфекції серед громадян України, у тому числі 100 363 випадки захворювання на СНІД та 44 221 випадок смерті від захворювань, зумовлених СНІДом.

Станом на 01.11.2017 р., у закладах охорони здоров'я під медичним наглядом знаходилось 139 394 ВІЛ-інфікованих громадян України (показник 329,6 на 100 тис. населення), з них 42 666 хворих з діагнозом СНІД

(100,9). Найвищі рівні поширеності ВІЛ-інфекції реєструвались у Одеській, Дніпропетровській, Миколаївській, Херсонській, Київській, Чернігівській областях та м. Києві [6].

Складно описати конкретні причини, через які людина звертається до вживання психоактивних речовин. Але в цілому науковці виділяють:

- соціальні – вплив суспільства та сім'ї;
- біологічні – пояснення схильності до вживання особливостями організму та особливою схильністю;
- психологічні (або психічні) - особливості та відхилення у психіці;
- культурологічні – ритуальне вживання наркотичних речовин.

Дослідження, спрямовані на вивчення факторів ризику та процесів, що збільшують ризик вживання цілому науковці виділяють психоактивних речовин, виявили кілька основних сфер, що впливають на вживання психоактивних речовин серед молоді, а саме: родинні стосунки; відносини з «підгрупою» (рівними, ровесниками); шкільне оточення; суспільство в цілому. Українські фахівці відзначають, що нелегальний характер ринку збуту наркотиків, його спрямованість на несамостійну, незрілу частину суспільства, у якої ще не напрацьовано чіткі життєві цілі, призводить до того, що споживач наркотиків керується не раціональними, а чуттєво-емоційними мотиваціями. Часто вибір адиктивної стратегії поведінки зумовлений труднощами в адаптації до проблемних життєвих ситуацій: складні соціально-економічні умови, часті розчарування, знищення ідеалів, конфлікти у сім'ї та на виробництві, втрата близьких, різка зміна звичних стереотипів тощо.

Первинна та вторинна профілактика наркозалежності є саме тими видами роботи, які мають здійснюватись у навчальних закладах.

У прикладному розумінні проблеми наркоманії завдання первинної протинаркотичної профілактики – це попередження немедичного вживання наркотичних речовин будь-якою особою. Під вторинною профілактикою розуміють раннє виявлення і активне лікування людей, які вживають наркотики. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає вторинну профілактику як роботу з особами, які вже вживали наркотики, але ще не мають залежності, а також як комплекс заходів з якнайширшого інформування цих контингентів людей і їх найближчого оточення.

Система заходів первинної профілактики наркотичної тенденції в підлітків складається з таких елементів:

- виділення «групи ризику» із загального контингенту студентів
- проведення цілеспрямованих профоглядів;
- активна протинаркотична пропаганда.

«Група ризику» визначається педагогічним колективом навчального закладу шляхом своєчасного одержання достовірних анкетних даних про студентів - від батьків, учителів, лікарів підліткових диспансерів, що зобов'язані вчасно передавати відповідну інформацію адміністрації навчального закладу. «Групу ризику» складають підлітки з визначеною схильністю до алкоголізації і наркотизації, у яких більш висока ймовірність можливого вживання наркотиків:

- з обтяженою спадковістю в плані алкоголізації, наркотизації, а також психічних захворювань;
- з вираженими відхиленнями в характері, поведінці, реагуванні – унаслідок ранньої чи придбаної (через травми, нейроінфекції) органічної мозкової патології, уроджених чи розвинених у зв'язку з дефектами виховання патологічних (психопатичних) рис особистості;
- педагогічно занедбані, із соціально неповноцінних родин: часто конфліктуючих, таких що розпадаються, неповних та родин, члени яких схильні до зловживання алкоголем, а також у яких спостерігається асоціальна чи кримінальна поведінка.

Для цілеспрямованої профілактичної роботи необхідні зведені дані про батьків, які негативно впливають на поведінку дітей. Ці дані можуть бути отримані в правоохоронних органах і виявлятися при обстеженні умов проживання студентів.

Включають у «групу ризику» і ставлять на профоблік у медпункті, а також у наркологічному диспансері підлітків, що підозрюються в імовірному вживанні наркогенних речовин, стосовно яких факт уживання залишається недоведеним (особливо за наявності інших обтяжливих обставин).

Пропаганду наукових знань з проблеми наркоманії, з огляду на серйозність і відповідальність цієї теми, варто будувати особливо чітко, обдумано і цілеспрямовано, з урахуванням аудиторії. Лекційну роботу з проблем шкідливих звичок повинні проводити добре підготовлені психіатри-наркологи (лише як виняток залучаються досвідчені лікарі інших спеціальностей).

При проведенні лекцій студентам:

- не слід говорити ні прямо, ні побічно про можливі шляхи збору, вирощування, одержання сировини для виготовлення наркотичних засобів;
- неприпустимо зупинятися на способах застосування наркотиків, за винятком тих, що отримала широкий розголос (паління анаші і подібних засобів, лікарських засобів а також використання ін'єкційних способів введення). Недоцільно зупинятися на сполученні вживання наркотиків з алкоголем, полінаркоманії;
- не слід інформувати слухачів про ефекти наркотизації, що описуються з використанням понять, що додають інформації позитивного забарвлення: «ейфорія», «приємне сп'яніння», «блаженство», «непередавані відчуття», «стан повного задоволення», «надзвичайні переживання» тощо.

Доречними є визначення типу: «отрутний дурман», «агресивне зло», «отруйне зілля»; помилковим є згадування про назви наркотиків, а також про не слід ілюструвати матеріал посиланнями на приклади з життя відомих історичних особистостей, не повинні вживатися спеціальні медичні терміни, що стосуються клінічних

проявів наркоманії, а також жаргонні слова, які використовуються хворими на наркоманію; недоцільно зупинятися на факті наявності серед наркоманів осіб (дітей) із забезпечених родин, осіб з вищою освітою, як про людей «творчого складу», «неабияких здібностей» тощо; у молодіжній аудиторії не слід підкреслювати, тим більше підтверджувати статистичними даними, факт значного поширення наркоманії в ряді закордонних країн.

Неприпустимо згадувати про певну поширеність наркотизації серед виконавців і аматорів популярної серед молоді рок-музики; варто уникати інформації, будь-яких відомостей, що можуть представити молодіжну наркоманію як розповсюджене в деяких регіонах нашої країни явище, з яким доводиться ледве чи не миритися як з неминучим злом.

У структурі педагогічних заходів з профілактики асоціальної поведінки необхідно виділити такі рівні цілеспрямованої діяльності:

- заходи щодо попередження умов, що сприяють можливості девіантної поведінки серед студентів (рання профілактика);

- заходи щодо оздоровлення умов, середовища в життєдіяльності студентів що створюють безпосередню можливість їх девіантної поведінки і одночасно корекція асоціальної позиції (перший етап безпосередньої профілактики);

- активізація заходів педагогічного впливу з особами, які скоїли правопорушення тобто вже перебувають у сфері уваги правоохоронних органів (другий етап безпосередньої профілактики);

- систематизація заходів роботи щодо профілактики зі студентами, які стали на шлях реальної діяльності, яка характеризується можливістю їхнього переходу до злочинної діяльності (третій етап безпосередньої профілактики).

В освітніх закладах потрібно створювати атмосферу нетерпимості до випадків можливої наркотизації, у той же час молодь, підлітки повинні бути впевнені в тому, що вони завжди одержать необхідну консультацію як з боку педагогів, так і з боку медичних працівників, допомогу у разі виникнення проблем зі здоров'ям. У випадках добровільного звертання студентів за допомогою працівників навчальних закладів повинні дотримуватися принципів довіри, поваги, та лікарської таємниці.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Завдання педагогічних заходів з профілактики адиктивної поведінки у всіх випадках – розвивати і закріплювати позитивний статус студента, повернути втрачений інтерес до навчання (пізнавальної діяльності), сформувати морально ціннісні орієнтири.

Таким чином, йдеться не про окремі заходи, а про систематичне включення студентів у творчий процес, що передбачає ліквідацію конфлікту між особистістю і соціальним середовищем. При організації виховної роботи необхідно брати до уваги теоретико-методологічне положення про те, що для формування звички правильної поведінки (А. С. Макаренка) є недостатнім лише засвоєння морально-етичних, правових знань, необхідне включення особистості в сферу практичної діяльності. Цим досягається виховання громадянської свідомості, морально-правових переконань, що відображає готовність дотримуватись у житті морально-етичних норм поведінки.

Звичка правильної поведінки, передбачає ефективну результативність засвоєння морально-правових знань, усвідомлену впевненість у об'єктивній необхідності їх дотримання, що детермінує вибір мотивів, цілей, вчинків, а також входить як її дієва основа щодо здоров'я способу життя.

Відомо, що професійний відбір включає такі види: медичний, соціально-психологічний, освітній і психофізіологічний.

Медичний відбір полягає у виявленні у людини стану здоров'я, рівень фізичного розвитку що дозволяє успішно оволодіти професією (спеціальністю) та ефективно працювати згідно обраної професії. Виявлення медичних протипоказань особливо важливе для тих професій, які у звичних умовах, не кажучи про екстремальні, ставлять перед людиною високі вимоги, на основі порівняння вимог професії з психофізіологічними даними людини.

Психофізіологічний відбір стан здоров'я людини займає особливе місце, оскільки має на меті виявлення важливих психофізіологічних властивостей, які необхідні для успішного оволодіння професійними знаннями, навичками, вмінням та ефективного виконання професійної діяльності. Здоров'я людини і якість праці тому для багатьох професій мають прогностичне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Крушельницька Я.В. Фізіологія і психологія праці. – К.: КНЕУ, 2000. – 232 с.
2. Оржеховська В.М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх: навч. Посіб. / В.М. Оржеховська, Т.С. Федорченко. – Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю., 2008. -376 с.
3. Пихтіна Н.П. Профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навч. Посіб. Для студентів вищих навч. Закладів / Н.П. Пихтіна – Ніжин. НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 376 с.
4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс] <http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>

5. Профілактика девіантної поведінки дітей і молоді: психолого-педагогічні та соціально-правові аспекти : навч. Посіб. / Н.П. Пихтіна, М.П. Пихтін, Т. Є. Федорченко ; за аг. ред. проф. В.М. Оржеховської. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 399 с.
6. Епідемічна ситуація з ВІЛ-інфекції в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://moz.gov.ua/article/news/epidemichna-situacija-z-vil-infekcii-v-ukraini>
7. Наркоманія 26.06.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pravdatut.lviv.ua/programs/tochka-poglyadu/narkomaniya-26-06-2017>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Krushelnytska Ya.V. Fiziologhiia i psykholohiia pratsi. – K.: KNEU, 2000. – 232 s.
2. Orzhekhovska V.M. Profilaktykadeviantnoi povedinky nepovnotitnikh: navch. Posib. / V.M. Orzhekhovska, T.Ie. Fedorchenko. – Cherkasy: Vydavnytstvo Chabanenko Yu., 2008. –376 s.
3. Pykhtina N.P. Profilaktykanehatyvnykh proiaviv u povedintsi ditei: navch. Posib. Dlia studentiv vyshchyykh navch. Zakladiv / N.P. Pykhtina – Nizhyn. NDU im.. M. Hoholia, 2012. – 376 s.
4. Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina - 2020». Ukaz Prezydenta vid 12 sichnia 2015 roku № 5/2015 [Elektronnyi resurs] <http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>
5. Profilaktyka deviantnoi povedinky ditei i molodi: psykholoho-pedahohichni ta sotsialno-pravovi aspekty : navch. Posib. / N.P. Pykhtina, M.P. Pykhtin, T. Ye. Fedorchenko ; za ah. red. prof. V.M. Orzhekhovskoi. – Nizhyn : NDU im. M. Hoholia, 2014. – 399 s.
6. Epidemichna sytuatsiia z VIL-infektsii v Ukraini. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://moz.gov.ua/article/news/epidemichna-situacija-z-vil-infekcii-v-ukraini>
7. Narkomaniia 26.06.2017 [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://pravdatut.lviv.ua/programs/tochka-poglyadu/narkomaniya-26-06-2017>

Удалова Е. А. В статье анализируются социально-педагогические и медико-биологические аспекты девиантного поведения детей и молодежи осуществлен статистический социально-педагогический анализ состояния их здоровья. Рассмотрены некоторые проблемы профессиональной пригодности человека к трудовой деятельности. Сгруппированы причины и следствия употребления психоактивных веществ.

Ключевые слова: Девиантное поведение, здоровый образ жизни, воспитания, студенты, профилактика, психоактивные вещества.

Udalova Olena. In the article the socialpedagogical and medical and biological

The article analyzes social-pedagogical and medical-biological aspects of deviant behavior of children and youth. It is mentioned that recently a fundamental reorientation of scientific views on significance for the economic development of a human potential is taking place. It has found out that the development of a personality is an important condition of economic and social progress of society, which is considered as the integral integrity of biotechnical, sociogenic and psychogenic elements. An important methodological position is also the way of the existence of a person, its development, and the factor of development - activity, including labour. Among the feelings that arise during an employee's work, the author points out: visual, aural, motor, temperature, vibration, kinetic, balance, acceleration, etc. Depending on the strength and duration of the sensation, both adaptation of the body and fatigue or professional disease of a worker are possible. On the basis of the information coming through the organs of sensation, images of objects and phenomena are formed. In the process perception is presented as a special kind of mental activity associated with any work. The author makes it his aim to reveal the deviations in the behavior of the individual and their impact on the life of human activity. It is determined that in the process of life and production activity a person falls under the influence of various sometimes dangerous factors. The degree of safety of the process of human life can be estimated with the help of such complex indicator as health. It is the highest value for a person at all stages of life. Health is bared in mind as the natural state of the organism, which is in a dynamic equilibrium with the surroundings in the process of vital activity and is characterized by absence of any discovered painful changes.

A statistical socio-pedagogical analysis of the state of their health has been accomplished. Some problems of professional suitability of a person to labour activity are considered. The causes and consequences of the use of psychoactive substances are grouped.

Keywords: deviant behavior, healthy lifestyle, upbringing, students, prevention, psychoactive substances.

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

У статті розкрито тенденцію розвитку педагогічної освіти, враховуючи загальні закономірності модернізації професійної підготовки. Здійснено аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду, який застосовується в освітньому процесі. Розглядаються особливості практичних кроків з питань реформування сучасної вищої освіти, коротко аналізуються окремі стандарти вищої освіти та окремі положення концепції розвитку педагогічної освіти, відзначаються його методологічні засади, надаються відповідні пропозиції. Представлено перспективи впровадження нових професій таких, як «тьютор». Проаналізовано сутність поняття «тьюторство», основні напрями, зміст, форми і методи їх діяльності.

Ключові слова: педагогічна освіта, якість вищої освіти концепція, студенти, творчість, тьюторство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Масштаб нових історичних завдань владно диктує необхідність кардинальних зрушень у змістовних, технологічних, управлінських складових розвитку освіти, яка покликана допомогти молодій людині оволодіти життєвою компетентністю, увійти в ситуацію соціальних і духовних змін.

Інтеграція національної системи і освіти до європейського соціально-культурного простору вимагає культурного переоснащення сучасного освітнього процесу. За таких умов виникає об'єктивна потреба у створенні педагогічних технологій, які задовольняють різнобічні освітні та професійні потреби кожної особистості в процесі професійної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Дослідження підтверджують що вітчизняна освіта орієнтована на систему традиційних педагогічних технологій. Ця система чітко вказує на способи організації навчальної діяльності та якість її результатів. Мобільність, творчість є однією з головних умов виконання людиною своєї професійної діяльності. Готовність людини до професійної діяльності знайшла своє відображення в працях Б. Г. Ананьєва, А. М. Бойко, А. Д. Ганушкіна, Н. М. Дем'яненко, О. А. Дубасенюк, П. П. Горностай, І. А. Язюна, Т. В. Іванової, В. А. Крутецького, Н. В. Кузьміної, О. М. Леонтьєва, А. Ф. Ліненко, В. О. Сластьоніна Д. Н. Узнадзе, М. В. Шевченко, В. Є. Штифурак, В. В. Ягупова та інших.

На думку К. Н. Дурай-Новакової, головними компонентами професійної педагогічної готовності є: мотиваційний, орієнтаційно-пізнавальний, емоційно-вольовий, операціонально-діяльнісний, установочно-поведінковий. Дослідники А. А. Деркач та Л. Є. Орбан в структурі готовності майбутнього вчителя виділяють такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, гностичний, емоційно-вольовий, оціночний. О. І. Міщенко великого значення у формуванні професійної готовності вчителя до реалізації педагогічного процесу приділяє творчості. Учений вважає, що творчість учителя базується на розвиненій теоретико-педагогічній свідомості та методичній культурі вчителя.

Зазначимо, що розуміння кваліфікованого фахівця пов'язане з рівнем сформованості особистісних та професійно значущих рис (якостей). Саме тому призначення освітньої діяльності є розвиток самостійності студентів, їх здатності до творчості. Повноцінно ці якості можуть формуватися в умовах індивідуальної освітньої діяльності, тому особливого значення у вищій школі набуває формування у студентів інноваційного світогляду, які змінять парадигму і методологію освіти.

Мета і завдання статті. Важливим у контексті заявленої мети статті є аналіз напрямів модернізації та реформування педагогічної освіти до сучасних вимог на основі історико-педагогічних досліджень, серед яких підвищення якості освіти та її відповідності європейським нормам у контексті нових освітніх стандартів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У Концепції розвитку педагогічної освіти [6] підкреслюється, що «відчутнішою стає потреба в подоланні таких побічних наслідків вузькоспеціалізованої освіти, як фрагментарність світосприйняття, незадовільний стан міжпрофесійних комунікацій, недостатній розвиток інтеграційних процесів у суміжних галузях науки. Це обумовлює необхідність переосмислення змісту освіти на користь зростання частки міжпредметної і міжгалузевої інтеграції знань, яка є можливою лише на основі переходу від знання фактів до розвитку компетентностей». Тому стала необхідність щодо готовності до педагогічної діяльності розглядати як якість особистості, що складається з мотиваційного, змістовного та операціонального компонентів.

У сучасній педагогіці вищої школи компетентнісний підхід розглядається як нова дидактична парадигма й пріоритетний принцип організації професійної освіти студентів, що зумовлюють орієнтацію змісту освіти на прикінцевий результат – формування певних компетенцій як готовності й здатності педагога визначені види діяльності, працювати ефективно й відповідально, згідно із становленням і розвитком сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів. Через це компетентнісний підхід у

системі професійної освіти найглибше відображає модернізаційні процеси, що нині мають місце в усіх країнах Європи.

Необхідно підкреслити, що у Концепції розвитку педагогічної освіти [6] наголошується про підтримку зусиль, спрямованих на підготовку педагогічних працівників за новими перспективними професіями, зокрема, «андрагог», «тьютор», «модератор», «фасилітатор», «менеджер електронного навчання», «асистент вчителя» тощо.

Сучасні тенденції розвитку педагогічної освіти на світовому рівні, а також пов'язані з ними процеси та явища вимагають наукового методологічного обґрунтування, теоретичного осмислення і розробки методик викладання, які дозволяють враховувати світові тенденції та рекомендації міжнародних організацій щодо підготовки педагогів.

Засвоєння знань, формування вмінь і навичок починаються зі сприйняття інформації, що має бути відповідним чином організована. Сприйняття студентами будь-якого навчального матеріалу вимагає з їх боку активності. Якщо розумові процеси протікають інтенсивніше, то знання, уміння й навички формуються на необхідному рівні. Навчальний процес відрізняється різноманіттям досліджуваних об'єктів. Направити увагу студентів на той об'єкт, що має найбільшу значущість у навчальному процесі, означає правильно організувати його сприйняття. Оволодіння системою знань, умінь і навичок залежить також від активності й співпраці студента і педагога.

Під час процесу навчання реалізується педагогіка співробітництва, яка полягає у професіоналізації особистості, демократичному та гуманному ставленні до студента, сприяє підвищенню самостійності пізнавальної діяльності студентів. Педагогіка співробітництва визначає комунікативний спосіб співпраці педагога й студента, який передбачає рівність у праві на повагу, довіру, доброзичливе ставлення і взаємовимогливість.

Кожний викладач має свої професійні базові чинники, які зумовлюють вибір педагогічних методик в системі керування діяльністю студентів. Взаємодія зі студентами визначається такими умовами: надання студентам права вибору творчої індивідуальної діяльності, спільне прийняття викладачем і студентами рішень, пов'язаних із визначенням завдань щодо вирішення освітніх проблем під час педагогічного супроводу студента.

Виходячи з вищезазначеного, з метою активізації освітньої творчої роботи зі студентами, нами розглянуто нову спеціалізацію, професійно-педагогічну діяльність педагога як тьютора.

Тьютор (англ. Tutor в перекладі з англійської – педагог-наставник, опікун, піклувальник.) (Від лат. Tutores – піклуватися, оберігати) – фахівець, який супроводжує учня або студента в процесі індивідуального навчання з метою активізації його навчально-пізнавальної діяльності та забезпечує самостійну роботу та контроль за навчальними досягненнями студента.

Тьюторський супровід – це педагогічна діяльність по індивідуалізації освіти, спрямована на виявлення і розвиток освітніх мотивів та інтересів студента, пошук освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, на роботу з освітнім замовленням родини, формування освітньої рефлексії студента. [3 : 8]

Традиція тьюторства виникла в середні століття в університетах Англії, і збереглася до теперішнього часу в Європі і США. Передбачено вільний вибір студентами лекцій, а тьютор допомагає зробити цей вибір ефективним та забезпечує процес їх самоосвіти. Таким чином, тьютор – це наставник, фахівець, який працює індивідуально з одним або декількома студентами.

Необхідно підкреслити, що тьюторська діяльність не пов'язана безпосередньо з процесом передачі знань, тьютор в освіті – це не викладач, а персональний наставник, консультант.

Тьютор – професія нова. Методика підготовки таких фахівців до кінця ще не розроблена. У ряді випадків курси підвищення кваліфікації пропонують перепрофілювання педагогів. Однак, з урахуванням специфіки роботи тьютором і складністю їх завдань необхідна академічна освіта. Тому деякі педагогічні інститути розпочали навчання даної професії.

Характеристика тьютора включає як особисті якості, так і професійні навички:

- спілкування з людьми різними за віком і станом здоров'я (комунікативні);
- навчання та створення умов для розвитку гармонійної особистості (педагогічні);
- створення внутрішнього психологічного настрою підопічного (психологічні);
- юридична грамотність в питаннях освіти.

Тьюторство в сучасній освіті – педагогічна позиція, яка пов'язана зі спеціальним чином організованою системою освіти. Освітній процес, режим і характер занять складаються, виходячи з пізнавального інтересу, нахилів, здібностей студента.

Необхідно підкреслити, що є різниця між індивідуалізацією освітнього процесу та індивідуальним підходом:

1. Творчий педагог при подачі навчального матеріалу враховує особливості своїх студентів. Індивідуальний підхід до кожного студента сприяє кращому засвоєнню академічної програми (загальної для всіх), що складається з навчальних дисциплін (однакових для всіх).

2. Індивідуалізація дає студентам свободу вибору дисциплін, спеціалізацій, відвідуваності лекцій, але не звільняє від необхідності показати належний обсяг знань на іспитах. Щоб процес навчання при такому підході проходив успішно, необхідна допомога тьютора.

У його посадові обов'язки входить:

- виявлення інтересів студента, його здібностей і талантів;
- сприяння студентам у виборі профілюючих навчальних дисциплін;

- узгодження академічного плану освітньої установи з індивідуальними схильностями студентів;
- допомогу студентам в складанні персонального робочого навчального плану, у виборі літератури і навчальних матеріалів, необхідних для самоосвіти;
- взаємодія з викладачами, адміністрацією, батьками або піклувальниками з метою створення умов для розвитку особистості і самовизначення студентів. [7]

Технології тьюторського супроводу дозволяють вирішувати завдання, які передбачають в рамках формування принципово нової системи безперервної освіти «постійне оновлення, індивідуалізацію попиту і можливостей його задоволення». При цьому ключовою характеристикою такої освіти стає не тільки передача знань і технологій, але і формування творчих компетентностей, готовності до перенавчання, вміння навчатися протягом усього життя, вибирати і оновлювати професійний шлях. Студенти повинні бути залучені в дослідницькі проекти, творчі заняття, спортивні заходи, в ході яких вони навчаються винаходити, розуміти й освоювати нове, бути відкритими і здатними висловлювати власні думки, вміти приймати рішення і допомагати один одному, формулювати інтереси і усвідомлювати можливості.

В процесі освітньої діяльності тьютора важливе місце займає вибір методів і форм навчання, яка полягає у загальному і професійному розвитку особистості, становленні її професійної культури, а саме в удосконаленні особистості від елементарної (загальної та функціональної) грамотності до освіченості та професійно значущих якостей особистості, які пов'язані з професійною компетентністю і дозволяють реалізуватися в певній професійній діяльності, від загальної і професійної культури до формування індивідуальності світогляду особистості, що забезпечує спрямованість на неперервне самовдосконалення, самореалізацію.

Методом навчання називають спосіб упорядкованої взаємозалежної діяльності викладача і студентів у справі, що спрямована на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку у процесі навчання. Метод навчання характеризують три ознаки: мета навчання, спосіб засвоєння, характер взаємодії суб'єктів навчання. Поняття «метод навчання» вітчизняні педагоги трактують неоднаково. Деякі вчені розуміють його як спосіб передачі іншим знань (Д. І. Тихомиров) чи зараховують до нього взагалі всі способи, прийоми та дії вчителя (К. В. Єльницький). Інші розглядають метод навчання як сукупність координованих прийомів викладання (С. О. Ананьєв) тощо.

Методи навчання мають множинну характеристику, тому є потреба класифікувати їх за декількома критеріями. Методи поділяють, по-перше, за джерелами передачі та характеру сприйняття інформації на словесні, наочні і практичні (С. І. Перовський, Є. Я. Голант). Залежно від основних дидактичних задач, що реалізуються на конкретному етапі навчання, методи поділяють на методи знаходження знань, формування умінь і навичок, застосування одержуваних знань, творчої діяльності, закріплення, перевірки знань, умінь та навичок (М. О. Данилов, Б. П. Єсіпов). Відповідно до характеру пізнавальної діяльності студентів щодо засвоєння змісту освіти вирізняють такі методи, як пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні), репродуктивні, проблемного викладу, частково пошукові (евристичні) і дослідні (М. Д. Скаткін, І. Я. Лернер).

Є класифікації, в яких поєднуються методи викладання з відповідними методами навчання: інформаційно-узагальнювальні та виконавчі, пояснювальні й репродуктивні, інструктивно-практичні і продуктивно-практичні, пояснювально-збуджувальні та частково-пошукові, збуджувальні і пошукові (М.І. Махмутов). Дедалі частіше застосовуються підходи до класифікації методів навчання одночасно за джерелами знань і логічними підставами (М. М. Верзилін), за джерелами знань та рівнями самостійності студентів у навчальній діяльності (О. М. Алексюк, І. Д. Зверев та ін.).

Також В. І. Паламарчук запропонував модель методів навчання, в якій поєднуються джерела знань, рівень пізнавальної активності і самостійності студентів, а також логічний шлях навчального пізнання. Класифікацію, в якій розглядаються чотири боки методів – логіко-змістовна, джерельна, процесуальна й організаційно-управлінська – було розроблено С. Г. Шаповаленком.

Різні погляди на проблему класифікації методів відображають природний процес диференціації й інтеграції знань про них. Дедалі чіткіше позначається багатосторонній, комплексний підхід до характеристики їх сутності. Сьогодні, коли активно впроваджуються інноваційні технології у процес освіти, методи навчання доцільно поділити на традиційні та інноваційні. Ю. К. Бабанський узагальнив і систематизував уявлення щодо традиційних методів навчання на основі методології цілісного підходу до діяльності. Зокрема ним було виокремлено три основні групи традиційних методів: 1) методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; 2) методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності; 3) методи контролю й самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності. У свою чергу методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності поділяються: на словесні, наочні та практичні за джерелом передачі і сприйняття навчальної інформації; індуктивні та дедуктивні за логікою передачі і сприйняття інформації; репродуктивні та проблемно-пошукові за ступенем самостійності мислення; на навчальну роботу під керівництвом викладача та самостійну роботу студентів за ступенем керування навчальною роботою [7].

Словесні методи навчання застосовуються при проведенні лекцій, семінарів, практичних і лабораторних робіт, консультацій. До них належать: усне інструктування (розповідь, пояснення, бесіда), робота із друкованим текстом, письмове інструктування і характеризується монологічним викладом змісту навчального матеріалу.

Розповідь – це послідовний виклад змісту нового матеріалу, що має характер оповідання про предмети, явища, процеси, їх ознаки, властивості й особливості тощо.

Пояснення – це виклад, що має характер міркувань і доказів. Особливе значення пояснення має при розкритті прийомів виконання операцій, дефектів, які можуть виникнути.

В процесі бесіди зі студентами надає більші можливості для розвитку їх уваги, допитливості, інтересу до виконання завдань, самостійності мислення при вирішенні навчально-практичних питань. Бесіда як метод використовується для узагальнення, формування висновків, рішення навчально-практичних завдань. Бесіда може проводитися в ході вступних, поточних і заключних консультацій.

У процесі тьюторського супроводу акцент зміщений у бік самостійного розроблення прийнятних для студента норм, які обговорюються з тьютором. Щоб тьюторський супровід мав творчий характер, студент повинен сам здійснити якусь «освітню пробу», результати якої і будуть предметом спільного аналізу (обговорення дипломного проекту).

До основних і пріоритетних практичних методів належать вправи і самостійна робота студентів, оскільки саме ці методи забезпечують формування основ професійної майстерності у студентів.

Тобто, основою тьюторської роботи є принцип індивідуалізації, що і визначає всі використовувані тьютором прийоми і способи. Але індивідуальний підхід та індивідуалізація – різні поняття. Індивідуальний підхід: робота з людиною реальною – діагностика, корекція, єдиний результат. Індивідуалізація: робота з можливою людиною – створення середовища, можливості, особистий результат. Головний інструмент освітнього процесу і базовий функціональний обов'язок педагога-тьютора – створення індивідуальної освітньої програми, яка постійно уточнюється і корегується. Зміни вносяться залежно від спільного аналізу успіхів і просувань студента на шляху освоєння компетенцій.

З метою професійного спілкування необхідно чітко уявляти структуру цього процесу, знати, які психолого-педагогічні уміння забезпечують його здійснення, яким чином можна удосконалювати індивідуальну роботу зі студентами. За Кан-Каликом, є чотири етапи комунікації, що становлять структуру педагогічної взаємодії.

1. Моделювання педагогом майбутнього спілкування (прогностичний етап). Це перший етап планування й розробки змісту, структури, методів спілкування. Плануються можливі способи комунікації, прогнозується сприймання студентом змісту взаємодії, зосередженість на спільній роботі зі студентами, на розвитку їх. Викладач обговорює взаємодію зі студентом з метою зацікавити його, створити творчу атмосферу та виявити його індивідуальність.

2. Початковий етап комунікації. Його мета – встановлення емоційного і творчого контакту в педагогічній взаємодії. В. Кан-Калик називає цей етап «комунікативна атака»; у цей період стимулюється ініціатива студента, що дає змогу керувати спілкуванням. Тому тьютору важливо оволодіти технікою швидкого включення у комунікативний процес зі студентами, а також ознайомитися з прийомами самопрезентації та динамічного впливу.

3. Керування спілкуванням. Це свідомо і цілеспрямована організація взаємодії викладач-студент відповідно до визначеної мети. Здійснюється обмін інформацією, оцінками з приводу обговорюваної проблеми, створюється атмосфера творчості, щоб дати студенту змогу вільно себе виявляти в процесі обговорення проблеми. Педагог надає можливість студенту аналізувати проблему. Викладач повинен володіти педагогічними методами та програмами з альтернативним підходом при взаємодії зі студентом, виявляти інтерес до студента, сприймати інформацію від нього (активно слухати), висловлювати судження з того чи іншого приводу, ставити перед ним освітні цілі і вказувати на шляхи їх досягнення.

4. Аналіз спілкування. Головне завдання цього етапу – співвіднесення мети, засобів, результатів взаємодії, а також моделювання подальшого спілкування. Це етап самокоригування. [2]

Тьюторські технології допомагають організувати творчу роботу студента згідно з його індивідуальним інтересом в спонуканні до конкретної діяльності. До цих технологій можна віднести: технології проектування, дослідницькі методи, дебати, освітній туризм, портфоліо, розвиток критичного мислення при читанні і листуванні, творчі майстерні, кейс-стаді, технології відкритого простору, соціокультурні ігри, робінзонада і т.д. Тьютор використовує і цілий пакет технологій, які активно використовуються в педагогічній психології – питально-відповідальні технології, технології рефлексивних сесій, технології активного слухання, технології модерації і т.д. Однак ключовим інструментом тьютора є підвищення професійних компетенцій студентів.

Тьюторство виникає там і тоді, де і коли з'являються потреба і необхідні умови переходу до варіативності та індивідуалізації освітніх програм.

Під педагогічним супроводом розуміється така навчально-виховна взаємодія, в ході якої студент чинить дію за задалегідь відомими нормами, а педагог створює умови для ефективного здійснення цієї дії.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В наш час ринок праці вимагає конкурентоздатного педагога, що може в короткий термін адаптуватися до роботи і знайти підхід до всіх учасників освітнього процесу. Формування професійних умінь стає одним з актуальних напрямів професійної підготовки майбутніх учителів.

Сучасні освітні методи визначають професійну готовність студента як інтегративну особистісну якість і суттєву передумову ефективної діяльності після закінчення закладу вищої освіти. Професійна готовність допомагає молодому педагогу успішно виконувати свої обов'язки, використовувати інноваційні технології та корегувати освітній процес згідно із сучасними вимогами. Професійна готовність – вирішальний творчої адаптації до умов праці, їх подальшого удосконалення і підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дем'яненко Н. М. Тьюторство – технологія супроводу особистісно-професійного розвитку студентів / Н. М. Дем'яненко // Історико-педагогічні студії: наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2008. Вип. 2. С. 106-116.
2. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. Кн. для учителя / В. А. Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. — 190 с.
3. Ковалева Т. М. Основы тьюторского сопровождения в общем образовании : лекции 1–4. Учеб.-метод. пособие / Т. М. Ковалева. – М. : Педагогический университет «Первое сентября», 2010. – 56 с.
4. Освітні технології : навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
5. Пилипчевская Н. В. Тьюторская деятельность: теория и практика / Н. В. Пилипчевська. – Красноярск, 2009. – 114 с.
6. Про затвердження концепції розвитку педагогічної освіти. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
7. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. /З. Н. Курлянд [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – Київ : Знання, 2012. 390 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://pidruchniki.com/1081080655060/pedagogika/metodi_toretichnogo_profesijnogo_navchannya_rekomendatsiyi_schodo_zastosuvannya#179
8. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – М., 1990. – С. 128.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dem'janenko N.M. T'jutorstvo – tehnologija suprovodu osobystisno-profesijnogo rozvytku studentiv [Tutorstvo is a technology of accompaniment of personally-professional development of students] / N.M.Dem'janenko // Istoryko-pedagogichni studiji: nauk. chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. 2008. Vyp. 2. S. 106-116.
2. Kan-Kalyk V.A. Uchytelju o pedagogycheskom obschenyy [Kn. dlja uchytelja] : [Teacher about pedagogical communication] / V. A. Kan-Kalyk. – M.: Prosveschenye, 1987. — 190 s.
3. Kovaleva T.M. «Osnovy t'jutorskogo soprovozhdeniya v obschem obrazovanyy» : lekcyi 1–4. [Ucheb.-metod. Posobye] : [Fundamentals of tutoring support in general education] / T. M. Kovaleva. – M. : Pedagogycheskiy unyversytet «Pervoe sentjabrja», 2010. – 56 s.
4. Osvitni tehnologii [navchal'no-metodychnyj posibnyk] : [Educational technologies] / O.M. Pjehota, A.Z. Kiktenko, O.M. Ljubars'ka ta in.; za zag red. O.M. Pjehoty. – K. : A.S.K., 2001. – 256 s.
5. Pylypchevskaja N.V. T'jutorskaja dejatel'nost': teoryja y praktyka [Tutoring: Theory and Practice] / N. V. Pylypchevskaja. – Krasnojarsk, 2009. 114 s.
6. Pro zatverdzhennja koncepciji rozvytku pedagogichnoji osvity. [Elektronnyj resurs] [On approval of the concept of pedagogical education] / Rezhym dostupu:<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
7. Teorija i metodyka profesijnoji osvity : navch. posib. [Theory and methodology of vocational education] / Z. N. Kurljand [ta in.] ; za red. Z.N. Kurljand. Kyjiv : Znannja, 2012. 390 s. [Elektronnyj resurs] / Rezhym dostupu: https://pidruchniki.com/1081080655060/pedagogika/metodi_toretichnogo_profesijnogo_navchannya_rekomendatsiyi_schodo_zastosuvannya#179
8. Harlamov Y.F. Pedagogyka. – M., 1990. – S. 128.

Удалова Е. Ю. Педагогическое образование: вызовы современности

В статье раскрыто тенденцию развития педагогического образования учитывая общие закономерности модернизации профессиональной подготовки. Осуществлен анализ зарубежного и отечественного опыта, применяемый в образовательном процессе. Рассматриваются особенности практических шагов по реформированию современного высшего образования, коротко анализируются отдельные стандарты высшего образования и отдельные положения концепции развития педагогического образования, отмечаются его методологические основы, предоставляются соответствующие предложения. Представлены перспективы внедрения новых профессий таких как «тьютор». Проанализированы сущность понятия «тьюторство», основные направления, содержание, формы и методы их деятельности.

Ключевые слова: педагогическое образование, качество высшего образования, концепция, студенты, творчество, тьюторство.

O. Udalova. Pedagogical education: challenges of Modernity

The article reveals the tendency of development of pedagogical education considering general regularities of modernization of vocational training. It has been clarified that integration of the national education system into the European socio-cultural space requires cultural re-equipment of the modern educational process. Under such conditions there is an objective need for creation of pedagogical technologies that satisfy many-sided educational and professional needs of each individual in the process of professional activity.

The aim of the article is to analyze the directions of modernization and reform of pedagogical education to modern requirements on the basis of historical and pedagogical research, among which is the improvement of the quality of education and its compliance with European standards in the context of new educational standards.

The analysis of foreign and domestic experience used in the educational process is realized. The author determines that the Concept of Development of Pedagogical Education emphasizes the support of efforts aimed at training pedagogical workers for new perspectives professions, in particular, «andragog», «tutor», «moderator», «facilitator», «e-learning manager», «assistant of a teacher «and so on. The necessity of searching modern ways of development of pedagogical education at the world level, and also connected with them processes and phenomena requiring scientific methodological grounding, theoretical meaningfulness and development of teaching methods that allow taking into account the world tendencies and recommendations of international organizations in relation to the training of teachers, is substantiated.

The peculiarities of practical steps in the reform of modern higher education are considered, individual standards of higher education and certain standards of the concept of the development of pedagogical education are briefly analyzed, its methodological principles are noted, and corresponding proposals are given. The prospects for introducing new professions such as «tutor» are presented. The essence of the concept of «tutoring», main directions, content, forms and methods of their activity is analyzed. Technologies that can be attributed to «Tutor's», are proposed in particular: designing technologies, research methods, debates, educational tourism, portfolio, development of critical thinking in reading and correspondence, creative workshops, case study, open space technology, socio-cultural games, Robinsonade, etc..

Key words: pedagogical education, quality of higher education concept, students, creativity, tutoring.

УДК: 392.64

Н. М. Урсані

кандидат, філологічних наук, доцент
(Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця)
n.ursani@donnu.edu.ua
ORSID 0000-0002-8964-8027

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДУХОВНОГО ОСМИСЛЕННЯ ЗЕМНОГО ШЛЯХУ ЛЮДИНИ В ЛІРИЦІ БАРОКО

Статтю присвячено проблемі релігійно-філософської ліриці бароко. З'ясовано неоднозначність в інтерпретації аспектів релігійного бачення у різних авторів цієї культно-історичної епохи. Об'єктом дослідження стали художні твори як невідомих авторів, так і поезії Д. Братковського, І. Величковського, К. Зіновієва, Г. Сковороди. У статті проаналізовано мотиви, пов'язані з темою осмислення земного шляху людини. Звертається увага на фольклорну та релігійну традиції.

Ключові слова: поетика, мотив, образ, бароко, лірика, художній твір.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Духовне спрямування української поезії XVII ст. тісно пов'язане з осмисленням теми смерті митцями Бароко. Даний аспект яскраво представлений у працях богословів, філософів і письменників того часу. Пошук відповіді на питання про сенс життя людини, її місце у світі спонукав письменників Бароко звернутися до художнього осмислення земного шляху людини та її переходу в інший вимір, у вічність. У зв'язку із цим ми спостерігаємо неоднозначне ставлення до цього складного духовного етапу.

Пропоноване дослідження має на меті окреслити особливості інтерпретації теми смерті у ліриці Бароко. Інтерес у колі митців до цього природного явища, різні спроби художнього осмислення смерті у богословському, філософському соціальному контекстах засвідчує про актуальність даної проблематики у ході розвитку художньої літератури.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Об'єктом дослідження є релігійно-філософська лірика Бароко. Предметом дослідження є подібності й розбіжності в інтерпретації теми смерті у різних авторів цієї культурно-історичної епохи, звернення їх до фольклорної образності та аспектів релігійного бачення.

Особливого значення цей аспект набуває у контексті проблеми гріха і невідворотності покарання. Втрата духовного зв'язку із Богом першими людьми «пов'язується у ліриці Бароко із проблемою, «коли нечуттєвість, життєвий прагматизм вважається гріхом, який руйнує зв'язок між людиною та божественним світом, то чуттєвість, за визначенням Г.-Г. Гадамера, завжди йде від Бога і ним скеровується. З точки зору інтенційного змісту єдність переживання співвідноситься не з дискретним ізольованим предметом пізнання, а "з безпосередньо цілим, з тотальністю життя" [1 : 72].

Вклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Спорадичний інтерес у літературознавстві до вивчення даної теми у бароковій ліриці визначає актуальність даної роботи. У першу чергу, смерть постає як кінець земного шляху, як реалізація Божого промислу, що робить усіх рівними під кінець земного життя перед Творцем. На цьому акцентує увагу й Д. Чижевський: «... поруч зображення напруженого, повного життя, знаходимо в бароку і якість закохання в темі смерті; бароко не вважає за найвище

завдання мистецтва пробуджувати спокійне релігійне чи естетичне почуття, для нього важливіше зворушення, розбурхання, сильне враження. З цим змаганням розворушити, схвилювати, занепокоїти людину» [2 : 250] .

Тема смерті яскраво проявляється у метафізичній (релігійно-філософській) ліриці, яка має просвітительське, моральне та релігійно-повчальне значення. Як відзначає В. Крекотень, у процесі формування жанрової системи Бароко «перебудовуються традиційні середньовічні жанри», «наповнюються новим змістом і набувають нових функцій, внаслідок чого змінюють свій характер і свою структуру, свою художню специфіку» [3 : 7].

Більшою мірою даний аспект розглянуто в контексті літератури Середньовіччя. Зокрема, Ганна Микитюк відзначає: «У середньовічному соціокультурному просторі сприймання смерті людини, процес тужіння й акт поховання померлого суттєво вплинули на формування чуттєво-образної системи вітчизняного письменства» [4 : 59].

В. Крекотень у вступній статті «Українська поезія середини XVII ст.» до хрестоматії «Українська поезія. Середина XVII ст.» відзначає: «Особливо щодо цього були популярні теми несталої і швидкоплинності земного життя, мирських зваб, неминучості і нежданності смерті, рівності всіх перед смертю, елегійні роздуми про добро і зло, про сутність людського щастя [3: 15].

Тема смерті у ліриці Бароко розглядається у зв'язку із вивченням жанру «ляменту» в роботі Є. Гончарук: «Смерть, утрата цінного – є мірилом усього, приводом замислитись над плином життя» [5:148].

В. Коваль зауважує: «Архетип плачу структурувався у двох контрастних емоційно-психологічних площинах – «сліз» і «радості» [1].

Проте, хотілося б виокремити низку аспектів у руслі даної теми, які розвиваються у метафізичній ліриці Бароко: очікування людиною смерті, неминучість смерті, страшний суд по смерті, невмолимість смерті, вічне життя для праведника після смерті тощо.

Художня рецепція смерті часто пов'язана з думкою рівності усіх суспільних станів перед нею: «Нѣсть, иже укріється перед тобою, смерти! / О горе! Цар или раб – должен ест умерти» [6 : 37].

Урівнювання відбувається між вищою та найнижчою ланкою суспільства: цар і раб умирають, князь і нищий йдуть на суд. Смерть осмислюється як природна потреба органічного світу, де Бог «всяку твар у гроб полагає», де «всякому ся родившому потреба вмерти» [3 : 37].

Іноді поети намагаються наочно передати образ смерті через співставлення: «Зри изображеніє видимого вѣка – / таковий ест по смерти образ человека» [с. 37]. Така ж думка простежується і у Пісні 10-ій Г. Сковороди: «Ты не глядишь, гдѣ мужык, а гдѣ царь, / Все жереш так, як солому пожар» [3: 60].

Про рівність усіх перед смертю говорить у поезії невідомого автора, який передає її через зіставлення: «Смерть всѣх соравнивает, нища и убога. / О смерти, коль твоя власть над всѣми ест многа!» [6:37].

Таким чином, у контексті міркувань про невідворотне явище автори барокової лірики описують його через реалії земного життя, в якому смерть постає мірилом Божої правди, урівнюючи жереб кожного.

Одним із ключових мотивів є неминучість смерті для кожної істоти: «Всякому ся родившу потреба умерти, / смерть с престола может и царя в гроб уперти» [6:37].

Вона тісно пов'язана із земним швидкоплинним часом, який Бог дає людині для осмислення сенсу життя, для духовного пошуку у осягненні вічного життя.

Коли ж смерть постає як невідворотній закон життя, то авторські міркування набувають філософського звучання:

Кто ест, иже поживет и не узрит смерти?!

Нѣст нис один.

Всяк рожден должен ест умерти [6:37].

Смерть осмислюється як суто природний процес, пов'язаний із земним життям, звідси і порівняння: «Человѣк в юности подобен ест крину» [6:37].

Земний шлях людини прирівнюється до проростання, цвітіння та відмирання рослини: «Человѣк, яко трава; дніе его, яко цвѣты – / десь цвѣтет, утро маѣт посѣченнй быти» [6:37].

Проте у метафізичній ліриці бароко часто відбувається порівняння життєвих процесів у природі, що набувають символічного значення в межах людського існування. У зв'язку з цим цікавим є змалювання самої смерті у фольклорній традиції як жниці із косою: коса смертна, смерть із косою в руці, смертна коса або ж просто смерть. У ліриці бароко з'являються символічний образ швидкоплинного життя в образі квітів, що швидко розквітають: «Коль кратко дніе наши нам возсияют, / понеже з цвітом полным наглее увядают» [6:37].

Варто відзначити цілий пласт поезії, де звучать міркування з приводу життя вічного на небесах та у пеклі. У зв'язку з цим у ліриці Бароко оспівуються святі, що зможуть перебувати у Небесному Царстві: «Блажен, его же вѣчной не предасы муци» [7:37].

Цей аспект яскраво виражається у молитовних віршах, де смерть постає своєрідним маркером праведного життя. Адже ліричний герой просить Творця збавити від чоловіка брехливого, просить дарувати милість та істину. У такій ліриці ми не знаходимо мотивів плачу, бо предметом її зображення є переживання істинно віруючої людини, яка просить Бога вберегти її душу від спокуси і гріха.

У молитовних віршах відбувається розмежування часу земного життя та вічного. Варто звернути увагу на те, що ліричний герой оцінює його крізь призму доцільності тих діянь людини, які вплинуть на її долю після смерті. Таким чином, у бароковій ліриці смерть постає як період спокути людиною своїх гріхів. У той же час кінець земного шляху осмислюється як своєрідний підсумок духовних пошуків. Для праведної людини орієнтиром святості є учення Ісуса Христа:

Свѣтом из гроба твоего Воскресенія,
Христос просіяша повсюду ученія
Евангелских вешаній: и всѣх просвѣтиша [3 :30].

Про сенс Христового народження і воскресіння міркує і Петро Попович-Гучевський. На думку автора, через діяння Спасителя явилось чудо життя вічного:

Абы звѣтяжованная сила была Ада,
Ото ж Христос монарха того днес доказал,
Котрый пекло разорил, смерть вѣчную завязал [3 : 334].

Важливим аспектом щодо осмислення сенсу смерті є фрагментарний опис життя у молитовних віршах, адже Бог щедро нагороджу віруючих за їх діяння. За такою межею сенс смерті втрачається, а з'являється опис існування у набутому духовному вимірі, де душа славить Бога:

Сокровище благ щедрій подателю,
жизни вѣчныя всѣх нас создателю,
прийди от вышних ѣ мнам и в нас вселися,
а веселися [3 : 31]

Найбільшим випробовуванням для ліричного героя є земний шлях, який пов'язаний із очікуванням смерті тіла та нового відліку для життя душі. Межею між цими двома етапами є «горній Сіон», із якого Пресвята Богородиця може спостерігати за людськими спокусами.. Світ за тогочасною традицією бароковими авторами змальовується як вируючий океан пристрастей. У ньому людина може і загинути від кита, або умертвити для життя вічного свою душу спокусою:

Возстань на мя, адского отверзеса кита,
како зубов избѣгну звіра ядовита,
Погибну, аще своїх не простерши дляний,
вѣм бо ся, пристанище житнейских плаваний! [3: 31].

Життя після смерті праведника постає як «райская свѣтлость», «небесная вечная радость», «небо святых» [3: 33].

Серед метафізичних віршів є багато таких, де яскраво звучать повчальні мотиви:

Не согрѣшай, ото Бог-сердцевидецъ видит,
ангел, стоя, твоими млостями ся бридит,
Смерть грозит, неприятель душний скаржает,
совість гризет, а пекло уста отверзает [3: 34].

Образ пекла асоціюється із місцем відплати за гріхи. А тому земний шлях – це «хлеб временний», який споживає людина заради «небесного блага» б: 36.

У цьому контексті автори звертаються до традиційних образів: людина, Бог, життєвий океан. У метафізичній ліриці бароко переосмислюється поєднання життя і смерті, зокрема, в образі Ісуса Христа. Його прихід у світ набуває символічного значення, адже Він народився у стайні, з'явився у яслах, що символізують світ повний гріховних нечистот, щоб навіки поселитися в душі праведника.. А тому ліричний герой закликає: «Но родивий ся, яко агнець в стайнѣ, / як агнець, вниди в сердце мое тайнѣ» [4].

Дар вічного життя митці Бароко пов'язують із Розп'яттям Ісуса Христа.

У контексті Його життя по-новому осмислюється образ гроба. Це місце, де поєдналися тлінне і вічне та сенс Христового Розп'яття: «Свѣтом из гроба твоего Вскресенія, / Хримсте просіяша повсюду ученія» [4].

Образ Ісуса Христа асоціюється зі Словом, що було послано на землю замість Святої Книги заради спасіння усього людства. А тому земний шлях людини повний випробувань, які осмислюються як дорога до спокути: «Не подобает же ли, дабы и вы дѣла/ благия мнѣ взаем до зѣла» [3 :34].

Терновий вінок Спасителя у ліриці Дмитрія Туптала нагадує гріховний світ, в якому був розп'ятий Христос. Автор пропонує у своєму вінці нову інтерпретацію розп'яття як ув'язнення у гріховному світі, а Воскресіння як звільнення та очищення:

Се агнецъ божий, грѣхи вщемляй всего мира,
Увязе во тернии, яже ради пира
райская земля вкрасти. Внимай, яко вина
Грѣх твой ест. чловѣче, и агнцу кончина б: 290.

У той же час іншого значення набуває образ гроба у контексті життя і смерті земної людини. У епітафіях постає образ священного інока, який ще за життя зробив гріб, для того щоб там покоїлося тіло після смерті. У риторичному питанні ліричного героя криється відповідь:»Хощеси же знати, кто бѣх , живый в мирѣ? / Игнатій, монах, священ православный в вѣрѣ». [3 :28].

У Іоана Величковського образ горбу символізує смерть:
Котрый грѣхи мажет.
Первый коронует.
ждет вечерня снятий.
И в гроб полагает [3 :248].

У праведника життя після смерті пов'язане або із раєм, або із страшним судом. Таким чином, за межею з'являється образ життя вічного та вічної кари. То ж кінець земного шляху – це лише час для підсумків. У

ліриці Бароко безкінечність існування вибудовується у двох площинах: «Праведным шмать дати в небѣ живот вічний, / грішники же вовержут въ. огонь безконечный» [8].

Іноді людські вади набувають алегоричного характеру. Наприклад, бажання гризти ближнього асоціюється із поведінкою kota. Такі твори мають повчальний характер: «Злый зльѣ страждаэт; образ сей нам являет: / всяк ловий, сам уловлен бывает» [3 : 48].

Дві площини - земне життя та вічне – осмислюються кризь типові быблійні образи Єви та Марії: «Со мною жизнь на сѣнь смерти, / мною жити не умерти» [3: 249].

Тема смерті пов'язана не лише із неминучістю її приходу, але й із швидкоплинністю людського життя, міркуваннями про те, що про добрі справи повинен дбати і молодий і старий. Власне у ліриці Бароко відбувається естетизація смерті завдяки зверненню до образу коси, яка хоче «и красные пожинати цветы», [3: 249]. Пісчаний годинник асоціюється із мізерністю часу, який виділяється старцю: «Много ест пѣска в гробѣ, а нѣсть жизни тѣлу» [3:250].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, у ліриці Бароко ми спостерігаємо художню інтерпретацію духовного осмислення теми смерті, яка в контексті богоцентричності епохи стала ключовою у XVII столітті. Вплив фольклорної традиції на художню літературу сприяв переосмисленню поширеного фольклорного образу смерті як жниці з косою. Проте заглиблення у релігійну традицію спонукало митців до художньої рецепції смерті у контексті земного шляху та раю, сенсу земного буття людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гадамер Г.-Г. Истина і метод. Т. 1: Герменевтика. – К.: Юніверс, 2000. – 464 с.
2. Чижевський Д. Українське літературне бароко: Вибрані праці з давньої літератури. – К.: Обереги, 2003. 576 с.
3. Українська поезія. Середина XVII століття / упор., вступ ст.. В. І. Крекотня, М. М. Сулими. К. : наук. думка, 1992. – 669 с.
4. Коваль В. Засоби емоційності в давній українській публіцистиці [Електронний ресурс] // Наукові записки інституту журналістики. – Т. 20. – 2005.
5. Гончарук Є. Ідейно-тематичний зміст жанру "лямент" у творчості М. Смотрицького і Т. Шевченка / Є.Гончарук // Шевченкознавчі студії. 2011. Вип. 14. С. 148 – 154.
6. Українська література XVII ст. – К. : Наук. думка. 1987. 606 с.
7. Микитюк Г. Поетика плачу у вітчизняній середньовічній літературі / Український медієвістичний журнал. – Львів, 2016. – Вип. 1 / Редкол.: Дмитро Димидюк (голова), Костянтин Балашов, Ірина Гіщинська, Юлія Гришко, Віталій Ляска, Тарас Оліярчук, Ксенія Скшентувенська. – 134 с. С. 59 – 67.
8. Сковорода Григорій. Повна академічна збірка творів / За редакцією Леоніда Ушкалова. Харків – Едмон – Торонто. Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gadamer G.-G. Isty`na i metod. T. 1: Germenevty`ka [Truth and Method. T. 1: Hermeneutics] . – K.: Yunivers, 2000. 464 s
2. Chy`zhevskiy` D. Ukrayins`ke literaturne baroko: Vy`brani praci z davn`oyi literatury` [Ukrainian Literary Baroque: Selected Works on Ancient Literature]. – K.: Oberegy`, 2003. 576 s.
3. Ukrayins`ka poeziya. Serey`na XVII stolittya [Ukrainian poetry. Middle of the seventeenth century] / upor., vstup st.. V. I. Krekotnya, M. M. Suly`my`. K. : nauk. dumka, 1992. – 669 s.
4. Koval` V. Zasoby` emocijnosti v davnij ukrayins`kij publicy`sty`ci [Means of emotionality in ancient Ukrainian journalism] [Elektronny`j resurs] // Naukovi zapu`sky` insty`tutu zhurnalisty`ky`. – T. 20. – 2005.
5. Goncharuk Ye. Idejno-tematy`chny`j zmist zhanru "lyament" u tvorchosti M. Smotry`cz`kogo i T. Shevchenka [The ideological and thematic content of the genre "Lyument" in the work of M. Smotrytsky] / Ye.Goncharuk // Shevchenkoznavchi studiyi. 2011. Vy`p. 14. S. 148 – 154.
6. Ukrayins`ka literatura XVII st. [Ukrainian literature of the XVII century.] – K. : Nauk. dumka. 1987. 606 s.
7. My`ky`tyuk G. Poety`ka plachu u vitchy`znyanij seredn`ovichnij literaturi [Poetics weeping in the national medieval literature] / Ukrayins`ky`j mediyevisy`chny`j zhurnal. – L`viv, 2016. – Vy`p. 1 / Redkol.: Dmy`tro Dy`my`dyuk (golova), Kostyanty`n Balashov, Iry`na Gishhy`ns`ka, Yuliya Gry`shko, Vitalij Lyaska, Taras Oliyarchuk, Kseniya Skshentuvens`ka. – 134 s. S. 59 – 67.
8. Skovoroda Gry`gorij Povna akademichna zbirka tvoriv [Gregory's Skovoroda. Complete academic collection of works] / Za redakciyeu Leonida Ushkalova. – Xarkiv – Edmon – Toronto: Majdan; Vy`davny`ctvo Kanads`kogo Insty`tutu Ukrayins`ky`x Studij, 2011. – 1400 s.

Урсани Н. Н. Художественная интерпретация духовного осмысления земной путь человека в лирике барокко

Статья посвящена исследованию темы смерти в лирике Барокко. Работа выполнена на материале религиозно-философской лирики. Объектом исследования стали художественные произведения как неизвестных авторов, так и поэзии Д. Братковского, И. Величковского, К. Зиновиева, Г. Сковороды. В статье

проанализированы мотивы, связанные с темой смерти: неизбежный приход смерти, вечной жизни после смерти. А также обращается внимание на фольклорную и религиозную традицию изображения смерти.

Ключевые слова: поэтика, мотив, образ, барокко, лирика, художественное произведение.

Ursani N. N. Artistic interpretation of spiritual comprehension of the earthly way of man in baroque lyrics

The proposed study aims to outline the features of the interpretation of the theme of death in Baroque lyrics. Interest in the circle of artists to this natural phenomenon, various attempts at artistic comprehension of death in the theological, philosophical social contexts testifies to the relevance of this issue in the development of fiction. The sporadic interest in literary criticism to the study of this topic in Baroque lyrics determines the relevance of this work. The research analyzes the works of D. Chyzhevsky, V. Krekotnya, G. Nikitiuk, E. Goncharuk, V. Koval, who addressed the theme of death in Baroque's lyric poetry. The object of research is the religious and philosophical lyrics. The subject of the study is the similarities and differences in the interpretation of the theme of death by various authors of this cultural-historical era, their appeal to folklore imagery and aspects of religious vision. In the work, a number of aspects in the context of this topic are elaborated in metaphysical lyrics of Baroque: the man's expectation of death, the inevitability of death, the terrible judgment of death, the immortality of death, eternal life for the righteous after death, etc. The key images that are most frequent in creativity of artists are considered. This is the image of death, Jesus of the Cross, the thorn, the coffin, and so on. The article deals with the comparison of life processes in nature, which acquire a symbolic meaning within the limits of human existence in metaphysical lyrics. Comparative outsourcing to the folklore tradition is performed, where death appears as a bridegroom, a spit of death, death with a scythe in his hand, a death row or just death. The study analyzed the works. in which the images of death appear, Jesus Christ, the tomb, the thorn.

Keywords: poetics, motive, image, baroque, lyric, artwork.

УДК 378:37.011.3-051:37-043.86

Л. О. Хомич,

доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи

(Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ)
ukrlida@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1130-4395

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано зміст концептуальних підходів щодо професійної підготовки вчителя (Програма «Вчитель», Концепція педагогічної освіти (1998), Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні (2011), Педагогічна Конституція Європи (2013)). Зазначається, що прийняття Концепції «Нова українська школа» зумовило розробку і впровадження Концепції розвитку педагогічної освіти. Обґрунтовані основні умови її ефективної реалізації: стандартизація педагогічної освіти, відбір обдарованої молоді у заклади вищої педагогічної освіти, удосконалення структури освітнього процесу і змісту професійної підготовки майбутнього вчителя, зміна підходів до організації педагогічної практики, урізноманітнення форм підвищення кваліфікації вчителя.

Ключові слова: вчитель, професійна підготовка, концептуальні підходи, педагогічна освіта, зміст професійної підготовки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Підготовка майбутнього педагога відбувається в нестабільних соціально-політичних та економічних умовах сьогодення, які вимагають врахування в її процесі таких зовнішніх джерел впливу, як всебічна інтеграція України з Європейським Союзом, докорінне реформування більшості галузей державного господарювання, зміни в гуманітарній політиці держави, спрямовані на єднання українців навколо національної ідеї. Галузь педагогічної освіти відіграє провідну роль у становленні української держави. Саме випускники педагогічних навчальних закладів безпосередньо формують національну свідомість молоді, забезпечують її підготовленість до оволодіння професіями, формують соціальну та громадянську компетентність. Ця обставина зумовлює певні вимоги до педагогічної освіти з боку як держави, так і українського суспільства, тому професійна підготовка майбутнього вчителя – це цілісний процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок [1].

Проте сучасний стан системи педагогічної освіти не відповідає суспільним вимогам щодо готовності до якісного виконання нею високої соціальної місії, він характеризується наявністю в її функціонуванні сукупності певних взаємопов'язаних суперечностей, зокрема між:

- уже усвідомленою на всіх рівнях необхідністю в досягненні європейської якості освітньої діяльності та її результатів і відсутністю всебічно обґрунтованої моделі руху до неї, яка б, поєднуючи загальнолюдські,

національні й особистісні ціннісні орієнтири, утверджувала націокультурну парадигму педагогічної освіти і визначала провідні завдання щодо її реалізації;

- швидкими темпами змін, що відбуваються в глобальному світі насамперед під впливом інформаційної революції, й незадовільною динамікою нововведень у закладах педагогічної освіти;
- оновленням законодавчих документів щодо освіти та браком механізмів, принципів, способів і засобів її докорінної перебудови.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. У документах провідних міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейської Комісії тощо) вчитель XXI століття проголошений носієм суспільних змін. Ключовими особливостями професійної підготовки педагогів у зарубіжних країнах на початку XXI ст. є: розширення компонента педагогічної практики у підготовці педагогів; зростання кількості і варіативності маршрутів, за допомогою яких можна опанувати вчительську професію; наявність декількох альтернативних шляхів підготовки вчителів (від університетської підготовки за програмами бакалаврата і магістратури до виключно кваліфікаційних педагогічних курсів); розроблення програм інтернатури є найбільш динамічним компонентом системи неперервного професійного розвитку; актуалізація змісту програм професійної підготовки вчителів; перенесення програм професійного розвитку в школи; посилення правил відбору на педагогічні спеціальності; делегування повноважень щодо атестації та підвищення кваліфікації вчителів і директорів шкіл професійній спільноті [2]. Вивчення досвіду професійної підготовки вчителів у розвинених зарубіжних країнах відкриває нові можливості для удосконалення системи неперервної педагогічної освіти в Україні.

Накопичено потужний вітчизняний досвід реформування педагогічної освіти, зокрема на початку 80-х років минулого століття у програмі «Вчитель» обґрунтовано нову парадигму професійної підготовки вчителя: «Знай, що розвивається в твоєму учневі, зумій це забезпечити, розвиваючи самостійно свій власний педагогічний досвід і власну педагогічну творчість». Для здійснення реформи, вважалося за необхідне, так спроекувати навчальний процес, щоб в результаті можна було отримати вчителя, здатного працювати по-новому, стати суб'єктом педагогічної дії. У навчальному процесі мають формуватися: педагогічні установки, спрямовані на розвиток дитини; здібності до проектування власної педагогічної дії в конкретних ситуаціях навчально-виховного процесу; здібності до рефлексії і передачі власного педагогічного досвіду. Нові підходи до педагогічної освіти, за задумом авторів програми, повинні здійснюватись на принципах індивідуалізації, гуманізації, демократизації, широкої загальнокультурної орієнтації. Їх реалізація передбачала: створення особистісно орієнтованої концепції педагогічної освіти; введення багаторівневої системи педагогічної освіти; розробку нормативно-правової бази діяльності освітніх закладів і всієї системи педагогічної освіти; оновлення змісту педагогічної освіти; розвиток структури закладів неперервної педагогічної освіти [3: 1]. Ці підходи ефективно реалізувалися в професійній підготовці майбутніх вчителів у Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка у 80-90-х роках ХХ століття.

У 1998 році Міністерством освіти України схвалено розроблену колективом науковців Інституту педагогіки і психології професійної освіти під керівництвом І.А.Зязюна Концепцію педагогічної освіти. В ній визначено основні завдання педагогічної освіти : створення цілісної системи безперервної педагогічної освіти з урахуванням вітчизняного досвіду , національних традицій і тенденцій розвитку світових освітніх систем ; підготовка педагога , здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства; організація профорієнтаційної роботи та відбору здібної молоді для навчання у закладах вищої педагогічної освіти ; розробка і запровадження державних стандартів педагогічної освіти різних освітньо - кваліфікаційних рівнів для закладів вищої освіти і закладів післядипломної освіти всіх форм власності ; удосконалення мережі закладів педагогічної освіти, інтеграція закладів вищої освіти різних рівнів акредитації та закладів післядипломної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників ; формування державного замовлення на підготовку педагогічних працівників; визначення змісту освіти для психолого-педагогічної підготовки фахівців з непедагогічних спеціальностей ; сприяння просвітницькій роботі серед населення з проблем сімейного виховання , організації дозвілля молоді, здорового способу життя тощо [4: 2-3].

У цей період, у науковому дослідженні здійснено обґрунтування психолого-педагогічної концепції підготовки вчителя початкової школи, де педагогічна освіта, на відміну від інших типів професійної підготовки, передбачає формування системних знань про людину як суб'єкта освітнього процесу, що включає навчання, виховання та розвиток. Ця системність задається не скільки включенням відповідних дисциплін у навчальний план, скільки всією організацією навчання у закладі вищої педагогічної освіти. Відповідно, розроблено зміст психолого-педагогічної підготовки фахівців як комплексної програми, що спрямована на розвиток у майбутніх учителів багатогранності та гнучкості мислення, гуманізацію й демократизацію вищої школи, формування педагога-дослідника, здатного розвивати особистість учня [5: 127].

У 2011 році в НАПН України було схвалено розроблені І. А. Зязюном концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні [6]. За його твердженням, головною метою педагогічної освіти має бути підготовка вчителя, який володіє необхідними творчими й професійними якостями, що дають йому змогу творити педагогічну дію для найбільш продуктивного розвитку різновидів досвіду учнів, передусім теоретичного, почуттєвого (естетичного), практичного для гармонійного особистісного розвитку кожного учня. Як основні засади для побудови в Україні багаторівневої системи педагогічної освіти прийняті принципи гуманізації, гуманітаризації, фундаменталізації, інтеграції, свободи вибору, демократизації. Основним

методологічним і методичним орієнтиром у досягненні мети – розвитку особистості майбутнього педагога – є ідея цілісного підходу до особистості і її формування, постійного удосконалення й оновлення концепції особистісно орієнтованого навчання і виховання [6: 4].

У 2013 році на Другому форумі ректорів педагогічних університетів Європи підписано Педагогічну Конституцію Європи у якій визначено духовну платформу формування нового вчителя XXI століття та стратегію розвитку вчителя [7]. Педагогічна Конституція Європи передбачає визначення єдиної ціннісної та методологічної платформи підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI ст. Підготовка педагогів за єдиною шкалою загальнолюдських цінностей і з урахуванням національних особливостей є тим головним осягом, навколо якого мають здійснюватись модернізаційні та інноваційні процеси педагогічної освіти в сучасному європейському просторі. Основними компетентностями, якими має володіти вчитель XXI століття були визначені: 1) комунікативна компетентність (зокрема, сучасний учитель має вільно володіти кількома європейськими мовами); 2) компетентність самоідентичності; 3) компетентність справедливості; 4) лідерська компетентність; 5) дослідницько-аналітична компетентність; 6) здатність навчатися протягом життя; 7) емпатія – здатність розуміти переживання учня чи студента та співпереживати в процесі спілкування [7: 116]. Саме ці компетентності були в тій чи іншій мірі обґрунтовані у Концепціях Івана Зязюна.

У 2016 році затверджено Концепцію “Нова українська школа”, розроблення якої зумовлено тим, що українська школа не готує до успішної самореалізації в житті, не мотивує дітей до навчання, а також тим що учитель використовує переважно застарілі дидактичні засоби, не вміє досліджувати проблеми за допомогою сучасних засобів, працювати з великими масивами даних, спільно працювати он-лайн у навчальних, соціальних та наукових проектах тощо [8: 4]. Саме тому, в основу Концепції покладено низку методологічних засад, які спрямовують школу на зміну підходів до організації освітнього процесу, у доборі і структуруванні змісту освіти, у використанні інноваційних методів і технологій навчання, адекватних пізнавальним можливостям і віковим особливостям розвитку учнів. Все зазначене актуалізує потребу в забезпеченні готовності вчителів до успішної реалізації передбачуваних перетворень і ставить ряд нових вимог до підготовки вчителя у закладах вищої освіти.

Концепція спрямована на реалізацію педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Суб'єкт-суб'єктні стосунки всіх учасників освітнього процесу мають бути партнерськими і ґрунтуватися на доброземності та взаємній повазі і довірі одних до інших. В ній зазначається, що школа потребує учителя, який зможе стати агентом змін. Вчитель має бути творчим і відповідальним, постійно працювати над собою. Визначені основи його академічної свободи, зокрема він зможе готувати власні авторські навчальні програми, обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання, активно виражати власну думку. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль вчителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютера, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [8: 16].

Отже, нову школу може збудувати новий вчитель. У дослідженні О. Юрченко узагальнено головні особливості підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності, які є на часі: по-перше, методологічним підґрунтям змін у професійній підготовці є її спрямованість на компетентнісний підхід; по-друге, необхідно зосередити увагу на професійно-значущих якостях майбутнього вчителя, як гуманістична спрямованість, глибокі знання, потужний науковий потенціал і методична гнучкість, відповідальна особистісна позиція; по-третє, педагогічна освіта має реагувати на новітні процеси в освіті і суспільному житті [9: 126-127].

Впровадження Концепції «Нова українська школа» зумовило розробку Концепції розвитку педагогічної освіти, яка була затверджена у 2018 році. Її метою є вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, які, у тому числі, стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» [10: 5]. Вона спрямована на вирішення ряду проблем які існують у професійній підготовці вчителя для нової школи. Розв'язання проблем передбачається здійснити шляхом проведення комплексної реформи системи педагогічної освіти, безперервного професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників, включаючи структуру, зміст, організацію та методики (технології) навчання, збільшення в освітніх програмах питомої ваги практичної підготовки.

Саме тому, **метою** даній статті є аналіз концептуальних підходів щодо професійної підготовки вчителя та виокремлення найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної освіти, обґрунтування умов їх подолання у контексті Концепції розвитку педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Найбільш актуальними проблемами педагогічної освіти в умовах ціложиттєвого навчання є такі: не розробленість в Україні сучасної законодавчої бази, яка б регулювала систему неперервної педагогічної освіти; тенденція зниження соціального і професійного статусу педагогічної науки та престижу педагогічної професії; скорочення обсягу дисциплін педагогічного циклу в класичних і профільних університетах; застаріле науково-методичне забезпечення психолого-педагогічних дисциплін.

Серед проблем, вирішення яких сприятиме підвищенню ефективності педагогічної освіти виділяємо такі: розвиток сучасного психолого-педагогічного знання, що потребує збагачення потенціалу психологічних і педагогічних дисциплін; оптимізація співвідношення теорії і практики у професійній підготовці вчителя;

поєднання традиційних та інноваційних форм, методів та інтерактивних технологій у професійній підготовці вчителя; упровадження інноваційних педагогічних технологій, що мають міждисциплінарний та міжгалузевий характер; розробка та впровадження сучасних інтерактивних засобів для проектування інноваційних програм навчального призначення; здійснення науково-методичних досліджень щодо застосування комп'ютерних комунікацій у навчанні.

Вирішення цих проблем уможлиблюється за певних умов, зокрема:

1) *стандартизації педагогічної освіти*, що передбачає обґрунтування концептуальних підходів до розвитку педагогічної освіти, зокрема професійного розвитку педагогічних працівників; розроблення та впровадження нових стандартів вищої педагогічної освіти для педагогічних спеціальностей на компетентнісній основі; запровадження альтернативних шляхів здобуття педагогічної професії для заохочення більшої кількості фахівців до педагогічної діяльності.

2) *відбору обдарованої молоді у заклади вищої педагогічної освіти*, для цього необхідно:

- сприяти підвищенню престижу учительської професії шляхом її популяризації в ЗМІ, передбачити системні теле- і радіопередачі про педагогічний досвід кращих учителів регіону, про діяльність інноваційних педагогічних колективів;

- здійснювати відбір педагогічно обдарованої молоді у заклади вищої освіти, зокрема реалізувати практико-орієнтовані заходи з професійної орієнтації учнів загальноосвітніх закладів освіти на педагогічні спеціальності, а також психологічного професійного відбору учнівської молоді до закладів вищої педагогічної освіти;

- організувати діяльність педагогічних класів у загальноосвітніх навчальних закладах, шкіл майбутнього вчителя у закладах вищої освіти.

Кожна з визначених умов реалізувалась в останній чверті ХХ століття у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка, важливо вивчити цей досвід і у нових умовах впроваджувати його.

3) *удосконалення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя*, зокрема потребує оновлення зміст дисциплін професійної підготовки педагогічних кадрів на трьох рівнях: ціннісному (впровадження аксеологічних ресурсів різних наук у зміст психолого-педагогічних дисциплін), змістовому (структурування змісту дисциплін на основі компетентнісного підходу) і технологічному (пріоритетність в опануванні інноваційними педагогічними та інформаційно-комунікаційними технологіями).

У змісті педагогічної освіти слід відобразити сукупність узагальнених компонентів людиноцентричного змісту освітньої діяльності як особливої цілісності, внутрішнє прийняття й засвоєння яких дозволить студентам після закінчення закладу вищої освіти формувати духовно багату особистість інноваційного типу.

Потребує перегляду співвідношення між нормативними і вибірковими дисциплінами у напрямі збільшення частки останніх, що забезпечить не однобічне теоретичне та практичне навчання, а оперативне задоволення освітніх потреб та особистісної спрямованості майбутніх вчителів. До варіативного компонента професійної підготовки майбутніх учителів мають входити курси і спецкурси, що структуруються на основі інтегративного підходу і мають практичне спрямування на професійну діяльність.

У зміст підготовки майбутнього вчителя слід включати інноваційні науково-технічні системи освіти, зокрема: Stem – освіту і Steam – освіту з метою оволодіння уміннями досліджувати проблеми за допомогою сучасних технічних засобів, працювати з великими масивами даних, спільно працювати он-лайн у навчальних, соціальних і наукових проектах.

Зміст педагогічної освіти має сприяти формуванню досвіду професійної самоосвіти і самовиховання (самотворчості) на основі включення до навчальних планів професійно-педагогічної підготовки бакалаврів таких курсів, як «Психолого-педагогічні основи гуманного спілкування педагога», «Професійне самовиховання вчителя» й «Основи кар'єрного зростання педагога». Важливо включити до навчальних планів дисципліну «Основи інклюзивної освіти» з метою формування усвідомленого розуміння основних положень інклюзивної освіти; вироблення навичок командної роботи у навчанні та вихованні дітей з особливими потребами; забезпечення досконалого володіння методиками взаємодії з батьками дітей з особливими потребами; формування навичок диференційованого викладання та оцінювання.

4) *організації освітнього процесу*, що передбачає розширення прав факультетів у зміні стандартів освіти та загальної концепції університету, дає змогу викладачам та кафедрам виявляти ініціативу в пошуках нових форм організації освітнього процесу та використання інноваційних технологій у закладах вищої освіти і водночас спонукає до підвищення відповідальності за результати роботи як педагога, так і студентів. З цією метою, важливо:

- використовувати ефективні форми особистісно-орієнтованої взаємодії, зокрема: організацію психолого-педагогічної підтримки індивідуальної траєкторії засвоєння студентами змісту педагогічної освіти, педагогічне наставництво у вищій школі, відкриття в ній оптимальної кількості педагогічних майстерень, суспільних лабораторій сприяння духовному і загальному розвитку студентів, забезпечення участі майбутніх учителів у роботі регіональних центрів педагогічної майстерності;

- впровадження нових інтегрованих комунікаційних технологій в освіті, з використанням сучасних технічних засобів навчання і самонавчання; розвиток і створення нових навчально-науково-педагогічних інфраструктур, що передбачають організацію навчального процесу як неперервної наукової, навчальної і практичної діяльності майбутніх вчителів;

- забезпечувати підготовку майбутнього вчителя до використання технологій розвивальних моделей навчання, міжкультурного діалогу, навчання на основі багатоваріантного навчального плану, імітаційної гри, організації когнітивної діяльності з повною орієнтаційною основою, задачного підходу з елементами інформаційних технологій;

- поєднувати навчання з науковою діяльністю, що сприятиме забезпеченню фундаменталізації освіти, залученню до науково-пошукової діяльності педагогів та обдарованої студентської молоді, забезпеченню якісної фахової підготовки відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної політики.

5) *удосконалення структури освітнього процесу* необхідно спрямовувати на:

- забезпечення підготовки майбутніх вчителів до практичної діяльності, що потребує: оволодіння глибокими педагогічними знаннями і вміннями, педагогічною технікою; введення до навчального процесу необхідної кількості практичних (лабораторних) занять для розвитку і закріпленню педагогічних умінь і педагогічних компетентностей; здійснення практичної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов та інших предметів, а також початкових класів і вихователів дошкільних закладів, починаючи з першого курсу як безвідривну (один день на тиждень), а з другого – активну (викладацьку) практики; перерозподілу годин у часі щодо предмета викладання і його методики, останню слід розпочинати з другого семестру, що зумовлено необхідністю формування умінь практичної дії вже на другому курсі;

- дотримання у професійному становленні майбутнього вчителя логіки, яка передбачає послідовність якісних перетворень у професійній свідомості й діяльності, зокрема: від опанування мотиваційно-психологічних і процесуальних компонентів педагогічної дії до оволодіння її сутнісними механізмами; від вироблення системи педагогічної дії до побудови й реалізації освітнього й виховного проекту, а також індивідуально-авторської педагогічної системи.

б) *організації педагогічної практики* в сучасних умовах потребує:

- розроблення програми педагогічної практики з урахуванням суспільних вимог до професійної підготовки майбутнього вчителя. Студенти мають проходити більш тривалу практику у кращих міських і сільських загальноосвітніх закладах під керівництвом досвідчених методистів закладу вищої освіти та вчителів-методистів. Форми, тривалість і терміни проведення практик для кожного освітньо-кваліфікаційного рівня визначаються з урахуванням специфіки спеціальності та профілів;

- створення в структурі закладів вищої педагогічної освіти навчально-науково-методичних комплексів, в які входили б кращі загальноосвітні заклади;

- запровадження Інституту наставництва у загальноосвітніх закладах з метою ефективної практичної підготовки майбутнього вчителя. Вчителі-наставники – це висококваліфіковані педагоги-майстри.

7) *підвищення кваліфікації вчителя* необхідно здійснювати у провідних закладах вищої освіти та науково-дослідних Інститутах НАПН України, а також за кордоном, з цією метою:

- розширювати спектр пропонованих освітніх програм, які задовольняють запити замовників як на підвищення свого теоретичного рівня, так і оволодіння новими знаннями і практичними вміннями та навичками для основної чи суміжної педагогічної діяльності;

- забезпечувати гнучкість і варіативність організаційних структур післядипломної освіти, їх швидку реакцію на запити і вимоги працівників освіти, збалансованого розвитку мережі державних і недержавних структур післядипломної освіти;

- створювати необхідні умови для неперервного професійного розвитку вчителів за чітко визначеними стратегіями, етапами і напрямками удосконалення, починаючи із забезпечення моніторингу та наставництва для вчителів-новачків, для їх адаптації до професійної діяльності з подальшим професійним розвитком вчителя;

- навчальний процес в закладах післядипломної освіти спрямовувати на психолого-педагогічну підготовку вчителів до роботи у нових соціально-економічних умовах;

- впроваджувати нові педагогічні технології у навчальний процес в системі післядипломної освіти.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, має бути осучаснений зміст фахової підготовки майбутніх учителів шляхом насичення його відомостями про сутність трансформаційних процесів у світовій і вітчизняній середній освіті, про сучасні педагогічні, дидактичні, методичні системи, в основу яких покладено інформаційно-комунікаційні технології. Випускник закладу вищої педагогічної освіти має володіти педагогічною майстерністю, культурою спілкування, бути глибоко обізнаним з дидактичними можливостями комп'ютерної техніки й ефективно їх використовувати в освітньому процесі. Потребує значного посилення фундаментальна психолого-педагогічна і методична підготовка студентів як необхідне підґрунтя для ефективного здійснення професійної діяльності, педагогічної творчості.

Для ефективної реалізації Концепції розвитку педагогічної освіти діяльність закладів вищої педагогічної освіти необхідно спрямовувати на розроблення і впровадження нових моделей, систем та заходів щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, з цією метою: необхідно вдосконалити освітні програми з педагогічних спеціальностей; створювати дидактико-методичного забезпечення та здійснювати апробацію нового змісту професійної підготовки; передбачити у фаховій підготовці майбутніх вчителів формування готовності до роботи в нових умовах та здатності їх до реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: [монографія] / І.А. Зязюн . – Черкаси : Вид. Від ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2007. – 708 с.
2. Неперервна педагогічна освіта в зарубіжних країнах: інформаційно-аналітичні матеріали / за заг. ред. Н.М. Авшенюк. – К : ТОВ «ДСК Центр», 2018. – 150 с.
3. Зязюн І.А. Нові технології підготовки вчителя в Україні // Наук. вісник Миколаївського держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Сер. Пед. науки. – Миколаїв, 2011. – Т. 1, вип. 32 : Підготовка вчителя в Європі. – С. 16–21.
4. Концепція педагогічної освіти. – Київ: НПУ імені Драгоманова, 1998. – 12 с.
5. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія / Л.О. Хомич. – К.: Магістер-S, 1998. – 200 с.
6. Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні. – Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 16 с.
7. Педагогічна Конституція Європи // Вища освіта України. – 2013. - №3. – С.111-116.
8. Концепція нової української школи [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
9. Юрченко О. Особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування соціальної компетентності: теоретичні основи / О. Юрченко //Проблеми підготовки сучасного вчителя. – № 11. – 2015. – С.122-129.
10. Концепція розвитку педагогічної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України № 766 від 16.07.2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ziaziun I.A. Filosofiia pedahohichnoi dii: [monohrafiia] [Philosophy of pedagogical action] / I.A. Ziaziun . – Cherkasy : Vyd. Vid ChNU im. B. Khmelnytskoho, 2007. – 708 s.
2. Neperervna pedahohichna osvita v zarubizhnykh krainakh: informatsiino-analitychni materialy [Continuous pedagogical education in foreign countries: informational and analytical materials] / za zah. red. N.M. Avsheniuk. – K : TOV «DSK Tsentr», 2018. – 150 s.
3. Ziaziun I.A. Novi tekhnolohii pidhotovky vchytelia v Ukraini [New technologies for teacher training in Ukraine] // Nauk. visnyk Mykolaivskoho derzh. un-tu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Ser. Ped. nauky. – Mykolaiv, 2011. – Т. 1, vyp. 32 : Pidhotovka vchytelia v Yevropi. – S. 16–21.
4. Kontseptsiiia pedahohichnoi osvity [Concept of pedagogical education]. – Kyiv: NPU imeni Drahomanova, 1998. – 12 s.
5. Khomych L.O. Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv: monohrafiia [Teacher-teacher training for elementary school] / L.O. Khomych. – K.: Mahister-S, 1998. – 200 s.
6. Kontseptualni pidkhody do rozvytku bahatorivnevoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Conceptual approaches to the development of multi-level pedagogical education in Ukraine]. – Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2011. – 16 s.
7. Pedahohichna Konstytutsiia Yevropy [Pedagogical Constitution of Europe] // Vyscha osvita Ukrainy. – 2013. - №3. – S.111-116.
8. Kontseptsiiia novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the new Ukrainian school] [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
9. Iurchenko O. Osoblyvosti pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do formuvannia sotsialnoi kompetentnosti: teoretychni osnovy [Features of the preparation of the future teacher of elementary school to the formation of social competence: theoretical foundations] / O. Yurchenko //Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. – № 11. – 2015. – S.122-129.
10. Kontseptsiiia rozvytku pedahohichnoi osvity. [Concept of development of pedagogical education] Nakaz Minysterstva osvity i nauky Ukrainy № 766 vid 16.07.2018 r. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf>

Хомич Л. А. Усовершенствование профессиональной подготовки будущих учителей в контексте Концепции развития педагогического образования

В статье проанализировано содержание концептуальных подходов к профессиональной подготовке учителя (Программа «Учитель», Концепция педагогического образования (1998), Концептуальные подходы к развитию многоуровневого педагогического образования в Украине (2011), Педагогическая Конституция Европы (2013)). Отмечается, что принятие Концепции «Новая украинская школа» обусловило разработку и внедрение Концепции развития педагогического образования. Обоснованы основные условия ее эффективной реализации: стандартизация педагогического образования, отбор одаренной молодежи в учреждения высшего педагогического образования, совершенствование структуры образовательного процесса и содержания

профессиональной подготовки будущего учителя, изменение подходов к организации педагогической практики, разнообразие форм повышения квалификации учителя.

Ключевые слова: учитель, профессиональная подготовка, концептуальные подходы, педагогическое образование, содержание профессиональной подготовки.

Khomych L.A. Improvement of the professional training of future teachers in the context of the Development Concept of Pedagogical Education

The content of conceptual approaches to the teacher's professional training have been analyzed in the article. These approaches are based on the methodological principles, the continuity and multi-levelness of pedagogical education in Ukraine. There are such provisions in the Concept of Pedagogical Education (1998) and grounded conceptual approaches to the development of multi-level pedagogical education in Ukraine (2011): the professional training of a future teacher for educational and educational activities is determined by socio-pedagogical conditions and transformations in the system of pedagogical education. It is noted that the adoption of the Concept "New Ukrainian School" (2016) caused to the development and implementation of the Concept of Pedagogical Education Development (2018), which is expected to be implemented through a comprehensive reform of the system of pedagogical education, the continuous professional and personal development of pedagogical workers, including structure, content, organization and teaching methods (technologies), increasing of proportion of the practical training in educational programs. The main conditions of its effective implementation have been described: standardization of pedagogical education, which provides justification of conceptual approaches to the development of pedagogical education, development and introduction of new standards of higher pedagogical education, introduction of alternative ways of obtaining a pedagogical profession; the selection of gifted youth in institutions of higher pedagogical education, for this purpose it is necessary to promote the prestige of the teaching profession, to implement practical-oriented measures on the professional orientation of students, to organize the activities of pedagogical classes in general education institutions, schools of the future teacher in higher education institutions; improvement of the structure of the educational process and the content of the professional training of the future teacher; changing of approaches to organizing pedagogical practice in modern conditions requires the development of its programs, taking into account social requirements for the future teacher professional training, the creation of educational-scientific-methodical complexes in the structure of institutions of higher pedagogical education, the introduction of the Institute of mentoring; the diversification of the teacher's skills development forms.

Keywords: teacher, professional training, conceptual approaches, pedagogical education, content of vocational training.

УДК 378.128

М. Є. Чумак,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики навчання фізики та астрономії (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ)
chumak.m.e@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-9956-9429

РІШЕЛЬЄВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ОСВОЄННЯ КРАЩИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ТРАДИЦІЙ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ)

У публікації аналізується вплив французьких детермінант на зорієнтованість векторів освітньої політики Одеси першої половини ХІХ століття. В історико-педагогічному ключі заявленої проблематики використано відповідний дослідницький інструментарій – історико-ретроспективний, системно-структурний та хронологічний методи. На прикладі Рішельєвського ліцею деталізовано коло інтересів представників викладацького складу – представників із Західної Європи, які продукували розвиток гуманітарного, природничого, фізико-математичного напрямів на вітчизняних теренах окресленого історичного періоду. Актуалізовано значущість розвитку освітньої полідисциплінарності у мінливих умовах регіонального розвитку Причорномор'я.

Ключові слова: Причорномор'я, Рішельєвський ліцей, освітні інституції, соціокультурний простір.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Активний соціокультурний розвиток сучасної території Причорномор'я у історичній ретроспективі був продиктований цінними освітніми традиціями, які укорінилися у цьому регіоні завдяки прогресивному міжцивілізаційному співробітництву інтелігентних кіл. У цьому ключі сама освіта, як цілісний феномен, уможливила ціннісний перехід свідомості від чуттєвого сприйняття до реального переосмислення трансцендентного діалогу вітчизняної спільноти зі світом та культурою у цілому.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Заявлена проблематика сьогодні потребує більш розгорнутого наукового переосмислення, що засвідчено фрагментарністю низки досліджень історико-педагогічного змісту.

Окреслення окремих сторін заявленої теми знаходимо у працях В. Андрушенка, В. Сиротюка, О. Сухомлинської, Т. Дудки та ін. Проте, більш глибокого аналізу потребує вивчення регіонального розвитку освіти у світлі визначених історичних епох.

Метою статті є розкриття соціокультурних особливостей поглиблення кращих європейських освітніх традицій на базі Рішельєвського ліцею у XIX ст.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З часу набуття юридичної сили «Попередніх правил народної освіти Російської імперії» (113 р.) аж до 1832 р. освітні осередки південних регіонів (зокрема, Таврійська і Херсонська губернії) входили до складу Харківського навчального округу. Загалом, окреслені регіони, за словами окремих дослідників, відзначалися русифікаційними настроями, що вочевидь було причиною геополітичного «освоєння» Російською імперією теренів Причорномор'я ще з минулого століття [1].

Проте, на глибоке авторське переконання територія Південних регіонів України систематично зазнавала соціокультурних впливів не лише близькосхідного сусіда, але й інших держав, розташовуючись «...між впливами і взаємовпливами...» [2: 49].

Такі особливості можна, зокрема, пояснити і географічним положенням самого Причорномор'я, яке омивається двома морями Середземноморського басейну, який виконав роль своєрідної сполучної ланки між проукраїнськими територіями та осередками європейських цивілізацій. Зазначену вище особливість досить колоритно підтверджує історична фактажність:

- а) ініційованого відкриття у Одесі училища знаним представником із Греції – Г. Врето (110 р.);
- б) прогресивного характеру освітніх починів місцевого французького герцога А.-Е. Рішельє.

Слід підкреслити і той факт, що завдяки продуктивній освітній політиці останнього відбулося «перереформатування» Причорномор'я із портово-комерційного центру південного регіону на прогресивну соціокультурну столицю. Матеріали епістолярної спадщини засвідчили, що окрім географічно-перехресного розташування Одеси, значний вплив на її освітній розвиток мали представники чернецтва [3]. Педагогічна майстерність духівників була дотичною до різних країн світу, а їх навчально-виховна діяльність була настільки продуктивною, що їм вдалося навіть змінити «зовнішній» образ усієї Європи [3]. Такий шлях освітнього «оновлення» передреволюційної Європи був досить близьким за духом графу Рішельє, що вочевидь вказує на рівень його духовності та стійкості релігійних переконань.

Ще однією характерною рисою освітньої політики графа на території Одеси була чітка зорієнтованість на розбудову «елітно-респектабельної» системи шкільництва, яка повинна була розвиватися за посередництвом педагогічної майстерності [4].

Для виконання поставлених завдань Рішельє залучив нормандського абата Д. Ніколь, педагогічна діяльність якого у попередні роки охопила територію Константинополя, Піренейського та Балканського півостровів [5]. Невипадково французький дослідник З.Фраппаз зауважив, що світогляд названого духівника сформувався під впливом широти полінаціональних культур, які «торкнулися» особистісних поглядів монаха у процесі реалізації ним навчально-виховних функцій [5]. Окрім цього, автор досить афористично підкреслив, що соціокультурний розвиток Франції у досліджуваний період був надто парадоксальним феноменом на проєвропейських теренах: з одного боку – верховно-гегемоніальним, а з іншого – субституційним [5]. Таку «субституційність» Фраппаз пояснив розквітом в інтелігентних колах реформаційних ідей, які безумовно були дотичними до розвою досліджуваного феномена, оскільки дітей заможної знаті навчали високоосвічені представники різних країн світу [5].

Розвиток освіти на території Одеси у перше десятиліття окресленого століття відбувався у період теологічної ідентифікації населення, яке було «збентежене» байдужістю широких іноземних суспільних мас до традиційної Церкви та «возвеличенням» протестантизму окремими країнами Західної Європи. У пошуках шляху духовної істини, на території Причорномор'я виокремилися три основні напрями духовної практики: православ'я, католицизм і релігійний містицизм [6].

Усвідомлюючи проблемність соціокультурних наслідків такого трирівневого «богошукання» та враховуючи своєрідну індіферентність урядових структур до наявної «деструкції», герцог Рішельє досить рішуче приступає до реалізації освітнього «реформування».

За його особистим проханням монах Д. Ніколь спеціально розробив інноваційний освітній проєкту «Накреслення правил виховання в обох одеських шляхетних інститутах» [7]. Назва цього авторського рукопису засвідчила про аргументованість підготовки вихованців обох статей на базі шляхетних інститутів, які функціонували у тогочасних історичних умовах.

У якості основоположних «китів» навчального плану духівник обрав неперевершене тріо циклів дисциплін – математичного, гуманітарного (рідна мова та декілька іноземних) та військового [7]. Зокрема, практичне використання останнього Ніколь передбачав у «чоловічих» вищих школах [7].

Якщо вирішення питання змістового наповнення навчально-виховного процесу освітніх центрів було відносно не складним завданням, то досягти компромісу герцогу Рішельє із керівними структурами навчального округу було значно складнішим завданням. Систематичний контроль і нав'язування Училищним комітетом округу та керівництвом Харківського університету послідовності дій «правильного» освітнього

реформування викликало хвилю обурення у Новоросійського генерал-губернатора. Першою вимогою керівних структур до градоначальника було призначення єдиного очільника обох освітніх концентрів, що виходило «за рамки» європейської освітньої практики. Обміркувавши усі «за» і «проти» Рішельє вирішив погодитися, оскільки це відкривало нові горизонти до примноження казенних коштів, які можна було використати з метою формування педагогічного складу найвищого рівня кваліфікації – у першу чергу іноземного, що наклало значні фінансові витрати на виплату їм заробітної платні.

Проте, систематичність втручання керівних структур у поточне освітнє реформування герцога стало під сумнів «безхмарність» освітнього «завтра».

Під впливом таких «дипломатичних» перипетій Рішельє таємно із абатом Ніколь вирішили заснувати такий освітній осередок, який на правах автономії був би фактично не підвладний «стереотипним» вказівкам цілого кола уповноважених.

У джерелознавчих матеріалах минулого століття знаходимо припущення того, що ідею відкриття освітнього осередку нового формату Рішельє підтримував племінник О. Безбородька – князь В. Кочубей [4]. Таке припущення видається нам цілком правомірним, оскільки за словами останнього, у той час на вітчизняних теренах назріла гостра проблема відсутності достатньої кількості «прогресивних» середніх загальноосвітніх закладів, які відкинувши шаблонність змістового наповнення навчально-виховного процесу могли актуалізувати питання виходу вітчизняної освіти на новий щабель східноєвропейського розвитку [1]. Піддаючи гострій критиці факт реформування вітчизняних вищих шкіл за німецьким еталоном (так званий «...»германо-протестантський тип» університетів ...за В. Гумбольдтом...») В. Кочубей зауважував, що найбільш адаптованою до вітчизняних соціокультурних умов є ліцеї та гімназії [8: 174; 1]. На формулювання таких суб'єктивних висновків Кочубея вочевидь значний вплив мала його особистісна участь у підготовці знатного проукраїнського освітнього проекту – Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька [9].

З точки зору аналізу тогочасних освітніх інституцій стає зрозумілим, що й справді функціонування на вітчизняних теренах ліцеїв змінило напрям проурядового «вітру» у бік відхилення від строгих нормативів навчально-виховного процесу та актуалізувало налагодження підготовки високоосвіченої нової генерації.

Під впливом внутрішніх (зокрема, тиску керівних структур навчального округу) та зовнішніх (зокрема, завершення війн Наполеона) детермінант, у 1814 р. герцог Рішельє вирішив назавжди повернутися до себе на Батьківщину.

Цікавим нам видається і той факт, що крім освітніх проектів, герцог брав активну участь у побудові геополітичних стратегій Російської імперії. Зокрема, це засвідчено фактажем його особистісного клопотання про призначення Олександром I головнокомандуючим вітчизняної армії – генерала М. Кутузова, роль якого була досить вагомою у боротьбі із зовнішньою агресією Наполеона. Важливу справу освітнього реформування, яка була розпочата А. Рішельє та занотована Д. Ніколем на сторінках «Накреслених правил...», продовжив їх прихильник О. Ланжерон [10].

Проте справа відкриття ліцею була досить складною у юридичному контексті, оскільки процедура передбачала схвалення проекту не лише лібералом – Імператором, але й частково консервативним колом діючого у той час Комітету міністрів та внутрішнього оточення Олександра I.

Освітній проект герцога Рішельє і Ніколя вдалося реалізувати частково, оскільки ліцей розгорнув своє довгоочікуване функціонування, проте бажаної «автономії» закладу по відношенню до існуючого навчального округу все ж досягти не вдалося.

Основною причиною, яка перешкодила формуванню автономного режиму функціонування зазначеного осередку було фінансове питання. Оскільки, проблему «раціонального» меценатства не було вирішено, тому й державна казна послугувала основним джерелом фінансування вищезазначеного проекту, відповідно і підпорядкування залишалося централізованим по відношенню до профільних проурядових структур.

Окрім наявності «мінорних нот» у питанні автономії, слід підкреслити, досить прогресивну організаційну структуру кафедр новоствореного ліцею, який за думкою низки учених, не поступався рівню європейських вищих шкіл того часу [10]. Остання фактажність передусім підтверджена полігалузовістю кафедр, які діяли у складі нововідкритого навчально-виховного закладу (див. рис. 1) [10].

Французький освітній проект на поліпредметному рівні презентували такі спеціалізації кафедр:

- фізико-математична (дисципліни – фізика, механіка та чиста математика);
- суспільна (предмети – філософія, логіка, міжнародне і природне право);
- військова (навчальні курси – артилерія, топографія та фортифікація);
- гуманітарна (грецька, латинська та російська мови у розрізі риторики, словесності та граматики);
- змішаний – гуманітарно-природничий та гуманітарно-суспільний (дисципліни загальної географії та французької граматики) [10].

Сучасний іноземний дослідник Ю. Лотман підкреслив усю повноту глобальності соціокультурних наслідків впливу на вітчизняну освіту французького освіченого елемента, що уможливилось за посередництвом педагогічної майстерності [11].

Учений узагальнив, що пріоритетність раціонально-організованого педагогічного процесу прослідковувалася у досконало налагодженому навчально-виховному процесі, який дав початок формування нової інтелігентної генерації дворян [11].

Історіограф підкреслив, що французькі педагоги привнесли у вітчизняне соціокультурне поле гуманітарний «елітаризм», який віддзеркалював обізнаність особистості у літературних шедеврах та високий рівень

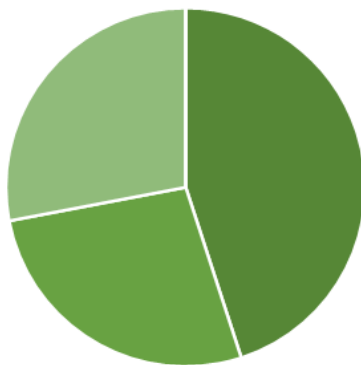
грамотності [11]. Слабкою стороною французької полідисциплінарності, на думку Лотмана, було те, що фізико-математичний та природничий блок навчальних дисциплін залишався найменш реалізованим у вітчизняній школі [11].

Торкаючись питання вивчення у зазначеному ліцеї фізико-математичних наук, слід підкреслити, що вивчалися вони на так званому «вищому» рівні, що у віковому розрізі вихованців сягало шістнадцяти – вісімнадцяти років [12]. Аналогічний віковий ценз передбачався для освоєння філософії, логіки, правознавчих та військових знань [12]. У мемуарах О. Сумарокова знаходимо біографічні матеріали, які стосувалися історико-педагогічної особи професора фізики і математики – А. Віарда [12]. Автор «Спогадів...» підкреслив надзвичайно високий рівень галузевих знань викладача, які мемуарист пов'язав із авторитетністю вищої Політехнічної школи, яку з «відзнакою» закінчив вищезгаданий професор [12]. Окрім цього, Сумарков проблематизував питання різкого контрасту рівня професійної підготовки педагогічного складу із Харкова, якому протиставлялися інтелігентні педагоги з Європи [12]. Таку невідповідність автор пояснив примусовим нав'язуванням керівними структурами Харківського навчального округу працевлаштувати «кращих» випускників місцевого університету [12].

Причому, розряд «кращих» презентував достатньо нахабний прошарок випускників, який виступав у ролі міністерського «контрагента», що доповідав про усі події та створював конфліктні ситуації із іноземними педагогами [12]. У цьому ключі органічно видається теза К. Батюшкова, що «...за час свого існування... Рішельєвський ліцей мав внутрішніх і зовнішніх супротивників...» [13: 513].

Наявність таких «...супротивників...» привела до того, що авторитет абата Ніколь, який фактично вкладав частину своєї душі у цей освітній осередок, був підірваний прихильниками «обскуратизму», які обвинувачували духівника у примусовому офранцуженню вихованців [13: 514]. Це стало початком великої кризи для цього освітнього концентру у 20-х рр. XIX ст.

Викладацький склад

■ іноземці ■ випускники Харківського університету ■ інші

Рис. 2. Розподіл викладацького складу за територіальною приналежністю (на матеріалах Н. Ленца, 1903 р.) [4]

Аналізуючи загалом прогресивність функціонування на вітчизняних теренах Рішельєвського ліцею, слід підкреслити, що його успішність була забезпечена:

- 1) філологічною центрованістю;
- 2) введення рейтингової системи за результатами навчання, орієнтованої на забезпечення змагальності (системність потижневого використання кольорових стрічок на правому зап'ясті руки, відтінок яких засвідчував про рівень успішності вихованця);
- 3) викладання точних наук французькою мовою;
- 4) значна чисельність іноземних педагогів (греки, італійці та французи) послугувала визначальним фактором для формування списку іноземних мов навчального плану (див. рис. 2);
- 5) формування педагогічного складу без урахування критерію віросповідання (протестанти, католики, православні);
- 6) високий рівень матеріально-технічного забезпечення;
- 7) можливістю прямого постачання іноземної літератури, яка не піддавалася проходженню цензурної процедури (із зими 1817 р.) [13].

Підсумовуючи сукупну освітню прогресивність Рішельєвського ліцею, яка уможливилася у соціокультурному ключі завдяки функціонуванню педагогічного космополітизму, що підтверджено даними праці «Біблійні дослідження і подорожі по Росії», у якій Рішельєвський ліцей автор назвав прогресивним закладом європейського рівня за усіма освітніми критеріями [14].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. З вище викладеного можемо зробити висновок, що розвиток освіти на території Причорномор'я був достатньо неоднорідний. Це обумовлювалося специфікою соціокультурного розвитку регіонів, рівнем розвитку науки та освіченості. У регіональних умовах представники вітчизняної інтелігенції працювали над розвитком освіти, що врешті-решт дало поштовх до відновлення самостійності України у наступний період. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні педагогічних персоналій досліджуваної епохи у регіональному розрізі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рождественский С.В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802–1902 / С.В. Рождественский. – СПб. : Министерство народного просвещения, 1902. – 785 с.
2. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О.В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем. К.: А.П.Н., 2003. 68 с.
3. Местр де Ж. Петербургские письма / Ж. де Местр. – СПб. : ИНАпресс, 1995. – 334 с.
4. Ленц Н.И. Учебно-воспитательные заведения, из которых образовался Ришельевский лицей. 1804 – 1817 / Н.И. Ленц. – Одесса : Экономическая тип., 1903. – 386 с.
5. Frappaz [Z.] Vie de l'abbé Nicolle / Z. Frappaz. – Paris : J. Lecoffre et Cie, 1857. – 307 p.
6. Степовик Д. Релігії, культу і секти світу : Посібник з релігієзнавства і сектознавства / Д. Степовик. – Київ : Б-ка українця, 1997. – 246 с.
7. Начертание правил воспитания в обоих одесских благородных институтах. – Одесса, 1814. – 27 [11] с.
8. Дудка Т.Ю. Просвітницький туризм як історико-педагогічний феномен: монографія / Т.Ю. Дудка. – Київ-Херсон: ФОП Гринь Д. С., 2017. - 460 с.
9. Блануца А.В. Ніжинська гімназія вищих наук // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К.: Наукова думка, 2010. — Т. 7 : Мл — О. — 728 с.
10. Михневич И.[Г.] Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея / И.[Г.] Михневич. – Одесса : Тип. Н. Нитче, 1857. – 200 с.
11. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре: быт и традиции русского дворянства (конец XVIII – начало XIX в.) / Ю.М.Лотман. – СПб., 2002. – 413 с.
12. Сумароков А. Воспоминания об одесском Ришельевском лицее с 1820 по 1828 г. / А. Сумароков // Одесский вестник. – 1885. – № 254. – 15 (27) ноября. – С. 1–2, № 258. – 20 ноября (2 декабря). – С. 1–2, № 265. – 29 ноября (11 декабря). – С. 1–2, № 266. – 30 ноября (12 декабря). – С. 1–2, № 281. – 19 (31) декабря. – С.3, № 288. – 31 декабря (12 января) – С. 2.
13. Батюшков К.Н. Сочинения: в 2 т. / К.Н. Батюшков. – М. : Худож. лит., 1989. – Т.2. – 719 с.
14. Henderson E. Biblical researches and travels in Russia / E. Henderson. – London : J. Nisbet, 1826. – 538 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Rozhdestvensky`j S.V. Istorycheskyj obzor deyatelnosti Mynysterstva narodnogo prosveshheny`ya. 1802–1902 (Historical review of the activities of the Ministry of Public Education). / S.V. Rozhdestvenskyj. – SPb. : Mynysterstvo narodnogo prosveshhenyaya, 1902. – 785 s.
2. Suxomlynska O. V. Periodyzaciya pedagogichnoyi dumky v Ukrayini: kroky do novogo vymiru (Periodization of Pedagogical Thought in Ukraine: Steps to a New Dimension) / O.V. Suxomlynska // Istoryko-pedagogichnyj proces: novi pidxody` do zagalnyu problem. K.: A.P.N., 2003. 68 s.
3. Mestr de Zh. Peterburgskye pisma (St. Petersburg letters) / Zh. de Mestr. – SPb. : Y`NApress, 1995. – 334 s.
4. Lencz N.Y. Uchebno-vospytatelne zavedenyua, yz kotoruh obrazovalsya Ryshelevskiy lycej. 1804 – 1817 (Educational institutions, from which the Richelieu Lyceum was formed) / N.Y. Lencz. – Odessa : Ekonomycheskaya typ., 1903. – 386 s.
5. Frappaz Z. Vie de l'abbé Nicolle (Life of abbot Nicolle) / Z. Frappaz. – Paris : J. Lecoffre et Cie , 1857. – 307 p.
6. Stepovyk D. Religiyi, kulty i sekty svitu: Posibnyk z religiyevnavstva i sektovnavstva (Cults and Sects of the World: A Manual on Religious Studies and Sectology). / D. Stepovyk. – Kyiv : B-ka ukraiyncya, 1997. – 246 s.
7. Nachertanye pravyl vospytanya v oboyh odesskyh blagorodnx instytutah (Drawing the rules of education in both Odessa noble institutions). – Odessa, 1814. – 27 [11] с.
8. Dudka T.Yu. Prosvitnyczkyj turyzm yak istoryko-pedagogichnyj fenomen: monografiya (Educational tourism as a historical and pedagogical phenomenon: monograph) / T.Yu. Dudka. – Kyiv-Xerson: FOP Gryn D. S., 2017. - 460 s.
9. Blanucza A.V. Nizhynska gimnaziya vyshhyh nauk (Encyclopedia of Ukrainian History) // Encyklopediya istoriyi Ukrayiny: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. ; Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. — K.: Naukova dumka, 2010. — Т. 7 : Мl — О. — 728 s.
10. Myhnevych Y.G. Ystorycheskyj obzor sorokaletya Ryshelevskogo lyceya (Historical review of the 40th anniversary of the Richelieu Lyceum) / Y.G.Myhnevych. – Odessa : Typ. N. Nytche, 1857. – 200 s.

11. Lotman Yu.M. Besedu o russkoj kulture: but y` tradycy` russkogo dvoryanstva (konecz XVIII – nachalo XIX v. (Conversations about Russian culture: life and traditions of the Russian nobility (the end of the XVIII - the beginning of the XIX century). / Yu.M.Lotman. – SPb., 2002. – 413 s.
12. Sumarokov A. Vospomynanya ob odesskom Ryshelevskom lycee s 1820 po 1828 g. (Memoirs about the Odessa Richelieu Lyceum from 1820 to 1828) / A. Sumarokov // Odesskyj vestnyk. – 1885. – # 254. – 15 (27) noyabrya. – S. 1– 2, # 258. – 20 noyabrya (2 dekabrya). – S. 1 – 2, # 265. – 29 noyabrya (11 dekabrya). – S. 1 – 2, # 266. – 30 noyabrya (12 dekabrya). – S. 1 – 2, # 281. – 19 (31) dekabrya. – S.3, # 288. – 31 dekabrya (12 yanvarya) – S. 2.
13. Batyushkov K.N. Sochynenyya: v 2 t. (Works: in 2 volumes)/ K.N. Batyushkov. – M.: Hudozh. lyt., 1989. – T.2. – 719 s.
14. Henderson E. Biblical researches and travels in Russia / E.Henderson. – London: J. Nisbet, 1826. – 538 p.

Чумак М. Є. Ришельевский лицей: социокультурные измерения освоения лучших европейских образовательных традиций (первая половина XIX века)

В публикации анализируется влияние французских детерминант на ориентированность векторов образовательной политики Одессы первой половины XIX века. В историко-педагогическом ключе заявленной проблематики использовано соответствующий исследовательский инструментарий – историко-ретроспективный, системно-структурный и хронологический методы. На примере Ришельевского лицея детализировано круг интересов представителей преподавательского состава – представителей из Западной Европы, производили развитие гуманитарного, естественного, физико-математического направления на отечественных просторах очерченного исторического периода. Актуализировано значимость развития образовательной полидисциплинарности в меняющихся условиях регионального развития Причерноморья.

Ключевые слова: Причерноморья, Ришельевский лицей, образовательные учреждения, социокультурное пространство.

Chumak M. Ye. The Richelieu Lyceum: socio-cultural dimensions of the development of the best European educational traditions (first half of the XIX century)

The publication analyzes the influence of French determinants on the orientation of the educational policy vectors of Odessa in the first half of the nineteenth century.

In the historical and pedagogical key of the stated issues, the relevant research tools - historical and retrospective, systematic, structural and chronological methods were used.

Using the example of the Kremenets Lyceum, the circle of interests of representatives of the teaching staff - the Poles, who produced the development of the humanities, natural sciences, physical and mathematical directions in the domestic territories of the defined historical period, was detailed. The significance of polydisciplines development in the changing conditions of regional development has been updated.

The development of education in the territory of Odessa in the first decade of the nineteenth century occurred during the period of the theological identification of the population, which was «confused» by the indifference of the broad foreign public masses to the traditional Church and the «exaltation» of Protestantism by individual countries of Western Europe. In search of the spiritual truth path, three main areas of spiritual practice were distinguished on the territory of the Black Sea region: Orthodoxy, Catholicism, and religious mysticism.

Thanks to the productive educational policy of the latter, the «reformatting» of the Black Sea coast from the port and commercial center of the southern region to the progressive socio-cultural capital took place. Materials of the epistolary heritage have shown that, in addition to the geographical cross-location of Odessa, the representatives of monasticism had a significant influence on its educational development.

From the point of view of the analysis of the educational institutions of the time it becomes clear that the actual functioning of the local areas of lyceums changed the direction of the pro-government «wind» in the direction of deviation from the strict norms of the educational process and updated the preparation of the highly educated new generation.

Summing up the overall educational progressiveness of the Richelieu Lyceum, which was made possible in the socio-cultural key due to the high level of pedagogical skill of the faculty, it confirmed the transformation of the Richelieu Lyceum into a progressive institution of European level meeting all educational criteria.

Keywords: Black Sea coast, Richelieu Lyceum, educational institutions, socio-cultural space.

З. П. Шарлович

кандидат педагогічних наук

завідувач відділення післядипломної освіти молодших медичних спеціалістів

(КВНЗ «Житомирський медичний інститут» ЖОР, м. Житомир)

ztmedcall1@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8115-9838>

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ТА КОНКУРЕНТНА МОБІЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІСТІВ МЕДСЕСТРИНСТВА НА РИНКУ ПРАЦІ

У статті акцентується увага на пошуку взаємозалежності розвитку професійної майстерності спеціалістів медсестринства та мобільності фахівців в умовах конкуренції на ринку медичних послуг. Проаналізовано ставлення слухачів курсів підвищення кваліфікації до професійної діяльності, прагнення до особистісного та професійного зростання. Реформа медичної галузі передбачає не тільки зміни щодо організації практичної охорони здоров'я з обслуговування пацієнтів, їх родин і населення загалом, а й трансформацію закладів вищої медичної освіти у підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних виконувати свої функції, якісно надавати послуги, бути мобільними та вільно конкурувати на ринку праці відповідно до сучасних вимог.

Ключові слова: спеціалісти медсестринства, розвиток професійної майстерності, безперервна освіта, підвищення кваліфікації, конкурентна мобільність на ринку медичних послуг.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Реформування медичної галузі спонукає до системних змін не тільки в створенні закладів практичної охорони здоров'я нового рівня, організації надання якісної медичної допомоги, а й підготовки висококваліфікованих медичних кадрів, здатних впроваджувати нові стандарти та підходи у просуванні змін щодо обслуговування населення, надання медичних послуг відповідно до вимог сьогодення, включаючи і здатність конкурувати на ринку праці.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Освіта дорослих за для їх професійного зростання в процесі життя є вимогою часу. У частині I. ст. 10 Закону України «Про освіту» (2017) регламентовано, що «освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта» є невід'ємною складовою системи освіти. Освіта дорослих (ч.3, ст. 18.) включає в себе післядипломну освіту, професійне навчання працівників, курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації, безперервний професійний розвиток [1].

Законом України «Про вищу освіту» (2014) в п. 1 статті 60 визначено поняття післядипломної освіти, як «спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду» [2].

З розвитком науки і техніки, інтенсифікацією виробництва, створення сучасних методів обстеження пацієнта, необхідність інформатизації медичної галузі, приведення системи класифікації захворювань та надання медичних послуг у відповідність до європейських стандартів, вимагає постійного підвищення кваліфікації фахівців в процесі безперервної освіти.

Вітчизняні і зарубіжні вчені О. Антонова, В. Базелюк, К. Балабанова, С. Вершловський, С. Вітвіцька, В. Вітюк, Л. Вовк, М. Войцехівський, В. Гравіт, А. Глазиріна, М. Громкова, Л. Даниленко, Т. Десятов, О. Дубасенюк, А. Зубко, І. Зязюн, В. Євдокимов, В. Кремень, Л. Ляхоцька, Л. Лук'янова, В. Маслов, О. Мудра, Л. Набока, Н. Ничкало, Л. Ніколенко, М. Ноулз, О. Огієнко, М. Романенко, О. Пехота, В. Семиченко, С. Семеріков, Т. Сорочан, М. Стрюк, Т. Сущенко, О. Чернишов, З. Шарлович, О. Шаров, Н. Hanselmann, С. Shah та ін. досліджували проблеми та висвітлювали їх у своїх наукових працях, акцентуючи увагу на становленні і розвитку неперервної професійної освіти, обґрунтуванні аксіологічного підходу на андрагогічних засадах, необхідності саморозвитку особистості та самоосвіти фахівця, розвитку професійної майстерності та психології праці тощо.

У статті маємо **на меті** проаналізувати взаємозв'язок проблем розвитку професійної майстерності спеціалістів медсестринства та прослідкувати можливий вплив безперервної підготовки фахівців на їх конкурентну мобільність праці на ринку медичних послуг в подальшому.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до завдань нашого дослідження нами було проведено аналіз нормативних документів, праць науковців та дослідників у сфері освіти дорослих та підготовки медичних кадрів.

У рамках нашого дослідження щодо теоретичних та методичних засад розвитку професійної майстерності спеціалістів медсестринства у післядипломній освіті важливо проаналізувати, а чи вплине цей розвиток на мобільність фахівця, чи спонукатиме його до пошуку закладів освіти з високим рівнем надання освітніх послуг щодо підвищення кваліфікації, щоб забезпечити у майбутньому можливість конкурувати на ринку праці з надання медичних послуг.

Широкий доступ до комплексного інформування щодо різних видів послуг на ринку праці, включаючи і медичні, створює передумови для внутрішньої міграції [3].

Відкриття сьогодні широкої мережі приватних, госпрозрахункових, комунальних неприбуткових підприємств охорони здоров'я, які надають медичні лікарські та медсестринські послуги з привабливими пропозиціями щодо заробітної плати, забезпечує можливість професійної мобільності фахівців у середині галузі і призводить до переходу на інші види медичної діяльності в межах своєї спеціальності, здобувши іншу спеціалізацію.

Так, посади медичних сестер всіх найменувань мають право займати спеціалісти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 223 «Медсестринство» та спеціалізацією «Лікувальна справа» (фельдшери), «Акушерська справа (акушерки), «Стоматологія (зубні лікарі) [4], пройшовши відповідну медсестринську спеціалізацію за обраним циклом на курсах підвищення кваліфікації закладу післядипломної освіти чи відділенні післядипломної освіти ЗВО [5].

На думку Т. Десятова, наймобільнішою сферою освіти є саме навчання дорослих, адже вимагає постійного оновлення навчальних планів і програм циклів, що враховують потреби ринку послуг, орієнтуючись не тільки на потреби суспільства, але і спеціаліста, даючи йому можливість реалізовувати себе не тільки, як особистості, але і як фахівця [6].

Цієї ж думки притримується Г. Дегтярьова, доводячи, що сучасна система післядипломної освіти має швидко і адекватно відповідати на запити галузі, ставати більш відкритою, мобільною, здатною швидко й багатовимірно реагувати на потреби суспільства щодо неперервного професійного зростання в умовах постійних змін, викликаних суспільно-політичними та економічними запитами і потребами розвитку окремих галузей та країни загалом [7]. Така потреба існує і в медичній галузі, адже реформування первинної медико-санітарної допомоги на засадах загальної практики – сімейної медицини, дала можливість населенню обирати сімейного лікаря самостійно заставляє змінювати і систему освіти у підготовці кадрів.

Інтенсивність мобільності посилюється за умови належного рівня розвитку науки та підготовки висококваліфікованих кадрів [8], здатних конкурувати на ринку праці і може проявлятися за різними формами.

Ми розглядаємо мобільність з точки зору доступності та права вільного вибору медичного працівника щодо оновлення та вдосконалення своїх знань, умінь, навичок, здобуття нових компетенцій, розвитку особистісних властивостей та пізнавальних процесів, регулювання емоційно-вольової сфери з метою профілактики емоційного вигорання на робочому місці.

Якщо розглядати співвідношення видів мобільності у соціально-педагогічних системах, то бачимо, що віртуальна і географічна мобільності накладаються одна на одну і в їх реалізації важливим важелем є безперервна освіта, навчання впродовж життя, що забезпечує професійну мобільність і академічну мобільність, яка в свою чергу містить в собі навчальну мобільність. [8]

Проводячи опитування 220 спеціалістів медсестринства нами встановлено, що всі вони задумуються над тим, щоб не втратити роботу, мотивуючи у 92% стабільністю заробітної плати, 86% можливістю реалізувати себе в професійній діяльності. 99% слухачів курсів підвищення кваліфікації висловили думку, що усвідомлюють необхідності професійного вдосконалення. І лише 1% фахівців не бачить перспектив подальшої діяльності в системі охорони здоров'я, але залишаються працювати, оскільки не знають, яким видом діяльності можуть займатися. Тільки особистісна мотивація професійного зростання та необхідність підвищення кваліфікації стане запорукою успішної діяльності спеціаліста.

Щорічно більше 2000 слухачів проходять курси підвищення кваліфікації на відділенні післядипломної освіти КВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради за 41 циклом спеціалізації та удосконалення. Чітко спостерігається тенденція до зростання інтересу до професійної освіти та усвідомлення конкуренції на ринку праці з надання медичних послуг.

Постійний пошук взаємозалежності розвитку професійної майстерності спеціалістів медсестринства та мобільності фахівців в умовах конкуренції на ринку медичних послуг виявив їх прагнення до особистісного та професійного зростання, тому завданням є не тільки реформа медичної галузі щодо організації практичної охорони здоров'я з обслуговування населення, а й підготовка висококваліфікованих спеціалістів, здатних надавати послуги, бути мобільними та вільно конкурувати на ринку праці відповідно до сучасних вимог.

Розвиток професійної майстерності спеціалістів медсестринства через безперервну освіту за андрагогічних засад можливий за умови постійного накопичення та оновлення компетенцій в процесі неформальної та інформальної освіти, що забезпечить надання якісних медсестринських послуг [9, 10].

Маємо по новому розглядати проблеми післядипломної підготовки фахівців. Окрім володіння професійними знаннями, уміннями здійснювати догляд за пацієнтами і навичками виконання маніпуляцій і процедур, ще і їх здатність до самостійності у прийнятті рішень, оперативності, мобільності; спроможність пошуку та акумуляції інформації; самостійний пошук джерел для самоосвіти і постійне прагнення до знань та їх поновлення і поповнення.

Зв'язок теорії і практики забезпечить впровадження отриманих знань у практичну охорону здоров'я. Медичних працівників мають готувати спеціалісти-практики, які обізнані не тільки в медицині, клінічному медсестринстві, а й мати високий рівень педагогічних знань, володіти компетенціями з методики викладання, дидактики, виховання та успішно впроваджувати їх в освітньому процесі при підготовці, перепідготовці та підвищення кваліфікації фахівців.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Отже, професійна майстерність, яка формується через післядипломну освіту та самоосвіту є передумовою мобільності спеціаліста медсестринства на ринку медичних послуг та його конкурентноспроможності. Подальші дослідження будуть спрямовані на теоретичне та методичне обґрунтування цієї тези та пошуку інших важелів впливу на діяльність фахівців медсестринства через розвиток їх професійної майстерності впродовж безперервної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України Про освіту / 05.09.2017 // № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita-konotor.gov.ua/zakon-ukra%D1%97ni-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html>
2. Закон України Про вищу освіту / (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004) від 01.07. 2014 р. // № 1556–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Shah C. Skills Shortages: Concepts, Measurement and Policy Responses / C. Shah and G. Burke // International Encyclopedia of Education. Third Edition / Editors-in-Chief Penelope Peterson, Eva Baker, Barry McGaw. – Oxford : Elsevier – Academic Press, 2010. – Volume 8. – P. 320–327. (in English)].
4. Наказ МОЗ України Про затвердження Переліку вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, підготовка і отримання звання в яких дають право займатися медичною і фармацевтичною діяльністю / №195 від 25.12.1992р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0195282-92>
5. Наказ МОЗ України Про підвищення кваліфікації молодших спеціалістів з медичною та фармацевтичною освітою / №198 від 07.09.1998р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-93>
6. Десятов Т. М. Тенденції розвитку освіти дорослих: європейський вимір / Т. М. Десятов // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Випуск 1 (8), 2014 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/OD_2014_1_26.pdf
7. Дегтярьова Г. А. Система післядипломної педагогічної освіти як одна із пріоритетних складових неперервної освіти / Г. А. Дегтярьова // Журнал Науковий огляд № 10 (20), 2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/615>
8. Стрюк М.І., Семеріков С.О., Стрюк А.М. Мобільність: системний підхід / М.І. Стрюк, С.О. Семеріков., А.М. Стрюк // Інформаційні технології і засоби навчання, 2015, Том 49, №5. – С. 34-70. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/106450/1/1263-4901-1-PB.pdf>
9. Шарлович З. П. Пошук шляхів розвитку професійної майстерності молодших медичних спеціалістів у післядипломній освіті. / З. П. Шарлович // Вісник Житомирського державного університету ім. І.Франка. – Вип. 3 (85). – Житомир, 2016. – С.157-161. – Електронний ресурс: режим доступу: http://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk85_pedagog.pdf
10. Sharlovych Zoia Andragogical aspects of Postgraduate Education of Nurse specialist / Zoia Sharlovych // Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference «The Top Actual Researches in Modern Science» (July 31, 2017, Ajman, UAE) / International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE” № 8(24), Vol.4, August 2017. – С.18-20.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy Pro osvitu / 05.09.2017 // № 2145-VIII Elektronnyj resurs: regym dostupu <http://www.osvita-konotor.gov.ua/zakon-ukra%D1%97ni-vid-05-09-2017-2145-viii-pro-osvitu.html>
2. Zakon Ukrainy Pro vyshu osvitu / (Vidomosti Verchovnoi Rady, 2014, № 37-38, st. 2004) vid 01.07. 2014 r. // № 1556–VII Elektronnyj resurs: regym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Shah C. Skills Shortages: Concepts, Measurement and Policy Responses / C. Shah and G. Burke // International Encyclopedia of Education. Third Edition / Editors-in-Chief Penelope Peterson, Eva Baker, Barry McGaw. – Oxford : Elsevier – Academic Press, 2010. – Volume 8. – P. 320–327. (in English)].
4. Nakaz MOZ Ukrainy Pro zatverdennia Pereliku vyshyh i serednih specialnyh navcalnyh zakladiv, pidhotovka i otrymannia zvannia v iakych daiut pravo zajmatysia medycnoiu i farmacevtycnoiu diialnistiu / №195 / - 25.12.1992. // Elektronnyj resurs: regym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0195282-92>
5. Nakaz MOZ Ukrainy Pro pidvyshennia kvalifikacii molodshyh specialistiv z medycnoiu ta farmacevtycnoiu osvitoiu / №198 / 07.09.1998 // [Elektronnyj resurs]. – Regym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-93>
6. Desiatov T. M. Tendencii rozvytku osvity doroslyh: evropeiskij vymir / T. M. Desiatov //Osvita doroslyh: teoria, dosvid, perspektyvy. Vypusk 1 (8), 2014 – Elektronnyj resurs: regym dostupu: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/OD_2014_1_26.pdf

7. Degtiarova G. A. Systema pisliadyplomnoi pedagogichnoi osvity iak odna iz priorytetnyh skladovyh neperervnoi osvity / G. A. Degtiarova // Gurnal Naukovyj oghiad № 10 (20), 2015 – Elektronnyj resurs: regym dostupu: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/615>
8. Striuk M.I., Semerikov S.O., Striuk A.M. Mobilnist: systemnyj pidhid / M.I. Striuk, S.O. Semerikov, A.M. Striuk // Informacijni tehnologii i zasoby nabchayia, 2015, Tom 49, №5. – С. 34-70. – Elektronnyj resurs: regym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/106450/1/1263-4901-1-PB.pdf>
9. Sharlovych Z. P. Poshuk shliahiv rozvytku profesijnoi majsternosti molodshyh medychnyh specialistiv u pisliadyplomnij osviti. / Z. P. Sharlovych // Visnyk ZhDU im. I.Franka. – Vyp. 3 (85). – Zhytomyr, 2016. – С.157-161. – Elektronnyj resurs: regym dostupu: http://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk85_pedagog.pdf
10. Sharlovych Zoia Andragogical aspects of Postgraduate Education of Nurse specialist / Zoia Sharlovych // Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference «The Top Actual Researches in Modern Science» (July 31, 2017, Ajman, UAE) / International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE” № 8(24), Vol.4, August 2017. – С.18-20.

Шарлович З. П. Развитие профессионального мастерства в процессе непрерывного образования и конкурентная мобильность специалистов медсестринства на рынке труда

В статье акцентируется внимание на поиске взаимозависимости развития профессионального мастерства специалистов медсестринства и мобильности специалистов в условиях конкуренции на рынке медицинских услуг. Проанализировано отношение слушателей курсов повышения квалификации в профессиональной деятельности, стремление к личностному и профессиональному росту.

Реформа медицинской отрасли предусматривает не только изменения по организации практического здравоохранения обслуживания пациентов, их семей и населения в целом, но и трансформацию учреждений высшего медицинского образования в подготовке высококвалифицированных специалистов, способных выполнять свои функции, качественно предоставлять услуги, быть мобильными и свободно конкурировать на рынке труда в соответствии с современными требованиями.

Ключевые слова: *специалисты медсестринства, развитие профессионального мастерства, непрерывное образование, повышение квалификации, конкурентная мобильность на рынке медицинских услуг.*

Sharlovych Z. P. Development of professional skills in the process of continuous education and competitive mobility of nursing specialists at the labor market

The reform of the medical sector involves not only changes in the organization of practical health care for the patients, their families and population in general, but also the transformation of higher medical education institutions in order to train highly skilled specialists, capable of performing their functions, providing quality medical services, being mobile and free to compete at the labor market in accordance with modern demands and requirements. The article focuses on the search for interdependence between the development of professional skills of nursing specialists and their mobility in the conditions of competition at the market of medical services. The attitude of students of advanced training courses to professional activity, their desire for personal and professional growth in the process of informal and informal education are analyzed. The interest of nursing specialists in finding ways of continuous improvement as a prerequisite of confidence and ability to withstand labor market competition is revealed.

The organization of the educational process of post-graduate education departments of higher medical educational institutions is based on the close interaction of the theoretical aspects of modern scientific knowledge and their introduction into nursing practice on the basis of standardized approaches, normative documents and clinical protocols. However, educational material should be presented in appropriate way, being available, substantial and interesting for the students, as well as provoking self-improvement and constant search for new knowledge as means of developing individual ability to independently solve clinical problems, forming awareness of the dependence and impact of educational outcomes on the expansion of possible professional mobility caused by competition at the labor market of nursing services during the reformation of the medical sector. As a result, well-trained nursing specialist can change a type of professional activity in order to adopt to the demands of current situation at the labor market and meet the highest requirements of the employers.

Thus, professional skills, which are formed through post-graduate education and self-education, are a prerequisite for the mobility of a nursing specialist at the market of medical services and his/her competitiveness. Further research will focus on the theoretical and methodological substantiation of this thesis and the search for other levers of influence on the activity of nursing specialists through the development of their professional skills during continuous education.

Key words: *nursing specialists, development of professional skills, continuous education, advanced training, certification training, competitive mobility (CM) at the market of medical services.*

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано методологічні основи, які впливають на формування лексичної компетентності у процесі вивчення української мови: методи, прийоми, принципи, індивідуалізоване навчання тощо. Особливе значення надається особистісному та проблемному підходам, активним формам навчання. Усі поняття сприяють формуванню компетентнісної особистості учня, допомагають якісно здійснювати освітній процес, сприяють дієвому вивченню української мови, адже навчальна діяльність спирається на активну взаємодію двох основних складових частин педагогічного процесу: вчителя української мови та учня як суб'єкта навчання. У процесі формування лексичної компетентності інтерес є важливим стимулом набуття учнями знань, розширення їхнього кругозору, засобом виховання стійкої та дієвої пізнавальної активності. Стаття сприятиме пошуку шляхів формування лексичної компетентності учнів, допоможе визначити основні методичні поняття. У подальшому слід проаналізувати діяльність учня та вчителя на прикладі вивчення конкретних лексичних тем, детальніше вивчити особливості індивідуалізованого навчання.

Ключові слова: лексична компетентність, вивчення української мови, індивідуалізоване навчання, особистісний підхід, проблемний підхід.

Постановка проблеми. Розвиток суспільства в Україні вимагає вільного володіння державною мовою, що неможливе без навичок зв'язного мовлення, формування лексичної компетентності, активізації нових форм пізнавальної діяльності. Відповідно, уроки української мови набувають великого значення, адже в дитини з'являється можливість набути нові знання, навчитися користуватися мовним матеріалом у різних ситуаціях спілкування. З цією метою слід простежити методичну основу, на яку спирається діяльність учителя-словесника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття мовленнєвої компетентності знаходиться в центрі уваги багатьох досліджень Ф. Бацевича, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмакова, О. Локшиної, О. Пометун, О. Савченко, Н. Хомського, А. Хуторського та інших учених. В українській лінгводидактиці до нього зверталися О. Біляєв [1], В. Буряк, Н. Голуб [2], О. Горошкіна [3], К. Климова, О. Кучерук [4], Л. Мацько [5], С. Омельчук, Н. Остапенко, Е. Палихата, О. Семенов, Т. Симоненко, Т. Шелехова [6] та багато інших науковців, що свідчить про актуальність цього питання. Це не випадково, адже стратегія неперервної мовної освіти передбачає, згідно з «Національною доктриною розвитку освіти», забезпечення обов'язкового оволодіння громадянами України державною мовою: «Освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України» [7].

Однак ще мало розглянутими залишаються методичні основи лексичної компетентності, зокрема принципи, методи діяльності вчителя, який активно займається поповненням лексичного запасу учнів. Крім того, слід розглянути конкретні приклади лексичних вправ. З цього погляду вивчення методичних основ формування лексичної компетентності видається актуальним та важливим.

Мета статті – навести конкретні приклади вправ, що сприятимуть формуванню лексичної компетентності учнів, визначити необхідну методичну основу (принципи, методи, прийоми тощо).

Виклад основного матеріалу. Перепрограмування українського суспільства активно впливає на зміни в мові та методиці її навчання. Одним з таких аспектів є формування лексичної компетентності на уроках української мови, в якому ключове місце відводиться створенню і збагаченню лексичного запасу учнів.

Формування лексичної компетентності школярів актуальне також з огляду на недостатній рівень їхньої мовленнєвої підготовки, невміння застосовувати набуті мовні знання в конкретних життєвих ситуаціях.

Численні дослідження останніх років показали, що чимало учнів не вміють асоціювати словесні пари тематично пов'язаних слів та культурологічно вмотивовано використовувати словесні формули та штампи. Тому планомірна робота вчителя, спрямована на створення лексичної компетентності учнів, дозволить зробити комунікативну змістову лінію динамічнішою та суттєво вплине на формування соціокультурного, комунікативно-діяльнісного, функціонально-стилістичного аспектів учнівської активності.

Останнім часом у навчальних закладах відбувається інтенсифікація процесу навчання мовлення через упровадження різних навчальних технологій, що забезпечує свободу вибору учня щодо форм і методів навчання. Урізноманітнення видів і форм мовленнєвої роботи тільки сприятиме чіткішому та якіснішому виробленню вмінь та навичок користування мовним матеріалом, зокрема лексичним, як-от: вводити в активний словник нові слова, створювати з ними словосполучення й речення тощо.

З іншого боку, у системі шкільного вивчення української мови проводиться планомірна робота, пов'язана із засвоєнням нових слів на уроках розвитку зв'язного мовлення, що дає нам змогу говорити про подальше продовження лексичної роботи на інших уроках рідної мови.

Робота над вивченням лексики у шкільній практиці, як відомо, складається з двох частин: 1) вивчення наукових відомостей з лексикології (усвідомити значення нового слова та його лексичне значення, організувати вивчення багатозначності слів, засвоїти пряме й переносне значення, поняття про лексичний склад української мови тощо); 2) систематична й цілеспрямована робота над збагаченням словника й виробленням навичок свідомого, вмілого користування словом.

Оскільки збагачення словникового запасу залишається основним напрямом лексичної роботи, на уроках слід систематично використовувати вправи й завдання, що допоможуть виробити в учнів лексичні вміння та навички. Тому до основних видів роботи над уточненням та розширенням словника учнів відносимо лексичний аналіз мови художнього твору, виявлення невідомих слів і висловів, добір синонімів, з'ясування їхніх смислових відтінків, добір антонімів, аналіз зображувальних засобів мови художнього тексту, виконання завдань на добір слів з певним значенням та інші види роботи.

Сучасні лексичні лінгводидактичні дослідження подають вивчення слова і його значення на основі семантичних зв'язків (лексичної парадигми), тобто в ряду родо-видових відношень. Така система словниково-семантичних вправ (автор М. Баранов, в українській методиці – В. Новосьолова [8] та ін.), зорієнтована на формування навчально-мовних лексичних умінь тлумачити багатозначне слово за зразком, ураховує: 1) вправи, пов'язані з роботою над значенням слова (запис тлумачення лексичного значення; розпізнавання слова за його тлумаченням; добір слів, що утворюють семантичне поле основного слова тощо), 2) вправи, спрямовані на попередження, знаходження, виправлення лексико-семантичних і лексико-стилістичних помилок (показ лексичної сполучуваності, відображення сфери стилістичного вживання слова тощо), 3) вправи, пов'язані з розмежуванням різних значень багатозначного слова на синтаксичній основі (зіставити два види полісемічного слова й знайти до одного з них семантичне поле, за поданим тлумаченням розмежувати різні значення слова тощо), 4) вправи, спрямовані на семантизацію значень слова на основі його семантичних зв'язків (знайти у тексті до одного із значень багатозначного слова родо-видові, синонімічні, антонімічні ряди та ін.), 5) вправи, що попереджають лексичні помилки (завчити тлумачення лексичного значення синонімів, виписати тлумачення синоніма із словника й вивчити його напам'ять та ін.), 6) вправи, спрямовані на актуалізацію семантизованого слова (скласти словосполучення, речення, написати твір-мініатюру та ін.). Формування лексичних умінь та навичок, як бачимо, проходить у тісному взаємозв'язку з розвитком зв'язного мовлення.

Важливу роль у формуванні лексичної компетентності учнів відіграють принципи, методи та прийоми навчання. Використовують зазвичай традиційні загальнодидактичні принципи, поділені на три групи:

I. *Принцип активності* передбачає так організувати навчальну діяльність учнів, щоб вони дієво сприймали навчальний матеріал, за умови використання всіх своїх інтелектуальних можливостей – активної роботи думки.

Принцип свідомості вимагає забезпечувати вивчення мовних понять, визначень і правил при повному їх розумінні, надавати перевагу тому, що навчає учнів раціонально мислити.

Принцип міцності знань вказує на необхідність так організувати заняття, щоб учні в майбутньому могли вільно відтворювати в пам'яті вивчене й правильно застосовувати його для розв'язання практичних завдань.

II. *Принцип науковості* вказує на необхідність подавати учням лише міцно встановлені в науці достовірні знання, такі, що не вступають у суперечність з сучасною лінгвістичною наукою.

Принцип системності й послідовності зобов'язує вчителя давати учням цілісну систему знань про мову.

Принцип наступності спрямовує вчителя на врахування логіки предмета і його окремих розділів, потребує опори на вивчення нового. Поняття наступності тісно пов'язане з перспективністю, тобто із своєчасною підготовкою до засвоєння нового, особливо складного.

Принцип доступності передбачає врахування не тільки вікових особливостей учнів, рівня їхнього розвитку, а й підготовку дітей належним чином до засвоєння того, що має вивчатися, обґрунтований перехід від елементарних фактів мови до складніших.

Принцип наочності потребує опори на живе сприймання навчального матеріалу, на яскраві, виразні приклади слів, словосполучень, речень, які подаються на дошці або в спеціальних таблицях тощо.

III. *Принцип зв'язку теорії з практикою* зумовлює необхідність навчати учнів так, щоб вони усвідомлювали практичне значення теорії і навчалися за її допомогою вирішувати практичні завдання.

Принцип зв'язку навчання з життям умотивовує не тільки необхідність розвивати інтелект учнів, а й озброювати їх мовою як засобом пізнання дійсності, засобом формування світогляду.

Принцип зв'язку навчання з вихованням зобов'язує вчителя добирати для вивчення мовних явищ такі тексти (дидактичний матеріал), які допоможуть формувати в учнів необхідні якості людини.

В основу сучасної концепції освіти покладено ще такі принципи: гуманізація, гуманітаризація, єдність національного та загальнолюдського, розвивальний характер навчання, співтворчість, індивідуалізація та диференціація навчання, оптимізація, відкритість і динамічність освітньої системи. додається програмоване навчання, проблемний метод та ін.

Важливу роль у формуванні лексичної компетентності відіграє використання методів та прийомів. Наприклад, *розповідь учителя* – це зв'язний усний виклад матеріалу, ілюстрований прикладами. Пояснення – більш доказова форма викладу, яку використовують там, де потрібно дати доведення. *Евристичну бесіду* використовують під час пояснення нового матеріалу. Крім того, практикують повторювальну й закріплювальну бесіди на відповідних етапах уроку, з використанням узагальнюючих схем і таблиць. *Спостереження над мовою* слід проводити, коли факти чи явища є складними або специфічними для української мови. *Робота з підручником* вимагає вміння правильно читати й розуміти текст, осмислювати прочитане, добувати з нього

потрібні факти, узагальнення, записувати висновки. Особливе місце в навчанні мови відводиться *методу вправ*. За В. Онищуком, мовні вправи поділяються на підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні. Як метод *програмоване навчання* використовують на заняттях з мови переважно під час вивчення граматики і правопису. Важливим елементом програмованого навчання є *алгоритмізація*. У навчанні української мови застосовують метод *проблемного навчання*. На уроках можуть створюватися різні проблемні ситуації – результат невідповідності знань, наявних в учнів, і знань, необхідних для виконання завдання.

Кожен із названих методів використовується з метою забезпечити активне сприймання й усвідомлення учнями нового матеріалу. На практиці їх застосовують у сполученні з іншими методами для закріплення, повторення, вироблення умінь і навичок з мови.

Важлива роль у формуванні лексичної компетентності надається словниковій роботі, що проводиться з урахуванням позамовного, парадигматичного, синтагматичного, функціонального і контекстуального принципів. Об'єктами словникової роботи є слова й стійкі словосполучення, незнайомі або не зовсім знайомі учням; лексико-семантичні ряди, групи слів, що функціонують у різних контекстах; співвідносні лексичні засоби, словниковий запас учнів. З'ясуванню лексичного значення слова, роботі над його вживанням підпорядкований *зміст словникової роботи*: пояснення значень нових слів, виявлення спільного й відмінного у значенні слів, установлення системних відношень між словами, добір ключових слів для конструювання певного висловлювання.

На вдосконалення мовлення спрямовані словникові вправи: лексичні, лексико-граматичні, лексико-стилістичні, лексико-орфографічні. Вправи з лексичної стилістики знайомлять учнів із словами стилістично забарвленими й нейтральними, емоційно-експресивною лексикою, її функціями в текстах тих стилів, які можуть виражати підвищену виразність і емоційність. Особливо важливими є вправи, що передбачають осмислення учнями ролі вмілого добору слів і їх поєднання для підвищення інформативності, виразності й емоційності тексту, вправи на визначення в текстах різних стилів функцій багатозначних слів, синонімів, антонімів, вправи на вживання омонімів.

Узагалі навчання мови, засвоєння нових слів можливе лише на основі розвитку образного мислення учнів, їхньої уваги, пам'яті, вміння бачити факти, порівнювати їх, систематизувати, узагальнювати, конкретизувати й абстрагувати на основі відображення дійсності.

Такому підходу до викладання рідної мови сприятиме система словникових вправ, у якій розрізняємо лексичні, лексико-граматичні, лексико-орфографічні та лексико-стилістичні вправи. Чільне місце у цій системі займає лексико-стилістичний аналіз тексту, що поліпшує якість знань, умінь та навичок, формує поняття лексеми, лексичної парадигми, стилю, тексту, є засобом збагачення словникового запасу, удосконалення комунікативних умінь та навичок, попередження лексико-стилістичних помилок.

Наводимо приклади вправ для учнів 6 класу, що спрямована на формування лексичної компетентності.

Вправа 1. На конкурс краєзнавчих робіт учитель вам запропонував підготувати цікаву розповідь. Прочитайте текст, визначте його тему, дайте йому назву. До виділених слів доберіть синоніми. Коротко запишіть легенду, переказ про походження назви вашого міста, села.

...Легенда вістить: близько 884 року улюблений дружинник і дорадник князів Аскольда й Діра Житомир не захотів підкоритися войовничим русам, що їх привів у Київ князь Олег. Разом зі своїми воїнами лицар відійшов у древлянську землю, щоб загубитися серед лісів і незалежно зажити між вільного й нікому не підлеглого люду. Воїни подалися спершу по рівній місцевості і дісталися до скелястих узвищень біля теперішнього Коростишева. Але ці узвищення були невисокі, тож воїни остаточно спинили своїх коней біля чудової долини, яку створили дві ріки: Кам'янка і Тетерів. Усе тут було незвичайне: високі скелі і стрімкі кручі берегів, довкола повні дичини ліси і особлива краса краєвиду.

Наші предки вміли вибирати місця для поселень, і те, що комонники Житомира обрали собі місцем опілля саме ці горби, нікого не здивує: повз такі місця байдуже не проходять. Отже, вістить легенда, на високій скелі над рікою Кам'янкою лицар заснував поселення і назвав його власним ім'ям.

Валерій Шевчук

Додатково пояснити значення слів: дорадник, дружинник, узвищень, комонники.

Вправа 2. Ознайомтеся з текстом, у якому є діалектизми. Знайдіть їх. У якій місцевості вони вживаються? Наведіть приклади діалектизмів вашої місцевості. Розпитайте про ці слова у своїх родичів чи знайомих. Побудуйте розповідь з використанням діалектизмів. Запишіть цю розповідь літературною мовою.

Теплим весняним ранком Іван ішов у полонину. Ліси ще дихали холодками, гірські води шуміли на скоках, а плай радісно піднімався угору поміж воринням. По далеких горбах самотіли тихі гуцульські осереді, вишневі од смерекового диму, яким прокурились, гострі дашки оборогів з запашиним сіном, а в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та світив попід скелі недобрим зеленим вогнем. Ніжно дзвеніла над ним хвоя смерек, змішавшись з шумом ріки, сонце наляляло золотом глибоку долину, зазеленило трави, десь курився синій димок од ватри... З подри, де сохнуть великі круглі буханці будзу, повіває на ватага вітер, але не можна прогнати зі стаї запаху вугля, сиру і овечої вовни.

З тв. М. Коцюбинського

Вправа 3. Назвіть слова, які можна використати для опису економічної ситуації в Україні. Вживайте для опису наведені нижче слова.

Продаж товарів, економіка, баланс, економія, експорт, імпорт, ринок, мито, послуги, борг, банк, стабільність, інвестиції, біржа, торгівля.

Вправа 4. Спишіть. Знайдіть слова для позначення кольору. Якими частинами мови вони виражені? Чи завжди у тексті ці слова називають лише колір?

1) Попереду й справді *заголубіло* – лежала між городів та дерев тонка та звинна річка. 2) Каструля доливалася – все це було залито вечірнім сяйвом у *малинових* півтонах; заспокоєні кози лягали серед двору й опускали втомлені голови. 3) За вікном цвів *срібно-синій* сутінок. 4) Стара мовчала. Була темна й важка, *сіра* й нерушна. 5) Анатоль тепер був для неї як *сіра* пляма. 6) Коли внучка переступила поріг, стара побачила, що горять у неї на щоках *землисто-малинові* рум'янці. 7) Спершу Галя тільки байдужно відзначала появу джигуна на горі, через кілька днів вона вже *червоніла*, а вранці шкіра в неї на обличчі ставала *молочно-біла*. 8) Він побачив, як вилітає з *голубого* безмежжя Вітер, котрий народився серед полів та сосен, а спершу був і сосною, й стеблом. 9) Запахло *золотим* деревом – світ з *червоного* ставав *блідаво-фіалковий*, як той сутінок, в якому повертався він од Олександри Панасівни. 10) *Темний* острах спалахнув у серці Галі: побачила непроглядну *темін* і відчула подих *чорного* вітру. 11) Сонце аж виходило з себе – сипало *жовтим* золотом, від того тремтіла ніжна шовкова *блакить*, все мерехтіло й дихало. 12) Володимирові незвідь від чого здалося, що він знав раніше й цього *сивого*, й ту *ясно-синю* жінку над урвищем. 13) А може, був то *яскраво-золотий* кінь, що біжить через *жовту* галявину, щоб зустріти його. 14) Весь світ бачив у *жовтому* світлі, у тій болючій доброті (3 творів В. Шевчука).

Перелік подібних вправ можна продовжити, адже шкільна програма скеровує вчителя на творчий підхід до створення завдань із залученням літературного матеріалу. Разом з тим очевидно, що врахування комунікативного підходу до створення завдань покращить засвоєння лексичного матеріалу, а також вплине на формування мовленнєвої компетентності учнів.

Висновки. Таким чином, формування лексичної компетентності є внутрішньо організованою, єдиною і динамічною системою компонентів, у ході якого формується словниковий запас учнів, розвивається образно-асоціативне мислення, йде оволодіння навичками зв'язного мовлення. На уроках української мови з'являється можливість організувати творчу діяльність учнів та розвивати вміння учнів співпрацювати між собою. Міцний словниковий запас учнів, їхня лексична компетентність дають можливість оптимізувати викладання в школі профільних дисциплін, передбачувати у змісті навчально-виховного процесу аналіз елементів інших предметів шкільного курсу. Розвиваючи комунікативні можливості учнів, уроки з вивчення лексичного матеріалу сприяють гармонізації особистості.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Установлено, що формування лексичної компетентності потребує системного підходу. Ефективний розвиток учнів на уроках української мови відбувається за умови активного функціонування мотиваційної, вольової, емотивної, інтелектуальної сфер діяльності учня. Подальшу роботу вбачаємо у вивченні індивідуальних особливостей учнів під час формування лексичної компетентності, у впровадженні та вдосконаленні системи інтелектуального розвитку учнів, вивченні можливостей оптимальної реалізації системи вправ і завдань лексичного спрямування на різних етапах навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Біляєв О. М. Культура мовлення вчителя-словесника / О. М. Біляєв // Дивослово. Науково-методичний журнал. – Київ, 1995, №1. – С. 38-44.
2. Голуб Н. Система вправ з риторики для студентів педагогічних спеціальностей / Н. Б. Голуб // Дивослово. Науково-методичний журнал. – Київ, 2007, №12. – С. 21-25.
3. Горошкіна О. Соціокультурний аспект навчання української мови як іноземної / О. Горошкіна // Українська мова і література в школах України. Науково-методичний журнал. – Київ, 2015, № 9 (149). – С. 30-32.
4. Кучерук О. Розвиток риторичної компетентності студентів-філологів у процесі риторичної освіти / О. Кучерук // Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі. Збірник наукових праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2015. – 220 с.
5. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспективі педагогічного дискурсу / Л. І. Мацько // Дивослово. – 2006. - №7. – С.2-4.
6. Шелехова Г. Концептуальні засади навчання української мови в профільній школі (академічний рівень) / Г.Т.Шелехова // Українська мова і література в школі. – 2008. - №6. – С.2-5.
7. Національна доктрина розвитку освіти (17 квітня 2002 р.) [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Новосьолова В. Вивчення слова і його лексичного значення у школі / В. Новосьолова // Українська мова й література в школі. – 2001. - №6. – С. 8-10.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Biliaiev O. M. Kultura movlennia vchytelia-slovesnyka [Language teacher's culture of speech] / O. M. Biliaiev // Dyvoslovo. Naukovo-metodychnyi zhurnal [Dyvoslovo. Scientific and methodological journal]. – Kyiv, 1995. – N. 1. – S. 38-44.

2. Holub N. Systema vprav z rytoryky dlia studentiv pedahohichnykh specialnosti [The system of exercises in rhetoric for students of pedagogical specialties] / N. Holub // Dyvoslovo. Naukovo-metodychnyi zhurnal. [Dyvoslovo. Scientific and methodological journal] – Kyiv, 2007. – N. 12. – S. 21-25.
3. Horoshkina O. Sotsiokulturnyi aspekt navchannia ukrainskoi movy yak inozemnoi [Socio-cultural aspect of teaching ukrainian language as a foreign language]/ O. Horoshkina // Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy. Naukovo-metodychnyi zhurnal. [Ukrainian language and literature in the schools of Ukraine. Scientific and methodological journal] – Kyiv, 2015. – N. 9 (149). – S. 30-32.
4. Kucheruk O. A. Rozvytok rytorychnoi kompetentnosti studentiv-filolohiv u protsesi rytorychnoi osvity [Development of rhetorical competence of students-philologists in the process of rhetorical education] / O. A. Kucheruk // Aktualni problemy formuvannia rytorychnoi osobystosti vchytelia v ukrainomovnomu prostori. [Actual problems of forming of rhetorical individual teacher in the ukrainian-speaking space] Zbirnyk naukovykh prats. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU, 2015. – 220 s.
5. Matsko L. Aspekty movnoyi osobystosti u prospektii pedahohichnoho dyskursu / L. I. Matsko // Dyvoslovo. Naukovo-metodychnyi zhurnal. [Dyvoslovo. Scientific and methodological journal] – Kyiv, 2006. – N. 7. – S. 2-4.
6. Shekekhova H. Kontseptualni zasady navchannia ukraïnskoyi movy v profilniy shkoli (akademichnyi riven) / H. T. Shekekhova // Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy. Naukovo-metodychnyi zhurnal. [Ukrainian language and literature in the schools of Ukraine. Scientific and methodological journal] – Kyiv, 2008. – N. 6. – S. 2-5.
7. Natsionalna doktryna rozvytku osvity (17.04.2002): <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Novosyolova V. Vychennya slova i yoho leksychnoho znachennya u shkoli / V/ Novosyolova // Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy. Naukovo-metodychnyi zhurnal. [Ukrainian language and literature in the schools of Ukraine. Scientific and methodological journal] – Kyiv, 2001. – N. 6. – S. 8-10.

Шевцова Л. С. Формирование лексической компетентности на занятиях по украинскому языку

В статье обоснованы методологические основы, влияющие на формирование лексической компетентности в процессе изучения украинского языка: методы, приемы, принципы, индивидуализированное обучение и под. Особое значение приобретают личностный и проблемный подходы, активные формы обучения. Все понятия способствуют формированию компетентностной личности ученика, помогают качественно осуществлять образовательный процесс, способствуют действенному изучению украинского языка, ведь учебная деятельность основывается на активном взаимодействии двух основных составляющих частей учебного процесса: учителя украинского языка и ученика как субъекта обучения. В процессе формирования лексической компетентности интерес является важным стимулом приобретения учениками знаний, расширения их кругозора, средством воспитания стойкой и действенной познавательной активности.

Статья способствует поиску путей формирования лексической компетентности учащихся, поможет определить основные методические понятия. В дальнейшем следует проанализировать деятельность ученика и учителя на примере изучения конкретных лексических тем, детальнее изучить особенности индивидуализированного обучения.

Ключевые слова: лексическая компетентность, изучение украинского языка, индивидуализированное обучение, личностный подход, проблемный подход.

Shevtsova L. The formation of speech competence in the process of learning lexicology

This article is about the necessity of forming speech competence at the lexicology lessons. The duration is put on the combining lexicology learning with the development of speech competence. Article contains the exercises.

The article focuses on the methodological foundations that influence the formation of lexical competence in the process of studying the Ukrainian language: methods, techniques, principles, individualized learning, etc. Particular importance is attached to personal and problem approaches, active forms of learning. All concepts contribute to the formation of a competent personality of the student, help to qualitatively carry out the educational process, facilitate the effective study of the Ukrainian language, as the educational activity is based on the active interaction of the two main components of the pedagogical process: the teacher of the Ukrainian language and the student as the subject of education. In the process of lexical competence forming, interest is an important stimulus for the pupils to acquire knowledge, to expand their outlook, as a means of raising a stable and effective cognitive activity.

The article will promote the search for ways of forming the lexical competence of students, will help to identify the main methodological concepts. In the future it is necessary to analyze the activities of the student and teacher on the example of studying specific lexical themes, to study in detail the features of individualized learning.

Keywords: lexical competence, studying the Ukrainian language, individualized learning, personal approach, problem approach.

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ОРІЄНТИРІВ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ СТИЛІСТИКИ ПРИМІТИВНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлено особливості формування світоглядних орієнтирів студентів – майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Увагу зосереджено на впливові творів примітивного мистецтва на становлення національно-патріотичних почуттів майбутніх фахівців. Визначено, що примітивізм як напрям образотворчого мистецтва, символічно, переважно чистими фарбами передає фольклорну, первозданну барвистість української природи, органічність та простоту навколишньої дійсності. Особливу увагу автор статті звертає на аналіз творчості Катерини Білокур та Марії Приймаченко – представниць українського примітивізму, самотні творчість яких пронизана любов'ю та зачаруванням українськими пейзажами, захопленням національними традиціями та звичаями.

Ключові слова: світоглядні орієнтири, національна свідомість, вчителі образотворчого мистецтва, образотворче мистецтво, примітивізм, стилістика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Процеси модернізації сучасної системи освіти, що ґрунтуються на багатовікових вітчизняних традиціях, визначають необхідність переосмислення й збагачення методологічних тенденцій інноваційними підходами до вирішення освітніх завдань загалом та освітніх мистецьких завдань зокрема. Це сприятиме збагаченню науки цінними педагогічними ідеями та позитивно впливатиме на підвищення якості освіти майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Перед вищою школою сьогодні постає проблема забезпечення умов для фахового зростання майбутніх учителів образотворчого мистецтва, готових до безперервного професійного саморозвитку впродовж життя, здатних постійно вдосконалювати себе й власну діяльність відповідно до потреб суспільства.

Образотворче мистецтво, спрямоване на духовно-творчий розвиток особистості, гуманізацію та гуманітаризацію освітнього процесу як у закладах загальної середньої освіти, так і у закладах вищої освіти, покликане впливати на формування національної свідомості, світоглядних орієнтирів сучасної молоді. Майбутні фахівці в галузі образотворчого мистецтва, знайомлячись із творчістю українських художників різних напрямів та стилів, розширюють власні світоглядні позиції, в результаті чого посилюється вплив на національно-патріотичне виховання, формування національної ідентичності студентів.

Цікавою віхою в історії розвитку українського образотворчого (живописного) мистецтва є так зване примітивне («наївне») мистецтво, представники якого – вихідці з народу, що не отримали професійної академічної художньої освіти, – символічно, переважно чистими фарбами передавали фольклорну, первозданну барвистість української природи, органічність та простоту навколишньої дійсності. Саме це робило творчість художників означеного напрямку образотворчого мистецтва надзвичайно «живим», витонченим, неординарним, багатим, яскравим, відкритим та доступним для сприйняття.

Серед когорти сучасних українських художників примітивізму заслуговують на увагу творчі, неординарні постаті Марії Приймаченко та Катерини Білокур, самотні творчість яких пронизана любов'ю та зачаруванням українськими пейзажами, захопленням національними традиціями та звичаями. Народні майстрині прожили складне життя. Їхні неперевершені художні шедеври вражають неповторним світом власних образів. Полотна самотніх художниць пройняті безмежною любов'ю до природи рідного краю, що надихає та спонукає до формування патріотичних почуттів підрастаючого покоління в процесі вивчення та споглядання цих неперевершених художніх творів.

Сьогодні ми спостерігаємо загострення проблеми, пов'язаної з формуванням у молоді патріотичних почуттів, світоглядних орієнтирів. Тому дуже важливим є цілеспрямований вплив на виховання в майбутніх учителів образотворчого мистецтва громадянських рис через пізнання національних та загальнолюдських цінностей. Надзвичайно важливим є при цьому долучення студентів до вивчення нетлінних надбань образотворчого мистецтва, серед яких не останнє місце посідає примітивне мистецтво, наближене до національних самотніх першоджерел нашого народу.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Необхідність використання мистецтва у фаховій підготовці вчителів та його беззаперечний вплив на формування світоглядних орієнтирів особистості обґрунтовували у своїх дослідженнях відомі вітчизняні науковці Г. Ващенко, І. Зязюн, А. Канарський, Е. Кібрік, Н. Киященко, В. Костін, О. Рудницька тощо.

Методиці викладання образотворчої діяльності присвячено наукові праці Д. Кардовського, Є. Кондахчана, А. Соловійова, В. Фаворського та інших. Науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти висвітлено у працях А. Антоновича, Г. Беди, Н. Боголюбова, М. Кириченка, І. Кириченка, С. Коновець, В. Кузіна, В. Сироти, М. Ростовцева тощо.

Творчу спадщину народних майстринь Марії Приймаченко та Катерини Білокур досліджено та висвітлено в працях І. Палінського, Т. Спориніної. Методологічною основою нашого дослідження є компаративістика, спостереження над живописними художніми творами, аналіз, синтез.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є характеристика основних рис примітивізму на основі аналізу творчості Марії Приймаченко та Катерини Білокур, як невід'ємної частини духовного надбання українського народу. Тема й мета наукової розвідки передбачають виконання таких завдань: простежити особливості українського живопису, виявити стилістику примітивного мистецтва на прикладі конкретних полотен Марії Приймаченко та Катерини Білокур; описати символічний глибокий внутрішній світ, виражений у картинах українських народних художниць; виявити вплив творів примітивізму на формування світоглядних орієнтирів майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Вклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Примітивізм (від лат. *primitivus* – початковий, первісний) – художня стилістика, для якої властиве спрощення техніки виконання. Зазвичай, примітивізм характеризується плоскими формами, локальними, чистими кольорами, відсутністю повітряної перспективи та інших ознак академізму тенденція в мистецтві, яка виникла наприкінці 19-го – початку 20-го століття, основною ознакою якої є свідоме, навмисне спрощення художніх засобів, звертання до різноманітних форм примітивного мистецтва – народної (селянської) та дитячої творчості, архаїчного та середньовічного мистецтва, творчості народів Африки, Америки, Океанії, Сходу тощо. [1].

Протягом тривалого часу мистецтвознавці не бажали звертати увагу на феномен примітивного жанру. І лише в ХХ – на початку ХХІ ст. з'являється інтерес до цієї течії, що пов'язується з тим, що в мистецтві відчувалася «втома» від процесів, які вже існували протягом кількох століть. Мистецтво чекало оновлення: художники почали звертатися до народної творчості культур, які ще не відчули впливу прогресу. Саме тому майже всі модерністи зазнали впливу африканського народного ремесла. Серед відомих майстрів, які захоплювалися примітивізмом та використовували його елементи в своїй творчості, знаходимо також прізвища Поль Гоген, Анрі Матісс, Пабло Пікассо, який, зокрема, вважав, що саме примітивізм робить мистецтво чесним і у своїх листах писав, що шкодує, що ніколи не зможе малювати, як дитина. Вплив примітивізму певним чином відчувається в більшості авангардистських течій 20-го століття – фовізм, експресіонізм, сюрреалізм, течії «нових диких» [2].

Терміном «примітивізм» іноді визначають також так зване «наївне мистецтво» – творчість художників, що не здобули академічної освіти, проте стали частиною загального художнього процесу. Серед українських художників у стилі примітивного («наївного») мистецтва працювали Марія Примаченко, Катерина Білокур. Очевидно також що за стилістикою до примітивізму належать і так звані «школи декоративного розпису», серед яких виділяється писанкарство, петриківський розпис, народний іконопис [3] а також давній портрет [4]. стилістикою примітивізму пройняті також і традиції візантійського іконопису, які явно відступають від реалізму, оскільки на зображеннях відсутні світлотіні, перспектива тощо. Сучасний примітивізм є втіленням свіжого та чистого погляду на світ не зіпсованої цивілізацією свідомості, щирої наївності та фольклорної барвистості, радості від пізнання навколишнього світу, природності та органічності. Примітивізм додає нових виражальних елементів в сучасне мистецтво.

Яскравим представником українського примітивізму є Катерина Білокур. Живопис художниці за своєю стилістикою нагадує справжню «вишивку» олійними фарбами на полотні. Катерина Василівна, за власним визнанням в автобіографії, «тіпала, микала, пряла, ткала, шила», «білила», створювала «гарні вишивки» [5]. У розумінні художниці полотно – це насамперед те, що можна зшивати, навіть якщо воно записане олією. Її олійний живопис так само уособлює і розкриває ідею полотна, як і українська вишивка.

Тло на майже всіх олійних полотнах Катерини Білокур – просте, виконане чистим кольором, найчастіше синім або блакитним. Здавалося, що Катерина Василівна фарбувала полотно та вже поверх писала квіти. Художниця використовувала нетрадиційний спосіб закріплення полотна на підрамнику. Якщо зазвичай, для кожного полотна виготовляється індивідуальний підрамник та полотно на ньому закріплюється нерухомо, один раз і назавжди, то підрамник у Білокур виконував ту ж функцію, що п'яльця для вишивки. Народна художниця, усупереч правилам, кріпила полотно на підрамнику шпагатом, а коли робота була завершена, знімала записане полотно та кріпила на раму інше. Такий прийом робив роботу художниці схожою на виконання вишивки на п'яльцях, адже робити для кожної картини окремий підрамник для майстрині було не лише складно, але й дорого. Ось вона і знайшла такий спосіб, підказаний їй технологією вишивання.

Головною темою полотен Катерини Білокур є квіти. Досить часто в одній картині художниця поєднувала весняні й осінні квіти, оскільки й роботи свої майстриня створювала з весни до осені. Кожна квіточка, гілочка, ягідка в рослинному світі художниці любовно, ретельно виписані, виділені, обведені світлим обідком. У рослинних композиціях селянської художниці немає єдиного джерела світла, різні елементи освітлені неоднаково і кожний має свій особливий ракурс освітлення. У рослинному світі Катерини Білокур кожна деталь добре диференційована, виписані навіть прожилки пелюсток. Попри численність об'єктів на полотні, серед яких майорять квіти, овочі та фрукти, уся композиція має цілісний та завершений вигляд. До того ж, жодна деталь не губиться, а виграє, демонструючи себе. На багатьох полотнах народної майстрині квіти випромінюють світло. Окрім квітів Катерина Білокур малювала пейзажі та портрети.

Улюбленими фарбами Білокур були ультрамарин і синій кобальт. Найвдаліші та чисельніші картини написані саме на синьому тлі. Спочатку Катерина Василівна писала саморобними фарбами з калини, бузини, цибулі. Надалі вона перейшла на ґрунтоване полотно та олійні фарби. Розріджувачем була ляна олія. В

олійному живописі селянської художниці спостерігаємо внутрішній зв'язок між об'єктом зображення, способом зображення, зображальною площиною та фарбами. Виявлення цих зв'язків дає змогу простежити джерела творчості Катерини Білокур в українській вишивці та ткацтві, у народній традиції, що сягає своїми коренями глибокої архаїки.

Не менш яскравою та самобутньою є творчість ще однієї української народної художниці, що черпала натхнення з природи рідного краю та проявила яскраві риси примітивізму – Марія Приймаченко (Примаченко). Народилася Марія Приймаченко в селі Болотня на Київщині, де і провела все життя. Батько, Авксентій Григорович, був теслею-віртуозом, майстрував дворові огорожі у вигляді стилізованих «головкати» зображень. Мати, Параска Василівна, була визнаною майстринею вишивання. Дитинство Марії Авксентіївни було затьмарене страшною недугою – поліомієлітом. Це зробило її не по-дитячому серйозною й спостережливою. Марія Авксентіївна гідно і мужньо пронесла всі життєві знегоди, пізнала щастя любові (чоловік загинув на фронті) і щастя материнства: її син Федір – теж народний художник, був її учнем і другом.

Приймаченко починала з квітів і візерунків, з молодих і веселих барв. У 1936-1937 роках на полотнах народної художниці з'являються вже звірі, яких раніше не було. Потім мисткиня на певний час припиняє свою творчу діяльність, продукуючи лише незначні керамічні роботи. Якщо ж і з'являлися роботи з квітами, то усе це було невеселе. І лише в шістдесятих роках спостерігається нове творче піднесення – полотна знову замайорили дзвінками, яскравими квітами, сонячними, яскравими барвами. Проте, після арештів 1972 року з'являється нова серія полотен зі звірами. Серед них уже домінують монстри з недобрими очима, хоча трапляються і фантазійно-симпатичні звірята, веселий бурлеск, але переважають ті, які «прийдуть і всіх з'їдять» [6 : 9.].

У 1937 році малюнки Марії Приймаченко («Птах», «Коричневий звір» та інші) вразили відвідувачів першої міжнародної виставки у Франції (Париж). Серед тих, хто познайомився з живописом художниці, були – Пабло Пікассо, Марк Шагал, Луї Арагон. У Парижі Марію Приймаченко разом із Параскою Власенко та Іваном Гончаром нагороджують медалями.

Тематика другої світової війни, яка завдала болю всьому народу, досить часто зустрічається у творчості Марії Приймаченко. Серед найвідоміших робіт цієї тематики – «Солдатські могилки», «Загроза війни», «Будь проклята, війна», «Замість квіток ростуть бомби», «Зорі дарю жінкам, що залишились одні», «Квіти – перемозі. Засвітило сонце заплаканим матерям, які побачили своїх синів», «Букет нашої армії».

У творчість Приймаченко останніх років життя художниці входять роздуми про час і про себе, роздуми про людську долю. 1986 року вона створила дивовижну чорнобильську серію. Рідне село Марії Приймаченко знаходиться у 30-кілометровій зоні Чорнобиля, і серце художниці тисячами струн з'єдналося з долями близьких і рідних їй людей, що так чи інакше потерпіли від атомного лиха. Цикл робіт, присвячений цій трагедії, розійшовся по світу. Смутком і боєм наповнились її твори. Підписи на її картинах звучали, ніби реквієм: «Чорнобильська біда наробила людям багато вреда», «Четвертий реактор – пам'ять народу назавжди. А матерям – велика печаль», «Хто пожежі не знає, той жалю не має», «Ця птиця літає, свого сина шукає. А його ніде немає. Його тіло розлетілось по всій Україні», «Куропатиця говорить із жабою. Жаба каже: «Нам горе, ніде купатися, заражена вода – нам біда» [7 : 2-5].

Марія Приймаченко ідеально пасує під означення наївного митця: малювала, як відчувала, не потребуючи й не шукаючи спеціальної освіти, говорила і писала те, що думала і так, як думала: «як Бог на душу покладе» – без жодного олітературення чи стилізації. У мистецькому арсеналі Марії Приймаченко немає професійних хитрощів, вона малює на звичайному ватмані пензлями фабричного виготовлення, використовує гуаш, акварель. Перевагу віддає гуаші, бо саме ця фарба дає соковиту, щільну декоративно виразну пляму з чітким силуетом. Процес її творчості являє собою феномен дивовижного сплаву конкретного мислення, інтуїції, фантазії і, нарешті, підсвідомого, коли виходять у світ небувалі, часом химерні образи, вигадливі декоративні композиції, які щедро випромінюють енергію доброти й наївного зачудування світом.

Рід Приймаченків-митців продовжується. Найкращим учнем Марії Приймаченко був її син Федір – заслужений художник України, лауреат премії імені Катерини Білокур. Петро та Іван (онуки Марії Приймаченко) – молоді талановиті художники. Зокрема, у картинах Петра Приймаченка відчувається політ фантазії гідний рівня сучасних письменників-фантастів. У роботах його молодшого брата Івана більше романтики і поезії. Його жанрові картини дихають теплом, гумором і любов'ю до свого народу.

Народна художниця України, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка Марія Приймаченко своєю творчістю відкрила оригінальну сторінку самобутнього мистецтва світової культури. Її виставки з великим успіхом експонувалися у Франції, Канаді, Польщі, Росії, Німеччині та багатьох інших країнах світу. У 1937 році на всесвітній виставці в Парижі Марія Приймаченко отримала золоту медаль, здивувавши своїми картинами мистецький світ.

Коли Марії Овксентіївни виповнилося 60 років, вона намалювала картину, на якій зобразила себе, одягнену в національне вбрання, начебто вона сидить на стільці біля хати й чекає гостей, а на містку стоять шестеро молодих дівчат і хочуть підійти, однак міст не дістає берега. Роботу вона підписала: «Літа мої молодії. Зупиніться хоч на калиновім мості, та прийдіть до мене в гості». На 89 році життя відійшла від нас невтомна трудівниця української культури. «Я, знаєте, не завидую ні на багатство, ні на гроші, я не завидую ні на що. Я роблю для людей. У мене в серці Бог, і треба, щоб у всіх людей був Бог. Роби людям добро, щоб люди жили, як квіти цвіли. Оце і все моє слово на світі!» [8 : 319].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Таким чином, творчість народних мисткинь Катерини Білокур та Марії Приймаченко пройнята любов'ю до Батьківщини, їх полотна сповнені патріотизмом, болем та радістю за Україну. Не кожному під силу довести свою щирю любов та справжню відданість Україні та своєму народу. Хтось може кричати у весь голос про свою любов до рідного краю, але нічого не робити. Катерина Білокур та Марія Приймаченко ж, невтомно працюючи, надихаючись своїм народом віддавали своє життя та творчість мистецтву, малюючи свої найкращі полотна. Ніде у світі немає таких яскравих квітів, як на Україні, у жодній країні світу ми не зустрінемо таких співучих птахів, як у рідному краї. Геніальні талановиті, неперевершені та самобутні українські художниці гідні усіх найвищих нагород. Це жінки, що своїм мистецтвом відкрили Україну Європі, показавши, що означає справжнє мистецтво. То ж таких людей, як Марія Приймаченко, Оксана Білокур варто називати справжніми патріотами та геніальними українцями. Використання студентами – майбутніми вчителями образотворчого мистецтва – стилістики та техніки примітивного мистецтва через вивчення творчості Оксани Білокур та Марії Приймаченко дозволить майбутнім фахівцям розширити власні художні вміння, сприятиме кращому розумінню молоддю національних надбань, що ефективно впливатиме не лише на суто професійні навички, але й на формування світоглядних орієнтирів студентів та потребу в збереженні нетлінної художньої спадщини українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Короткий курс лекцій з дисципліни «Художня культура XX століття» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studme.com.ua/1329030512933/kulturologiya/hudozhestvennaya_kultura_xx_veka_.htm
2. Goldwater R. J. Primitivism in modern painting / by Robert J. Goldwater. – London ; New York : Harper, 1938. – XXIII, 210 p.
3. Откович В. П. Народна течія в українському живопису 17-18 ст. / В. П. Откович – К. : Наукова думка, 1990. – 96 с.
4. Белецкий П. Украинская портретная живопись 17-18 вв. / П. Белецкий – Л. : Искусство, 1981. – 256 с.
5. Клименко В. Я, Білокур Катерина Василівна / В. Клименко, І. Пасічник. – К. : Родовід, 2012. – 160 с.
6. Михайлова Р. Д. Примаченко Марія Авксентіївна // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2012. – Т. 9 : Прил – С. – 944 с. – С. 9.
7. Найден, О. Марія Приймаченко : синтез орнаментального і фігуративного начал як стильова основа творчості / О. Найден // Народне мистецтво – 2001. – № 1-2. – С.2-5.
8. Шаров І. Приймаченко Марія Оксентіївна / І. Шаров, А. Толстоухов // Художники України : 100 видатних імен. – К., 2007. – С. 319-323.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Korotky`j kurs lekcij z dy`scy`pliny` «Xudozhnya kul`tura XX stolittya» [Short course of lectures on discipline «Art culture of XX century»] : [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: https://studme.com.ua/1329030512933/kulturologiya/hudozhestvennaya_kultura_xx_veka_.htm
2. Goldwater R. J. Primitivism in modern painting / by Robert J. Goldwater. – London ; New York : Harper, 1938. – XXIII, 210 p.
3. Otkovy`ch V. P. Narodna techiya v ukrayins`komu zhy`vopy`su 17-18 st. [People's current in the Ukrainian painting of the 17th-18th centuries.]/ V. P. Otkovy`ch – K. : Naukova dumka, 1990. – 96 s.
4. Beleckij P. Ukrainskaja portretnaja zhivopis' 17-18 vv.. [Ukrainian portrait painting 17-18 centuries] / P. Beleckij – L. : Iskusstvo, 1981. – 256 s.
5. Kly`menko V. Ya, Bilokur Katery`na Vasy`livna [I, Bilokur Katerina Vasilivna] / V. Kly`menko, I. Pasichny`k. – K. : Rodovid, 2012. – 160 s.
6. My`xajlova R. D. Pry`machenko Mariya Avksentiyivna [Primachenko Mariya Avksentiyivna] // Ency`klopediya istoriyi Ukrayiny` : u 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. ; Insty`tut istoriyi Ukrayiny` NAN Ukrayiny`. – K. : Naukova dumka, 2012. – T. 9 : Pry`l – S. – 944 s. – S. 9.
7. Najden, O. Mariya Pry`jmachenko : sy`ntez ornamental`nogo i figuraty`vnogo nachal yak sty`l`ova osnova tvorchosti / O. Najden [Maria Pryimachenko: Synthesis of ornamental and figurative principles as a stylistic basis of creativity] // Narodne my`steczto – 2001. – # 1-2. – S.2-5.
8. Sharov I. Pry`jmachenko Mariya Oksentiyivna [Maria Priyamchenko] / I. Sharov, A. Tolstouhov // Xudozhny`ky` Ukrayiny` : 100 vy`datny`x imen. – K., 2007. – S. 319-323.

Школьник О. О. Формирование мировоззренческих ориентиров будущих учителей изобразительного искусства средствами художественной стилистики примитивного искусства

В статье освещены особенности формирования мировоззренческих ориентиров студентов – будущих учителей изобразительного искусства. Проанализировано влияние произведений примитивного искусства на становление национально-патриотических чувств будущих специалистов. Определено, что примитивизм как направление изобразительного искусства, символично, преимущественно чистыми красками передает фольклорную, первозданную красочность украинской природы, органичность и простоту окружающей действительности. Особое внимание автор статьи обращает на анализ творчества Екатерины Білокур и

Марии Приймаченко – представительниц украинского примитивизма, самобытное творчество которых пронизано любовью и очарованием украинских пейзажей, захватом национальными традициями и обычаями.

Ключевые слова: изобразительное искусство, примитивизм, стилистика, будущие учителя изобразительного искусства, национальное сознание, мировоззренческие ориентиры

Shkolnik O. O. Formation of ideological landmarks of future teachers of fine arts by means of artistic style of primitive art

The article highlights the peculiarities of the formation of world outlook landmarks of students - future teachers of fine arts. It is proved that future specialists in the field of fine art, getting acquainted with the work of Ukrainian artists of different directions and styles expand their own world-view positions, the result of which influence national-patriotic education, formation of the national identity of students increases. The author of the article remarks that today we have an opportunity to observe the aggravation of the problem associated with the formation of patriotic feelings among young people, world outlook landmarks. Therefore, the purposeful influence on the education of future teachers of fine arts of civic features through the knowledge of national and universal values is very important. It is extremely important to join students to the study of imperishable achievements of fine art, among which primitive art is close to the national original original sources of our people occupies not the last position. Attention is focused on influence of works of primitive art on the formation of national-patriotic feelings of future specialists. It has been determined that primitivism as the direction of fine art, symbolically, mostly by pure paints, transmits folklore, primordial colorfulness of Ukrainian nature, originality and simplicity of the surrounding reality. The author of the article pays special attention to the analysis of creativity of Kateryna Bilokur and Maria Pryimachenko - representatives of Ukrainian primitivism, whose original creativity is pierced with love and enchantment of Ukrainian landscapes, admiration by national traditions and customs. The use of students - future teachers of fine arts - stylistics and techniques of primitive art through the study of the works of Kateryna Bilokur and Maria Pryimachenko will allow future specialists to enlarge their artistic skills and promote better understanding of national gaining by the youth, which will effectively affect not only exclusively professional skills but also formation of ideological orientation points of students and the necessity to preserve the imperishable artistic heritage of the Ukrainian people.

Keywords: fine arts, primitivism, stylistics, future teachers of fine arts, national consciousness, world outlook landmarks

УДК 347.6:328.34(477)

В. Є. Штифурак

доктор педагогічних наук, професор,

(Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця)

sv-230910@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-0877-6711

ПРАВА ДИТИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розкрито правове забезпечення дитинства в Україні (Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про громадянство України», Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про освіту», Кодекс законів про працю України, Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», розпорядження КМУ «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки» та ін.), спрямованих на забезпечення сприятливих умов розвитку дитини в сім'ї, здійснення конституційного захисту прав і свобод дітей; поліпшення умов для їх повноцінного виховання та розвитку, запобігання асоціальним проявам у сім'ї.

Ключові слова: дитина, права, законодавство, Україна.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Дитина як повноцінний член суспільства, має свої права, деякі особливості реалізації яких обумовлені виключно тим фактом, що її фізична та розумова незрілість потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист. Повноцінний та дієвий захист прав дитини є обов'язком держави. Відтак, залежно від віку дитини, законодавством передбачено різний обсяг та механізми реалізації її прав.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Огляд науково-методичної літератури показав, що на сучасному етапі розробленими є окремі аспекти заявленої проблеми, а саме: дитиноцентризм (В. Кремень, О. Квас), розвиток педологічних ідей (С. Білецька, С. Лупаренко, О. Сурженко, Т. Янченко та ін.); правовий захист дитинства (О. Бойко, С. Гавриш, І. Загарницька, І. Ковчина, Л. Кушинська, Л. Ольховик та ін.); соціально-педагогічні умови захисту й підтримки дитинства (І. Зверева, О. Караман, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, В. Стинська та ін.). Нормативно-правові засади соціально-педагогічної підтримки дитинства в Україні частково розглянуті в роботах В. Стинської [1; 2], водночас ґрунтовно заявлена проблема не аналізувалася в наукових дослідженнях.

У даній статті маємо **на меті** окреслити правові основи дитинства в законодавстві сучасної України на основі аналізу законодавчої бази.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчить аналіз законодавчої бази, права дитини в Україні ґрунтуються на нормах міжнародно-правових актів (Женевська декларація прав дитини від 26.11.1924 р.; Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р.; Римська конвенція про захист прав та основних свобод від 04.11.1950 р.; Декларація прав дитини від 20.11.1959 р.; Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р.; Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей від 30.09.1990 р., Копенгагенська декларація про соціальний розвиток від 01.01.1995 р.; Європейська соціальна хартія від 03.05.1996 р. та ін.) [2: 69].

27 вересня 1991 року Україна приєдналась до Конвенції ООН про права дитини (від 20 листопада 1989 р.). Відповідно до ст. 3 Конвенції в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, а також держави-учасниці зобов'язувалися забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб [3].

Рівність дітей у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним задекларовано насамперед в основоположному законодавчому акті – Конституції України [4].

Правовий статус дитини в Україні (права на: життя і виховання в сім'ї; захист своїх інтересів; ім'я, прізвище, по батькові; права власника; висловлення своєї думки права) визначає і захищає Сімейний Кодекс [5].

В Законі України «Про громадянство України» [6] від 18.01.2001 року зазначено, що «дитина – особа віком до 18 років». В цивільному та сімейному законодавстві України поняття особи, що не досягла 18 років визначається поняттями «малолітньої» та «неповнолітньої».

Відповідно до Цивільного кодексу України [7] малолітньою є особа, яка не досягла 14 років та наділена частковою дієздатністю. Малолітні мають право:

- самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість;
- здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

Неповнолітньою є фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років та наділена неповною дієздатністю.

Неповнолітні особи крім правочинів, що можуть вчиняти малолітні особи, мають право:

- самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами;
- самостійно розпоряджатися майном, яке вони придбали на свій заробіток, стипендію чи дохід, за винятком нерухомих речей і транспортних засобів;
- з 16 років вправі влаштуватись на роботу;
- самостійно здійснювати права автора творів науки, літератури, мистецтва, права на об'єкти промислової власності чи власності на інші результати своєї творчої діяльності, що охороняються законом;
- бути учасниками та засновниками юридичних осіб;
- за нотаріально посвідченою згодою батьків здійснюють угоди стосовно транспортних засобів або нерухомого майна, яке їм належить;
- за згодою батьків розпоряджатися коштами, що внесли інші особи на їхнє ім'я в банківські установи.

Охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток визначав Закон України «Про охорону дитинства» (2001), що встановлював основні засади державної політики у цій сфері. Завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні. Держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної юридичної допомоги, необхідної для забезпечення захисту їх прав [8].

Правові питання освіти дітей, у тому числі в сім'ї, відображені в Законі України «Про освіту». Так, стаття 59 визначає, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання та розвиток дитини. Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані створювати належні умови для розвитку природних здібностей дітей, сприяти здобуттю ними освіти в навчальних закладах або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу [1: 188].

У сфері праці відповідно до ст. 21 Закону України «Про охорону дитинства», ст. 188 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) дитина може бути прийнята на роботу після досягнення нею 16 років або, як виняток, після досягнення 15 років за умови, що її робота не завдаватиме шкоди її здоров'ю і навчанню та за згодою одного з батьків.

Залучення дітей до виконання робіт з важкими, шкідливими чи небезпечними умовами, до підземних, нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні – заборонено (ст. 192 КЗпП України).

Трудовим законодавством передбачено цілий ряд прав та пільгових умов роботи для неповнолітніх, зокрема:

- скорочена тривалість робочого часу зі збереженням оплати праці як за повну тривалість – для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років – 24 години на тиждень (ст. ст. 51, 194 КЗпП України);

- обмеження щодо звільнення з роботи з ініціативи роботодавця – тільки за згодою служби у справах дітей (ст. 198 КЗпП України);

- покращенні умови щодо відпусток неповнолітніх робітників – тривалість у 31 день, призначення в зручний час і т.д. (ст.ст. 75, 195 КЗпП України, ч. 8 ст. 6, п. 3 ч. 7 ст. 10, п. 1 ч. 13 ст. 10, ч. 5 ст. 11, ч. 5 ст. 24 Закону України «Про відпустки») [9].

Положеннями статті 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» закріплено, що держава охороняє і захищає права та інтереси дітей під час вчинення правочинів щодо нерухомого майна. Неприпустиме зменшення або обмеження прав та інтересів дітей під час вчинення будь-яких правочинів щодо жилих приміщень. Органи опіки та піклування здійснюють контроль за дотриманням батьками та особами, які їх замінюють, житлових прав і охоронюваних законом інтересів дітей відповідно до закону. Для вчинення будь-яких правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, необхідний попередній дозвіл органів опіки та піклування, що надається відповідно до закону. Посадові особи органів опіки та піклування несуть персональну відповідальність за захист прав та інтересів дітей при наданні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, яке належить дітям [10].

Курс України на європейську інтеграцію прийнято із введенням в дію розпорядження КМУ від 9 серпня 2017 р. № 526-р про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки, що передбачає впровадження заходів із світової практики захисту прав дітей, які спрямовуються на створення умов для виховання та розвитку дітей у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного [11].

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, права дитини України регулюються законодавчими документами, спрямованими на забезпечення сприятливих умов їх розвитку в сім'ї, здійснення конституційного захисту їх прав і свобод, поліпшення умов для їх повноцінного виховання та розвитку та ін.

Подальших наукових розвідок потребує дослідження правового аспекту державної соціальної підтримки материнства в сучасній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Стинська В. Нормативно-правові засади соціально-педагогічної підтримки дитинства в сучасній Україні. Вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія. 2015. Вип. 746. С. 186 – 193.
2. Стинська В. Соціально-педагогічна підтримка материнства й дитинства в Україні (XX – початок XXI ст.) : монографія. Івано-Франківськ, 2018. 320 с.
3. Конвенція ООН про права дитини. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Конституція України. URL: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf>.
5. Сімейний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
6. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14/ed20010118>.
7. Цивільний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Про охорону дитинства: Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2695-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
9. Права дитини в Україні. URL: [https:// http://www.pozov.com.ua/ua/posts_ua/prava-dytyny-v-ukraini.html](https://http://www.pozov.com.ua/ua/posts_ua/prava-dytyny-v-ukraini.html).
10. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV. URL: https://protocol.ua/.../pro_osnovi_sotsialnogo_zahistu_bezdomnih_osib_i_bezpritulni
11. Про Національну стратегію реформування інституційного догляду та виховання дітей на 2017 – 2026 роки та план заходів з реалізації її етапу. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170526.html.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Stynska V. Normatyvno-pravovi zasady sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky dytynstva v suchasni Ukraini [Regulatory and legal principles of social and pedagogical support of childhood in modern Ukraine]. Visnyk Chernivetskoho universytetu. Pedahohika i psykholohiia. 2015. Vyp. 746. S. 186 – 193.
2. Stynska V. Sotsialno-pedahohichna pidtrymka materynstva y dytynstva v Ukraini (XX – pochatok XXI st.) [Social-pedagogical support of motherhood and childhood in Ukraine (XX - the beginning of XXIth century)] : monohrafiia. Ivano-Frankivsk, 2018. 320 s.

3. Konventsia OON pro prava dytyny [Convention on the Rights of the Child]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
4. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL: <http://ufpp.gov.ua/content/PDF/zakonodavstvo/konstitychiya.pdf>.
5. Simeinyi kodeks Ukrainy [The Family Code of Ukraine]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
6. Pro hromadianstvo Ukrainy [The Law on Citizenship]: Zakon Ukrainy vid 18.01.2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14/ed20010118>
7. Tsyvilnyi Kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 1992 r. № 2695-KhII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
9. Prava dytyny v Ukraini [The Rights of the Child in Ukraine]. URL: https://http://www.pozov.com.ua/ua/posts_ua/prava-dytyny-v-ukraini.html.
10. Pro osnovy sotsialnoho zakhystu bezdomnykh osib i bezprytulnykh ditei [The Law “ On the basics of social welfare of homeless citizen and children without shelter”]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2005 r. № 2623-IV. URL: https://protocol.ua/.../pro_osnovi_sotsialnogo_zahystu_bezdomnih_osib_i_bezpritulni
11. Pro Natsionalnu stratehiu reformuvannia instytutitsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei na 2017 – 2026 roky ta plan zakhodiv z realizatsii yii I etapu [The National Strategy for the Reform of Institutional Care and the Education of Children 2017 - 2026; the Plan of events for the Implementation of its first stage]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170526.html.

Штыфурак В.Е. Права ребенка в законодательстве Украины на современном этапе

В статье раскрыто правовое обеспечение детства в Украине (Конституция Украины, Семейный кодекс Украины, Гражданский кодекс Украины, Закон Украины «О гражданстве Украины», Закон Украины «Об охране детства», Закон Украины «Об образовании», Кодекс законов о труде Украины, Закон Украины «Об основах социальной защиты бездомных лиц и беспризорных детей», распоряжение КМУ «О Национальной стратегии реформирования системы институционального ухода и воспитания детей на 2017 - 2026 годы»), направленных на обеспечение благоприятных условий развития ребенка в семье, осуществления конституционной защиты прав и свобод детей; улучшение условий для их полноценного воспитания и развития, предотвращения асоциальным проявлениям в семье.

Ключевые слова ребенок, права, законодательство, Украина.

Shtyfurak V. Ye. The Current State of Children's Rights in the Legislation of Ukraine

Children are full members of our society. Realization of children's rights is conditioned by the fact that their physical and mental immaturity requires special protection and care, including appropriate legal protection. The state is responsible to fully and effectively protect children's rights. Therefore, depending on the age of children, the legislation provides different mechanisms for realization of their rights at varying degrees.

It has been established that the rights of the child in Ukraine are based on the norms of international legal acts (the Geneva Declaration of the Rights of the Child, the Universal Declaration of Human Rights, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Declaration of the Rights of the Child, the United Nations Convention on the Rights of the Child, the World Declaration on the Survival, Protection and Development of Children, the Copenhagen Declaration on Social Development, the European Social Charter, etc.)

The article reveals that childhood protection in Ukraine is guaranteed by the local law (the Constitution of Ukraine, the Family Code of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Citizenship of Ukraine», the Law of Ukraine «On the Protection of Childhood», the Law of Ukraine «On Education», the Labor Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Fundamentals of Social Protection of the Homeless Citizens and Gutter Children», the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the National Strategy of Reforming the System of Institutional Care and Parenting for 2017-2026», etc.).

It has been concluded that the rights of the child in Ukraine are regulated by legislative documents aimed at providing favorable conditions for children's development in the family, constitutional protecting their rights and freedoms, improving conditions for their comprehensive upbringing, development, etc.

Keywords: child, rights, legislation, Ukraine.

В. В. Ягупов,
доктор педагогічних наук, професор,
(Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ)
yagupow1957@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-8956-3170

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

У статті проаналізовано компетентнісний підхід до військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу в сучасних умовах, обґрунтовано методологічну послідовність розуміння цього підходу до їх військово-професійної підготовки: компетенція офіцера, як наукове і конкретне явище, коло посадових обов'язків, → компетентність, як інтегральна якість офіцера запасу, що характеризує військово-професійну підготовленість як фахівця до розв'язання посадових компетенцій у військах, → компетентний, як реалізація цієї інтегральної якості у його військово-професійній діяльності. Доведено, що вони не можуть існувати окремо, а тільки взаємозв'язку та взаємозумовленості, оскільки одне поняття є смисловим продовженням іншого. Зокрема, обґрунтовано зміст поняття «військово-професійна компетентність офіцера запасу» як його військово-професійну підготовленість (теоретичну та практичну) і здатність (інтелектуальну, діяльну та суб'єктну), готовність (професійну, особистісну, психологічну) до військово-професійної діяльності за обраним військовим фахом. З'ясовано та охарактеризовано такі провідні характеристики військово-професійної компетентності офіцера запасу: багатогранність (існують багато варіантів її актуалізації в військово-професійній діяльності); багатокомпонентність (складається з певних обов'язкових мінімально необхідних компонентів і ситуативних, які зумовлені конкретною посадою); багатовимірність (для діагностування її сформованості необхідно чітко виокремити конкретні критерії і показники); надпредметність і міждисциплінарність (вона є інтегральним результатом опанування ним військовим фахом); різнофункціональність (вона дає можливість офіцеру обіймати перелік певних посад у військах і силах). Обґрунтовано мінімальну кількість її компонентів: ціннісно-мотиваційний; інтелектуальний (когнітивний); професійний (конкретна сфера військово-професійної діяльності); фаховий (спеціалізація у межах військової спеціальності); суб'єктний (інтегральний, від сформованості якого залежить актуалізація всіх інших).

Ключові слова: компетентність; офіцер запасу; військово-професійна компетентність; складові військово-професійної компетентності; фахова компетентність; провідні характеристики.

Актуальність статті. У професійній підготовці майбутніх офіцерів запасу в умовах збройної агресії Російської Федерації щодо нашої країни стає надзвичайно актуальною проблема забезпечення Збройних сил України якісним офіцерським складом. У зв'язку з цим виникає ключове проблемне питання: «Що має бути інтегральним результатом їх військово-професійної підготовки як офіцерів запасу?» Безумовно, ця відповідь має бути у межах компетентнісного підходу, обов'язкове використання якого дає можливість, з одного боку, сформулювати досить повне уявлення про цілі, смисл, зміст і результати їх військово-професійної підготовки, а з іншого – враховувати такі основні аспекти функціонування системи військової освіти (СВО) у сучасних умовах: 1) державні вимоги до професійної освіти взагалі та до СВО, зокрема; 2) вимоги Збройних сил України в умовах збройної агресії Російської Федерації щодо нашої країни до підготовки офіцерів запасу та формування їх військово-професійної компетентності; 3) чітке майбутнє призначення випускників СВО та основні їх компетенції в лавах Збройних сил України, які вони будуть виконувати за майбутніми посадами; 4) специфіку військово-підготовки майбутніх офіцерів запасу в конкретному цивільному та військовому ВНЗ.

Отже, ключовим поняттям тут є «військово-професійна компетентність», зміст і складові якого визначаються за майбутньою посадою, тобто майбутніми компетенціями як конкретного військового фахівця. Але водночас у військово-педагогічній практиці та теорії в підготовці офіцерів запасу є такі суттєві суперечності:

– між беззаперечним прийняттям компетентнісного підходу до обґрунтування державних стандартів освіти в підготовці офіцерів запасу та недостатнім усвідомленням вимог цього підходу як замовниками на їх військово-професійну підготовку, так організаторами та суб'єктами освітнього процесу в СВО;

– між науковим змістом понять «компетентність», «компетенція» і «компетентнісний підхід» взагалі і неоднаковим трактуванням їх змісту та смислу організаторами та суб'єктами освітнього процесу в СВО і замовниками на професійну підготовку офіцерів запасу;

– між науковим змістом понять «компетентність» і «компетенція» у педагогічній науці та нерозумінням відмінності їх смислу та змістовного наповнення замовниками, організаторами та суб'єктами освітнього процесу щодо конкретних майбутніх офіцерів запасу.

Ці суперечності свідчать про актуальність проблеми статті та відповідно зумовлюють необхідність з'ясування методологічних основ компетентнісного підходу до військово-професійної підготовки офіцерів запасу в СВО. Водночас науковці слушно наголошують, що «Компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури..., досвіду

педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до професійної діяльності» [1 : 11].

Мета статті: методологічний аналіз, синтез та обґрунтування смислу та змістовного наповнення поняття «військово-професійна компетентність» щодо офіцерів запасу згідно зі вимогами компетентнісного підходу до їх військово-професійної підготовки в системі військової освіти.

Аналіз результатів останніх досліджень. У педагогічній науці проблема реалізації компетентнісного підходу обґрунтовується багатьма науковцями (В. П. Бездухов, В. О. Болотов, І. О. Зимня, А. К. Маркова, Н. Г. Ничкало, О. В. Овчарук, В. В. Ягупов тощо). Зокрема, він досліджується в таких аспектах: смислове наповнення поняття «професійна компетентність» як складного багатомірного феномену (Дж. Равен, С. О. Шишов та ін.), зміст (В. П. Бездухов, С. О. Мишина, О. В. Правдіна та ін.), моделювання процесу формування, розвитку компетентності (В. О. Болотов, О. М. Дахін, М. І. Лазарев, Є. О. Лодатко та ін.), основні види компетентності (І. О. Зимня, Г. К. Селевко, П. І. Третьяков, Т. І. Шамова, В. В. Ягупов та ін.), формування різних видів компетентності у майбутніх фахівців (Г. В. Єльнікова, О. І. Мармаза, Т. М. Мацевко, В. І. Свистун, Т. М. Сорочан, Л. О. Троєльнікова та ін.).

Для розв'язання проблеми військово-професійної підготовки офіцерів запасу важливим теоретичним підґрунтям є результати наукових досліджень з проблем військової освіти (О. В. Барабанщиков, А. М. Зельницький, Д. В. Іщенко, М. І. Нецадим, Ю. І. Приходько, В. В. Ягупов та ін.), теоретичні аспекти реалізації компетентнісного підходу у підготовці військових фахівців з вищою освітою (О. В. Бойко, А. М. Зельницький, В. І. Осьодло, О. В. Торічний та ін.).

Науковці вважають, що компетентнісний підхід запозичений вітчизняними дослідниками зі зарубіжної педагогіки: «...поняття з'явилися у вітчизняному педагогічному лексиконі не в результаті саморозвитку, а були запозичені з зарубіжної педагогічної літератури» [2 : 137-138]. Напевно така думка обґрунтована поняття «компетентність» отримало широке розповсюдження порівняно недавно – наприкінці 1960 – на початку 1970-х років спочатку у західній, а наприкінці 1980-х років у вітчизняній педагогіці. Так, науковці виділяють такі *етапи становлення компетентнісного підходу в освіті*:

– 1 етап (1960-1970): характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція» і створенням передумов розмежування понять «компетенція» і «компетентність»;

– 2 етап (1970-1990) – використанням категорій «компетенція» і «компетентність» у теорії і практиці навчання мови, спілкування, а також щодо аналізу професіоналізму фахівців в управлінні, керівництві та менеджменті;

– 3 етап (початок 1990-х років) – дослідженням компетентності як наукової категорії щодо освіти [3].

Виклад основного дослідницького матеріалу. Аналіз та узагальнення результатів наукових досліджень з проблеми компетентнісного підходу в освіті свідчить, що донині в педагогічній теорії і практиці має місце неоднозначне розуміння його смислу. Прикладом цього є такі думки науковців:

– «компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій...» (Селевко Г. Г.) [4 : 138], тобто компетентнісний підхід ототожнюється з комплексом компетенцій;

– «компетентнісний підхід висуває на перше місце не поінформованість учня, а уміння вирішувати проблеми...» (Болотов В. А., Сериков В. В.) [5 : 10];

– «...особливості навчання на основі компетентності: навчання сконцентроване на вихідних результатах, а не на вхідних; враховується переважно здатність виконання практичних завдань» (Ничкало Н. Г.) [6 : 98-99];

– «...підготовленість (теоретична та практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єкта) і готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) особи, як суб'єкта діяльності, до певного виду діяльності. У цьому визначенні ми бачимо її багатозначність, що дійсно так, оскільки існують різні види компетентності» (Ягупов В. В.) [7 : 31].

Аналіз цих підходів до розуміння компетентності та компетентнісного підходу показує, що науковці не завжди однакові у розумінні їх смислу, практично у більшості науковців відсутня, на жаль, змістова та смислова кореляція між поняттями «компетентність» щодо конкретного фахівця та його компетенцій, у т.ч. і в військовій освіті. Елементарний приклад, в освітньо-кваліфікаційній характеристиці конкретних військових спеціалістів освіти, а нині і в стандартах військової освіти продовжуємо формувати компетенції, а не сукупність якостей і утворень – компетентність. Таке ототожнення понять «компетентність» і «компетенція» в «компетентнісному підході в освіті» має місце багатьох науковців, наприклад, у А. В. Хуторського: «компетентність – це володіння особою відповідною компетенцією...» [8 : 60].

Для розуміння змістовного наповнення цих двох ключових понять компетентнісного підходу доцільно звернутися до думок Дж. Равена, який наголошує про необхідність застосування компетентнісного підходу в освіті у таких цілях: *по-перше*, щоб учителі могли керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей учнів; *по-друге*, щоб учні могли виявляти свої специфічні таланти, спостерігати за їх становленням у процесі розвитку і здобувати визнання своїх талантів і досягнень; *по-третє*, щоб учителі могли отримувати визнання своїх досягнень при вивченні та оцінюванні їх педагогічної діяльності; *по-четверте*, щоб ті, хто відповідає за педагогічну діагностику, могли планувати такі дослідження, які б стимулювали керівництво на пошук шляхів поліпшення освітніх програм і освітньої політики в цілому; *по-п'яте*, щоб стало можливим проведення ефективної політики в галузі трудових ресурсів,

заснованої на більш тонких процедурах професійного навчання, працевлаштування і подальшого професійного зростання фахівців, а також здійснення такої політики в галузі відбору кадрів, що дозволило б залучити гідних кандидатів на впливові посади в суспільстві і відхилити непридатних [9 : 65-66].

Усвідомлення цих методологічних думок щодо розуміння сутності та змісту понять «компетенція» і «компетентність» взагалі та до підготовки офіцерів запасу, зокрема, є важливим методологічним кроком.

Так, у польській педагогіці – «Компетентний» означає «правосильний, уповноважений до діяльності, до прийняття рішення; той, хто має компетенцію, кваліфікацію до формулювання підсумків і оцінок» [10 : 115], українській педагогіці: «Компетентність – це сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [11 : 149] і російській педагогіці: «Компетентність – це володіння особою відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї й предмету діяльності» [8 : 60].

Важливим є те, що ці тлумачення повністю змістовно корелюються з думкою *Дж. Равена*, який вкладає в зміст компетентності **специфічну здатність особи**, необхідну для успішного виконання конкретного виду діяльності.

Ця здатність передбачає наявність у неї таких знань, умінь, якостей, рис і здатностей: вузькоспеціальні знання; особливого роду предметні навички; способи мислення; розуміння відповідальності за свої дії [9 : 6].

Отже, поняття «компетентність» щодо професійної підготовки офіцерів запасу характеризує якісний бік їх підготовки до військово-професійної діяльності. Основне призначення освіти – створити мінімальні сприятливі оптимальні умови для отримання професії та фаху, відповідно формування військово-професійної компетентності військових фахівців, у т.ч. офіцерів запасу.

Наступний аспект – загальна військово-професійна підготовленість офіцера та практична здатність до реалізації ним своїх посадових компетенцій на конкретній посаді в військах, що визначається поняттям «компетентний» і представляє її якісний бік.

Таким чином, кожне це системне психолого-педагогічне явище стосується компетентнісного підходу до підготовки офіцера запасу, які не можуть існувати окремо, оскільки одне поняття є смисловим продовженням іншого: **компетенція**, як наукове явище, → **компетентність**, як інтегральна якість офіцера запасу, що характеризує підготовленість як фахівця до розв'язання посадових компетенцій у військах, → **компетентний**, як реалізація цієї інтегральної якості у його практичній військово-професійній діяльності на конкретній посаді в обов'язковому поєднанні, на нашу думку, з управлінською культурою керівника, офіцера [12; 13].

Відповідно, необхідно чітко виокремити зміст поняття «компетентність» щодо офіцера запасу, який безпосередньо зумовлений змістом поняття «компетенції військового фахівця конкретного виду та роду військ». Узагальнено основними складовими чи компонентами поняття «компетентність», на які вказують більшість науковців, є знання, навички, вміння, певні якості, ставлення до діяльності та мотивація до неї. У принципі – це обґрунтовано, оскільки **«Компетентність»** – це, на нашу думку, підготовленість (теоретична та практична) і здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктивна), а також готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) особи до певного виду діяльності. У цьому визначенні ми бачимо його багатозначність, що дійсно так, оскільки існують різні види компетентності» [7 : 33].

Військово-професійна компетентність офіцера запасу – це його військово-професійна підготовленість (теоретична та практична) і здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктивна), готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) до військово-професійної діяльності за обраним фахом. У цьому визначенні ми бачимо його багатозначність, що дійсно так, оскільки існують різні види військово-компетентності залежності від виду та роду військ, конкретного фаху (спеціалізації).

Провідні характеристики поняття «військово-професійна компетентність офіцера запасу» такі:

- багатогранність, оскільки існують багато видів компетентності;
- багатокomпонентність, тобто їх компетентність складається з певних обов'язкових мінімально необхідних складових чи компонентів;
- багатовимірність – для діагностування її сформованості необхідно чітко виокремити конкретні критерії і показники;
- надпредметність і міждисциплінарність – вона є інтегральним результатом опанування ним військовим фахом;
- різнофункціональність – вона дає можливість офіцерові перелік певних посад.

Отже, вона є складним інтегральним психологічним, професійним і суб'єктивним утворенням офіцера запасу, яке формується у процесі військово-професійної підготовки, проявляється, розвивається і вдосконалюється у процесі військово-професійної діяльності на конкретній посаді у військах, а ефективність її здійснення суттєво залежить від теоретичної, практичної та психологічної видів його підготовленості до неї, особистісних і насамперед професійно важливих якостей, сприйняття цінностей, цілей, змісту, засобів, специфіки, особливостей і результатів цієї діяльності.

Таке розуміння смислу поняття «військово-професійна компетентність» дає нам можливість обґрунтувати **провідний методологічний підхід до визначення компетентності офіцерів запасу**, який враховує різні аспекти його майбутньої військово-професійної діяльності. Мінімальна кількість її компонентів згідно зі провідними ідеями та положеннями суб'єктно-діяльнісного підходу до їх військово-професійної підготовки такі:

- **ціннісно-мотиваційний** (цінності і мотивація військової служби та смисл буття суб'єктом військово-

професійної діяльності);

- *інтелектуальний* (когнітивний);
- *професійний* (конкретна сфера військово-професійної діяльності);
- *фаховий* (спеціалізація у межах військової спеціальності);
- *суб'єктний* (інтегральний, від сформованості якого залежить актуалізація всіх інших, тобто я вважаю собі

офіцером чи ні, сприймаю офіцером чи ні).

Вони взаємодоповнюють один одного, сприяють їх комплексному і системному прояву, при необхідності можуть компенсувати недостатню сформованість певних компонентів його компетентності. При недостатній сформованості певного із них офіцер не здатний досягати основної мети своєї військово-професійної діяльності, успішно реалізувати основні свої посадові компетенції.

Характерними ознаками військово-професійної компетентності офіцера запасу є такі прояви:

1) багатифункціональність (оволодіння цією компетентністю дозволяє розв'язувати широке коло компетенцій у військово-професійній діяльності та просуватися по службі);

2) належність до метаосвітньої галузі (військово-професійна компетентність є надпредметною та міждисциплінарною і може в офіцера актуалізуватися в різних ситуаціях і сферах: у військах або у науковій діяльності);

3) інтелектоємність (військово-професійна компетентність офіцера запасу передбачає наявність загального і професійного інтелекту, вимагає абстрактного та практичного мислення, саморефлексії, самоідентифікації випускника з військово-професійною діяльністю тощо);

4) багатомірність (включають різноманітні розумові процеси: аналітичні, комунікативні, «ноу-хау», здоровий глузд тощо).

Основними складові військово-професійної компетентності офіцера запасу є такі:

– *система цінностей і мотивації набуття військово-професійної освіти* – смисл і перспективи майбутньої військово-професійної діяльності; це професійна позиція офіцера запасу – система сформованих настанов і ціннісних орієнтацій, ставлень і оцінок внутрішнього та зовнішнього досвіду, реальності і перспектив, а також його власні домагання як фахівця, які визначають характер його діяльності, поведінки, спілкування, місце і роль у військово-професійній діяльності; це ціннісно-мотиваційний компонент;

– *система професійних теоретичних і практичних знань* – психічне утворення, яка формує теоретичний і практичний інтелект офіцера, забезпечує військово-професійну підготовленість офіцера; це когнітивний компонент;

– *система практичних навичок, умінь і здатностей* – це психічне утворення, яка формує практичну підготовленість офіцера запасу до майбутньої військово-професійної діяльності; це праксеологічний компонент;

– *професійно важливі якості офіцера запасу* – стійке поєднання різних структурно-функціональних компонентів його психіки, які зумовлюють індивідуальний стиль військово-професійної діяльності; це індивідуально-психічний компонент;

– *професійна суб'єктність офіцера запасу* – інтегральний компонент, основними показниками якого є професійна свідомість і самосвідомість, професійна рефлексія та саморефлексія, професійна «Я»-концепція як офіцера; це суб'єктний компонент.

Таким чином, на основі аналізу змісту основних видів компетенцій офіцера запасу та узагальнення наявного досвіду компетентнісного підходу до визначення змісту професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти можна виокремити узагальнену типову *структуру військово-професійної компетентності офіцера запасу*. Вона має такі складові: ціннісно-мотиваційну; загальнопрофесійну; іншомовну; праксеологічну чи операційно-діяльнісну; фахову; психологічну; функціональну; суб'єктну. Стрижнем тут є *фахова компетентність*, яка необхідна для фахового буття офіцерові. Вони існують у межах певної професії (офіцер танкових військ – професія, а командир – фах, військовий лікар – професія, а військовий терапевт – фах та ін.). Фахова компетентність – це інтегральне фахове утворення офіцера запасу, яке характеризує його підготовленість, здатність і готовність, необхідні для успішного здійснення ним своєї діяльності як суб'єкта фахової діяльності.

Провідні її характеристики:

– проявляється в процесі військово-професійної діяльності офіцера на конкретній посаді, тобто має суб'єктний і діяльнісний характер прояву;

– характеризує міру включення офіцера як суб'єкта військово-професійного буття в професійну та фахову діяльність у військах;

– діяльнісна характеристика фахівця зі конкретної спеціалізації, що демонструє його здатність і готовність працювати на певному рівні;

– здатність офіцера кваліфіковано здійснювати свою фахову діяльність згідно з посадовими компетенціями;

– здатність до здійснення практичної діяльності в типових і нетипових фахових ситуаціях, а також певний фаховий потенціал, який може бути перенесений на інші професійні сфери;

– має динамічний і постійний характер, тобто має часовий вимір прояву;

– активна суб'єктна позиція, при якій офіцер знає та усвідомлює свої посадові компетенції і здатний усвідомлено їх реалізовувати;

– певна замкнута система, оскільки належить до певного змістовного фахового простору, який торкається конкретного фаху;

– інтегральна якість офіцера, яка проявляється в загальній його здатності здійснювати фахову діяльність і демонструє готовність до них.

Компоненти фахової компетентності, наприклад, офіцера технічного профілю.

Ціннісно-мотиваційний компонент, який характеризується позитивним ставленням до фаху, що знаходить своє відображення в внутрішньої мотивованості до своєї фахової діяльності.

Когнітивний компонент включає інтелектуальну сферу офіцера технічного профілю, наприклад, його обзнаність у технічній сфері, наявність системи технічних знань.

Праксеологічний компонент, тобто практична здатність успішно реалізовувати свої посадові компетенції у процесі військово-професійної діяльності. Він відображає насамперед фаховий досвід, культуру та стиль фахової діяльності, здатність успішно діяти як фахівець технічного профілю.

Професійно важливі якості – це ті якості офіцера технічного профілю, що ефективно впливають на успішність його фахової діяльності, сприяють самоактуалізації та самореалізації як фахівцю технічного профілю, серед яких слід назвати технічне мислення; технічні здатності; скрупульозність у роботі; винахідливість; самозбереження; вміння знаходити та впроваджувати нове в практику.

Суть *суб'єктного компонента* полягає в усвідомленні себе суб'єктом фахової діяльності і суб'єктного ставлення до себе як до професіонала – фахівця технічного профілю, основними показниками якого є професійна самооцінка; професійна свідомість і самосвідомість; професійна «Я-концепція»; професійна саморефлексія; професійна суб'єктність.

Висновки. 1. У статті проаналізовано компетентнісний підхід до військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів запасу та обґрунтовано основні його методологічні вимоги. Представлено дефініцію поняття «військово-професійна компетентність офіцера запасу» як його військово-професійну підготовленість, інтелектуальну, діяльну та суб'єктну здатність, професійну, особистісну та психологічну готовність до військово-професійної діяльності за обраним військовим фахом. 2. Охарактеризовано провідні характеристики військово-професійної компетентності офіцера запасу – багатогранність, багатоконпонентність, багатовимірність, надпредметність, міждисциплінарність і різнофункціональність.

3. Обґрунтовано мінімальну кількість компонентів військово-професійної компетентності офіцера запасу – ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний (когнітивний), професійний, фаховий і суб'єктний.

Перспективні напрями подальших наукових пошуків. Обґрунтування змісту та з'ясування специфіки прояву компетентності у конкретних військових фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / [кол. авт.: О. А. Дубасенюк, О. С. Антонова та ін.; за ред. О. А. Дубасенюк]; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка.
2. Дахин А. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? / А. Дахин // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 136-144.
3. Зимня И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимня // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
4. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138-143.
5. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Суриков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
6. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: [монографія] / За ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
7. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у системі професійно-технічної освіти // Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2011. – Вип. 4. – С. 28-34.
8. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – С. 58-64.
9. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / [пер. с англ.] / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с.
10. Potega Witold. Rozwoj kompetencji zawodowych nauczycieli polskiej demokracjiujacej sie szkoly podstawowej / Witold Potega. – Siedlce : Wyd-wo akademii Podlaskej, 2006. – 598 s.
11. Професійна освіта: Словник: [навч. посібник] / Уклад: С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища освіта, 2000. – 380 с., с. 149
12. Ягупов В. В. Управлінська культура і компетентність керівників як системна психолого-педагогічна проблема / В. В. Ягупов, В. І. Свистун, М. А. Кришталь, В. М. Король // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки: наукове видання / гол. ред. Райко В. В. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2013. – № 4(69). – С. 291-301. <http://lib.iitta.gov.ua/2747/> (Дата звернення: 28.02.2019).
13. Ягупов В. В. Управлінська культура офіцерів як системна психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / В. В. Ягупов // Військова освіта. – 2013. – № 2. – С. 205-213. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vios_2013_2_25.pdf (Дата звернення: 28.02.2019).

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. ProfesIyna pedagogIchna osvIta: kompetentnIsniy pIdhId: monografIya [Professional Teaching Education: A Competency Approach] / [kol. avt.: O.A. Dubasenyuk, O.E. Antonova ta In.; za red. O.A. Dubasenyuk]; Zhitomir. derzh. un-t Im. Ivana Franka
2. Dahin A. Kompetentsiya i kompetentnost: skolko ih u rossiyskogo shkolnika? [Competence and competence: how many Russian students?] / A. Dahin // Narodnoe obrazovanie. – 2004. – # 4. – S. 136-144.
3. Zimnyya I.A. Klyuchevyye kompetentsii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya [Key competencies - a new paradigm of the result of education] / I.A. Zimnyya // Vyishee obrazovanie segodnya. – 2003. – # 5. – S. 34-42.
4. Selevko G. Kompetentnosti i ih klassifikatsiya [Competences and their classification] / G. Selevko // Narodnoe obrazovanie. – 2004. – # 4. – S. 138-143.
5. Bolotov V.A. Kompetentnostnaya model: ot idei k obrazovatelnoy programme [Competency model: from idea to educational program] / V.A. Bolotov, V.V. Surikov // Pedagogika. – 2003. – # 10. – S. 8-14.
6. DerzhavnI standarty profesIynoYi osvIti: teorIya I metodika: [monografIya] [State standards for vocational education: theory and methodology] / Za red. N.G. Nichkalo. – Hmelnitkiy : TUP, 2002. – 334 s.
7. Yagupov V.V. KompetentnIsniy pIdhId do profesIynoYi pIdgotovki maybutnIh fahIvtsIv u sistemI profesIynotehnIchnoYi osvIti [Competent approach to professional training of future specialists in the system of vocational education] // Kreativna pedagogIka. Nauk.-metod. zhurnal / AkademIya mlzhnarodnogo splvrobItnitstva z kreativnoYi pedagogIki. – Vinnitsya, 2011. – Vip. 4. – S. 28-34.
8. Hutorskoy A.V. Klyuchevyye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoy paradigmy obrazovaniya [Key competencies as a component of the personality-oriented education paradigm] / A.V. Hutorskoy // Narodnoe obrazovanie. – 2003. – S. 58-64.
9. Raven Dzh. Pedagogicheskoe testirovanie: Problemyi, zabluzhdeniya, perspektivy / [per. s angl.] [Pedagogical testing: Problems, errors, perspectives] / Dzh. Raven. – M. : Kogito-Tsentr, 1999. – 144 s.
10. Potega Witold. Rozwoj kompetencji zawodowych nauczycieli polskiej demokracji szkolnej / Witold Potega. – Siedlce : Wyd-wo akademii Podlaskej, 2006. – 598 s.
11. ProfesIyna osvIta: Slovník: [navch. posIbnik] [Professional education: Dictionary] / Uklad: S.U. Goncharenko ta In.; za red. N.G. Nichkalo. – K. : Vischa osvIta, 2000. – 380 s., s. 149
12. Yagupov, V. V. Upravlnska kultura I kompetentnIsniy kerIvnikIv yak sistemna psihologo-pedagogIchna problema [Management culture and competence of managers as a systemic psychological and pedagogical problem] / V. V. Yagupov, V. I. Svistun, M.A. Krishtal, V.M. Korol // ZbIrník naukovih prats NatsIonalnoYi akademIyi DerzhavnI priordonnoYi sluzhbi UkraYini. SerIya: pedagogIchnI ta psihologIchnI nauki: naukove vidannya / gol. red. Rayko V. V. – Hmelnitkiy : Vid-vo NADPSU, 2013. – # 4(69). – S. 291-301. <http://lib.iitta.gov.ua/2747/> (Data zvernennya: 28.02.2019).
13. Yagupov V.V. Upravlnska kultura oftserIv yak sistemna psihologo-pedagogIchna problema [Elektronniy resurs] [Management culture of officers as a systemic psychological and pedagogical problem] / V. V. Yagupov // VIyskova osvIta. – 2013. – # 2. – S. 205-213. – Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vios_2013_2_25.pdf (Data zvernennya: 28.02.2019).

Ягупов В. В. Методологические основы компетентностного подхода к профессиональной подготовке офицеров запаса

В статье проанализировано компетентностный подход к военно-профессиональной подготовке будущих офицеров запаса в современных условиях, обосновано методологическую последовательность понимания этого подхода к их военно-профессиональной подготовке: компетенция офицера, как научное и конкретное явление, круг должностных полномочий, → компетентность, как интегральное психическое образование офицера запаса, которое характеризует военно-профессиональную подготовленность как специалиста к выполнению должностных обязанностей в войсках, → компетентный, как реализации этого интегрального профессионально важного психического образования в его военно-профессиональной деятельности. Доказано, что они не могут существовать и проявляться отдельно один от друга, а только в взаимосвязи и взаимозависимости, так как одно понятие есть продолжением другого.

В частности обосновано содержание понятия «военно-профессиональная компетентность офицера запаса» как его военно-профессиональная подготовленность (теоретическая и практическая), способность (интеллектуальная, деятельностная и субъектная) и готовность (профессиональная, личностная, психологическая) к военно-профессиональной деятельности за выбранной военной профессией.

Определено и охарактеризовано такие ведущие характеристики военно-профессиональной компетентности офицера запаса: многогранность (существуют много возможностей её актуализации в военно-профессиональной деятельности); многокомпонентность (состоит с определенного минимального количества необходимых компонентов, а также и ситуативных, которые определены с спецификой конкретной должности); многомерность (для диагностирования её формирования необходимо чётко выделить конкретные критерии и показатели); надпредметность и межпредметность (она является интегральным результатом овладения военной специальностью); разнофункциональность (она даёт возможность офицеру занимать достаточно большое разнообразное количество должностей в войсках).

Обосновано минимально необходимое количество её компонентов: ценностно-мотивационный; интеллектуальный (познавательный); профессиональный (конкретная направленность военно-

професійної діяльності); спеціальний (спеціалізація); суб'єктний (інтегральний, от актуалізації котрого залежить актуалізація всіх інших компонентів).

Ключеві слова: компетентність; офіцер запасу; військово-професійна компетентність; компоненти військово-професійної компетентності; спеціальна компетентність; ведучі характеристики.

Yagupov V. V. Methodological basis of the competence approach to professional training of reserve officers

The competence approach to the military-vocational training of future reserve officers in modern conditions is analyzed in the article, it is substantiated the methodological sequence of understanding of the competence approach to their military-vocational training: the competence of the officer as a scientific and specific phenomenon, a range of official duties, → competence as an integral quality of the reserve officer which characterizes military professional qualifications as a specialist in the solution of official competencies in the army → competent, as the realization of this integral quality of its military-professional activities. It is proved that they cannot exist separately, but only in interconnectedness and interdependence, because one concept is a semantic continuation of another. In particular, it is substantiated the content of the concept of «military-professional competence of the reserve officer» as its military-professional preparedness (theoretical and practical) and ability (intellectual, active and subjective), readiness (professional, personal, psychological) for military-professional activity in elected military specialty. The following main characteristics of the military-professional competence of the reserve officer are outlined and characterized: versatility (there are many variants of its updating in military-professional activity); multicomponent (consisting of certain obligatory minimum required and situational components, which are determined by a specific post); multidimensionality (for the diagnosis of its formation it is necessary to clearly identify specific criteria and indicators); over objectivity and interdisciplinary (it is an integral result of mastering of a military specialty); different functionality (it gives the opportunity to the officer to hold certain posts in the troops and forces). It is substantiated the minimum number of its components: value-motivational; intellectual (cognitive); professional (specific sphere of military-professional activity); specialized (specialization within the military specialty); subjective (integral, from the formation of which it is depended the actualization of all others)

Key words: competence; reserve officer; military professional competence; components of military professional competence; professional competence; leading characteristics.

УДК 378.015.31:004-047.22(043.3)

О. Г. Ярошенко,

доктор педагогічних наук, професор
(Інститут вищої освіти НАПН України, м. Київ)

yaroshenko_o@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1555-0526

О. Д. Самборська,

аспірант, викладач

(Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського, м. Бар)

samborska@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8071-9730

**ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ**

У статті розкрито результати аналізу вітчизняної практики інформаційно-цифрової підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах. Аналізу та порівнянню була піддана інформація щодо вивчення комп'ютерних дисциплін у педагогічних коледжах України, які готують фахівців за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Встановлено, що у більшості коледжів інформаційно-цифрова підготовка майбутніх фахівців забезпечується вивченням дисциплін: інформатика, практичний курс інформатики з елементами програмування, методика навчання інформатики, інформаційно-комунікаційні технології навчання.

Ключові слова: інформаційно-цифрова підготовка, навчальні плани і програми, педагогічна практика, майбутні вчителі початкової школи, педагогічний коледж.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку суспільства інтеграція України в Європейський освітній простір невід'ємно пов'язана з якістю національної системи освіти, її конкурентоспроможністю, відповідністю вимогам Болонської конвенції. Модернізаційні процеси останнього десятиліття сприяли значним перетворенням в українській системі освіти. Підготовка фахівців, зокрема, педагогічних працівників, зорієнтована на формування в них ключових компетентностей. Нині, під час впровадження в усі сфери буття новітніх інформаційних технологій особливого значення у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи

набуває проблема формування їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності як складової загальної професійної компетентності. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. зазначається, що «пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [1: 12]. Науковці нині відзначають особливу актуальність і значущість для вітчизняної освіти інформатизації освітнього простору України та використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Сучасний педагогічний працівник має володіти новими знаннями і вміннями, що допомагають йому комфортно існувати та бути конкурентоспроможним в економічному просторі інформаційного суспільства. В цьому зв'язку актуальним є завдання формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи на основі ґрунтовної інформаційно-цифрової підготовки ще під час навчання в коледжі [2].

Компетентність у сфері інформаційних та комунікаційних технологій включена у перелік ключових компетентностей, визначений науковцями міжнародної спільноти на Лісабонській конференції 2001 року і співпадає з баченням українських науковців. Однією з п'яти ключових компетентностей, прийнятих Радою Європи, що мають бути сформовані у європейській молоді, є компетентності, пов'язані з поглибленням інформатизації суспільства; опанування цими технологіями, розуміння їх застосування, слабких і сильних сторін, способи критичних суджень у ставленні до інформації, що поширюється масмедійними засобами та рекламою. Цей аспект знаходиться у центрі уваги багатьох суспільних організацій, створених для того, щоб допомогти школам змінитися і почати застосовувати в своїй діяльності програми, що відповідають вимогам XXI століття (наприклад, консорціум «Партнерство за оволодіння навичками XXI століття», до складу якого входять Microsoft, AOL Time Warner, Apple Computer, Cable in the Classroom, Cisco Systems, Dell Computer Corporation, Національна асоціація освіти (NEA)). Особливої уваги заслуговують норми ЮНЕСКО щодо компетентності учителів у використанні ІКТ, якими окреслено перелік програмних цілей та навичок учителя залежно від підходу до реформування системи освіти для кожного з шести таких компонентів системи освіти: політики і концепції, програм та оцінювання, педагогіки, ІКТ, організації та адміністрації, професійної підготовки учителів.

Важливим у діяльності закладів освіти є завдання сформувані особистість, яка знає, як навчатися, здатна досягати мети, вміє працювати з книгою, електронним ресурсом, отримувати знання від учителя, викладача, шукати і знаходити необхідну інформацію, щоб вирішити актуальні проблеми та використовувати для цього найрізноманітніші джерела інформації [3]. Досягти цього значно важче, ніж навчити учнів читати, писати, рахувати і засвоювати різноманітні знання з різних предметів [4]. Лише учитель, який усвідомлює світові тенденції розвитку освіти, має сформовані навички, що відповідають сучасним вимогам (навички XXI сторіччя) й ефективно керувати розвитком особистості учня.

Сучасний стан професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи «не забезпечує повною мірою належний рівень його готовності до ефективної діяльності, оскільки він ґрунтується здебільшого на аналітичному підході, що спричинює структурно-якісну роздірненість окремих навчальних дисциплін. У той же час сучасні прогресивні тенденції в освіті, зокрема компетентнісний підхід, орієнтують на багатоаспектну різнобічну змістову інтеграцію, введення нових навчальних курсів, які відображають динамізм нової наукової парадигми, синтезують багатогранність її внутрішніх зв'язків і взаємозалежностей» [5: 271]. Так, значне зростання обсягу наукових знань позначається на обсягах інформаційної складової процесу навчання, вимагає розвитку і модернізації методів їхньої трансляції, що актуалізує проблему інформаційно-цифрової підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблемам упровадження й ефективного застосування ІКТ в освіті присвячено чимало теоретичних та експериментальних праць вітчизняних і зарубіжних педагогів, психологів, зокрема: В. Беспалька, В. Бикова, Б. Гершунського, Р. Гуревича, М. Жалдака, М. Кадемії, М. Козяра, Ю. Машбиця, О. Овчарук, Є. Полат, І. Роберт, С. Сисоевої та ін. Питання інформаційної культури майбутніх учителів початкової ланки освіти в останні роки досліджували А. Коломієць, О. Шиман, Л. Макарєнко та ін.

Однак, як свідчать результати аналізу практики, інформаційно-цифрова підготовка майбутніх учителів початкової школи здійснюється малоефективно через недосконалість методів і форм підготовки. Інформаційно-комунікаційна компетентність майбутніх учителів в таких умовах формується стихійно, нецілеспрямовано. Результати проведеного аналізу свідчать про необхідність удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти шляхом модернізації інформаційно-цифрової підготовки студентів цієї спеціальності під час навчання в коледжах.

Тому в цій статті маємо за мету проаналізувати вітчизняну практику інформаційно-цифрової підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах і довести, що становлення майбутніх учителів початкової школи як професіоналів неможливе без чіткого визначення системи знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що є складовими інформаційно-комунікаційної компетентності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як засвідчують результати дослідження, компетентнісний підхід у системі підготовки майбутнього учителя вимагає зміщення акцентів із засвоєння визначених державними стандартами знань, умінь та навичок на формування здатності практично діяти, приймати рішення, застосовувати ефективні педагогічні техніки і технології у ситуаціях професійної діяльності та активної життєвої позиції в усіх сферах суспільного життя, а також навичок

неперервної самоосвіти та рефлексії. Професійна компетентність, зокрема учителя, характеризується наявністю певної структури якостей (знання, вміння, мотивація, ціннісні орієнтації, сформованість певних професійно важливих якостей) [5]. Крім того, майбутній учитель нової української школи має володіти здатністю до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків, а також здатністю до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій для розв'язання комунікативних задач у професійній діяльності і повсякденному житті. Загалом розв'язання проблеми визначення місця інформаційної складової в структурі загальної професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, її ролі і значення мають зайняти чільне місце в забезпеченні оптимального здійснення професійної підготовки майбутніх учителів. Що стосується структури інформаційно-цифрової компетентності педагогів, то в Концепції нової української школи серед ключових компетентностей, які має формувати сучасна освіта, зазначено: «Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, й водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» [6: 11].

Вивчення вітчизняної практики показало, що у формуванні інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи до використання ІКТ провідну відіграють дисципліни циклу професійної підготовки, спецсеминари, спецкурси, педагогічна практика та гурткова робота. Аналіз навчальних планів окремих педагогічних коледжів, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів за спеціальністю 013 «Початкова освіта» на основі базової загальної середньої освіти (9 класів) з подальшим продовженням навчання у коледжі чи університеті для здобуття освітнього рівня бакалавра показав, що у більшості коледжів інформаційно-цифрова підготовка майбутніх фахівців забезпечується вивченням дисциплін: інформатика, практичний курс інформатики з елементами програмування, методика навчання інформатики, інформаційно-комунікаційні технології навчання (таблиця 1).

Дисципліна «Інформатика», яка вивчається на першому курсі в усіх педагогічних коледжах, відноситься до предметів загальноосвітньої підготовки і формує в здобувачів освіти знання й уміння, необхідні для ефективного використання сучасних інформаційних технологій під час вивчення інших навчальних дисциплін, у повсякденному житті, а також розвиває в них здатність самостійно опановувати та раціонально використовувати програмні засоби загального та прикладного призначення, цілеспрямовано шукати й систематизувати відомості, використовувати електронні засоби обміну даними [7].

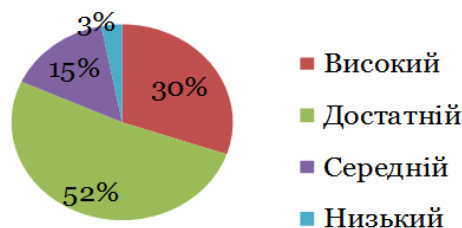
Рівень сформованості, наведених вище, знань й умінь був встановлений за допомогою вхідного тестування з інформатики, проведеного для студентів на початку другого курсу. Тестуванню передувала розроблення спеціального інструментарію (анкетування та самооцінка студентів, аналіз, узагальнення, синтез, систематизація, математичні та статистичні методи обробки результатів експериментальної роботи, педагогічне моделювання, спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх учителів початкової школи та виконання ними практичних завдань професійного спрямування) для вимірювання рівнів знань та умінь студентів, який базувався на вимогах об'єктивності, валідності, надійності. Загальна сума балів за тест дорівнювала 100. Оцінку рівня знань й умінь, необхідних для подальшої інформаційно-цифрової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, здійснювали відповідно до кількості балів, одержаних за тест, за шкалою:

Високий	Достатній	Середній	Низький
90 – 100	74 – 89	60 – 73	< 60

Цифрові показники результатів тестування відображено на діаграмі 1.

Діаграма 1

Результати тестування студентів другого курсу спеціальності
"Початкова освіта" Барського гуманітарно-педагогічного коледжу
імені Михайла Грушевського

Аналіз результатів, проведеного тестування, є основою для діагностування готовності студентів-другокурсників до опанування новими прийомами роботи з інформаційними технологіями та методологією використання засобів ІКТ в інноваційній діяльності педагогічного працівника.

Відтак, інформаційно-цифрову підготовку майбутнього вчителя початкової школи необхідно спрямовувати на формування у нього вмотивованого бажання та здатності ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології в умовах багатопредметної і поліфункціональної педагогічної діяльності під час навчання дітей молодшого шкільного віку, урахувавши їх раннє входження в інформаційно-комунікаційне освітнє середовище.

Дисципліна «Практичний курс інформатики з елементами програмування» у більшості коледжів (таблиця 1) вивчається на другому курсі. Результатом вивчення цієї дисципліни є засвоєння знань про будову персонального комп'ютера, програмні продукти та їхні функції і можливості, про основи програмування. Тобто студенти одержують достатній обсяг знань та умінь пошуку, перетворення, передачі та використання інформації у різних галузях людської діяльності, володіють інтерфейсом операційної системи, вміють працювати із прикладним програмним забезпеченням. Однак, аналіз навчальних програм цієї дисципліни в коледжах, що взяли участь у констатувальному етапі педагогічного експерименту, свідчить про те, що комп'ютер розглядається як об'єкт вивчення, без акцентування уваги на тому, що він є потужним засобом навчання, використання якого допомагає вчителю вирішувати дидактичні та методичні завдання на якісно вищому рівні.

На третьому курсі студенти всіх обстежених коледжів вивчають «Методику навчання інформатики» і проходять педагогічну практику. Проводячи пробні уроки в початкових класах, студенти мають змогу застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності. Спостереження за процесом педагогічної практики та анкетування, проведене серед вчителів і студентів-практикантів, засвідчують, що на цьому етапі підготовки студенти здатні використовувати ІКТ для підготовки матеріалів до уроку, створювати та використовувати на уроці мультимедійні презентації, виготовляє дидактичні матеріали до уроку. Проте, не мають сформованого цілісного погляду на сучасні інформаційно-комунікаційні технології, розуміння можливостей цих технологій та способів їх використання для вирішення актуальних педагогічних завдань, визначених Концепцією Нової української школи.

Таблиця 1

Інформація щодо вивчення комп'ютерних дисциплін у педагогічних коледжах України, які готують фахівців за спеціальністю 013 «Початкова освіта»

№ з.п.	Назва та адреса закладу вищої освіти (Дані взято з реєстру суб'єктів освітньої діяльності. © Державне підприємство «Інфорресурс» 2018)	Назва дисципліни, яка забезпечує інформаційно-цифрову підготовку майбутнього педагогічного працівника початкової освіти (дані взято з офіційних сайтів ЗВО)	Курс	К-сть кред.
1	Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського, Вінницька обл., м. Бар, майдан Грушевського, 1	Інформатика	1	3
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	2	2
		Практичний курс інформатики з елем. програм.	2	2
		Методика навчання інформатики	3	3
		Основи програмування (додаткова спеціалізація)	3	4
		Інтернет-ресурси в роботі вчителя (дод. спец.)	4	2
2	Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 37	Інформатика	1	2
		Практичний курс інформатики з елем. програм.	2	1,5
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	3	1
		Методика навчання інформатики	3	1,5
		Робота з комп'ютером (додаткова спеціалізація)	4	8
3	Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж (ВГПК), м. Вінниця, вул. Нагірна, 13	Інформатика	1	2
		Практичний курс інформатики з елементами програмування	3	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	2
4	Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А. Ю. Кримського, Волинська обл., м. Володимир-Волинський, вул. Устилузька, 42	Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	1,5
		Інформатика	1	2
		Практичний курс інформатики з елементами програмування	3	2
		Методика навчання інформатики	3	2
5	Гуманітарно-педагогічний коледж МДУ, Закарпатська обл., м. Мукачеве, вул. Я. Коменського, 59	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики з елементами програмування	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	2

6	Дніпропетровський педагогічний коледж ДНУ, м. Дніпропетровськ, пр. Кірова, 83	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики з елементами програмування	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	2
7	Дубенський коледж РДГУ, Рівненська обл., м. Дубно, вул. Шевченка, 54	Інформатика	1	4
		Практичний курс інформатики з елементами програмування	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Сучасні інформаційні технології навчання	4	3
8	Жовтоводське училище Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровська обл., м. Жовті Води, вул. Франка, 5	Інформатика	1	2
		Практичний курс інформатики з елементами програмування	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2,5
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	1
9	Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, Наукове містечко (о. Хортиця), 59, Запоріжжя	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики з елем. програм.	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	2
10	Луцький педагогічний коледж, Волинська обл., м. Луцьк, проспект Волі, 36	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики (з елементами програмування)	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	1,5
11	Педагогічний коледж Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці, вул. Горького 23	Інформатика	1	3
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	2	2
		Практичний курс інформатики з елем. програмування	2	2
		Методика навчання інформатики	3	3
12	Сарненський педагогічний коледж РДГУ, Рівненська обл., м. Сарни, вул. Ковельська 16	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики (з елементами програмування)	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	1,5
13	Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка, Черкаська обл., м. Умань, вул. Небесної Сотні, 33/1	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики з елем. програм.	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	2
14	Університетський коледж Київського Університету ім. Б. Грінченка, Київ, просп. Ю. Гагаріна 16	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики з елем. програм.	2	2
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	2
15	Чортківське обласне педагогічне училище ім. О. Барвінського, Тернопільська обл., м. Чортків, вул. Подільська 41	Інформатика	1	3
		Практичний курс інформатики з елем. програм.	2	1,5
		Методика навчання інформатики	3	2
		Інформаційно-комунікаційні технології навчання	4	2

Дисципліна «Інформаційно-комунікаційні технології навчання» у більшості коледжів вивчається на четвертому курсі та передбачає формування у майбутнього педагогічного працівника впевненого володіння усіма складовими ІКТ-грамотності для організації освітнього процесу в початковій школі, при цьому акцент робиться на сформованість узагальнених пізнавальних, етичних і технічних навичок.

На підставі аналізу навчальних програм із названої дисципліни можна зробити висновок про відсутність у програмах (або йому приділено недостатньо уваги) навчального матеріалу, який би забезпечував опанування знаннями про:

- ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі для формування у здобувачів освіти навичок XXI століття;
- основні концепції використання персональних комп'ютерів у освітньому процесі;
- класифікацію засобів інформатизації освіти;
- застосування ІКТ для реалізації педагогічних ідей;

- організацію та здійснення роботи в єдиному інформаційному середовищі освітнього закладу;
- можливості та принципи дистанційного навчання;
- функціональні можливості та особливості використання в освітній галузі широкого спектру програмних продуктів;
- Google сервіси в роботі вчителя.

Зібрані дані у таблиці 1, дали можливість розрахувати середнє значення кількості кредитів, відведених на інформаційно-цифрову підготовку майбутнього бакалавра початкової освіти у проаналізованих нами навчальних планах педагогічних коледжів. Цей показник дорівнював 9,6. У середньому на вивчення дисципліни «Інформатика», яка відноситься до циклу дисциплін загальноосвітньої підготовки, відведено 2,6 кредити. Таким чином, на вивчення дисциплін, які забезпечують інформаційно-цифрову підготовку майбутнього вчителя початкової школи з подальшим застосуванням набутої компетентності в реальному освітньому процесі початкової школи, припадає 7 кредитів. Стандарт першого рівня вищої освіти, ступеня бакалавра спеціальності 013 «Початкова освіта» передбачає обсяг освітньої програми, що становить 240 кредитів ЄКТС. Як показав проведений аналіз, інформаційно-цифрова складова у порівнянні із загальною кількістю кредитів становить лише 2,9%. Виходячи із зазначеної на початку статті актуальності інформаційно-цифрової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, стає очевидним пошук способів її дидактичного і методичного забезпечення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. В умовах інформатизації освіти підвищуються вимоги до інформаційно-цифрової підготовки вчителя початкової школи. На сучасному етапі розвитку України активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу освіти, зокрема, у початковій школі, є національним пріоритетом. Тому сучасна педагогічна освіта в коледжах має бути спрямована на підготовку компетентних фахівців, зокрема, вчителів початкової школи, які мають відповідний рівень інформаційно-цифрової компетентності й спроможні задовольнити попит ринку праці на сучасного вчителя, котрий буде розбудовувати нову українську школу.

Аналіз навчальних планів педагогічних коледжів, які здійснюють підготовку бакалаврів початкової освіти на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста засвідчив належний дидактичний потенціал низки дисциплін (інформатика, практичний курс інформатики з елементами програмування, методика навчання інформатики, інформаційно-комунікаційні технології навчання) для фундаментальної інформаційно-комунікаційної, аби здійснювати підготовку майбутніх вчителів початкової школи, результатом якої є сформована готовність до використання ІКТ у професійній діяльності. Проте цей потенціал використовується неповністю.

Таким чином, з одного боку, інформаційно-цифрова підготовка майбутніх учителів початкової школи в умовах інформатизації системи освіти та впровадження в освітній процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій є першочерговим завданням модернізації вітчизняної освіти. А з іншого – перелік дисциплін неповний, навчальні програми не містять низки важливих, ключових розділів та тем, які формували б знання основних тенденцій інформатизації освіти, розкривали б вимоги до вчителя початкової школи в інформаційному суспільстві, забезпечували б усвідомлення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на освіту.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробленні сучасної методики формування анонсованого феномену в майбутніх учителів початкової школи, яка стане невід’ємною складовою модернізації інформаційно-цифрової підготовки майбутніх учителів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України від 25.06.2013 року № 344/2013. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
2. Бібік Н. М. Проблеми професійного вдосконалення вчителя початкових класів / Н. М. Бібік // Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – 23–25 квітня 2001 р. – Полтава, 2001. – С. 12–13.
3. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в підготовці майбутнього фахівця // Р. С. Гуревич / Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2002. – Вип. 4. – С. 61–66.
4. Гордійчук Г. Використання освітнього інформаційного середовища навчального закладу як засобу підвищення якості професійної підготовки / Галина Гордійчук // Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал. 2008. – № 4. – С. 149-155.
5. Петухова Л. Є. Особливості формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів / Л. Є. Петухова // Наука і освіта. – 2008. – № 8-9. – С. 271-274.
6. Концепція нової української школи. Рішення колегії МОН 27.10.2016. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
7. Щодо організації навчання вчителів з використання інформаційно-комунікаційних технологій /Лист МОНмолодьспорту №1/9- 493 від 24.06.11 року [Електронний ресурс]. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/19837/

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.06.2013 roku № 344/2013. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
2. Bibik N. M. Problemy profesiinoho vdoskonalennia vchytelia pochatkovykh klasiv [Problems of professional improvement of the elementary school teacher] / N. M. Bibik // Pidhotovka pedahohichnykh kadrov do roboty v umovakh novoi struktury i zmistu pochatkovoï osvity : materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii. – 23–25 kvitnia 2001 r. – Poltava, 2001. – S. 12–13.
3. Hurevych R. S. Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnologii v pidhotovtsi maibutnoho fakhivtsia [Information and telecommunication technologies in preparation of the future specialist] // R. S. Hurevych / Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. 2002. – Vyp. 4. – S. 61–66.
4. Hordiichuk H. Vykorystannia osvitnoho informatsiinoho seredovyscha navchalnoho zakladu yak zasobu pidvyshchennia yakosti profesiinoi pidhotovky [Use of the educational information environment of an educational institution as a means of improving the quality of professional training] / Halyna Hordiichuk // Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity: naukovometodychnyi zhurnal. 2008. – № 4. – S. 149-155.
5. Petukhova L. Ye. Osoblyvosti formuvannia informatychnykh kompetentnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv / L. Ye. Petukhova // Nauka i osvita. – 2008. – № 8-9. – S. 271-274.
6. Kontsepsiia novoi ukrainskoi shkoly. Rishennia kolehii MON 27.10.2016. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>
7. Shchodo orhanizatsii navchannia vchyteliv z vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnologii /Lyst MONmolodsporu №1/9- 493 vid 24.06.11 roku [Regarding the organization of training teachers on the use of information and communication technologies] [Elektronnyi resurs]. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/19837/

Ярошенко О. Г., Самборская О. Д. Отечественная практика информационно-цифровой подготовки будущих учителей начальной школы в педагогическом колледже

В статье осуществлен анализ специфики отечественной практики информационно-цифровой подготовки будущих учителей начальной школы в педагогических колледжах. С этой целью сравнивалась информация по изучению компьютерных дисциплин в педагогических колледжах Украины, которые ведут подготовку специалистов по специальности 013 «Начальное образование». Установлено, что в большинстве колледжей информационно-цифровая подготовка будущих специалистов обеспечивается изучением дисциплин: информатика, практический курс информатики с элементами программирования, методика обучения информатике, информационно-коммуникационные технологии обучения.

Ключевые слова: информационно-цифровая подготовка, информационная компетентность, будущие учителя начальных классов, педагогический колледж.

Yaroshenko O., Samborska O. National practice of informational and technical training for future primary school teachers at pedagogical colleges

This article deals with the specific features of national practice of informational and technical training for future primary school teachers. For this purpose, we compared the information regarding computer sciences at Ukrainian Teacher Training Colleges, which prepare specialists of profession 013 “Primary education”. The analysis of curriculums at teacher training colleges, which are preparing junior specialists of profession 013 “Primary education”, is based on general secondary education (9 grades) with the further education at college or university for getting bachelor’s degree. It gives the opportunity to claim that in the majority of colleges, informational and technical training of future specialists is provided by studying such subjects as: “computer science”, “practical course of computer science with elements of programming”, “method of teaching computer science”, “informational and communicational technologies of studying”. The didactic potential of disciplines “computer science”, “practical course of computer science with elements of programming”, “method of teaching computer science”, “informational and communicational technologies of studying” has been analyzed regarding the necessity of the formation of informational competence of future primary school teachers. To deal with this issue the rigorous analysis of curriculums and testing of students of this specialty has been conducted. The results of the test prove that after the general education training students have partly formed informational culture and competence for the realization of their creative potential and socialization in society. Therefore, further development on informational and technical training for future specialists will be aimed at forming motivation and ability to use technology effectively in multidisciplinary and multi-purpose educational practice while teaching pupils at primary school, considering the fact that they start dealing with the information technology early. It has been summarized that after graduating students continue studying for getting bachelor’s degree at their college or enter other universities for shortened studying period. The informational and technical training is also conducted on this educational stage.

Key words: informational and technical training, informational competency, future primary school teachers, teacher training college.

Науково-педагогічне видання

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ

Випуск № 92

Комп'ютерна верстка і набір:
О. В. Вознюк, М. О. Мороз
Дизайн обкладинки: С. М. Горобець

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 15.04.2019.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Друк. арк. 31,5.
Умов. друк. арк. 29,3. Обл.-вид. арк. 32,1.
Наклад 100 прим. Зам. № 3045/1.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: tvoru@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>